

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет права та економіки
Кафедра цивільного та господарського права та процесу

Загальнотеоретичні
питання приватного та публічного права

Збірник тез доповідей
за матеріалами X ювілейної щорічної студентської конференції

м. Одеса, 10 червня 2022 року

УДК 347.1/7 (063)

З 14

За загальною редакцією

В.о. завідуючої кафедрою цивільного та господарського права та процесу Міжнародного гуманітарного університету, доктора юридичних наук, доцента, професора кафедри

Л.В. Діденко

Упорядники:

Кізлова О.С. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного та господарського права та процесу Міжнародного гуманітарного університету, Заслужений юрист України;

Денисяк Н.М. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного та господарського права та процесу Міжнародного гуманітарного університету;

Кузнцова К.О. – лаборант кафедри цивільного та господарського права та процесу Міжнародного гуманітарного університету

Загальнотеоретичні питання приватного та публічного права : зб. матер. X щоріч. студент. конф. (10 травня 2022 р.) / за заг. ред. д.ю.н., доцента Діденко Л.В. – Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2022. – 632 с.

У збірнику містяться матеріали, які були подані на конференцію «Загальнотеоретичні питання приватного та публічного права», що відбулася 10 червня 2022 р. в Факультет права та економіки Міжнародного гуманітарного університету та була проведена кафедрою цивільного та господарського права і процесу.

Тези доповідей, які розміщені у збірнику, присвячені актуальним питанням приватного та публічного права.

Матеріали, які включені до збірника, можуть бути корисними для науковців, викладачів, аспірантів, студентів і практичних працівників.

У збірнику збережена орфографія, пунктуація та стилістика, які були представлені у тезах доповідей авторів.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, вірогідність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та іншої інформації.

УДК 347.1/7 (063)

З 14

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ОСНОВИ РИМСЬКОГО ПРАВА	11
Авраміюти Б.С. СІМ'Я ТА ШЛЮБ У РИМСЬКОМУ ПРАВІ	11
Ходінов О.Д. БАТЬКІВСЬКА ТА ПОДРУЖНЯ ВЛАДА ЧОЛОВІКА В СТАРОДАВНЬОМУ РИМ	15
Дьяків В.В. ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ РИМСЬКИХ ГРОМАДЯН.....	18
Іванченко С.М. ШЛЮБ ТА МАЙНОВІ ВІДНОСИНИ ПОДРУЖЖЯ ЗА РИМСЬКИМ ПРАВОМ.....	22
Кирилюк К. ВИДИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ.....	26
Конькова К. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ ЦИЦЕРОНА.....	30
Кулачинська А. СІМЕЙНІ ПРАВІДНОСИНИ В РИМСЬКОМУ ПРАВІ.....	34
Маяк С.Р. ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ МІЖ БАТЬКАМИ І ДІТЬМИ.....	38
Хрома А.В. ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРИСТІВ ЯК ДЖЕРЕЛО РИМСЬКОГО ПРАВА.....	40
Смоквенко Д.О. ВТРАТА РИМСЬКОГО ГРОМАДЯНСТВА ТА ЙОГО ОБМЕЖЕННЯ ..	42
Гоцій А.В. РИМ. МІСТО І СВІТ	46
Сурженко К. ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ РИМСЬКИХ ГРОМАДЯН	53
Головань Є.О. ПОДІЛ РИМСЬКОГО ПРАВА НА ПРИВАТНЕ І ПУБЛІЧНЕ	57
Павленко О.О. РИМСЬКА КУЛЬТУРА.....	61
Шрамко А.Р. РАБСТВО У ДАВНЬОМУ РИМ	65
Сергієнко П.С. ВИДИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В РИМІ.....	69
Удалова А.М. МЕТА ВИВЧЕННЯ РИМСЬКОГО ПРАВА	
Назарова Л. ІМЕЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ.....	76
Пелехатий Є.О. РЕЧОВЕ ПРАВО.....	80
РОЗДІЛ ІІ. ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО	86
Кривенкова Д.А. Джерела цивільного права	86
Георгієва Л.І. ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ	89
Кіндзерська А.В. ТЕОРІЇ ТА ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ЙОГО РОЛІ В РОЗМЕЖУВАННІ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА	92
Панова К.О. ОЗНАКИ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ	95
Андрєєва В.В. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ НЕДІЙСНИХ ПРАВОЧИНІВ	99
Соколов В.Ю. МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ.....	103
Борисюк Д.О. ГОСПОДАРСЬКІ ТОВАРИСТВА.....	105
Закордонець Д.О. ВИЗНАННЯ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ.....	108

Толмачова К.М. ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА	111
Кудрявцев Є.В. ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ УЧАСТІ ДЕРЖАВИ, АРК, ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ	114
Гукасян А.А. ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ	117
Кузнецова В.С. ГРОШІ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ.....	123
Будім Ю.В. ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ	127
Дем'янова Н.А. ЦІННІ ПАПЕРИ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	130
Дзюба Ж.Ю. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ЯК ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	134
Кияну Р.В. ПОНЯТТЯ І ВИДИ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ЗГІДНО ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	138
Кірой А.А. ПРАВОВА ПРИРОДА НЕДІЙСНИХ ПРАВОЧИНІВ	142
Навроцька М.В. ДІЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ЧАСІ, ПРОСТОРИ ТА ЗА КОЛОМ ОСІБ	147
Носик Ю.П. ВИДИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	151
Стародубовська С.О. СПОСОБИ ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ.....	154
Тесля К.О. БЕЗГОТІВКОВІ ГРОШІ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	157
Вдовиченко В.Д. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАНУ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ	161
Ярчук М.І. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ТА ВИНИКНЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ	165
Бокша А. В. ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН	169
Швецова Р.М. ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ПОДРУЖЖЯ.....	172
Канарьова О.С. ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ.....	175
Андрєєва Д. О. ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ.....	181
Усенко С.В. ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ.....	185
Аргірова М.О. МІСЦЕ ПРАВОВОГО ЗВИЧАЮ СЕРЕД РЕГУЛЯТОРІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН	189
Атанасій О. Л. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ РЕЄСТРАЦІЇ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	192
Вознюк О.В. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ.....	195
Григорчук Ю.Ю. ІНСТИТУТ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ ЗА ЦИВІЛЬНИМ	

ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	199
Кузнецова А.А. ФІЗИЧНА ОСОБА – ПІДПРИЄМЕЦЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	202
Кара А.В. ОБ’ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	205
Максименко К.Р. ВІКОВИЙ КРИТЕРІЙ ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НЕДІЄЗДАТНОЮ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	208
Чернега Д.О. ОБСЯГ ДІЄЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	211
Козирський Д.Р. МЕДІАЦІЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ.....	216
Гордієнко Х.В. БЕЗГОТІВКОВІ ГРОШІ ЯК ОБ’ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ.....	220
Албул А.А. ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ В УКРАЇНІ.....	223
Буракова А. А. РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ	226
Янци В. П. ЗАХИСТ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ	232
Куркудим В.С. РОЗМЕЖУВАННЯ ЗАВДАТКУ ТА АВАНСУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	235
Магнер В.В. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН ЗА ДОГОВОРОМ НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЖИТЛА	240
Пустовіт К.І. ПРОБЛЕМАТИКА ПОДІЛУ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ’ЯЗАНЬ ПІД ЧАС РОЗЛУЧЕННЯ	243
Григорян К.К. АДАПТАЦІЯ СІМЕЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	247
Расулов А.Д. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВА НА ЖИТТЯ ЯК ОСОБИСТОГО НЕМАЙНОВОГО ПРАВА	251
Дмитрик Д.І. ДОГОВІР СТРАХУВАННЯ ЯК ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА УГОДА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	253
Корягіна Д. О. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	256
Рибченко Ю.В. ПОНЯТТЯ ТА УМОВИ ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	259
РОЗДІЛ ІІІ. ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС	263
Миронюк О.С. ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	263

Гайдай А.О. ЗМАГАЛЬНІСТЬ СТОРІН ЯК ОСНОВНИЙ ПРИНЦИП ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.....	267
Задорожний І.В. ТРЕТІ ОСОБИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	270
Ніпарко А.В. ПРОБЛЕМА ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	274
Куберка А.О. СУТНІСТЬ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ТА ЙОГО ЗАВДАННЯ.....	279
Кьося К.А. ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ПРИ ОСКАРЖЕННІ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕЛЕКТРОННИХ ТОРГІВ З РЕАЛІЗАЦІЇ АРЕШТОВАНОГО МАЙНА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	281
Остюченко В.С. ІНСТИТУЦІЯ ТА СИСТЕМА ДОКАЗІВ В УКРАЇНІ	285
Непомяща В. В. ЕКСПЕРТИЗА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	287
Андрєєва Д.О. ТЕРИТОРІАЛЬНА ПІДСУДНІСТЬ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ	291
Усенко С.В. ПОМІЧНИК СУДДІ ТА СЕКРЕТАР СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ: ЇХНІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ.	295
Аргірова М.О. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	298
Атанасій О. Л. ІНСТИТУТ СПІВУЧАСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕС	301
Вознюк О. В. УЧАСТЬ ПРОКУРОРА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	305
Кара А.В. ПОНЯТТЯ ТА СУТЬ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	308
Кузнецова А.А. МИРОВА УГОДА ТА МОЖЛИВІСТЬ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	311
Куркудим В.С. ПІДСУДНІСТЬ ЯК САМОСТІЙНИЙ ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНОГО ПРЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА.....	315
Магнер В.В. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	322
Рибченко Ю.В. ОСКАРЖЕННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ В ЦИВІЛЬНІЙ СПРАВІ В СУДІ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ.....	326
Расулов А.Д. ЗАОЧНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	330
Григорян К.К. РОЗМЕЖУВАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЕКСПЕРТА ТА СПЕЦІАЛІСТА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	333
Трифонов В. Д. РОЗГЛЯД І ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ПРО ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ.....	336
Дмитрик Д.І. СУДОВІ ДОРУЧЕННЯ	341
Корягіна Д. О. СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	343
Янци В. П. ЗАКОННИЙ ПРЕДСТАВНИК У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	346
РОЗДІЛ IV. ТРУДОВЕ ПРАВО	351

Кудрявцев Є.В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ СТРАЙКІВ	351
Кузнецова В.С. ПРАЦЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ	354
Будім Ю.В. ПОНЯТТЯ, ФОРМИ ТА ВИДИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ	359
Дем'янова Н.А. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ РОБІТНИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА ЙОГО ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ	362
Дзюба Ж.Ю. УКРАЇНСЬКА ПРАВОВА ПЕНСІЙНА СИСТЕМА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТАНОВЛЕННЯ	367
Кияну Р.В. ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ ПРАЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ	371
Кірой А.А. СТРАХОВІ ДОПОМОГИ ФОНДУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ З ТИМЧАСОВОЇ ВИПЛАТИ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ.....	375
Навроцька М.В. КОНТРАКТ – ОСОБЛИВИЙ ВИД ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ	379
Носик Ю.П. СТОРОНИ ТА ЗМІСТ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ.....	383
Стародубовська С.О. ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ЖІНОК В УКРАЇНІ.....	386
Тесля К.О. ПРОЦЕДУРА УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ	389
Вдовиченко В.Д. ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ.....	394
Бокша А. В. ПРОБЛЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ.....	397
Швецова Р.М. ЗДІЙСНЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН У СФЕРІ ЗАСТОСУВАННЯ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН	402
Канарьова О.С. ТРУДОВА ДИСЦИПЛІНА ТА СПОСОБИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	405
Левицька С.О. ФОРМИ І СИСТЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ.....	409
Толмачова К.М. ОХОРОНА ПРАЦІ ЖІНОК	413
Панова К.О. НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	416
Войташенко А.О. АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК ЗА ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ.....	421
Георгієва Л.І. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ РОБОЧОГО ЧАСУ	425
Борисюк Д.О. ОХОРОНА ПРАЦІ ІНВАЛІДІВ.....	428
Закордонець Д.О. ФОРМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ.....	431
РОЗДІЛ V. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО	434
Остюченко В.С. ОСНОВНІ ОЗНАКИ ТА ПОНЯТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ	434
Горбачова М.В. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ.....	436
Куберка А.О. ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ	439

Ніпарко А.В. ЗЕМЛІ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ, ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ, ПРАКТИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	443
Кертичак Є.М. ПОНЯТТЯ І СКЛАД ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	447
Миронюк О.С. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ.....	451
Славова К. В. СПАДКУВАННЯ ЯК ПІДСТАВА ВИНИКНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ	457
Гайдай А.О. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	460
Непомяща В. В. ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК СУБ'ЄКТ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН	463
Толмачевська А.О. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	466
РОЗДІЛ VI. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО.....	470
Остюченко В.С. КРЕДИТНІ ДОГОВОРИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРАВІ.....	470
Горбачова М.В. ГОСПОДАРСЬКІ ПРАВОВІДНОСИНИ	474
Ніпарко А.В. НЕДОБРОСОВІСНА КОНКУРЕНЦІЯ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРАВІ	478
Куберка А.О. ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКО - ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	482
Миронюк О.С. ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ. ВИДИ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ.....	485
Кертичак Є.М. ВИНИКНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ	489
Славова К.В. ХАРАКТЕРИСТИКА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ДОГОВОРІВ.....	493
Непомяща В. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	496
Толмачевська А.О. СУБ'ЄКТИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА УМОВИ ЇХ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	500
Яковенко О.О. ПОНЯТТЯ ТА ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКО - ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	504
РОЗДІЛ. VII. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО	508
Остюченко В.С. ПРЕДСТАВНИЦТВО В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ.....	508
Куберка А. О. СУД ЯК ОБОВ'ЯЗКОВИЙ УЧАСНИК ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ	510

Назаренко І.І. ПОРЯДОК ТА ОСОБЛИВОСТІ ФІКСУВАННЯ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ.....	513
Ніпарко А.В. ПРОБЛЕМА ДОКАЗУВАННЯ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	517
Яковенко О.О. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ	522
РОЗДІЛ VIII. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	526
Войтовик Е. Р. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ	526
Полиха Ю.О. ЦИВІЛЬНА ДІЄДАТНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ, ЇЇ ЗМІСТ І ВИДИ. ЕМАНСИПАЦІЯ НЕПОВНОЛІТНІХ	530
Коростій М.В. ПРАВО ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ОХОРОНА ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ	538
Цибулько А.Р. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ У НАУЦІ ТА ОСВІТІ.....	542
Гришок Ю.В. ОСОБЛИВОСТІ ОБОВ'ЯЗКОВОЇ ЧАСТКИ ТА ПІДСТАВИ ЗМЕНШЕННЯ РОЗМІРУ ОБОВ'ЯЗКОВОЇ ЧАСТКИ У СПАДЩИНІ.....	546
Нероденко Ю.О. ВИНИКНЕННЯ ТА НАБУТТЯ ПРАВА НА ВИКОРИСТАННЯ БРЕНДУ	549
Черкес А.С. РЕСТИТУЦІЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	554
Мкртумян Е.О. ІНСТИТУТ САМОЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ.....	558
Новожилова З.В. ВИКОРИСТАННЯ ФОНОГРАМИ ТА ВІДЕОГРАМИ	563
РОЗДІЛ IX. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА ТА	567
ПРОЦЕСУ	567
Полиха Ю.О. УХВАЛИ СУДУ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ	567
Коростій М.В. ОБ'ЄДНАННЯ І РОЗ'ЄДНАННЯ ПОЗОВІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	571
Гришок Ю. В. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ВИКЛЮЧНОЇ ПІДСУДНОСТІ У СПРАВАХ, ЩО ВИНИКАЮТЬ З ПРИВОДУ НЕРУХОМОГО МАЙНА.....	574
Новожилова З.В. ВИМОГИ ЗА ЯКИМИ МОЖЕ БУТИ ВИДАНО СУДОВИЙ НАКАЗ....	577
РОЗДІЛ X. ТЕЗИ ДО МАГІСТЕРСЬКИХ РОБОТ.....	580
Захарова Т.Ю. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ УХВАЛ СУДУ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	580
Касумов Е.А. ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА	584
Рибак А.С. РОЗГЛЯД СПРАВ ПРО РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ТА РОЗПОДІЛ СПІЛЬНОГО МАЙНА ПОДРУЖЖЯ У СУДАХ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ	588
Семеновський О.А. ПОЗИВАЧ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	591
Терьохіна Є.С. КОНЦЕПЦІЇ ПОНЯТТЯ ПІРАТСТВА	594
Мерет Е.П. ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦІВ ЗА ЧАСІВ ЛІГИ НАЦІЙ	596
Михайлова В.В. ЗЕМЕЛЬНІ ОРЕНДНІ ВІДНОСИНИ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО	

РЕГУЛЮВАННЯ	599
Комар А. О. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ	602
Андрєєщева О.П. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ.....	606
Бантиш О.Ю. ЗАБУДОВА ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ	611
Бровченко В.С. ПРАВО ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ	613
Добріян Є.О. СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ	617
Копійко О.С. ПРАВО ВЛАСНОСТІ ЗА НАБУВАЛЬНОЮ ДАВНІСТЮ	622
Попушой І.В. ПРАВО ВЛАСНОСТІ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ.....	625
Скляр О.О. СПАДКУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ЗА ЗАКОНОМ ТА ЗАПОВІТОМ	631
Шевчук І.І. ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	635
Полякова А.О. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВИДИ РЕЧОВИХ ПРАВ	638

РОЗДІЛ I. ОСНОВИ РИМСЬКОГО ПРАВА

Авраміоті Б.С.

Студент 1 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

СІМ'Я ТА ШЛЮБ У РИМСЬКОМУ ПРАВІ

Сім'я – це засноване на шлюбі чи кровному спорідненні об'єднання осіб, пов'язаних спільністю побуту, взаємною допомогою й моральною відповідальністю.

Давньоримська сім'я несла на собі відбиток родового ладу. До складу сім'ї, крім *pater familias*, входили його дружина, діти та їхнє потомство, інші родичі, кабальні, а також раби.

Залежно від сімейного стану римські громадяни поділялися на осіб свого права (*persona sui juris*) та осіб чужого права (*persona alieni juris*). До перших належали *pater familias*, до других – інші члени сім'ї, так звані підвладні.

Сім'я утворюється за допомогою шлюбу. Класичний юрист Модестін визначав шлюб як "союз чоловіка і жінки, з'єднання всього життя, спільність божественного і людського права." До Юстиніана римське сімейне право розрізняло *matrimonium iustum*, законний римський шлюб між особами, що мають *ius conubii*, і *matrimonium iuris gentium* між особами, такого права не мають. Від шлюбу слід відрізнити конкубінат-дозволене законом постійне (а не випадкове) співжиття чоловіка і жінки, проте не відповідає вимогам законного шлюбу.

Укладення шлюбу *sine manu* було актом неформальним. Даний вид шлюбу розглядався як деякий фактичний стан: з ним зв'язувалися визначені юридичні наслідки. Зрозуміло, що і процедура припинення шлюбів *sine manu* і *cum manu* була різною. Перший міг бути розірваний не тільки за згодою подружжя, але і по вільному волевиявленню однієї зі сторін. Розлучення при шлюбі *cum manu* міг відбутися лише з ініціативи чоловіка.

Шлюб характеризується:

1. Взаємністю: в нього вступають два партнери, безумовна рівність сторін не є обов'язковою умовою шлюбу;
2. Станом фізичної зрілості і наявністю певних сексуальних якостей партнерів. Не може розглядатися як такий "шлюб" між людьми однієї статі, а також між партнерами невідповідного традиційним уявленням віку. Шлюбний вік був встановлений в 14 років для чоловіків і в 12 років для жінок.
3. Згодою партнера;
4. Наявністю статевого зв'язку між партнерами в шлюбі. Той шлюб, при якому сексуальні відносини заздалегідь виключаються, не може вважатися дійсним;
5. Прагненням партнерів укласти шлюбний союз;
6. Постійним спільним життям подружжя: партнери в шлюбі ведуть спільне господарству, живуть разом та ін.

Відсутність будь-якої з перелічених вище умов ставить під сумнів правовий зміст шлюбного союзу, переводить відносини чоловіка і жінки в іншу якість або служить підставою для визнання шлюбу недійсним.

Шлюб в Римі полягав неформально: достатньо було висловлення згоди наречених (безсумнівно, в презумпції, що всі умови законного шлюбу в наявності) і відведення нареченої в будинок нареченого. Якщо шлюб укладався *cum manu mariti*, то для встановлення влади чоловіка було потрібно вчинення певних формальних актів (при цьому найдавніше римське право знало три способи встановлення *manus*: *confarreatio*, *coemptio*, *usus*). Припинявся шлюб, укладений з усіх правових вимогам, також тільки з правових підстав.

Такими були:

1. Смерть чоловіка
2. Заява про відмову від шлюбного союзу-розлучення
3. Втрата чоловіком його громадянського правового якості у зв'язку зі зміною його станового положення, тим більш-втратою свободи, або зміною громадянства.

Розлучення в класичну епоху був вільним і допускався як за обоюсторонньою згодою подружжя (*divortium*), так і по односторонньому заяві відмови від шлюбного життя (*repudium*). Свобода розлучення була одним з початків римського шлюбного права. У разі припинення шлюбу придане підлягає поверненню. Якщо при встановленні шлюбу було укладено з цього приводу угоду, на його основі і давався позов про повернення приданого. Це був суворий позов, і чоловік повертав придане безумовно і в повному обсязі. Якщо спеціальної угоди не було, претор давав дружині позов. Це був позов *bonae fidei*; він давався дружині, але не її спадкоємцям, і чоловік мав право утримати відому йому частку на утримання залишилися при ньому дітей та інші потреби.

При Юстиніані прищепила про повернення приданого були спрощені через об'єднання двох раніше названих позовів. Тепер незалежно від того, чи було укладено відповідну угоду, дружина і її спадкоємці отримують тепер позов про повернення приданого, за яким придане передається повністю, але за вирахуванням суми необхідних витрат.

Шлюбні дари представляли собою як би "придане навпаки", це був подарунок дружині від чоловіка відповідно з їх суспільним становищем під час укладення шлюбу, яким чоловіка як би забезпечувалася на випадок вдівства. Робити шлюбні дари вимагали правила громадського пристойності, хоча сторони не могли заявляти претензії про відсутність таких. Спочатку це дарування відбувалося до шлюбу (оскільки дарування між подружжям заборонялися) і тому називалося передшлюбних задарма. Юстиніан дозволив здійснювати це дарування і під час шлюбу, і воно стало називатися *donatio propter nuptias*. За розміром це майно відповідало посагу. Протягом шлюбу воно залишалося у власності та управлінні чоловіка; у разі розірвання шлюбу з вини чоловіка воно переходило до дружини. У договорі нерідко передбачалося право дружини вимагати видачі цього майна у разі смерті чоловіка.

Поступово римляни надають перевагу кровному спорідненню, що стало основою нової, когнатської сім'ї, яка пов'язувала групу людей кровними узами. Деякий час ці два види сім'ї існували паралельно, проте когнатська сім'я за нових умов поступово витіснила агнатську, і дотепер залишається основою сімейно-правових відносин.

Кровне споріднення також визначали за лініями і ступенями. Розрізняли дві лінії – пряму і бокову. Пряма поділялася на висхідну і низхідну. Якщо родичі походили послідовно один від одного (батько, син, онука, правнук), це родичі по прямій лінії. Родичів по прямій лінії, від яких походила конкретна особа, називали родичами по прямій висхідній лінії (батько, дід, прадід, мати, бабуся тощо). Родичі, що походили від цієї конкретної особи, становили пряму низхідну лінію (діти, онуки, правнуки). Родичі, які походили від одного спільного предка, були родичами по боковій лінії.

Ступінь споріднення по крові визначався відповідно до тих самих правил. Споріднення однієї особи завжди встановлювалося щодо якої-небудь іншої особи. Наприклад, Клавдій – двоюрідний брат Антонія. Оскільки обидва вони походять від одного спільного предка – діда, то є родичами по боковій лінії. Ступінь споріднення визначався кількістю народжень, які утворювали це споріднення, відліком від спільного предка (але без урахування його). Родичі дружини, з одного боку, й родичі чоловіка, з іншого, були між собою свояками. Брати й сестри, що мали спільного батька і спільну матір, були повнорідними братами й сестрами. Брати й сестри, які мали спільну матір, але різних батьків – єдиноутробні. Якщо ж у них спільний батько, проте різні матері – вони єдинокровні. Ті й інші називалися неповнорідними братами й сестрами. Якщо ж у них різні батьки й різні матері, вони не перебували в кровному спорідненні і називалися зведеними.

Визначення лінії і ступеня споріднення мало важливе значення для встановлення прав на спадщину, оскільки в спадковому праві діяв принцип: ближчий ступінь споріднення усував від спадщини родичів дальшого ступеня.

Література:

1. Калюжний Р. А., Вовк В. М. Римське приватне право : [підруч. для вищ. навч. закл.]. К. : «МП Леся», 2014. 240 с.
2. Левіна Л. Н., Терехова Л. Н. Римське право. Шпаргалка, 2010. 48 с.
3. Новицкий И. Б. Римское право. Изд. 6-е, стереотипное. М., 1997. 245 с.
4. Підпригора О. А. Римське приватне право : Підручник для студентів юрид. вищих навч. закладів : Вид. 3-є, перероб. та доповн. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 440 с.
5. <https://studentu.info/gosudarstvo-i-pravo/rimskoe-pravo/sim-ya-i-sporidnenist-u-rimskiy-imperiyi>

6. <http://jure.in.ua/tema-4-simejno-pravovi-vidnosyny/>

Ходінов О.Д.

Студент 1 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

БАТЬКІВСЬКА ТА ПОДРУЖНЯ ВЛАДА ЧОЛОВІКА В СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

Першим, що треба зазначити це владу батька в сім'ї, вона була беззаперечна і майже безмежна. Батько володів всім в сім'ї, від майна до життів дітей та онуків. Патер навіть мав владу над життям та смертю членів своєї сім'ї які просто жили в його домі. Однак це нелюдське право, безсумнівно, реалізовано за часів республіки, було суворо обмежене за імперським законодавством, а за законами Юстиніана воно було знищено. Зрештою влада батька звелася до його права застосовувати домашні міри покарання дітей, а до обов'язків дітей проявляти повагу до батьків, у зв'язку з чим діти не могли проявляти до батьків зневагу, не могли одружуватися без згоди батьків. Так само патер відповідав за дітей, він ніс юридичну відповідальність за всі правопорушення нащадків. Також треба зазначити, що домовладика був єдиним повноцінним громадянином Римської держави з усієї сім'ї. Підсумовуючи цей розділ, голова родини був представницьким обличчям, яке виступало за так званого старійшину окремого племені.

Головою сім'ї не можна було стати просто так, по-перше, отримував таку владу лише чоловік. Права жінок на той час були мізерні. Так жінкам не дозволяли значною мірою виступати як окремі фізичній особі та громадянину. А чоловік набував батьківської влади лише після народження доньки чи сина в законному шлюбі. Також таку владу чоловік міг отримати після усиновлення або узаконення дитини. Діти були підвладні волі голови сім'ї. Влада батька також поширювалася на покоління, підпорядковуючи онукам і правнукам. В майновому плані нащадки могли здійснювати майнові угоди, але речі які вони отримують належали патеру. Вважалось, що підвладний не може мати нічого свого. Фактично все майно синів або рабів батька було пекулієм, майном яке надається лише в користування, але право власності залишається за головою сім'ї.

Дітей та рабів, в римському праві прирівнювали до майна. Викрадення дитини каралося за такими самими законами як і за привласнення чужого майна. Сини навіть після повноліття та заснування власного дому не переставали бути підвладними патера, їх права не ставали ширшими, а залишалися у тому самому вигляді як і були. Права домовладки були настільки обширні, що він міг при великій нужді продати новонароджену дитину. Але хоч якою не була влада патеру, він не міг вирішувати долю дітей за них. Наприклад хоч батько і мав можливість схвалювати чи відхиляти шлюби своїх синів чи доньки, указ Августа стверджував, що йому не дозволено відмовити у цьому дозволі без поважних причин. Закон не дозволяв йому примушувати дітей до шлюбу. Голова сім'ї також не мав права перешкоджати розлученню своїх дітей. Багато зловживання владою трималися під контролем суспільних конвенцій і осуду зі сторони звичайних римлян, хоча батько все ще мав можливість робити будь-які дії, які вважав за потрібне, особливо коли йшлося про покарання. Батьківське право була суворо приватним. Воно не мало відношення до державних справ. Син, наприклад, міг голосувати або навіть обіймати посаду без будь-яких батьківських обмежень. Коли Квінт Фабій Максим, консул у 213 р. до н.е., прибув до римського табору в Апулії, він зустрів його батько, знаменитий Фабій Максим Кунктатор, консул у 214 р. до н.е., потім проконсул. Виконуючи наказ свого сина, Кунктатор змушений був злізти з коня, визнавши це верховенство консульської імперії його сина над його батьківською владою.

Батьківська влада переставала діяти, якщо голова сім'ї втрачав громадянство або волю. Також домовладка міг самостійно надати свободу дітям за допомогою вивільнення, або спеціальним актом. Кінцевий варіант звільнення від батьківської влади була смерть патеру, після якої все майно та влада переходила до старшого повнолітнього сина. Батьківська влада припинялася також за допомогою емансипації підвладного, тобто звільненням з-під влади домовладки, за згодою батька та самого підвладного. У праві Юстиніяна часів емансипації відбувалась через:

- 1) отриманням домовладкою імператорського рескрипту;
- 2) заявою батька, про емансипацію;
- 3) фактичним наданням протягом тривалого часу самостійного положення підвладному.

Подружня влада або Манус. Подібним до “Батьківської влади” була подружня сила чоловіка (manus, буквально «рука»). В республіканські часи, коли жінки виходили заміж, вони, як правило, підпадали під подружню владу свого чоловіка. Найпоширенішою формою встановлення мануса була так звана коемпція, різновид урочистого викупу жінки чоловіком. Манус також міг бути створений за допомогою релігійної церемонії конфареція, у присутності первосвященника та десяти свідків. Нарешті, манус міг бути встановлений за давністю шляхом спільного проживання на один рік. Юридично, дівчина була усиновлена після чого підпадала під владу патера. Дружина під владою свого чоловіка мала юридичне становище його дочки. Вона звільнялась від будь-якої попередньої батьківської влади та приєднувалась до сім’ї свого чоловіка. Усе майно, яке вона мала зливалось з майном чоловіка, також дівчина отримувала права спадкування, еквівалентні правам дітей її нової сім’ї. Дівчина під подружньою владою чоловіка, не мала права на будь-яке майно. Навіть після смерті чи розлучення голові сім’ї належало все (поки жінку знову не взяли заміж або чоловік не виділив відсоток – що також було звичайним явищем). Хоч права жінки у стані подружньої влади і права дітей у стані батьківської влади схожі, але домовладика не міг розпоряджатися життям та смертю дружини. Жінка мала право звільнитись від подружньої влади чоловіка шляхом розлучення, але на це потрібна була згода голови сім’ї.

Підсумовуючи вищесказане можна зрозуміти, що в стародавньому Римі в часи Республіки, жіночі та дитячі права були в руках чоловіка і не мали обмежень, він був царем окремого світу, і мав владу над усім, що в ньому відбувалось. Єдиним, що в правовому плані переважало над батьківською владою, була державна посада сина вища, за посаду батька. З плином часу юридично почали заборонятися нелюдські дії домовласника і патер ставав більше схожим на сьогоденного голову сім’ї, а не на рабовласника.

Література:

1. Римське право Підпригора: О. А., Харитонов Є. О. 2003 р.
2. Наукова стаття Roman Law – Patria Potestas: <https://www.rradar.com/post/roman-law-patria-potestas>

3. Наукова стаття The Family in Ancient Roman Law: Rafael Domingo:
https://www.researchgate.net/publication/317999401_The_Family_in_Ancient_Roman_Law
4. Наукова робота: Бабич А.Е. Студентка 1-го курсу , факультету соціології та права НТУУ «КПІ»: Правовідносини батьків і дітей в Стародавньому Римі
5. Інформація з сайту: https://stud.com.ua/35613/pravo/batkivska_vlada
6. Наукова стаття: The Editors of Encyclopaedia Britannica: manus Roman law:
<https://www.britannica.com/topic/manus-Roman-law>
7. Наукова робота: University of Gdansk, Faculty of Law, 24 April 2017, at 14.15 Aleksandr Koptev: Early Family Law and the Roman familia: The Origins of iusvitae et necis, manus and patria potestas:
https://www.academia.edu/32889874/Early_Family_Law_and_the_Roman_familia_The_Origins_of_ius_vitae_et_necis_manus_and_patria_potestas

Дьяків В.В.

Студентка 1 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ РИМСЬКИХ ГРОМАДЯН

Категоріями населення Давнього Риму були: - громадяни - 1. чоловіки, які володіли землею (патриції - найдавніша римська знать, нащадки найзнатніших родів, були привілейованою верствою населення в Римі); 2. чоловіки, які не володіли землею (плебеї (плебс) - незнатне, вільне населення Стародавнього Риму, яке не входило в родові общини і не мало права на землю, а також політичних прав на відміну від патриціїв) та, - негромадяни: іноземці, вільновідпущені, жінки, діти, раби. Повноправним суб'єктом державного життя римської держави був римський громадянин (патрицій), що народився в законному шлюбі.

Джерелом дослідження правового статусу римських громадян слугували Закони XII таблиць та Дигести Юстиніана. При написанні роботи використовувалася переважно історична література. Зокрема варто відмітити монографії таких істориків, як В. В. Глиняний, М. М. Борисович та А. А. Немировський. Досліджуючи суспільство

Стародавнього Риму, звертаємось перш за все до монографій з римського приватного права. Найістотнішу кількість інформації здобуваєм з посібників таких провідних дослідників римського права, як В. Н. Яковлев та А. А. Підпригора.

Слід зазначити, що поняття «римський громадянин» не є тотожним поняттю «фізична особа», яке застосовується у приватному праві: у відносинах публічного права римлянин виступав як специфічний суб'єкт - *civis optimo jure* [7, с. 251]. Для визнання за особою стану римського громадянства необхідна була наявність сукупності вимог: належність до римської громади, особиста свобода, наявність певного сімейного статусу, досягнення певного віку.

Римські громадяни (*cives Romani*) - це члени римської общини, які володіли всією повнотою політичних і громадянських (у вузькому значенні слова) прав. Римські громадяни першопочатково проживали на території Риму, а пізніше поселялися на землях, які безпосередньо належали римській общині (*ager Romanus*) на правах завоювання. Римські громадяни розподілялися за трибами (в III ст. було 35 триб), вони входили до майнових класів і центуріїв, мали право брати участь у римських народних зібраннях тощо. Громадянами (*cives*) були вільні жителі міста Риму, яких першопочатково називали квіритами. Відповідно до теорії синойкізму (злиття), римський народ утворився в результаті об'єднання трьох сусідніх племен - латинян, сабінян та етрусків. У подальшому новоутворений народ почав називати себе квіритами [5, с. 107].

До римських громадян також належали і члени громадянських колоній (*colonia civium Romanorum*). Колоністи зберігали римське громадянство: вони причислялися до триб, брали участь у комісіях, могли обиратися на будь-яку державну службу, платили податки і мали право служити в легіонах. У Римі також існувала категорія громадян муніципій (*muni-cipia civium Romanorum*). Це - жителі колишніх іноземних общин, які одержали повні права громадянства. Муніципії ще називалися общинами з правом голосування (*civitates cum suffragio*). На відміну від муніципій, існували общини без права голосування (*civitates sine suffragio*). Такими були общини, підкорені Римом, але вони зберегли самоврядування. Першопочатково Рим не наділяв громадян цих общин повними правами громадянства: вони могли укладати законний шлюб з римськими громадянами, їх власність захищалася римськими законами, але вони були позбавлені права брати участь у комісіях та обиратися на римські державні посади; військову

повинність відбували не в легіонах, а в особливих допоміжних військах. Пізніше громадяни общин без права голосування були прирівняні до громадян громадянина. Тобто Римлянин у тозі урівняння в правах всього населення Римської імперії відбулося не у формі створення певного загальноімперського права, а за принципом виборного включення. Другою особливістю римського громадянства було те, що йому не була притаманна ідея повного рівноправ'я. Громадянин знав і цінував свої права, але не прагнув до повного зрівняння у правах з іншими громадянами, звідси - наявність великої кількості юридичних статусів, верств і прошарків у соціальній структурі римського суспільства [6, с. 132].

Римське громадянство набувалось у таких випадках: - у момент народження дитини в законному римському шлюбі. Дитина, яка народжувалася незаміжньою жінкою, також мала римське громадянство, хоча батько міг бути неримлянином. Але не навпаки: римським громадянином не ставав той, хто був народжений незаміжньою неримлянкою від римлянина. В I ст. н. е. в законодавство були внесені серйозні зміни, які передбачали, що дитина, народжена римлянкою поза шлюбом, не набуває римського громадянства, якщо батько був не-римлянином; - як наслідок звільнення римським громадянином раба (за римськими законами раб, відпущений на свободу, успадковував громадянський статус свого колишнього власника); - надання римського громадянства окремим особам, общинам і провінціям особливими державними актами [2, с. 80-83].

Римський громадянин був наділений всією повнотою публічно-політичних і приватних прав. Серед приватноправових правомочностей римського громадянина слід виділити: право укласти законний римський шлюб (*ius connubii*); право участі в торговому обороті (*ius commercii*); право бути учасником судового процесу (*ius legis actiones*); право на заповіт (*ius testamenti factio*); право на ім'я (*tria nomina*), яке складалося із трьох основних частин: особисте, родове, фамільне (*nomen, nomen gentilicum, cognomen*), в подальшому вже згадуватимуться ім'я триби і прізвисько. Наприклад, повне ім'я Цицерона було: *Marcus (proemonen) Tullius (nomen) M[arci] f[ilius] Corneliana (triba) Cicero (cognomen)*.

Будучи громадянином Риму, особа могла користуватися певними правами, але поряд з цим на нього покладалися і публічні обов'язки. Способи придбання римського громадянства: 1) народження від римських громадян; 2) відпущення на свободу з

рабства; 3) надання римського громадянства іноземцеві; 4) усиновлення римським громадянином іноземної дитини.

Римські громадяни поділялися на свobodнородженних, що володіють повністю правоздатністю, і вільновідпущеників (*libertini*), до яких належали раби, які отримали свободу [4, с. 84]. Вільновідпущеники знаходилися в прямій залежності від своїх колишніх панів і не могли служити в римських легіонах, а згодом і зовсім втратили право голосу. Крім цього, їм було заборонено укладати шлюби з особами сенаторського походження, а до I в. - з усіма вільно народженими. З часом стверджується правило, що люди не рівні один одному. Раби ніколи не ставилися на один щабель з патриціями: вони були не людьми, а речами. Коли римський юнак досягав повноліття, то батько приводив його на головну площу Риму, де юнак записувався у відповідну трибу. І з цього моменту він ставав політично повноправним [7, с. 254].

Але політичне повноправність не тягло за собою громадянського, тобто юнак не міг розпоряджатися майном, оскільки до тих пір, поки батько був живий, син знаходився під його владою і не міг здійснювати яких - або угод без прямої на те вказівки батька. За римським правом політичне і цивільне повноправність було абсолютною привілеєм чоловіків. Жінок римські чоловіки вважали легковажними, тому жінки не могли вчиняти будь-яких угод, а також брати участь у політичному житті суспільства. Але жінки не були зовсім відсторонені від участі у справах сім'ї та суспільства. Хоча їх вплив був і непрямим, але було досить значним. Вони виховували дітей, займали положення господині будинку і не раз чинили істотний вплив на долю Рима [1, с. 1-2].

Римське громадянство припинялося або із смертю громадянина, або в результаті втрати статусу свободи, тобто коли особа перетворювалося на раба. Був присутній ряд обставин, за яких особа втрачало римське громадянство. До таких обставин ставилися військовий полон, засудження до смертної кари і ін. У Римській імперії особа, яка незаконно видавало себе за римського громадянина, засуджують до смерті. У 24 р. був прийнятий закон, згідно з яким вольновідпущеник, що видавав себе за вільнонародженого, притягувався до кримінальної відповідальності [3, с. 27].

Таким чином, правовим захистом користувалася лише та особа, яка була римським громадянином. Ось чому стан громадянства для римських юристів був неодмінною умовою повної цивільної правоздатності - властивості суб'єктів бути

носіями прав і обов'язків. У зв'язку з тим, що права та обов'язки стосувалися різних речей, було прийнято розрізняти правоздатність у публічному праві і правоздатність у приватному праві.

Література:

1. Вовк В. М. «Жіноче питання» у римському праві. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2008. Вип. 3. С. 1-9.
2. Калюжний Р. А., Вовк В. М. Римське приватне право : [підруч. для вищ. навч. закл.]. К. : «МП Леся», 2014. 240 с.
3. Левіна Л. Н., Терехова Л. Н. Римське право. Шпаргалка, 2010. 48 с.
4. Новицкий И. Б. Римское право. Изд. 6-е, стереотипное. М., 1997. 245 с.
5. Подопригора О. А. Римське приватне право : Підручник для студентів юрид. вищих навч. закладів : Вид. 3-є, перероб. та доповн. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 440 с.
6. Подопригора А. А. Основы римского гражданского права : Учеб. пособие для студентов юрид. вузов и факультетов. 2-е изд., перераб. К. : Вентури, 1995. 288 с.
7. Яковлев В. Н. Древнеримское и современное гражданское право России. Рецепция права : Учеб. пособие, 2-е изд., перераб и доп. Ижевск: УдГУ, 2004. 502 с.

Іванченко С.М.

Студент 1 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ШЛЮБ ТА МАЙНОВІ ВІДНОСИНИ ПОДРУЖЖЯ ЗА РИМСЬКИМ ПРАВОМ

Розгляд поняття сімейного права охоплює загалом три групи питань: - по-перше, питання відносин між чоловіком і дружиною (шлюбне право); - по-друге, питання відносин між батьком як носієм батьківської влади (*pater potestas*) і дітьми (батьківська влада), - по-третє, питання, пов'язані з турботою і представництвом людей, які не можуть належним чином турбуватися про свою особу і майно (право опіки та піклування).

Дана тематика представлена в трудах таких відомих авторів як І. Б. Новицький, Б. Й. Тищик, Є. М. Орач, О. А. Подопригора та ін.

Згідно з приписами римського права статус осіб у сім'ї мав важливе значення для затвердження право- і дієздатності римських громадян. Тому розгорнуті правила організації сім'ї і взаємовідносин її членів було особливою галуззю римського приватного права, яке вивчалися під назвою «сімейне право». Отже, сімейне право - це зібрання правових положень, які регулюють відносини у римській сім'ї, а саме: взаємини між чоловіком і дружиною, між батьками й дітьми, а також між опікуном чи піклувальником та їх підопічними [4, с. 107].

З найдавніших часів римська сім'я була моногамною й патріархальною. Як усталене об'єднання вона виникає з розкладанням родового ладу. Перша історична форма моногамії вже заснована на владі батька сімейства. Сім'я - це засноване на шлюбі чи кровному спорідненні об'єднання осіб, пов'язаних спільністю побуту, взаємною допомогою й моральною відповідальністю.

Давньоримська сім'я несла на собі відбиток родового ладу. Вона будувалася за принципом підпорядкування владі глави сімейства (*pater familias*). До складу сім'ї, крім глави сімейства, належали його дружина, діти та їхнє потомство, інші родичі, кабальні, а також раби. Терміном *familia* позначалась сукупність всього майна, дітей, рабів та іншої робочої сили [2, с. 14].

Отже, за сімейним станом римські громадяни поділялися на осіб свого права (*persona sui juris*) та осіб чужого права (*persona alieni juris*). До перших відносилися домовладки, до других - інші члени сім'ї, так звані підвладні. Для повної приватної правоздатності вимагалось, щоб особа займала в сім'ї незалежне, самостійне становище, а її мали тільки домовладки.

Сім'я, заснована на підпорядкуванні владі домовладки, називалась агнатською. Всі підвладні підкорялися владі одного домовладки і вважалися родичами, тобто агнатами. Кровний зв'язок на той час не мав правового значення. Агнати могли бути пов'язані між собою і кровним зв'язком, як, наприклад, батько й діти, проте юридичне значення мало лише підпорядкування владі домовладки. При цьому агнатське споріднення визначалося тільки по чоловічій лінії, оскільки йшлося про підпорядкування владі батька сімейства. Після смерті домовладки його дорослі сини були носіями влади в сім'ї, а дружини й діти підпадали під їхню владу. Згідно з цим вільний від батьківської влади римський громадянин, навіть той, що не мав сім'ї, вважався домо владикою. «Домовладикою (батьком сімейства) вважався той, кому

належала влада в сім'ї, і правильно він так називався, хоча б у нього не було сина», - писав Ульпіан (Д. 50.16.195) [1, с. 198]. Домовладика - носій сімейної влади не тільки наявної, а й по - тенціальної.

Поступово римляни віддають перевагу кровному спорідненню, що стало основою нової, когнатської сім'ї, яка пов'язувала групу людей кровними узами. Деякий час ці два види сім'ї існували паралельно, проте когнатська сім'я за нових умов поступово витіснила агнатську. Когнатська сім'я і когнатське споріднення пережили Стародавню Римську державу. Кровне споріднення і тепер покладено в основу сімейно-правових відносин [3, с. 16-18].

Сім'я починається з шлюбу. Римському праву відомі два види шлюбу: законний римський шлюб (*matrimonium iustum*) і шлюб, що укладався між переїзниками та іншими вільними, які не мали права вступати до римського законного шлюбу. Римський законний шлюб, в свою чергу, історично поділявся на два види: шлюб з чоловічою владою (*cum manu*) і шлюб без чоловічої влади (*sine manu*). Законний римський шлюб укладався відповідно до норм цивільного права, допускався тільки між римськими громадянами, що мали *jus conubii*.

Фактичні шлюбні відносини людей, які не могли вступити в законний римський шлюб (різне громадянство чи стан), дістали назву конкубат. Конкубат практично не мав ніяких правових наслідків.

У республіканський період основним був законний римський шлюб з чоловічою владою - *cum manu*. За цим шлюбом жінка підпадала в повну залежність чоловіка чи домовладика, якщо чоловік сам знаходився під владою батька. Згодом влада чоловіка послабляється. Це пов'язано з розвитком індивідуалізації приватної власності. Утвердження шлюбу без чоловічої влади - визначний поворот в історії римського сімейного права. Дружина виходить з-під необмеженої влади домовладика, а також свого чоловіка й формально стає незалежною особою. Такий шлюб істотно відрізнявся від шлюбу з чоловічою владою. Вони по-різному укладалися і припинялися.

Форми укладання шлюбу: - конфареація (*confarreatio*) - строго формальний релігійний обряд у присутності жерця і 10 свідків; - коемція (*coemptio*) - символічна купівля нареченої шляхом манципації; - узус (*usus*) - неформальний перехід жінки до дому чоловіка. Поступово замість зазначених форм укладання шлюбу все частіше застосовується проста угода осіб, що беруть шлюб, з наступним урочистим введенням

дружини в дім чоловіка. Шлюб припинявся смертю одного з подружжя чи розлученням. До смерті прирівнювалася втрата свободи одним із подружжя (продаж у рабство, полон чи засудження до вічної каторги). Одним із основних принципів римського сімейного права було дотримання абсолютної свободи розлучення в усі часи Римської держави [6, с. 56]. Відносини подружжя носили особистий і майновий характер. Вони істотно відрізнялися при шлюбі без чоловічої влади і при шлюбі з чоловічою владою.

Для відносин батька і дітей в римській сім'ї характерна практично безмежна батьківська влада над дітьми. Батьківська влада встановлювалася передусім над дітьми, народженими в римському законному шлюбі. На дітей, народжених в незаконному шлюбі, в конкубінаті, а також в будь-якому фактичному спільному житті, батьківська влада не поширювалася. Вони були чужими для нього.

Крім народження дітей в законному шлюбі, батьківська влада встановлювалася шляхом узаконення або усиновлення. Узаконення - встановлення батьківської влади над власними дітьми, але народженими поза шлюбом. Усиновлення - встановлення батьківської влади над чужими дітьми, з якими батько кровними узами не пов'язаний. Узаконення і усиновлення дітей повністю прирівнювалося до народження їх в шлюбі, тобто вони повністю прирівнювалися за правовим статусом до дітей, народжених в шлюбі. Вони отримували правовий статус та ім'я свого усиновителя, право взаємного спадкування, поділу його соціального й громадського становища, на них поширювалася батьківська влада [5, с. 28].

Батьківська влада припинялася внаслідок: а) смерті батька чи дітей; б) звільнення з-під батьківської влади. Фактично батьківська влада була довічною навіть в розвиненому римському праві. Влада батька над дітьми була безмежною. Він мав право на життя і смерть дітей з моменту народження їх: міг зберегти життя новонародженому чи викинути його, продати в рабство, застосувати будь-які покарання. Проте згодом безмежне свавілля зменшується. У майнових відносинах батька і дітей так само безроздільно володарював батько. Домовладика - єдиний і неподільний власник сімейного майна. З часом майновий патріархат обмежується. Правові відносини між матір'ю та її дітьми також існували (хоча мати ніякої влади над дітьми не мала) і повністю залежали від форми шлюбу.

Таким чином, шлюб у Стародавньому Римі - священне діло і опора держави у стародавньому римському суспільстві. Більшість шлюбів у багатьох багатих сім'ях

Стародавнього Риму полягало за розрахунком: для продовження роду (лат. *matrimonium* - «шлюб», від лат. *mater* - «мати»), для об'єднання володінь, а також для зміцнення політичних союзів. Серед бідного населення швидше за все також переважав розрахунок, проте не були винятком шлюби по любові.

Література:

1. Кофанова Л. Л., Томсинова В. А. Памятники римского права: Институции Юстиниана [Текст] / Под ред. Л. Л. Кофанова и В. А. Томсинова. М. : Зерцало, 1998. 400 с.
2. Крестовская Н. Н. Основы римского гражданского права : Учебно - методическое пособие [Текст] / Н. Н. Крестовская. Одесса : ОИВД, 2003. 58 с.
3. Лекція до теми «Статусне і сімейне право» для студентів I курсу денної форми навчання та для студентів I курсу заочної форми навчання спеціальності 081 «Право», галузь знань 08 «Право». 29.08.2016 р. 30 с.
4. Новицкий И. Б. Римское право. [Текст] / И.Б. Новицкий. М. : Теис, 1996. 234 с.
5. Римське право (в схемах) : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів] / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, доц. М. Г. Поліщук. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. 108 с.
6. Харитонов Є. О. Приватне право у Стародавньому Римі : Навч. посібник [Текст] / Е. О. Харитонов. Одеса : АО «Бахва», 1996. 160 с.

Кирилюк К.

Студентка I курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ВИДИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Процес дослідження окремих видів позовів права власності, а також думка науковців щодо цього питання та загальна закономірність розвитку позовів від часів Древнього Риму до сьогодення є актуальними.

Під поняттям права власності розуміють сукупність правових норм, які регулюють відносини, пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням власником (суб'єктом права власності) належним йому майном на свій розсуд і у своїх

інтересах, усуненням усіх третіх осіб від протиправного втручання у сферу його володіння цим майном, а також обов'язки власника не порушувати прав та законних інтересів інших осіб [4, с. 41].

Теоретичною розробкою цього питання займалися такі науковці, як: О. Підопригори, Є. Харитоновна, Г. Ковалик, І. Афанасьєва, В. Дождева, В. Савельєва, Д. Гримм, Ч. Санфіліппо, Дж. Франчози.

Довгий час римляни визнавали найбільш давній, відомий ще за Законами XII таблиць вид права власності – квіритську власність – *dominium ex jure Quiritium*. Межі і зміст цього права були встановлені цивільним правом і свої витоки ведуть з глибокої давнини. Квіритами спочатку називали тільки римських громадян, які відносилися до одноіменного старовинного роду, а квіритське право власності встановлювалося на особливо важливі з точки зору господарювання речі (рабів, землю, худобу, сервітути) і лише пізніше воно поширилося на інші речі. Характерним є й те, що спочатку його суб'єктами могли бути тільки римські громадяни, а потім – латини, оскільки вони одержали римську правоздатність у сфері майнових відносин – *jus commercii* [5, с. 21].

Іншою характерною рисою квіритського права власності були суворо встановлені форми набуття її: манципація і поступка права в ході процесу *in jure cessio*.

Квіритська власність була лише римською, національною, мала замкнутий характер, кастові риси. Поки існувала Римська держава-місто, вона повністю відповідала його внутрішнім потребам, проте з виходом Риму за межі своїх міських стін вона стала гальмом розвитку цивільного обороту [3, с. 194].

Преторська, або бонітарна, власність – це власність, що одержала захист від претора, від лат. *in bonis habere* – мати в своєму добрі, тобто річ, придбана покупцем, стає його майном. Консервативний характер права квіритської власності не тільки не сприяв цивільному обороту, а й стримував розвиток права власності. Як відомо, об'єкти права квіритської власності могли відчужуватися лише засобами, встановленими для цього правовими формами, – манципацією і поступкою права – *in jure cessio*. Якщо ж річ набували без дотримання вимог зазначених форм, то право власності до набувача не переходило з усіма наслідками, що з цього випливали. Відчужувач речі залишався квіритським власником, а набувач ставав лише добросовісним володільцем без права на річ. Фетишизація правового формалізму в цьому випадку підживляла усталеність цивільного обороту, породжувала невпевненість у приватних відносинах. Квіритський

власник, що продав свою річ без дотримання формальних вимог манципації, не міг перенести на набувача речі своє квіритське право власника. За спливом певного часу відчужувач речі на підставі права квіритської власності, що формально зберігалося за ним, мав право вимагати повернення проданої ним речі, незважаючи на те, що вона фактично була передана продавцем покупцеві і продавець одержав за неї обумовлену ціну. Внаслідок формалізму римського права ця безпідставна і неправомірною вимога задовольнялася, що викликало справедливе обурення навіть пануючого стану[1, с. 210].

Виявивши невідповідність цивільної правової норми фактичним відносинам, що склалися, претор вдається до практичних дій для усунення цього протиріччя. В одному із своїх едиктів він проголошує, що надалі буде надавати захист покупцеві речі, який її набув без дотримання встановлених формальностей. Преторське правило, як таке, що відповідало інтересам рабовласників, поступово стає правовою нормою. Введення цього правила претором призвело до втрати значення поділу речей на манципні і неманципні, оскільки манципацію як спосіб набуття права власності фактично було визнано недоцільною.

Отже, були усунені формальні обмеження квіритської власності. Паралельно виникла преторська власність. Для її захисту був встановлений спеціальний публіціанський позов.

Власність перегрнів. Римляни змушені були вступати в цивільно-правові відносини з особами, які населяли територію навколо Риму і не мали статусу римського громадянина, - це так звані перегрні, тобто неримські громадяни. Врешті-решт їхнє тривале безправ'я виявилось невігідним передусім римським громадянам і спричинилося до надання перегрніам певної правоздатності. У цивільно-правовій сфері перегрні підпорядковувалися місцевим правовим системам.

Внаслідок цього деякі перегрні набували власність у римських громадян і таким способом ставали власниками речей, які раніше були у власності тільки римських громадян. Однак до вільної участі в цивільному обороті римлян перегрнів все ж таки не допускали. Участь їх обмежувалася окремими правочинами: манципацією і літеральними договорами. Набуте право власності захищалося едиктами перегрніського претора шляхом «фіктивних позовів», тобто припускалося, що перегрній став римським громадянином і тому на нього поширюються правові засоби захисту квіритської

власності. Отже, права перегринів порівняно з римськими громадянами були значно менше захищені.

Провінційна власність. Внаслідок розширення загарбницьких війн виникає провінційна власність на землю. Земля підкорених Римом народів є власністю римського народу (*ager romuli romanus*), тобто державною. Одна частина загарбаних земель поповнювала державний фонд і була власністю держави, інша – також переходила у власність Римської держави, але залишалася при цьому у володінні і користуванні підкореного народу. Рим в будь-який час міг припинити це володіння і користування, оскільки був власником землі [6, с. 99].

Земля з державного фонду передавалася у володіння і користування, але тільки римським громадянам. Володарями величезних наділів провінційної землі були представники верхівки рабовласницького стану (оскільки тільки вони мали кошти і засоби для обробітки цих земель, що знаходилися далеко від Риму), одержували величезні прибутки від цієї провінційної власності за рахунок жорстокої експлуатації рабів і місцевого населення.

Провінційна власність на землю відрізнялася від квіритської на італійських землях головним чином тим, що власники провінційних земель зобов'язані були вносити до скарбниці певні платежі, які не стягувалися з квіритських власників. Окрім того, в цивільному обороті власники провінційних земель користувалися тільки засобами права народів – *jus gentium*. Дія норм цивільного права на них не поширювалася, що значною мірою вивільнювало цивільний оборот у провінціях [2, с. 89].

Розвиток римського приватного права, особливо права приватної власності в класичний період, мало ряд важливих наслідків. Поступове зближення цивільного права і права народів, відмова від манципації, визнання простої традиції при відчуженні земель та іншого майна, а також усунення інших формальностей обороту зумовило розпад дуалізму між квіритською і бонітарною власністю. Відмінності між цими видами власності були усунені.

Література:

1. Дождев Д. В. Римское частное право: Учебник для вузов / под общ. ред. В.С. Нерсесянца. М. : НОРМА, 2002. 784 с.

2. Основи римського приватного права: Підручник / За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Х.: Право, 2008. 224 с.
3. Підпригора О.А.. Основи римського приватного права: підручник для студентів юрид. вузів та факультетів. — К.: Вентурі, 1997. 336 с..
4. Поліщук М. Г. Поняття і зміст права власності: види позовів до суду у Древньому Римі. Вчені записки Таврійського національного університету. Серія : Юридичні науки. 2019. Т. 30(69), № 1. С. 41-45.
5. Речове право: Лекція / розроб. С. І. Афанасенко. Одеса, .2016 48 с.
6. Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.:Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 5 : П-С. К.: Укр. енцикл., 1998. 736 с.

Конькова К.

Студентка 1 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ ЦИЦЕРОНА

Власне державно-правова думка з'явилася у Римі лише у I ст. до н. е. Засновником її вважають Марка Туллія Цицерона (106 до н.е. - 43 до н.е) - давньоримського державного діяча і мислителя, правознавця, оратора, письменника, одного із фундаторів давньоримської правової, політичної і філософської думки.

Філософсько-правові погляди Цицерона розглядали такі науковці, як Ю. Бисага, С. Головатий, Г. Демиденко, Г. Трофанчук, І. Жаровська.

Філософські уподобання Цицерона, загалом, були досить близькі до стоїцизму, хоч іноді в них відчувається вплив Платона, перипатетиків, а іноді він полемізує з грецькими філософами. Разом з тим цей «іноземний» вплив Цицерон намагався поєднати з соціальної і політичною дійсністю Риму.

Загалом, саме еkleктичний підхід до вирішення проблем філософії права характерний для філософських і політико-правових поглядів Цицерона, який чудово синтезував (а може, просто не розрізняв) погляди на право представників різних філософських течій.

У праці «Про закони» він обґрунтовує концепцію природного права. На його думку, закони, прийняті людьми, не завжди є правом, оскільки перші лише свідчать про їх корисність для більшості тих, хто голосував. Цим довільно прийнятим законам протистоять закони природи, право, що ґрунтується на природній спільноті людей: «Ми в змозі відрізнити добрий закон від поганого тільки на підставі мірила, що дала природа. Керуючись природою, відрізняють усе чесне від усього ганебного» (Про закони. XVI.44).

Марк Тулій Цицерон був однією з визначних постатей античних часів з-поміж тих, хто заклав наріжні камені в формування інституту прав людини [6, с. 42-43]. Він поклав в основу свого учення «поєднання справедливої людини та справедливої держави». За його словами, «якби не було людини, так би мовити, насіння справедливості, не виникало б інших чеснот, ні власне самої держави» [5, с. 49]. Цицерон також сповідував ідею, що закони є рівними для всіх і кожного, держава створена для блага людей, а справедливість є однаковою для кожної людини. За Цицероном народ - це люди, які об'єднані спільними інтересами та сприйняттям права, що дано нам та упорядковане. «Закон - опора того високого становища, яким ми користуємося у державі, основа свободи, джерело правосуддя: розум, душа, мудрість і сутність держави зосереджені у законах» [8, с. 215]. Цицерон, на противагу Платону та Аристотелю, зосереджувався саме на людині як цінності, а не на полісі, що було притаманно його попередникам, розмірковуючи щодо справедливості із гуманістичним спрямуванням до усього людського. Ці твердження відрізнялися загальним підходом щодо божественного порядку та самого місяця людини як певної ціннісної категорії. «На цій індивідуалістичній філософській платформі, в свою чергу, виростуть паростки ранньоліберальної думки, яка звільнила людину (не в політичному, але в онтологічному плані - концепція природного стану) також і від уз конкретної спільноти» [4, с. 13].

Найвідоміші праці Цицерона «Про державу» та «Про закони» розкривають засадничі ідеї мислителя щодо значущості держави та її особливої цінності для блага людей. Філософ розглядав три форми правління, наслідуючи дечим аристотелівське вчення про державу. Демократію він вважав відображенням свободи, що панує серед усіх громадян, а монархію та аристократію - виявом мудрого правління, на противагу демократії, обґрунтовуючи це тим, що досягти повної рівності між людьми у демократії видається практично нездійсненним завданням, виокремлюючи це як ваду цієї форми

правління. У своїх роздумах щодо форм правління та виділення ідеальної з-посеред усіх відомих Цицерон виводить гіпотезу, що найкращою формою правління стане та «четверта» форма, що матиме змогу здолати усі недоліки, що притаманні уже наявним.

Отже, Цицерон пропонує змішану форму правління, що здатна охопити найкращі риси усіх відомих форм: демократії, аристократії та монархії. Філософ зазначав, що «...найкращою є царська влада, але царську владу перевершить та, яка буде утворена шляхом рівномірного змішання трьох найкращих видів державного устрою. Адже бажано, щоб у державі було щось видатне і царське, щоб одна частина влади була вручена авторитету провідних людей, а деякі справи були надані думці і волі народу» [7, с. 69]. За умови існування такої форми правління, на думку Цицерона, найкраще б могла бути досягнута справедливість та втілено принцип «згоди станів» «*Concordia ordinum, consensus bonorum omnium*», що сповідував основну ідею суспільної згоди та загального примирення між людьми тогочасної епохи римської республіки.

Мислитель відстоював думку, що саме природні закони є справедливими, а держава і є уособленням права як такого. Цицерон чітко сформував концепт принципу рівності закону для всіх. Цей принцип навіть у ході еволюційного процесу не втратив актуальності, значний історичний розвиток цього поняття став основою складових елементів прав людини, які маємо сьогодні. «Право взагалі і право людини зокрема виникло раніше, ніж будь-який писаний закон» [3, с. 85].

Вважається, що термін «*jus naturale*», тобто природне право, увів саме Цицерон. «При обґрунтуванні права слід виходити із того найвищого закону, що був спільним для всіх віків і що виник раніше будь-якого писаного закону, тобто раніше ніж будь-яка держава взагалі була заснована» [5, с. 163]. Цицерон у своїх працях розглядав два види права: позитивне і природне, зазначаючи, що позитивне право є різним для кожного народу та є певною сукупністю законів, що покликані регулювати відносини визначеного кола осіб, та характеризується певною своєрідністю для кожного іншого народу. Природне ж право, за Цицероном, - це певний метафізичний порядок, притаманний самій природі «Справжній закон - це розумне становище, що відповідає природі, розповсюджується на всіх людей, постійне, вічне, закликає до виконання обов'язку, наказуючи; забороняючи, від злочину відлякує ... » [7, с. 23]. Я. Блоха, досліджуючи філософські ідеї Цицерона, зазначає, що «зв'язок між людьми, заснований на праві, за Цицероном, створює те, що іменується громадянською общиною - історично

сформованою політичною формою спільного буття людей. Цей зв'язок робить людей членами одного цивільного колективу, встановлюючи між ними певні права та обов'язки» [7, с. 28]. Також, за Цицероноюю концепцією, тлумачення природного права виражається у рівності всіх людей та необхідності створення «чесних законів», які здатні убезпечити таку рівність від порушень з боку влади. Вбачаємо у цих поглядах підходи, що стали ключовими у формуванні та розумінні прав людини як найвищої цінності, а саму людину як об'єкт права.

Мислитель стверджував, що право походить саме із природи: «адже, тим кому природа дарувала розум, вона дарувала і здоровий глузд. Звідси випливає, що вона їм дарувала і закон, який є здоровим глуздом - як у веліннях, так і в заборонах. Тому якщо вона дарувала їм закон, то й дарувала і право. Розум ж був даний усім. Отже, право було дане всім» [1, с. 24-25]. Так філософ підкреслює, що самою природою закладені основні права людини, а державу створено для реалізації цих прав. «Державна влада повинна здійснюватися, за Цицероном, від імені народу в його інтересах, оскільки перманентно сама держава належить народові» [2].

Отже, в особі Цицерона дивним чином поєднувалися філософ, політик і правознавець. Ми вбачаємо сформовану ідею права людини у вченнях Цицерона, а також щодо держави, законів та права. Базовими елементами бачення цього поняття мислитель вважав справедливість усіх перед законом та справедливість у постулатах мирного співжиття людей, «щоб ніхто нікому не шкодив». Цицерон наслідував ідеї стоїків, зокрема Сенеки та Марка Аврелія, у розвитку природного права та в ідеях справедливості, що є незмінною та сталою для людської природи, тим самим висвітлив невіддільність людських природних прав від самої людини.

Література:

1. Блоха Я. Є. Категорія «справедливість» у політичній філософії Марка Тулія Цицерона. Філософські обрії. 2017. Вип. 37. С. 24-30. URL: <http://nbuv.gov.ua>
2. Жаровська І. М. Теорія влади: навч. посіб. Харків. Право. 2016. URL: <https://pravo-izdat.com.ua>
3. История политических и правовых учений: учебник для вузов. Изд. 2-е, стереотипное / под общ. ред. д-ра юрид. наук, проф. Нерсеяна. Москва. 1998. 736 с.

4. Канарш Г. Ю. Социальная справедливость : философские концепции и российская ситуация: монография. Москва : Изд-во Москва. гуманит. ун-та, 2011. 236 с.
5. Марк Тулій Цицерон. Про державу ; Про закони ; Про природу богів / пер. з лат. В. Литвинов. Київ: Основи 1988. 483 с.
- Турянський Ю. Становлення та розвиток прав людини в античні часи. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2019. Вип. 23. С. 39-44.
6. Цицерон Марк Туллий. О государстве. Диалоги : О государстве ; О законах / [сост.: Веселовский И. Н., Горенштейн В. О., Утченко С. Л. ; отв. ред. : Утченко С. Л.]. Москва : Наука, Ладомир, 1994. 224 с.
7. Цицерон. Диалоги о государстве и законах. Москва, 1966. 250 с.

Кулачинська А.

Студентка 1 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

СІМЕЙНІ ПРАВІДНОСИНИ В РИМСЬКОМУ ПРАВІ

Римське приватне право, яке регулювало шлюбно-сімейні правовідносини, має особливий культурний статус, оскільки є знаковим елементом між античністю і сучасністю, а також йому притаманний потужний евристичний потенціал. Важливим елементом обґрунтування актуальності дослідження римського шлюбно-сімейного права права як феномену правової дійсності є те, що воно відкриває перспективи для побудови нових моделей філософсько-правових досліджень шлюбу, сім'ї, подружніх відносин в реальному культурно-історичному контексті.

Теоретичною основою наукового дослідження стали роботи таких відомих вітчизняних та зарубіжних науковців, як В. Борисова, В. Вовк, Д. Грімм, Л. Дячук, Ю. Задорожний, Л. Казанцев, Р. Калюжний, В. Макарчук, О. Новицький, Є. Орач, І. Перетерський, О. Підопригора, І. Покровський, Є. Скріпільов, Б. Тищик, Є. Харитонов, З. Черніловський та інші.

Розгляд сімейних правідносин в римському праві охоплює загалом три групи питань: по-перше, питання відносин між чоловіком і дружиною (шлюбне право); по-друге, питання відносин між батьком як носієм батьківської влади (*paterpotestas*) і дітьми; по-третє, питання, що пов'язані з турботою і представництвом для людей, які не можуть належним чином турбуватися про свою особу і майно (право опіки і піклування).

Встановлення шлюбного права, батьківської влади, право опіки і піклування становило зміст міркувань римських юристів щодо вивчення правового стану осіб з погляду їх становища у сім'ї. Згідно з приписами римського права, статус осіб у сім'ї мав важливе значення для затвердження право- і дієдатності римських громадян. Тому розгорнуті правила організації сім'ї і взаємовідносин її членів становили особливу гілку римського приватного права і вивчалися під назвою «сімейне право».

Римське сімейне право - це зібрання правових положень, які регулюють відносини у римській сім'ї, а саме: відносини між подружжям, між батьками і дітьми, а також відносини між опікуном чи піклувальником та їх підопічними [2, с. 112].

О. В. Синегубов наголошував, що, попри те що важливість людини та її внутрішніх чеснот і їх роль і місце в соціальному житті визнавалися в кожному суспільстві, вперше на правовому полі таке визнання відбулося в Стародавньому Римі, де закладено основи правового регулювання та охорони [7, с. 41] сімейно-правових відносин. Правове регулювання переважно спрямовувалось на охорону майнових праввідносин [7, с. 41], тоді як особисті немайнові права громадян Риму (суб'єктів сімейних відносин) нерідко обмежувались [7, с. 85].

За сімейно-правовим статусом громадяни Риму поділялись на дві основні категорії - особи свого права, та особи чужого права. Особою свого права визначався глава сімейства, який володів усіма правами в сім'ї маючи абсолютну владу над іншими членами сімейства. Особами чужого права вважались персони на яких поширювалась влада глави сімейства [6, с. 84].

Влада домовладки спочатку називалася *manus* і об'єднувала всі елементи сім'ї в одне ціле, але поступово ця влада диференціювалася законодавством і, зрештою, була поділена на *manus mariti* (влада над дружиною), *patria potestas* (над дітьми) та *dominica potestas* (влада над рабами).

Римська спільнота мала специфічні форми споріднення: агнатське і когнатське. Ставлення держави до сім'ї виявлялося в юридичному формулюванні особистої влади глави сімейства (*pater familias*). Тільки домовладика був повноправним громадянином Риму, всі інші члени сім'ї перебували під його владою і були підвладними (особами чужого права).

Отже, першопочатково споріднення у давньоримському праві затверджувалося не за кров'ю і походженням, а фактом спільного проживання і базувалося на підпорядкуванні владі домовладика. Це було так зване агнатське споріднення (*agnatus* - народжений після). Зміни у римському суспільстві, розвиток продуктивних сил активізували цивільний обіг, зростання приватної власності, що зумовило зародження нової, когнатської сім'ї (*cognatus* - народжені разом). Когнатське (кровне) споріднення - природне споріднення, тобто безпосереднє походження одного від другого - спільного батька або прабадька.

Сім'я як елемент соціальної організації суспільства виявляється у правовому регулюванні в двох аспектах: це союз чоловіка і жінки та наявність у сім'ї дітей. Не кожна сім'я, не будь-які відносини між чоловіком і жінкою визнавалися римським правом шлюбом, який породжує правові наслідки у взаємовідносинах між учасниками цього союзу. Шлюб (*matrimonium*) - «союз чоловіка і жінки, поєднання всього життя, спільність божого і людського права» (Д. 23.2.1) [2, с. 115].

Загальна різниця в юридичній природі шлюбів *cum manu* і *sine manu* природно позначається на різному обсязі як особистих, так і майнових відносин між подружжям. У шлюбі *cum manu* (шлюб з чоловічою владою), жінка, ставши юридично чужою для своєї старої сім'ї, перебувала повністю під владою чоловіка (*manus mariti*) на однакових умовах з його дітьми. Незважаючи на певні обмеження повноти влади чоловіка, юридично він залишався повновладним господарем над особистістю дружини [4, с. 140].

Перебування дружини під владою чоловіка було характерним для архаїчних часів, однак, поступово такий правовий режим відносин подружжя видозмінюється, а за часів імператорів зникає, тому у Систематизації Юстиніана згадки про *manus* (владу) чоловіка над дружиною немає [2, с. 116].

Принципово інакше склалися відносини у шлюбі без чоловічої влади (*sine manu*), який був типовим у класичний і післякласичний період розвитку римського

приватного права. Подружні відносини у такому шлюбі були побудовані на принципі самостійності та незалежності дружини по відношенню до чоловіка [5, с. 140].

Досліджуючи питання правовідносин батьків та дітей за римським цивільним правом необхідно розпочати з розгляду взаємин між матір'ю і дітьми. Ці відносини глибоко різні в залежності від того, чи перебувала мати у шлюбі *cum manu* або в шлюбі *sine manu*. Мати, яка перебуває в шлюбі *cum manu*, для дітей є *loco sororis* і разом з ними підпорядкована владі свого чоловіка або його *paterfamilias*, якщо чоловік сам знаходиться *in patria potestate*. Зв'язок матері з дітьми в шлюбі - найбільш тісний після зв'язку *pater familias* зі своїми підвладними. Проте, у шлюбі *sine manu* мати в найдавнішому праві не пов'язана з дітьми. Вона не є членом сім'ї батька своїх дітей, вона - агнатка своєї старої сім'ї, в якій вона успадковує, а члени якої успадковують після неї і здійснюють опіку над нею.

Взаємини батька і дітей були побудовані інакше, ніж відносини матері і дітей: Для цих відносин було не характерним питання щодо перебування батька в шлюбі *cum manu* або *sine manu*. Діти завжди перебували під владою батька, *in patria potestas*.

В подальшому, зміна виробничих відносин, розкладання патріархальної сім'ї, індивідуалізації приватної власності та розвитку торгівлі мали наслідком ослаблення і диференціацію батьківської влади та зумовили деяку майнову незалежність дорослих членів сім'ї [1, с. 569]. Єдиновладдя глави сім'ї над усіма підвладними членами поступається місцем її диференціації. Ці зміни зумовили певні зміни у правовому становищі окремих членів сім'ї. Влада домовладки втрачає свій деспотичний характер, хоч різниця між ним і окремими членами сім'ї не зникла.

Таким чином, у Стародавньому Римі сформувались основні інститути сімейного права, які в майбутньому були взяті за основу приватноправовими галузями права. Римське приватне право, яке в історії свого розвитку знало такі архаїчні пережитки минулого, як шлюб з чоловічою владою, поступово вдосконалювалося і здійснило еволюційний поступ у регулюванні відносин подружжя, тим самим надовго випередивши інші народності у регулюванні шлюбно-сімейних відносин. Адже, було створено шлюб, в якому обидва з подружжя є рівноправними один щодо одного і незалежні один від іншого. Положення римського права, які визначали правовідносини батьків та дітей були консервативними та відповідали духові рабовласницького суспільства та патріархальної сім'ї.

Література:

1. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : Навч. посібник. 5-те вид., [перероб. і доп.]. К. : Істина, 2005. 767 с.
2. Калюжний Р. А., Вовк В. М. Римське приватне право : [підруч. для вищ. навч. закл.]. К. : «МП Леся», 2014. 240 с.
3. Кожевникова В. О. Правовий підхід до категорії «обмеження прав» суб'єктів сімейних відносин у стародавньому римському приватному праві. Право і суспільство. 2018. № 1. С. 84-87.
4. Новицкий И. Б. Римское частное право : Учебник / И. Б. Новицкий, И. С. Перетерский. М.: Юриспруденция, 1999. 544 с.
5. Олійник О.С. Особливості правового регулювання майнових відносин подружжя в римському приватному праві. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2014. С. 125-139.
6. Русу С. Д. Суб'єкти сімейних правовідносин за римським приватним правом та їх рецепція в сімейне право України [Текст] / С. Д. Русу, В. А. Ватрас. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права : Науковий часопис. 2003. № 5 (9). С.83-88.
7. Синегубов О. В. Здійснення особистих немайнових прав малолітніх та неповнолітніх осіб : моногр. Харків : Золота миля, 2015. 528 с.

Маяк С.Р.

Студент 1 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ МІЖ БАТЬКАМИ І ДІТЬМИ

Влада батька над дітьми була практично необмеженою. Ця влада встановлювалася як законнонародженням у шлюбі, так і узаконенням дітей від конкубітату чи усиновленням.

Законними дітьми вважалися діти, народжені у шлюбі, без огляду на генотип, зовнішню подібність тощо. Законними дітьми визнавали-ся діти, народжені до 300-го дня по смерті чоловіка включно. Узако-нення дітей від конкубіни відбувалося або шляхом укладання закон-ного римського шлюбу після отримання одним (чи обома) членами фактичного шлюбного союзу права або на підставі імператорського рескрипту, виданого на прохання батька. Як правило, для отримання імператорської згоди вимагалася відсутність власних законнонароджених дітей, тобто неможливість продовження роду римського гро-мадянина засобами законного шлюбного союзу. У таких випадках батьківська влада над узаконеним сином від конкубіни встановлюва-лася лише зі згоди самого узаконеного.

Припинення батьківської влади стосовно дітей, узаконених нащад-ків та усиновлених, відбувалося або в результаті смерті батька, або в разі їх звільнення з-під батьківської влади. Фактично ж влада батька була пожиттєвою. Навіть син, звільнений батьком в односторонньому порядку (таке звільнення називалося емансипацією), був зобов'язаний своєму колишньому патеру половиною власного майна. Як правило, емансипація відбувалася з метою надання сину можливості перейти у стан сенаторів. Закони XII Таблиць встановлювали, що син, проданий батьком у рабство і звільнений на волю покупцем, повертався під ба-тківську владу. Але тричі проданий у рабство і тричі звільнений на волю син уже під владу батька не повертався і ставав вільною осо-бою, а також міг викинути новороджену дитину. В ранній період римської історії батько мав право життя і смерті (не кажучи уже про покарання) своїх нащадків, наприклад, міг просто викинути новонародженого. У питанні про відповідальність за причи-нений збиток син також прирівнювався до раба (чи тварини). Батько міг або виплатити суму збитку, або видати винного для покарання, він мав право убити підвладну йому (і навіть передану ним під владу чоловіка) дочку, упійману на перелюбі. Зрозуміло, що можливе бать-ківське свавілля чи, навпаки, його байдужість до долі сина-порушника завжди стримувалися засобами морального впливу з боку оточуючих.

Література:

1. Калюжний Р.А. Римське приватне право: курс лекцій. / Р.А. Калюжний.- Харків
2. Калюжний Р. А., Вовк В. М. Римське приватне право : [підруч. для вищ. навч. закл.]. К. : «МП Леся», 2014. 240 с.

3. Левіна Л. Н., Терехова Л. Н. Римське право. Шпаргалка, 2010. 48 с.
4. Новицкий И. Б. Римское право. Изд. 6-е, стереотипное. М., 1997. 245 с.
5. Підпригора О. А. Римське приватне право : Підручник для студентів юрид. вищих навч. закладів : Вид. 3-є, перероб. та доповн. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 440 с.
6. <https://studfile.net/preview/5012969/page:9/>.

Хрома А.В.

Студентка 1 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРИСТІВ ЯК ДЖЕРЕЛО РИМСЬКОГО ПРАВА

Діяльність юристів почала вперше досконало розвиватися в Римі, звідки і пішла вся юриспруденція, що набула свого розквіту, і є визначеною навіть до сьогодні. Римська цивілізація багато запозичила у греків. Періодом започаткування юриспруденції, як незалежного та самостійного джерела права, датується приблизно III ст. до н. е. Займатися юридичною справою в римському суспільстві було дуже поважною роботою, тому юристів цінували та зверталися до них за допомогою та консультаціями у сфері права, оскільки вони були високо кваліфікованими знавцями правових норм та законів, та мали авторитет серед багатьох верст населення.

Першими юристами були жерці, тобто понтифіки. Вважалося, що спочатку свого зародження юриспруденція носила релігійний характер та складала окрему касту. Діяльність римських юристів зосереджувалася на тлумаченні законів та стародавніх звичаїв за якими вони могли вирішувати конфлікти та проблеми громадян. Але це тлумачення яке надавали жерці було закритим для інших. Лише згодом були опубліковані перші писані закони для загального огляду, це були Закони XII Таблиць.

Також юристи надавали законам та певним правовим приписам більш зрозуміле значення та потрібний зміст, і цим самим створювали навіть нові норми для дотримання. Завдяки тим консультаціям, та тлумаченням що надавали римські юристи, ці тлумачення змогли отримати загальнообов'язковий характер. В період коли в Римі існувала епоха Республіки, юристи в основному займалися практичною діяльністю, тобто їхньою основною роботою було надання консультацій. Також вони могли керувати певними юридичними діями в суді, але не в ролі адвоката. І до роботи римських юристів також входили складання певних процесуальних документів: ознайомлення та редагування судових позовів, та надання документів-зразків. На той час праця юристів не оплачувалася, вважалося що їх робота була як певна повинність, тому отримати римським юристам якусь винагороду або гонорар в певній сумі грошей, було рідкістю та навіть привілеєм за добре виконану роботу.

Згодом коли відбувся перехід від Республіки до Імперії римські юристи набули більш вагомих значень та почали розвивати право не лише в практичній діяльності, а надавати йому літературного значення. В той час римськими кваліфікованими юристами було написано велику кількість юридичної літератури в якій вони закладали загальнообов'язкові приписи для вивчення права. Ускладнювалися джерела права, юриспруденція почала вагомий розвиток як окрема наука, яка була складною для вивчення. Почали відкривати школи та училища де навчали юридичній освіті. Навчання там тривало чотири роки і полягало в читанні та тлумаченні різних юридичних творів в основному юристів-класиків, молоді люди пізнавали право не лише теоретично, а й практично. Учень проходив навчання у одного учителя, але для більшого пізнання права міг переходити і до іншого. Саме епоха Імперії Риму в юридичній діяльності відзначилася в теоретичній практиці. Бути юристом на той час вважалося престижніше ніж займатися політичною діяльністю. Імператори назначали на високі посади юристів і довіряли їм займатися юридичною діяльністю від їхнього імені. Римські юристи були радниками в державних справах, а згодом почали займати самостійні пости.

Заняття юридичною діяльністю в Стародавньому Римі в період Імперії, набуло престижного, поважного та надійного характеру. Римські юристи відзначилися своєю непідкупністю, справедливістю та чесністю, були високопрофесійними знавцями права. Вирішували проблеми там, де було відсутнє встановлення імператора. Також римські

юристи зробили великий вклад в розробку загальних принципів цивільного і преторського права, що дозволило добитися зближення цих двох основних джерел.

Але з середини III ст. н. е. почався занепад юриспруденції. На це вплинуло те, що імператорська влада стала абсолютною і воля імператора виявилася єдиним джерелом права. Тобто якщо в епоху принципату юристи потрібні були імператору для проведення і підтримки імператорської політики, то в епоху домінуючої їх роль виявилася вичерпною. Тому юристи почали працювати як чиновники імператорської канцелярії.

На початку зародження римської юриспруденції, юристи були окремою кастою, що зосереджували в своїй діяльності як практичні, так і теоретичні знання. Діяльність юристів в якийсь період навіть перевершила політичну діяльність та мала попит серед багатьох верст населення. Але згодом римські юристи почали підкорятися владі імператора та втратили свою незалежність. Збереглася достатня кількість римської юридичної літератури, на якій базувалося право. І навіть до наших часів дійшли імена тих видатних римських юристів, що започаткували юриспруденцію як науку та залишили свій слід в історії права.

Література:

1. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : Навч. посібник. 5-те вид., [перероб. і доп.]. К. : Істина, 2005. 767 с.
2. Калюжний Р. А., Вовк В. М. Римське приватне право : [підруч. для вищ. навч. закл.]. К. : «МП Леся», 2014. 240 с.
3. Кожевникова В. О. Правовий підхід до категорії «обмеження прав» суб'єктів сімейних відносин у стародавньому римському приватному праві. Право і суспільство. 2018. № 1. С. 84-87.
4. Новицький І. Б. Римское частное право : Учебник / И. Б. Новицкий, И. С. Перетерский. М.: Юриспруденция, 1999. 544 с.

Смоквенко Д.О.

Студентка 1 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ВТРАТА РИМСЬКОГО ГРОМАДЯНСТВА ТА ЙОГО ОБМЕЖЕННЯ

Проблема римського громадянства – одна з ключових при вивченні історії Римської Імперії. Римське громадянство - юридичний статус жителів римської держави, що означає можливість користування всією повнотою юридичних прав, що надаються римським законодавством.

І сьогодні питання римського громадянства перебуває у фокусі уваги дослідників. Основу аналізу становлять праці теоретиків права: В. Вовк, Т. Гарасиміва, О. Грищук, І. Жаровської, М. Кельмана, В. Ковальчука, М. Козюбри, М. Костицького, С. Максимова, О. Омельчука, Н. Оніщенко, П. Рабіновича, С. Рабіновича, С. Сливки, О. Стовби, А. Токарської, Ю. Шемшученка та інших.

У римському праві правосуб'єктність (*caput*) визначалася трьома статусами: свободи (*status libertatis*), громадянства (*status civitatis*) та сімейного стану (*status familiae*). Поняття громадянства у Римі передавалося терміном «*civitas*». Авл Гелій говорить, що *civitas* – це і місцевість, і місто, а також загальне право і великий колектив людей (*civitatem et pro loco et pro oppido, et pro iure quoque omnium, et pro hominum multitudine*) [5, с. 5]. За статусом громадянства вільна людина могла належати до однієї з таких груп: римські громадяни (*cives Romani*), латини (*latini*), іноземці (*peregrini*). Кожен статус був наповнений конкретним обсягом прав. Зміна статусу громадянства вела не до втрати правосуб'єктності, а лише до набуття більших прав чи обмеження у правах.

Оскільки римське громадянство розглядалося як привілей, воно не вважалося неодмінною і постійною природною якістю будь-якого індивіда лише на тій підставі, що він належить до римської громади за народженням. Статусу римського громадянина належало відповідати: слід було додержуватися певних вимог *jus Quiritium*, римської моральності та засад суспільного порядку. На випадок недодержання цих вимог передбачалася можливість позбавлення або обмеження *Status civitatis*. Це була санкція, якою повністю або частково, тимчасово або назавжди негідний суб'єкт позбавлявся римського громадянства.

Найтяжчою з таких санкцій було позбавлення римського громадянства, що могло застосовуватися у випадках: 1) карних покарань певного роду; 2) політичного переслідування, що виступало як додаткова санкція до деяких видів покарання. Наприклад, засудження римського громадянина за тяжкі злочини до страти, тілесних

покарань, продажу в рабство означало одночасне позбавлення його римського громадянства.

Зазвичай у таких випадках йшлося про позбавлення громадянства назавжди. Виняток міг бути зроблений для певної особи спеціальним індивідуальним публічно-правовим актом. Тимчасове позбавлення громадянства могло мати місце у результаті арешту, а також внаслідок вигнання на визначений строк поза межі Риму. Зазвичай, таке позбавлення громадянства супроводжувалося позбавленням особи і майнових прав. Але такі додаткові майнові обтяження могли бути накладені тільки індивідуальними постановами органів влади.

Крім того, позбавлення повністю прав громадянства означало і втрату особою її приватноправового статусу в системі *jus civile*. Надалі відносини за участю такої особи регулювалися за допомогою норм *jus gentium* [1].

Від початку римське громадянство мало особистий характер, що визначався лише правом. За Законами XII таблиць, якщо боржник не сплатить боргу, то третього базарного дня його могли стратити або продати за кордон, за Тибр, тобто в Етрурію: «*Tertiis autem nundinis capite poenas dabant aut trans Tiberim peregre venum ibant*» [2, с. 47]. Так громадянин втрачав і свободу, і громадянство. Цього не сталося б, якби він був посланий до союзних латинів, де його захищало *ius migrandi* та *commercium* [4, с. 3].

Надання римського громадянства, повного чи неповного (без політичних прав), використовувалося як інструмент винагороди (саме так його отримав Арміній) [7, с. 2], а позбавлення його було покаранням.

Обмеження прав римського громадянства могло наставати як особливий юридичний наслідок у разі зменшення честі через ганьбу (*infamia*).

Ганьба могла бути наслідком загального морального осуду громадою способу життя особи, негідного, на думку більшості (*turpitude*). Такими особами, поведінка яких у цілому є негідною, вважали, наприклад, розпусників, акторів, атлетів, що виступають за гроші тощо. Звісно, що недостойний суб'єкт не міг бути кандидатом на обіймання посад магістратів, суддів тощо. Така особа усувалася від рішення питань життя громади, пов'язаних із застосуванням моральних критеріїв. Вона не могла бути свідком, опікуном чи піклувальником, а також обмежувалася у спадкових правах.

Разом з тим, ганьба могла наставати у результаті вчинення римським громадянином тих чи інших негідних вчинків (влас-не *infamia*, або ж ганьба у вузькому

розумінні). Тоді обмеження прав цього суб'єкта наставало на підставі конкретних приписів закону або загальних положень *jus civile*, інтерпретованих щодо конкретної ситуації. За критерієм врахування диференціації підстав застосування санкції можна розрізняти такі види *infamia*: 1) *infamia juris immediata* (ганьба на підставі безпосередньо конкретних приписів закону) і 2) *infamia juris mediata* (виголошення ганьби на підставі припису норми права, але за допомогою спеціального індивідуального акта застосування цієї норми).

Infamia juris immediata наставала у випадках такої негідної поведінки, засудженої у нормах права, як звідництво, лихварство, видалення зі складу легіону за ганебну поведінку тощо. Для її настання не вимагалось видання індивідуальних правових актів. Достатньо було осуду поведінки або роду занять, вираженого у нормі права, і вчинення відповідних дій римським громадянином. Наслідки *infamia juris immediata* були практично такими самими, як і наслідки *turpitude*.

Infamia juris mediata наставала у результаті вироку суду за здійснення деяких карних злочинів (як супутня основному покаранню), або за рішенням цивільного суду про визнання винним у невиконанні приватноправових зобов'язань, заснованих на порядності сторін (договори доручення, товариства, зберігання), або внаслідок визнання факту неналежного виконання обов'язків опікуна. Результатом *infamia juris mediata* була, насамперед, втрата публічних прав: на обіймання почесних посад, на місце під час релігійних церемоній або ігор. Обмежувалися також приватні права: бути опікуном та піклувальником, свідком тощо [3, с. 4].

Применшення честі могло бути довічним чи тимчасовим. У кожному разі відновити її міг або тільки той самий орган влади, що наклав у свій час *infamia*, або вищий магістрат від імені римського народу. Відновлення честі (*restitutio famaе*) могло відбуватися також у формі «фактичного поновлення честі». Наприклад, коли магістрат забороняв поширення надалі ганебних чуток щодо особи, яка клопоталася про таку заборону [1].

В. Сестон стверджує, що для римлян ніколи не існувало лише одного громадянства - їх власного. Воно було такою гнучкою концепцією, що завжди допускало стільки ж законів і правових систем (*leges i iura*), скільки було політичних спільнот, міст із відмінними традиціями і народів із несхожими звичаями [4, с. 11].

Інститут громадянства був важливим інструментом романізації та забезпечення стабільного розвитку Римської Імперії. Інтеграція провінцій і провінціалів здійснювалася по-різному – через будівництво системи шляхів сполучень, через запровадження чіткої адміністрації, через доступ провінціалів на римську військову службу, однак понад усе через поширення римського громадянства (для чого було необхідне знання латини) та урбанізацію [6, с. 104].

Отже, можна зробити висновок, що загалом правовий інститут римського громадянства мав підґрунтям визнання його публічною гарантією привілеїв особи, що за своїми якостями гідна користуватися станом індивідуальної волі, котра може бути реалізована у державі.

Література:

1. Втрата римського громадянства та його обмеження. URL: <https://studentu.info>
2. Кнабе Г. С. Корнелий Тацит : Время. Жизнь. Книги. М. : Наука, 1981. 208 с.
3. Петречко О. Принципат та інститут римського громадянства. Проблеми гуманітарних наук. Історія. 2008. Вип. 22. С. 1-6.
4. Сестон В. Римское гражданство. М. : Наука, 1970. 13 с.
5. Утченко С. Л. Юлий Цезарь. М. : Мысль, 1976. 365 с.
6. Alföldy G. The Social History of Rome. London ; Sydney : Croom Helm, 1985. 251 p.
7. Sherwin-White A.N. The Roman Citizenship. Oxford : At the Clarendon Press, 1980. 486 p.

Гоцій А.В.

Студент 1 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

РИМ. МІСТО І СВІТ

Усі дороги ведуть до Рима. Цей відомий вислів чудово ілюструє велич Вічного міста.

РИМ – одне із провідних міст Стародавнього світу, що отримало свою назву за гол. містом (Рим; лат. – Roma), заснованим, як передає легенда, 753 до н. е. братами-

близнюками Ромулом і Ремом на лівому березі р. Тибр (25 км від узбережжя Тірренського моря). Ядро міста становили поселення племен латинів і сабінів, за визначального впливу етрусків у його ранній історії. Поняття "Стародавній Рим" не лише умовне, а й змінне. Якщо в 6–4 ст. до н. е. Стародавній Рим включав центральну частину Апеннінського п-ова, то від кінця 3 ст. до н. е. це вже була наймогутніша держава Зх. Середземномор'я, а в 1–2 ст. – гігантська імперія, яка обіймала чималі території Зх. і Пд.-Сх. Європи, Пн. Африки та Зх. Азії, у т. ч. все Середземномор'я. Осн. періоди історії Р.С.: царський період (753– 510/09 до н. е.); республіка (510/09 – 30 або 27 до н. е.); імперія (30 або 27 до н. е. – 476), у цьому періоді виділяють принципат (30 або 27 до н. е. – 193), кризу 3 ст. н. е. (193–284), домінат (284–476).

У царський період завершився перехід від первіснообщинного суспільства до класового устрою. З'явилася держава із притаманними їй інститутами, виникло рабство. Відображенням цього розвитку стала реформа царя Сервія Туллія (6 ст. до н. е.), котрий розділив усе вільне населення Риму, здатне носити зброю, на 6 класів за майновим цензом, а також включив плебеїв до складу римського народу (*populus romanus*). Внаслідок цього соціальне становище римського громадянства визначалося не лише належністю до роду, а й багатством. Із вигнанням бл. 510 до н. е. етрусського царя Тарквінія Гордого римляни здобули державну незалежність у формі аристократичної республіки. В епоху республіки (510/09 – 30 або 27 до н. е.) основними органами держ. влади в Римі були коміції (народні збори), магістратури (державні посадовці) та сенат. Формально вищим органом влади були коміції, де проходили вибори службових осіб і приймалися чи відкидалися нові законопроекти. Виконання обов'язків, пов'язаних із магістратурою, вважалося не службою, а пошаною, честю. Тому всі магістратури в Римі були безоплатними та щорічно переобиралися. Крім диктатури, усі магістратури були колегіальними. Фактично провідну роль в управлінні державою відігравав сенат, членами якого були колишні магістрати. Він затверджував постанови народних зборів, відав державним майном і фінансами, зовнішньою політикою, військовими справами, питаннями релігії і культу, наглядав за внутрішньою безпекою.

Для внутрішньополіт. розвитку ранньореспубліканського періоду (бл. 510 – 287 до н. е.) була характерна так звана боротьба станів, котру вели вільні, проте безправні, плебеї проти привілейованої верстви патриціїв. В її ході плебеям вдалося досягти від патриціїв значних поступок: наділення землею, писаного законодавства, доступу до

політичних посад, народного трибунату, відміни боргового рабства; результатом цієї боротьби стало формування римських античних громадян. общини, що стала основою всієї подальшої історії Риму. 287 до н. е. всі рішення, що приймалися плебейськими коміціями, набули законодавчої сили. Таким чином, патриції разом із верхівкою плебеїв утворили новий соціально привілейований стан – нобілітет. У зовнішньополіт. сфері Стародавнього Риму досяг гегемонії над сусідніми племенами й народами. Незважаючи на скрутне становище, в якому опинилися римляни 390 до н. е. внаслідок вторгнення галлів, їм вдалося до 265 до н. е. в результаті війн з етрусками, еквами, вольсками, самнітами, латинами та грецькими містами Пд. Італії завоювати майже весь Апеннінський п-ів. У пізньореспубліканський період загарбницькі інтереси Стародавнього Риму поширилися за межі Італії (287–31 до н. е.). У ході трьох Пунічних війн (264–241 до н. е.; 218–201 до н. е.; 149–146 до н. е.) римляни здобули перемогу над своїм наймогутнішим суперником у Зх. Середземномор'ї – Карфагеном; вони анексували Сицилію, Сардинію та Корсику (перші римські провінції), завоювали долину річки По, узбережжя Лігурії, Іспанію і зруйнували Карфаген. Одночасно розпочалася римська експансія в Сх. Середземномор'ї, війни в Іллірії (229–228 до н. е., 219 до н. е.) і Македонії (215–205 до н. е.; 200–197 до н. е.; 171–167 до н. е.). Кульмінацією війн на Сході стали перемоги над царем д-ви Селевкідів Антіохом III Великим (190 до н. е.), Етолійським (189 до н. е.) та Ахейським союзами (146 до н. е. – зруйнування Корінфа; Греція).

Внаслідок завоювання цих обширних регіонів зростає військ. і політ. могутність Стародавнього Риму. Раби перетворилися на вирішальний фактор античного способу виробництва: римське рабовласницьке суспільство близько середини 2 ст. до н. е. досягло класичної форми. Одночасно з тим відбувалося зубожіння плебейських верств; вільні італійські селяни, котрі до цього часу становили основу економічної і військової могутності римської держави, мігрували в міста і поповнювали собою армію люмпенів, які не мали жодної власності й жили за рахунок соціуму. Суспільно-економічний розвиток загострив соціальні суперечності та привів до демократичних рухів (Гракхи), повстань рабів (Евн, Сальвій, Спартак) та глибокої кризи республіканського устрою. Подальші агресивні війни в Галлії, Африці, Понті (із Мітрідатом VI Євпатором), а також необхідність відбиття вторгнення кимврів і тевтонів обумовили створення професійного війська Гаєм Марієм (105 до н. е.), що

спричинило загострення кризи. В середині правлячого класу розгорілася запекла боротьба між оптиматами і популярами. Громадян. війна між Марієм і Суллою, 1-й і 2-й тріумвірати, надзвичайні повноваження Помпея та диктатура Цезаря чітко продемонстрували нездатність правлячого класу зламати владу сенату, що став реакційним. Стало очевидним, що нобілітет уже не в змозі керувати республіканськими методами римською державою, що вийшла далеко за межі Стародавнього Риму та Італії. У даний історичний момент лише диктатура могла гарантувати міцність влади пануючого класу і стримувати натиск маси рабів та незаможного вільного населення. Республіка поступилася місцем авторитарній формі державного устрою – імперії.

Першим рим. імператором став Октавіан Август (27 до н. е. – 14 н. е.), державний лад, який він встановив, було названо принципатом. Хоча 27 до н. е. Октавіан Август проголосив відновлення республіки, принципат фактично був монархією, адже при збереженні старих республіканських магістратур влада зосереджувалася в руках однієї людини – принцепса сенату, що користувався вищим авторитетом і мав верховну військ. владу – імперій (*imperium*). Звідси – "імператор" як частина титулатури принцепса, що включала також імена "Цезар" і "Август". Імператори мали пожиттєву трибунську владу, звання верховного жерця (понтифіка), за бажання отримували звання консула, проконсула, цензора, на свій розсуд вели внутрішню політику, видавали закони. Під їхнім особистим контролем перебували провінції, у котрих стояли легіони, скарбниця (фіск), карбування золотої і срібної монети, призначення військових командирів і управлінського апарату, який все більше ускладнювався. Сенат, що офіційно вважався верховним органом держави, мав швидше почесні, ніж реальні права: керівництво (хоча і під контролем імператора) провінціями, які не мали війська, карбування мідної монети, затвердження деяких законів і нових імператорів, котрі або призначалися попередниками, які їх усиновили, або ж приходили до влади в результаті перемоги в громадян. війнах між претендентами на престол. У 1 ст. утворився бюрократичний апарат імперії.

Влада імператора спиралася на регулярну армію та імператорську гвардію (преторіанців). Зовнішня політика наступників Октавіана Августа, незважаючи на відсутність великих загарбницьких війн, у цілому мала агресивний характер. До складу імперії були включені прикордонні області (Реція, Норік, Паннонія), крім того, були анексовані нові території (Каппадокія, Іллірія, Мавританія, Британія, Фракія). Для

забезпечення кордону від нападів сусідніх племен він був на значній відстані укріплений.

За імператора Траяна (98–117) Римська імперія досягла максимального територіального зростання. Одним із найважливіших проявів імперської економічної політики був підрив господарства провінцій. Провінції були незадоволені розмірами податків, що стягувалися з них, набором воїнів у допоміжні частини. Ця політика стала причиною ряду повстань підкорених народів (17–24 – повстання Такфарината в Пн. Африці, 60–61 – рух Боудіки в Британії, 66–70 – Іудейська війна, 68–69 – повстання Гая Юлія Цивіліса в Галлії та ін.). Наступним важливим зовнішньополітичним завданням Римської імперії було відбиття натиску парфян і різноманітних герм. племінних союзів (маркоманів, квадів), що все більше посилювався із 2 ст.

Починаючи з Марка Аврелія (161–180), багато хто з імператорів намагався стабілізувати нестійке становище шляхом переселення переможених народностей на територію Римської імперії. Колонат, що виник унаслідок нерентабельності рабської праці у великих помістях, в епоху принципату отримав ще більше розповсюдження. Соціальні низи Римської імперії становили сприятливий ґрунт для містеріальних культів, що поширювалися зі Сходу (культи Ізиди, Мітри, сирійські та малоазійські релігії). Саме в цьому живильному середовищі зміцніло, незважаючи на численні репресії з боку держави, християнство, яке виникло в 1 ст. і розвинулось у світ. релігію.

Загрожуюча криза античних виробничих відносин, що охопила Рим. імперію в 3 ст., характеризувалася, особливо на Заході, занепадом античного міського способу виробництва за одночасного посилення значення способів виробництва, не пов'язаних із міською власністю, насамперед крупнопомісного господарства. Заг. криза проявлялася в частій зміні імператорів, поширенні боротьби проти римського панування в Галлії та Пн. Іспанії, у зростанні неспроможності відбивати військ. напади сусідніх племен і держав, а також у тимчасовому відпадинні від Р.С. Галлії та Пальміри, що утворили в результаті незадоволення римською центральною владою самостійні держави.

У період Пізньої Рим. імперії, або в епоху доміанату (284–476), імператору Діоклетіану (284–305) вперше вдалося знову зміцнити панування аристократії шляхом встановлення абсолютної і сильної центральної монархічної влади, остаточне оформлення якої відбулося за його наступника Константина I Великого (305–37). Однак і він не спромігся подолати загальну кризу. Державна діяльність Константина I

Великого була продовженням основних напрямів політики Діоклетіана; її результатом було поступове закріплення значної маси вільних людей за їхнім місцепроживанням з метою забезпечити регулярні збори податків в імперії. У сільському господарстві працю рабів і дрібних вільних власників замінила праця колонів: про їх закріплення за землею Константин I видав наказ у жовтні 332. Місто Рим ще за Діоклетіана втратило своє значення столиці держави й резиденції імператорів. Враховуючи економічне значення і культурну перевагу сх. провінцій, Константин I прийняв рішення перенести на Схід столицю Римської імперії. Місцем для нової столиці було обрано давньогрецьке місто Візантій на березі протоки річки Босфор. Нова столиця була заснована 330 і отримала назву Константинополя. Громадян. війни, численні узурпації та соціальні рухи в 4 ст. показали всю глибину занепаду Рим. імперії, засобом протидії якому уявлявся поділ імперії на 2 частини – Західну і Східну. Це остаточно відбулося під кінець правління Феодосія I Великого 395. До 5 ст. ситуація в імперії стала катастрофічною. Все частіше відбувалися напади варварських племен, пограбування Італії і самого Риму. 24 серпня 410 король вестготів Аларіх I здобув і пограбував Рим, ворота котрого відкрили раби. У червні 455 Рим був захоплений вандалами Гейзеріха, які піддали місто страшному розоренню, що тривало два тижні. 476 вождь герм. найманців Одоакр усунув від влади останнього римського імператора – 16-літнього Ромула Августула, відіславши знаки імператорської влади (корону і пурпурову мантию) до Константинополя. Цим було покладено кінець існуванню Зх. Римської імперії. Сх. Римська імперія, під назвою Візантія, існувала ще бл. 1 тис. років.

Епоха Стародавнього Риму займає особливе місце в історії Європи. То був час, коли закладались основи всього її подальшого розвитку, коли цивілізація, яка формувалася в Зх. Середземномор'ї, справляла все більший вплив не лише на Середземномор'я, а й на віддалені регіони Європи, Азії та Африки.

Рим створив свою оригінальну цивілізацію, що базувалася на особливій системі цінностей, котрі сформувалися в римських громадян. общині у зв'язку зі специфікою її історичного розвитку. До таких особливостей належали встановлення республіканської форми правління в результаті боротьби патрициїв і плебеїв і майже безперервні війни Риму, що перетворили його з невеликого італійського міста на столицю величезної держави. Під впливом цих факторів формувались ідеологія і система цінностей римських громадян. Її визначав, насамперед, патріотизм – уявлення про особливу

богообраність римського народу і самою долею призначені йому перемоги, про Рим як найвищу цінність, про обов'язок громадянина служити йому всіма силами. Для цього громадянин мав бути відважним, стійким, чесним, вірним, поміркованим у способі життя, здатним підкорятися залізній дисципліні на війні, затвердженому закону і встановленому порядками звичаю в мирний час, шанувати богів – покровителів своїх сімей, сільської общин і самого Риму.

У Стародавньому Римі була здійснена грандіозна спроба з'єднання Заходу і Сходу в єдиній цивілізації, подолання роз'єднаності народів і традицій у великому культурному синтезі, що виявив, наскільки плідними є взаємодія і взаємопроникнення культур. Одним із результатів такого синтезу стало виникнення християнства, що зародилося як релігія невеликої общини на окраїні римського світу і поступово перетворилося на світ. релігію.

Справами, гідними римлянина, особливо представників знаті, визнавалися політика, війна, землеробство, розробка права (цивільного і сакрального) та історіографія. На цій основі формувалася рання культура Риму. Іноземні впливи, насамперед грецькі, що проникали через грецькі міста півдня сучасної Італії, а потім – безпосередньо із Греції та Малої Азії, сприймалися лише настільки, наскільки вони не суперечили римській системі цінностей, або перероблялися у відповідності до неї. У свою чергу, рим. культура за часів свого розквіту справляла великий вплив на подальший розвиток Європи. Це стосується і рим. права.

Справедливо стверджують, що римське право – одна з опор європейської цивілізації. Латинське слово *lex* означає "обов'язок", "те, що зобов'язує". Ця сама ідея лежить в основі ще одного наріжного каменя римської правної системи – *pactum*, договору. Відколи його вільно уклали обидві сторони – із комерційних, шлюбних чи політичних причин – умови договору зобов'язують усіх сторін дотримуватись їх. Римляни знали, що панування закону забезпечує добре врядування, комерційну довіру, впорядковане суспільство.

Література:

1. Підпригора О. А. Римське приватне право : Підручник для студентів юрид. вищих навч. закладів : Вид. 3-є, перероб. та доповн. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 440 с.
2. <https://www.jnsm.com.ua/h/0421M> (цей день в історії)

3. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B8%D0%BC>

4. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Rym_starodivnij (Енциклопедія історії України)

Сурженко К.

Студентка 1 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Денисяк Н.М.

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ РИМСЬКИХ ГРОМАДЯН

Згідно з головним принципом давньоримського права тільки римський громадянин - *civis Romanus* - користувався захистом права. Тому тільки *civis Romanus* міг бути членом римського суспільства і суб'єктом прав. Кожного негромадянина, кожного іноземця найперше вважали ворогом, який стоїть поза правовим спілкуванням і якого можна захопити в полон і перетворити в раба. Таке відсторонення іноземців від правового спілкування торкалося не тільки прав політичних, але й цивільних. Правовим захистом користувалася тільки та особа, яка була римським громадянином. Ось чому стан громадянства для римських юристів був неодмінною умовою повної цивільної правоздатності.

Проблеми правового становище римських громадян були предметом досліджень відомих вчених-фахівців у галузі цивільного і сімейного права: дореволюційних - Ю. С. Гамбарова, М. Л. Дювернуа, О. І. Загоровського, Д. М. Мейера, С. А. Муромцева, С. В. Пахмана, К. П. Победоносцева, В. І. Сінайського, Г. Ф. Шершеневича; вітчизняних, зарубіжних, радянських науковців - М. В. Антокольської, А. М. Белякової, В. І. Борисової, С. М. Братуся, Я. Р. Веберса, В. С. Гопанчука, І. О. Дзери, О. В. Дзери, Р. М. Мінченко, Є. Ф. Мельник, О. М. Нечаєвої, С. Я. Фурси, Є. О. Харитонова, Ю. С. Червоного, В. Ф. Чигиря та ін.

Правоздатність у римському праві складається з трьох статусів: - status libertatis (статус свободи) - бути вільним, а не залежним; - status civitatis (статус громадянства) - бути громадянином Риму; - status familiae (сімейний статус).

За статусом свободи розрізнялися вільні і раби, за статусом громадянства - римські громадяни та інші вільні особи, але не громадяни. За сімейним статусом особи в сім'ї поділялися на: осіб свого права (persona sui juris) - глава родини (pater familias) та осіб чужого права (persona alieno juri subjeta) - підвладні.

Повна правоздатність у вільної людини наставала за наявності певних умов: свободи, римського громадянства і сімейного стану глави сім'ї (pater familias) [1, с. 26].

Поміж вільних найбільшою правоздатністю наділялися, звичайно, римські громадяни. Спочатку, в період ранньої республіки, все вільне населення поділялось на римських громадян і негромадян. Останні правовою охороною з боку Римської держави не забезпечувалися. Проте з розвитком цивільного обороту та внаслідок інших соціально-економічних змін римляни були змушені визнати певний правовий статус за латинами і перегрінами, а потім і за вільновідпущениками. В імператорський період з'явилася ще одна група, яка отримала особливий правовий статус, - колони [3, с. 7].

Статусу римського громадянина набували діти, народжені від шлюбу римських громадян. Народжена в такому шлюбі дитина набувала статусу свого батька в момент зачаття. Дитина, народжена поза шлюбом, згідно з римськими законами поділяли статус матері. Римське громадянство набувалося також шляхом звільнення римським громадянином свого раба, усиновлення іноземця, дарування імператором іноземцю громадянства за особливі заслуги перед Римом, а також шляхом надання римського громадянства цілим общинам у період імперії.

На підставі безпосередніх приписів публічного права римське громадянство встановлювалося: шляхом індивідуального присвоєння статусу громадянина Риму за особисті заслуги перед римським народом; шляхом надання статусу римського громадянства жителям певного міста, провінції або якійсь категорії підданих Риму; шляхом придбання особою на сплатній основі (купівлі) статусу римського громадянства; у результаті вислуги 20 років і більше у Римській армії. Необхідною умовою набуття status civitatis у період республіки було обов'язкове проживання претендента на римське громадянство у Римі та входження його до однієї з

територіальних одиниць римської громади (трибу). Пізніше, у класичний період розвитку римського права, ця вимога набула факультативного характеру [7, с. 254].

Римські громадяни володіли всією повнотою цивільних прав: тільки вони могли володіти *res mancipi* - речами, які становили економічну основу рабовласницького суспільства, укладати різні угоди, звертатися до суду за захистом порушених прав. Тільки римські громадяни володіли *jus connubii* - правом вступати в шлюб та *jus commercii* - правом торгувати.

Поряд з володінням повною правоздатністю у сфері цивільно-правових відносин римські громадяни посідали привілейоване становище в публічноправовій сфері. Вони мали право брати участь і голосувати в народних зборах, обіймати найвищі виборні посади магістратів, з них комплектувалася армія. Це сфера політичних прав, які не залежали від сімейного стану особи [2, с. 10].

Римський громадянин мав повну правоздатність у політичній, майновій та сімейній сферах. Він мав право нести службу в регулярних римських військах, брати участь і голосувати в народних зборах, бути обраним на посади магістратів. Це сфера політичних прав, які не залежали від сімейного стану особи.

У сфері цивільно-правових відносин правоздатність римського громадянина складалась з двох основних груп прав: вступати в законний шлюб і торгувати [6, с. 204].

Зміст правоздатності римського громадянина знаходив відображення навіть в його імені. Повне ім'я римського громадянина складалося з п'яти частин: 1) імені у власному значенні; 2) найменування сім'ї чи роду; 3) імені батька в родовому відмінку; 4) найменування тріби, в складі якої громадянин бере участь у голосуванні в народних зборах (належність до тріби зазначалась і в той період імперії, коли народних зборів уже не скликали); 5) прізвища, почесного імені, що присвоювалося громадянину за особливі заслуги перед державою. Наприклад, повне ім'я Цицерона виглядало так: Марк Тулій Марка Корнелій Цицерон (Марк - ім'я, Тулій - рід, Марка - ім'я батька в родовому відмінку, Корнелій - тріба, Цицерон - почесне ім'я) [5, с. 115].

Належність до римського громадянства означала для того, хто його мав, не лише можливість користування правами, а й одночасне обтяження публічними обов'язками. Втім, ці обтяження діяли протягом певного періоду часу і до того ж навіть у цей час могли бути скасовані чи пом'якшені за наявності певних умов. Публічна правоздатність, за загальним правилом, наставала з 17 років. А після досягнення віку 60 років

громадянин міг бути звільнений від особистих повинностей. Звільняло від загальних публічних повинностей також виконання обов'язків магістрату і сакральних функцій на деяких жрецьких посадах.

Слід взяти до уваги, що обсяг прав та обов'язків, який впливав з римського громадянства, залежав від релігійного становища особи, а також від належності до чоловічої або жіночої статі.

Римське громадянство втрачали в таких випадках: зі смертю особи, через продаж у рабство, особи, узяті в полон, засуджені до тяжкого кримінального покарання або вигнання з Риму [4, с. 99].

Таким чином, згідно з головним принципом римського права, тільки римський громадянин користувався захистом права. Статус римського громадянина набували діти, народжені від шлюбу римських громадян. Римське громадянство втрачали в таких випадках: зі смертю особи, через продаж у рабство, особи, узяті в полон, засуджені до тяжкого кримінального покарання або вигнання з Риму. Римські громадяни володіли всією повнотою цивільних прав: тільки вони могли володіти майном і землею, укладати різні угоди, звертатися до суду за захистом порушених прав. Тільки римські громадяни володіли правом вступати в шлюб і правом торгувати. Вони мали право брати участь і голосувати в народних зборах, займати найвищі виборні посади магістратів, з них комплектувалася армія.

Література:

1. Калюжний Р. А., Ящуринський Ю. В. Основи римського приватного права : курс лекцій / Р. А. Калюжний, Ю. В. Ящуринський. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 184 с.
2. Лежнёва Т. М. Конспект лекцій з дисципліни «Римське право». Дніпро. 2016. 161 с.
3. Лекція до теми «Статусне і сімейне право» для студентів I курсу денної форми навчання та для студентів I курсу заочної форми навчання спеціальності 081 «Право», галузь знань 08 «Право» / Афанасенко С. І. 2016. 30 с.
4. Макарчук В. С. Основи римського приватного права. Навчальний посібник. К. : Атіка, 2000. 256 с.

5. Основи римського приватного права : Підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін. ; За заг. ред. В. І. Юорисової та Л. М. Баранової. Х. : Право, 2008. 224 с.
6. Римське право : підруч. / Підпригора О. А., Харитонов Є. О. 2-ге вид. К. : Юрінком Інтер, 2009. 528 с.
7. Яковлев В. Н. Древнеримское и современное гражданское право России. Рецепция права : Учеб. пособие, 2-е изд., перераб и доп. Ижевск : УдГУ, 2004. 502 с.

Головань Є.О.

Студент 1 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ПОДІЛ РИМСЬКОГО ПРАВА НА ПРИВАТНЕ І ПУБЛІЧНЕ

Слід зазначити, що існування проблеми поділу права на публічне та приватне має давню історію. З давніх-давен поняття «публічне і приватне» вживалися як протилежні за своїм змістом. В історії становлення юриспруденції, як теоретичній, так і практичній відчутно посилилась увага до дослідження цих «протилежностей», до з'ясування критеріїв розмежування тих двох частин об'єктивного юридичного права та, звичайно, до пошуку спільних рис і пересічних кордонів.

Такий поділ права дістав теоретичну підтримку в працях мислителів Західної Європи Г. Гроція, Т. Гоббса, Ш. Монтеск'є, І. Канта та Г. Гегеля. Ідея поділу права була ґрунтовно розроблена на теренах дореволюційної Російської Імперії правознавцями Л. Петражицьким, М. Коркуновим, Г. Шершеневичем. Неабиякий інтерес у цій сфері викликають також роботи сучасних правознавців, зокрема С. Алексєєва, Н. Асланян, О. Беляєвич, С. Васильєва, Г. Гаджієва, С. Дорохіна, М. Сібільова, Ю. Тихомирова.

Теоретичне обґрунтування поділу системи права на публічне і приватне було сформовано ще за часів Стародавнього Риму. Адже саме у Дигестах Юстиніана римський юрист Ульпіан (170-228 рр.) вперше стверджував, що вивчення права поділяється на дві частини: вивчення публічного і вивчення приватного. «Публічне право є те, що відноситься до стану римської держави; приватне право є те, що

відноситься до користі окремих осіб; бо існує користь публічна та користь приватна. приватне право має служити на користь окремих осіб та їх об'єднань, а публічне правосупільній користі» [7, с. 14]. В основу розмежування було покладено такий критерій, як носій (отримувач) користі. Однак про наявність приватного права у цей період можна говорити лише умовно, адже правила, які містилися у збірках, мали казуїстичний характер і, будучи «перемішаними» із публічними нормами, базувалися на імперативних началах, тому право на ранніх етапах мало безсистемний характер [6, с. 756].

Тит Лівій наголошував на тому, що закони XII таблиць, будучи збіркою всього римського права, виступали джерелом публічного й приватного права [3, с. 121].

Спочатку поділ права на публічне та приватне виник способом вивчення права. У судовій практиці і юриспруденції Риму розрізняли дві галузі права - публічне «*jus publicum*» і приватне «*jus privatum*». Римські юристи виокремили з публічного права право приватне (як протилежність праву публічному). Найбільша увага у ті часи приділялася приватному праву (цивільним, сімейним правовідносинам, речовому праву, зобов'язальному праву, успадкуванню). Стосовно публічного права, то воно охоплювало лише судову систему, цивільний процес, застосування позовів. При цьому певні елементи інститутів права були запозичені із грецького та єгипетського права, деякі визначалися волею чергового правителя чи склалися з місцевих традицій та звичаїв. Особливість приватного права полягала в тому, що його суб'єктами були не всі люди. Це було зумовлено тим, що Рим був рабовласницькою державою і раб, який перебував у власності рабовласника, не мав жодних прав. Права надавалися лише вільним людям, зокрема повноправними людьми визнавалися лише римські громадяни. Лише пізніше коло осіб (суб'єктів приватного римського права) розширилось [1].

На перший погляд, розмежування права на публічне та приватне здається достатньо чітким. Однак, якщо придивитись, що ж саме, на думку Ульпіана, включає в себе приватне та публічне право, то визначеність зникає. Він зазначає, що публічне право включає в себе святині, служіння жерців, положення магістратів. Водночас приватне право поділяється на три частини, бо воно складається або з природних приписів, або з приписів народів, або з приписів цивільних (Д. 1.1.2) [2, с. 48].

Стає очевидним, що критерії розмежування і визначення сфери дії публічного і приватного права обрано загальною довільною й, отже, вони потребують уточнення.

Питання щодо критеріїв розмежування публічного та приватного права і нині залишається дискусійним, хоч майже до кінця XIX ст. слухність положень, викладених Ульпіаном, сумніву практично не піддавали.

З урахуванням зазначеного про сутність сентенції Ульпіана та результати подальших дискусій, можна запропонувати такі критерії розмежування публічного та приватного права у Стародавньому Римі:

1) різниця між публічним і приватним правом у Стародавньому Римі визначалась також тим, що як суб'єкт публічного права обов'язково виступає держава в особі уповноважених урядовців, тоді як приватноправові відносини складаються між окремими громадянами, приватними особами;

2) приватноправові та публічно-правові відносини відрізняються у Римі, як зазначав В. М. Хвостов, «по своєму внутрен-нему строю» (якщо приватноправові норми надають простір вільному розсуду учасників відповідних відносин, то публічне право ґрунтується на тому, що держава звичайно досить жорстко встановлює варіант поведінки громадян та органів держави і «мало залишає простору їхньому вільному розсуду» у різних ситуаціях);

3) важливе значення має так звана формальна ознака. Це означає, що приватноправові інтереси держава захищає, за наявності відповідної ініціативи потерпілої особи. У цьому разі захист відбувається шляхом позову в цивільному процесі. Але захист публічного інтересу є обов'язком органів державної влади, і ці органи мають вступатися за такий інтерес з власної ініціативи; публічно-правові інтереси при цьому захищаються шляхом адміністративного чи кримінального процесу.

Отже, можемо досить чітко поділити римське право на публічне і приватне. Проте при цьому слід мати на увазі, що, розділяючи право, Ульпіан говорив не про регулювання відносин, а про поділ права з метою його вивчення. У реальному житті такої чіткої межі не існує.

Тому, розмежовуючи право на публічне і приватне, слід мати на увазі такі обставини:

- поділ римського права на публічне і приватне має вельми умовний характер;
- проводячи таке «розділення», зустрічаємося зі своєрідним ефектом «перетікання права», який полягає в тому, що залежно від стану сформованості права, світогляду, соціальних, політичних умов тощо відносини можуть визначатися суспільством то як

публічні, то як приватні. Прикладом цього може бути кваліфікація у римському праві крадіжки, шахрайства, навіть вбивства як приватноправових деліктів, хоч пізніше їх почали відносити до публічного права [6, с. 78].

Розмежування приватного і публічного права проводиться за такими критеріями:

- характер інтересів, що захищаються даною галуззю права (індивідуальні чи сукупні);
- спосіб впливу на учасників даних відносин (рівність сторін або владний припис);
- правовий статус потенційних учасників (приватні, окремі особи або державні органи тощо);
- ініціатива застосування засобів захисту (з боку самого потерпілого або за ініціативою органів держави, посадових осіб, покликаних здійснювати такий захист);
- порядок захисту (позовний захист, цивільний процес або обвинувачувальне провадження при державних органах, кримінальний процес тощо) [4, с. 77].

Таким чином, дихотомія права з його поділом на публічне і приватне право теоретично була обґрунтована ще в Стародавньому Римі. Саме римські юристи вважали цей поділ природним, оскільки він відображає зрозумілі ще у ті часи особливості і відмінності відносин між державою і приватною особою. Складність вивчення публічного аспекту римського права пов'язана зі зміною форм правління і переходом влади від однієї політичної сили до іншої. В умовах політичної боротьби публічне право відстоювало державний інтерес, але тенденція до збереження республіканських цінностей римлян постійно зіштовхувалась із прагненням до узурпації влади, проявами авторитаризму.

Література:

1. Борисевич С. Публічне право, політика та управління в Україні. Науковий вісник Академії муніципального управління : Серія «Управління». URL: irbis-nbuv.gov.ua
2. Дигести Юстиніана. Т. 1 : Пер.с лат. І Отв. ред. Л. Кофанов. М. : Статут, 2002. 584 с.
3. Муромцев С. А. Гражданское право Древнего Рима. М. : Статут, 2003. С. 121.
4. Основи Римського приватного права : Підручник / За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Харків: «Право». 2008. 226 с.

5. Петков С. В. Римське право як основа для побудови сучасної ефективної публічно-правової моделі відносин між владою та громадянином: питання юридичної деліктології. Форум права. 2010. № 1 С. 756-770.
6. Підпригора О. А. Римське право : Підручник / О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов. К. : Юрінком Інтер, 2003. 528 с.
7. Шабуніна В. В. Поділ права на публічне і приватне в римському праві. Проблеми законності. 2006. № 77. С. 14-21.

Павленко О.О.

Студентка 1 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н. М.

РИМСЬКА КУЛЬТУРА

Римська культура - це унікальний етап античної культури. На становлення та розвиток цього етапу великий вплив мали греки, особливо після об'єднання Італії під владою Риму і захоплення ним грецьких колоній на півдні Апеннінського півострова. Римляни завжди цікавилися досягненнями різних народів, які можна було практично застосувати у землеробстві, будівництві, корабельній та військовій справі, тому здобутки грецької цивілізації викликали надзвичайний інтерес у громадян Римської республіки.

Давньогрецький історик, автор фундаментальної 40-томної «Загальної історії» Полібій, підкреслив одну з особливостей давньоримської культури: «Римляни, виявляється, можуть краще за всякий інший народ змінити свої звички і запозичити корисне». Але в той же час римська культура не копіювала грецьку, вона розвивала, поглиблювала досягнуте, а також привносила власні національні риси — практицизм, дисциплінованість, дотримання суворої системи. Використовуючи іноземні досягнення, римляни в багатьох областях перевершили своїх учителів, піднявши загальний рівень власного розвитку до небувалих висот. В свою чергу, римська культура в пору свого розквіту вплинула на сусідні народи і на наступний розвиток Європи. Залишки римських міст, приміщень театрів і амфітеатрів, акведуків і мостів, храмів і портиків,

тріумфальних арок і колон, військових таборів і портів, багатоповерхових будинків, вілл і міцних доріг вражають сучасників. Вони дивують витонченою технікою і міцністю побудови, раціональною архітектурою і розкішню рельєфів, фресок тощо. Все це реальний показник тісного зв'язку давньої римської історії із сучасністю, свідчення того, що римська культура лягла в основу європейської, а через неї впливала і на сучасну цивілізацію.

В римській культурі можна виділити такі основні періоди:

1. Царський період (VIII-VI ст. до н.е.). В той час Римом володіли царі етрусків (загадкового народу, який згодом повністю зник). Кожна сім'я мала свій культ домашніх божеств, культ сімейних предків.

2. Період республіки (з к. VI ст. до I ст. до н.е.). Він поділяється на три великих періоди:

2.1. Рання республіка. На відміну від Афінів, Рим не створив високої культури в період свого становлення і процвітання як місто-держава. Найстаріші римські роди об'єднувалися назвою «патриції», з числа яких виділялася аристократія. Безправним суспільним прошарком був «плебс», представники якого не брали участь в поділі військової здобичі та земель громадського поля. Римська міфологія була примітивніша за грецьку. Тільки під впливом греків почали виготовлятися зображення богів і будуватися храми. За зразок бралися грецькі боги, з якими ототожнювалися римські: Юпітер – Зевс, Венера – Афродіта, Вакх – Діоніс тощо.

2.2. Епоха великих завоювань (265р – 30-ті рр. II ст. до н.е.) – в той період незмірно зростає потяг до підвищення рівня культури, з усіх усюд до Риму звозилися картини і статуї, платили величезні гроші за освічених рабів. Звикаючи до театру римляни запозичували з п'єс короткі афоризми грецької філософії.

2.3. Громадянські війни і криза (133 – 31 рр до н.е.) Імператорський період. Він починається з Гая Юлія Цезаря, закінчується Ромулом Августулом – останнім римським імператором. Робляться спроби створити культуру гідну величі Риму. Навколо імператора збираються талановиті римляни (Вергілій, Тіт Лівій). З'являється «Енеїда», творить великий Овідій, Катулл, Тібулл, Проперцій. У галузі філософії славу Риму приносять Луцій Аней Сенека та Марк Тулій Цицерон. Але вимоги зображення імператорської величі справляли відчутний вплив на духовність суспільства, часто позбавляючи мистецтво тієї невимушеності, якими відзначався творчий геній греків.

Римська література – це література, написана латинською мовою. Вона виникла у Стародавньому Римі і найбільшого розквіту здобула одночасно з розквітом самого Риму у I столітті до н. е. Римська література виникає як література наслідувальна. Першим римським поетом був Лівій Андронік, який перевів на латинську мову «Одіссею». Лівій поставив на святкових іграх одну трагедію і комедію, перероблені з грецької, що отримали величезний успіх. Ще одним відомим римським письменником є

Гней Невій. Його поетична діяльність протікала в Римі вже після 1-ї Пунічної війни. Його трагедії були теж близьким відтворенням грецьких оригіналів. Невій вперше вводить римську національну драму, претек-стату. Прославився і його епічний твір «Пунічна війна». Його твори відзначалися сміливістю, сатиричним характером, були спрямовані проти найвпливовіших патриціїв Риму.

Квінт Енній. Цей письменник обробляв грецькі трагедії для римської сцени. Він був майстром відображувати сильні пристрасті, божевілля, самопожертву, відчайдушність, створив свій власний стиль трагедії, яка була наповнена вільнодумством і пафосом. Найвідоміші трагедії Квінта Еннія - «Медея», «Александр», «Іфігенія», «Полонена Андромаха», «Фієст» та інші. Як і в Греції.

На формування архітектури визначальний вплив справили 2 фактори: наявність місцевих, в основному етруських, традицій і вплив грецької архітектури. Основне, що внесли в архітектуру Риму етруски – це склепінчасті конструкції. Від греків в Рим перейшла архітравно-балкова система і її ордерне вираження. Римляни винайшли і широко використовували римський бетон, арку, склепіння, купол. Згодом виникла центральна римська площа – форум, як місце для торгівлі і зборів. В межах форумів знаходилась велика кількість храмів. Вони різні за розмірами, формами і включенням в оточуюче середовище, вони мають особливості, які дозволяють одразу відрізнити давньоримські храми від грецьких.

Вершиною римської архітектури періоду розквіту є Пантеон – храм усіх богів (2 ст. н.е.) Це грандіозний круглий храм, перекритий сферичною чашею купола діаметром майже 43 м. При будівництві використано цегляно-бетонні конструкції. Інтер'єр оброблений поліхромним мармуром. Специфічними римськими спорудами були амфітеатри. Найбільшим з них був Колізей в Римі, побудований в 1 ст. н.е. Він

представляє собою овальну чашу, в центрі – арена, оточена місцями для глядачів (56 тис.) Колізей має 4 яруси, з'єднані кільцевими коридорами.

Провідну роль в римській скульптурі займав портрет. Як самостійне явище він існував з 1 ст. до н.е. На відміну від грецьких майстрів римляни вивчали обличчя конкретних людей з їхніми неповторними рисами. В портретному жанрі найяскравіше проявився самобутній реалізм, спостережливість, вміння узагальнити. Зародження портрета пов'язане з давнім заупокійним культом знімання маски з обличчя померлого. Люди, втілені в портретах, стримані, серйозні. У стилі портрета відбувалась еволюція. Портрет республіканської епохи (5-1 ст. до н.е.) при документальній точності відтворює спрощені форми, різкі лінії, моделювання сухе. Образи суворі, сповнені сили.

У портрету в епоху імперії (1 ст. до н.е. – 5 ст. н.е.) виник новий напрям під впливом грецького мистецтва. Змінився характер образу: в ньому відобразився ідеал суворої класичної краси. З'являються парадні, величні і стримані портрети. З'являються портрети на повен зріст: ефектні і помпезні. Разом з тим, створюються надзвичайно життєві портрети. Серед портретованих з'являються представники середнього класу. Застосовують нові художні прийоми. III ст. – епоха розквіту портрету. Він звільнився від традиційних ідеалів і показував суть портретованого. Пізній період розвитку портрета відзначений зовнішнім огрубінням і підвищеною духовною експресією.

З давніх часів римляни вірили у багатьох духів, божеств, які не мали людської подоби. Кожен з них відповідав за певні явища природи, події в житті людини. Духи виступали захисниками та охоронцями. Добрі генії охороняли людину протягом її земного життя. Пенати опікувалися помешканнями. До наших часів дійшов вислів «повернутися до рідних пенатів», що означає повернутися додому. Як і давні греки, римляни вірили, що в кожному кущі, у річці, лісі живуть надприродні істоти, які можуть бути добрими або злими, допомагати чи шкодити людям. Божествам, духам і надприродним істотам приносили жертви. Римляни вірили, що померлі впливають на справи живих і можуть мстити за неповагу до них. Римлянин міг і сумніватися в існуванні богів, але був зобов'язаний показувати шану до них. Розраховуючи на допомогу богів, давні римляни намагалися дотримуватися всіх обрядових правил, а також ритуалів. Жодної важливої справи не починали римляни, не повороживши та не дізнавшись про ставлення до неї богів. Коли республіка змінилась імперією, у провінціях поширився культ полководців, а імператори вважалися богами на землі.

Література:

1. Інтегральний курс з історії України та Всесвітньої історії, параграф 51, 6 клас.
2. Історія світової та вітчизняної культури - курс лекцій, культура Стародавнього Риму
3. Освіта.ua Історія та особливості культури Риму
4. ПроArt (історія образотворчого і декоративно - прикладного мистецтва)
5. Бібліотека Букліб 2.20 римська культура.

Шрамко А.Р.

Студентка 1 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н. М.

РАБСТВО У ДАВНЬОМУ РИМІ

Рабство і рабовласництво - одна з темних і порочних сторінок нашої історії. В Стародавньому Римі рабство було повсюдним і загальноприйнятим, всі без винятку знатні римляни - патриції, мали своїх рабів. Рабство в Стародавньому Римі було одним зі стовпів державного устрою, і на праці рабів багато в чому трималася тамтешня економіка і господарство. Втім, згодом це зіграло злий жарт з Римською імперією, яка зокрема через свою залежність від рабської праці прийшла в застій, а потім і занепад.

В західній історіографії найбільш серйозною спробою систематизації матеріалів щодо розвитку рабства вважається робота французького історика та політичного діяча А. Валлона (фр. Henri Alexandre Wallon), «Histoire de l'esclavage dans l'antiquité» («Історія рабства в античному мирі»). Питання рабовласницьких відносин комплексно досліджувалися такими науковцями як О. М. Штаерман, В. І. Кузіциним.

Рабство у Стародавньому Римі було використанням праці людей у статусі рухомого майна та мало важливе місце в суспільстві та економіці. Окрім ручної праці, раби виконували багато побутових обов'язків та могли бути висококваліфікованими професіоналами. Рабська праця включала широкий спектр робіт від сільського й домашнього господарства чи роботи на шахтах до ведення бухгалтерії, медицини та забезпечення розваг для вільних громадян. Була серед рабів одна дуже особлива каста -

раби-гладіатори, завданням яких було битися на арені Колізею не на життя, а на смерть з іншими такими ж рабами-гладіаторами на втіху глядачів. Становище рабів дуже різнилося, залежно від виду роботи та ставлення їхніх хазяїв. Тоді як одні раби отримували лише мінімум необхідного для життя, інші могли володіти власними грошима та майном. Рабами ставали військовополонені, злочинці та боржники, а також люди, чиї батьки були рабами. Римські раби, на відміну від грецьких, могли бути відпущені на волю та мати обмежений захист з боку держави. Так, у пізніші часи, заборонялося безпідставне вбивство рабів, їхнє ув'язнення та продаж для проституції чи гладіаторських боїв [5].

Соціальний і правовий статус рабів у давньому Римі був іншим у різних епохах. У часи старого цивільного права (*ius civile Quiritium*) рабство було патріархальним (раб робив ту саму роботу і жив у таких самих умовах як і його власник). Після римських успішних воєн, починаючи від 3 століття до н.е. велика кількість рабів надійшла до Риму чим спричинила работоргівлю і збільшила експлуатацію рабів. З того часу і надалі, раб був тільки річчю (*res*) - *servi pro nullis habentur*.

Правовий статус рабів базувався на факті, що раби були об'єктами права, а не його суб'єктами. Рабовласник мав право власності на раба. Він міг продати його, закласти, але не міг поранити чи убити. Якщо хтось поранив раба, власник повинен вдатися до правових заходів і вимагати захисту. Власність над рабом називалась *dominica potestat*, а не *dominica* як власність на предмети і тварин. У римській правовій системі раб не мав сім'ї. Його сексуальні відносини з іншими рабами не було весіллям (*matrimonium*), але рахувалось співжиттям (*contubernium*), без правових наслідків.

У Стародавньому Римі рабство в різні періоди зазнало трансформації від патріархального в IV–III ст. до н.е., до класичного. Апогеєм рабство в Стародавньому Римі досягло в час із II ст. до н. е. по I ст. н. е. В II–III ст. н. е. воно майже цілком змістилося у сферу послуг і практично зникло в IV ст. н. е., трансформувавшись у кріпацтво.

З ростом воєнної активності та успішності Риму чисельність рабів збільшується і на межі III–II ст. до н. е. патріархальне рабство розвинулось у класичне з поступовим перетворенням натурально-господарських відносин на товарні. У період класичного рабства формується правовий статус раба, чітке юридичне відмежування його від статусу вільних громадян.

Поділ осіб на рабів та вільних стає актуальним лише в людському праві. Водночас норми, які закріплювали рабський статус особи, не були абсолютно позбавлені гуманістичності, про що свідчить багато приписів [6, с. 303-304].

По-перше, образа, завдана рабу, розглядалася як *iniuria*, тобто ганебний вчинок, що мав певні правові наслідки [4, с. 114]. При цьому раб, який звертався по допомогу до імператора через те, що власник поводився з ним більш жорстоко, ніж цього вимагала справедливість, або йому було завдано ганебних образ, не віддавався під владу колишнього господаря (*Ulp. D. 1. 6. 2*) [3, с. 124-125].

По-друге, про гуманізм морально-правових правил, що панували в Стародавньому Римі, свідчить той факт, що за часів принципату, не порушуючи загального принципу, згідно з яким дитина, народжена рабинею, має статус раба, було запроваджено наступне. Вільнонародженою (*ingenuus*) вважалася дитина тієї жінки, яка хоча б на короткий проміжок часу між зачаттям і народженням ставала вільною. Таке правило встановлювалося відповідно до згадуваного вище принципу «сприяння свободі» (*favor libertatis*). До всіх людей застосовувався інтердикт: нікому не можна заборонити сприяти свободі (*Ulp. 43.29.3.9*) [2, с. 440-441].

По-третє, істотним підтвердженням магістральної тенденції до гуманізації римського права є те, що приватне право категорично заперечувало визнання дітей, народжених рабинею (*partus ancillae*) плодами [4, с. 56]. Тобто жінка, навіть якщо вона була рабинею, не прирівнювалася до самиці домашньої худоби і здатність народжувати дитину аж ніяк не розглядалося речовою властивістю приносити плоди (*fructus*) [1, с. 56].

Інтереси торгового обороту змусили «лібералізувати» й економічне становище рабів. Так, раніше за договором найму послуг (*locatio-conductio operarum*) виконувалися послуги, які зазвичай надавалися виключно рабами. Брати плату за це вважалося ганебним для вільної людини. Згодом, коли стала визнаватися цінність рабської праці не тільки фізичного, а й розумового характеру (лікарі, вчителі, філософи тощо), був запроваджений принципово новий інститут договорів про винагороду (*honorarium*).

Згодом рабам дозволяється обзавестися сім'єю, мати *resulium* - майно, передане главою сімейства (*pater familias*) синові або рабові в управління. Це майно завжди могло бути витребуване назад і управляючі ним особи не могли вчиняти жодних дій щодо відчуження цього майна (заповіту, дарування). Однак раб міг розраховувати на частину

прибутку від пекулію, що виявлялося дієвим стимулом для його кращої роботи, адже в перспективі існувала реальна можливість «самовикupu» з рабства [7, с. 133-151].

Раби отримували від господарів повноваження управляючих і ефективно діяли у цьому статусі в різних сферах - торгівлі, судноплавстві (*magisternavis* - керуючий кораблем), укладаючи в процесі управління цим майном власника різні угоди. Ще більшу свободу дій отримували раби, що самостійно вели справу, здійснюючи, наприклад, торговельні операції з товарами, які входили до складу наданого їм пекулія. Такі раби можуть вважатися давньоримськими рабами-підприємцями. Дослідники вказують на існування в Римі можливості для вільної людини відпрацьовувати борг кредиторів в статусі раба [3, с. 273].

Хоча умови утримання рабів у Стародавньому Римі були відносно не найгіршими, все ж, час від часу Римську державу сколихували повстання рабів. Найбільшим з них було повстання рабів-гладіаторів під проводом Спартака в 75 році до н.е., але були й інші повстання рабів, трохи менших за масштабами, наприклад повстання на Сицилії під керівництвом Клеона і Євна в 136 році до н. е. або повстання Афініона і Трифона в 105 році [5].

Таким чином, в Стародавньому Римі на рабстві трималася економіка Римської держави, а з іншого - ця залежність від рабської праці, стала одним з факторів занепаду і подальшого падіння Римської імперії. По-перше, праця рабів априорі була неефективною, так як раб, в силу свого становища, був не зацікавленим в ефективності своєї роботи, у нього не було особистої мотивації. Якщо ж говорити про військовий аспект, то серія чергових військових поразок від варварських військ, уже наприкінці існування Римської імперії, призвели до того, що саме раби першими переходили на бік противника і нерідко відкривали варварським військам ворота обложених римських міст і фортець. Криза рабовласницького ладу Римської імперії призвела, зрештою, до зародження нової, і що важливо більш ефективної економічної формації - феодалізму.

Література:

1. Гайдулін О. О. Римське приватне право :автотипографічний комплекс / Олександр Олександрович Гайдулін. К. : ППІ, 2003. 115 с.
2. Дигести Юстиніана / Пер. з лат. Відп. ред. Л. Л. Кофанов. М. : Статут, 2005. Т. VII. Полутом 2. 564 с.

3. Дигесты Юстиниана : [в 7 т.] / Перевод с латинского ; отв. ред. Л. Л. Кофанов. М. : Статут. Т. I. 2002. 584 с.
4. Санфилиппо Ч. Курс римского частного права : учебник / Чезаре Санфилиппо ; под ред. Д. В. Дождева. М. : БЕК, 2002. 400 с.
5. Чайка П. Рабство в Стародавньому Римі : короткий історичний екскурс в становище рабів. URL: <https://travel-in-time.org>
6. Шаркова І. М. Принцип гумані зму та інститут рабства у Стародавньому Римі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2013 Вип. 21. Ч. II. Т. 1. С. 302-304.
7. Temin Peter (2006). «The economy of the early Roman Empire». Journal of Economic Perspectives. 1. 20 : 133-151.

Сергієнко П.С.

Студентка 1 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ВИДИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В РИМІ

В історії римського права не існувало єдиного поняття права власності.

Розрізнялося кілька його видів:

- Квіритська власність;
- Бонітарна (преторська) власність;
- Перегрінська власність.
- Провінційна власність;

Найпершим видом права власності в Римі була квіритська власність (*dominium ex jure Quiritium*), вона захищалася і регулювалася цивільним правом (*ius civile*).

Характерними ознаками для квіритської власності були :

- 1) тільки манципні речі (*res mancipi*) могли бути матеріальними об'єктами права власності;

2) вона була доступна виключно римським громадянам (*cives*) і звужувалася територіально землями Італії. Але пізніше суб'єктами цієї власності стали і латини, оскільки вони отримали римську правоздатність.

3) єдиним можливим способом набуття права власності була манципація, а просте передавання речі не створювало квіритської власності.

4) було звільнено від будь-яких податкових платежів, все, що включалось в *res* чи давало їм приріст;

Іншим видом права власності в Римі є преторська, або бонітарна, власність (лат. *in bonis habere* — мати в складі майна) — це власність, яка одержала захист від претора. Цей захист мав необхідність коли продавець і покупець не дотримувалися манципації і тому за римськими законами таке майно не переходило до набувача у власність. Претор наданими йому інтердиктами міг узаконювати перехід права власності. Цей захист здійснювався також при переході права власності від римського громадянина до перегрини, або навпаки. Наведений перехід вважався за римським правом незаконним, тому, що перегрини не мали римської право- і дієздатності. У цьому випадку претор міг застосовувати фікцію і припущення, що перегрин був римським громадянином, внаслідок чого перехід права власності відбувся у відповідності до римських законів.

Перегрінська власність. За законами римського права перегрини не могли бути суб'єктами права власності. З часом, коли між римськими громадянами та перегринами стали більш активно використовуватись торгові відносини, перегринам надавалося право - *ius in commercio*. Таке право надавало їм можливість брати участь у цивільному обороті. Таким чином у перегринів виникла власність, яку вони отримували від римських громадян.

Провінційна власність. Провінційну власність складала земля яка перейшла до власності римського народу внаслідок загарбницьких війн. Одна частина цієї землі переходила до власності держави і складала частину державного земельного фонду, інша частина також переходила до власності держави, але залишалася у користуванні підкорених народів.

З державного фонду земля видавалася у користування лише римським громадянам. Хоча вона передавалася на праві користування, фактично то було право власності - римські громадяни мали право розпоряджатися цією землею.

При здійсненні права власності, римляни помітили, що іноді виникають такі випадки, що власниками на одну річ стають дві або більше осіб. Вважалося, що двох прав власності на одну річ існувати не може, а одне право власності просто поділяється на декілька частин.

Такий підхід означав, що при зменшенні або збільшенні вартості речі змінювалася і вартість частки кожного з співвласників.

Римляни також розрізняли ідеальну і реальну частку кожного. Ідеальна частка це та, яка належала особі на праві власності, а реальна це та, якою він користувався фактично.

Всі співвласники були рівні в своїх правах і якщо хтось хотів визначити подальшу долю речі, то це робилося лише за згодою інших співвласників. Якщо один з власників хотів продати свою частку, то пріоритетним правом придбання користувались інші власники.

Кожен з власників мав права вимагати розподілу речі на частки у будь-який час, якщо це було можливо.

Виділялася спільна сумісна власність та спільна дольова власність. При спільній сумісній власності розмір частки кожного не був визначений, а при дольовій визначались частки всіх співвласників.

Створювали право власності такі елементи:

1)Право володіння- це право утримання речі, могло виникати як у власника, так і у не власника.Власник міг передати річ у заставу. В такому разі право володіння переходило до заставоутримувача. Власник при цьому залишався власником, але був позбавлений права володіння.

2)Право користування полягає в тому, що власник має право вилучати корисні властивості з речі, одержувати доходи та прирощення з неї. В Римі право користування обмежувалося деякими умовами. Основною умовою вважався обов'язок не завдавати шкоди іншим особам. Право користування, як і володіння, могла здійснювати особа, що не мала права власності. Власник міг віддати своє майно у тимчасове користування іншій особі за платню.

3)Право розпорядження — передбачає можливість власника самостійно визначати подальшу долю речі. Це він міг робити у різний спосіб: заповісти, продати і просто викинути.

Література:

1. В. І. Борисова та ін.. Основи римського приватного права: Підручник. — Х.: Право. — 224 с.. 2008
2. Агафонов С.А.. Римське право: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни.— К.: КНЕУ,2005.— 143 с.. 2005
3. Підпригора О. А. Основи римського приватного права: Підруч. для студ. юрид. вузів і ф-тів.. — К.: Вентурі, 1997. — С. 129—153
4. Сліпченко С.А.Основи римського права. - Х.: Еспада, 2004. - 192с.
5. Михайлович О.Є., Тишик Б.Й. Основи римського приватного права. - Львів.
6. Новицький І. Б. Основи римського громадянського права. — М.: Юрид. література, 1972. — С. 105—124

Удалова А.М.

Студентка 1 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

МЕТА ВИВЧЕННЯ РИМСЬКОГО ПРАВА

Сучасна юриспруденція коріннями своїми сходиться до Стародавнього Риму, адже саме римське право лягло в основу багатоміжового процесу становлення правових стосунків в країнах Європи і світу тому побудова в Україні правової, демократичної держави має відбуватися з належним вивчення досвіду, знань та практичних навичок, які існували в Римській державі.

Юристи Стародавнього Риму створили науку римського права, яка є авторитетною й нині. Це була перша юридична наука з нормами світського права, саме тому римо-античну правову спадщину активно використовували впродовж багатьох століть. Актуальною вона є і в умовах сьогодення, оскільки ідеї та норми римського права прямо й опосередковано впливали і впливають на формування європейської культури та розвиток національних законодавств. Цей вплив має досить значний діапазон поширення: від кримінального права до цивільного. Термінологія та основні принципи римського права використовуються в будь-якій правовій системі світу.

Питання впливу ідей римського права на вітчизняне право досліджували Л. Кофанов, В. Летяєв, Л. Міхнеч, А. Петров, В. Томсинов, І. Усенко та ін. Мету вивчення римського права викладено в працях Д. Андрєєва, В. Бабаніної, О. Бандури, В. Бачиніна, В. Братасюка, М. Братасюк, В. Вовк, М. Косьмія, М. Костицького, С. Меленка, Ю. Симона, А. Токарської, О. Тихомирова, І. Тімуш, В. Чернея, П. Юркевича.

Римське право в історії людства посідає особливе місце. Із нерозвинутої, переважно архаїчної системи патріархального права, що мало вузько національний характер, воно перетворилося на загальне право всього Стародавнього світу. Причому окремі його інститути застосовуються і у найсучаснішому праві, наприклад, ним розроблена і втілена в життя збалансована система спадкового права, яка рівною мірою задовольняє інтереси кровних родичів, з одного боку, і прагнення до заповідальної свободи - з іншого [2, с. 10]. Римське право - унікальний витвір людського генія. Його вплив на законодавство багатьох західноєвропейських країн, здійснюваний або прямим запозиченням, або через сприйняття принципів цього права, пояснюється загальнолюдським характером останнього.

Римське приватне право характеризується чіткістю визначень і високою юридичною технікою, а тому в підготовці висококваліфікованих юристів не можна обійтися без його вивчення. Знайомство з основними постулатами римського приватного права і його системою допоможе сформувати у сучасного фахівця з правознавства юридичне мислення, створить передумови для наукового аналізу життєвих ситуацій, для пошуку юридично обґрунтованих шляхів і способів вирішення тих чи інших казусів.

Метою вивчення основ римського приватного права є ознайомлення із засадами римського приватного права і засвоєння його загальних юридичних категорій та інститутів, які на сьогодні в більшості своїй рециповані в цивільному праві України [7, с. 3]. Також мета вивчення римського права є засвоєння правової системи, що склалася в стародавньому Римі та яка регулювала відносини між приватними особами в межах Римської держави; вивченні кола інститутів, що входять в поняття римського права, що засновується на уявленні самих римлян з урахуванням тих змін, які відбулися з римською правовою системою в античності; засвоєння здобувачами вищої освіти форм, способів, засобів, прийомів, методів наукового та практично-орієнтованого мислення,

пов'язаного із професійно-юридичним опануванням теоретичного та нормативно-правового матеріалу римського права [8, с. V-VI].

Розвиток європейської юриспруденції пов'язують з появою в Європі гуманістичної юриспруденції, головним підґрунтям якої є зв'язок права з моральними засадами і справедливістю, охоплення переважно норм приватного права [10, с. 26-27]. Римляни свою правничу думку в кінцевій меті ототожнювали з мораллю, навіть в праві вони бачили твір Божий. Так імператор Юстиніан у своїх дигестах звертався до цілого людства, щоб подякувати за проведену працю Всевишньому [1, с. 26]. На думку римських юристів, право вони відносили до вселюдського та надлюдського, на їх переконання, воно мало бути дійсне, конкретне, позитивне [1, с. 26].

Термін «публічне право» вперше почали вживати у Римі, воно охоплювало ті правові норми, на думку професора О. Бараніва [1, с. 26], що регулювали інтереси, спільні для всіх громадян певної держави, які належать до державного устрою та загалом публічні установи, що обслуговують цілу публічність та окремих осіб, як членів цієї публічності. Керівний апарат держави, вибраних урядовців (магістрати), які безпосередньо займалися практичною роботою (наприклад претори, едили, провінційні адміністратори), не задовольняло «законне право», і вони змушені були самі видавати окремі постанови, норми, які доповнювали, змінювали, а інколи й скасовували «законне право» [5, с. 45-46].

Вивчення досвіду роботи правової системи, її традицій формування та узгодження правових норм покаже нам, як потрібно формувати свою правову сім'ю. Вплив на політиків пізнього часу Римська імперія мала величезний. Це показує один з небагатьох фактів, що латинська мова була мовою міжнародної дипломатії аж до XVIII ст. включно. Римське цивільне право було для законодавців періоду Відродження зразком, взірцем для наслідування. Тому можна сміливо говорити, що правові системи багатьох держав зазнали впливу римського права. Відома фраза про сучасність і своєчасність культури античної, як предтечі європейської культури, цілком слушна. Оскільки для нас є звичною постійна присутність у науковому та практичному житті елементів римської культури. «Європейська культура є специфічним духовним утворенням...» - так зазначає відомий дослідник римського права Е. Гуссерль у праці «Криза європейського людства і філософії». Римська держава була найбільшою державою античного світу. Її кордони простягалися від Британії до Вірменії, від Галлії і

Германії до Єгипту та Іудеї. По суті це була чи не найбільша імперія світу. Така велика кількість різного населення з їхніми національними традиціями, релігією, ступенем, [с. 8-9].

Поняття Європа виникло приблизно у ХУП-ХУШ ст., зазначає у своїй праці «Бівалентність римської правової дійсності» В. М. Вовк. Він також підкреслює, що одним із духових образів сучасної Європи є дослідження та осмислення специфіки її духовних предтеч, однією з яких було римське право: «Римське право, поряд з грецькою філософією і християнством, є одним із факторів, які утворюють культурну ідею Європи» [3, с. 120].

Отже, римське приватне право є своєрідною історико-правовою пам'яткою, вивчення якої дає можливість зрозуміти походження і сутність більшості правових засад та інститутів України та інших сучасних правових систем тих держав, які зазнавали впливу римського права. Римське право стало одним зі складових сучасного європейського права, що інтенсивно розвивалося протягом тисячоліть. У ньому формувались ідеї універсалізму із збереженням національної самобутності права, народжувалися ідеї та масиви правових норм, що мали вплив на значну територію. Римляни творили своє право передусім для себе для своєї держави, і сьогодні юристи, які досліджують римське право, хочуть пізнати це право, але зробити це не у викривленому вигляді, а у властивих для його творення та діяння обставинах.

Можна вважати, що історія сучасної європейської правничої науки розпочинається з формуванням римської юриспруденції. Однак було б помилковим розглядати римське право як застиглу структуру. Попри те, що норми римського права відомі протягом багатьох століть, змінюється їхнє розуміння, їхнє осмислення, тлумачення та пристосування до умов сучасності. Рецепція римського права в Україні на доктринальному рівні має багатоканальний характер. Подальші перспективи дослідження цієї проблеми очевидно лежать у сфері вивчення того, яким чином римське право проникло в систему підготовки правників та як впливає на сучасну зміну правової парадигми в Україні.

Література:

1. Баранів О. Римське право. Мюнхен, 1947. 117 с.

2. Бартошек М. Римское право : (Понятия, термины, определения) : Пер. с чешск. М. : Юрид. лит., 1989. 448 с.
3. Вовк В. М. Бівалентність римської правової дійсності : монографія. Полтава : Вид-во «Полтавський літератор», 2011. 352 с.
4. Гарридо Г. М. Х. Римское частное право : Казусы, иски, институты / отв. ред. Л. Л. Кофанов ; пер. с испан. Москва : Статут, 2005. 812 с.
5. Кахнич В. С. Юридична освіта і наука у Львівському університеті (1661-1939) : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 320 с.
6. Макачук В. С. Основи римського приватного права : навч. посіб. 2-ге вид., доп. Київ : Атіка, 2003. 255 с.
7. Основи римського приватного права : Підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін. ; За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Х. : Право, 2008. 224 с.
8. Римське право в Університеті Святого Володимира : у 2 кн. Київ : Либідь, 2010. (Пам'ятки правничої думки Київського університету). Кн. 1 / уклад. І. С. Гриценко, В. А. Короткий; за ред. І. С. Гриценка. XXV с.
9. Сторінки історії Львівського університету : за матеріалами німецькомовних документів : навч.-метод. посіб. / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка ; упоряд.: В. М. Качмар, М. С. Смолій ; відп. ред. В. Т. Сулим ; передм. Р. М. Шуст. 2-е вид., доп. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2016. 310 с.
10. Шала Л. В. Рецепція римського права в Україні : доктринальний рівень. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2010. № 1. С. 25-30.

Назарова Л.

Студентка 1 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

СІМЕЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

Дослідження інститутів римського сімейного права очевидне, оскільки шлюбне право більшості країн засноване насамперед на міркуваннях юридичної спорідненості.

Поняття шлюбу у римському праві сприймається як «союз чоловіки й жінки, об'єднання всього життя, зв'язок у праві божественному і людському». Також існує й інше визначення: «Союз чоловіка та дружини, заснований на спільному житті» [3, с. 162].

Обидва визначення підходять, швидше, до давньоримського шлюбу *cum manu*, так званого «шлюбу з мужньою владою», коли дружина передавала все своє майно чоловіку, ніж до нового, коли, після зникнення *manus*, дружина зберігала своє майно, окреме від чоловіка, і залишалася підвладною своєму батькові та членам своєї колишньої сім'ї.

Область сімейного права у Римі починається з моногамічної сім'ї, в основі якої лежала влада глави сім'ї та домоволодаря (*paterfamilias*). Усі члени у такій сім'ї підпорядковуються владі одного.

Це – агнатська сім'я, до складу якої крім глави сім'ї входили: його дружина (*inmanu mariti*), тобто, підпорядкована чоловічій владі, його діти (*in patriapotestate*), дружини синів, одружені *cum manu* і підлеглі не владі своїх чоловіків, які самі були підвладні главі сім'ї, а владі останнього, і, нарешті, все потомство підвладних синів: онуки, правнуки тощо. Усі підвладні главі сім'ї члени сім'ї називалися *sui*.

У такій сім'ї лише домоволодар був цілком правоздатною особою (*personasui iuris*), а інші члени сім'ї повної правоздатності не мали (*persona alieni iuris*). Звідси й пішов вираз, що дружина по відношенню до чоловіка знаходиться *in loco filiae*, мати по відношенню до дітей – *in loco sororis* і т.п. Сини та онуки не отримують свободи від підпорядкування батьківській владі навіть якщо одержують посаду магістрату. Не звільняє від влади голови сім'ї та жодного віку підвладних. Вона припиняється лише зі смертю або з волі домоволодаря [2, с. 115].

У римському праві розрізнялися два види кривності. 1. Агнатське споріднення. Підпорядкуванням влади глави сім'ї визначалася агнатична спорідненість, на базі якої й ґрунтувалася римська сім'я. Дочка *paterfamilias*, що виходила заміж, вступала під владу нового домоволодаря. Вона ставала агнатською родичкою нової сім'ї та переставала бути агнатичною родичкою свого власного батька та членів своєї колишньої родини. «Агнатами називаються ті, хто пов'язаний законною спорідненістю. Законною же спорідненістю є така, що складається у вигляді осіб чоловічої статі» .

Агнатська спорідненість могла бути близька і далека. Близькими родичами вважалися особи, які перебували під владою певного домоволодаря. Далекі агнатичні родичі – це особи, котрі колись були під його владою.

Ступінь спорідненості обчислювалася кількістю народжень, на яке, особи, що зіставляються відстоять одне від одного: по прямій лінії – кількість народжень безпосередньо між цими особами по висхідній або низхідній, а по бічній лінії – кількість народжень від загального предка. Ступінь властивостей обчислювалася таким же чином, як спорідненість чоловіка (наприклад, чоловік є властивим тестя 1-го ступеня по прямій лінії) [5, с. 47].

Римська історія пройшла через розвиток сімей від агнатської до когнатської спорідненості:

– консорціум (*consortium*) був найпершим видом сім'ї – це сімейна громада, заснована на агнатичній спорідненості і що виникла після розпаду роду на окремі групи. На чолі громади був старійшина, дорослі чоловіки вирішували долю громади на загальних зборах;

- патріархальна сім'я (*familia*) змінила консорціум;

- когнатська сім'я з'явилася пізніше з поліпшенням правового становища осіб, які не мають повної правоздатності (*alieni iuris*). Когнатська сім'я була союзом близьких, лише кровних родичів, котрі живуть разом. У когнатську сім'ю входили зазвичай глава сім'ї із дружиною, дітьми та іншими близькими родичами. Влада домоволодаря більше не була необмеженою і зводилася до розсудливого покарання (*admodicam castigationem*).

З появою когнатської сім'ї стали визнавати, що раби можуть мати родинні зв'язки (*cognatio servilis*); це становище було новим для римлян. При розвиненій патріархальній сім'ї, коли раби були лише «розмовляючим знаряддям», раби могли лише співжити і їх сімейні зв'язки не визнавали [4, с. 198].

Приблизно у III ст. до н. е. першою формою шлюбу у Римі був шлюб під назвою *summani* – шлюб, який встановлював владу чоловіка над дружиною. Взятий такий шлюб, жінка потрапляла під владу чоловіка або його домоволодаря і ставала агнаткою в будинку чоловіка. При цьому іноді жінкам вдалося уникнути влади чоловіка. І тому вона мала укласти шлюб без дотримання будь-яких формальностей (*sinemani*) – шлюб, який породжував владу чоловіка над дружиною. Якщо протягом року після укладення

такого шлюбу жінка три ночі поспіль проводила поза домом чоловіка, вона не ставала агнаткою у будинку чоловіка [1, с. 5-6].

Шлюб *sinemanu* - це форма шлюбу, заснована на рівності подружжя, незалежності дружини від чоловіка. Дружина була господаркою будинку та матір'ю дітей. Інші питання перебували у віданні чоловіка. Імовірно, у другий період республіки ця форма шлюбу стала переважаючою [7, з 185].

Пізніше з'являється така форма шлюбу як конкубінат, дозволене законом постійне (а не випадкове) співжиття чоловіка і жінки, проте не відповідає вимогам законного шлюбу. Це постійне співжиття двох осіб, жодна з яких не була одружена з метою створення життєвої спільності. Народжені конкубіною діти не вважалися законними, тому були обмежені у спадкових правах.

Більшість шлюбів у багатих сім'ях Стародавнього Риму полягала у розрахунку – продовження роду (лат. *matrimonium* – шлюб, від лат. *mater* – мати), об'єднання володінь, і навіть зміцнення політичних союзів. Серед бідного населення нерідко також переважав розрахунок, проте не виключалися шлюби з любові.

Під час укладання шлюбу часто складався шлюбний договір (лат. *tabulae nuptiales*). Такий договір не був обов'язковим, він регулював питання, пов'язані з приданим та формальностями його виплати у разі розлучення. Під час весілля договір зачитувався вголос, а потім десять свідків ставили свої печатки.

Отже, можна відзначити, що римський сімейний уклад виражався насамперед у таких особливостях: 1) першорядна роль агнатської спорідненості; 2) всеосяжна влада домоволодаря; 3) у поняття «родина» входили як агнати, так й раби, і навіть неживі речі. Правильний римський шлюб (у класичну епоху) міг полягати у двох специфічних формах: обрядової (*cum manu*) та неформальної (*sinemanu*). Відмінності у цих двох формах були значимими для майнових відносин у сім'ї та долі жінки у разі припинення шлюбу.

Література:

1. Балко О. Становлення інституту шлюбу в римському праві та у країнах романо-германського типу правової системи. Віче. 2010. № 12. С.5-6.
2. Омельченко О.А. Основы римского права : учеб. пособ. М. : Манускрипт, 2007. 372 с.

3. Основи римського приватного права : навчально-методичний посібник / за ред. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2019. 296 с.

4. Римське цивільне право : практикум / Уклад. Лубко І. М., Попова Н. О. Черкаси : Видавництво ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2017. 492 с

5. Харитонов Є.О. Школа рецепціїримського права в Одеській національній юридичній академії. Наукові праці Одеської національної юридичної академії. Том 1. Одеса : Юридична література, 2002. С. 44-67

Пелехатий Є.О.

Студент 1 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного Гуманітарного Університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

РЕЧОВЕ ПРАВО

1. Речове право являє собою деякий безпосередній зв'язок особи з річчю – річ належить певній особі, отож усі інші члени даного суспільства зобов'язані визнавати цей зв'язок приналежності і не порушувати його своїми діями.

2. Класифікація майнових прав на речові і зобов'язальні римськими юристами не згадується. Вони розрізняли лише речові позови (*actio in rem*) і особисті позови (*actio in personam*). різниця між речовим і зобов'язальним правом проводиться за об'єктом права. Якщо об'єктом права є певна річ, то це право речове, а коли об'єктом права є певна дія іншої особи з приводу певної речі – то це право зобов'язальне.

3. Римське приватне право речами визнавало все, що оточувало людину, могло бути об'єктом речового права і містило в собі певну цінність.

4. Основним речовим правом є право власності, обсяг і межі якого римляни визначали шляхом правомочностей власника. Сукупність цих правомочностей становила зміст права власності. Власник мав право володіти річчю (*jus possidenti*), користуватися нею за власним розсудом (*jus utendi*) і розпоряджатися нею (*jus abutendi*), продавати, заставляти, дарувати та ін. Право володіння (*jus possidendi*). Це право означає, що власник може фактично володіти річчю, тобто річ повинна фактично бути в господарстві власника і виконувати своє господарське призначення. Право володіння

власник може здійснювати як особисто, так і передаючи його іншим особам (наприклад, за договором), при цьому зберігаючи право власності на дану річ.

5. Право користування (*jus utendi*). Користуватися річчю можна в різних формах: позичити річ, передати в оренду, споживати тощо, не завдаючи при цьому шкоди іншим особам, або користуватися річчю всупереч закону.

Право розпоряджатися річчю (*jus abutendi*). Це право полягає в тому, що власник міг вирішувати правову долю речі всіма дозволеними способами: продати, заповідати, встановлювати сервітут на користь іншої особи тощо. Право розпорядження річчю може здійснюватися в різних формах, але з однією умовою – воно не повинно суперечити закону.

6. Обмеження виникали разом з появою самої власності або з'явилися згодом у зв'язку з особливим юридичним актом. Підставами виникнення обмежень права власності були закон і правочин.

I. Закон (*lex*). На підставі закону обмеження права власності виникали водночас з появою самої власності з міркувань суспільного інтересу або в інтересах сусідів за так званим сусідським правом

II. Правочини. Іноді обмеження права власності виникали не разом з виникненням самої власності, а внаслідок особливого юридичного акту. Ці обмеження полягали в тому, що низка правомочностей власника надавалася невластнику шляхом правочину: невластнику надавалися речові права на чужу річ. У римському праві існувало чотири таких права: сервітути, емфітевзис, суперфіцій і заставне право.

7. Власність у Стародавньому Римі могла належати тільки римському народу, а згодом – окремим римським громадянам. Звідси і назва власності – *dominium ex jure Quiritum* – квіритська власність.

8. Провінційна власність. Справжнє квіритське право могло поширюватись тільки на землі, які входили до складу римської території в повному сенсі слова, тобто з встановленням громадянства по всій території Італії. Провінційна власність – це землі, завойовані Римом, які розглядалися як державна власність. Провінційна власність на землю відрізнялася від квіритської власності на італійські землі, особливо у сфері публічного права головно тим, що з власників провінційних земель стягувалися на користь казни особливі платежі, так звані *stipendium* або *tributum*.

9. Спільна власність. Про спільну власність уже згадувалось у зв'язку з обмеженням права власності. Спільна власність, тобто річ перебуває у спільній власності кількох осіб, з яких кожна особа має право власності тільки на ідеальну частину речі, яку можна охопити лише думкою, а не фізично. Користуватися і розпоряджатися річчю, яка перебувала у спільній власності, можна було лише за загальною згодою усіх співвласників, причому кожний користувався однаковим голосом, незалежно від його частки.

10. Похідний спосіб набуття права власності полягає в тому, що право власності переходить від однієї особи до іншої за їх взаємною згодою і бажанням. Давнішим способом набуття права власності був первинний. До нього відносили:

11. Заволодіння (оссуратіо). Згідно з римським правом, річ, не вилучена з обороту, але яка не має власника, надходить у власність того, хто її перший захопить (primo оссураті) з метою собі привласнити.

Особливий правовий статус визначався для скарбу, яким в юридичному розумінні вважалася будь-яка цінність, схована в землі так давно, що її власник не міг бути відомим. У давньому римському праві скарб розглядався як складова речі, в якій він схований (як правило, земля), і тому належав її власнику. Однак з метою заохочення пошуку скарбів розпорядженням імператора Адріана було встановлено, що половина скарбу належала власнику земельної ділянки, а інша половина тому, хто знайшов його.

12. Давнісне володіння (усусаріо). За визначенням римських джерел давнісне володіння зумовлює набуття права власності шляхом володіння, яке продовжувалося протягом визначеного законом часу.

13. Переробка речі (специфікація). Цим терміном позначається створення з чужого матеріалу нової речі для себе, наприклад, виготовлення вина з чужого винограду, вази з чужого металу тощо. Специфікація вважається здійсненою, якщо матеріал набував нової форми, одержано нову річ.

14. Придбання плодів. Плоди з моменту їх відокремлення від речі, яка їх виробляє, стають самостійними речами. Право власності на такі речі належить тому, хто на час відділення був власником плодоносної речі.

15. Приріст (accessio) – сполучення речей, які належать різним особам, причому одна з речей після сполучення стає належністю іншої речі, власністю власника головної речі. Приріст може бути природний або штучний, тобто результатом дій людини.

16. Володіння річчю – це панування над річчю. Для того, щоб визнати певний фактичний чи юридичний стан володінням, він повинен поєднати в собі два елементи: 1) об'єктивний – *corpus possessionis*, буквально володіння, тривале, що склалося внаслідок більш-менш давніх відносин, тобто фактичне володіння річчю; 2) суб'єктивний – *animus possessionis*, – вважати дану річ своєю, володіти від свого імені, тобто мати волю, скеровану на річ, як на свою. На чому ґрунтувалася воля володільця, практично значення не мало.

17. Види володіння. Враховуючи правові підстави фактичного панування над річчю, римляни розрізняли володіння законне і незаконне.

18. Незаконне володіння, у свою чергу, може бути двох видів: а) незаконне добросовісне; б) незаконне і недобросовісне. Добросовісне володіння ґрунтується на помилковій думці володільця в тому, що він справді має право володіти даною річчю.

19. Суб'єкти і об'єкти володіння. Відомо, що володіння складається з двох елементів: суб'єктивного і об'єктивного. З цього випливає, що суб'єктом володіння могли бути лише ті особи, які мають свою власну долю. Такими не могли бути, зокрема, діти віком до 7 років, душевнохворі, юридичні особи (однак юридичні особи, малолітні, душевнохворі могли здобути право на володіння через представника). Об'єктом володіння могли бути тільки тілесні речі, не вилучені з обороту. Одночасне володіння двох або більше осіб однією річчю було неможливе, хоч володіння такою річчю можливе в ідеальних частинах. Це так зване загальне володіння.

20. У Римі відомі два способи набуття володіння: первинний і похідний. Володіння первинним способом набувалося шляхом захоплення речей, які нікому не належали, набуття ж речі за давністю – шляхом переробки тощо. При похідному способі володіння набувалося шляхом передачі речі від однієї особи до іншої на підставі договору купівлі-продажу, дарування, спадкування тощо. Законними були й так звані похідні володільці, які ставали такими, зокрема, на підставі договору застави, поклажі, а також прекаристи і секвестарії.

21. Володіння припинялося, коли об'єкт володіння був вилучений з цивільного обороту і внаслідок фізичної загибелі речі. Якщо володіння здійснювалося через представника, то воно припинялося незалежно від волі володільця в тому випадку, коли припинялася можливість володіти річчю і в особі представника, і в особі представленого. Володіння припинялося також зі смертю володільця.

22. Ще в стародавню епоху цивільне право в галузі речових відносин не задовольнялося тільки однією власністю і вже були відомі деякі права на чужі речі. Сутність прав на чужі речі полягала в тому, що суб'єкт цього права мав змогу користуватися чужою річчю, а в деяких випадках навіть розпоряджатися нею. Але оскільки це були права на чужі речі, які належали іншим особам, то, зрозуміло, особа, котра мала право на чужу річ, не могла володіти такими широкими правомочностями, як власник. Суб'єкт цього права мав змогу користуватися чужою річчю лише в певних обмежених масштабах. Римське цивільне право розрізняло три види прав на чужі речі. Найстародавнішими з них були так звані сервітутні права, або сервітути (лат. *servire* – служити). Сервітути поділялися на речові й особисті. Римське цивільне право розрізняло три види прав на чужі речі. Найстародавнішими з них були так звані сервітутні права, або сервітути (лат. *servire* – служити). Сервітути поділялися на речові й особисті.

23. Сервітут – це право на чужу тілесну річ, згідно з яким річ, крім свого власника, служить ще й іншій особі в якомусь одному або декількох відношеннях. Якщо суб'єктові сервітуту лише певною мірою користується чужою річчю, то такий сервітут називається позитивним. Коли ж суб'єкт сервітуту деякою мірою усував від користування річчю інших і навіть власника, то це – негативний сервітут. Наприклад, якщо власник надав сусідові сервітутне право пасти на своєму пасовиську стадо до 20 голів, а це пасовисько більш ніж 20 голів не могло прогодувати, то переважне право користуватися пасовиськом належить суб'єкту сервітутного права. Найдавнішим сервітутом були так звані сервітути предіальні (лат. *predium*- маєток, земля).

24. Вже в III ст. н.е. землевласники почали віддавати свої землі в обробку в спадкову оренду. Одержана в спадщину оренда називалася емфітевзисом. Емфітевзис (грецьк. – обробка, насадження) позначалася тривала (100 і більше років) спадкова оренда землі, яка широко практикувалася в Римській державі. Така тривала спадкова оренда, добре захищена від свавілля і за порівняно невелику плату за землю, притягала багатьох безземельних і малоземельних селян. Початок емфітевзисному володінню землею був покладений у великих імператорських маєтках, які потребували обробки. За прикладом імператорів церква, міста, а потім і приватні особи – великі землевласники – почали віддавати в таку оренду свої необроблені земельні ділянки. Водночас розвивається оренда сільських земель під забудову, яка набула назву суперфіція. Емфітевзис, і суперфіція подібні до сервітутів тим, що вони є правами на користування

чужою річчю. Своєрідною ж рисою, яка відрізняє їх від сервітутів, є широкий зміст та тривалість їхньої дії.

25. Суперфіцій – буквально означає – те, що знаходиться на поверхні землі. Якщо за емфітевзисом землю передавали під обробку для виробництва сільськогосподарської продукції, то за суперфіцією землю орендували під забудову. Уже в період республіки держава і окремі міські общини нерідко здавали ділянки міської землі під забудову. Поступово до такого способу передачі земель стали вдаватися і приватні особи. Ось чому суперфіцій часто визначають як довгострокове, відчужуване, таке, що переходить у спадщину, право користування чужою землею для забудови.

Література:

1. Калюжний Р. А., Вовк В. М. Римське приватне право : [підруч. для вищ. навч. закл.]. К. : «МП Леся», 2014. 240 с.
2. Левіна Л. Н., Терехова Л. Н. Римське право. Шпаргалка, 2010. 48 с.
3. Новицкий И. Б. Римское право. Изд. 6-е, стереотипное. М., 1997. 245 с.
4. Підпригора О. А. Римське приватне право : Підручник для студентів юрид. вищих навч. закладів : Вид. 3-є, перероб. та доповн. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 440 с.
5. <http://jure.in.ua/tema-6-rechove-pravo/>
6. <https://bookster.com.ua/obmezhennia-prava-vlasnosti/>

РОЗДІЛ II. ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО

Кривенкова Д.А.

студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С.

ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Вивчення проблематики корпусу джерел цивільного права є одним із пріоритетних напрямків сучасної української правової науки. Зокрема, загальносвітові інтеграційні процеси, значно впливають на системи права окремих держав, внаслідок чого, постає необхідність переосмислення поняття «джерела права» та його класифікації, задля пошуку якісних прикладів правового регулювання у контексті глобальних змін. Метою дослідження виступає виокремлення загальних тенденцій та видових особливостей джерел цивільного права. Відповідно, серед поставлених завдань – визначення поняття «джерело цивільного права»; класифікація та характеристика окремих видів джерел цивільного права.

Згідно визначення навчального посібника за дисципліною «Цивільне право та процес»: «джерела цивільного права» являють собою зовнішні форми виразу правил поведінки учасників цивільних правових відносин, які засвідчують їх обов'язкове

виконання певним колом осіб [4, с. 18]. Класифікуючи джерела цивільного права за походженням, авторським колективом посібника виділено наступні види:

- офіційні (державно-юридичні);
- неофіційні (фактичні, неформальні).

До офіційних джерел цивільного права належать акти цивільного законодавства та міжнародні договори, що за ст. 9 Конституції України «є частиною національного законодавства України» [1]. Міжнародні договори набувають чинності після надання згоди ВР України та мають пріоритет у правозастосуванні над іншими законодавчими актами цивільного права, у випадках, якщо положення останніх суперечать змісту міжнародного договору («Якщо у чинному міжнародному договорі України, укладеному у встановленому законом порядку, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом цивільного законодавства, застосовуються правила відповідного міжнародного договору України» – прописано в ст. 10 ЦК України).

Нормативно-правові (законодавчі) акти в свою чергу поділяються на:

- закони (ст. 4 ЦК України проголошує, що «основу цивільного законодавства України становить Конституція України», а «основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України». У пункті 2 даної статті також зазначено, що «актами цивільного законодавства можуть бути й інші закони України, але, прийняті відповідно до Конституції та ЦК України». Пункт 3 означеної статті крім всього засвідчує правило, спрямоване на недопущення суперечностей між положеннями, прописаними в ЦК та іншими законами України: «Якщо суб'єкт права законодавчої ініціативи подав до Верховної Ради України проект закону, який регулює цивільні відносини інакше, ніж Кодекс, він зобов'язаний одночасно подати проект закону про внесення змін до Цивільного кодексу України». Останнє положення засвідчує вищу юридичну силу ЦК України порівняно з іншими законами).

- укази Президента України, прийняті у межах його компетенцій, встановлених Конституцією України;
- постанови КМУ, що відповідають законам України;
- акти центральних та місцевих органів виконавчої влади, які регулюють цивільні відносини, але лише у випадках і в межах, визначених Конституцією України та законом.

До неофіційних (неформальних) джерел відносяться різноманітні звичаєві правила. Так, в ст. 7 ЦК України зафіксовано, що «цивільні відносини можуть регулюватися звичаєм, під яким розуміється «правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин» [5].

Крім того, автори додають до класифікації судову практику: рішення апеляційних та касаційних інстанцій та роз'яснення вищих судових інстанцій [4, с. 18-20].

Відносно систематизації джерел цивільного права, зауважимо, що на думку д.ю.н. Майданика Р.А. типовою рисою сучасної національної правової системи виступає тенденція до збільшення багатоманітності джерел права, внесення до їх числа нових видів та змін у їх співвідношенні [2, с. 53]. Вченим описано розширену класифікацію джерел цивільного права:

1. первинні джерела цивільного права, до яких, на відміну від скороченої класифікації посібника, включено також принципи права та моральні засади);
2. похідні джерела цивільного права (судовий прецедент і квазіпрецедент, правочин, локальні правові акти) [2, с. 56-60].

Звернімося також до аналізу джерел цивільного права, здійсненого на сторінках дисертаційного дослідження Панченка С.В. «Джерела цивільного договірної права» (2021 р.). Науковець наголошує на відсутності в юридичній науці єдиного підходу щодо видів джерел, тому, питання пропонується розглядати через категорію «система». Автор доводить, перевагу свого джерела права у кожній правовій системі світу, правового прецеденту – в англосаксонській, нормативно-правового акту – в романо-германській, релігійних пам'яток – в мусульманській. Українську правову систему в роботі описано як континентальну, де протягом усієї історії домінантним джерелом права був і залишається нормативно-правовий акт [3, с. 48, 50]. Як і в означених вище класифікаціях, Панченко С.В. зараховує до джерел цивільного права нормативно-правий акт України, міжнародний нормативно-правий акт, звичай, судову практику та цивільно-правовий договір. Однак, виключає із системи правову доктрину, через її необов'язковість для застосування конкретними учасниками договірних правовідносин [3, с. 82].

Отже, вітчизняними вченими-правознавцями запропоновано ряд класифікацій джерел цивільного права, де серед основних джерел визначено нормативно-правові акти України, звичай, судову практику та цивільно-правові договори. Загалом, в усіх проаналізованих класифікаціях систему джерел цивільного права представлено, як побудовану на принципах структурності та ієрархічності. Даній системі згідно досліджень притаманні одночасно цілісність та динамічність в плані можливості пристосування до реалій сучасності. Разом з тим, проблема джерел цивільного права не знайшла в науці остаточного вирішення, що зумовлює актуальність подальших тематичних досліджень.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (чинна редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 08.12.2021).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. № 435-IV(чинна редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 08.12.2021).
3. Майданик Р. Вчення про джерела цивільного права України. Право України. 2017. №06. С. 53-63.
4. Панченко С.В. Джерела цивільного договірною права: дис. ... доктора філософії: 08 Право. Хмельницький, 2021. 238 с. URL: http://old.univer.km.ua/doc/specvr/diss_Panchenko.pdf (дата звернення 07.12.2021).
5. Цивільне право та процес: підготовка до іспиту : навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К. Р. (кер.), Юнін О. С., Круглова О. О. та ін.]. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2020. Ч. 1. 295 с.

Георгієва Л.І.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С.

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Кожна людина щодня вступає у правовідносини. Найчастіше ці відносини є цивільно-правового характеру, починаючи від дрібного побутового правочину і закінчуючи створенням юридичної особи, тобто особливого суб'єкта.

Сучасне цивільне право визначає людину як учасника цивільно-правових відносин надаючи їй визначення "фізичної особи". Особі властиві риси та якості, які характеризують людину в суспільному значенні й містять соціальну ознаку.

В сучасних умовах все більше набуває значення індивідуалізація учасників цивільних правовідносин. Вимога персоніфікації є досить актуальною. За загальним правилом особа приймає участь у цивільних відносинах від свого імені. Навіть у тих випадках коли особа здійснює свої права через інших осіб (представників) його наслідки (суб'єктивні права та юридичні обов'язки) настають для певної конкретної фізичної особи. Власне це і відображено у ст. 28 ЦК України де вказується, що фізична особа набуває прав та обов'язків і здійснює їх під своїм ім'ям.

Індивідуалізація фізичної особи формалізується у його свідоцтві про народження, паспорті та інших документах, що видані на ім'я фізичної особи. Зокрема відповідно „Технічного опису та зразка бланка паспорта громадянина України для виїзду за кордон” в паспорт вносяться дані про громадянина України у візуальній формі, зокрема відцифроване зображення обличчя, його підпис, громадянство, дата народження, персональний номер, місце народження, стать, та інші дані.

Хоча ім'я є основним, але воно не повністю відображає ідентифікаційні ознаки фізичної особи. Відповідно ст. 2 ЗУ “Про банки та банківську діяльність” ідентифікацією особистості є встановлення на підставі документів, що посвідчують особистість володільця, і фіксації в письмовій формі фамілії та імені, дати народження й адреси особи, яка здійснює правочин, а також назви, номера та дати видачі поданого документа, назви закладу, який його видав. Проте ідентифікаційних ознак набагато більше і вони є звичаєвими (прізвище родини), набутими, присвоєними за заслуги чи діяння тощо. У фізичної особи може бути псевдонім, прізвисько інші індивідуальні ознаки. Одні з них є обов'язковими, опосередкованими чи умовою вступу у правовідносини. До індивідуальних ознак фізичної особи відносяться природного походження, вік, стать, обличчя, національність. Особливе правове значення мають фізіометричні дані людини: об'єм, зріст, повнота, що позначається на розмірі одягу ,

побутові (зменшене назва, прізвисько), психолого-характеризуючі (характер, темперамент, почерк, підпис), територіальні (місце проживання), формальні, що відображені у виданих на ім'я фізичної особи офіційних документах, зокрема у паспорті, соціальні (честь, репутація), особисті (гідність, самооцінка, визначність у колі фахівців, імідж, наявність тату та пірсінгу), професійні (вигадані імена: сценічне [Ані Лорак, Руслана], псевдонім, фанове [Шева], ді джейне, культове, шоу менське ,медичні (психічне захворювання, інше захворювання, яке є підставою для визнання обмежено дієздатним чи недієздатним, потреби у сторонньому догляді), юридичні (прізвище, ім'я, по батькові, громадянство, сімейний стан, підприємець), публічні (громадянство, ідентифікаційний код платника податку, судимість) комунікаційні (електронна адреса, поштовий ящик, мобільний телефон), майнові (номер рахунку в банку, місце знаходження нерухомого майна), корпоративні (певне прізвисько в компанії), професійному середовищі (головний), фахові, освітянські (юрист, молодший спеціаліст, бакалавр), ділові, зокрема просування по службі, у творчості, бізнесі (спеціальні звання, лауреатство), інші (релігія)..

Індивідуалізаційні ознаки можуть бути постійні, по крайній мірі в межах України, або змінювані (місцепроживання). Але в основному слід виходити з презумпції постійності та в принципі довічної приналежності певних індивідуалізаційних ознак, що сприятиме зміцненню правопорядку, впевненості в надійності особи у ділових та інших відносинах. Одні з них мають правове значення для виникнення здійснення та припинення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, інші – ні. Індивідуалізація фізичної особи може окреслювати коло її прав та обов'язків, місце і органи їх здійснення.

Так ,наприклад, спадщина відкривається за місцем проживання померлого, а якщо воно невідоме – за місцем знаходження його нерухомого майна або його основної частини, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходження основної частини рухомого майна (ст. 1221 ЦК). Інші є умовою здійснення цих прав. Так, не можуть отримати дозвіл на придбання мисливської зброї особи, що мають судимість за навмисні злочини, негативно характеризуються у побуті чи за місцем свого проживання.

Індивідуалізацією фізичної особи є притаманні конкретній фізичній особі особисті ідентифікаційні ознаки, які відрізняють її з поміж інших фізичних осіб і мають правове значення, персоніфікують правовідносини або зумовлюють певні суб'єктивні

права і юридичні обов'язки, підлягають охороні та захисту у встановленому законом порядку. Йдеться про інформацію про дану особу, яка може бути встановлена за даними в мережі Інтернет.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Цивільне право в Україні: Підручник У 2 частинах. Частина перша. /Р.Б. Шишка (кер. авт. кол, наук. редактор), О.Р. Шишка, І.Р. Шишка, Р.Б. Шишка –К.: 2013. – 630 с.
3. <http://um.co.ua/1/1-1/1-144007.html>

Кіндзерська А.В.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С.

ТЕОРІЇ ТА ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ЙОГО РОЛІ В РОЗМЕЖУВАННІ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА

Предмет цивільного права має важливе значення, ним окреслюються його межі, за рахунок чого формуються та визначаються функції, система джерел, а також завдання, які вирішуються цивільним правом. Предмет цієї галузі права вказує на що найбільш значиме спрямовується упорядковуючий вплив норм цивільного права, які визначають напрямок їх «руху» через ідеально-модельні схеми поведінки учасників відповідних суспільних відносин.

Підходи до формування предмета цивільного права цілком залежні від правової системи, яка існує в державі. Тому питання про предмет цивільного права варто розглядати у двох аспектах – на рівні законодавства та правової доктрини. І недаремно Н. С. Кузнецовою зазначається, що настав час, щоб осмислити як сам предмет цивільного права, так і його методологічні засади у контексті принципово нових підходів до регулювання цивільно-правових відносин з позицій громадянського суспільства та ринкової економіки. Законодавство про предмет цивільного права: відповідно до ч. 1 ст. 1 ЦК України цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Цим положенням не тільки закріплена якісно відмінна група суспільних відносин з назвою «цивільні відносини», але й встановлені ознаки, за якими вона визначається: юридична рівність, вільне волевиявлення, майнова самостійність їх учасників. Усі перелічені ознаки в їх сукупності є легалізацією природних властивостей тих відносин, що регулюються цивільним законодавством України. Це вказує й на те, що відносини, які не мають таких ознак, не підпадають під сферу регулювання цивільним законодавством України, якщо інше не встановлено законом.

Наявність вказаних ознак, що характеризують цивільні відносини, є необхідною, але недостатньою умовою. У більш розгорнутому вигляді цивільними є лише ті відносини, які відповідають сукупно таким ознакам:

- 1) засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників (ч. 1 ст. 1 ЦК України);
- 2) за своїм характером є особистими немайновими та майновими (ч. 1 ст. 1 ЦК України);
- 3) учасниками таких відносин є особи (фізичні та юридичні особи) та/або суб'єкти публічного права (державна Україна, АРК, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права) – ст. 2 ЦК України;
- 4) виникають з підстав, встановлених ст. 11 ЦК України;
- 5) виникають з приводу матеріальних та нематеріальних благ, що визначені ст. 177 ЦК України.

Важливо сказати, що цивільні відносини як невід'ємна складова предмета цивільного права України визначаються через систему тих відносин, які не можна

назвати цивільними, але у випадках, встановлених законом, субсидіарно допускаються до врегулювання цивільним законодавством. Наприклад, окремі відносини у сфері господарювання хоча і можуть базуватися на вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, відповідати іншим критеріям, проте з огляду на закон несуперечності два елементи системи не можуть пересікатися. В цьому сенсі цивільні відносини в Україні в концептуальному плані мають розглядатися у вузькому значенні цього слова.

Поряд з цим важливо звернути увагу також і на інший важливий критерій визначення цивільних відносин – це їх характер. Він проявляється у тому, що такі відносини можуть мати як майновий, так і немайновий характер. У рамках пандектної правової системи такий критерій класифікації цивільних відносин розглядається, як правило, основним порівняно з іншими та має загальнопоширене визнання. Проте важливо зазначити, що підходи до визначення у тих чи інших правових системах за цим критерієм є різними. Найпоширенішим є поділ цивільних відносин на майнові та особисті немайнові (як пов'язані з майновими, так і не пов'язані з майновими). Існують й інші підходи, які не лише проводять диференціацію відносин на майнові та особисті немайнові, але й деталізують конкретні цивільні відносини в предметі цивільного права.

Отже, підходи до визначення цивільних відносин у предметі цивільного права у тих чи інших державах є неоднаковим та мають різний ступінь їх деталізації: від вузького розуміння цивільних відносин до широкого; від більш абстрактного їх розуміння до більш конкретного та особливого; через неповторну систему критеріїв визначення відносин як цивільних.

На відміну від особистих немайнових та майнових відносин, існують правові зв'язки, які у випадках, встановлених законом, субсидіарно регулюються цивільним законодавством. Їх належність до предмета цивільного права можна пояснити проявом реалізації завдання повного (цілісного) регулювання суспільних відносин на випадок існування прогалин у законодавстві, або з метою зменшення нормативного масиву від нерационального дублювання тотожних та аналогічних норм, що регулюють подібні відносини чи визначають однотипні юридичні конструкції. Необхідність регулювання відносин, які за своєю природою не є цивільними, може бути пов'язана і з тим, що в актах цивільного законодавства існують не лише норми приватноправового, але і публічно-правового характеру (наприклад, у ЦК України оформлення певних правочинів

чи набуття відповідного стану або статусу пов'язана з реєстраційними процедурами). Отже, теорії та підходи до визначення предмета цивільного права та його ролі в розмежуванні галузей права відіграють важливе значення при вивченні такої науки, як цивільне право.

Література:

1. Кузнецова Н. С. «Предмет та система сучасного цивільного права України» (С.22)
2. Шишка О. Р. «Критерії визначення цивільних відносин у предметі цивільно-правового регулювання» (С. 82–87).
3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
4. Кройтора В. А., Кухарєва О. Є., Ткалича М.О. «Цивільне право України»

Панова К.О.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С

ОЗНАКИ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Інститут юридичної особи займає одне з найголовніших місць у цивільному праві України. Юридичні особи беруть участь у стрімкому розвитку ринкових відносин, виходячи з цього, аналіз нових положень і відстеження не закріплених у законодавстві, але вже усталених правил, є беззаперечною метою подальших наукових досліджень. Регулювання особистих немайнових прав юридичних осіб як категорії має охоплювати ряд незалежних норм без прив'язки до прав фізичних осіб, як це викладено у Цивільному кодексі України. За своїми нестандартними ознаками особисті немайнові права юридичних осіб мають відмінність від відповідних прав фізичних осіб. Отже, формулювання поняття особистих

немайнових прав юридичних осіб здійснювалося мною саме за їх характерними ознаками

Вважаю, що особисті немайнові права юридичних осіб – це абсолютні суб'єктивні невіддільні права, які мають специфічні підстави виникнення і припинення, які спрямовані на задоволення як немайнового, так і майнового інтересу, не обмежуються виключним переліком та можуть набувати економічного змісту і які індивідуалізують суб'єкта цивільно-правових відносин як організацію.

Маємо недосконалий рівень цієї теми у зв'язку з недостатнім нормативним регулюванням. Особливі аспекти особистих немайнових прав досліджували такі правники, як М. Л. Нохрина, М. М. Агарков, В. С. Толстой, М. М. Малєїна, Л. О. Красавчикова, Р. О. Стефанчук, С. О. Сліпченко, О. В. Кохановська, Н. О. Давидова, зокрема, специфіку особистих немайнових прав юридичних осіб вивчали Л. В. Федюк, Ж. В. Нор, Т. П. Карнаух, Н. В. Козлова. Проте зазначені дослідження стосувалися походження особистих немайнових прав, їх поняття, ознак і системи. Крім того, гнучкий розвиток науки цивільного права у сфері особистих немайнових прав частково виходить за межі усталених уявлень, що закладалися у цей інститут. Вітчизняні науковці зосередили увагу на вивченні комерційного складника особистих немайнових прав, розповсюдження їх на інших учасників цивільних правовідносин, розширення сфери сприймання та застосування цих прав, визначення суміжних правових категорій та конструкцій [2, с. 22]. Проте, маємо приділити увагу, саме, загальним положенням про порядок здійснення особистих немайнових прав юридичних осіб, їх межі, система способів захисту та інші.

Враховуючи те, що інститут юридичної особи ґрунтується на самостійності даного об'єднання, сфера його діяльності загалом зосереджувалася на реалізації майнових прав. Навіть у положеннях Цивільного кодексу Української РСР увага зосереджувалася на тому, що юридичною особою є утворення з відокремленим майном, яким вона відповідає за зобов'язаннями [3]. У цьому нормативно-правовому акті як окрема категорія вже виділялися особисті немайнові права юридичної особи. Доцільно погодитися з твердженням про те, що особисті немайнові права в об'єктивному сенсі теж становлять комплексний правовий інститут, який включає в себе норми різних галузей права [4, с. 10]. Основою для цього правового інституту є Конституція України, яка для початку встановлює

права людини і громадянина, а крім цього, вказує на можливість об'єднання у політичні партії, громадські організації, здійснення підприємницької діяльності.

У свою чергу, і ЦК УРСР, і ЦК України закріпив за юридичними особами набуття саме особистих немайнових прав. Ці права є передумовою гарантії свободи вибору місцезнаходження, свободи власності, свободи договору тощо. Проте, щоб визначити, що таке особисті немайнові права юридичної особи, звернути увагу на те, що є юридичною особою, і виділити, чим особисті немайнові права юридичних осіб відрізняються від прав осіб фізичних.

Відповідно до ст. 80 ЦК України юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Під терміном «організація», що використовується у вищезгаданому акті, мається на увазі певним чином сформована структура, яка може створюватися об'єднанням осіб, капіталів, рішенням відповідних органів управління з певною метою – стати учасником цивільного обороту. [4, с. 142]. Таким чином, розкривається основна ознака юридичної особи, а саме, організаційна єдність

Згідно з чим, беззаперечною ознакою особистих немайнових прав юридичної особи є їх здійснення юридичними особами як індивідуальними суб'єктами. На відміну від Цивільних кодексів інших країн, українські цивілісти дотримуються принципу загальної або універсальної правоздатності юридичних осіб. Юридичні особи одного виду і спрямування мають відрізнятися між собою більшою мірою, і для цього їм потрібні такі спеціальні ознаки, які б давали можливість надати якісну характеристику діяльності та створити високі показники, що формуються під впливом економічного обороту, появи нових технологій та ініціативи засновників [6, с. 67]. Для того, щоб юридична особа могла вільно здійснювати свої права, необхідна хоча б мовчазна згода інших учасників цивільно-правових відносин. [7, с. 121]. Це забезпечує порозуміння щодо їх здійснення між власне юридичною особою і будь-якими третіми особами. [8, с. 26]. Особисте немайнове право має визнаватися за юридичною особою як за носієм відповідного особистого немайнового блага, тобто мати юридичний стан прикріпленості нематеріального об'єкта до суб'єкта через визначення відповідного правового статусу такої особи [9, с. 104]. Права суб'єкта суспільних відносин у структурі правового статусу – це формально визначені та юридично гарантовані можливості

користуватися соціальними благами і реалізовувати суб'єктивні інтереси [10, с. 40]. Визначені права відтепер формують її правовий статус та йменуються особистими, оскільки вони є нероздільними з цією юридичною особою, без них вона не вступить у цивільно-правові відносини. Це дозволяє нам виділити третю ознаку особистих немайнових прав юридичних осіб – невіддільність. До четвертої ознаки ми можемо віднести невичерпність. Як зазначалося вище, перелік особистих немайнових прав не може бути вичерпним у зв'язку з тим, що глобалізаційні процеси, розвиток міжнародного ринку так чи інакше залучають юридичних осіб до нових сфер економіки, включають їх у нові проекти, у зв'язку з чим наділяють їх комплексом прав, які видозмінюються і потребують законодавчого дозволу на здійснення цих прав.

У юридичної особи її особисті немайнові права виникають з моменту її створення. На відміну від юридичних осіб приватного права, юридичні особи публічного права створюються розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування і можуть мати лише такі особисті немайнові права, які відповідають повноваженням цієї юридичної особи.

Відповідно, її особисті немайнові права припиняються разом із нею або переходять до правонаступника. Крім цього, є особлива група немайнових прав, які здебільшого виникають непомітно, діють постійно, не можуть бути припинені на підставі правочинів або інших юридичних дій. До таких прав можна віднести право на ділову репутацію, право на зв'язки, право на конкуренцію. Тобто наявність особистих немайнових прав у цих осіб не залежить від припинення існування їх носія розпорядчим актом. Поза тим, в особистих немайнових правовідносинах з оборотоздатними об'єктами, крім особистої немайнової (особистих немайнових прав), існує майновий складник – це право на використання нематеріального об'єкта та право надавати згоду на його використання третіми особами [11, с. 8]. Тому спроба наділити особисті немайнові права юридичної особи такою ознакою, як наявність економічного змісту, є цілком виправданою.

Із цього випливає, що ознаками особистих немайнових прав юридичної особи є: 1) абсолютність; 2) невіддільність; 3) наявність специфічних підстав виникнення і припинення; 4) спрямованість на задоволення майнового і

немайнового інтересу; 5) невичерпність; 6) набуття економічного змісту; 7) індивідуалізація.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Стефанчук Р. О. До питання створення цивільного немайнового права. Актуальні проблеми приватного права. 2016. С. 20-22.
3. Цивільний кодекс Української РСР від 18.07.1963 № 1540-VI. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>.
4. Пунда О. О. Поняття особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини . Актуальні проблеми держави і права. 2014. С. 197–204.
5. Цивільне право : підручник за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. 2014. Т. 1. 656 с.
6. Федюк Л. В. Засоби індивідуалізації юридичної особи. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2013. № 5. С. 67-72. [Електронний ресурс].
7. Гуменюк О. І. Класифікація особистих немайнових прав учасників цивільних правовідносин. Університетські наукові записки. 2008. № 3. С. 119-123.
8. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав : монографія М. О. Стефанчук. 2008. – 184 с.
9. Шишка О. Р. Особисті немайнові права за ЦК України: що це? Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав. 2016. С. 103-108.
10. Теорія держави і права: Академічний курс : підручник / Н. М. Онищенко, О. В. Зайчук. – К. : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
11. Сліпченко С. О. Механізм правового регулювання особистих немайнових відносин з оборотоздатними об'єктами. Харків, 2014. 44 с.

Андрєєва В.В.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ НЕДІЙСНИХ ПРАВОЧИНІВ.

Кожна особа має право на набуття, зміну або припинення своїх цивільних прав та обов'язків так само як і на життя. Це право ще називається правочином. Правочин – дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.[1] Таке визначення нам надає цивільний кодекс, отже можна зробити висновок, що правочин є правомірною дією учасника цивільних правовідносин, який має для цього достатню дієздатність і переслідує свою певну ціль – набуття, зміну та припинення цивільних прав та обов'язків. Від інших юридичних дій (адміністративних актів, злочинів) правочин відрізняється своїми ознаками.

До ознак правочину відноситься те, що правочин, є правомірною дією. Хоча це і обов'язкова ознака з неї існує виключення, навіть у випадку порушення ознаки правомірності, законодавець продовжує використовувати поняття правочину, але уже недійсного. Наприклад, правочин, що порушує публічний порядок По-друге, зміст правочину не може суперечити моральним засадам суспільства. По-третє правочин є завжди вираженням особистої волі людини. По-четверте правочин породжує правові наслідки, оскільки саме цивільним законом визначаються ті правові наслідки, що настають у разі вчинення правочину.

Поняття правочину було відомо ще з античних часів, коли юридична наука тільки зароджувалася. Найбільш розвинене в поняття було в Стародавньому Римі, де юристи відрізнялися високим ступенем знань і в галузі права, і інших сферах людської діяльності. Правовій системі Стародавнього Риму були відомі такі правочини, як купівля-продаж, найм речей, доручення, товариство, підряд, цесія і багато інших із тих, що існує і застосовується в сучасному праві.

Відомим римським юристам було поняття недійсності юридичного акту. Як зазначає Д.О. Тузов, у римському праві налічувалось приблизно 30 термінів, які означали те, що ми сьогодні розуміємо під недійсністю, нікчемністю, оспорюваністю тощо.[2] Римське право недійсні правочини поділяло на нікчемні й оспорювані.

Сучасні вчені базуючись на думках римських науковців стосовно недійсних правочинів поділяють правочини за тією ж схемою, де недійсні акти поділяються на нікчемні правочини та оспорювальні.

Нікчемні правочином є правочин, вчинення якого не породжує передбачених законом правових наслідків у зв'язку із протиправністю або іншими недоліками юридичного характеру. Нікчемний правочин є недійсним незалежно від визнання його таким і від бажання сторін.[3,с.182] На нікчемність правочину можуть посилатися згідно із законодавством, а також вимагати в судовому порядку застосування наслідків його недійсності будь-які зацікавлені особи. У судовому порядку підтвердження нікчемності правочину не є обов'язковим, але за ініціативи його учасників або третіх осіб закон не позбавляє можливості їх звернення в суд для отримання рішення, яке підтвердить факт нікчемності.

Визначають такі ознаки нікчемного правочину:

1. Нікчемний правочин є недійсним тільки у випадках, передбачених законом.
2. Нікчемний правочин не породжує правові наслідки, які притаманні правочином даного виду. Сторони не досягнуть бажаного результату внаслідок вчинення нікчемного правочину. Як приклад можна привести, те, що недієздатність однієї зі сторін за договором купівлі-продажу породжує його нікчемність, через що такий договір не породжує прав та обов'язків, які виникають із договору купівлі-продажу;
3. Нікчемний правочин породжує лише наслідки, які пов'язані з його недійсністю. Підставами їх настання є наприклад дії, що порушують публічний порядок; або ті, що вчинені з порушенням вимог щодо їх форми; чи дії вчинені недієздатною особою.

Отже, нікчемні правочини недійсні з моменту їх укладення, вони визнаються недійсними незалежно від бажання сторін.

Наступним видом недійсних правочинів є оспорювальні правочини. Оспорювані є правочини, недійсність яких прямо не встановлена законом, але якщо зацікавлена особа оспорує такий правочин, він може бути визнаний судом недійсним.[3, с. 192]

На відміну від нікчемного, оспорюваний правочин у момент вчинення породжує для його сторін цивільні права та обов'язки, а тому є дійсним. Проте, порушення умов дійсності правочинів у момент вчинення зумовлює можливість оспорення їх зацікавленою особою і винесення судом рішення про його недійсність.

Розрізняють такі види оспорюваних правочинів:

1) вчинений неповнолітньою особою за межами її цивільної дієздатності. Неповнолітні у віці від 14 до 18 років можуть укласти лише ті правочини, які виходять за межі дрібних побутових, лише за згодою батьків в іншому разі за позовом зацікавленої особи, такий правочин може бути визнаний судом недійсним. 2) вчинення правочину дієздатної фізичної особи у момент, коли вона не усвідомлювала значення своїх дій та не могла керувати ними; 3) вчинення правочину юридичною особою, якого вона не мала права вчиняти;

Правочин вважається недійсним з моменту його вчинення. Це правило є загальним і стосується як нікчемних, так і оспорюваних правочинів.

Визначення правочину недійсним у будь-якому з його видів, несе за собою певні правові наслідки. Це наприклад: повернення кожною зі сторін недійсного правочину другій стороні всього, що вона одержала на його виконання, цю дію ще називають реституція, тобто поновлення сторін у первісному стані, в якому вони перебували до вчинення правочину; якщо за неможливості такого повернення, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі тоді відбувається відшкодування вартості того, що одержано, за цінами, які існують на даний момент; відшкодування збитків, завданих стороні правочину, або третій особі; відшкодування моральної шкоди стороні недійсного правочину або третій особі.[1]

Тобто можна зробити висновок, що недійсний правочин, це той юридичний акт в якому відсутні вимоги які встановлюються для вчинення правочину. Якщо ж користуватися державними реєстрами щодо цивільних справ, та іншими джерелами можна побачити, що останнім часом збільшилась кількість справ щодо визнання правочинів недійсними або нікчемними. Це переважно відбувається через неможливість розуміння підстав та наслідків недійсних правочинів, про які йшла річ вище.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 18.12.2016 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/pag>
2. Тузов Д. О. Теория недействительности сделок: опыт российского права в контексте европейской правовой традиции / Д. О. Тузов. – М.: Статут, 2007. – С. 168.

3. Цивільне право України: Загальна частина / За редакцією професорів І.А. Бірюкова і Ю.О.Заїки. - К.: Алерта, 2014.- 510 с.

Соколов В.Ю.

Студент 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С.

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Міжнародні договори займають одне з головних місць законодавчих актів усіх галузей права. Цивільне праве не є виключенням.

Міжнародний договір - це угода двох або кількох держав, що містить норми права про встановлення, зміну або припинення прав та обов'язків у відносинах між ними. Він може називатися по-різному: договір, угода, пакт, конвенція, протокол тощо. А вже залежно від рівня, на якому укладається міжнародний договір, він може бути міждержавним, міжурядовим, відомчим, а залежно від кількості сторін - двостороннім або багатостороннім. За відповідних умов міжнародний договір, який регулює цивільні відносини, стає частиною національного цивільного законодавства України. Але необхідно звернути увагу на те, що ст.9 Конституції відносить до національного законодавства України лише чинні міжнародні договори [1].

Як вважає В. М. Худоба, хоча у сучасних умовах міжнародне та національне право глибоко інтегровані правові системи, які забезпечують міжнародний і національний правопорядок, все ж таки і конституційно вони мають різні підстави та форми вираження до джерел національного права міжнародних нормативних актів є спірним [2, ст. 329].

Специфічність міжнародного договору як форми цивільного законодавства полягає в тому, що це є угода суб'єктів цивільного права (ст.6 ЦК), яка після надання міжнародному договору чинності в Україні в порядку, викладеному вище, стає частиною національного законодавства, а відтак переходить у категорію "акти цивільного законодавства" [3]. Водночас немає правових перешкод для того, щоб суб'єкти цивільних відносин, які виникають у державі, укладаючи угоду, обрали як

зразок положення міжнародного договору, який не набрав чинності в Україні. У цьому випадку такий міжнародний договір фактично стає формою цивільного законодавства, але вже не як акт цивільного законодавства, а як договір суб'єктів цивільного права.

З урахуванням цих міркувань можна дійти висновку, що слушною є оцінка міжнародного договору і як акта цивільного законодавства, і як договору суб'єктів цивільного права. Практичне значення такого поділу полягає в тому, що у першому випадку положення міжнародного договору як акта цивільного законодавства є обов'язковими для учасників відповідних цивільних відносин у повному обсязі, а у другому - стають обов'язковими для сторін і третіх осіб у тому обсязі, в якому вони включені у договір між ними.

Міжнародні договори можуть поширюватись лише на відносини з участю осіб, що є громадянами або юридичними особами відповідних різних договірних сторін. При цьому міжнародні договори застосовуються до цивільних правовідносин безпосередньо, якщо лише із самого договору не випливає необхідність видання для його застосування внутрішньодержавного акту. Наприклад, Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р. (Віденська конвенція) підлягає безпосередньому застосуванню як джерела українського права згідно зі сферою її дії (тобто, до договорів міжнародної купівлі-продажу). У зв'язку з цим слід розрізняти міжнародні договори, які містять норми прямої дії і норми, що породжують лише обов'язок держави щодо імплементації відповідних норм до національного законодавства. В останньому випадку положення таких міжнародних договорів застосовуються переважно перед актами національного законодавства в межах, визначених законами України.

ЦК України закріплює правило про пріоритет норм міжнародних договорів, чинних в Україні, перед нормами інших актів національного законодавства. Це положення, закріплене ч. 2 ст. 10 ЦК, передбачає, що якщо норми міжнародного договору України містять інші правила, ніж ті, які встановлені відповідним актом цивільного законодавства, застосовуються правила відповідного міжнародного договору України. Реалізація цієї норми ЦК має особливості залежно від часу набрання чинності відповідно міжнародного договору та акту національного цивільного законодавства. Якщо міжнародний договір укладено раніше, то акт цивільного законодавства не набирає чинності взагалі, не застосовується або повинен бути скасований. Якщо міжнародний

договір набрав чинності раніше, ніж акт цивільного законодавства, останній втрачає чинність з моменту набрання чинності міжнародного договору [4].

Міжнародні договори, як «пріоритетні» регулятори внутрішньодержавних відносин, стають джерелами цивільного права тільки лише відносно питань, з яких міжнародним договором України встановлені інші правила, ніж передбачені цивільним законодавством. Слід додати, що між внутрішньодержавним правом і міжнародним правом немає юридичної субпідрядності. Це дві різні системи права, що діють у відповідних галузях. Тому міжнародні договори не зовсім обґрунтовано вибудовувати в одну ієрархічну систему з актами внутрішньодержавного права. Вони займають своє відособлене від цієї системи права місце і діють спільно.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Цивільний кодекс України від 01.01.2004 № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ru/ed20131011>
3. Худоба В.М. Міжнародні договори України як джерела цивільно-процесуального права
4. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України URL: <http://jurists.org.ua/civil-law/2581-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-10-civlnogo-kodeksu-ukrayini.html>

Борисюк Д.О.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С.

ГОСПОДАРСЬКІ ТОВАРИСТВА

Важливими у сучасному суспільстві зараз є господарські товариства. Вони є юридичною особою, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками.

Засновниками й самими учасниками такого товариства можуть бути суб'єкти господарювання, інші учасники господарських відносин, а також такі громадяни, які не є суб'єктами господарювання. Розглядаючи Закон України «Про господарські товариства», у ст. 3 вказано, що іноземні громадяни, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, а також міжнародні організації можуть бути засновниками та учасниками господарських товариств нарівні з громадянами та юридичними особами України, крім випадків, встановлених законодавчими актами України. Господарське товариство, крім повного і командитного товариств, може бути створене однією особою, яка стає його єдиним учасником [1].

Щодо порядку створення та державної реєстрації, господарські товариства можуть бути утворені за самим рішенням власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу, а у випадках, спеціально передбачених законодавством або ще за рішенням інших органів, організацій і фізичних осіб шляхом заснування нової господарської організації, злиття, приєднання, виділу, поділу, перетворення діючої (діючих) господарської організації (господарських організацій) з додержанням вимог законодавства. Головним є те, що усі (без вийняток) господарські товариства, незалежно від їх організаційно-правової форми підлягають обов'язковій державній реєстрації у порядку, визначеному законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань».

Треба також вказати про установчі документи господарських товариств. Установчим документом повного товариства і командитного товариства є засновницький договір. А самі установчі документи мають містити відомості про вид товариства, предмет і цілі його діяльності, склад засновників та учасників, склад і компетенцію органів товариства та порядок прийняття ними рішень, включаючи перелік питань, з яких необхідна $\frac{3}{4}$ голосів (внесення змін до статуту, зміни розміру статутного капіталу, прийняття рішень про реорганізацію або ліквідацію), одностайність (перерозподіл часток між учасниками, прийняття рішення про придбання товариством частки учасника) або кваліфікована більшість голосів, інші відомості.

Взагалі, до господарських товариств належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства. Усі господарські товариства є юридичними особами, діють на підставі установчих документів, затверджених учасниками, мають

власні назви із зазначенням організаційно-правової форми товариства. Товариства ще можуть займатися будь-якою підприємницькою діяльністю, яка не суперечить законодавству України.

Як вважає В. Г. Жорнокуй, учасники господарських товариств, що мають відповідне право, користуються особливими способами юридичного захисту, які спрямовані на відновлення становища, яке існувало до порушення, і можуть розглядатись як положення, що продовжують розвивати зміст п. 4 ч. 2 ст. ЦК України [2].

Розмір статутного капіталу товариства складається з номінальної вартості часток його учасників, виражених у національній валюті України. Розмір частки учасника товариства у статутному капіталі товариства може додатково визначатися у відсотках. Розмір частки учасника товариства у відсотках повинен відповідати співвідношенню номінальної вартості його частки та статутного капіталу товариства. Вкладом учасника товариства можуть бути гроші, цінні папери, інше майно, якщо інше не встановлено законом.

І. Р. Калаур, наприклад, у своєму науковому дослідженні зазначає, що майнові складники корпоративного права пов'язані з участю у формуванні статутного (складеного) капіталу. Вони слугують критерієм розмежування двох правових категорій – права участі у товаристві та корпоративного права [3, ст. 101].

В Україні розвиток господарських товариств гальмується в основному через невідповідність нормативно – правової бази, до умов розвитку ринкової економіки і господарських товариств. Законодавство ж України про господарські товариства останнім часом суттєво еволюціонувало та зазнало позитивних змін. Оскільки багато питань, врегульованих спеціальним законом, знайшли регулювання також і в нових кодексах, це призвело до конфлікту відповідних норм та виникнення питань щодо порядку їх застосування.

Попри зміни, які відбулись у законодавстві протягом останнього часу, все ж таки залишається велика кількість неврегульованих, конфліктних питань. Але як свідчать статистичні дані останніх років господарські товариства в Україні набули широкого поширення, і далі спостерігається тенденція до їх розвитку.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 01.01.2004 № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ru/ed20131011>
2. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 № 49 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
3. Наукова стаття В. Г. Жорнокуй, кандидат юридичних наук, доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності Харківського національного університету внутрішніх справ URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/07/Zhornokui19.pdf>
4. Калаур І. Р. Університетські наукові записки. 2011. № 1(37). С.100-104

Закордонець Д.О.

Студенка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С

ВИЗНАННЯ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ

Визнання фізичної особи безвісно відсутньою слугує насамперед захистом майнових інтересів відсутньої особи та інтересів осіб, з якими вона перебуває у цивільних відносинах.

Визнання особи безвісти відсутньою – встановлений судом факт довготривалої відсутності особи в місці її проживання, що має певні правові наслідки для тих відносин та їх учасників, у яких така особа перебувала. Відповідно до ст.43 ЦК України фізична особа може бути визнана судом безвісти відсутньою, якщо протягом одного року в місці

її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування. У разі неможливості встановити день одержання останніх відомостей про місце перебування особи початком її безвісної відсутності є перше число місяця, що йде за тим, у якому були одержані такі відомості, а в разі неможливості встановити цей місяць – перше січня наступного року. Порядок визнання фізичної особи безвісно відсутньою встановлюється ЦПК і розглядається судом у порядку особливого провадження.

Для визнання особи безвісти відсутньою необхідні такі умови, а саме:

- відсутність особи у місці її проживання більше одного року;
- відсутність відомостей про перебування фізичної особи;
- неможливість встановити місце перебування у встановленому законом порядку через цивільний розшук;
- подана до суду заява (формальна вимога) про визнання особи безвісти відсутньою.

Слід звернути увагу на те, що поняття «фізична особа, місце перебування якої невідоме» та «фізична особа, визнана безвісно відсутньою», відрізняються. Відмінність полягає в тому, що безвісно відсутньою фізична особа вважається лише з моменту набрання чинності рішенням суду про визнання її такою. До моменту звернення заявника або органу опіки та піклування до нотаріуса з поданою заявою, особа вважається такою, місце перебування якої невідоме.

Майно фізичної особи, визнаної судом безвісно відсутньою, а також фізичної особи, місце перебування якої невідоме, після того, як нотаріус за останнім місцем проживання такої особи опише належне їй майно, встановлюється опіка - правовий наслідок.

Також є інші правові наслідки, які передбачені ст.44 ЦК України, а саме:

- опікун майна фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або фізичною особою, місце перебування якої невідоме, приймає виконання цивільних обов'язків на її користь, погашає за рахунок її майна борги, управляє цим майном в її інтересах;
- за заявою зацікавленої особи опікун над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або фізична особа, місце перебування якої невідоме, надає за рахунок цього майна утримання особам, яких вони за законом зобов'язана утримувати;

– за пенсійним законодавством особам, які перебували на утриманні визнаної безвісти відсутньою особи, може бути встановлена пенсія у зв'язку із втратою годувальника та інші виплати, зокрема соціальна допомога.

– відповідно до ст.107 СК України чоловік чи дружина визнаної безвісти відсутньої особи може розірвати шлюб у спрощеному порядку – через органи РАГС.

Визнання особи безвісти відсутньою не є безповоротним. Відповідно до ст.45 ЦК України передбачається скасування рішення суду про визнання фізичної особи безвісти відсутньою. Якщо фізична особа, яка була визнана безвісти відсутньою, з'явилась або якщо було отримано відомості про місце її перебування, суд за місцем її перебування або суд, що постановив рішення про визнання її безвісно відсутньою, за заявою цієї або іншої заінтересованої особи скасовує рішення.

На підставі такого рішення суду:

1. відміняється встановлена опіка над майном і воно повертається визнаному безвісти відсутньому;
2. опікун складає звіт про витрачене ним майно і проведені виплати на утримання осіб;
3. відміняється встановлені пенсії із зв'язку із втратою годувальника;
4. припиняється соціальна допомога.

Шлюбні відносини можуть бути поновлені лише за взаємною згодою колишнього подружжя шляхом нової реєстрації шлюбу.

Якщо ж особа, визнана безвісно відсутньою, не з'явилася і не подає про себе відомостей, наступним кроком є оголошення фізичної особи такою, що померла. Фізична особа може бути в судовому порядку оголошена померлою, якщо в місці його постійного проживання нема відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона пропала без вісті за обставин, що загрожували смертю або дають підставу припускати загибель від певного нещасного випадку, - протягом шести місяців. З урахуванням конкретних обставин справи суд може оголосити фізичну особу померлою і до закінчення цього строку, але не раніше спливу шести місяців. Якщо ж фізична особа, яка була оголошена померлою, з'явилася або якщо одержано відомості про місце її перебування, суд за місцем перебування цієї особи або суд, що постановив рішення про оголошення її померлою, за заявою цієї особи або іншої заінтересованої особи скасовує рішення суду про оголошення цієї особи померлою.

Отже, безвісна відсутність - це сукупність фактів, досліджених і встановлених судом, що дають підстави визнання громадянина безвісно відсутнім. Фактичний склад безвісної відсутності повинен включати такі обставини, при наявності яких суд може визнати особу безвісно відсутньою: відсутність протягом року, відсутність даних про те, що особа умисно приховує своє місце перебування; відомостей по місцю постійного проживання, а також приблизного місцезнаходження.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 18.12.2016 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>
2. Сімейний кодекс України : закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. БЕЗВІСНА ВІДСУТНІСТЬ // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998—2004. — ISBN 966-749-200-1.
4. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. –Т. 1. – 656 с.
5. Цивільне право України: підручник [Текст] : в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. – Львів: «Новий Світ-2000», 2014. – 444 с.

Толмачова К.М.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С.

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА

Цивільне право регламентує два види суспільних відносин - майнові та немайнові. Якщо майнові пов'язані із власністю, то немайнові (нематеріальні блага) позбавлені економічного змісту.

Характерними ознаками особистих немайнових прав є те, що вони:

- мають нематеріальний характер;
- за своїм характером є абсолютними правами;
- належать кожній без винятку фізичній особі та спрямовані на її розвиток;
- їх виникнення та припинення пов'язане, як правило, із народженням та смертю

фізичної особи і більшості з них вона не може бути позбавлена.

У ЦК України особисті немайнові права, законодавець поділив на два види:

- 1) особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи (ст. 281-293 ЦК України);
- 2) особисті немайнові права, що забезпечують спеціальне буття фізичної особи (ст. 294-315 ЦК України). [1]

До особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи, законодавець відносить: право на життя; право на усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю, право на охорону здоров'я; право на таємницю про стан здоров'я, права особи, яка перебуває на стаціонарному лікуванні; право на свободу та особисту недоторканність; право на донорство; право на сім'ю, опіку і піклування, право на безпечне для життя здоров'я довкілля. [2]

Головним фундаментальним правом людини є право на життя. Фізична особа не може бути позбавлена життя і має право захищати його від протиправних посягань будь-яким засобом, не забороненим законом.

Право на життя складається із двох повноважень: право на збереження життя і право на розпорядження життям.

Право на охорону здоров'я. Право на охорону здоров'я тісно пов'язане з правом на життя. Згідно зі статутом Світової організації охорони здоров'я, здоров'я - це «стан повного фізичного, душевного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб та фізичних дефектів».

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Кожна фізична особа має право на достовірну інформацію про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її збирання і поширення.

Право на свободу та особисту недоторканність - це особисте немайнове право, яке складається з двох взаємопов'язаних складових: право на свободу та право на особисту недоторканність.

Право на сім'ю, опіку і піклування. Фізична особа, яка досягла шлюбного віку, незалежно від стану здоров'я має право на сім'ю.

Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи включають в себе такі права: це право на ім'я; право на повагу до честі, гідності та ділової репутації; право на індивідуальність; право на особисте життя та його таємницю; право на інформацію; право на особисті папери та таємницю кореспонденції; право на недоторканність житла; право на місце проживання; право на свободу пересування; право фізичної особи на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості.

Право на ім'я - це особисте немайнове право, яке забезпечує особі правову індивідуалізацію та надає юридично забезпечену можливість мати ім'я і вимагати від оточуючих, щоб її називали власним іменем.

Право на повагу часті, гідності та ділової репутації.

Право на особисті папери та таємницю кореспонденції. Особисті папери (документи, фотографії, щоденники, записники, особисті архівні матеріали) фізичної особи є її власністю і без її згоди (а у разі її смерті зі згоди близьких родичів) ніхто не має права володіти, користуватися та розпоряджатися ними.

Право на недоторканність житла - особисте немайнове право, згідно з яким уповноважена особа може діяти у своєму житлі на свій розсуд і перешкоджати будь-яким спробам вторгнення у нього поза волею осіб, які у ньому проживають, крім випадків, прямо передбачених у законі.

Право на місце проживання - це особисте немайнове право фізичної особи, яке включає у себе такі повноваження, як: вільно обирати місце проживання та вільно змінювати місце проживання.

Право на свободу пересування - гарантована законом можливість фізичної особи, яка досягла 14 років, вільно пересуватися по території України, а при досягненні 16 років - вільно поїхати за її межі і безперешкодно повернутися до України. [2]

Право фізичної особи на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості надає особі можливість на вільний вибір сфер, змісту та форм (засобів, прийомів) творчості. Гарантією здійснення даного права є заборона проводити цензуру процесу творчості та результатів творчої діяльності. Водночас, творча діяльність не повинна суперечити інтересам публічним. [3]

Література:

1. Конституція України: Закон України від 29 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України, №№ 40-44, ст.356
3. Проблема синтезу сучасних наук: матеріали XXXIV міжнародної научної конференції. К.: ФЛП "Пантюх Юрій Федорович", 2013 р. 176 с.

Кудрявцев Є.В.

Студент 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ УЧАСТІ ДЕРЖАВИ, АРК, ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Відповідно до ч. 2 ст. 2 Цивільного Кодексу України у цивільних правовідносинах, окрім фізичних та юридичних осіб можуть брати участь держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права.

1. Принципи участі держави у цивільних правовідносинах.

Стаття 2 Конституції України трактує, щоздійснення державою публічно-владних повноважень полягає в тому, що вона є не просто носієм влади, а таким носієм, що наділений суверенітетом на всій її території.

Наявність суверенітету держави означає, що вона у межах своєї території

здійснює найвищу владу порівняно з іншими владними суб'єктами (внутрішній суверенітет), а в зовнішніх відносинах є єдиним суб'єктом, діяльність якого незалежна від волі інших суб'єктів міжнародного права (інші держави, міжнародні організації тощо), що проявляється у забороні останнім втручатись у внутрішні справи держави (зовнішній суверенітет). Однак таке привілейоване становище держави у публічних та зовнішньо політичних відносинах не повинно позначатись на її участі у цивільно-правових відносинах.

Згідно з п. 2 ст. 2 Цивільного Кодексу України держава є суб'єктом публічного права.

Відповідно до ст. 167 Цивільного Кодексу України держава діє у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками цих відносин.

Так, згідно п. 2 ст. 167 Цивільного Кодексу України, держава наділена можливістю створювати юридичні особи публічного права (державні підприємства, навчальні заклади тощо) у випадках і в порядку, встановлених Конституцією України та законом.

При цьому, будучи єдиним та неподільним суб'єктом, держава бере участь у цивільних правовідносинах безпосередньо через відповідні державні органи чи інших уповноважених осіб, які діють від імені держави, своїми діями створюють для неї цивільні права обов'язки, або опосередковано через створювані нею юридичні особи.

Держава може діяти лише у межах, передбачених законом, водночас, виключний спектр цих повноважень законодавчо не визначений.

Участь держави у цивільних правовідносинах різниться від участі держави у конституційних правовідносинах, оскільки вважається, що в останніх держава діє безпосередньо, коли вона формує волю шляхом всенародного опитування (референдум), і опосередковано – коли від імені держави діють відповідні органи.

Від імені держави можуть діяти органи виконавчої влади - Кабінет Міністрів України (статті 113-117 Конституції України), міністерства та відомства, а також місцеві органи виконавчої влади (статті 118-119 Конституції України). Питома вага участі даних державних органів у цивільних правовідносинах від імені держави є найбільшою.

Також від імені держави можуть діяти органи законодавчої та судової влади, а також інші державні органи.

Держава наділена цільовою правоздатністю, що визначається для неї законом.

Держава є власником майна, яке перебуває у державній власності.

Відповідно до ч. 4 ст. 343 Цивільного Кодексу України, держава у сфері речових правовідносин наділена повноваженням набуття у власність скарбу, що є пам'яткою історії та культури, а також повноваженням викупленої пам'ятки історії та культури (ч. 4 ст. 352 Цивільного Кодексу України), реквізованого майна (ч. 3 ст. 353 Цивільного Кодексу України), конфіскованого майна (ч. 1 ст. 354 Цивільного Кодексу України).

2 Принципи участі територіальних громад у цивільних правовідносинах.

Територіальна громада є новим суб'єктом правових відносин.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування», територіальна громада - це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Згідно зі ст. 140 Конституції України місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення у межах Конституції і законів України.

Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи.

Територіальні громади наділені спеціальною правоздатністю, що визначається для них законом.

При цьому певні повноваження можуть покладатися також і на окремих посадових осіб, наділених відповідною компетенцією для вступу у цивільно- правові відносини, наприклад, міський голова.

Що стосується опосередкованої форми територіальних громад, то вона забезпечується можливістю зазначених суб'єктів створювати юридичні особи

3. Принципи участі Автономної Республіки Крим у цивільних правовідносинах.

Правовий статус Автономна Республіка Крим (далі за текстом — АРК) визначається розділом X Конституції та іншими законами України, а також Конституцією АРК.

Так, в ст. 134 Конституції України зокрема, визначається, що АРК є невід'ємною складовою частиною України і в межах повноважень, визначених Конституцією

України, вирішує питання, віднесені до її відання.

Однак суттєві суперечності виникають на сьогодні щодо правового статусу даного територіального утворення як суб'єкта цивільного права України. З одного боку, вона не є територіальною громадою, а з іншого, – вона не є окремою державою, оскільки згідно з п. 2 ст. 2 Конституції України наша держава є унітарною.

Тому на сьогодні АРК слід визнавати як автономне є утворення, що є специфічним суб'єктом цивільних правовідносин.

При цьому потрібно зауважити, що за своєю правовою природою АРК все ж таки тяжіє до ознак територіальної громади, однак із значно розширеним спектром право здатності, у тому числі і цивільно-правової.

Відповідно до частин 2 та 3 ст. 168 Цивільного Кодексу України АРК має можливість створювати юридичні особи публічного та приватного права.

Але законодавчо не вирішено, щодо форми власності АРК, яка може передаватися відповідним юридичним особам для здійснення їх діяльності.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> Про місцеве самоврядування-: Закон України від 21.05.1997р. №280/97-ВР
3. Актуальні питання приватного та публічного права в правоохоронній і правозахисній діяльності: Матеріали міжнародної курсантсько-студентської науковопрактичної конференції (Одеса, 28 березня 2014 р.) / за заг. ред. В.П. Маковія, Р.Ю.О. Мамедова, С.В. Резніченка. - Одеса, ОДУВС, 2014.
5. https://vuzlit.ru/13_83_43_7/derzhava_ukrayina_avtonomna_respublika_krim_ta_teritorialna_gromada_yak_subyekti_tsivilnih_pravovidnosin

Гукасян А.А.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

Норми цивільного права (як і інші правові норми) регулюють суспільні відносини за участю громадян і різних організацій. При цьому суспільні відносини, будучи врегульованими нормами цивільного права, стають цивільно-правовими.

Цивільно-правові відносини є різновидом правових галузевих відносин, тому їм властиві ознаки і правових відносин у цілому, і галузевих цивільно-правових зокрема. Останні виникають на підставі правових норм, і саме цей момент пояснює регулюючий вплив права на суспільні відносини.

Учасники цивільно-правових відносин мають суб'єктивні права та обов'язки. Ознакою правових відносин є те, що здійснення суб'єктивних прав та виконання суб'єктивних обов'язків можуть забезпечуватися засобами державного примусу. Цивільно-правовим відносинам властива ця ознака. Щодо галузевих особливостей цивільно-правових відносин, то вони зумовлені особливостями предмета і методу цивільного права.

Таким чином, цивільно-правові відносини – це майнові та особисті немайнові відносини (врегульовані нормами сучасного цивільного права) між майново відокремленими, юридично рівними учасниками, що є носіями суб'єктивних цивільних прав та обов'язків, які виникають, змінюються, припиняються на підставі юридичних фактів і забезпечуються можливістю застосування засобів державного примусу.

Громадяни та організації вступають у різні цивільно-правові відносини. З метою індивідуалізації окремих цивільно-правових відносин наука цивільного права окреслює їх елементи: суб'єкти, суб'єктивне цивільне право та суб'єктивний обов'язок.

У цивільно-правових відносинах мають брати участь принаймні дві особи, бо це відносини між людьми (відношення людини до речі не є правовим). Особи, які є учасниками цивільно-правових відносин, називаються суб'єктами. Суб'єкт цивільно-правових відносин, якому належить право, називається активним суб'єктом, або суб'єктом права. Суб'єкт цивільних відносин, на якого покладено обов'язок, називається пасивним суб'єктом, або суб'єктом обов'язку. Проте таких цивільно-правових відносин, у яких є лише суб'єкт права і лише суб'єкт обов'язку, дуже мало. Як правило, в цивільно-правових відносинах кожен з учасників має суб'єктивні права і

несе суб'єктивні обов'язки. Наприклад, у правовідносинах, що виникають з договору купівлі-продажу, підряду, перевезення, комісії, кожен із суб'єктів правовідносин має права і несе обов'язки.

Суб'єктами цивільних правовідносин можуть бути: громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, юридичні особи (державні підприємства та установи, кооперативи, громадські організації, акціонерні товариства, орендні підприємства), Українська держава, інші організації (наприклад, релігійні організації, спільні підприємства за участю українських та іноземних юридичних осіб, іноземні підприємства й організації).

Громадяни та організації укладають угоди і, отже, вступають у цивільно-правові відносини з метою задоволення своїх інтересів. Залежно від змісту останніх можна говорити, що виникнення цивільно-правових відносин пов'язано з необхідністю придбання, перевезення речей, надання послуг, публікації творів науки та літератури, захисту честі і гідності тощо. З цього можна зробити висновок, що об'єкт цивільно-правових відносин – це те, на що спрямовано суб'єктивне право і суб'єктивний обов'язок з метою задоволення інтересів громадян та організацій. Тобто об'єктами цивільних правових відносин є: а) речі; б) дії, у тому числі послуги; в) результати духовної та інтелектуальної творчості; г) особисті немайнові блага.

Речі – найпоширеніший об'єкт цивільно-правових відносин. Речі є об'єктами речових правовідносин, що виникають з договору застави (ст. 181 ЦК України), речі також об'єкти цивільно-правових відносин, що виникають з договорів купівлі-продажу, обміну, дарування. Іноді в літературі речі називаються об'єктами другого порядку, (дії боржника – дії першого порядку).

Дії – об'єкт цивільно-правових відносин, які виникають з договорів. Так, об'єктом цивільно-правових відносин з договору перевезення є діяльність (система дій) перевізника, зобов'язаного здійснювати перевізний процес.

Результати духовно та інтелектуальної творчості. За чинним цивільним законодавством факти створення літературних, наукових, драматичних творів тощо є юридичними фактами, об'єктом будуть визнані й інші твори, на які буде поширено авторське право.

Особисті немайнові блага. Одним з видів суспільних відносин, які становлять частину предмета цивільного права, є особисті немайнові відносини, не пов'язані з

майновими. Вони регулюються нормами, цивільного права, і тому це різновид цивільно-правових відносин. їх об'єкт – особисті немайнові блага: честь, гідність, ім'я, життя, здоров'я тощо (ст. 7 ЦК України). [1]

Цивільно-правові відносини досить різноманітні за суб'єктивним складом, змістом та підставами виникнення. Наукою і практикою розроблено певні критерії, за якими всі цивільно-правові відносини поділяються на види.

Регулятивні та охоронні відносини. В основу розмежування зазначених видів правовідносин покладено такий критерій, як підстава виникнення.

Регулятивні відносини – це правовідносини, через які здійснюється регулювання нормальних економічних відносин (власності, товарно- грошових) та особистих немайнових відносин. Тобто за допомогою регулятивних відносин відбувається правомірна діяльність громадян та організацій. Саме тому вони виникають із договорів, односторонніх угод.

Порушення правових норм і відповідного суб'єктивного права громадянина або організації є юридичними фактами, на основі яких виникають цивільно-правові відносини між правопорушником і потерпілим. Внаслідок цих правовідносин у правопорушника з'являються обов'язки, які він виконує на користь потерпілого. Зазначені правовідносини називаються охоронними. До них належать: цивільно-правові відносини, які виникають з факту витребування власником свого майна з чужого незаконного володіння, а також цивільно-правові відносини, що виникають на підставі таких юридичних фактів: заподіяння шкоди, придбання або збереження майна за рахунок коштів іншої особи без достатніх підстав[3].

Охоронні відносини є цивільно-правовою формою усунення наслідків правопорушень, поновлення нормального правового й економічного або особистого становища. Отже, охоронні відносини виникають із правопорушень, тобто порушень правових норм, суб'єктивних прав і заподіяння шкоди потерпілим.

Абсолютні, загальнорегулятивні та відносні правовідносини. В основу їх розмежування покладено такий критерій, як коло зобов'язаних осіб і ступінь їх конкретизації. Громадяни та організації, що мають суб'єктивні права, в ряді випадків реалізують їх за рахунок власної діяльності (господарської, побутової, творчої тощо) і при цьому безпосередньо не пов'язані з діяльністю інших суб'єктів. Але це зовсім не означає, що діяльність. Наприклад, власника з володіння і користування своїм майном

не залежить від поведінки оточуючих осіб. Останні не повинні перешкоджати в її здійсненні. Тому подібна діяльність реалізується не відокремлено, а спільно з іншими громадянами та організаціями, тобто у суспільних відносинах, які регулюються нормами цивільного права.

До таких цивільних правовідносин слід віднести: відносини власності, немайнові авторські і винахідницькі відносини, що пов'язані з майновими (статті 86, 472 і 517 ЦК України), особисті немайнові відносини, не пов'язані з майновими, з приводу таких духовних благ, як життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність особистого життя (наприклад, ст. 7 ЦК України).

Цивільно-правове врегулювання вищезазначених суспільних відносин полягає в наданні власникам, авторам творів науки, літератури, мистецтва, винахідникам, володільцям нематеріальних духовних благ суб'єктивних прав і в покладенні на всіх інших громадян та організацій суб'єктивного обов'язку утримуватися від порушення їхніх суб'єктивних прав. Такі цивільно-правові відносини називаються абсолютними.

Загальнорегулятивні відносини відображають зв'язок кожного з кожним. У них на боці уповноваженої і зобов'язаної сторін – кожен і всі.

У відносних правовідносинах конкретно визначено обидві сторони – уповноважену і зобов'язальну.

Активні та пасивні цивільні правовідносини. Вони різняться характером поведінки зобов'язаної сторони. Якщо на останню у правовідносинах покладеного обов'язок активної поведінки, то суб'єктивне право вичерпується лише двома повноваженнями — правом вимоги і правом захисту порушеного суб'єктивного права (у разі невиконання обов'язку). При цьому суб'єктивне право покликане забезпечити виконання обов'язку, тобто досягнення активної діяльності зобов'язаної відносини. В них боржник зобов'язаний вчинити на користь уповноваженої особи (кредитора) певну дію: передати майно, виконати роботу, сплатити гроші тощо (ст. 151 ЦК України). [1]

У пасивних правовідносинах змістом суб'єктивного обов'язку є пасивна поведінка: зобов'язана сторона повинна утримуватися від порушень суб'єктивного права уповноваженої сторони [2].

Речові та зобов'язальні відносини. Вони різняться об'єктом правовідносин. Об'єктом речових правовідносин є речі, майно. До них належать відносини власності (статті 6 – 9, 12 – 18 Закону України "Про власність"). У зобов'язальних відносинах

об'єктом є дії (статті 332, 395, 413 ЦК України) [1].

Майнові та особисті немайнові відносини. У майнових відносинах об'єктом є майно. Це перш за все відносини власності. В особистих немайнових відносинах об'єктом є немайнові блага: честь, гідність, авторство (статті 7, 472 і 517 ЦК України) [1].

Цивільно-правові відносини є частиною правових відносин і тому між ними багато спільного. Проте, можна окреслити такі особливості цивільно-правових відносин:

а) це майнові (відносини власності і товарно-грошові) і особисті немайнові відносини, врегулювання нормами цивільного права;

б) їхні учасники характеризуються майновою відокремленістю і юридичною рівністю;

в) суб'єктивні права та суб'єктивні обов'язки учасників цивільно-правових відносин виникають, змінюються і припиняються на підставі юридичних фактів.

Суб'єктивне цивільне право – вид і міра можливої (дозволеної) поведінки уповноваженої особи, яка забезпечується виконанням обов'язків іншими суб'єктами і можливістю застосування до них державного примусу [3].

Юридична суть суб'єктивного права полягає в тому, що воно є видом і мірою дозволеної поведінки, для здійснення якої суб'єкт повинен мати можливість вимагати відповідної поведінки від зобов'язаних осіб.

У юридичній літературі і на практиці суб'єктивне цивільне право характеризується як єдність трьох елементів:

1) вид і міра можливої (дозволеної) поведінки уповноваженої особи, в якій виявляється її самодіяльність, свобода вибору варіанта поведінки в межах наданого суб'єктивного права, користування матеріальними і духовними благами на підставі існуючих відносин власності і товарообігу, тобто право на власні дії;

2) право (можливість) вимагати від інших осіб поведінки, яка забезпечує здійснення своєї діяльності, тобто право на чужі дії;

3) право (можливість) вимагати застосування засобів державного примусу до зобов'язаних осіб. [4]

Отже, цивільні правовідносини - це відносини, які виникають між громадянами і різноманітними організаціями та регулюються нормами, цивільного права. Вони досить

різноманітні за суб'єктним складом, змістом та підставами виникнення.

і Особи, які є учасниками цивільно-правових відносин, називаються суб'єктами. У цивільно-правових відносинах мають брати участь принаймні дві особи, бо це відносини між людьми.

Виникнення цивільно-правових відносин пов'язано з необхідністю придбання, перевезення речей, надання послуг, публікації творів науки та літератури, захисту честі і гідності тощо. З цього можна зробити висновок, що об'єкт цивільно-правових відносин - це те, на що спрямовано суб'єктивне право і суб'єктивний обов'язок з метою задоволення інтересів громадян та організацій.

Цивільно-правові відносини - це майнові та особисті немайнові відносини (урегульовані нормами сучасного цивільного права) між майново відокремленими, юридично рівними учасниками, що є носіями суб'єктивних цивільних прав і обов'язків, які виникають, змінюються, припиняються на підставі юридичних фактів і забезпечуються можливістю застосування державного примусу.

Зміст цивільних правовідносин становлять суб'єктивне право і суб'єктивний обов'язок.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Підпригора О.А., Сумін В.О., Підпригора О.О. Цивільне право України: Правові основи підприємництва. К., Юрінформ, 1994. - 107с.
3. Теория государства и права. Под ред. С.С. Алексеева. М., 1986. - 480с.
4. Цивільне право України: Підручник. Книга перша. За ред. О.В. Дзері, Н.С. Кузнецовой К., Юрінком Інтер, 1999 - 864с.

Кузнецова В.С.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ГРОШІ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Гроші є особливим об'єктом цивільного права, що зумовлено їх функціями, способами забезпечення та сферою правового регулювання. Тому вони заслуговують особливого розгляду.

Грошами (грошовими коштами) визнаються нормативно визначені та виражені в емітованих в обіг паперових і металевих знаках або у безготівковій формі умовні вартісні одиниці (гривні, копійки або відповідні одиниці іноземної валюти, наприклад, долари і центи), які мають забезпечений на законодавчому рівні примусовий курс, що полягає в обов'язковості їх приймання за визначеною номінальною вартістю, визначають міру вартості речей, робіт, послуг, інших матеріальних і нематеріальних благ, а також втрат (майнової та немайнової шкоди, збитків тощо), визнаються у цивільному обороті законним платіжним та кредитним засобом і забезпечують здійснення всіх видів платежів та розрахунків, виконуючи функції загального еквівалента, обігу і нагромадження. [1]

Відповідно до ст. 99 Конституції грошовою одиницею України є гривня. Забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави - Національного банку України[2]

Згідно зі ст. 192 ЦК гривня - це національна валюта, яка є законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України. Національна валюта нашої країни - гривня - використовується у цивільному обороті у готівковій та безготівковій формах. Гроші у безготівковій формі зберігаються на рахунках учасників цивільних правовідносин у банківських та інших кредитно-фінансових установах і мають назву "грошові кошти". Правове регулювання як готівкового, так і безготівкового грошового обігу в нашій державі крім Конституції та ЦК здійснюється нормами відповідних законів України та

Гроші є загальною мірою вартості всіх речей, робіт, послуг, інших матеріальних і нематеріальних благ, а також втрат, яких можуть зазнати учасники цивільних правовідносин унаслідок правопорушень. За допомогою грошей як загального еквівалента можна погасити будь-який майновий борг. Гроші як єдина міра вартості і загальний еквівалент необхідні для оцінки суспільної корисності та врахування економічної або соціальної цінності того чи іншого матеріального або нематеріального блага. Гроші дозволяють визначити вартісні характеристики відповідних правомірних

або неправомірних дій суб'єктів цивільних правовідносин. В останньому випадку за допомогою грошей у цивільному праві відшкодовується майнова та немайнова шкода, а також завдані невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання збитки. За допомогою грошей визначаються розмір заподіяної шкоди або збитків, якими обумовлюється й обсяг майнової відповідальності винної особи. Завдяки використанню грошей як загального еквівалента визначається розмір матеріальної та нематеріальної (моральної) шкоди, забезпечується стягнення неустойки й відшкодування збитків у разі невиконання або неналежного виконання зобов'язань, здійснюється виплата вартості незамінних речей у разі їх загибелі тощо. Правове значення грошей у цьому аспекті полягає в тому, що без їх використання як єдиної міри вартості та загального еквівалента забезпечення компенсаційної функції цивільного права було б неможливим.

Валютні цінності (ст. 193 ЦК).

Валютними цінностями є гроші (грошові кошти), цінні папери та інші окремі види майна, правовий режим яких визначається положеннями спеціального законодавства України, що встановлюють їх вичерпний перелік та порядок вчинення правочинів стосовно них. Перелік валютних цінностей міститься в Декреті Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р. № 15-93 "Про систему валютного регулювання і валютного контролю". Згідно зі ст. 1 вказаного нормативного акта валютними цінностями в Україні визнаються такі різновиди майна:

1) валюта України - грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших кредитно-фінансових установах на території України; платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, бони, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, ощадні книжки, інші фінансові та банківські документи), виражені у валюті України;

2) іноземна валюта - іноземні грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових)

одинацях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших кредитно-фінансових установ за межами України; платіжні документи та цінні папери (акції, облігації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові та банківські документи), виражені в іноземній валюті або монетарних металах;

3) монетарні метали - золото і метали іридієво-платинової групи в будь-якому вигляді та стані, за винятком ювелірних, промислових і побутових виробів із цих металів і брухту цих металів. [3]

Згідно із Законом України "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" і металами іридієво-платинової групи є паладій, іридій, радій, осмій, рутеній. Здійснення валютних операцій на території України, загальні засади їх правового регулювання, повноваження органів державної влади та управління, банків та інших кредитно-фінансових установ України в регулюванні валютних операцій, права та обов'язки суб'єктів цих відносин, порядок здійснення контролю за валютними операціями та відповідальність за правопорушення у цій сфері встановлюються чинним законодавством України. [4]

В останній час спостерігається тенденція до приділення значної уваги вивченню феномену цифрових валют. Це не є дивним, адже кожного дня ми стикаємося з такими поняттями як Bitcoin, крип-товалюта, блокчейн, майнінг та ін., які не мають нормативного закріплення, що призводить до нерозуміння, яким же чином необхідно регулювати відносини у цій сфері. Свою позицію щодо віртуальних валют ще у 2014 році висловив Національний банк України, який визнав Bitcoin грошовим сурогатом, що не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це проти-рідить нормам українського законодавства [5].

Отже, основною функцією грошей для цивільного права є їх здатність виступати законним платіжним засобом, тобто універсальним засобом виконання майнових зобов'язань. Це є їхньою специфічною ознакою, яка різнить їх від інших благ визнаних об'єктами цивільних прав.

Крім цього, особливість грошей у цивільному обороті проявляється в тому, що вони виконують призначення загального еквівалента й міри вартості та можуть замінити

собою будь-який інший об'єкт цивільних прав, який носить сплатний характер. Завдяки цьому гроші виступають як ціна в договірних і недоговірних зобов'язаннях, тим самим розширюючи коло зобов'язальних відносин і забезпечують динаміку матеріальних благ, тобто перехід їх від одних суб'єктів до інших.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Закон України «Про державне регулювання видобутку, виробництва використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контрол за операціями з ними»
4. Цивільне право: [підручник]: у 2 т. / [В.Борисова, Л.Баранова, М.Домашенко та ін.] ; за ред. В.Борисової, І. Спасибо-Фатєєвої, В.Яроцького. - 2-ге вид., переробл. та допов. - Х. : Право, 2014 -
5. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальне валюти/криптовалюти» Bitcoin: Національний банк України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14>.

Будім Ю.В.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ

Опіка та піклування встановлюються з метою забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки (ч.1 ст. 55 Цивільного кодексу України).

Опіка встановлюється над малолітніми особами, які є сиротами або позбавлені батьківського піклування, та фізичними особами, які визнані недієздатними (ч.1 ст. 58 Цивільного кодексу України).

Піклування встановлюється над неповнолітніми особами, які є сиротами або позбавлені батьківського піклування, та фізичними особами, цивільна дієздатність яких обмежена (ч.1 ст. 59 Цивільного кодексу України).

Опіка або піклування встановлюються за місцем проживання фізичної особи, яка потребує опіки чи піклування, або за місцем проживання опікуна чи піклувальника (ч.1 ст. 62 Цивільного кодексу України).

Підстави встановлення опіки та піклування за рішенням суду:

- у разі визнання особи недієздатною, обмеження цивільної дієздатності особи.

Справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи чи визнання фізичної особи недієздатною суд розглядає за участю заявника, особи, щодо якої розглядається справа про визнання її недієздатною, та представника органу опіки та піклування. З урахуванням стану здоров'я особи, щодо якої розглядається справа про визнання її недієздатною, її участь у розгляді справи може відбуватися у режимі відеоконференції з психіатричного чи іншого лікувального закладу, в якому перебуває така особа, про що суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі.

- над малолітньою та неповнолітньою особою, якщо при розгляді справи буде встановлено, що вона позбавлена батьківського піклування.

У всіх перелічених випадках опікун та піклувальник призначається судом за поданням органу опіки та піклування.

Хто має право бути опікуном та піклувальником:

- Опікуном або піклувальником може бути лише фізична особа з повною цивільною дієздатністю (ч.2 ст. 63 Цивільного кодексу України).

- Опікуна або піклувальника призначає орган опіки та піклування, крім випадків, встановлених ст. 60 ЦКУ і лише за її письмової згоди.

- Опікун або піклувальник призначаються переважно з осіб, які перебувають у сімейних, родинних відносинах з підопічним, з урахуванням особистих стосунків між ними, можливості особи виконувати обов'язки опікуна чи піклувальника (ч.4 ст. 63 Цивільного кодексу України).

Також може бути призначено одного або кілька опікунів або піклувальників.

Якщо над фізичною особою, яка перебуває у навчальному закладі, закладі охорони здоров'я або закладі соціального захисту населення, не встановлено опіку чи піклування або не призначено опікуна чи піклувальника, опіку або піклування над нею здійснює цей заклад.

Опікуном або піклувальником не може бути:

- особа яка позбавлена батьківських прав, якщо ці права не були поновлені (п.1 ч.1 ст. 64 Цивільного кодексу України);

- якщо поведінка та інтереси особи, що призначається опікуном або піклувальником суперечать інтересам фізичної особи, яка потребує опіки або піклування (п.2 ч.1 ст. 64 Цивільного кодексу України).

- не досягли 18 років;
- визнані в установленому порядку недієздатними або обмежено дієздатними;
- перебувають на обліку або лікуються в психоневрологічних та наркологічних закладах;

- раніше були опікунами чи піклувальниками та з їх вини опіку чи піклування було припинено;

- позбавлені батьківських прав;
- інтереси яких суперечать інтересам осіб, що підлягають опіці чи піклуванню;
- засуджені за скоєння тяжкого злочину.

Підстави припинення опіки:

- у разі передачі малолітньої особи батькам (усиновлювачам).
- у разі досягнення підопічним чотирнадцяти років. Особа, яка здійснювала обов'язки опікуна, стає піклувальником без спеціального рішення щодо цього.

- у разі поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною.

Підстави припинення піклування:

- досягнення фізичною особою повноліття;
- реєстрації шлюбу неповнолітньої особи;
- надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності;
- поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена.

Література :

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
4. Закони України, Збірник, Українська правнича фундація, К., 1996, т.2,4,5,7.
5. Права людини в Україні. Щорічник 1995 р. Українська правнича фундація, К., 1996.
6. Цивільне право. Підручник під ред. О.А.Підпригора, Д.Б.Боброва. “Вентурі”, К.,1997, ч.1.
7. Рабінович П., Панкевич І., Межі прав людини і Конституція України, Право України, 1997, № 5.

Дем’янова Н.А.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ЦІННІ ПАПЕРИ ЯК ОБ’ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Поява цінних паперів і здійснення з ними різного роду фінансових операцій має багатовікову історію. Прообразом фондових операцій був процес обміну однієї валюти на іншу між торговцями на ярмарках. У різних містах світу купці зі всього світла вели

жваву торгівлю своїм товаром. Щоб привести у відповідність грошові одиниці різних країн існували міняльні контори, власники яких обмінювали гроші за поточним курсом за відповідну комісійну винагороду. Внаслідок зростання торгівлі та збільшення кількості укладених термінових угод поступово об'єктом фінансових операцій стали боргові розписки - векселі. Вексель - це перша класична цінний папір, яка поклала початок виникненню і розвитку фондового ринку. Векселі були дуже широко поширені в Великобританії, Німеччині та інших країнах, активно торгували з Індією і Китаєм. Вексель був дуже зручним інструментом розрахунків між постачальниками і покупцями, але вже на тому етапі становлення вексельної системи не обходилося без шахрайства.

Спочатку операції з цінними паперами відбувалися на товарних біржах і інших оптових ринках. Батьківщиною фондової біржі офіційно вважається Бельгійський порт місто Антверпен. Перші торги на цій біржі цінними паперами відбулися в 1592 році. Спорядження морських експедицій і великих торговельних караванів в країни Нового Світу потребувало значних капіталовкладень. Це спричинило за собою об'єднання купців судновласників, банкірів і промисловців в свого роду товариства з метою створення загального капіталу. Внесення паю оформлялося спеціальним документом, що засвідчує право власності на свою частку в загальному капіталі і право на отримання частини прибутку в разі успіху спільного підприємства. Цей документ отримав назву "акція", а товариство стало називатися акціонерним товариством або компанією[6].

Цінні папери є специфічним об'єктом цивільних прав. Цінними паперами є документи нормативно визначених видів та груп, які мають типову форму і реквізити, емітуються на паперових бланках або в електронному вигляді, посвідчують майнові права, які становлять неподільну юридичну єдність із формою їх фіксації (документарною або бездокументарною), порядок виникнення, зміни або припинення правовідносин стосовно яких визначається способом легітимації уповноваженої за документом особи, їх видом, змістом та призначенням у цивільному обороті.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про цінні папери і фондову біржу» цінними паперами визнаються грошові документи, які засвідчують право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила, та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а також передачу грошових та інших прав, що впливають з цих документів,

іншим особам[2]. Стаття 3 цього закону дає вичерпний перелік цінних паперів, до яких належать: акції, облігації внутрішніх та зовнішніх державних позик, облігації місцевих позик, облігації підприємств, казначейські зобов'язання України, ощадні сертифікати, інвестиційні сертифікати, векселі, приватизаційні папери.

До похідних цінних паперів належать опціони, ф'ючерси, варанти та інші[5 с.75]. Для визнання документа цінним папером він повинен мати відповідні ознаки. Відомий дослідник цінних паперів професор Агарков М.М. у двадцяті роки ХХ століття найбільш вагомою характерною їх ознакою їх вважав необхідність їх пред'явлення для здійснення вираженого в них («посвідченого ними» в сучасній термінології) права. Слід зазначити, що останнім часом, із появою бездокументарних цінних паперів, ця ознака втратила універсальність і вже не може визнаватись, як характерна для всіх різновидів об'єктів цивільних прав, про які йде мова.[4] На підставі аналізу нормативних приписів актів чинного законодавства України, які закріплюють правовий режим цінних паперів, можна визначити таку їх основну класифікацію:

За порядком їх розміщення (видачі) поділяють на емісійні та неемісійні. Емісійні – цінні папери, що посвідчують однакові права їх власників у межах одного випуску стосовно особи, яка бере на себе відповідні зобов'язання (емітент). До емісійних належать: акції, облігації підприємств, облігації місцевих позик, державні облігації України, іпотечні сертифікати, іпотечні облігації, сертифікати фондів операцій з нерухомістю, інвестиційні сертифікати, казначейські зобов'язання України.

За формою існування поділяють на документарні та бездокументарні. Емісійні одного випуску можуть існувати лише в одній формі. Неемісійні можуть існувати виключно в документарній формі.

За формою випуску можуть бути на пред'явника, іменні або ордерні. Права, посвідчені належать: пред'явникові; особі, яка може сама здійснити ці права або призначити своїм розпорядженням (наказом) іншу уповноважену особу.

Однією із основних ознак документів, що розглядаються, є неподільна юридична єдність майнового права, яке складає зміст цінного паперу, та способу його фіксації (паперовий документ або електронний носій). Ця ознака визначає особливості функціонування цінних паперів на всіх стадіях їх участі у майновому обороті. Право, яке становить зміст документарного цінного папера, не може бути здійснене або передане особою, яка не володіє документом на законних підставах. Основним

нормативно –правовим актом, який визначає особливості участі у цивільному обороті цінних паперів бездокументарної форми, є Закон України «Про національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні». Крім наведених нормативних актів, правовий режим цінних паперів бездокументарної форми в Україні визначається цілою низкою підзаконних актів, прийнятих Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку та іншими державними органами в межах її компетенції.

Під обігоздатністю цінних паперів розуміють їх спроможність бути об'єктами цивільних правочинів, спрямованих на перехід права власності. Завдяки обігоздатності цінного папера, випущеного у вигляді паперового документа або в електронному вигляді, що ж якість набувають і майнові права, які складають його зміст. Майнові права, які виникають у результаті укладення договору, не є обігоздатними, тому що вказаний правочин завжди є результатом домовленості відповідних, чітко визначених у ньому сторін.

Суб'єктний склад зобов'язань, встановлених договором, може змінюватися за допомогою уступки вимоги або передачі боргу, але це не означає обігоздатності майнових прав, які визначають зміст договірної зобов'язання. Завдяки визначеній правовою природою цінних паперів неподільній юридичній єдності паперового документа або електронного носія і відповідного майнового права, останнє набуває обігоздатності, тобто може, з урахуванням способу легітимації уповноваженої за документом особи, переходити від однієї особи до іншої. Згідно з частиною 2 статті 195 Цивільного Кодексу України види цінних паперів та порядок їх обігу встановлюються законом. П'ять ознак, притаманних документарним цінним паперам, були обґрунтовані професором Гордоном В. Враховуючи відсутність цінних паперів бездокументарної форми на момент здійснення дослідження, розглянуті ним ознаки беззастережно можуть бути поширені лише на цінні папери документарної форми. Це літеральність, легітимація, абстракність, автономність та презентація.[4]

Казначейськими зобов'язаннями держави визнаються цінні папери на пред'явника, що розміщуються виключно на добровільних засадах серед населення, засвідчують внесення їх власниками грошових коштів до бюджету і дають право на одержання фінансового доходу (Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок»). В Україні можуть випускатися довгострокові (від 5 до 10 років), середньострокові (від 1

до 5 років) і короткострокові (до 1 року) казначейські зобов'язання. Рішення про випуск казначейських зобов'язань приймається Міністерством фінансів України. Кошти, отримані від випуску казначейських зобов'язань витрачаються на покриття поточних видатків державного бюджету. Перелік груп цінних паперів, визначений у статті 195 Цивільному Кодексі України не є вичерпним.

Отже, цінні папери є необхідним елементом ринкової економіки і використовуються у різноманітних сферах майнового обороту[3]. Наприклад, акція є засобом мобілізації окремих фінансових активів для створення юридичної особи, формування статутного фонду якої, як правило, здійснюється за рахунок об'єднаних коштів відповідної кількості підприємців. Ощадні сертифікати, казначейські зобов'язання держави та облігації всіх видів застосовуються у сфері кредитування, чеки та векселі - у сфері платіжного обігу, а коносаменти- для забезпечення товарообігу.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 18.12.2016 –Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>
2. Закон України "Про цінні папери та фондову біржу" від 12.05.2006 № 1201-ХІІ;
3. Закон України " Про національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні" від 11.04.2014 № 710/97-ВР;
4. Борисова В.І. (кер.автор), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова підручник у 2 томах- Цивільне право, за ред. В.І. Борисової, В.Л. Яроцького.- Харків.: Право, 2011. –Т.1, с.230-239;
5. Мазур О.С.- навчальний посібник- Цивільне право України: Київ.: Центр навчальної літератури, 2006.- с.75
6. Історія виникнення цінних паперів (istoriya.in.ua)

Дзюба Ж.Ю.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ЯК ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Особисті немайнові права як об'єкти цивільного права відповідно до зміни пріоритетів у правових і соціальних цінностях висунулись на перше місце і стали домінуючими, що власне й підкреслено у ст.1 ЦКУ. Особливістю цих прав є те, що деякі з них одночасно є елементом правоздатності та суб'єктивним правом, одні виникають у момент народження, а інші з досягнення певного віку. Крім того вони стали самостійним предметом позитивного цивільно-правового регулювання. Із введенням у ЦК Книги другої “Особисті немайнові права” Україна зробила реальний крок до гармонізації свого законодавства відповідно до загальноєвропейських стандартів прав людини. Вперше визнано, що ці права є повноцінним предметом цивільно-правового регулювання і мають пріоритет над майновими відносинами. Тепер особисті немайнові права підлягають захисту у приватному порядку, наділені позитивним змістом, що надає їх носіям можливості їх здійснювати шляхом учинення активних дій, а в разі порушення захищати на свій розсуд за допомогою засобів цивільного права.

Зміст особистого немайнового права становить можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя [1].

Основні концептуальні ідеї особистих немайнових прав закріплені у ст. 269 ЦКУ і полягають у тому, що ці права: належать кожній фізичній особі від народження або визнання таких прав законом; ці права не мають економічного змісту; вони тісно пов'язані із фізичною особою; ці права є невідчужуваними і фізична особа не може від них відмовитися або бути позбавлена; ці права особі належать довічно. Проте деякі з них у порядку виключення на підставі чинного рішення суду можуть на певний час припинятися, а то і навіть в установленому законом порядку обмежуватися, чи зменшуватися у своєму обсязі; вони не є стабільними і на них нема певного стандарту. У процесі становлення людини критерії оцінки своїх прав та можливостей постійно змінюються і це нормальне явище.

Види особистих немайнових прав передбачені ст.270 ЦКУ, відповідно до якої до них відносяться: право на життя і охорону здоров'я, право на свободу й особисту недоторканність, право на недоторканність особистого і сімейного життя, право на вільний вибір місця проживання і свободу пересування, право на таємницю листування, телефонних розмов і інші права. Даний перелік, відповідно до п.3 ст.270 ЦКУ не є

вичерпанім. За цільовою спрямованістю особисті немайнові права можна класифікувати на: особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи та особисті немайнові права, що забезпечують соціальне існування фізичної особи.

Характерною рисою особистих немайнових прав, як уже було відзначено, є їх невід'ємність від носія цих прав. Така невідчужуваність відноситься не тільки до права, але і до самого блага, яке охороняється правом.

Вітчизняні науковці зосередили увагу на вивченні комерційного складника особистих немайнових прав, поширення їх на інших учасників цивільних правовідносин, розширення сфери розуміння та застосування цих прав, формулювання суміжних правових категорій та конструкцій [4, с. 22]. Однак поза увагою залишаються загальні положення про порядок здійснення особистих немайнових прав юридичних осіб, їх межі, система способів захисту та інші.

Особисті немайнові права в об'єктивному сенсі також становлять комплексний правовий інститут, який включає в себе норми різних галузей права [5, с. 10]. Основою для цього правового інституту є Конституція України, яка для початку встановлює права людини і громадянина, а крім цього, вказує на можливість об'єднання у політичні партії, громадські організації, здійснення підприємницької діяльності.

Особистими немайновими правами фізична особа володіє довічно. Це означає, що дані права належать фізичній особі з моменту народження, або іншого моменту, що прямо передбачений законом, і аж до моменту смерті.

Особливими немайновими правами є честь, гідність та ділова репутація.

Честь пов'язана з вимогою певної поведінки й способу для підтримання репутації особи або престижу тієї спільноти до якої належить індивід. Окремим проявом честі є офіцерська честь як певна характеристика офіцера, яку він повинен підтримувати у службовій та побутовій сфері: бути відповідальним за свої слова і поступки, підтримувати сказане ділом, слідкувати за своїм зовнішнім виглядом. В історії певне значення надавалось дворянській честі, купецькій честі тощо. Досить доречною буде й згадка про дівочу честь. Честь – характеристика особи, що дається їй від суспільства чи певної соціальної групи. Вона може бути частиною офіційної оцінки людини, що відображена в характеристиці, рекомендаційному листі, атестації тощо.

Загалом гідність – поняття моральної свідомості, що відображає уявлення особи про її самоцінність, моральну рівність з іншими. Як категорія етична вона відображає моральне ставлення індивіда до самого себе і суспільства до нього. Іншими словами гідність – самооцінка особистості, яка відображає суб’єктивне сприйняття індивіда себе самим. Як правова категорія гідність включає в себе право людини на повагу, визнання її прав і одночасно передбачає усвідомлення нею обов’язку і відповідальності.

Умовою нормального здійснення фізичною особою особистих немайнових прав є їх належний цивільно-правовий захист. Так, ст. 275 Цивільного кодексу України встановлено, що фізична особа має право на захист свого особистого немайнового права від протиправних посягань інших осіб.

Захист особистого немайнового права здійснюється способами, установленими главою 3 Цивільного кодексу України та іншим способом відповідно до змісту особистого немайнового права, способу його порушення та наслідків, які спричинило це порушення.

Захист особистих немайнових прав поряд із нормами цивільного права забезпечується нормами кримінального, трудового, адміністративного та господарського законодавства.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Цивільне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 468 с
3. Цивільне право в Україні: Курс лекцій: У 6 - ти томах. Т.1. / Р.Б. Шишка (керівник авт. кол.), О.Л.Зайцев, Є.О.Мічурін та ін.; За ред. Р.Б.Шишки та В.А.Кройтора – Харків: Національний університет внутрішніх справ. 2004. – 417с.
4. Стефанчук Р. О. До питання створення цивільного немайнового права // Актуальні проблеми приватного права: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 94-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф. чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 19 лют. 2016 р.). – Х. : Право, 2016. – С. 20-22
5. Толстой В. С. Личные неимущественные правоотношения / В. С. Толстой. – Изд-во АПП ППРО, Москва. – 2009. – 216 с.

Кияну Р.В.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ПОНЯТТЯ І ВИДИ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ЗГІДНО ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

В умовах ринкових відносин набуває значення і привертає увагу такий вид майна, як цінні папери. Застосування цінного папера як особливого документа і засвідчення ним майна, наділення його спеціальним правовим режимом відносять до епохи раннього середньовіччя. Зокрема, батьківщиною векселя є Італія, поява його датується XIII ст. Прообразом векселя був супровідний лист одного банкіра-мінйали іншому з проханням виплатити подавцю листа замість сплачених ним грошей відповідну суму в місцевій валюті[1]. Незручності, пов'язані з переміщенням товарів та грошей, усувались, як тільки замість них подавали аркуш паперу, виконаний з додержанням певної форми і з відповідним змістом. У законодавстві сформульовано поняття цінного папера: в ст. 1 Закону України «Про цінні папери і фондову біржу» зазначається, що цінні папери – це грошові документи, які засвідчують право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила, та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а також можливість передавання грошових та інших прав, що впливають з цих документів, іншим особам.

Ознаки цінних паперів:

Цінний папір має документальний характер, тобто є документом офіційного характеру, виконаним за встановленою формою, що містить необхідний мінімум відомостей певного характеру (реквізити), за істинність яких особа – укладач документа несе встановлену законом відповідальність. Встановлена форма засвідчення прав, пов'язаних з цінними паперами, передбачає додержання всіма учасниками фондового ринку приписаних норм і прав. У необхідних випадках повинні бути здійснені державна реєстрація і ліцензування.

Цінний папір засвідчує майнове право або відносини позики.

Реалізація втіленого в цінному папері права можлива тільки при пред'явленні оригіналу самого документа, що означає зв'язок вираженого в папері права з самим документом.

Передавання втіленого в папері майнового права допускається тільки за умови передавання самого папера.

Відмова від виконання зобов'язання, вираженого цінним папером, можлива при доказовості недобросовісності держателя або при виявленні підробки цінного папера.

У сучасному економічному механізмі цінні папери виконують низку функцій. Вони є регулятором суспільного відтворення, забезпечуючи приплив капіталу в одні галузі та відплив капіталу з інших. Цінні папери є знаряддям мобілізації коштів інвесторів. У розвинених країнах значна частина вільного капіталу вкладається безпосередньо в купівлю цінних паперів, які виражають інформаційну функцію та свідчать про стан економіки[4]. Падіння курсу цінних паперів свідчить про погіршення економічної кон'юнктури, а стабілізація курсу або підвищення його – про нормальний економічний стан країн. Крім того, за допомогою цінних паперів здійснюється контроль над економікою та економічними процесами в рамках як макро-, так і мікроекономіки. Економічна ситуація в країні впливає на курси цінних паперів, а ті, у свою чергу, – на функціонування економіки. Цінні папери можуть бути іменними, ордерними або на пред'явника. Іменним цінним папером визнається документ, у якому для засвідчення прав власника вказується його ім'я, тобто власник такого цінного папера отримує всі виражені в ньому права за умови, що його ім'я вказано в самому папері. Для іменних акцій необхідно ще внесення імені власника в книгу реєстрації акцій, що ведеться товариством. Іменні цінні папери, якщо інше не передбачено законом або в них спеціально не вказано, що вони не підлягають передаванню, передаються певним індосаментом (передавальним надписом, який засвідчує перехід прав за цінним папером до іншої особи). Ордерні цінні папери (векселі) – це документи, власник яких виступає пред'явником самого папера або здійсненням низки передавальних записів (індосаменту). Цінним папером на пред'явника визнається документ, для засвідчення прав власника якого достатньо лише пред'явлення цінного папера[3].

Цінні папери на пред'явника перебувають в обігу вільно і можуть бути використані для розрахунків, а також як застава для забезпечення платежів і кредитів. Спадкоємство цінних паперів передбачено відповідно до цивільного законодавства

України. Відповідно до чинного законодавства в Україні функціонують такі види цінних паперів: акції, облігації внутрішніх та зовнішніх державних позик, облігації місцевих позик і облігації підприємств, казначейські зобов'язання, ощадні сертифікати, векселі, інвестиційні сертифікати та приватизаційні папери.

Акція – цінний папір без установленого строку обігу, що засвідчує пайову участь у статутному фонді акціонерного товариства, підтверджує членство в акціонерному товаристві та право на участь в управлінні ним, дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду, а також на участь у розподілі майна при ліквідації акціонерного товариства. Акції можуть бути іменними та на пред'явника, привілейованими та простими. Набуття відчуження іменних акцій вимагає внесення змін до реєстру власників цих акцій і тільки після цього можуть бути реалізовані права на управління, що впливають з цих акцій.

Облігація – цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера в передбачений у ньому строк з виплатою фіксованого відсотка (якщо інше не передбачено умовами випуску)[5]. Облігації всіх видів розповсюджуються на підприємствах і серед громадян на добровільних засадах. Облігації можуть випускатися іменними і на пред'явника, відсотковими і безвідсотковими (цільовими), з вільним або з обмеженим колом обігу.

Казначейські зобов'язання – вид цінних паперів на пред'явника, що розміщуються виключно на добровільних засадах серед населення, засвідчують внесення їх власниками грошових коштів до бюджету і дають право на одержання фінансового доходу. Випускаються такі види казначейських зобов'язань: довгострокові (від 5 до 10 років), середньострокові (від 1 до 5 років), короткострокові (до одного року)[3].

Ощадний сертифікат – письмове свідоцтво банку про депонування грошових коштів, яке засвідчує право власника на одержання після закінчення встановленого строку депозиту і відсотків по ньому. Ощадні сертифікати видаються строкові (під певний договірний відсоток на визначений строк) або до запитання, іменні та на пред'явника. Іменні сертифікати обігу не підлягають, а їх продаж (відчуження) іншим особам є недійсним.

Вексель – цінний папір, що засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю). Векселі можуть бути простими і переказними.

Інвестиційний сертифікат – це цінний папір, що випускається компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду. Зазначене свідоцтво про частку (участь) в спеціальному фонді цінних паперів (інвестиційному фонді) дає право власності інвестора на частку у фонді та одержання визначеного доходу.

Приватизаційні папери – це особливий вид державних цінних паперів, що засвідчують правовласника на безоплатне одержання в процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду. Приватизаційні папери можуть бути лише іменними. Статтею 5 Закону України від 6 березня 1992 р. «Про приватизаційні папери» визначено особливі умови використання та обігу приватизаційних паперів, а саме: приватизаційні папери вільному обігу не підлягають, а їх продаж або відчуження іншим способом є недійсним; дивіденди або відсотки з них не нараховуються; приватизаційні папери не можуть бути використані для здійснення розрахунків, а також як застава для забезпечення платежів або кредитів; угоди, укладені з використанням приватизаційних паперів для цілей, не передбачених Законом “Про приватизаційні папери”, є недійсними.

Крім поданої вище класифікації цінних паперів за цільовим призначенням та способом передавання, існують інші види цінних паперів, що розрізняють за:

змістом втіленого в цінних паперах права вимоги – грошові та товарні цінні папери. До грошових паперів належать облігації, векселі; до товарних, що закріплюють права власника, – коносаменти;

особою боржника – державні та приватних осіб (фізичних та юридичних осіб);

можливістю та формою отримання прибутку – цінні папери з прибутком у вигляді дивідендів, належного відсотка по депозитах, дисконту (різниця між номіналом цінного папера і його біржовим курсом), цінні папери, що не приносять прибутку;

підставами видачі – абстрактні, що не містять вказівки на підставу видачі, та казуальні, що містять таку вказівку, як реквізит.

На практиці і з метою функціонування РЦП збільшується обсяг випуску цінних паперів та з'являються їх нові види, що впливають на розвиток фондового ринку і функціонування економіки держави.

В роботі була надана характеристика сучасного стану ринку цінних паперів на Україні, виходячи з якої можна зробити висновок, що подальший розвиток національного фондового ринку стримується рядом об'єктивних та суб'єктивних факторів. Найголовнішими серед яких: кризовий стан української економіки, високий рівень інфляції, відсутність твердої національної грошової одиниці. Відставання існуючої законодавчої та нормативно – правової бази функціонування фондового ринку від розвитку реальних процесів на ньому. Слабкість і недостатність державного регулювання національного ринку цінних паперів. Нерозвиненість первинного ринку цінних паперів, практична відсутність операцій з похідними від цінних паперів. Відсутність гарантій по операціях з цінними паперами, недовіра населення та його психологічна невідповідність до операцій на фондовому ринку. Відсутність гарантій держави щодо захисту грошових заощаджень населення.

Література:

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 7 грудня 2000 р.// Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. - 2001. Закон України "Про Національний банк України" від 27.02.2004
2. Положення НБУ "Про кредитування" Затверджено постановою Правління НБУ № 246 від 28 вересня 1995 р. // Податки та бухгалтерський облік.-2000.-№59.-с.715
3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні / Затверджена постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.2001р
4. Банківська енциклопедія. Під редакцією Мороза А.М., К.: Ельтон, 1993р.
5. Комерційні банки в Україні . Довідник. К: Вища школа, 1990—62с
6. Мороз А. Основи банківської справи, К: Лібра, 1994р.
7. Васюренко О.В. Банківські операції.-К.-2002.-255с
8. Мітенко В.І. та ін. Основи лізингу: Навчальний посібник / Серія "Бібліотечка банкіра". - К.: Т-во "Знання", КОО, 1997. - 138с.

Кірой А.А.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ПРАВОВА ПРИРОДА НЕДІЙСНИХ ПРАВОЧИНІВ

Цивільний Кодекс України не містить визначення недійсного правочину, на відміну від Цивільного кодексу УРСР 1963 р. У ЦК України визначаються підстави та наслідки недійсності правочинів. Відсутність законодавчого визначення недійсного правочину призводить до проблем у судовій практиці в обранні правильного способу захисту порушеного права. Зокрема, поширеними є позови про визнання правочинів недійсними за наявності підстав вважати їх неукладеними; позови про визнання правочинів дійсними або укладеними. Не сприяє вирішенню цієї проблеми і цивільне законодавство, яке не містить понять «укладений правочин» та «неукладений правочин», «чинний правочин» та «нечинний правочин» та, відповідно, не встановлює правових наслідків неукладеності і нечинності. Усе це призводить до застосування неправильних правових наслідків до нечинних і неукладених правочинів - наслідків недійсності.

Отже, вирішення цієї проблеми має не лише теоретичне, але і практичне значення. Хоча термін «правочин» був запроваджений в цивільне законодавство лише з прийняттям Цивільного кодексу України 2003 р., однак за цей час було чимало досліджень, присвячених недійсності правочинів. Однак більшість із цих праць були присвячені окремим видам недійсних правочинів, правовим наслідкам їх недійсності або лише частково досліджували питання поняття та правової природи недійсних правочинів, а також їх відмежування від неукладених та нечинних правочинів. Отже, тема статті є актуальною. У Цивільному кодексі України відсутнє визначення недійсного правочину, натомість у ньому визначено підстави його недійсності. Зокрема, такою підставою є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою - третьою, п'ятою та шостою статті 203 цього Кодексу. Такими вимогами, відповідно до ст. 203, є: зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам.

Особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності. Волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі. Правочин має вчинятися у формі, встановленій законом. Правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним.

Правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей. Однак недотримання не всіх перерахованих умов тягне за собою недійсність правочину. Так, відповідно до ст. 218 ЦК України недодержання сторонами письмової форми правочину, яка встановлена законом, не має наслідком його недійсність, крім випадків, встановлених законом, тому умова про форму правочину не входить до загальних умов, недодержання яких тягне за собою недійсність правочину [1].

Значення всіх умов дійсності правочинів, передбачених у ст. 203 ЦК, полягає в тому, що лише повна відповідність правочину вищеперерахованим вимогам забезпечує йому чинність або, іншими словами, настання відповідного правового результату, який визнається іншими учасниками цивільних відносин. Така відповідність правочину вимогам ст. 203 ЦК, оскільки відповідно до ст. 204 ЦК правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним. Під час ретельного аналізу наведених законодавчих положень не можна не помітити в них певної редакційної та змістової нелогічностей. Так, оскільки стаття 203 ЦК має назву «Загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину», то цілком логічним мав би бути висновок про те, що недодержання вимог, перерахованих в шести частинах цієї статті, повинно спричиняти правові наслідки нечинності правочину. Однак у ст. 204 ЦК закріплюється презумпція правомірності (а не чинності) правочину. Нелогічність і суперечливість досліджуваних правових норм простежується, по-перше, у визначенні правового значення та умов чинності правочину і їх відсутності щодо нечинності правочину; по-друге, законом встановлюється презумпція правомірності правочину і не визначаються правові наслідки неправомірності правочину; по-третє, законодавцем не визначено співвідношення понять «чинність», «неправомірність», «недійсність».

Під чинністю правочину, на наш погляд, необхідно розуміти наявність у нього таких юридичних властивостей, які забезпечують його сторонам (стороні) легітимність вчинюваних дій та юридичну силу досягнутого правового результату. Під правомірністю правочину необхідно розуміти відповідність його складових елементів (суб'єктів, форми, змісту тощо) загальним вимогам ст. 203 ЦК та іншим спеціальним приписам закону, яка забезпечує чинність самого правочину.

Відповідно, відсутність такої правомірності правочину спричиняє його нечинність. Таким чином існує певна взаємопов'язаність понять чинності і правомірності правочину, яка відображає залежність дії чинності від його правомірності. Зазвичай термін «чинність» застосовується для визначення моменту вступу в дію законодавчого акту, наприклад, в ч. 1 Прикінцевих і перехідних положень ЦК зазначається, що «Цей Кодекс набирає чинності з 1 січня 2004 року».

Отже, більш логічно застосовувати термін «чинність» саме щодо позначення моменту вступу в дію правочину та/або нормативно-правового акта. На відміну від нового ЦК України, в ЦК У РСР 1963 р. містилося лаконічне визначення недійсного правочину (угоди), згідно з яким недійсною є угода, яка не відповідає вимогам закону [2, ст. 48].

Однак таке визначення не може бути застосовано в сучасний період, адже, відповідно до глави 16 ЦК України, невідповідність правочину вимогам закону є лише однією з підстав недійсності правочинів (наприклад, ст. 228 ЦК) В юридичній літературі наводяться переважно спрощені визначення поняття недійсного правочину і віддається перевага аналізу конкретних підстав недійсності, передбачених законом. В Енциклопедії цивільного права України М. Венецька недійсними вважає правочини, вчинені з недодержанням у момент вчинення стороною (сторонами) вимог закону, які є необхідними для чинності правочину [3, с. 525]. Наведене визначення поняття недійсності правочину цілком можливе, але воно не дає повного уявлення про це правове явище. Під недійсним правочином А. Ю. Бабаскін пропонує розуміти дії фізичних і юридичних осіб, які хоч і спрямовані на встановлення, зміну та припинення цивільних прав та обов'язків, але не створюють цих наслідків через невідповідність вчинених дій вимогам законодавства Заслугує на увагу правова позиція розглядати недійсний правочин як юридичний факт, який є правопорушенням, а отже, здійснювані протиправні дії спричиняють недійсність правочину. Автор цієї позиції (І. В. Спасибо-Фатєєва) справедливо також зауважує, що недійсний правочин може спричинитися його учасниками (одним учасником) як правомірна або як неправомірна дія [5, с. 359].

У літературі також висловлювалися позиції щодо заперечення визнання недійсного правочину юридичним фактом (Д. О. Тузов) [6, с. 181]. Таке заперечення, на наш погляд, не ґрунтується на цивільному законодавстві України.

Так, у ст. 11 ЦК України передбачається серед підстав виникнення цивільних прав та обов'язків як позитивні, так і негативні юридичні факти, які проявляються в завданні (заподіянні) майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі (ст. 11 ЦК України). Безумовно, правова природа правопорушення, спричиненого діями недійсного правочину, і деліктного правопорушення не є тотожною. Водночас не можна заперечувати факт наявності в окремих неправомірних діях учасників недійсного правочину, що завдали одному з них або іншим особам майнову чи іншу шкоду, ознак деліктного правопорушення, яким відповідно до ч. 1 ст. 1166 та ч. 1 ст. 1167 ЦК України вважаються, зокрема, неправомірні дії, які завдають майнову чи моральну шкоду фізичній чи юридичній особі і такі дії не пов'язані з договірними відносинами заподіювана шкоди і потерпілого.

Підсумовуючи викладене, вважаємо за можливе визначити недійсний правочин як дії однієї або кількох осіб - суб'єктів цивільного права, спрямовані на набуття, зміну або припинення цивільних прав, вчинені з таким порушенням вимог законодавства, які унеможливають настання правових наслідків, притаманних правомірним юридичним фактам, за винятками, прямо передбаченими законом, наприклад, за наявності підстав для незастосування недійсності вчинених з вадами дій або для застосування механізму санації (оздоровлення) вчинених з вадами дій правочинів шляхом визнання їх дійсними в судовому порядку.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. (з наступними змінами та доповненнями станом на 31.10.2018) / / База даних «Законодавство України». URL: <http://zakonl.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Цивільний кодекс Української РСР від 1963 р. / / База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/1540-06#ol93>.
3. Енциклопедія цивільного права України / відп. редактор Я.М. Шевченко. К.: Ін Юре, 2009.
4. Цивільне право України. Академічний курс /заг.ред. Я.М. Шевченко. Т.1. К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2003.
5. Цивільний кодекс України, науково-практичний коментар. Т. 4 / за заг. ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Х.: ФО-П Колісник А.А., 2010.

6. Тузов Д.О. О правовой природе недействительных сделок / / Гражданское законодательство Республики Казахстан / под ред. А.Г. Диденко-Алматы, 2002. Вып. 14. С. 177-208.

7. Бернада. Є.В. Правові наслідки визнання правочину недійсним та неукладеним. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2012. №3(6). С. 180-189

Навроцька М.В.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В. В.

ДІЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ЧАСІ, ПРОСТОРІ ТА ЗА КОЛОМ ОСІБ

Розглядаючи питання про цивільне законодавство, слід зупинитися на дії законодавства у часі, просторі та за колом осіб. Адже дія актів цивільного законодавства у часі, просторі і за колом осіб є не менш важлива аніж принципи цивільного законодавства.

Дія нормативно-правового акту цивільного законодавства у часі - це офіційно встановлений проміжок його юридичного буття, котрий, як правило, не обмежений певним строком, а визначається моментом набрання ним чинності та моментом припинення його дії.

Норми права, що містяться у цивільному законодавстві, регулюють суспільні відносини, які становлять предмет цивільного права. Цивільне законодавство періодично оновлюється. В ньому з'являються нові норми цивільного права, а застарілі норми припиняють свою дію. В Україні постійно виникають суспільні відносини, які піддаються регулюванню нормами цивільного права. В цих умовах дуже важливо встановити, з якого моменту набирає чинності відповідна цивільно-правова норма і на які відносини вона поширюється [5].

Початковим і кінцевим моментом дії закону в часі є вступ закону в дію і припинення дії закону. Слід відрізнити момент (день) вступу закону в дію від моменту

(дня) набуття ним юридичної сили. Закон набуває юридичної сили у день його ухвалення, тобто підписання закону.

Закони починають діяти: з моменту ухвалення, з моменту опублікування, з часу, який позначено в самому законі, з часу, який зазначено в постанові про порядок введення закону в дію.

В Україні, як правило, початок дії закону визначається у спеціальній постанові Верховної Ради про порядок введення його в дію: із дня опублікування або з моменту настання застережної в постанові певної умови (ухвалення іншого закону та ін.)

Закони, у яких не вказаний час набрання чинності і щодо яких не було постанови про порядок введення в дію, вступають у силу одночасно по всій території України одночасно після закінчення 10-денного строку з дня офіційного опублікування. Закони мають бути опубліковані не пізніше ніж через 15 днів після їх підписання і ухвалення до виконання Президентом України [4].

Закони (рішення), ухвалені в результаті референдуму, вводяться в дію з моменту їх опублікування, якщо в них самих не визначений інший строк. Датою ухвалення закону (рішення) є день проведення референдуму.

За всіх умов закон вступає в дію не раніше дати опублікування.

Вступ закону в дію відбувається відповідно до трьох принципів:

- негайна дія – коли із дня вступу в дію поширюється на усі випадки лише «уперед»; що передувало дню вступу закону в дію, під нього не підпадає;

- переживання закону – коли закон, що втратив юридичної чинності, за спеціальною вказівкою нового акту (закону) повинен продовжувати діяти з окремих питань;

- зворотна дія (зворотна сила) закону – коли закон поширюється на всі випадки «уперед» і «назад», тобто і на випадки, що відбувалися раніше, у минулому, до введення закону в дію.

Дія акту цивільного законодавства у просторі - це визначення територіальних меж застосування його положень для регулювання відносин, які виникають і розвиваються на певній території.

Дія нормативно-правового акту у просторі може бути територіальною і екстериторіальною.

Територіальна дія нормативно-правового акту окреслена територією держави (Україна) або окремого регіону (Крим) і визначається державним суверенітетом.

Нормативно-правові акти України поширюються на територію всієї країни, нормативно-правові акти Автономної Республіки Крим – на власну територію в межах повноважень, визначених Конституцією України і Конституцією Автономної Республіки Крим.

Під територією держави розуміється:

- суходільний простір – земна територія;
- водний простір – внутрішні води усередині державних меж і територіальні води в межах 12 морських миль;
- повітряний простір над державними межами – на висоті до 35 кілометрів;
- надра;
- військові і торговельні суди у відкритому морі;
- повітряні кораблі, що знаходяться за в польоті межами України;
- космічні об'єкти під прапором і гербом держави;
- трубопроводи;
- підводні кабелі і нафтові морські вишки;
- території дипломатичних представництв і консульств за кордоном.

Закони України діють на всій території нашої держави. При визначенні територіальних меж дії актів цивільного законодавства слід виходити з принципу одноманітності регулювання цивільних відносин на всій території України (ч. 6 ст.4 ЦК). Залежно від виду та характеру того чи іншого акту цивільного законодавства дія останнього може поширюватися не на всю територію України, тобто можливе прийняття законів спеціально для певної частини території України. Природно, що в цьому разі його дія поширюється лише на зазначену в ньому територію [2].

Зокрема, дія Закону від 15 січня 1999 р. «Про статус столиці України - місто-герой Київ» не поширюється за межі м. Києва. У відповідності з ч. 2 ст. 136 Конституції Верховна Рада АРК у межах своїх повноважень приймає рішення і постанови, які є обов'язковими до виконання лише на території автономії. Органи місцевого самоврядування у межах своїх повноважень, визначених законом (ч. 1 ст. 144 Конституції, Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»), приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території.

З дією у просторі пов'язується також і встановлення умов виконання деяких договорів. Наприклад відповідно до ч. 1 ст. 1012 договір комісії може бути укладений з визначенням або без визначення території його виконання. У відповідності з ч. 2 ст. 1116 ЦК договором комерційної концесії може бути передбачено використання предмета договору із визначенням або без визначення території використання щодо певної сфери цивільного обороту.

Дія нормативно-правового акту цивільного законодавства за колом осіб - це поширення його дії на певних суб'єктів права.

На порядок дії цивільного нормативно-правового акту за колом осіб поширюється загальне правило : цивільне законодавство в межах території своєї дії поширюється на всіх фізичних осіб і на всі організації [3].

Усі особи це:

- громадяни держави;
- іноземці;
- особи без громадянства (апатриди);
- усі внутрішньодержавні, спільні, іноземні, міжнародні організації, які не користуються правом екстериторіальності.

Види законів у дії за колом осіб:

Загальні – розраховані на все населення.

Спеціальні – розраховані на певне коло осіб. Одні закони поширюються на всіх індивідуальних і колективних суб'єктів, інші лише на конкретну категорію осіб (пенсіонерів, військовослужбовців, лікарів, вчителів тощо). Їх дія в просторі і за колом осіб не зберігається.

Виняткові – роблять винятки з загальних і спеціальних. Глави держав і урядів, співробітники дипломатичних і консульських представництв, деякі інші іноземні громадяни , що знаходяться на території невластної держави, наділені імунітетом – дипломатичним консульським та ін. Вони звільняються від юрисдикції держави перебування у питаннях пов'язаних із їх службовою діяльністю.

Іноді дія нормативно-правових актів спрямовано поширюється лише на певне коло осіб (наприклад, Закон «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» стосується прав тільки молодих сімей та молодих громадян одержувати за рахунок бюджетних коштів пільгові довгострокові державні кредити на

будівництво і придбання житлових будинків та квартир, на оплату вступних пайових внесків при вступі до молодіжних житлових комплексів, житлово-будівельних кооперативів; Закон «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» розповсюджується лише на суб'єктів підприємницької діяльності).

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.01.2004 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
- 3.Борисова В. І., Спасибо-Фатеева І. В., Яроцький В. Л. Цивільне право України: Підручник. – К., 2004 – Т.1
- 4.Дзера О. В., Кузнецова Н. С. Цивільне право України — К., 2007.
- 5.Стефанчук Р. О. Цивільне право України: Навчальний посібник – К., 2004.

Носик Ю.П.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ВИДИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Цивільні правовідносини – це врегульовані нормами цивільного права майнові й особисті немайнові відносини, засновані на вільному волевиявленні майнових відокремлених, юридично рівних учасників, що є носіями суб'єктивних цивільних прав і обов'язків, які виникають, змінюються, припиняються на підставі юридичних фактів і забезпечуються можливістю застосування засобів державного примусу.

Структура правовідношення складається з трьох необхідних елементів: суб'єктів, об'єктів, змісту.

До суб'єктів цивільних правовідносин закон відносить фізичних і юридичних осіб, державу, Автономну Республіку Крим, територіальні громади, іноземні держави й інших суб'єктів публічного права.

Фізичним і юридичним особам притаманні такі суспільно-юридичні властивості: цивільна правоздатність і цивільна дієздатність.

Цивільна правоздатність – це здатність мати цивільні права та обов'язки. Вона виникає в момент народження та приміняється в момент смерті фізичної особи[1, с 2].

Види цивільних правовідносин в науці вітчизняного цивільного права стабілізувалися на певними класифікаторами:

За функціями прийнято розрізняти правовідносини: регулятивні – упорядковують (регулюють) нормальні особисті і майнові відносини з приналежності особистих прав, майна чи майнових прав через визначення оптимального правового становища їх учасників у певному правовому інституті або визначенням правового режиму об'єкта правовідносин, порядку, способу і меж здійснення суб'єктивних прав, стимулювання виконання юридичних обов'язків;

охоронні – зв'язані з попередженням учинення порушення прав і правомірних інтересів та їх наслідками. У першому випадку сама можливість застосування до порушника певних санкцій є упереджувачим засобом. Крім цього цивільне право має низку спеціальних інститутів захисту прав його суб'єктів, позовна давність, способи забезпечення зобов'язань страхування). При порушенні права виникають захисні правовідносини як особливий різновид охоронних [2. с 4].

За здатністю учасників правовідносин впливати на їх зміст слід виділити правовідносини які:

формуються волевиявленням його учасника/учасників, зокрема правочинні; виписані імперативами чинного цивільного законодавства і їх учасники вважаються такими у силу припису закону. Вони ніби «вкручені» у такі правовідносини у силу надання їх становища учасника цих правовідносин.

Сучасна практика знає контрольовані суспільні відносини у тому числі й у сфері цивільного права. Такий контроль забезпечується діяльністю відповідних державних та інших служб, спостереженням засобами відео спостереження, власним контролем чи фіксацією, моніторингом тощо. Через них так чи інакше можна персоніфікувати учасника певних відносин: виявити боржника який завдав шкоди майну (викрутив чи розбив навмисне електричну лампочку у під'їзді, посягав на інші охоронювані цивільним законом права;

знеособлені – такі цивільні відносини у яких щодо їх учасника законом не встановлено вимог розкривати чи вказувати дані про їх учасника. Здебільше такі правовідносини не оформляються письмовою, або оформляються (проїзний документ білет чи чек на придбаний товар) без індивідуалізації їх учасника, а лише посвідчують факт таких правовідносин [3.с16].

Досить цікавою видається позиція І. В. Спасибо-Фатєєвої, яка за рівнем правового регулювання виділяє правовідносини: виключного регулювання цивільним правом; паралельного регулювання цивільним правом та іншими галузями законодавства; субсидіарного регулювання цивільним законодавством; передані до сфери цивільного законодавства; коригуються цивільним законодавством.

Ми у даній розділ звели майже всі висловлені в науковій і навчальній літературі погляди на види приватних правовідносин. Така складна ієрархія, пересікання у назвах, одних і тих же підставах, юридичній характеристиці на сьогодні потребує певного осмислення. Але в науку і в правосвідомість вводяться нові правові категорії, що мають певне практичне значення.

Проте навряд чи можна погодитися із виділенням активних та пасивних правовідносин. Якщо вони засновані на характері поведінки їх учасників: зобов'язані до активної поведінки з наявністю у суб'єктивному праві права вимоги та права на захист порушеного суб'єктивного права; та у пасивних, що засновані на трьох повноваженнях – праві вимоги, праві на захист порушеного суб'єктивного права і праві на власні активні дії. Тут не зовсім є зрозумілим підстава виникнення таких правовідносин. До того пасивні правовідносини у такій конструкції (відносини власності, авторські та винахідницькі відносини, особисті немайнові відносини) більше стосуються ознак абсолютних цивільних правовідносин[4].

Література:

- 1.Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 18.12.2016 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>
2. Юридична бібліотека України с 2-5 URL: <http://mego.info/>

3. Дзера О.В. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. Кн. 2 / О.В. Дзера (кер. авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін. / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. К. : Юрінком Інтер, 2002. 722 с

4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

Стародубовська С.О.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

СПОСОБИ ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку.[1]

Припинення юридичної особи – це припинення існування юридичної особи як суб'єкта цивільних правовідносин.

Юридична особа може припинити свою діяльність у результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам - правонаступникам (злиття, приєднання, поділу) або внаслідок ліквідації.

Юридична особа визнається такою, що припинила свою діяльність, з дня внесення до Єдиного державного реєстру запису про її припинення.

Обставинами, що зумовлюють припинення діяльності юридичної особи, можуть бути: досягнення поставлених цілей (наприклад, після завершення об'єкта ліквідується будівельна організація, створена спеціально для його спорудження), або закінчення певного строку, на який було розраховано діяльність юридичної особи (наприклад, на час дії надзвичайних обставин).

Відповідно до ст. 105 ЦК України учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, зобов'язані негайно письмово повідомити про це орган, що здійснює державну реєстрацію, який вносить до Єдиного

державного реєстру відомості про те, що юридична особа перебуває у процесі припинення. Учасники юридичної особи або орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, призначають за погодженням з органом, який здійснює державну реєстрацію, комісію з припинення юридичної особи (ліквідаційну комісію, ліквідатора) і встановлюють порядок та строки припинення юридичної особи. Виконання функцій комісії з припинення юридичної особи може також покладатись і на орган управління юридичної особи.

У момент призначення комісії до неї переходять усі повноваження щодо управління справами юридичної особи. Ця комісія виступає в суді від імені юридичної особи, яка припиняється. На комісію з припинення юридичної особи покладається також обов'язок розмістити у друкованих засобах масової інформації, де публікуються відомості про державну реєстрацію юридичної особи, що припиняється, повідомлення про припинення діяльності такої юридичної особи і про порядок та строк заявлення кредитором вимог до неї. Цей строк не може бути менше двох місяців з дня публікації повідомлення. Комісія має вжити всіх можливих заходів щодо виявлення кредиторів, а також письмово повідомити їх про припинення юридичної особи.

Як зазначалося, припинення юридичної особи може здійснюватися у формі злиття, приєднання та поділу. Злиття, приєднання та поділ юридичної особи здійснюються за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами. Це рішення у випадках, передбачених законом, може приймати суд або відповідні органи державної влади. Закон також може передбачати необхідність одержання згоди відповідних органів державної влади на припинення юридичної особи шляхом злиття або приєднання.

Стаття 107 ЦК України передбачає порядок припинення юридичної особи шляхом злиття, приєднання та поділу. Кредиторам юридичної особи, що припиняється, надано право вимагати від неї припинення або дострокового виконання зобов'язань, або відшкодування збитків. Після закінчення строку для пред'явлення вимог кредитором та задоволення чи відхилення цих вимог комісія з припинення юридичної особи складає передавальний акт або розподільний баланс. Передавальний акт складається у разі злиття або приєднання, розподільний баланс - у разі поділу юридичної особи. Ці документи мають містити положення про правонаступництво щодо всіх зобов'язань

юридичної особи, яка припиняється, щодо всіх кредиторів та її боржників, включаючи зобов'язання, які оспоруються сторонами.

Виділення - це перехід за розподільним балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох новостворюваних юридичних осіб. Таким чином, виділення не можна розглядати як спосіб припинення юридичної особи, оскільки та юридична особа, з якої виділяється частина майна, права та обов'язки, не перестає існувати як юридична особа. Водночас за рахунок цього майна створюється нова юридична особа або кілька юридичних осіб.

Не розглядається як припинення юридичної особи і її перетворення, тобто зміна організаційно-правової форми. При перетворенні юридична особа як така існує і продовжує свою діяльність, але змінюється її організаційно-правова форма. Наприклад, товариство з обмеженою відповідальністю перетворюється на акціонерне товариство, кооператив - на товариство з обмеженою відповідальністю.

Злиття, приєднання та поділ юридичних осіб розглядається як припинення первісної юридичної особи з правонаступництвом, тобто права та обов'язки юридичної особи переходять до новостворених суб'єктів цивільно-правових відносин. Ліквідація юридичної особи також є формою припинення її діяльності, але при ліквідації юридичної особи немає правонаступництва.

Юридична особа ліквідується у таких випадках:

1) за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, у тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено або у зв'язку з визнанням судом недійсною державної реєстрації юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути, а також в інших випадках, передбачених установчими документами;

2) за рішенням суду у разі здійснення діяльності без належного дозволу (ліцензії) чи діяльності, забороненої законом, а також в інших випадках, встановлених законом.

Порядок ліквідації юридичної особи визначений ст. 111 ЦК України.

Юридична особа вважається ліквідованою з дня внесення до Єдиного державного реєстру запису про її припинення.

Отже, юридичні особи не тільки виникають, а й припиняють свою діяльність у встановленому законом порядку. На кодифікованому рівні мають бути закріплені

загальні правила про форми, способи, підстави й порядок припинення юридичних осіб, а особливості щодо підстав і порядку реорганізації та ліквідації організаційно-правових форм підприємницьких юридичних осіб мають бути уніфіковані та деталізовані спеціальними законами, що регулюють правовий статус таких утворень.[4]

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.01.2004 1618-IV
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Цивільне право України: Дзера О. В., Боброва Д. В., Довгерт А. С. та ін. За ред. Дзери О. В., Кузнецової Н. С./ К.: Юрінком Інтер, 1999.
3. Цивільне право України: підручник : в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. – Львів: «Новий Світ-2000», 2014. – 444 с.
4. Стратюк О.М. – Етапи становлення законодавства про припинення підприємницьких юридичних осіб.

Тесля К.О.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В

БЕЗГОТІВКОВІ ГРОШІ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

В теорії цивільного права точиться давня дискусія щодо правової природи безготівкових грошей, і до цього часу вчені не дійшли однозначної думки. Існують дві протилежні точки зору. Одна полягає в тому, що це не що інше, як право вимоги, адресоване до банку. Представники іншої обґрунтовують існування речового права власності на безготівкові грошові кошти, що належить клієнту (особі, на ім'я якої відкрито рахунок). Вбачається, що першим кроком на шляху до завершення існуючої дискусії є визначення поняття безготівкових грошей як об'єкта цивільних прав.

Для досягнення поставленої мети застосуємо правила мовного тлумачення, з якого, як загально визнано в юридичній літературі, необхідно розпочинати дослідження

змісту будь-якого поняття. Такий підхід не потребує доказів, оскільки мислення і мова нерозривні.

У загальному вигляді ці правила можна сформулювати таким чином: якщо в законі чи праві не визначено тим чи іншим способом значення термінів, використаних у законі, їм надається те значення, яке вони мають у спеціальній галузі знань чи повсякденній літературній мові.

Застосування системного методу тлумачення дозволяє звузити уявлення про безготівкові гроші. Так, на підставі аналізу законодавства України можна дійти висновку, що поняття безготівкових грошей розкривається через поняття грошей, а останнє – через поняття «кошти». Під останнім, відповідно до абз. 25 ч. 5 ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [3], необхідно розуміти гроші національній або іноземній валюті чи їх еквівалент.

Отже, кошти – це або гроші, або еквівалент грошей. Наведене дозволяє сформулювати поняття грошових коштів, яке часто використовується законодавцем і є родовим по відношенню до безготівкових грошових коштів.

Так, якщо кошти – це або гроші, або еквівалент грошей (не гроші), то справедливим є твердження, що грошові кошти – це лише гроші, а еквівалент грошей необхідно розуміти, як еквівалентно-грошові кошти. Підтвердження зробленого висновку знаходимо й у ст. 192, ст. 1046 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), де терміни «гроші» та «грошові кошти» використані як тотожні.

Зважаючи на те, що кошти, відповідно до ст. 3 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [4], можуть існувати або у готівковій, або у безготівковій формах, то і грошовим коштам (грошам) ці форми характерні. Причому безготівкові гроші, відповідно до наведеної норми, існують у вигляді записів на рахунках у банківських установах.

Таким чином, безготівкові – це гроші (грошові кошти), які існують у вигляді записів на рахунках у банках. Наведене поняття дозволяє визначити їх місце в системі об'єктів цивільного права. Вони, разом із готівковими грошима, які існують у вигляді банкнот і монет, входять до такого родового поняття, як грошові кошти (гроші).

Дослідження змісту ст. 3 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» дає можливість дійти висновку, що вирази «готівкова форма» та «безготівкова форма» використані у ній законодавцем для позначення двох

альтернативних форм існування грошей. Принаймні, на це вказує розділовий сполучник «або», який поєднує такі два однорідні члени речення, як «готівковій» і «безготівковій». Подібного висновку доходимо, звертаючись і до правил застосування «або» в логіці. Для останньої «або» – це мовний вираз логічної операції, що виражає альтернативність категорій (понять, явищ). Такі поняття називаються суперечливими (контрадикторними) і являють собою дихотомічну пару. Інакше кажучи, законодавець поділив усі форми існування грошей на дві взаємовиключні групи. Вони можуть бути або готівкові, або безготівкові.

Готівкові грошові кошти, які існують у вигляді банкнот і монет, дійсно мають всі ознаки речей. Вони є предметами зовнішнього по відношенню до людини матеріального світу, здатні задовольняти потреби суб'єктів, доступні до володіння. Як речі, вони здебільшого характеризуються родовими ознаками та є замінними. Таке їх розуміння є не тільки теоретичним, а відображено й у законодавстві України. Так, у ст. 1046 ЦК України вирази «грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками», «передання грошей або інших речей, визначених родовими ознаками» вказують на те, що у наведеній нормі грошові кошти (гроші) віднесені до речей, визначених родовими ознаками. Той факт, що гроші розглядаються як різновид речей, свідчить, що мова йде про готівкові гроші. Подібний підхід міститься і в ч. 1 ст. 1057 ЦК України. При передачі речей, визначених родовими ознаками, до яких зазвичай належать готівкові гроші, до набувача переходить і право власності на них. Такий підхід є не тільки загально визнаним у теорії цивільного права, а й відображений у чинному законодавстві України. Так, у ст. 1046 ЦК України вирази «передає у власність другій стороні», «повернути ... таку ж суму грошових коштів», вказують на перехід до набувача права власності на передані йому готівкові гроші. Подібний підхід міститься і в ч. 1 ст. 1057, ст. 1058 ЦК України та відображений у судовій практиці. Отже, при передачі банку готівкових грошей до нього переходить і право власності на ці речі.

Виникнення в отримувача готівкових грошей права власності на них одночасно припиняє таке право у особи, яка їх передала. Разом з тим, якщо передача не була пов'язана з договором дарування (пожертви), то у клієнта в результаті такого відчуження виникає майнове право вимоги. Так, відповідно до законодавства України, за договорами банківського рахунку або банківського вкладу (депозиту) у клієнта виникає право вимагати від банку: приймати, зараховувати, виконувати розпорядження

про перерахування і видачу відповідних сум, проведення інших операцій за рахунком, виплачувати проценти тощо. Цьому праву майнової вимоги кореспондують відповідні обов'язки банку. Висловлюючись мовою економістів (фінансистів), у обох сторін баланс не змінюється. У однієї особи припиняється право власності на передані нею готівкові кошти (пасив), але виникає право вимоги (актив). У іншої особи виникає право власності на отримані гроші (актив), але виникає обов'язок, борг (пасив).

Зважаючи на те, що банківський рахунок – це метод (інструмент) обліку, спосіб контролю, бухгалтерський документ, про що зазначалося вже вище, то записи на таких рахунках є фіксацією зміни правових вимог (активу) та відповідних їм обов'язків (пасиву) у відносинах між банком і клієнтом. Власне кажучи, правові вимоги клієнта та кореспондуючі правам обов'язки банку і є безготівковими грошима, які фіксуються, обліковуються у вигляді записів на рахунках у банках. А точніше, фіксується вартість таких вимог клієнта і обов'язків банку.

Зроблений висновок відповідає результатам тлумачення терміну «безготівкові гроші», що наведені вище. Зокрема, ним позначаються об'єкти цивільних прав, які, поруч з готівкою, є одним із видів грошей. Вони здатні вільно трансформуватися у готівкові гроші і навпаки. Така трансформація відбувається за допомогою банківської системи, а тому банки її закріплюють, фіксують шляхом записів на банківських рахунках, відкритих на ім'я клієнтів.

Безготівкові гроші не є речами, на відміну від готівкових, які визнаються речами.

Таким чином, безготівкові гроші (грошові кошти) – це правові вимоги клієнта та кореспондуючі правам обов'язки банку, які фіксуються та обліковуються шляхом записів на рахунках у банках.

Література:

1. Безготівкові гроші – це що таке, і як вони працюють? [Електронний ресурс] // Сайт «Все про все». – Доступ: <http://hair2014.ru/bezgotivkovigroshi-tse-shho-take-i-yak-vony-pratsyuuyut/>.
2. Безналичные деньги [Електронний ресурс] // Банк справка. – Доступ: <http://bankspravka.ru/bankovskiy-slovar/beznalichnyie-dengi.html>.
3. Про банки і банківську діяльність : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001. – № 5–6. – ст. 30.

4. Банковский счет: определение, структура и виды [Электронный ресурс] // Сайт «Счета-в-банке». –Доступ: <http://schetavbanke.com/schet-v-banke/informaciya/bankovskij-schet.html>.

5. Постанова Судових палат у цивільних та господарських справах Верховного Суду України від 6.04.2016 [Електронний ресурс] / Офіційний вебсайт Верховного Суду України. –Доступ: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/395E8278AA315356C2257F8F00431B6B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/395E8278AA315356C2257F8F00431B6B).

Вдовиченко В.Д.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАНУ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Учасниками майнових і особистих немайнових відносин, що регулюються чинним цивільним законодавством, крім фізичних осіб, виступають різноманітні організації — державні, кооперативні, громадські господарські товариства та інші організації. Для того, щоб ці організації стали суб'єктами цивільним правовідносин, вони повинні буди юридичною особою. Інститут юридичної особи вводиться для того, щоб його норми закріпили організаційно-структурну, майнову і функціональну єдність відмінного від фізичної особи учасника цивільних правовідносин, встановили межі його цивільної правоздатності і дієздатності, визначили порядок створення і припинення, врегулювали також низку питань, що загалом дають можливість визначити правове становище такого учасника.

Згідно статті 80 ЦК юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридична особа наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді. Серед юридичних осіб особливий статус мають юридичні особи публічного права. Норми

цивільного права визначають їх загальне становище як учасників суспільних відносин [1].

Правоздатність в її універсальному розумінні не завжди може застосовуватись до юридичних осіб публічного права, адже вони наділяються спеціальною правоздатністю, тобто прослідковується наділення цих осіб такими правами та обов'язками, які безпосередньо відповідали б поставленим цілям та завданням їх діяльності. Тому щодо них доцільно закріпити спеціальну правоздатність, межі якої визначатимуться актом про заснування конкретної юридичної особи публічного права. Щодо цивільної дієздатності юридичної особи публічного права, то вона передбачає можливість для неї набувати цивільних прав та брати на себе цивільні обов'язки. ЦК України встановлює, що юридична особа набуває цивільних прав та бере на себе цивільні обов'язки через свої органи, які діють відповідно до закону або установчих документів. Дієздатність юридичної особи публічного права здійснюється через органи, що діють відповідно установчих документів та закону.

Особливостями юридичних осіб публічного права є публічний характер їх цілей, наявність у багатьох випадках владних повноважень чи особливого характеру членства. Деякі вітчизняні науковці до юридичних осіб публічного права відносять державу Україна, АР Крим, територіальні громади та створювані ними такі суб'єкти публічного права зі статусом юридичних осіб, як органи державної влади, органи влади АР Крим, органи місцевого самоврядування, навчальні заклади (університети, інститути, школи, гімназії) тощо. Публічно-правові юридичні особи можуть створюватися також для досягнення господарських та соціальних цілей загального характеру або для задоволення потреб певних груп населення.

Юридичними особами є також Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, міністерства та органи місцевого самоврядування. Ці юридичні особи мають самостійний баланс, у якому відображають належне їм майно, яким, як правило, користуються на правах господарського відання або оперативного управління. Важливе значення з огляду на викладене набуває класифікація юридичних осіб саме публічного права. Так, В. Борисова до останніх відносить органи державної влади, органи місцевого самоврядування тощо, які мають на меті державні інтереси, тобто визнані державою і забезпечені правом інтереси соціальної спільноти, задоволення яких є неодмінною умовою та гарантією її існування і розвитку [3].

Юридичні особи публічного права вважаються створеними з моменту їх державної реєстрації, оскільки винятку із загальної норми щодо них не встановлено. Порядок створення та правовий статус юридичних осіб публічного права встановлюються Конституцією, однак у чинній редакції Конституції України такі норми відсутні. Аналіз статей 170, 171, 172 нового ЦК України дозволяє дійти висновку, що саме ці органи є суб'єктами цивільно-правових відносин, для чого вони і визнаються публічними юридичними особами, водночас виступаючи органами вказаних публічно-владних утворень.

Основними ознаками юридичної особи є:

- участь у цивільному обороті від свого імені. Стороною договору виступає саме юридична особа (а не її засновники), вона несе відповідальність за його виконання.

- наявність відособленого майна. Юридична особа може мати відокремлене майно, яке належить саме цій юридичній особі на праві власності. Юридична особа може володіти й іншим майном, на підставі інших речових прав.

- кожна юридична особа має своє найменування.

- юридична особа повинна мати місцезнаходження.

- здатність бути позивачем або відповідачем у суді.

- правоздатність і дієздатність юридичних осіб виникає з моменту її державної реєстрації.

- юридична особа підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому законом.

- юридична особа набуває прав та здійснює свої обов'язки через свої органи.

- юридична особа є суб'єктом господарювання (як і фізична особа- підприємець)

- органи державної влади також є юридичними особами публічного права. [4].

Юридичні особи публічного права здатні бути суб'єктами речових прав, тобто факт наявності майна юридичної особи. Юридичну особу публічного права при її створенні наділяє майном засновник. Засновником є власник майна – держава (територіальна громада). При створенні юридичних осіб держава уповноважена діяти через них як власник майна. Держава спрямовує діяльність юридичних осіб нею утворених на виконання завдань, які забезпечують суспільний правопорядок та прогресуючий розвиток усього суспільства. Оскільки державні функції реалізуються через створені підприємства, установи, організації, саме управління та використання

закріпленого за ними майна спрямоване на полегшення реалізації, визначених законом завдань.

Також ЦК України проголошує позицію щодо правової рівності юридичних осіб публічного права з іншими учасниками у цивільних правовідносинах. Для прикладу, при укладенні цивільно-правового договору між юридичними особами приватного та публічного права жоден із зазначених не має владного становища, адже всі умови договору узгоджуються сторонами добровільно шляхом домовленості. При ситуації непогодження з деякими умовами кожна із сторін має право відмовитись від укладання договору або звернутися до суду для врегулювання спору. [5].

Виникнення юридичної особи неможливе без певних установчих документів, якими можуть бути: розпорядчий акт, або статут (положення), або установчий договір і статут, або протокол зборів тощо. В установчих документах повинні зазначатись найменування юридичної особи, місце її знаходження, цілі і предмет діяльності, склад і компетенція її органів, а також інші відомості, що передбачаються законодавчими актами про юридичні особи відповідного виду. Установчі документи можуть містити й інші реквізити, які не суперечать законодавству.

Неодмінною умовою виникнення юридичної особи є або її державна реєстрація, або реєстрація її статуту. Відповідно до Положення про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 1994 р. (у редакції постанови КМ від 25 січня 1996 р.), державну реєстрацію суб'єктів підприємництва незалежно від їх організаційних форм і форм власності, за винятком окремих видів суб'єктів підприємницької діяльності (банки, засоби масової інформації, фондова біржа тощо), проводять виконкоми міських та районних Рад народних депутатів.

Можемо зробити висновок, що юридичні особи публічного права визнаються повноцінними суб'єктами цивільних правовідносин, та на них поширюються ті ж законодавчо визначені правила та принципи цивільного права, що застосовуються і до інших учасників. Проте до зазначених юридичних осіб можуть застосовувати і спеціальні положення, які безпосередньо стосуються здійснення ними визначених державою завдань.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Посикалюк О.О. Поняття юридичної особи публічного права, - 2015.
3. Борисова В. І. Юридична особа - універсально правова форма участі організацій у цивільному обороті, - 2003. - Вип. 2. С. 9
4. Витрянський В. Ознаки юридичної особи // Економіка та життя. - 1995, № 8.
5. Цивільний кодекс України : наук.-практ. коментар: у 2 ч. / за заг. ред. Я. М. Шевченко, - 2004.
6. Положення про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності від 29 квітня 1994 р. № 276.

Ярчук М.І.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ТА ВИНИКНЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Однією з важливих складових правового статусу юридичної особи є правосуб'єктність. Багато дослідників [1] датують появу перших теорій сутності юридичної особи серединою XIX століття і пов'язують з ім'ям Ф.К. Савіньї. Між тим, мабуть "пальму першості" все-таки слід віддати Гейзе (Heise), який звернув увагу вченого світу на сутність особливого колективного суб'єкта права ще на початку минулого століття. "Після того, як Heise (Grundriss eines Systems des gemeinen Civilrechts 1-е ізд. 1807 г) вперше підвів під одну категорію різні види юридичної особи, які він поставив поряд з фізичними особами, вся допитливість і звернулася до питання, що таке являє собою ця нова категорія осіб "[2] З появою юридичної особи, з'явилась необхідність у розробці цієї теми. Не дивлячись на те, що вже пройшло понад 100 років з часу легального закріплення за юридичною особою статусу суб'єкта права, увага до його

правосуб'єктності лише зростає. Така ситуація пояснюється тим, що впродовж усієї історії, на кожному її новому етапі, правосуб'єктність юридичної особи, доповнювалась новим змістом. З 1991 року настав новий етап, для усіх держав, які до цього були часткою СРСР. У цей період з'явилась потреба виділення того раціонального, що вже було накопичено у правовій науці. Деякі зарубіжні вчені (наприклад, Серман (Serment), Гельдер (Holder)) дотримувалися схожих поглядів. Так на думку Серман (1877 р), право - завжди влада, а суб'єкт прав - той, чия воля є постійно діючою і визначальною, отже, у юридичній особі - адміністратор (хоча його воля і обмежена інтересами юридичної особи [3]).

Поняття юридичної особи у новому ЦК України визначає ст. 80, відповідно до якої юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, наділена правоздатністю і дієздатністю, яка може бути позивачем і відповідачем у суді. У цій статті наведено перелік ознак, притаманних юридичній особі. Однак аналіз природи юридичної особи та законодавства, яке регулює порядок створення, функціонування і припинення юридичних осіб, дозволяє виділити низку ознак юридичної особи, які не знайшли належного відображення у ЦК.

За характером властивостей ознаки, які надають можливості визнати те чи інше утворення юридичною особою можна поділити на три групи, такі як соціально-економічні, вони характеризують утворення як сукупність осіб, які займаються трудовою діяльністю з використанням певних матеріальних ресурсів, спрямованою на досягнення основної мети юридичної особи; структурно-організаційні, вони розкивають специфіку створення, функціонування та припинення утворення, а також управління; правові, вони визначають правила взаємодії юридичної особи з іншими суб'єктами. Всі ознаки юридичної особи тісно пов'язані між собою і повинні розглядатися в сукупності, взаємодії, хоча кожна з цих ознак виконує різну роль у значенні функціональної діяльності юридичної особи. Отже, юридична особа, як суб'єкт права безумовно відіграє вирішальну роль в економіці будь-якої країни. Тому не випадково інститут юридичної особи належить до центральних інститутів права високо розвинутих країн. Яке ж відображення дістав інститут юридичної особи в сучасному українському праві? Спробую висвітлити цю проблему у своїй роботі.

Так, вже у Іч. II ст.ст. до. н.е. римські юристи намагались пояснити ідею існування організацій (союзів), вододіючих нероздільним, відособленим майном,

виступаючих у правовому обороті від власного імені, існування яких не залежить від змін в складі їх учасників, тобто в даному випадку мова іде про освітянські союзи, які володіють правоздатністю нарівні з фізичними особами. Проте, саме поняття «юридична особа» було невідоме римському праву. Римські юристи лише зробили спробу розширити коло суб'єктів приватного права за рахунок особливих об'єднань, союзів громадян, не вникаючи в сутність цього правового явища. Перші фундаментальні теоретичні розробки, присвячені проблемі сутності юридичної особи, були зроблені в епоху феодалізму, на межі XII-XIII ст.ст. В той час юридична особа розглядалась як породження правопорядку, тобто як деяка юридична фікція, штучно сконструйована і придумана законодавцем. Ці вчення отримали назву теорії фікції (або фікційні теорії).

Основоположником такого підходу вважають папу Інокентія IV, який в 1245р. на Ліонському соборі заявив, що корпорація існує лише в людській уяві, що це фікція (*persona ficta*), придумана розумом. Е.Н. Трубецької, аналізуючи теорію фікції [4], вказував, що теорія Савіні спочиває на хибному припущенні, ніби дійсними суб'єктами прав можуть бути тільки живі, фізичні люди, так як тільки вони можуть відчувати, а отже, і насолоджуватися. Разом з тим насправді суб'єкт права і суб'єкт користування можуть не збігатися (наприклад - виконувач духівниці як суб'єкт права і особи, на користь яких він зобов'язаний виконувати певні дії - як суб'єкти користування). Таким чином і за юридичною особою не можна заперечувати значення дійсного суб'єкта права лише на тій підставі, що воно не може бути суб'єктом користування. Крім того, поняття суб'єкта права не завжди збігається з поняттям конкретного, живого індивіда (наприклад, коли мова йде про зниклого без вісті), а юридичні особи цілком реальні. І знову ми зустрічаємось із фікцією, яка просто прийняла нову форму. Деяко інакший варіант розвитку теорії фікції був запропонований Р. фон Ієрінгом. Згідно висунутої ним «теорії інтересу» права і обов'язки юридичної особи в дійсності належать тим реальним фізичним особам, які фактично використовують спільне майно і отримують від нього вигоду. Їх спільний інтерес і реалізує юридичну особу. Раціональна зернина у вченні Ієрінга, на відміну від Савіні і його послідовників, полягає в тому, що він не відривав юридичну особу від живих людей і їх відносин. Іншим великим напрямком в розробці доктрин про сутність юридичної особи, на противагу фікційним теоріям, стали так названі «реалістичні концепції», які визнавали реальність юридичної особи як суб'єкта права.

Найбільш прогресивними й значними серед представлених в той час концепцій, які виходили із того, що юридична особа - це реально існуюче явище, яке володіє людським субстратом, являються:

«Теорія колективу», розроблена академіком А. Венедиктовим, виходить із того, що носіями правосуб'єктності державної юридичної особи являється колектив працівників і службовців, а також всенародний колектив, організований в соціалістичну державу.

«Теорія держави», висунута С. Асканазієм, обґрунтовує тезу про те, що за кожним державним підприємством стоїть власник його майна - сама держава. І саме тому людський субстрат юридичної особи не можна зводити до трудового колективу даного підприємства.

«Теорія директора», представлена в працях Ю. Толстого і розвинута в роботах В. Грибанова, виходила з того, що оскільки воля керівника визнається волею самої юридичної особи і саме через нього вона отримує права і обов'язки, то саме директор уповноважений діяти від імені організації в сфері правового обороту, керувати і представляти собою сутність («людський субстрат») юридичної особи.

Юридична особа з'являється як форма задоволення громадських потреб в централізації капіталу для реалізації значних господарських проектів, а також з метою захисту різних корпоративних інтересів. На відміну від фізичних осіб, юридичні особи не є живими істотами і тому не мають природної волі, однак у них діє об'єднана людська воля і об'єднана людська сила в певному напрямі, зумовленому метою створення юридичної особи. Внаслідок цього за юридичною особою і визнається можливість бути суб'єктом права. Слід зазначити, що юридична особа є самостійним суб'єктом правовідносин і існує незалежно від фізичних осіб, які її утворили, і хоч це колективне утворення і визнається суб'єктом правовідносин, однак як юридична особа воно може бути носієм лише таких прав та обов'язків, які не пов'язані з природними властивостями людей.

Юридичні особи можуть бути добровільно ліквідовані й на інших, передбачених законом, підставах. Підставами примусової ліквідації можуть бути: рішення арбітражного суду про визнання юридичної особи банкрутом; рішення суду про визнання недійсними установчих документів про створення юридичної особи; рішення суду про заборону діяльності юридичної особи як такої, що систематично порушує

умови, передбачені законодавчими актами, або суперечить цілям діяльності юридичної особи, або діяльності, забороненої законом. Банкрутство є однією з найбільш поширених підстав примусової ліквідації юридичної особи.

Таким чином, як можна побачити із вищевикладеного, розвиток і подальше вдосконалення настільки складного й важливого інституту, як юридична особа, навряд чи можливе було б без його серйозних наукових досліджень, які велись на протязі всієї історії його існування і продовжуються сьогодні в юридичній науці.

Насамперед, для утворення юридичної особи передусім потрібні засновники. Засновниками можуть бути: власники майна або уповноважені власником майна органи, а у передбачених законодавчими актами випадках – не власники, а інші особи.

Література:

1. Зінченко С.А., Лапач В.А. Суб'єкт підприємництва як юридична особа. // Держава і право. - 1995. № 1. - С. 51.
2. Єльяшевич В.Б. Указ. соч. - 455 с.
3. Єльяшевич В.Б. Указ. соч. - С.10
4. Трубецькой Є.М. Енциклопедія права. - СПб.: Юридичний інститут, 1998. - С. 134.
5. Ч.Н. Азімова - Цивільне право України. Частина перша; За ред. проф, доцентів С.Н. Приступи, В.М Ігнатенка. - Харків: Право, 2000
6. Є.О. Харитонов, Н.О.Саніахметова / Цивільне право України: Підручник. - К.: Істина, 2003.
7. https://kodeksy.com.ua/tsivil_nij_kodeks_ukraini/statja-80.htm

Бокша А. В.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Територіальна громада — це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр (за Законом України «Про місцеве самоврядування»).

Слід зазначити, що поняття «територіальна громада» є відносно новим для вітчизняної державно-управлінської науки. Як зазначалося вище, його конституювання як важливого суб'єкта місцевого самоврядування в Україні відбулося з прийняттям Конституції України 1996 р., коли законодавець уперше серед чисельної кількості споріднених дефініцій(як, наприклад, «територіальна самоорганізація громадян», «громадяни, які проживають на території», «населення адміністративно-територіальних одиниць», «територіальний колектив громадян»[1]) обрав поняття територіальна громада, під якою розуміють сукупність жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр [2].

В Україні територіальна громада з її звичаями і традиціями сформувалася в глибоку давнину. Дослідник громади в Україні І. Черкаський слушно зазначав: «... Про початок походження цієї установи ми не знаходимо жодних відомостей ні в літописах, ні в писаних законодавчих пам'ятках. З часів, коли слов'янські племена, які заселяли теперішню південно-західну Русь, ще не були об'єднані в державні спілки під зверхньою владою господарів» (цит. за [3]). І хоча еволюція територіальної громади в Україні тривала століттями, її роль та значення завжди були важливими в українському суспільстві. Зокрема, Іван Франко, розмірковуючи над цим питанням, ще наприкінці ХІХ ст. писав: «... Коли кожний повіт, кожний край, кожна держава складається з громад – сільських чи міських, то все одно перша і найголовніша завдання тих, що управляють державою, краями, повітами, повинна би бути така, що добре упорядковувати і мудрими правами якнайліпше забезпечити ту найменшу, але основну одиницю. Бо коли громада зле впорядкована, бідна, темна і сама по собі розлазиться, то очевидно, що й увесь побудований на ній порядок повітовий, крайовий і державний не може бути тривалий» [4, ст 175].

О. Мороз пропонує такий перелік основних ознак територіальної громади:

- спільна територія існування (що може включати проживання, роботу, володіння нерухомим майном);

- спільні інтереси у вирішенні питань життєдіяльності;
- соціальна взаємодія у процесі реалізації цих інтересів;
- психологічна самоідентифікація кожного члена з громадою;
- спільна комунальна власність [5].

Протягом усього свого існування територіальна громада в Україні здійснювала низку функцій, що забезпечували життєдіяльність села чи міста. Серед них найважливіші: забезпечення правопорядку на своїй території, безпека всіх членів громади та збереження рухомого й нерухомого майна, а також господарська, соціального захисту, культурно-просвітницька функції.

Повноваження територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування в Україні визначаються ст. 143 Основного закону. До них належать управління майном, що є в комунальній власності територіальної громади; затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку та контроль за їх виконанням; затвердження бюджетів відповідних адміністративних одиниць та контроль за їх виконанням; визначення місцевих податків та зборів, передбачених законом; забезпечення проведення місцевих референдумів та реалізація їх результатів; утворення, реорганізація та ліквідація комунальних підприємств, організацій та установ, контроль за ними; здійснення інших повноважень, визначене чинним законодавством. Таким чином, можна виокремити такі функції територіальних громад: планування й програмування розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, бюджетно-фінансова, матеріально-технічна функції та функція соціального контролю.

Оскільки територіальною громадою є жителі, об'єднанні спільним проживанням у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці, то очевидним є те, що територіальна громада не може припинити своє існування за власною ініціативою. Для цього потрібне рішення уповноваженого органу державної влади про створення чи ліквідацію відповідної адміністративно-територіальної одиниці. З огляду на викладене вище виникають сумніви щодо доцільності їх державної реєстрації в єдиному контексті з юридичними особами, як це іноді пропонується деякими авторами. При цьому, на відміну від юридичних осіб, які можуть бути, наприклад, створені у формі товариства однією особою, територіальні громади повинні відповідати певним кількісним

параметрам щодо їх чисельності, встановлених законом. Територіальним громадам притаманні й інші специфічні ознаки, за якими вони відрізняються від юридичних осіб, що дає підстави кваліфікувати їх як особливих суб'єктів цивільного права, які не вписуються традиційну конструкцію юридичної особи.

Важливість та невідкладність вирішення проблем становлення громад як первинного елемента системи місцевого самоврядування обумовлена не лише необхідністю побудови в Україні ефективної моделі місцевої публічної влади, але й потребою в розбудові та розвитку громадянського суспільства. Місцеве самоврядування не запроваджується згори, а виникає знизу. В його основі – усвідомлена потреба людей до самоорганізації, відчуття відповідальності жителів села, селища, міста за вирішення питань свого повсякденного життя. Звідси й найсерйозніша проблема для сучасної України – пасивність громадян, низький рівень громадянської активності, без подолання якої неможливо не лише сформувати дієздатну громаду в Україні, але й взагалі здійснити будь-які реформи на місцевому, так і на загальнонаціональному рівнях.

Література:

1. Баймуратов М. Правовий статус територіальної громади в Україні: теоритичні та практичні проблеми /М. Баймуратов // Муніципальний рух: новий етап розвитку: Матеріали VII Всеукр. Муніцип. Слухань «Муніципальний рух в Україні – 10 років розвитку» (6 – 8 верес. 2001., Бердянськ). – К. : Логос, 2002. – с. 368 – 371.
2. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997. № 280. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
3. Гураль П. Поняття і сутність територіальної громади в Україні / П. Гураль // Юриспруденція on-line: інтернет-видання. / Режим доступу: www.lawyer.org.ua.
4. Франко І. Що таке громада і чим вона повинна бути? / І. Франко // Збір. Творів: у 50 т. – К. : Наук. Думка, 1985. – Т. 44. – Кн. 1. – С. 175 – 185.
5. Мороз О.Ю. Територіальна громада: сутність становлення та сучасні українські реалії / О.Ю. Мороз // Демократ. Врядування: електрон. наук. фах. видання. – 2008. – Вип. 2. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua.

Швецова Р.М.

Студентка 2 курсу

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ПОДРУЖЖЯ

Подружжя, яке перебуває в зареєстрованому шлюбі, набуває особистих немайнових прав та обов'язків. Особисті немайнові права та обов'язки — це такі, що не мають майнового змісту. В основу регулювання особистих немайнових відносин між подружжям покладено принципи рівності при набутті та здійсненні особистих немайнових прав та обов'язків.

З усього розмаїття відносин, що виникають у сім'ї між подружжям, підлягають правовому регулюванню тільки ті, які, на думку законодавця, є найбільш важливими як для кожного із подружжя, членів його сім'ї, так і для суспільства в цілому. Серед інших правовому регулюванню підлягають і деякі особисті немайнові відносини, які є стрижнем подружнього життя, причому їх регулювання є одним із завдань Сімейного кодексу України [2].

Кількість перерахованих у сімейному кодексі особистих прав подружжя порівняно невелика. Причина тому – специфіка цих прав: їх важко підпорядкувати прямому впливу закону, оскільки якість їх виконання багато в чому залежить те душевного світу людини, її ставлення до таких понять, як обов'язок, відповідальність тощо ось чому саме особисті права гранично насичені нормами морального порядку [1].

Кожен із подружжя зобов'язаний турбуватись про сім'ю. Аналізуючи перелічені в главі 6 Сімейного кодексу України права та обов'язки подружжя, можна дійти висновку, що законодавець при їх визначенні враховує як загальні цивільно-правові положення щодо визначення особистих немайнових прав громадян незалежно від шлюбу, так і закріплює порядок виникнення, здійснення та припинення таких прав та обов'язків у осіб, що перебувають у зареєстрованому шлюбі. Це можна пояснити тим, що кожному громадянину від народження або за законом належить певне коло особистих немайнових прав та обов'язків. Більшістю з таких прав особа володіє довічно. Вступ до шлюбу суттєво не впливає на ці права. Вони продовжують належати кожному з подружжя як громадянину [3, с. 215].

Кожній особі від народження або за законом належать певне коло особистих немайнових прав та обов'язків. Більшістю с таких прав особа володіє довічно, і вступ у шлюб не впливає на ці права. Вони продовжують належати кожному із подружжя як особі. Конституція України [1] до таких прав відносить: право на життя, на повагу до гідності та честі, на охорону здоров'я, на свободу та особисту недоторканість, на недоторканість особистого життя та інші особисті права.

До особистих немайнових прав подружжя, перш за все, відносяться право на материнство та батьківство, яке зазначено у статтях 49 та 50 СК України [2]. Материнство – це забезпечена законом можливість жінки здійснювати репродуктивну функцію – народжувати дітей, утримувати та виховувати їх. Батьківство в праві визначається як факт походження дитини від певного чоловіка, юридично посвідчений записом в органах РАЦСу про народження. Хоча ці особисті немайнові права подружжя і регулюються різними статтями СК України, фактично є спільним правом подружжя.

Також до особистих немайнових прав подружжя відносять – право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності. Індивідуальність особи – це неповторна своєрідність людини, яка є невід'ємною частиною її фізичного буття. Індивідуальність чоловіка та жінки є запорукою їх почуттів (любові) та лежить в основі створення сім'ї [3].

Ще одним із основних прав подружжя є: право дружини та чоловіка на свободу та особисту недоторканність. Згідно із ст. 56 СК України [2] під правом на свободу та особисту недоторканність закон розуміє право на вільний вибір кожним із подружжя місця свого проживання, на припинення шлюбних відносин, на вжиття заходів, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства, щодо підтримання шлюбних відносин.

Отже, можна зробити висновок, що особисті немайнові права подружжя є невід'ємною частиною регулювання їх відносин і ці відносини мають дуже велике значення для створення і гідного проживання у шлюбі.

Подружжя, яке перебуває в зареєстрованому шлюбі, набуває особистих немайнових прав та обов'язків. Особисті немайнові права та обов'язки — це такі, що не мають майнового змісту. В основу регулювання особистих немайнових відносин між подружжям покладено принципи рівності при набутті та здійсненні особистих немайнових прав та обов'язків. З усього розмаїття відносин, що виникають у сім'ї між

подружжям, підлягають правовому регулюванню тільки ті, які, на думку законодавця, є найбільш важливими як для кожного із подружжя, членів його сім'ї, так і для суспільства в цілому. Серед інших правовому регулюванню підлягають і деякі особисті немайнові відносини, які є стрижнем подружнього життя, причому їх регулювання є одним із завдань Сімейного кодексу України [2]. Кожен із подружжя зобов'язаний турбуватись про сім'ю. Аналізуючи перелічені в главі 6 Сімейного кодексу України права та обов'язки подружжя, можна дійти висновку, що законодавець при їх визначенні враховує як загальні цивільно-правові положення щодо визначення особистих немайнових прав громадян незалежно від шлюбу, так і закріплює порядок виникнення, здійснення та припинення таких прав та обов'язків у осіб, що перебувають у зареєстрованому шлюбі. Це можна пояснити тим, що кожному громадянину від народження або за законом належить певне коло особистих немайнових прав та обов'язків. Більшістю з таких прав особа володіє довічно. Вступ до шлюбу суттєво не впливає на ці права. Вони продовжують належати кожному з подружжя як громадянину [3, с. 215]. Особисті немайнові відносини – це суспільні відносини, які виникають з приводу саме нематеріальних благ і відрізняються від майнових тим, що не мають матеріального змісту. А щодо особистих немайнових прав подружжя, то це врегульовані нормами сімейного права відносини з приводу особистих немайнових благ та інтересів осіб, між якими укладено шлюб у встановленому законом порядку. До особистих немайнових прав подружжя СК України [2] відносить такі правовідносини як: право на материнство, право на батьківство, особисту свободу та недоторканість, повага до своєї індивідуальності, на духовний та фізичний розвиток, на зміну прізвища, на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї. Кожній особі від народження або за законом належать певне коло особистих немайнових прав та обов'язків. Більшістю з таких прав особа володіє довічно, і вступ у шлюб не впливає на ці права. Вони продовжують належати кожному із подружжя як особі. Конституція України [1] до таких прав відносить: право на життя, на повагу до гідності та честі, на охорону здоров'я, на свободу та особисту недоторканість, на недоторканість особистого життя та інші особисті права. До особистих немайнових прав подружжя, перш за все, відносяться право на материнство та батьківство, яке зазначено у статтях 49 та 50 СК України [2]. Материнство – це забезпечена законом можливість жінки здійснювати репродуктивну функцію – народжувати дітей, утримувати та виховувати їх. Батьківство

в праві визначається як факт походження дитини від певного чоловіка, юридично посвідчений записом в органах РАЦСу про народження. Хоча ці особисті немайнові права подружжя і регулюються різними статтями СК України, фактично є спільним правом подружжя.

Також до особистих немайнових прав подружжя відносять – право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності. Індивідуальність особи – це неповторна своєрідність людини, яка є невід’ємною частиною її фізичного буття. Індивідуальність чоловіка та жінки є запорукою їх почуттів (любові) та лежить в основі створення сім’ї [3]. Велике практичне значення має право дружини та чоловіка на розподіл обов’язків та спільне вирішення питань життя сім’ї. Згідно ст. 54 СК України [2] закріплюється принцип рівності подружжя при вирішенні найважливіших питань сім’ї. Цей принцип є одним із основних принципів регулювання сімейних відносин, який ґрунтується на визнанні рівних цінностей подружжя у шлюбних відносинах [3]. Ще одним із основних прав подружжя є: право дружини та чоловіка на свободу та особисту недоторканність. Згідно із ст. 56 СК України [2] під правом на свободу та особисту недоторканність закон розуміє право на вільний вибір кожним із подружжя місця свого проживання, на припинення шлюбних відносин, на вжиття заходів, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства, щодо підтримання шлюбних відносин. Особисті немайнові права становлять лише частину правового статусу подружжя, але ця частина має суттєве значення, бо є фундаментом для створення міцної сім’ї. Зміст правового статусу подружжя розкривається в нормах, що визначають конкретні права і обов’язки. Чинний закон дає можливість розрізняти особистий і майновий правовий статус подружжя. Особистий правовий статус – це особисті немайнові права і обов’язки подружжя [4, с. 165].

Аналізуючи перелічені права та обов’язки подружжя, можна зробити висновок, що законодавець при їх визначенні враховує як загальні цивільно-правові положення щодо визначення особистих немайнових прав громадян незалежно від шлюбу, так і закріплює порядок виникнення, здійснення та припинення таких прав та обов’язків у осіб, що перебувають у зареєстрованому шлюбі. Це можна пояснити тим, що кожному громадянину від народження або за законом належить певне коло особистих немайнових прав та обов’язків. Більшістю з таких прав особа володіє довічно. Вступ до

шлюбу суттєво не впливає на ці права. Вони продовжують належати кожному з подружжя як громадянинові.

Підбиваючи підсумки загальної характеристики особистих немайнових прав та обов'язків подружжя, необхідно підкреслити, що ці права виникають у зв'язку з укладанням шлюбу. Більшість з них діє у вигляді законодавчих принципів побудови сім'ї. Захист цих прав не завжди має реально-правовий характер. Невиконання будь-ким із подружжя обов'язку не порушувати особистих немайнових прав іншого з подружжя може бути підставою розірвання шлюбних відносин. Посадові особи правоохоронних органів мусять знати правову природу особистих немайнових прав подружжя і використовувати їх в діяльності, пов'язаній з профілактикою правопорушень. Таким чином підбиваючи підсумки загальної характеристики особистих немайнових прав та обов'язків подружжя, необхідно підкреслити, що ці права виникають у зв'язку з укладанням шлюбу. Більшість з них діє у вигляді законодавчих принципів побудови сім'ї. Захист цих прав не завжди має реально-правовий характер. Невиконання будь-ким із подружжя обов'язку не порушувати особистих немайнових прав іншого з подружжя може бути підставою розірвання шлюбних відносин. Посадові особи правоохоронних органів мусять знати правову природу особистих немайнових прав подружжя і використовувати їх в діяльності, пов'язаній з профілактикою правопорушень. Слід зазначити, що санкцій за невиконання подружжям особистих немайнових обов'язків Сімейним кодексом прямо не передбачено. Однак зловживання одним із подружжя особистими правами чи обов'язками, очевидне нехтування інтересами сім'ї, а також ігнорування чи перешкоджання здійсненню іншим з подружжя його особистих немайнових прав може бути підставою для розірвання шлюбу, а в ряді випадків тягне для одного з подружжя — правопорушника негативні наслідки в майновій сфері.

Отже, можна зробити висновок, що особисті немайнові права подружжя є невід'ємною частиною регулювання їх відносин і ці відносини мають дуже велике значення для створення і гідного проживання у шлюбі.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>

2. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

3. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін. ; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. – 2-е вид., перероб. і допов.– К. : Юрінком Інтер, 2009. – 288 с.

4. Жилінкова І.В. Науково-практичний коментар Сімейного Кодексу України/І.В. Жилінкова. К.: Істина, 2008. 165 с.

Канарьова О.С.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Для виникнення суб'єктивного права власності потрібна наявність відповідного юридичного факту або сукупності певних фактів. Саме такі юридичні факти називаються підставами виникнення права власності.

В науці цивільного права підстави (способи) виникнення права власності прийнято поділяти на первинні та похідні. При розмежуванні первинних і похідних підстав виникнення права власності в одних випадках перевагу надають критерію волі, в інших - правонаступництву.[4]

Прихильники критерію волі до первинних відносять такі підстави, за яких право власності виникає незалежно від волі попередніх власників, а до похідних - за яких воно виникає внаслідок волевиявлення попереднього власника.

Якщо за основу розмежування беруть критерій правонаступництва, первинними вважають підстави, за яких правонаступництво відсутнє, а похідними - способи, засновані на правонаступникові.

За різних підходів можливі різні тлумачення певних правових явищ. Так, прихильники критерію волі націоналізацію вважають первинним способом виникнення права власності, пояснюючи це тим, що право власності держави на націоналізоване

майно виникає незалежно від волі колишнього власника. Ті, хто перевагу віддає правонаступництву, мають націоналізацію за похідний спосіб набуття права власності.

Якому критерію слід віддати перевагу? Розглядаючи окремо кожен з цих способів набуття права власності, можна зробити висновок, що такий поділ не має практичного значення. Законодавство України з поділом на первинні та похідні способи виникнення права власності не пов'язує будь-яких правових наслідків. Крім того, сама позиція, яку відстоюють автори такого поділу, викликає багато непорозумінь. Адже важко знайти річ, яка нікому не належить. Якщо держава дозволяє збирати гриби чи ягоди в лісі, ловити рибу в річках, полювати на диких звірів, то це не означає, що ці об'єкти нікому не належать. У законодавчому дозволі саме і виявляється воля власника. Це підтверджується п. 4 ст. 10 Закону України «Про власність», у якому зазначено, що кожен громадянин має право відповідно до законодавства України користуватися природними об'єктами для задоволення власних потреб. Подібне можна сказати й про знахідку. Той, хто знайшов річ, стає її власником не тому, що вона нікому не належить, а тому, що власник не може її відшукати або не шукав її взагалі. Іншими словами, відмовився від неї, що рівнозначно волевиявленню.

До первинних способів відносять також набуття права власності на створену нову річ, перероблену чужу та створену нову річ з чужих матеріалів (специфікація). У цьому разі, хоча і йдеться про створення нового об'єкта, але стверджувати, що він виник з нічого, не можна. Адже річ створюється з певної сировини. Цю сировину потрібно придбати, що пов'язано з волевиявленням як тієї особи, якій вона належала, так і тієї, яка її придбала.

Підстави набуття права власності, що залежать від волевиявлення попередніх власників, не є суто специфічними для виникнення права власності. Таким способом можуть виникати й інші права. Адже за заповітом до спадкоємця переходять не лише права власника, а й інші майнові права. Крім того, у багатьох випадках однієї лише волі зацікавлених осіб для передачі права власності недостатньо. Потрібно виконати умови, передбачені в законі або іншому законодавчому акті. Так, для передачі речі, обмеженої в обігу, потрібна не лише воля її власника, а й дозвіл компетентного органу держави.[5]

Як бачимо, питання щодо класифікації способів набуття права власності на практиці не має такого великого значення, яке йому відводять в науці цивільного права.

Значення має конкретне визначення специфіки кожного способу набуття права власності.

ЦК України виділяє такі окремі підстави виникнення права власності: створення майна для своїх потреб; привласнення переробленої речі; привласнення загальнодоступних дарів природи; договір; привласнення безхазяйної речі, знахідки, бездоглядної тварини; скарб; приватизація; за набувальною давністю. Відповідно до ст. 346 ЦК України право власності припиняється у разі: відчуження власником свого майна; відмови власника від права власності; припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі; знищення майна; викупу пам'яток історії та культури; викупу земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю; викупу нерухомого майна у зв'язку з викупом з метою суспільної необхідності земельної ділянки, на якій воно розташоване; звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника; ревізиції; конфіскації; припинення юридичної особи чи смерті власника. Право власності може бути припинене і в інших випадках, встановлених законом.

Отже, право власності може виникати за наявності певних юридичних фактів, що поділяються на первісні та похідні. За первісних підстав право власності виникає на річ вперше або незалежно від волі попередніх власників: новостворене майно переробка речі, привласнення загальнодоступних дарів, безхазяйна річ, набуття права власності на рухому річ, від якої власник відмовився, знахідка, бездоглядна домашня тварина, скарб, набувальна давність, викуп пам'ятки історії та культури, ревізиція, конфіскація. За похідними підставами право власності на річ виникає за волею попереднього власника (цивільні правочини, спадкування за законом і за заповітом). Практичне значення такого поділу полягає в тому, що при похідних підставах виникнення права власності на річ завжди потрібно враховувати можливість існування прав на цю річ інших осіб-невласників (наприклад орендаря, заставодержателя, суб'єкта іншого обмеженого речевого права). Ці права, як правило, не припиняються при зміні власника речі, яка переходить до нового володільця. Зрозуміло, що на первісного набувача речі такі обмеження не поширюватимуться.[3]

Більшість підстав виникнення права власності можна розглядати як універсальні, тобто вони поширюються на різні форми власності (виробництво, переробка речей, плоди й доходи). Водночас є й такі, які притаманні лише певній формі власності (конфіскація, приватизація).

Велике практичне значення має правильне встановлення особи власника конкретного майна. У пункті 2 ст. 330 ЦК закріплюється презумпція правомірності набуття права власності на певне майно. Право власності на конкретне майно вважається набутих правомірно, якщо інше не буде встановлено в судовому порядку або незаконність права власності не впливатиме із закону.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Право власності в Україні: Навч. посіб. / О. В. Дзера, Н.С. Кузнецова, О.А. Підпригора та ін.; За заг. ред. О. В. Дзери, Н.С. Кузнецової. — К., Юрінком Інтер, 2000. - 816 с.
4. Цивільне право України : Підручник / Є. О. Харитонов, Н. О. Саніахметова. — К.: Істина, 2003. — 776 с.
5. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. — 2-е вид., допов. і перероб. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — Кн. 1. — 736с.

Андрєєва Д. О.

Студентка 3 курсу

Фахового коледжу

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Відповідно до чинного законодавства цивільну дієздатність має лише фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними. [1]

Цивільна дієздатність — це здатність громадянина своїми діями набувати цивільних прав і створювати для себе цивільні обов'язки. На відміну від правоздатності, яка виникає у момент народження громадянина, набуття дієздатності залежить від віку і стану здоров'я. Вона виникає у повному обсязі з настанням повноліття, тобто після досягнення 18 річного віку.[2]

Наведене визначення дієздатності фізичної особи достатньо повно характеризує цю правову категорію. Разом з тим воно не містить вказівок на особливості дієздатності саме фізичної особи, не зазначає ті риси, котрі відрізняють її від тлумачення дієздатності юридичної особи [3]

Елементами змісту дієздатності фізичної особи є:[3]

1) можливість самостійного вчинення правочинів (правочиноздатність);[3]

Правочиноздатність — здатність здійснювати правомірні дії, спрямовані на встановлення цивільних прав та обов'язків;[2]

2) можливість нести самостійну майнову відповідальність (деліктоздатність);[3]

Деліктоздатність — це здатність особи нести відповідальність за вчинене цивільного правопорушення;[2]

3) можливість складати заповіт та бути спадкоємцем (тестаментоздатність);[3]

Тестаментоздатність — це здатність особи залишати за повіт і бути спадкоємцем;[2]

4) можливість обирати собі представника та самому виступати як представник (трансдієздатність);[3]

Трансдієздатність — здатність особи своїми діями створювати для інших суб'єктів права і обов'язки і її здатність приймати на себе права і обов'язки, що виникають у результаті дій інших осіб.[2]

5) можливість займатися підприємницькою діяльністю (бізнесдієздатність).[3]

З урахуванням цих критеріїв можна виокремити декілька видів дієздатності фізичних осіб:

- 1) повну дієздатність;
- 2) часткову дієздатність;
- 3) неповну дієздатність.

Повна дієздатність визнається за повнолітніми фізичними особами, тобто тими, хто досяг 18 років (ст. 34 ЦК).

Вказаний віковий ценз може бути зниженим у двох випадках: а) реєстрація шлюбу особою, що не досягла 18 років (ч. 2 ст. 34 ЦК); б) надання повної цивільної дієздатності за рішенням органу опіки та піклування неповнолітній особі (ст. 35 ЦК).[3]

Надання повної цивільної дієздатності (емансипація) згідно зі ст. 35 ЦК можливе:

- фізичній особі, яка досягла 16 років і працює за трудовим договором;
- фізичній особі, яка досягла 16 років і бажає займатися підприємницькою діяльністю;
- щодо неповнолітньої фізичної особи, яка записана матір'ю або батьком дитини.[3]

Неповна цивільна дієздатність фізичної особи у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Обсяг неповної цивільної дієздатності розкривається перш за все у переліку дій, які можуть бути вчинені неповнолітньою фізичною особою самостійно. Окрім вчинення дрібних побутових правочинів вона може: самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами; самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної творчої діяльності, що охороняються законом; бути учасником (засновником юридичних осіб), якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи; самостійно укласти договір банківського вкладу (рахунка) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунку). [1]

До обсягу неповної цивільної дієздатності неповнолітніх осіб входять й інші дії: реалізація авторських (винахідницьких) прав, реалізація прав вкладників у банківських установах, право бути учасником (засновником) юридичних осіб. Зокрема, при реалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності неповнолітні можуть укласти ліцензійні та авторські договори, одержувати винагороду.[1]

Неповнолітня особа особисто несе відповідальність за порушення договору, укладеного нею самостійно відповідно до закону.[1]

Часткову цивільну дієздатність мають фізичні особи, які не досягають 14 років (ст. 31 ЦК іменує їх також "малолітніми особами"), їхня дієздатність обмежується можливостями самостійно вчиняти дрібні побутові правочини (тобто, правочини, що задовольняють побутові потреби особи, відповідають рівню її фізичного, духовного чи соціального розвитку та стосуються предмета, який має невисоку вартість), а також

здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.[3]

Всі інші правочини, вчинені малолітніми до досягнення ними 14 років, нікчемні і не породжують для них правових наслідків. Однак такий правочин може бути в інтересах малолітньої особи на вимогу її батьків, усиновлювача або опікуна визнаний судом дійсним, якщо він вчинений на користь такої особи (ст. 221 ЦК).[3]

Малолітня особа не несе цивільно-правової відповідальності за завдану нею шкоду. Це пояснюється тим, що малолітні особи ще не можуть повною мірою оцінювати свої дії і керувати ними, а тому не можуть визнаватися винними і нести відповідальність за правопорушення.[3]

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-153>)
3. ЗУ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі ВВР. - 1994. - № 7, ст. 32 ГКН: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>
4. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності : ратифіковано від 12.04.1970 р. ГКГ: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_169#Text
5. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року: набрала чинності в Україні 25.12.1995р. ГКГ: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text

Усенко С.В.

Студентка 3 курсу

Фахового коледжу

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Розвиток держави у економічній і соціальній сферах суспільного життя певним чином залежить від рівня розвитку інтелектуальної і творчої діяльності людини. Сьогодні одним із найважливіших завдань є удосконалення та розвиток державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні.

Найбільшою цінністю нашого часу є людина, її права та свободи. Конституцією України передбачено, що громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист права інтелектуальної власності, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку із різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [1].

Вперше поняття інтелектуальної власності було запроваджено конвенцією у 1967 р., відповідно до якої була заснована Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ). Конвенція встановила такі види об'єктів права інтелектуальної власності: літературні, художні і наукові праці; виконавську діяльність артистів, звукозаписи, радіо- і телепередачі; винаходи у різних галузях людської діяльності; наукові відкриття; товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування і комерційні позначення, а також усі інші види інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній галузях [8].

Поняття інтелектуальної власності закріплено в ЦКУ:

Право інтелектуальної власності є правом людини на результат інтелектуальної, творчої діяльності або інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений ЦКУ та іншим законом.

Інтелектуальна власність становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності врегульовані ЦКУ та іншими законами.

Право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом.

До об'єктів права інтелектуальної власності, що зазначені в ЦКУ зокрема належать: літературні та художні твори, комп'ютерні програми, кампіляції даних (бази

даних), виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення, наукові відкриття та інші об'єкти, які передбачені ЦКУ.

Суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до ЦКУ, іншого закону чи договору [9].

При розробленні національного законодавства України у сфері інтелектуальної власності було висунуто завдання – максимально використати правові норми, визнані всіма цивілізованими країнами світу. До нормативної бази з питань права інтелектуальної власності належать: Конституція, ЦКУ, Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та інші закони з питань права інтелектуальної власності. Україна є учасницею міжнародних договорів з питань інтелектуальної власності, зокрема таких найважливіших у цій сфері, як Паризька конвенція про охорону промислової власності та Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, а також ряду договорів, які включають питання інтелектуальної власності, як-от: угода про торговельні відносини з США.

В сучасному світі інтелектуальна власність досить швидко і динамічно розвивається, але разом з цим прогресують питання щодо захисту права інтелектуальної власності. Захист права інтелектуальної власності в Україні останніми роками набуває усе більшої гостроти. Масштаби порушення прав динамічно зростають. Виділяють такі види порушень права інтелектуальної власності: піратство, плагіат, несумлінна реєстрація, недобросовісна конкуренція, підроблення або зміна інформації, розмиття торговельної марки.

Міжнародний захист з прав інтелектуальної власності займається Всесвітня організація інтелектуальної власності. Вона сприяє підписанню нових міжнародних угод та модернізації національних законодавств, заохочує адміністративне співробітництво між країнами, надає технічну допомогу країнам, що розвиваються, і утримує служби, які полегшують міжнародний захист винаходів, знаків та промислових зразків. З 1999 року ВОІВ надає послуги по врегулюванню суперечок, які виникають при реєстрації та використанні найпоширеніших типових назв доменів в Інтернеті. ВОІВ здійснює управління 21 угодою, які охоплюють основні аспекти інтелектуальної власності. Двома

ключовими угодами є Паризька конвенція про охорону промислової власності (1883) та Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (1886) [9].

Для захисту інтелектуальних прав необхідно звернутися до основних положень статей 16 і 432 ЦКУ. Існують форми захисту прав інтелектуальної власності, які поділяються на неюрисдикційну і юрисдикційну. Неюрисдикційна форма захисту прав включає дії юридичних і фізичних осіб щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, які здійснюються ними самостійно, без звернення за допомогою до державних або інших компетентних органів. Переважною формою неюрисдикційного захисту є самозахист, що проявляється в активних чи пасивних діях особи, спрямованих на запобігання чи припинення порушення власного суб'єктивного права. Ст.19 ЦКУ передбачає самозахист цивільних прав. Юрисдикційна форма захисту прав передбачає діяльність уповноважених державою органів щодо захисту порушених прав на об'єкти інтелектуальної власності або прав, що оспоруються. Найефективнішою юрисдикційною формою захисту права інтелектуальної власності є судовий захист, що здійснюються судами загальної юрисдикції у порядку цивільного чи кримінального провадження, адміністративними та господарськими судами.

Існують різні види відповідальності за порушення права інтелектуальної власності : кримінальна відповідальність (за незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва та ін. якщо це завдано у великому розмірі), адміністративна відповідальність (за незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності, привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом), цивільно-правова відповідальність (кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності) [8].

Для захисту прав інтелектуальної власності у 2017 р. був створений спеціальний Вищий суд з питань інтелектуальної власності. Створення цього суду має на меті побудову ефективної системи захисту прав інтелектуальної власності з урахуванням міжнародних стандартів й, крім того, покращить інвестиційну привабливість нашої держави. Але нажаль суд ще не розпочав свою роботу. Конкретні терміни початку його роботи не визначені.

Без сучасного законодавства, дієвих механізмів реалізації правових норм та розбудови відповідної інфраструктури система правової охорони інтелектуальної

власності в будь-якій країні не може бути ефективною. Захистом прав інтелектуальної власності є правове забезпечення недоторканності цих прав, їх непорушності, а в разі порушення, застосування заходів примусового характеру, спрямованих на відновлення цих прав [8]. В Україні існують різні форми захисту прав інтелектуальної власності, вони поділяються на юрисдикційні і неюрисдикційні. Також існують види відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності. Також створений спеціальний Вищий суд з питань інтелектуальної власності робота якого ще не розпочата.

Література:

1. Конституція України: Офіційне видання. – К.: Право, 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-153>)
3. ЗУ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі ВВР. - 1994. - № 7, ст. 32 ГКН: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>
4. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності : ратифіковано від 12.04.1970 р. ГКГ: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_169#Text
5. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року: набрала чинності в Україні 25.12.1995р. ГКГ: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text
6. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів: набрання чинності для України від 25.10.95 р. ГКГ: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text
7. Угода про торговельні відносини між Україною і Сполученими Штатами Америки : ратифіковано Постановою ВР N 2474-ХІІ (2474-12) від 18.06.92 р. ГКГ: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_008#Text
8. Доріс Лонг, Патриція Рей, Жаров В.О., Шевелева Т.М., Василенко І.Е., Дроб'язко В.С. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник. – К.: «К.І.С.», 2007.– 448 с.

9. Право інтелектуальної власності: Академ. курс: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. – 2-ге вид., переробл. та допов. – К.: Концерн „Видавничий дім “Ін Юре”, 2002. – 672 с.

Аргірова М.О.

Студентка 3 курсу

Фахового коледжу

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

МІСЦЕ ПРАВОВОГО ЗВИЧАЮ СЕРЕД РЕГУЛЯТОРІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Невід’ємним елементом регулювання правових, зокрема цивільних, відносин є правовий звичай, що стихійно склався й офіційно визнається державою. У давнину, в умовах відсутності або низької письменності населення, правовий звичай був основною і найчастіше єдиною формою права. У сучасній державі звичаєве право як система не існує, можна говорити лише про окремі правові звичаї. Детальне вивчення поняття і сутності правового звичаю дозволяє простежити їх регуляторний вплив на цивільні відносини. Що є, на мою думку важливим чинником, адже в даний час звичай виявляє універсальні властивості, ілюструючи здатність певної групи людей, суспільства в цілому самостійно виробляти доцільні в даних умовах норми життєдіяльності.

Метою статті є дослідження проблематики визначення місця правового звичаю в системі права України шляхом дослідження форм застосування звичаїв для регулювання цивільно-правових відносин, а також можливість та допустимість їх урахування поряд з іншими соціальними регуляторами.

Зміст звичаю – це сам зразок поведінки, а формою його фіксації є звичка, поведінкова традиція. Звідси й специфіка регулятивної дії норм звичаїв. Як і закон правовий звичай не дає можливості вибору варіанта поведінки. Вимоги його безальтернативні та безапеляційні. Однак на відміну від закону і подібно до загально соціального звичаю, правовий звичай містить як раціональні, так ірраціональні елементи, засоби досягнення мети. Правом санкціонуються тільки корисні для життя суспільства звичаї.

Співставляти «силу» юридичного права і звичаєвого права принаймні некоректно. Це різні явища, що мають власне коріння, походження, а тому і власну «силу». Юридичне право забезпечується примусовою силою держави. Звичаєве право – духом народу, його традиціями, менталітетом. А тому надзвичайно актуальною є проблема відповідності духу писаного права національній культурі, традиціям, менталітету народу. Правові норми не повинні йти врозрід зокрема з існуючими звичаями у суспільстві.

За висловом С. Дністрянського, звичай не має тієї сили, що нею наділене державне право, але все-таки має дуже життєву внутрішню силу, оскільки носить на собі авторитарну марку народу [1]. Проте, держава, яка прагне забезпечити дотримання норм права, має використовувати сильні сторони звичаїв, а саме – авторитетність, стійкість, масовість, популярність.

Не заперечуючи основоположного місця права в системі соціальних регуляторів цивільних відносин все ж не можна фетишизувати його вплив на суспільні відносини. визнання людини найвищою соціальною цінністю, вимагає нового бачення й у цивілістичній науці, формування нового, якісно вищого рівня праворозуміння. У рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. [2] зазначено, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема, норми моралі, традиції, звичаї тощо, легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства

Застосування звичаю можливе у разі існування прогалини в праві. У такому випадку знання і застосування звичаїв суддею допоможе у правильному вирішенні справи. Єдиною межею застосування звичаю, як регулятора цивільних відносин, є норма ч. 2 ст. 7 ЦКУ: звичай, що суперечить договору або актам цивільного законодавства, у цивільних відносинах не застосовується. Наразі у судовій практиці відсутні рішення з посиланням на звичай. Є кілька чинників, що пояснюють такий стан речей [3].

Стосовно звичаю, на який посилаються сторони в підтвердження своєї позиції чи спростування позиції іншої сторони процесу, суд не зобов'язаний знати звичай. Тягар доказування його існування та застосування у конкретних відносинах має покладатися на сторону, яка покликається на звичай, але суд не може нехтувати звичаєм, не враховувати його.

У цивільному законодавстві України знайшли закріплення чимало звичаєво-правових норм, серед них відзначимо: визначення підстав усунення від права спадкування (наприклад, якщо особа-спадкоємець ухилялася від виконання обов'язку щодо надання допомоги чи утримання спадкодавця); власне інститут заповіту та основні умови його чинності; право першочергового спадкування для дітей, дружини померлого і його батьків;

Звичай є одним з видів джерел трудового права України. Зі звичаями працівник зіштовхується вже в момент оформлення своїх відносин з роботодавцем при подачі відповідних документів та особистої інформації, при розірванні трудового договору та звільненні. Типовим прикладом звичаю є інститут присяги, відомий з глибокої старожитності. Здійснення колективних трудових відносин, зокрема профспілкових об'єднань та організацій, теж є відображенням українських звичаїв трудового гуртування, взаємодопомоги, відстоювання інтересів трудової громади [4].

У сімейному праві звичаї посідають вагоме місце. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III (далі – СК України) дозволяє врегулювання сімейного спору за допомогою звичаю. Так, згідно зі ст. 11 СК України суд за заявою зацікавленої сторони може врахувати місцевий звичай, а також звичай національної меншини, до якої належать сторони або одна з них, якщо вони не суперечать вимогам Сімейного кодексу України або інших законів та моральним засадам суспільства. Це загальна норма щодо можливості застосування звичаїв. Треба звернути увагу на специфічну умову, встановлену ст. 11 СК України. Тут передбачена обов'язкова відповідність звичаю моральним засадам суспільства, оскільки поняття «моральні засади суспільства» також є категорією звичаєвого права. Можна припустити, що у цій статті йдеться про надання переваги загальносуспільним, загальнонаціональним автентичним звичаям перед звичаями місцевими [5].

Безперечно, такі елементи правової системи, як традиції та звичаї, несуть на собі відбиток автентичності певної нації. Вони неодмінно повинні зберігати свою чинність як джерела права з можливістю їх практичного використання у повсякденному регулюванні суспільних правовідносин, а судді повинні мати можливість посилалися на норми звичаєвого права, обґрунтовуючи свої рішення. Проте сама природа звичаю не дозволяє встановити чіткі рамки його застосування.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 18.12.2016 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>
2. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Дністрянський С. Звичаєве право – Асоціальні зв'язки. Часопись правнича і економічна. – Т.IV, V. – Львів, 1902. – С. 38.
4. Рішення Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 р. Справа № 1-33/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. –№ 45. – Ст. 2975.
5. Іванов В., Маринич Л. Звичаєво-правові засади трудового найму в українському селі. Персонал. 2007. № 2. С. 23–28.

Атанасій О. Л.

Студентка 3 курсу

Фахового коледжу

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ РЕЄСТРАЦІЇ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Цивільно-правова індивідуалізація фізичних осіб є одним з головних інститутів у цивільному праві України. Однією з характерних ознак фізичної особи як учасника цивільних правовідносин є її місце проживання. Вільний вибір місця проживання за Конституцією України [1] та за своєю сутністю є правом і свободою людини, а також є певною людською можливістю.

Держава накладає на кожну фізичну особу, яка перебуває на території України, обов'язок реєструвати місце свого проживання (перебування). Відповідно до ч. 1 ст. 29 ЦКУ місцем проживання фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо), у

відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово [2]. Фізична особа може мати кілька місць проживання. З місцем проживання фізичної особи пов'язуються певні правові наслідки. Деякі з прав фізична особа може реалізувати лише за місцем свого проживання. Наприклад, реєстрація актів цивільного стану, розгляд цивільних справ здійснюються за місцем проживання. Слід відрізнити місце проживання від місця перебування. Так, місцем проживання є житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає, а також спеціалізовані соціальні установи тощо. Місце перебування – адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком менше шести місяців на рік [3]. Відповідно до п. 4 Правил реєстрації місця проживання, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 02.03.2016 р. за № 297 громадянин України, а також іноземець чи особа без громадянства, які постійно або тимчасово проживають в Україні, зобов'язані протягом 30 календарних днів після зняття з реєстрації місця проживання та прибуття до нового місця проживання зареєструвати своє місце проживання. Батьки або інші законні представники зобов'язані зареєструвати місце проживання новонародженої дитини протягом трьох місяців з дня державної реєстрації її народження [4]. Варто зазначити, що в українській правовій літературі доволі часто аналізуються право на ім'я або на вільний вибір місця проживання, проте реєстрація місця проживання досліджується, як правило, побічно. Це пояснюється тим, що право на ім'я та право на вільний вибір місця проживання є основними особистими немайновими правами людини, а реєстрація місця проживання (перебування) є лише реалізацією права на вільний вибір місця проживання. В житті трапляються випадки, коли у різних фізичних осіб повністю збігаються ім'я, прізвище та по батькові, однак місце проживання збігається дуже рідко [5; с. 105]. Досліджуючи цю проблему, потрібно сказати про те, що дане питання регулюється Конституцією України, Цивільним кодексом України, Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», а також рядом інших підзаконних нормативно-правових актів. Бувають випадки, коли громадяни проживають у різних місцях, переїжджаючи у зв'язку з різними підставами з одного місця на інше. Проте реєстрація місця проживання здійснюється тільки за однією адресою. Якщо особа проживає у двох і більше місцях, вона здійснює реєстрацію місця проживання за однією з цих адрес за власним вибором. З метою забезпечення умов для стабільності цивільних

відносин та виконання фізичними особами обов'язків щодо інших суб'єктів права, реєстрації підлягає як місце проживання так і місце тимчасового перебування [6; с. 167]. Реєстрацію фізичних осіб за місцем проживання та за місцем тимчасового перебування варто відрізнити від прописки, яка мала місце до 14 листопада 2001 року. Якщо прописка ґрунтувалася на так званій «дозвільній системі» й мала на меті певні обмеження вибору місця проживання, надання «дозволу» на проживання в певному приміщенні та переміщення громадян тощо, то призначення реєстрації – фіксувати знаходження фізичної особи у вільно обраному нею місці проживання чи перебування [7]. А під час визначення тимчасового перебування потрібно враховувати те, що особа, яка знаходиться в місці перебування, має місце проживання, але тимчасово знаходиться в іншому місці [8, с. 84]. Вказані права є непорушними, але і не є абсолютними, оскільки свобода пересування, вільний вибір місця проживання та право вільно залишати територію України можуть бути обмежені у встановлених міжнародним та національним законодавством випадках [9].

Отже, місце проживання особи є однією з тих індивідуалізаційних ознак фізичної особи, які можуть окреслювати коло її прав та обов'язків, місце і органи їх здійснення. Особливу увагу необхідно звернути на той факт, що якщо свобода вибору місця проживання є правом фізичної особи, то реєстрація місця проживання вже є обов'язком фізичної особи. А у зв'язку зі стрімким розвитком інформаційно-телекомунікаційних технологій, створенням систем реєстрацій замість інституту прописки можна говорити про прагнення держави демократизувати відносини населення з органами публічної адміністрації.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11.12.2003 р. № 1382-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text> (дата звернення: 19.11.2021).
4. Про затвердження Правил реєстрації місця проживання та Порядку передачі органами реєстрації інформації до Єдиного державного демографічного реєстру : Постанова

Кабінету Міністрів України від 02.03.2016 р. № 297. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/207-2016-n> (дата звернення: 19.11.2021).

5. Цивільне право України. Підручник. Книга 1. – 2-е видання, доповнене і перероблене. / За редакцією Дзери О.В., Кузнецової Н.С. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 736 с.

6. Бойко І. Забезпечення адміністративно-правовими засобами свободи вибору громадянами місця проживання / І. Бойко // Вісник Академії правових наук України. 2006. № 4 (47). С. 165-171.

7. Поняття та значення місця проживання. URL : http://studopedia.ru/14_31654_ponyattya-ta-znachennya-mistsya-prozhivannya.html (дата звернення: 19.11.2021).

8. Бірюков І. А. Цивільне право України. Загальна частина / І.А. Бірюков, Ю. О. Заїка. Київ : КНТ, 2006. 480 с.

9. Криворучко В. О. Цивільно-правове регулювання реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних осіб / В. О. Криворучко // Одеські юридичні читання : Матер. всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Одеса, 10–11 листопада 2017 р.) / за ред. Г. О. Ульянової ; уклад. : О. В. Дикий, Ю. Д. Батан. Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 2017. С. 47-50.

Вознюк О.В.

Студентка 3 курсу

Фахового коледжу

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н. М.

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ

Сім'я є невід'ємною складовою життєдіяльності суспільства та одним із найдавніших соціальних інститутів, який, змінюючи свої форми, зберігався в умовах усіх відомих цивілізацій і культур. Інститут сім'ї є об'єктом дослідження ряду наук: демографії, соціальної психології, педагогіки, економіки, етнографії, історії, соціології тощо.

Укладаючи шлюб, чоловік і дружина створюють союз як соціальний, так і юридичний. Усім відомо, що після укладення шлюбу його учасники створюють правовідносини, які мають солідарний характер, тобто включають у себе взаємні права

та обов'язки. Побут стає загальним, так само як дохід і все майно, які було нажито за спільного життя.

Шлюбний договір – це цивільний правочин, що базується на домовленості наречених або подружжя відносно встановлення майнових прав та обов'язків подружжя на період існування та припинення шлюбу.

Відповідно, до статті 22 Сімейного, кодексу України шлюбний вік для чоловіків та жінок встановлюється у вісімнадцять років. Особи, які бажають зареєструвати шлюб, мають досягти шлюбного віку на день реєстрації шлюбу.

За бажанням сторін шлюбний договір може бути укладений у присутності свідків, про що слід зробити відповідний запис у посвідчувальному написі. Свідки після встановлення їхньої особи та перевірки дієздатності повинні підписатися у шлюбному договорі.

Шлюбний договір складається не менше ніж у двох примірниках, один з яких залишається у справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса, а інші, що мають силу оригіналу, видаються сторонам. Усі примірники підписуються учасниками правочину. Посвідчувальний напис вчиняється на всіх примірниках шлюбного договору.

Щодо строку дії шлюбного договору, то він укладається здебільшого на невизначений строк, а точніше на строк існування шлюбу між подружжям, тому іноді виникає потреба внести ті чи інші зміни до шлюбного договору. За загальним правилом такі зміни можуть бути внесені лише за згодою сторін. Одностороння зміна умов шлюбного договору не допускається.

Зміни до шлюбного договору можуть вноситися шляхом:

- виключення його окремих умов;
- доповнення новими умовами;
- коректування існуючих положень договору

У шлюбному договорі можуть вирішуватись питання про порядок погашення боргів за рахунок спільного чи роздільного майна. Подружжя може також передбачити в договорі питання стягнення аліментів чи відмови від аліментів.

Шлюбним договором регулюються майнові відносини (права та обов'язки) між подружжям.

Шлюбний договір може надавати відповідні майнові права не лише дружині чи чоловікові, а і їхнім дітям та ін. родичам. Тобто шлюбний договір може мати елементи договору на користь третьої особи.

У ч. 4 ст. 93 СК України заборонені лише такі умови шлюбного договору, які ставили б одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище. Отже, умови цього договору можуть погіршити становище одного з подружжя, порівняно з тим, що є у законі, але тільки до певної межі.

У шлюбний договір не можуть бути включені умови, які суперечать правам дитини. Може бути визначене передання дитині у користування житлового приміщення, іншого майна та розмір і порядок стягнення аліментів.

Незважаючи на певні психологічні, емоційні застереження, шлюбний договір виконує важливу виховну, дисциплінуючу функцію, а тому розширення практики його укладення заслуговує на підтримку.

Шлюбний договір, на відміну від більшості інших правочинів майнового характеру, нерозривно пов'язаний з особою його учасника. Отже, він не може бути укладений за участю представника. З цих міркувань відносно шлюбного договору не допускається також заміна сторони в договорі (уступлення вимоги або переведення боргу). Дружина або чоловік не можуть передати свої права й обов'язки за договором третім особам.

Безумовно, шлюбний договір не вічний та може бути визнаний недійсним за таких умов:

- 1) порушення нотаріальної форми договору, а також укладення шлюбного договору неповнолітніми неемансипованими особами, які беруть шлюб без згоди їх батьків або піклувальника;
- 2) неналежний суб'єктний склад (укладення договору недієздатними особами, або такими, що не мають необхідного обсягу дієздатності);
- 3) включення умов, які ставлять одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище;
- 4) укладення договору під впливом обману, насильства;
- 5) помилка однієї зі сторін договору;

б) порушення шлюбним договором норм закону (наприклад, включення в договір положень, що стосуються особистих прав і обов'язків подружжя або їх неповнолітніх дітей) тощо.

Шлюбний договір, який укладено до реєстрації шлюбу, набирає чинності лише у день реєстрації шлюбу. Якщо ж договір укладається подружжям, то він набирає чинності у день його нотаріального посвідчення (ст. 95 СК України).

Згідно, з статтею 24 Сімейного кодексу України, жінка та чоловік можуть одночасно перебувати лише в одному шлюбі. Жінка та чоловік мають право на повторний шлюб лише після припинення попереднього шлюбу.

Необхідність існування інституту шлюбного договору в сучасному українському суспільстві об'єктивно і закономірно зумовлена сучасним станом соціально-економічного розвитку, триваючою еволюцією сімейних відносин та позитивним ставленням населення до договірної регуляції сімейних майнових правовідносин. Шлюбний договір слід вважати особливим сімейно-правовим договором. Проте на практиці шлюбний договір насамперед застосовується не для регулювання спільного проживання і користування майном, а на випадок розірвання шлюбних відносин.

Шлюбний договір є найновішим видом договору в Україні, тому він малодосліджений, і в законодавстві існує достатня кількість прогалин, які потрібно вирішувати.

Література:

1. Сімейний кодекс України від 01.01.2021 № 2947-III Відомості Верховної Ради України, 2002, № 21-22, ст.135
2. Білоусов В. М., Дмитришина В. А. Шлюбний договір в Україні: практичне втілення URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/14811.pdf] (дата звернення 25.11.2021)
3. Дутко А. О. Поняття та правова природа шлюбного договору URL: [http://science2016.lp.edu.ua/sites/default/files/Full_text_of_%20papers/vnulpurn_2016_837_31.pdf] (дата звернення 25.11.2021)
4. Самілик Л. О., Романишин А. В. Особливості нотаріального посвідчення шлюбного договору. Юридичний науковий електронний журнал URL: [http://www.lsej.org.ua/6_2014/14.pdf] (дата звернення 25.11.2021)

5. Шлюбний договір. Загальна характеристика шлюбного договору : веб-сайт.
URL: [https://pidru4niki.com/81458/pravo/shlyubniy_dogovir] (дата звернення 25.11.2021)

Григорчук Ю.Ю

Студентка 3 курсу

Фахового коледжу

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н. М.

ІНСТИТУТ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

У процесі побудови громадянського суспільства в Україні свобода особи, права людини і громадянина, їх становлення та розвиток, особливо захист прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, які позбавлені батьківського піклування, фізичних осіб, цивільна дієздатність яких визнана обмеженою або недієздатних, є однією із ключових проблем розвитку України та людства в цілому. Дані особи, у випадку відсутності щодо них певного латентного контролю або менторства, не можуть повноцінно існувати у сучасному глобалізованому суспільстві та бути повноцінними учасниками цивільних правовідносин.

Саме через це надзвичайної актуальності набуває існування і дослідження інституту опіки та піклування, що регулюються державою з метою забезпечення особистих немайнових прав дітей (малолітніх та неповнолітніх осіб), а також повнолітніх осіб, які у зв'язку із обмеженням цивільної дієздатності або недієздатності не можуть самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки.

Відповідно до ст. 12 Цивільного кодексу України (далі за текстом – ЦК України) особа здійснює свої права вільно, на власний розсуд

Але не всі суб'єкти цивільного права можуть здійснювати ці права самостійно. Перепоною для цього можуть стати об'єктивні причини, в основному нездатність особи здійснювати ці права і в силу недостатності обсягу дієздатності, нездатності усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними, наявності фізичних вад чи похилого віку.

На сьогодні існує багато різних визначень поняття «опіки (піклування)». Так, під ними розуміють правовий інститут, тобто сукупність юридичних норм, що регулюють суспільні відносини, пов'язані зі встановленням, здійсненням функцій та припиненням цих норм.

Отже опікою та піклуванням ми вважаємо систему способів, спрямованих на забезпечення діяльності органів опіки та піклування, опікунів та піклувальників з вихованням малолітніх і неповнолітніх дітей, а також захисту прав і законних інтересів недієздатних і обмежених у дієздатності повнолітніх осіб.

Інститут опіки та піклування має комплексний характер. Його норми, згідно зі ст. ст. 55, 58, 59, 60 ЦК України і ст. 243 Сімейного кодексу України, регулюють відносини не тільки по вихованню дітей та захист їх майнових та особистих прав, але й щодо захисту прав повнолітніх осіб.

Стосовно неповнолітніх та малолітніх метою опіки і піклування є виховання дітей, які внаслідок смерті батьків, позбавлення батьківських прав, хвороби батьків чи з інших причин залишились без батьківського піклування, а також захист особистих і майнових інтересів цих дітей.

Щодо повнолітніх фізичних осіб опіка і піклування встановлюються для захисту особистих немайнових і майнових прав повнолітніх осіб, що за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати свої обов'язки, а також для піклування про створення їм необхідних побутових умов, здійснення за ними догляду, забезпечення їх виховання, навчання та розвитку, а у необхідних випадках і лікування (ст. ст. 67, 69 ЦК України, ст.249 СК України).

Говорячи про інституту опіки та піклування, потрібно чітко розмежовувати осіб, над якими може встановлюватися опіка та осіб, що потребують піклування. Опіка встановлюється над малолітніми дітьми, тобто тими, які не досягли 14 років та над тими повнолітніми особами яких визнано недієздатними, а піклування – над неповнолітніми у віці від 14 до 18 років, а також над тими повнолітніми цивільна дієздатність яких обмежена.

Встановлення опіки та піклування – це складний за правовою природою юридичний факт, який передбачає волевиявлення опікуна або піклувальника – фізичної особи. Побажання малолітньої або неповнолітньої дитини на встановлення опіки та піклування не входить до складу юридичних фактів, які породжують опіку та

підкування, але може враховуватися органом опіки та підкування при призначенні опікуна (підкувальника), якщо це відповідає її інтересам (п. 2 ч. 4 ст. 63 ЦК України).

Основні підстави для встановлення опіки та підкування над особою зазначені у ст. 58 та ст. 59 ЦК України.

Особливістю встановлення опіки та підкування стосовно дитини, яка позбавлена батьківського підкування, в Україні, є те, що воно не обов'язкове. У випадках, передбачених законом, інші особи, насамперед близькі родичі, можуть без встановлення над дитиною опіки і без призначення їх опікунами звертатися з позовом до суду про захист прав та інтересів такої дитини або брати участь у її вихованні. Закон відносить до таких осіб діда, бабу, сестру, брата, мачуху, вітчима, особу, яка взяла у свою сім'ю таку дитину («фактичного вихователя» – ст. ст. 258, 260, 261, 262 СК України).

Отже з цих, передбачених законодавством положень, ми можемо зробити висновок, що головним для визначення різниці між існуючими формами забезпечення прав та інтересів підопічних та для їх встановлення є, по-перше, вік особи (або до 14 років, або у межах від 14 до 18 років) та, по-друге, обсяг цивільної дієздатності особи-підопічного.

Варто наголосити, що незалежно від того, ким встановлюється опіка або підкування – судом чи органом опіки та підкування, опікун (підкувальник) як особа призначається виключно органом опіки та підкування. Причому фізична особа може бути призначена опікуном (підкувальником) лише за її згодою, що повинно бути виражено в письмовій заяві.

Фізичній особі може бути призначено одного або кількох опікунів чи підкувальників, якщо цього вимагають її інтереси. У разі призначення особі кількох опікунів (підкувальників) їх дії повинні бути певним чином узгоджені з метою більш повного захисту майнових і особистих немайнових прав та інтересів підопічного, а також виключення існування в опікунів (підкувальників) конкуруючих інтересів, конфліктів. Для представництва інтересів підопічної особи має бути виявлена воля всіх опікунів (підкувальників) а не одного з них.

Згідно зі ст. 44 ЦК України опіка призначається над майном особи, визнаною безвісно відсутньою, місце перебування якої невідомо.

Враховуючи вищевикладене, можемо зробити такий висновок, що опіка та підкування являє собою важливий інститут у демократичній та соціальній державі, що

визначає найголовнішою цінністю людину. Українське цивільне законодавство передбачає норми, які регулюють суспільні відносини у сфері опіки та піклування, проте вони потребують, на мою думку подальшого вдосконалення та опрацювання. Маємо надію, що новий етап у розвитку зазначеного інституту поклав би Закон України „Про правове регулювання опіки та піклування“, який зумовив би розширення норм відносно опіки та піклування. До того ж, зміни в суб’єктному складі окреслених відносин створили б ширше коло повноважень та покращили б становище опікунів та піклувальників під час встановлення, зміни чи припинення опіки та піклування.

Література :

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Галунов М. І. Галунова В. В. Проблемні аспекти правового регулювання опіки та піклування дітей в Україні // Право і суспільство. 2010. № 6. С. 86–91.

Кузнецова А.А.

Студентка 3 курсу

Фахового коледжу

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Денисяк Н.М.

ФІЗИЧНА ОСОБА – ПІДПРИЄМЕЦЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Фізична особа-підприємець – фізична особа, яка має повний обсяг цивільної дієздатності, що здійснює підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації в порядку, встановленому законом.

Для того, щоб мати право на здійснення підприємницької діяльності, яку не заборонено законом, особі потрібно мати повну цивільну дієздатність. Щоб здійснювати своє право на підприємницьку діяльність, потрібно бути зареєстрованим в порядку встановленому законом. Якщо особа розпочала підприємницьку діяльність без державної реєстрації, уклавши відповідні договори, вона не має права оспорювати ці

договори на тій підставі, що вона не є підприємцем. Інформація про державну реєстрацію фізичних осіб - підприємців є відкритою. Державна реєстрація здійснюється в порядку, передбаченому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців» від 15.05.2003 р. За правилом ст. 5 цього Закону державна реєстрація відбувається за місцем проживання фізичної особи.

Фізична особа – підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім того, на яке не може бути звернено стягнення.

До підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин. Фізична особа-підприємець самостійно діє на ринку, вступаючи у відносини та набуваючи при цьому відповідних прав та обов'язків, може здійснювати діяльність відповідно до потреб ринку, на власний розсуд приймаючи відповідні рішення, що не суперечать закону.

Право фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності є конституційним (ст. 42 Конституції України), але деталізується і регулюється різними галузями права, у тому числі й цивільним. Це пояснюється тим, що як учасник правовідносин, він діє від свого імені та у своєму інтересі, свій товар підприємець реалізує на підставі цивільноправових договорів.

Особливості цивільно-правового становища фізичної особи-підприємця стосуються його майна, його правового режиму. Так, отримані від такої діяльності кошти підприємець повинен тримати на рахунку в банку. Це проявляється також у відповідальності. Фізична особа-підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення.

Фізична особа-підприємець підлягає банкрутству. Якщо вона неспроможна задовольнити вимоги кредиторів, пов'язані зі здійсненням нею підприємницької діяльності, може бути визнана банкрутом у порядку, встановленому законом. Зокрема, відповідно до ст. 10 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 р. (з наступними змінами і доповненнями) справа про банкрутство порушується господарським судом, якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно становлять не менше трьохсот

мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку.

У порядку ст. 54 ЦК, якщо фізична особа – підприємець визнана безвісно відсутньою, недієздатною чи її цивільна дієздатність обмежена або якщо власником майна, яке використовувалося у підприємницькій діяльності, стала неповнолітня чи малолітня особа, орган опіки та піклування може призначити управителя цього майна. Орган опіки та піклування укладає з управителем договір про управління цим майном. При здійсненні повноважень щодо управління майном управитель діє від свого імені в інтересах особи, яка є власником майна.

У договорі про управління майном установлюються права та обов'язки управителя. Орган опіки та піклування здійснює контроль за діяльністю управителя майном відповідно до правил про контроль за діяльністю опікуна і піклувальника. Відповідно, договір про управління майном припиняється, якщо відпали обставини, на підставі яких він був укладений.

Фізична особа – підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, не тільки усім своїм особистим майном, а й часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, що належатиме їй при його поділі (ч. 2 ст. 52 ЦК).

У разі якщо фізична особа – підприємець отримує інші доходи, ніж від здійснення підприємницької діяльності, в межах обраних нею видів такої діяльності, такі доходи оподатковуються за загальними правилами, встановленими Податковим кодексом для платників податку – фізичних осіб.

Фізичні особи – підприємці зобов'язані вести Книгу обліку доходів і витрат форми № 10 і мати підтверджуючі документи щодо походження товару.

Податковим кодексом встановлено вимоги щодо обов'язкової реєстрації платником ПДВ у разі якщо загальна сума від здійснення операцій з поставки товарів / послуг, що підлягають оподаткуванню, у тому числі з використанням локальної або глобальної комп'ютерної мережі, нарахована (сплачена) такій особі протягом останніх 12 календарних місяців, сукупно перевищує 300 000 гривень (без урахування ПДВ), крім особи, яка є платником єдиного податку.

Отже, Фізична особа-підприємець – фізична особа, яка має повний обсяг цивільної дієздатності, що здійснює підприємницьку діяльність за умови її державної

реєстрації в порядку, встановленому законом. Також ця особа може стати банкрутом, вона повинна вести книгу обліку, повинна відповідати за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, не тільки усім своїм особистим майном, а й часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, що належатиме їй при його поділі.

Література:

1. Конституція України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 2 січ. 2021 р. – К.: Паливода А. В. , 2021. – 72 С. – (Закони України) URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 вересня 2021 р.: (джерело документа: <https://zakon.rada.gov.ua>) . – К.: Паливода А. В., 2021. – 456 с. –(Кодекси України) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Іванов Ю.Ф., Куриліна О.В., Іванова М.В. Цивільне право України. У 2-х томах. Том 1. Навчальний посібник. Київ, Алерта, 2019. 342 с.
4. Цивільне право та процес: підготовка до іспиту : навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К. Р. (кер.), Юнін О. С., Круглова О. О. та ін.] – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. – Ч. 1. – 295 с.
5. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях) : Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуша. – К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. – 348 с.

Кара А.В.

Студентка 3 курсу

Фахового коледжу

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Об'єкти цивільних прав – це матеріальні і нематеріальні блага, з приводу яких виникають цивільні правовідносини. До об'єктів цивільних прав ст. 177 ЦК відносить речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформацію, а також інші

матеріальні та нематеріальні блага. Законодавець не дає визначення об'єктів цивільних прав, а лише пропонує їх приблизний перелік. Цей перелік основних об'єктів цивільних прав, можна вважати невичерпним, оскільки в нормі вживаються терміни «інші матеріальні і нематеріальні блага». [1]

Розмежування об'єктів цивільних прав за змістом правовідносин, що виникають з приводу цих об'єктів, має важливе юридичне значення, оскільки є основною підставою для визначення правового режиму існування та обігу конкретних об'єктів (речей). [4]

Об'єкти цивільних прав наділені такою властивістю як оборотоздатність, що означає допустимість здійснення правочинів та інших дій, спрямованих на їхню передачу в межах цивільно-правових відносин. [3]

Згідно зі статтею 178 Цивільного кодексу України об'єкти цивільних прав можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи. [5]

Тобто, за критерієм оборотоздатності об'єкти цивільних прав поділяються на: 1) речі, які вільно перебувають в обігу; 2) речі, які обмежені в обігу; 3) речі, які вилучені з обігу.

Більшість об'єктів цивільних прав належать до таких, що обертаються вільно. Вони можуть відчужуватися, переходити у власність будь-якого суб'єкта цивільних правовідносин без обмежень. [4]

Об'єкти, обмежені в обігу – це об'єкти, які можуть належати тільки окремим учасникам цивільного обороту, або обіг таких об'єктів, їх придбання або відчуження може здійснюватися лише на підставі відповідного дозволу. Правовий режим речей регламентується актами цивільного законодавства.

Об'єкти, вилучені з цивільного обороту – це такі об'єкти, які не можуть бути предметом правочинів та іншим чином переходити від одного суб'єкта до іншого в межах цивільного обороту і прямо встановлюються в законі. [2]

До об'єктів, вилучених із цивільного обороту належать зброя (крім мисливської та спортивної), боєприпаси, бойова і спеціальна військова техніка, ракетно-космічні комплекси, вибухові речовини та засоби вибуху, всі види ракетного палива, а також спеціальні матеріали і обладнання для їх виробництва, бойові отруйні речовини,

наркотичні, психотропні, сильнодіючі лікарські засоби (за винятком призначених лікарем), протиградові установки, державні еталони одиниць фізичних величин, електрошокові пристрої та спеціальні засоби, які застосовуються правоохоронними органами. [3]

На підставі викладеного можна зробити висновок, що усі інші класифікації об'єктів цивільних прав мають проводитися з урахуванням того, чи є "цивільно оборотоздатним" той чи інший об'єкт. Так, якщо об'єкт є вилученим з цивільного обігу, то стосовно нього цивільні відносини не виникають взагалі. Він, власне, і не є об'єктом цивільних прав, а його правове становище визначається нормами публічного права.

Залежно від характеру благ об'єкти цивільних прав поділяються на такі види:

- речі, щодо яких можуть виникати цивільні права і обов'язки;
- дії (послуги), що здійснюються у сфері цивільних відносин;
- результати дій (роботи), які мають правове значення;
- результати інтелектуальної, творчої діяльності;
- інформація – задокументовані або публічно оголошені відомості про події

та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі;

- особисті нематеріальні (немайнові) блага: життя і здоров'я фізичної особи, честь, гідність, ділова репутація, ім'я, тощо;

- інші матеріальні і нематеріальні блага.

У деяких цивільних відносинах (наприклад, у договорах) може мати місце комплексний об'єкт, який стосується речей і дій або дій і результатів дій. Наприклад, якщо укладено договір найму квартири, об'єктом цього правовідношення є житло (річ). Але в процесі користування житлом наймачеві надаються різні послуги (проводиться ремонт житлового приміщення). У цьому випадку об'єктом відповідних правовідносин необхідно визнати також дії (послуги), здійснення яких наймач може вимагати від наймодавця.

Результати інтелектуальної, творчої діяльності тільки тоді стають об'єктами цивільних прав, коли вони отримують матеріальне втілення (рукопис, картина, книга, креслення), тобто виражаються в об'єктивній формі, стають доступними для сприйняття. Разом з тим не можна ототожнювати результати інтелектуальної, творчої діяльності й речі як об'єкти цивільних прав.

Твори літератури, науки і мистецтва стають об'єктами цивільних прав з моменту їх створення; винаходи, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції - із моменту кваліфікації їх як результатів інтелектуальної праці у встановленому порядку відповідними компетентними органами. [6]

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Цивільне право України: підручник [Текст] : в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. – Львів: «Новий Світ-2000», 2014
3. Цивільне право України: Навч. пос. — К.: Центр навчальної літератури, 2006
4. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях) : Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуша. – К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013
5. Цивільне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011
6. https://pidru4niki.com/1595021046160/pravo/obyekti_tsivilnih_prav_pravovidnosin

Максименко К.Р.

Студентка 3 курсу

Фахового коледжу

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ВІКОВИЙ КРИТЕРІЙ ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НЕДІЄЗДАТНОЮ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Будь-яка людина як суб'єкт правовідносин має певну властивість, яка дозволяє їй набувати і здійснювати права та виконувати обов'язки. Така властивість отримала у теорії права назву «правосуб'єктність». Складовими правосуб'єктності є правоздатність і дієздатність. Правоздатність – здатність особи мати права та обов'язки, яка має триваючий, довічний характер і, як правило, не залежить від певних чинників. Дієздатність, на відміну від правоздатності, не є формальною якістю суб'єкта права,

вона включає у себе оцінку правової зрілості особи, наявності в нього необхідних для суб'єкта права якості[4, с. 24]. Дієздатність, як здатність особи своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання, залежить від віку та стану здоров'я фізичної особи.

Цивільний кодекс України передбачає, що в залежності від віку, фізична особа має різний обсяг дієздатності. Відповідно до ст. 31 ЦК України Фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа), має право:

- 1) самостійно вчиняти дрібні побутові правочини.

Правочин вважається дрібним побутовим, якщо він задовольняє побутові потреби особи, відповідає її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість;

- 2) здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

- 3) Малолітня особа не несе відповідальності за завдану нею шкоду.

У свою чергу фізична особа у віці від 14 років до 18 років (неповнолітня особа):

- 1) самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами;

- 2) самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом;

- 3) бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи;

- 4) самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунок).

- 5) розпоряджатися грошовими коштами, що внесені повністю або частково іншими особами у фінансову установу на її ім'я, за згодою органу опіки та піклування та батьків (усиновлювачів) або піклувальника (ст. 32 ЦК України).

- 6) Неповнолітня особа особисто несе відповідальність за порушення договору, укладеного нею самостійно або за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника відповідно до закону.

7) Несе відповідальність за шкоду, завдану нею іншій особі (ст. 33 ЦК України).

8) За заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам (ч. 2 ст. 23 СК України).

Повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років (повноліття) (ст. 34 ЦК України).

Не важко помітити, що ЦК України надає неповнолітній особі досить значний обсяг прав, які вона може здійснювати самостійно, а також покладає на неї обов'язок нести в разі наявності для цього підстав цивільно-правову відповідальність. Це свідчить про те, що за неповнолітньою дитиною визнається досить високий ступінь усвідомлення значення своїх дій та здатність керувати ними. Проте, є ймовірно ситуація, коли неповнолітня особа внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати свої дії та(або) керувати ними або вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними. Вчинення таким неповнолітнім юридично значущих дій в межах передбаченої для нього дієздатності, може потягти за собою негативні наслідки в майновій сфері дитини.

У чинному цивільному законодавстві України в якості гарантії захисту майнових прав осіб, які мають психічні розлади, можуть розглядатися:

- 1) обмеження права неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавлення її цього права;
- 2) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи;
- 3) визнання фізичної особи недієздатною.

Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи з правової точки зору, як правило, теж полягає у позбавленні особи, яка страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними права на одержання доходів та розпоряджатись ними. Всі інші права неповнолітня особа буде здійснювати самостійно або за згодою своїх законних представників і органу опіки і піклування відповідно до закону.

Найбільш дієвим способом захисту майнових прав неповнолітніх осіб, які мають психічні розлади може стати визнання неповнолітньої особи недієздатною.

Проте законом не зазначений віковий критерій осіб, які можуть бути визнані недієздатними або дієздатність яких обмежена. Аналіз судової практики також не дає

відповіді на зазначене питання, оскільки з метою захисту особистих даних учасників справи у судових рішеннях не вказується дата народження осіб, дієздатність яких обмежується або які визнаються недієздатними.

Окремі вчені дають позитивну відповідь на питання про можливість визнання недієздатною неповнолітньої особи [5, с. 61-62; 6]. Так, наприклад, І.В. Удальцова, зазначає, що «позбавити дієздатності можна і малолітню особу, бо вона має часткову дієздатність, і неповнолітню особу, яка має неповну дієздатність, якщо в наслідок хронічного стійкого психічного захворювання вони не здатні усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними» [5, с.61-62].

Разом з тим, однозначно відповісти на питання про можливість визнання неповнолітніх осіб недієздатними досить важко. Відповідь на дане питання, ймовірно, треба шукати у площині доцільності здійснення такого юридичного акту. Деякі автори взагалі вважають недопустимими будь-яке обмеження правоздатності індивідів, а також применшення з каральною, виховною або іншою метою їх дієздатності [4, с.30].

З одного боку, неможна позбавити того, чого неповнолітня не має у повному обсязі. З іншого – вона має досить широке коло повноважень щодо володіння, користування та розпорядження власним майном, має право з дозволу суду укласти шлюб, бути учасником або навіть засновником юридичних осіб, здійснювати права на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності тощо. За таких обставин, якщо неповнолітня особа не здатна розуміти значення своїх дій та керувати ними, наслідком самостійного вчинення нею таких дій може стати порушення, як її особистих немайнових та майнових прав та інтересів, так і прав інших осіб. У тому разі, якщо не допускати можливості визнавати таких осіб недієздатними, то у батьків або піклувальників не буде механізму, за допомогою якого вони могли б захистити права своєї дитини. Крім того, ні у ст. 36, ні у ст. 39 ЦК України не зазначено заборони застосування її положень до осіб, які не досягли 18-річного віку.

Існує ще одним бік зазначеної проблеми - це надання особі, яка визнана недієздатною гарантій поновлення її цивільної дієздатності. Цьому покликано сприяти надання цій особі права звернутися до суду з заявою про відновлення її дієздатності. У зв'язку з цим ч. 4 ст. 300 ЦПК України передбачає, що скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною, в разі її видужання або значного поліпшення її

психічного стану здійснюється за рішенням суду на підставі відповідного висновку судово-психіатричної експертизи за заявою самої особи, визнаної недієздатною. Крім того, норма ч. 6 ст. 300 ЦПК України унеможливує безстрокове або довічне позбавлення особи повної цивільної дієздатності. Відповідно до зазначеної норми, строк дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною визначається судом, але не може перевищувати двох років. Строк дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною може бути продовжений за клопотанням опікуна, представника органу опіки та піклування.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 435-IV //(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356) – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 2947-III //(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст.135) – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.01.2004 1618-IV //(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492) – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
4. Архипов С. И. Субъект права (теоретическое исследование) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Екатеринбург, 2005. 46 с.
5. Комаров В. В., Світлична Г. О., Удальцова І. В. Окреме провадження: монографія. Харків : Право, 2011. 312 с.
6. Скоробогатова В. В. Признание недееспособным или ограниченно дееспособным несовершеннолетнего лица: сравнительно-правовой аспект. Baikal Reseach Journal. 2017. Т. 8, № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/priznanie-nedeesposobnym-ili-ogranichenno-deesposobnym-nesovershennoletnego-litsa-sravnitelno-pravovoy-aspekt>

Чернега Д.О.

Студентка 3 курсу

Фахового коледжу

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ОБСЯГ ДІЄЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

За юридичною природою цивільна дієздатність, як і цивільна правоздатність фізичної особи, є специфічним суб'єктивним цивільним правом. З огляду на зміст цивільної дієздатності законодавець справедливо вказує, що її має фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними. Тобто фізична особа повинна бути здатною адекватно відображати у своїй свідомості значення своїх дій та передбачати їх наслідки. Обсяг цивільної дієздатності регламентується законодавством відповідно до віку фізичної особи, який є юридичним фактом цивільного права. Обсяг дієздатності може бути обмежений виключно у випадках і в порядку, передбачених законом, тобто у судовому порядку.

При визначенні обсягу і змісту цивільної дієздатності фізичних осіб ЦК виходить з певної класифікації в залежності від віку і стану психіки людини. Зміст ст. ст. 31 - 42 дає підстави виділити наступні види дієздатності за критерієм зменшення її обсягу:

- 1) повна;
- 2) неповна;
- 3) часткова;
- 4) обмежена;
- 5) визнання фізичної особи недієздатною.

На обсяг дієздатності можуть вплинути й інші чинники, зокрема, наявністю чи відсутністю статусу суб'єкта підприємницької діяльності. Так, лише фізична особа, яка є підприємцем, може укладати договори управління майном на стороні управителя,

факторингу на стороні фактора та клієнта, комерційної концесії на стороні правоволодільця та користувача.

Повна дієздатність – настає з досягнення повноліття – вісімнадцятирічного віку. У випадках, коли законом дозволяється одружуватись до досягнення повноліття, особа, яка скористалася таким правом, набуває повної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу. При народженні дитини неповнолітньою жінкою також настає її повна цивільна дієздатність. У разі розірвання шлюбу до настання повноліття набута повна дієздатність особи зберігається. Цивільним кодексом України передбачається можливість надання повної цивільної дієздатності також особі, якій виповнилося 16 років і яка працює за трудовим договором або бажає займатися підприємницькою діяльністю, а також особі, яка записана матір'ю, батьком дитини до досягнення нею (ним) повноліття.

Повна дієздатність надається за заявою заінтересованої особи органом опіки та піклування за письмовою згодою батьків або піклувальника, а за відсутності такої згоди – судом. Якщо особа, якій виповнилося 16 років, бажає займатися підприємництвом, то за наявності згоди на це батьків або органу опіки та піклування вона може бути зареєстрована як підприємець. У цьому разі особа набуває повної цивільної дієздатності у момент її державної реєстрації як підприємця. При припиненні трудового договору, припиненні фізичною особою підприємницької діяльності надана їй повна Цивільна дієздатність зберігається.

Неповна дієздатність - неповну дієздатність мають фізичні особи у віці від 14 до 18 років (неповнолітні).

Права осіб які мають неповну дієздатність:

- вони мають право самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами.
- вони також самостійно здійснюють права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом, укладають правочини за згодою своїх батьків (усиновлювачів) або піклувальників.

Згода на вчинення неповнолітньою особою правочину має бути одержана від будь-кого з батьків (усиновлювачів). При запереченні того з батьків, з яким проживає неповнолітня особа, правочин може бути здійснений з дозволу органу опіки та піклування. За наявності достатніх підстав суд за заявою батьків (усиновлювачів), піклувальника, органу опіки та піклування може обмежити право неповнолітньої особи

самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавити цього права. Суд скасовує своє рішення про обмеження або позбавлення цього права, якщо відпали обставини, які були підставою для його прийняття. Неповнолітній сам несе відповідальність за невиконання договору, укладеного зі згоди батьків (усиновлювачів), піклувальника. Якщо у неповнолітнього немає майна, достатнього для відшкодування збитків, додатково (субсидіарно) відповідають батьки, або піклувальники. За шкоду, заподіяну іншій особі, неповнолітня особа несе відповідальність на загальних підставах.

Часткова дієздатність - часткова дієздатність характерна для осіб віком до 14 років (малолітні), які виступають як самостійні суб'єкти цивільних відносин і мають право:

- самостійно вчиняти дрібні побутові правочини (правочин вважається дрібним побутовим, якщо задовольняє побутові потреби особи відповідно ДО її фізичного, духовного чи соціального розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість);
- здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

Правочин, який вчинено малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності, може бути згодом схвалений її батьками або одним із них, з ким вона проживає, або опікуном. Діти не несуть відповідальності за завдану ними шкоду.

Обмежена дієздатність - обмежена дієздатність може бути визначена судом особі, яка страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

Підстави обмеження дієздатності

Суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо, і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище.

Визнання фізичної особи недієздатною

Фізична особа може бути визнана недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, а відтак над нею встановлюється опіка, що призводить до втрати

можливості укладення правочинів. Односторонні правочини (наприклад, заповіт, видача довіреності укладені до визнання особи недієздатною, втрачають чинність.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Закон України: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження цивільної дієздатності осіб, які зловживають азартними іграми»
3. Цивільне право України: Навч. пос. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 384 с.

Козирський Д.Р.

Студент 3 курсу

Фахового коледжу

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

МЕДІАЦІЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

У наш час кожен, хто стикався із судовою системою, знає, що вирішення спору в суді потребуватиме грошових коштів на правову допомогу та займе чимало часу, й інколи це не один рік, оскільки спір переглядатимуть у всіх інстанціях. Ба більше, судова тяганина через це може видатися недоцільною.

Однак дедалі більше уваги привертає медіація. Тож з'ясуймо, що це таке, чи варто розглядати медіацію та які перспективи її розвитку в Україні.

Медіація – це структурований, інтерактивний процес, коли неупереджена третя сторона допомагає сторонам, що суперечать, у вирішенні конфліктів за допомогою спеціалізованих методів спілкування та ведення переговорів. Усім учасникам медіації пропонують брати активну участь у процесі. Медіація орієнтована насамперед на потреби, права й інтереси сторін.

З 2010 року у Верховній Раді України було зареєстровано понад 10 законопроектів щодо медіації, однак жодного так і не було прийнято. Лише проект Закону № 3504 "Про медіацію", розроблений Міністерством юстиції у співпраці зі

спільнотою медіаторів, було зареєстровано в Парламенті та 15 липня 2020 року прийнято в першому читанні. Цим проєктом встановлено правові засади та порядок проведення медіації в Україні.

Відповідно до цього законопроєкту в п. 4 ст. 1 подано визначення медіації як добровільної, позасудової, конфіденційної, структурованої процедури, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів.

Медіацію можна застосовувати в будь-яких конфліктах (спорах), які виникають у цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних правовідносинах, а також кримінальних провадженнях під час укладання угод про примирення між потерпілим і підозрюваним, обвинуваченим та в інших сферах суспільних відносин. Медіацію можливо проводити як до звернення до суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу, так і під час судового, третейського чи арбітражного провадження або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу. Участь у медіації є добровільним волевиявленням сторін медіації.

Медіатор допомагає сторонам визначити питання, через які між ними виникають непорозуміння, та розглянути різні шляхи вирішення спору. Він допомагає сторонам досягти домовленостей у конфіденційному форматі, але — і це надзвичайно важлива частина визначення — сам не вирішує питання. Для того, щоб сторони домовилися про варіант врегулювання спору, медіатор може конфіденційно спілкуватися зі сторонами, часом навіть без присутності іншої сторони (чого суддя ніколи не може робити у випадку врегулювання справи в суді). Медіацію проводять під керівництвом медіатора (медіаторів). Медіатор — незалежна, нейтральна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію та не має повноважень щодо прийняття рішення по суті конфлікту (спору). Медіатор та інші учасники медіації дотримуються принципу конфіденційності, якщо інше не встановлено законом, а також у разі, якщо сторони медіації домовилися в письмовій формі про інше.

Під час медіації медіатор як нейтральна третя особа повинен бути незалежним від сторін медіації, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, інших фізичних і юридичних осіб.

Медіація починається з моменту укладення сторонами медіації договору про проведення медіації. Якщо немає письмового договору про проведення медіації, то вважають, що медіація починається з моменту, коли сторони вчинили дії, необхідні для початку медіації.

Медіація припиняється шляхом укладення сторонами медіації угоди за результатами медіації чи шляхом закінчення строку проведення медіації та/або дії договору про проведення медіації або ж у разі відмови хоча б однієї із сторін медіації або медіатора (медіаторів) від медіації та в інших випадках відповідно до правил проведення медіації.

Якщо в результаті застосування медіації не було досягнуто мирової угоди, медіатор має припинити свою діяльність. Потім інша особа, яка не виступала медіатором у спорі, може продовжувати працювати зі справою. Слід підкреслити, що за жодних обставин особа, яка виступала медіатором, не може продовжувати працювати зі справою в іншій ролі.

В ідеалі медіація повністю замінює судовий розгляд. У такому випадку сторонам не треба сплачувати судовий збір та зазнавати зайвих затримок, а працівники апарату суду та судді не витрачають час та ресурси. Очевидно, що для цього потрібно, щоб сторони усвідомлювали доступність медіації на ранній стадії, наприклад, якщо вони отримують інформацію з інформаційних кампаній через публічні ЗМІ або від юристів, таких як адвокати та інші надавачі правничої допомоги. Сторони та їх адвокати повинні переконатись, що за позовом не спливе строк позовної давності, коли врегулювання через медіацію виявиться неможливим, і справу доведеться передавати до суду. На відміну від судового розгляду, ініціювання медіації автоматично не зупиняє строки позовної давності.

Також у багатьох європейських юрисдикціях трапляється, що сторони отримують інформацію про медіацію лише після того, як їх справа потрапила до суду, оскільки судді інформують сторін, що медіація є хорошою альтернативою судовому розгляду. Законопроект забезпечує правову підставу для того, щоб суддя інформував сторони про медіацію.

Враховуючи всі переваги медіації, дивно, що в Україні її не використовують частіше. Проект закону про медіацію спрямований на те, щоб змінити цю ситуацію. Він допомагає поінформувати широку громадськість про медіацію як альтернативу судовим

процесам. Поінформованість слід також підвищувати через проведення цілеспрямованих інформаційних кампаній у публічних ЗМІ, а крім того, через суддів, адвокатів та інших надавачів правової допомоги, що інформують окремих учасників судового процесу про їх можливості. Це стане реальністю лише у випадку, якщо правники самі переконуються у перевагах медіації. Тому доцільно, щоб медіація стала частиною навчальних програм вищих навчальних закладів та інших форм юридичної освіти та навчання. Це не означає, що всіх юристів слід обов'язково готувати як медіаторів, однак вони повинні, принаймні, отримати базові знання щодо цього типу вирішення спорів, щоб уміти надавати поінформовану консультацію клієнтам та сторонам, що ведуть судовий процес.

Забезпечення приміщень для медіації також може збільшити її популярність. У деяких регіонах України існує можливість проводити медіацію в судах (кабінети медіації). Надання схожого приміщення та деяких інших ресурсів при судах може бути хорошим варіантом, але такі приміщення можуть надаватися і в інших місцях, подалі від судів, у нейтральному місці. Особливо за часів Covid-19 слід пам'ятати, що електронна медіація є альтернативою медіації за фізичної присутності сторін. Електронна медіація також корисна у тих населених пунктах, де медіаторів недостатньо. Для належного функціонування електронної медіації слід забезпечити безпечну цифрову інфраструктуру, а медіаторам може знадобитися додаткове навчання.

Слід вивчити інші стимули для використання медіації. Сторонам, які вирішили застосувати медіацію після передачі справи до суду, можна, наприклад, повертати частину судового збору. Очевидно, що це перший крок, але є й сильніші фінансові стимули. Вагомий стимул — надання безоплатної медіації у певних справах. Доступність безоплатної правничої допомоги для незаможних осіб, які хочуть скористатися медіацією, також корисна. Досить сильним стимулом для бізнесу може бути підвищення обізнаності про те, що при медіації забезпечується конфіденційне вирішення спорів, особливо коли спір стосується комерційної таємниці та інших делікатних питань, які вони не хочуть публічно вирішувати в суді.

Нарешті, стимулом може бути швидке виконання домовленостей. Це може спрацювати, якщо угода, укладена за результатами медіації, яка відповідає нормам законопроекту, набуватиме чинності протягом короткого часу (наприклад, суд відразу затверджує ці угоди без додаткових процедур).

В Україні надання послуг медіації не організоване централізовано, акцент робиться на самоврядуванні медіаторів. Це корисно, якщо існує жорсткий контроль якості. Зрештою, якість відіграє вирішальну роль для формування довіри серед широкої громадськості.

Законопроект встановлює мінімальні вимоги до підготовки медіаторів. Тільки медіатори, які відповідають мінімальним кваліфікаційним вимогам, будуть вноситися до офіційних реєстрів медіаторів (публічні веб-сайти), щоб громадськість знала, що обирає кваліфікованого медіатора, коли звертається до цих реєстрів. Слід встановити тимчасові та перехідні положення для медіаторів, які наразі працюють на задовільному рівні і яким треба дати трохи часу, щоб вони відповідали новим вимогам до рівня підготовки. Можна подумати й над тим, щоб пов'язати ці реєстри з центральним веб-сайтом, щоб гарантувати легкий онлайн-доступ до списків медіаторів тим, хто працює у різних географічних регіонах. Інший варіант — зарезервувати визначення «медіатор» для тих, хто відповідає необхідним вимогам до освіти

Отже медіація має велику перспективу розвитку в Україні не тільки через те що вона розвантажує судову гілку влади, а тому що заощаджує людині не тільки кошти, а ще й час.

Література:

1. Закон України про медіацію ВВР- 2022, № 7, ст.51:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

2. Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе Медіація у професійній діяльності юриста : Підручник — Одеса : Екологія, 2019. — 456 с.

3. https://newjustice.org.ua/wpcontent/uploads/2018/05/Curriculum_Mediation_print.pdf

4. <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/mediaciya-v-ukrayini-perspektivna-alternativa-rozglyadu-sprav-u-sudi-.html>

Гордієнко Х.В.

Студентка 3 курсу

Фахового коледжу

Міжнародного гуманітарного університету

БЕЗГОТІВКОВІ ГРОШІ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

В теорії цивільного права є стара дискусія щодо безготівкових грошей, і до сьогодні вчені не дійшли до одної думки. Існують дві протилежні точки зору. Одна полягає в тому, що це не що інше, як право вимоги, адресоване до банку. Вчені іншої думки, обґрунтовують існування речового права власності на безготівкові грошові кошти, що належить особі, на ім'я якої відкрито рахунок.

Для того щоб розібратися, потрібно зрозуміти поняття безготівкових грошей як об'єкта цивільних прав.

1. Законодавство України не дає прямого поняття безготівкові гроші. Приблизно розкрити це поняття можуть економісти та фінансисти, які під цим поняттям розуміють фінанси, розташовані на банківських рахунках, закріплених за фізичними або юридичними особами та які вживали для оплати покупок, послуг або проведення грошових операцій. Це гроші, які банківська система переводить з готівкових у безготівкові або навпаки.

Виходячи хоча б з приблизного поняття можна відокремити певні характерні ознаки. Перша з них це те що, поряд з готівкою це ще один вид фінансів. Друга, вони легко переходять у готівкові гроші або навпаки. Третя, такий перехід може зробити лише банк(банківська система). Четверта, безготівкові гроші розташовуються, закріплюються на банківських рахунках, відкритих на ім'я фізичних або юридичних осіб.

Зважаючи на те, що кошти, відповідно до ст. 3 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [1], можуть існувати або у готівковій, або у безготівковій формах, то і грошовим коштам (грошам) ці форми характерні. При чому безготівкові гроші, відповідно до наведеного закону, існують у вигляді записів на рахунках у банківських системах.

Таким чином, безготівкові гроші – це гроші, які існують у вигляді записів на рахунках у банках. Отже це поняття дозволяє визначити їх місце в системі об'єктів цивільного права. Вони, разом із готівковими грошима, які існують у вигляді банкнот і монет, входять до такого поняття, як грошові кошти (гроші).

2. Наступне поняття яке я хотіла б розкрити це «безготівкові розрахунки»

Згідно з п.1.4 Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті безготівкові розрахунки це - перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. [2]

Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

Платником є особа, з рахунку якої ініціюється переказ грошей. Отримувачем в свою чергу є особа на рахунок якої зараховується сума переказу. Платником і отримувачем можуть бути як юридичні так і фізичні особи. [4]

Згідно зі ст. 11 Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" фінансова операція підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу", якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 150000 грн. або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 150000 грн. [5]

Також у ст.1088 ЦКУ ми можемо побачити види безготівкових розрахунків. По-перше, сторони у договорі мають право обрати будь-який вид безготівкових розрахунків на свій розсуд. По-друге порядок здійснення безготівкових розрахунків регулюється ЦКУ, законом та банківськими правилами. По-третє, безготівкові розрахунки проводяться через банки, інші фінансові установи, в яких відкрито відповідні рахунки, якщо інше не впливає із закону та не обумовлено видом безготівкових розрахунків. [3]

Отже можна зробити висновок який відповідає результатам тлумачення терміну «безготівкові гроші». Зокрема, ним позначаються об'єкти цивільних прав, які поруч з готівкою, є одним із видів грошей. Вони здатні вільно трансформуватися у готівкові гроші і навпаки. Така трансформація відбувається за допомогою банківської системи, а тому банки її закріплюють, фіксують шляхом записів на банківських рахунках, відкритих на ім'я клієнтів. Безготівкові гроші не є речами, на відміну від готівкових, які визнаються речами.

Таким чином, безготівкові гроші (грошові кошти) – це правові вимоги клієнта та кореспондуючі правам обов'язки банку, які фіксуються та обліковуються шляхом записів на рахунках у банках.

Літератури:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: закон України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 29. Ст. 137.
3. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04#Text>
4. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Цивільне право України: Підручник.- Вид.3, перероб. і доп.-К.: Істина, 2011.-808с.
5. ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення »
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

Албул А.А.

Студентка 3 курсу

Фахового коледжу

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ В УКРАЇНІ

В наш час велике значення має індивідуалізація фізичної особи. Фізична особа є найпоширенішим суб'єктом права, але при цьому кожна фізична особа має свої особливості та притаманні тільки для неї риси. Це все говорить про те що індивідуальність кожної людини є не тільки як окремого індивіда, а і як суб'єкта права.

Чіткого поняття індивідуалізації фізичної особи в цивільному законодавстві не має, але деякі науковці висвітлюють поняття «індивідуальність» яке охоплює сукупність всіх особистих ознак людини, оформлених особистими немайновими правами, що їй належать. Незважаючи на те, що всі немайнові права тією чи іншою мірою служать розвитку індивідуальності особи, у класифікаціях немайнових прав зазвичай виділяється

спеціальна група таких прав, про які говориться, що вони спрямовані на закріплення індивідуальності людини безпосередньо. До таких прав належать право громадянина на ім'я, його право на честь, гідність і ділову репутацію, а також його право на індивідуальну зовнішність.

Персоніфікація фізичної особи у цивільних правовідносинах є досить актуальною. Адже є багато негативних прикладів коли особа анонімно брала участь у правовідносинах, а потім їй було досить важко захистити свої права від навмисних чи необережних порушень її суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів.

До основних ознак індивідуалізації фізичної особи відносять: біометричні (вік, стать, папілярні лінії на пальцях), побутові (зменшене назва, прізвище), психолого-характеризуючі (почерк, підпис), територіальні (місце постійного чи переважного проживання), формальні, що відображені у виданих на ім'я фізичної особи офіційних документах, зокрема у паспорті, особисті (імідж, тату, пірсінг), професійні (вигадані сценічні ім'я, псевдоніми).

Але все ж таки на мою думку однією із найголовніших ознак індивідуалізації фізичної особи є саме ім'я особи. Адже всі права і обов'язки яких набуває особа вона набуває їх під власним ім'ям. Право на ім'я належить до особистих невідчужуваних прав громадян. Стаття 28 ЦКУ передбачає, що фізична особа набуває прав та обов'язків і здійснює їх під своїм ім'ям, яке надається їй відповідно до закону. Разом з тим, при здійсненні окремих цивільних прав фізична особа може використовувати псевдонім (вигадане ім'я) або діяти без зазначення імені. Наприклад, автори творів науки, літератури, мистецтва і суміжних прав можуть використовувати для індивідуалізації псевдонім, що не повторює ім'я іншої особи. Відповідно до Конвенції про права дитини статті 7, дитина здобуває право на ім'я з моменту народження. Ім'я громадянина України складається із прізвища, власного імені та по батькові, саме ці ознаки індивідуалізують фізичну особу, як учасника цивільних відносин.[4]

Ім'я дитини обирається за згодою батьків, по-батькові дається за іменем батька, якщо інше не передбачено законами України чи не ґрунтується на національних звичаях. Прізвище дитини визначається за прізвищем батьків, а коли вони мають різні прізвища – за згодою між ними це визначення є в ст.ст.145,146 СКУ. Реєстрація фізичної особи її прізвище, ім'я та по-батькові відбувається в органах РЦСУ це вказано в статті 144 СКУ.

Крім того фізична особа, якій виповнилося 16 років, може змінити своє прізвище та ім'я за власним бажанням. Особа, що досягла 14 років, може зробити це зі згоди батьків або того з них, з ким вона проживає, або піклувальника, але за умови, що це відповідає її інтересам. При зміні імені відповідні зміни вносяться до актового запису про народження та інших документів. Паспорт підлягає заміні. Усі цивільні права й обов'язки, набуті фізичною особою з колишнім ім'ям, зберігають чинність. Разом з тим, про зміну імені фізична особа має повідомити своїх кредиторів та боржників.

Також на мій погляд велике значення в індивідуалізації фізичної особи має ознака місце проживання. Тому що саме вона має істотне значення для здійснення і захисту прав фізичної особи, забезпечення стабільності цивільних відносин. Так, місце проживання боржника або кредитора може мати значення для встановлення місця виконання зобов'язань, якщо воно не передбачено законом чи договором (ст. 532 ЦКУ), місця відкриття спадщини (ст. 1221 ЦКУ). Стаття 29 ЦКУ присвячена питанню місця проживання згідно з нею місцем проживання фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово. Ця стаття ґрунтується на положенні ст. 33 Конституції України, згідно з якою кожний, хто законно знаходиться на території України, має право вільно пересуватися, обирати місце перебування і проживання.[1]

Загалом місце проживання фізичної особи – це місце, де громадянин постійно чи переважно проживає (як власник будинку чи квартири; як наймач чи піднаймач житла; як член сім'ї власника, наймача тощо або на іншій підставі, встановленій законодавством, у будинку-інтернаті для інвалідів, громадян похилого віку тощо). Можливість обрання місця проживання залежить від віку та стану психічного здоров'я фізичної особи. Самостійно реалізувати це право може фізична особа, яка досягла 14 років, за винятком обмежень, які встановлюються законом (ч. 2 ст. 29 ЦКУ).

Місцем проживання фізичної особи у віці від 10 до 14 років визнається місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я тощо, в якому вона проживає, якщо інше місце проживання не встановлено за згодою між дитиною та батьками (усиновлювачами, опікуном) або організацією, яка виконує щодо неї функції опікуна. У разі спору місце проживання фізичної особи у віці від 10 до 14 років визначається органом опіки та піклування або судом. Батьки, що проживають роздільно,

визначають, з ким із них буде проживати дитина, шляхом угоди між ними. У випадку спору він вирішується судом, виходячи з інтересів та з урахуванням думки дітей (ст. 161 СКУ).

Місцем проживання фізичної особи, яка не досягла 10 років, є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я, в якому вона проживає.

Отже, можна підсумувати що індивідуалізація фізичної особи у цивільних та інших правовідносинах є дуже актуальною, адже якщо особа анонімно вступає у правовідносини в послідуєчому їй буде достатньо тяжко захистити свої права від порушень її прав та законних інтересів.

Література:

- 1) Конституція України: Офіційне видання. – К.: Право, 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
- 2) Цивільний кодекс України: - К:ПАЛИВОДА А.В., 2021. – 456 с.
- 3) Сімейний кодекс України ВВР- 2002, № 21-22, ст.135: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
- 4) Конвенція про права дитини {Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.91}: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
- 5) Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Цивільне право України: Підручник.- Вид.3, перероб. і доп.-К.: Істина, 2011.-808с.

Буракова А. А.

Студентка 4 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Денисяк Н.М.

РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ

Інститут шлюбу виник ще на ранніх етапах розвитку людської цивілізації. Учені-юристи у різні часи давали визначення цього поняття залежно від особливостей

сучасного для них правового інституту шлюбу. Більшість з них традиційно визначала шлюб як укладений у встановленому порядку з дотриманням вимог закону добровільний та рівноправний, у принципі довічний союз вільних чоловіка та жінки, спрямований на створення сім'ї, що породжує в них взаємні права та обов'язки. Центральним є розуміння шлюбу як союзу жінки та чоловіка. Таке визначення шлюбу зустрічається ще у римських юристів. Що ж стосовно закону то , згідно зі ст. 21 СК України «шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в органі державної реєстрації актів цивільного стану».

Юридичне оформлення шлюбу на сучасному етапі в Україні відбувається шляхом його державної реєстрації, яка має конститутивне значення, бо лише шлюб, зареєстрований у встановленому порядку, породжує правові наслідки. Державна реєстрація є обов'язковим елементом шлюбу. Із моменту реєстрації шлюбу виникають права та обов'язки чоловіка й жінки як подружжя.

Сімейне законодавство передбачає можливість припинення шлюбу. Під припиненням шлюбу розуміється зумовлене настанням певних юридичних фактів припинення правовідносин, які виникли між подружжям із юридично оформленого шлюбу. До таких юридичних фактів відповідно до ст. 104 СК України, відносять: смерть одного з подружжя; оголошення його померлим; розірвання шлюбу.

У разі смерті одного із подружжя або оголошення одного з них померлим не потрібно будь-якого спеціального оформлення припинення шлюбу. Шлюб буде вважатися припиненим з моменту смерті одного із подружжя або з моменту вступу в законну силу рішення суду про оголошення померлим одного із подружжя. Єдиним документом при цьому є свідоцтво про смерть, а порядок та умови оголошення громадянина померлим визначаються цивільним законодавством. Відтак відповідно до ст. 46 ЦК України фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або давали підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку – протягом шести місяців.

Рішення суду про оголошення громадянина померлим є підставою для реєстрації його смерті в органах ДРАЦС і видачі свідоцтва про смерть. З цього моменту шлюб з такою особою вважається припиненим. Чоловік або дружина зазначеної особи має право

вступити у новий шлюб, маючи на руках рішення суду про оголошення померлим колишнього із подружжя. Однак особа, оголошена померлою (якщо насправді вона жива), не має права вступати у новий шлюб незалежно від того, відомо їй чи ні про оголошення її померлою (такий шлюб може бути визнаний недійсним). У разі появи особи, оголошеної померлою, або виявлення місця її перебування суд, згідно зі ст. 48 ЦК України, скасовує рішення про оголошення цієї особи померлою. У такому разі її шлюб з іншою особою поновлюється за умови, що ніхто з них не перебуває у повторному шлюбі (ст. 118 СК України). При цьому жодних заяв про поновлення шлюбу не потрібно. Орган ДРАЦС анулює актовий запис про розірвання шлюбу і відповідне свідоцтво, видане на його підставі. За життя шлюб припиняється в судовому порядку.

Іншою категорією юридичних фактів для припинення шлюбу, я вказувалося вище є розірвання шлюбу (розлучення), який є актом який припиняє правові відносини між подружжям на майбутнє. Конституцією України передбачено, що сім'я перебуває під захистом держави. У зв'язку з цим велике значення у зміцненні сімейних відносин мають питання розірвання шлюбу. Порядок розірвання шлюбу визначений СК України. Шлюб розривається в судовому порядку і лише в окремих випадках – в органах ДРАЦС.

З урахуванням того, що сім'я є не тільки союзом конкретних осіб, а й соціальним інститутом, суспільство і держава зацікавлені в збереженні сім'ї (ст. 1 СК України). Тому припинення шлюбу внаслідок його розірвання відбувається в певних межах під контролем держави і може здійснюватися відповідними державними органами – органами ДРАЦС або судом.

Відповідно до ч. 1 ст. 106 СК України розірвання шлюбу здійснюється органом ДРАЦС за наявності двох умов: а) подружжя не має неповнолітніх дітей та б) існує взаємна згода подружжя на розірвання шлюбу. Відповідно до ч. 3 ст. 106 СК України шлюб розривається незалежно від наявності між подружжям майнового спору. Ніщо не може завадити подружжю і після розірвання шлюбу вирішувати спірні питання щодо майна в суді. Відповідно СК України державний орган реєстрації актів цивільного стану виносить постанову про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання спільної заяви подружжя, якщо вона не була відкликана. Встановлюючи певний строк для винесення постанови законодавець дає змогу подружжю обдумати своє рішення і остаточно визначити серйозність своїх намірів щодо розірвання шлюбу.

Не завжди для розірвання шлюбу органом ДРАЦС потрібна за спільною заявою обох з подружжя, закон допускає можливість урахування волі лише одного з подружжя щодо розірвання шлюбу. Шлюб розривається за заявою одного з подружжя, якщо другий з них: а) визнаний безвісно відсутнім; б) визнаний недієздатним. Якщо ж між подружжям виникає спір майнового характеру, то це не впливає на вирішення питання щодо розірвання шлюбу.

Як уже зазначалося, розірвання шлюбу, крім органів ДРАЦС, може бути здійснене судом. СК України закріплює можливість: а) розірвання шлюбу за рішенням суду за спільною заявою подружжя, яке має дітей (ст. 109 СК України); б) розірвання шлюбу за позовом, пред'явленим одним із подружжя, тобто за наявності спору (ст. 110 СК України).

У першому випадку мається на увазі добровільне розірвання шлюбу, коли ніхто з подружжя не заперечує проти припинення подружнього життя. Проте така сім'я має дітей, тому розірвання шлюбу не може здійснюватися органами ДРАЦС. Тому розірвання шлюбу між подружжям здійснюється судом. Це викликано необхідністю забезпечення інтересів дітей у разі розпаду сім'ї. Разом із тим, СК України закріплює нове правило щодо договірного регулювання багатьох аспектів відносин подружжя, які виникають у процесі розірвання шлюбу. Якщо подружжя дійшло згоди щодо розірвання шлюбу, воно, відповідно до ч. 1 ст. 109 СК України, має право подати до суду спільну заяву про це. У цьому випадку суд не з'ясовує питання щодо можливості або неможливості розірвання шлюбу. Головна мета суду полягає у встановленні того, що заява про розірвання шлюбу відповідає волі дружини та чоловіка і що після розірвання шлюбу не будуть порушені їхні особисті та майнові права, а також права їхніх дітей. Разом із заявою про розірвання шлюбу подружжя передає на розгляд суду письмовий договір, в якому вказує: з ким із них будуть проживати діти; яку участь у забезпеченні умов життя дітей братиме той з батьків, хто буде проживати окремо; умови здійснення тим із батьків, який проживає окремо, права на особисте виховання дітей. Аналізуючи зміст даної згоди, можна припустити, що вона розглядається судом на кшталт мирової угоди. Так згідно Постанови Верховного Суду від 15.01.2020 № 200/952/18, за відсутності спору щодо того з ким із батьків будуть проживати неповнолітні діти суд може вирішити питання про залишення проживання дитини з матір'ю чи батьком одночасно з вимогою про розірвання шлюбу. Проте за наявності такого спору між

батьками суд повинен роз'яснити сторонам порядок вирішення питання про визначення місця проживання дитини. Підписання сторонами такого договору, як впливає з ч. 1 ст. 109 СК України, є правом, а не обов'язком подружжя. СК України передбачає ще один договір подружжя, який подається суду у випадку розірвання шлюбу за спільною заявою подружжя. Це договір щодо визначення розміру аліментів на дитину (ч. 2 ст. 109 СК України).

Другим різновидом судового порядку розірвання шлюбу є порядок, відповідно до якого розірвання шлюбу здійснюється за позовом одного з подружжя (ст. 110 СК України). Тобто йде мова про відсутність згоди подружжя щодо цього питання, внаслідок чого розірвання шлюбу здійснюється з ініціативи лише одного з них. Відповідно до сімейного законодавства чоловік і жінка мають рівні права, але додержання принципу рівності прав та обов'язків учасників сімейних відносин незалежно від статі в цьому випадку виглядає дещо формальним. Однак СК України містить винятки з цього правила: 1) звернення до суду з позовом про розірвання шлюбу протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини можливе, якщо один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки кримінального правопорушення, щодо другого з подружжя або дитини (ч. 2 ст. 110 СК України); 2) чоловік та дружина мають право пред'явити позов про розірвання шлюбу протягом вагітності дружини, якщо батьківство зачатої дитини визнане іншою особою (ч. 3 ст. 110 СК України); 3) чоловік і дружина мають право пред'явити позов про розірвання шлюбу до досягнення дитиною одного року, якщо: а) батьківство щодо неї визнане іншою особою або б) за рішенням суду відомості про чоловіка як батька дитини виключено з актового запису про народження дитини (ч. 4 ст. 110 СК України). Таким чином, позов кожного з подружжя про розірвання шлюбу може бути пред'явлено тільки після спливу одного року після народження дитини. Якщо перешкод для пред'явлення позову про розірвання шлюбу немає, суд приймає позов та розглядає справу. При цьому він уживає заходів щодо примирення подружжя, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства (ст. 111 СК України). Під час розгляду справи суд з'ясовує фактичні взаємини подружжя, причини позову про розірвання шлюбу, бере до уваги наявність малолітньої дитини, дитини-інваліда та інші обставини життя подружжя (ч. 1 ст. 112 СК України). Відповідно до ч. 2 ст. 112 СК України суд постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що подальше спільне життя подружжя і

збереження шлюбу суперечило б інтересам одного з них, інтересам їхніх дітей, що мають істотне значення. За СК України шлюб припиняється з моменту набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу. На підставі рішення суду актовий запис про розірвання шлюбу та свідоцтво про розірвання шлюбу анулюються органом ДРАЦС.

Є деякі відмінності і щодо моменту припинення шлюбу в залежності від органу. Якщо шлюб розривається органом ДРАЦС, шлюб припиняється у день реєстрації розірвання шлюбу. Якщо шлюб розривається судом, моментом його припинення є день набрання чинності рішенням суду. Розірвання шлюбу, здійснене за рішенням суду, має бути зареєстроване в органі ДРАЦС, за заявою колишньої дружини або чоловіка та засвідчене Свідоцтвом про розірвання шлюбу, зразок якого затверджує КМУ.

Отже, рішення суду про розірвання шлюбу – це акт, який припиняє шлюбне правовідношення, а свідоцтво про розірвання шлюбу – це документ єдиної форми, який засвідчує припинення шлюбу. СК України значно розширює можливості збереження шлюбу і передбачає спеціальний правовий механізм для поновлення шлюбу після його припинення. Це стосується як випадків розірвання шлюбу, так і припинення його внаслідок оголошення особи померлою або визнання її безвісно відсутньою (ст. 118 СК України).

Література:

1. Конституція України : Прийняття на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (зі змінами)//База даних «Законодавство України»/ ВР України.URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
4. Єфремова О. П. Є Цивільне та сімейне право: методичні рекомендації для студентів ступеня бакалавр за напрямом підготовки 08 – Право, спеціальністю 081 Право. Чернігів: НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2019. 32 с.
5. Сімейне право : підручник за заг. ред. В. А. Кройтора та В. Ю. Євко МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. – 512 с

Янц В. П.

Студент 4 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ЗАХИСТ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ

Права на честь, гідність особи та її ділову репутацію завжди були і є вельми актуальними, адже вони стосуються в першу чергу сфери внутрішнього самопочуття людини, її духовного світу, пріоритетів та переконань. Одна з головних потреб особистості – це потреба у спілкуванні, що передбачає обмін інформацією.

З розвитком інформаційних технологій створено можливість для кожної особи розповсюджувати інформацію будь-якого змісту серед необмеженого кола людей, що часто призводить до неправомірного зловживання такою можливістю шляхом розповсюдження недостовірної, образливої інформації. Нерідко відновити права, порушені поширенням недостовірної інформації, можливо в досудовому порядку, проте, зазвичай, коли недостовірна інформація поширюється з конкретною метою завдати шкоди честі, гідності чи репутації, єдиною можливістю відновлення прав є звернення за захистом до суду.

Коли йдеться про питання такого роду, завжди непросто, особливо тоді, коли ще й позивачем і відповідачем виступають публічні особи.

Із кожним роком серед публічних людей набуває популярності звернення до суду з позовом про захист честі та гідності, або про дифамацію -(обмова, поширення про особу недостовірної інформації, яка принижує її честь, гідність та може завдавати шкоди діловій репутації).

Якщо позивач - публічна особа, він має бути готовим до підвищеного рівня критики у порівнянні з приватною собою. Адже публічні особи є об'єктом детальної прискіпливої уваги суспільства.

За публічними особами, які обіймають державні посади, а також за усіма, хто відіграє певну роль у суспільному житті (у галузі політики, економіки, мистецтва,

соціальної сфері, спорті чи в будь-якій іншій галузі), стежать більше, аніж за пересічним громадянином.

Зміст цивільно-правового захисту честі, гідності та ділової репутації становлять правовідносини, в яких морально потерпіла сторона наділяється правом вимагати за судом спростування відомостей, які порочать її честь, гідність та ділову репутацію, а друга сторона, яка такі відомості поширила, зобов'язана дати спростування, якщо не доведе, що відомості відповідають дійсності. [3].

До правомочних суб'єктів даних правовідносин належать громадяни або організації - юридичні особи, щодо яких були поширені неправдиві відомості, які порочать їх честь, гідність чи ділову репутацію. В суді ці особи, як правило, виступають як позивачі.

Згідно з ч. 1 ст. 5 ЦПК України позов про спростування відомостей, що порочать честь і гідність, може бути пред'явлено особою, про яку поширено такі відомості, а так само близькими родичами цієї особи, коли відомості прямо чи посередньо їх порочать. Заінтересована особа має право на судовий захист у зазначеному порядку також у разі поширення таких відомостей щодо члена її родини або іншого родича, який помер. [4].

Така можливість базується на положеннях ст. 275 ЦК та ч. 4 ст. 32 Конституції України, відповідно до яких кожен має право вимагати в судовому порядку спростування недостовірної інформації, що порочить честь і гідність членів його сім'ї.

У тому разі якщо ці відомості поширені щодо неповнолітніх осіб або осіб, визнаних у судовому порядку недієздатними, позов на захист їх честі і гідності може бути пред'явлено законним представником, який не є членом їхньої сім'ї (батьками, усиновителями, опікунами, піклувальниками), а також прокурором за ст. 242 ЦПК. [2].

В одному провадженні в цивільній справі про спростування відомостей, які порочать честь і гідність громадянина або організації, можуть розглядатися вимоги позивача про відшкодування матеріальної шкоди, завданої вказаними діями, і суд вирішує такі вимоги відповідно до статей 23 і 1167 ЦК України, виходячи з принципу відшкодування винним шкоди у повному обсязі. [1].

Важливо підкреслити, що в цивільному праві захист честі і гідності та ділової репутації не залежить від вини особи, яка поширила відомості, що їх порочать, на відміну від кримінального права, в якому відповідальність настає за навмисні дії винного - за образу та наклеп. Оскільки вибір способу захисту честі і гідності належить

громадянинові, суд, приймаючи заяву або скаргу, зобов'язаний з'ясувати, чи просить заявник спростувати поширені відомості у порядку цивільного судочинства, чи його вимоги полягають у притягненні особи до кримінальної відповідальності за наклеп або образу. При цьому враховується, що не можуть розглядатися у порядку цивільного судочинства позови про спростування відомостей, які містяться у вироках та інших судових рішеннях, а також у постановках слідчих та інших відповідних органів, для оскарження яких законом встановлено інший порядок. [3, с.20].

Тому потрібно зазначити певний алгоритм дій, порядку спростування відомостей які встановлюється законом або судом.

Відповідно до ч. 4 ст. 277 ЦК України, якщо відомості були поширені через засоби масової інформації (друкованої або аудіовізуальної), вони мають бути спростовані у тому самому друкованому виданні, аналогічній радіо чи телепередачі або іншим адекватним способом. Якщо відомості, які не відповідають дійсності і завдають шкоди інтересам, честі, гідності або діловій репутації громадянина чи організації, містить документ, що виходить від організації, такий документ підлягає заміні або відкликається. Порядок спростування в інших випадках встановлює суд.

У рішенні суду при задоволенні позову за ч.7 ст. 277 ЦК України зазначається, які саме відомості визнано такими, що не відповідають дійсності та порочать честь і гідність позивача, вказується на спосіб спростування та визначається строк, протягом якого воно має бути здійснене, тобто встановлюються конкретні засоби захисту: спростування у відповідному колективі відомостей, поширених на зборах; публічне вибачення позивачем; направлення письмових спростувань в організацію, в якій були повідомлені названі відомості. [1].

В разі потреби суд може викласти текст спростування відомостей.

За загальним правилом, відомості, що порочать особу, мають спростовуватися у спосіб, найбільш близький до способу їх поширення (шляхом публікації у пресі, повідомлення по радіо, телебаченню, оголошення на сході громадян, зборах трудового колективу, заміни документа та ін.)

Суд може зобов'язати редакцію (видавництво) опублікувати спростування у спеціальній рубриці або на тій самій шпальті і тим самим шрифтом, що й спростовуване повідомлення: в газеті - не пізніше місяця з дня набрання рішенням законної сили, в інших періодичних виданнях - у черговому випуску.

При спростуванні відомостей по радіо чи телебаченню суд може зажадати від органу масової інформації, щоб резолютивна частина рішення була зачитана диктором у тій самій програмі або циклі передач і в той самий час - не пізніше місяця з дня набрання рішенням законної сили. Неприпустимим вважається вільне редагування органом масової інформації тексту рішення або коментар до нього, які за змістом є оспорюванням рішення. [5].

Отже, на підставі викладеного вище можна дійти таких висновків.

Необхідною умовою правильного застосування судами ЦК та інших нормативних актів при розгляді справ про захист честі, гідності та ділової репутації є з'ясування правової сутності таких понять, як «честь», «гідність», «ділова репутація», оскільки в доктрині, судовій практиці, та в постановах Пленуму Верховного Суду України ним даються різні тлумачення. [6].

Розгляд справ про захист честі і гідності надає широкі можливості в підвищенні культури спілкування між людьми, дає змогу глибше з'ясувати причини поширення неправдивих вигадок та приниження людської гідності.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.01.2004 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Правове регулювання відносин у мережі Інтернет : монографія [А. П. Гетьман, Ю. Є. Атаманова, та ін.] ; за ред. С. В. Глібка, К. В. Єфремової. Харків : Право, 2016. 360 с.
4. Луспеник Д. Д. Судочинство у справах про захист честі, гідності та ділової репутації / Д. Д. Луспеник: автореф. дис., 2003. 20 с.
5. Саприкіна І. В. Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України (за матеріалами судової практики) / І. В. Саприкіна. Автореф. Дис.. канд. юрид. наук : 12.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2006. с. 21.
6. Захист честі, гідності та ділової репутації; Режим доступу: <http://surl.li/byizf>

Куркудим В.С.

Студентка 4 курсу

РОЗМЕЖУВАННЯ ЗАВДАТКУ ТА АВАНСУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Прийняття стороною на себе певних зобов'язань передбачає, що вони будуть виконуватися належним чином. Зазначене правило прямо передбачено статтею 570 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України), однак на практиці воно нерідко порушується. У зв'язку з цим все більше число суб'єктів робить спроби побудувати взаємини з контрагентом таким чином, щоб необхідність виконання зобов'язання підкріплювалася б додатковими заходами. Зважаючи на це, на практиці все частіше використовуються різноманітні способи забезпечення виконання зобов'язань. Серед існуючих способів забезпечення виконання зобов'язань особливе місце займає завдаток.

Згідно ст. ст. 570, 571 ЦК України завдатком визначається грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторіві боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання. Якщо порушення зобов'язання сталося з вини боржника, завдаток залишається у кредитора. Якщо порушення зобов'язання сталося з вини кредитора, він зобов'язаний повернути боржникові завдаток та додатково сплатити суму в розмірі завдатку або його вартості.

Укладаючи договір необхідно звертати увагу на те, в якій саме формі буде здійснюватися передоплата за договором: у формі завдатку чи у формі авансу, оскільки зазначені форми передоплати суттєво впливають на наслідки, які настають у разі порушення умов договору однією із сторін.

Крім того, в диспозиції ч. 2 ст. 570 ЦК України зазначено: якщо не буде встановлено, що сума, сплачена в рахунок належних з боржника платежів, є завдатком, вона вважається авансом. Законодавець, на сьогоднішній день, не визначив чітких критеріїв відмінності вказаних інститутів, що призводить до неоднакового застосування даних понять на практиці. У зв'язку з відсутністю законодавчо визначених чітких відмінностей між поняттями «завдаток» і «аванс» все більшої актуальності набуває дослідження судової практики.

Зокрема, Верховний Суд, своєю постановою від 13 лютого 2013 року, зазначив, що внесення завдатку як способу виконання зобов'язання може мати місце тільки в разі наявності зобов'язання, яке повинно було виникати на підставі договору.[2]

Верховний Суд України, в своїй постанові від 25 вересня 2013 року, зробив висновок, що, правила ст. 570 ГК України поширюються на випадки, коли договір був укладений, але одна із сторін ухиляється від його виконання.[3]

Слід звернути увагу на позицію Касаційного господарського суду України, викладеної в постанові від 24 вересня 2014, де вказано, що положення ч. 2 ст. 571 ЦК України (щодо відшкодування іншій стороні збитків завданих порушенням або припиненням зобов'язань, забезпеченого завдатком) зазначеною нормою регулюють відшкодування заподіяної неналежним виконанням забезпеченого завдатком зобов'язання шкоди, а значить, не підлягають застосуванню до спірних правовідносин сторін.[4]

Не може залишитися без уваги і висновок Касаційного господарського суду України, викладено в постанові від 10 грудня 2014 з справи № 5/112/10, де суд зазначив, що за своєю правовою суттю гарантійний внесок є завдатком і до нього застосовуються правила, передбачені ч. 1 ст. 571 ЦК України, а саме якщо порушення зобов'язання сталося з вини боржника, завдаток залишається у кредитора.[5]

Таким чином, з аналізу судової практики можна виділити наступні критерії такого інституту як «завдаток»:

- завдаток вноситься з метою забезпечення виконання існуючого зобов'язання;
- завдаток може мати місце тільки в разі наявності зобов'язання, тобто укладеного між сторонами договору, яким визначено предмет і істотні умови;
- гарантійний внесок і завдаток схожі за своєю правовою суттю;
- завдатком є грошові кошти, які підлягають поверненню тільки в тому випадку, якщо сторона, їх оплатила, доведе, що зобов'язання було не виконано не з його вини;
- положення ч. 2 ст. 571 ЦК України не підлягають застосуванню до спірних правовідносин сторін;
- сума завдатку може бути будь-якою, однак вона обов'язково повинна бути менша, ніж загальна сума зобов'язання;

У постановках Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 6 березня 2012 року, від 14 березня 2012 року, від 27 липня 2011 по справах про стягнення авансових платежів, сплачених за попередніми договорами, і розірвання таких договорів суд касаційної інстанції дійшов висновку про те, що в разі укладення сторонами основних договорів в термін, визначений попередніми договорами, передані позивачами в рахунок оплати за основним договорами грошові кошти є у відповідності зі ст. 570 ЦК не завдатком, а авансом і підлягають поверненню особам, які їх оплатили.[6]

Крім того, в рішенні винесеного від 10 липня 2013, Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ зроблено висновок, що в разі укладення договору підстави вважати передані кошти завдатком відсутні, тобто, в такому випадку ці кошти є авансом (ч. 2 ст. 570 ЦК України).[7]

Більш того, суд звертає увагу на той факт, що кошти, сплачені в рахунок авансу, підлягають поверненню незалежно від того, з чиєї вини не було укладено договір, і в разі якщо сторони тільки мають намір укласти.

У постанові від 23 липня 2014 року, Вищий господарський суд України зазначає, що відповідно до положень чинного в Україні законодавства, авансом є грошова сума, яку перераховують за договором вперед в рахунок майбутніх розрахунків за товари (роботи, послуги), які повинні бути отримані (виконані, надані). Тобто, в разі невиконання зобов'язання, за яким передавався аванс, незалежно від того, з чиєї вини це сталося, аванс підлягає поверненню особі, яка його оплатив.[8]

Крім того, Верховний Суд, в своїй постанові від 25 вересня 2013 року, відзначає, що якщо не буде встановлено, що сума, сплачена в рахунок належних з боржника платежів, є завдатком, вона вважається авансом.[3]

Висновок, під терміном «аванс» маються на увазі:

- грошові кошти, сплачені за укладеними попередніми договорами;
- кошти, що сплачує в рахунок наміри укласти основний договір в майбутньому;
- кошти, що сплачує вперед, в рахунок майбутніх розрахунків;
- грошові кошти, які підлягають поверненню в незалежності від того, з чиєї вини не було укладено договір.

Таким чином, з огляду на аналіз судової практики, слід зробити висновок, що практичними відмінностями між завдатком та авансом є такі особливості:

1) Завдаток застосовується з метою забезпечення вже існуючого зобов'язання, взяті на себе сторонами за укладеним договором. Аванс сплачується за попередніми договорами з метою в майбутньому укласти основний договір.

2) Укладені договори між сторонами повинні відповідати вимогам чинного законодавства, бути укладеним у належній формі, узгоджені всі істотні умови договору, оскільки, якщо хоч одне з істотних умов не погоджене, в такому випадку, сплачені грошові кошти будуть вважатися як аванс.

3) У разі невиконання або припинення зобов'язання, сплачені грошові кошти в якості завдатку будуть повернуті тільки в тому випадку, якщо сторона, оплатила завдаток, доведе, що невиконання або припинення зобов'язання сталося не з його вини. Крім того, в разі невиконання або припинення зобов'язання з вини кредитора, він зобов'язаний повернути боржникові завдаток та додатково сплатити суму в розмірі завдатку або його вартості.

Також, із змісту ч.1 ч. 571 ЦК України випливає, що завдаток виконує три функції:

- платіжну - видається в рахунок майбутніх платежів за договором;
- доказова - підтверджує факт укладення договору;
- забезпечувальна - стимулює сторони до виконання зобов'язання.

Завдатком забезпечуються зобов'язання, що виникають з договорів. Це додаткова гарантія виконання основного договору. Тому, якщо немає основного договору, то не може бути і угоди про завдаток. Відповідно, завдаток оформлюється після укладення основного договору або одночасно з ним.

Аванс - це передоплата, яку покупець передає продавцеві з метою підтвердження своїх намірів купити нерухомість. Але він не несе забезпечує договір функцію. Аванс передається до настання зустрічного зобов'язання переоформити квартиру, як знак серйозності намірів її купити. Він вважається частиною майбутньої оплати. Ви передаєте аванс і зобов'язуєтесь надалі підписати основний договір.

Функції авансу:

- доказова - підтверджує факт укладення договору;
- платіжна - зараховується в рахунок остаточного платежу.

Якщо порівняти з завдатком, то відсутня третя функція - забезпечувальна. Аванс не забезпечує основний платіж, але підтверджує домовленість купівлі речі, майна в майбутньому.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Постанова Верховного Суду від 13 лютого 2013 року № 6-174цс12;
3. Постанова Верховного Суду від 25 вересня 2013 року № 6-82ц13;
4. Постанова Касаційного господарського суду України від 24 вересня 2014 № 909/117/14;
5. Постанова Касаційного господарського суду України від 10 грудня 2014 № 5/112/10;
6. Постанова Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 6 березня 2012 року № 22-ц-1060/12, від 14 березня 2012 року № 2406/2-1499/2011, від 27 липня 2011 № 2-3862/11;
7. Рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 10 липня 2013 № 6-14204св13;
8. Постанова Вищого господарського суду України від 23 липня 2014 року у справі № 910/24568/13;
9. Цивільне право України. Підручник у 2 кн. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. 2-е вид., допов. і перероб.- К: Юрінком Інтер, 2005.- Кн. 2;
10. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. У 2 т. // За відповід. ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця.- К.: Юрінком Інтер, 2005.- Т. 2;
11. Макаренко Г. В. Завдаток як спосіб забезпечення зобов'язань : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.03 / Г. В. Макаренко; кер. роботи Є. О. Харитонов; Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". – Одеса, 2008. – 18 с.

Магнер В.В.

Студент 4 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН ЗА ДОГОВОРОМ НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЖИТЛА

Слід зазначити, що порушення умов договору оренди (оренди), його невиконання або неналежне виконання накладає на винну сторону певні негативні правові наслідки, встановлені договором або законом. Тому в цілому можна констатувати, що питання відповідальності сторін за договором найму (оренди) житла залежить від сторін відповідного договору. Водночас деякі положення ЦК містять і норми про відповідальність сторін.

Наприклад, наймач відповідає за погіршення речі, які сталися з його вини, і зобов'язується їх усунути. У разі неможливості відновлення речі наймодавець має право вимагати від наймача відшкодування завданих йому збитків. Необхідно мати на увазі, що наймач не відповідає за погіршення речі, що сталися внаслідок її нормального зношення або упущень наймодавця (ст. 779 ЦК) [1].

Разом з тим, невиконання наймачем обов'язку щодо повернення після припинення договору оренди речі, що є предметом цього договору, надає наймодавцю право вимагати від наймача сплати неустойки у розмірі подвійної плати за користування річчю за час прострочення (ч. 2 ст. 785 ЦК України). Також у законі передбачається відповідальність сторін за шкоду, завдану третім особам у зв'язку з користуванням річчю, переданою у найм (ст. 780 ЦК України). Така шкода відшкодовується на загальних підставах наймачем [1].

Особливо цікавою виявляється сутність цивільно-правовій відповідальності в рамках відносин найму житла, якій, на наш погляд, притаманні функції: виховно-превентивна, компенсаційна.

Сутність виховно-профілактичної функції цивільно-правової відповідальності полягає в тому, що загроза несення майнових втрат, спрямованих на відшкодування шкоди, може виявитися досить вагомим стимулом до дотримання чужих прав. Таким чином, виховно-превентивна функція спрямована не лише на наймодавця та орендаря конкретного житлового приміщення та інших осіб, за дії яких він відповідає, а й на потенційних, майбутніх учасників договору найму (оренди) житла – наймодавця та наймача житла та осіб, які постійно проживатимуть з ним, тобто для невизначеного кола осіб. Виховно-профілактична функція цивільно-правової відповідальності за порушення

договірних умов найму житла спрямована з метою виховати сторони в небажанні порушувати договір, сумлінного виконання умов договору та на попередження осіб, які користуються житлом, про негативні наслідки у вигляді виселення з житла за можливі правопорушення, до яких належать: несплата за житло, знищення або пошкодження житла, нецільове використання житла та систематичне порушення прав та інтересів сусідів, з одного боку, та попередження власника житла про можливу відмову наймача від договору у разі незабезпечення придатності житла протягом дії цього договору тощо [2, с. 131].

Компенсаційна функція притаманна цивільно-правовій відповідальності за порушення договору оренди (оренди), суть якої полягає у відновленні стану, що існував до порушення суб'єктивних прав. Отже, відновлення стану, що існував до порушення права, шляхом відшкодування заподіяної шкоди у вигляді відновлення житла, можливе за рішенням суду, коли наймачеві, який зруйнував або зіпсував житло, надається строк не більше ніж один рік на відновлення житла (ч. 2 ст. 825 ЦК України). Якщо відповідні порушення не будуть усунені, тобто орендар не скористається можливістю вжити заходів щодо відновлення житла протягом року, договір буде розірвано за рішенням суду з наступним виселенням наймача та осіб, які постійно проживають разом з ним. У даному разі законодавець передбачає дві форми відповідальності: через відшкодування шкоди шляхом відновлення житла та у вигляді виселення внаслідок розірвання договору [2, с. 137].

Також прикладом виконання компенсаційної функції цивільно-правовою відповідальністю є сплата, крім основної заборгованості, передбаченої договором неустойки за несплату орендарем орендної плати протягом шести місяців або в інший більш тривалий строк, якщо такий передбачений договором.

Цивільно-правову відповідальність традиційно поділяють на договірну та позадоговірну залежно від причин її виникнення. Договірна відповідальність – відповідальність за порушення наявного між сторонами договірного зобов'язання, що становить додатковий юридичний обов'язок до основного. Цей новий обов'язок приєднується до невиконаного, при цьому, як правило, не змінюючи останнього. Позадоговірна відповідальність має місце у разі заподіяння шкоди чужому майну чи здоров'ю, а також в інших випадках заподіяння шкоди, якщо між завдавачем шкоди та потерпілою стороною не було договірних відносин. Таким чином, цивільно-правова

відповідальність, застосована за порушення умов договору найму житла, – це договірна відповідальність, що настає за невиконання (незаконну бездіяльність) або неналежне виконання (протиправні дії) умов договору найму (оренди) житла [3, с. 190].

Отже, правовідносини, пов'язані з відповідальністю сторін за договором найму (оренди) житла являються складним елементом в системі цивільного права та потребують детальнішого вивчення.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. (дата звернення: 21.12.2021).
2. Цивільне право : підручник : у 2 т.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків: Право, 2011. Т. 1. 640 с.
3. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Загальна частина : академ. курс : підручник К. : Дакор, 2013. 672 с.

Пустовіт К.І.

студентка 4 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університет

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ПРОБЛЕМАТИКА ПОДІЛУ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІД ЧАС РОЗЛУЧЕННЯ

У випадку, якщо один з подружжя отримує у власність майно (грошові кошти) внаслідок укладення кредитного договору, договору позики тощо, у другого з подружжя за певних умов може виникати зобов'язання щодо повернення таких грошових коштів разом із чоловіком/дружиною, який (яка) уклали вказані договори (солідарний боржник), окрім цього, наявність боргових зобов'язань подружжя враховується під час поділу майна в судовому порядку.

У випадку, якщо один з подружжя отримує у власність майно (грошові кошти) внаслідок укладення кредитного договору, договору позики тощо, у другого з подружжя за певних умов може виникати зобов'язання щодо повернення таких грошових коштів разом із чоловіком/дружиною, який (яка) уклали вказані договори (солідарний боржник), окрім цього, наявність боргових зобов'язань подружжя враховується під час поділу майна в судовому порядку.

У ч.3 ст.61 СК України зазначається: якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, у тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Вищезазначене законодавче положення кореспондується із ч.4 ст.65 СК України, яка передбачає, що договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї.

У судовій практиці неодноразово висвітлювалась позиція, відповідно до якої належність майна до спільної сумісної власності подружжя визначається не тільки

фактом придбання його під час шлюбу, а і спільністю участі подружжя коштами або працею в набутті майна. Тобто критеріями, які дають змогу надати майну статус спільної сумісної власності, є:

- 1) час набуття такого майна;
- 2) кошти, за які таке майно було набуто (джерело набуття);

3) мета придбання майна, уможливорює надати йому правовий статус спільної власності подружжя (наприклад, постанови Верховного Суду України у справі № 6-7цс13, справі №6-264цс15).

Отже, ключовим моментом для визначення того, чи буде майно (грошові кошти), одержане за договором, укладеним одним із подружжя під час шлюбу, належати до об'єктів спільної сумісної власності подружжя та чи підлягатиме заборгованість за таким договором врахуванню під час поділу майна, є з'ясування:

- а) чи укладено договір під час шлюбу;

У справі № 367/7110/14-ц Верховний Суд погодився з висновком суду першої інстанції про поділ спірної квартири та визнання за кожним із подружжя права власності на її частини. Було встановлено, що квартира, придбана за кредитні кошти, отримані подружжям під час шлюбу, відтак, право на це майно в рівних частках набули і позивач,

і відповідач, при цьому боргові зобов'язання є спільними для обох із подружжя, незалежно від того, із ким із подружжя укладений кредитний договір. У зв'язку з зазначеним вище відсутні підстави для відступлення від засад рівності часток у спільному майні подружжя (постанова Верховного Суду від 09.01.2020 року у справі № 367/7110/14-ц провадження № 61-12957св19).

Водночас, іншою є позиція в разі виникнення кредитних зобов'язань в одного з подружжя до укладення шлюбу. Так, сплата боргів одного з подружжя, що виникли до укладення шлюбу, за рахунок коштів подружжя може за певних обставин ураховуватися під час вирішення спору про поділ спільного майна чи боргових зобов'язань, проте не може бути підставою для визнання права на майно, набуте до укладення шлюбу. Сплата частини коштів за кредитним договором, укладеним для придбання нерухомого майна не змінює його правового статусу, оскільки кредитний договір було укладено не в період перебування сторін у шлюбі. У зв'язку із цим зобов'язання з повернення кредиту за зазначеним договором виникло лише в одного з подружжя. Верховний Суд указує на помилковість висновків суду апеляційної інстанції про те, що спірна квартира є спільною власністю подружжя та підлягає поділу, з огляду на те, що дружина під час шлюбу також сплачувала заборгованість за кредитним договором (постанова Верховного Суду від 03.07.2019 року у справі № 554/14662/15-ц (провадження № 61-19294св18)).

У разі ж, коли кредитне зобов'язання виникло під час шлюбу, але його виплата була здійснена вже після припинення шлюбних відносин за рахунок особистих коштів одного з колишнього подружжя, Верховний Суд вважає, що відповідно до змісту ст.57, 60, 69, 71 СК України половина вартості сплаченої суми припадає на частку іншого з колишнього подружжя (постанова Верховного Суду від 08.04.2020 року у справі № 638/9020/14 (провадження № 61-17269св18)).

б) чи укладено договір в інтересах сім'ї, а не у власних, не пов'язаних із сім'єю інтересах одного з подружжя;

в) чи використано одержане за договором в інтересах сім'ї, а не у власних, не пов'язаних із сім'єю інтересах одного з подружжя.

Приміром, в інтересах сім'ї може вважатися укладення чоловіком/дружиною договору кредиту для купівлі житла, що використовується як місце проживання подружжя. Водночас, як показує судова практика, ретельному доказуванню в цьому

випадку підлягатиме факт витрачання отриманих кредитних коштів саме на придбання нерухомого майна, а не на якісь інші потреби іншого з подружжя тощо. Так, Верховний Суд у постанові від 08.04.2020 року у справі № 361/7130/15-ц (провадження № 61-1843 св 20) зазначає: «Досліджуючи боргові розписки чи договори позики, суди з'ясовують справжню правову природу вкладеного договору, незалежно від найменування документа. Апеляційний суд не звернув уваги на те, що відсутні належні та допустимі докази на підтвердження того, отримані за спірним договором позики кошти було використано в інтересах сім'ї, а саме на будівництво житлового будинку.

За таких обставин суди повинні досліджувати, чи отримані грошові кошти були витрачені в інтересах сім'ї, чи підтверджено це відповідними доказами, а також з'ясовувати, чи надавав інший із подружжя в письмовій формі згоду на укладення договору позики».

На практиці у випадку, якщо виконання кредитних зобов'язань забезпечено заставою чи укладено договір іпотеки, у якості третьої особи у справу вступає заставодержатель чи іпотекодержатель, які зазвичай висловлюються проти поділу обтяженого майна до моменту повного погашення боржником наявної заборгованості.

Однак Верховний Суд вважає, що в результаті поділу предмету застави між подружжям і фактичної зміни виду спільної власності зі спільної сумісної на спільну часткову, права заставодержателя не порушуються (постанова Верховного Суду від 15.07.2019 року у справі № 521/19174/15-ц (провадження № 61-28655св18).

Окрім цього, відмовляючи у скасуванні судового рішення щодо поділу спільного сумісного майна подружжя, у складі якого перебувало передане в іпотеку банку приміщення, Верховний Суд посилається на відсутність доведення того, що кредитний договір було укладено в інтересах сім'ї, а тому в колишнього подружжя відсутній спільний обов'язок із повернення кредитних коштів банку, інтереси іпотекодержателя не порушені (постанова Верховного Суду від 10.10.2019 року у справі № 607/2831/16-ц (провадження № 61-27855св18).

Водночас Верховний Суд наголошує на неприпустимості використання учасниками цивільних правовідносин поділу спільного майна подружжя для уникнення сплати боргу боржником або виконання судового рішення про стягнення боргу (постанова Верховного Суду від 11.11.2019 року у справі № 337/474/14-ц (провадження № 61-15813сво18). Отже, при поділі майна подружжя варто зважати й на наявність у

подружжя спільних зобов'язань щодо оплати заборгованості, адже це може суттєво вплинути на результат справи.

Література:

1. Цивільного кодексу України, відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, глави 52, 53, 71 в редакції від 15.07.2021.
2. Сімейний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22 в редакції від 30.03.2021.
3. Практика Верховного Суду України відповідно до реєстру.

Григорян К.К.

студент 4 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

АДАПТАЦІЯ СІМЕЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Однією із головних тенденцій сьогодення є розгортання дії норм в області прав людини на регулювання відносин в сім'ї. Це пов'язано, насамперед, із загальним зростанням значення стандартів в області прав людини та їх усвідомленням в цілому в праві.

Різні зміни у регулюванні сімейних відносин, які відбуваються на сучасному етапі розвитку, підкреслюють посилення загального принципу поваги до людини, її потреб і

бажань, поряд із повагою до таких груп як «сім'я». Таким чином, можна говорити про загальноєвропейську тенденцію руху від «сім'ї» до «індивіда».

Деякі вчені вказують на те, що таке розчленування сім'ї є доволі суперечливим й навіть суперечить ідеалам сімейного життя, які засновані на взаємному коханні й повазі, а не на конструкціях юридичних прав та обов'язків. Так, Роберто Унгер стверджує, що «сам процес», за якого «члени сім'ї будують свої відносини на мові формального права, веде до розпаду сім'ї». Така критика заснована на припущенні, що повага і захист прав особистості підриває колективний характер сім'ї. Цінування індивідуальної автономії йде врозріз з цінностями сім'ї, громади та суспільства в цілому. Ця критика значною мірою орієнтована на ідею «приватності сім'ї», за якою сім'я має представляти собою певний особистий простір, вільний від втручання з боку держави.

Ця частина ідеології сім'ї, заснована на поділі публічної і приватної сфер відносин, коли державне регулювання визнається легітимним тільки в публічній сфері. Савітрі Гунесекере показав, що міжнародні норми в області прав людини прагнуть забезпечення балансу між індивідуальними правами й обов'язками в сім'ї та громаді. Наприклад, Загальна декларація прав людини 1948 р. в статті 16 визнає, що «сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави». Як бачимо, в міжнародному документі вказано більш широкі соціальні об'єднання, які також, з точки зору прав людини, представляють цінність й потребують поваги.

На додаток до цього, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок визнає роль жінок в сім'ях, вказуючи при цьому на визначальне значення рівності між жінками та чоловіками. Таким чином, роль жінки в сім'ї визнається, але це не повинно бути підставою для того, щоб сім'я мала перевагу над її індивідуальністю і потенціалом поза межами сім'ї. Крім того, в преамбулі вказаного міжнародного документа зазначається, що традиційна роль чоловіків у суспільстві та сім'ї має змінитися, якщо ми хочемо домогтися повної рівності між жінками та чоловіками, а також підкреслюється, що держави повинні визнати «спільну відповідальність чоловіків і жінок за виховання і розвиток своїх дітей».

Якщо вести мову безпосередньо про право Європейського Союзу, на яке в своєму розвитку має орієнтуватися Україна, то варто вказати, що одним із визначальних моментів у регулюванні сімейно-правових відносин в країнах Європейського Союзу

стало прийняття Хартії фундаментальних прав у 2000 р., яке змінило загальний пейзаж системи захисту прав людини в ЄС.

У першу чергу йдеться про ст. 7 Хартії, відповідно до якої кожна людина має право на повагу її приватного і сімейного життя, на недоторканість житла й таємницю кореспонденції. Стаття 9 Хартії гарантує право на укладення шлюбу і право на створення сім'ї згідно із національним законодавством, що регламентує реалізацію цього права. Стаття 33 Хартії врегульовує питання охорони сім'ї, яке забезпечується на юридичному, економічному й соціальному рівнях.

З метою забезпечення можливості поєднувати сімейне життя і професійну діяльність, кожній жінці надається право на захист від звільнення на підставі її вагітності, а також право на оплачувану відпустку у зв'язку із вагітністю й пологами, післяродову відпустку або відпустку у зв'язку із всиновленням дитини.

Окрему статтю присвячено правам дітей. Вона говорить, що діти мають право на захист і піклування, які є необхідними для їх добробуту. Вони можуть вільно висловлювати свою думку. Така думка враховується у випадках, що їх стосуються, залежно від їх віку і зрілості (ст. 24 Хартії).

Треба зазначити, що Україна стикається з низкою проблем, однією з котрих є те, що сімейне право являє собою таку сферу відносин, в якій доцільність зближення та уніфікація правових норм постійно піддається сумніву через необхідність врахування усталених норм і традицій, що складаються в кожному окремому суспільстві або навіть на рівні його окремої соціальної групи.

У такому випадку гармонізацію сімейного права в Європейському Союзі здійснює спеціальний профільний орган – Комісія з Європейського сімейного права (далі – КЄСП), яка об'єднує науковців різних європейських країн і завданням якої є організація роботи зі створення єдиного сімейного права в Європі.

Цією Комісією розроблено «Принципи Європейського сімейного права», за якими визнається особливе значення в ознайомленні з сучасними тенденціями зближення сімейного права в країнах Європи, тлумачення національних законодавств, вдосконалення норм сімейного права. Ці принципи існують у формі зводу положень і для адекватного розуміння та тлумачення супроводжуються науковим коментарем, текстами національних законодавств, а також висновками науковців-компаративістів.

Принципи не є нормативним документом, але слугують орієнтиром для подальшого нормотворення у сфері сімейного права.

Крім Принципів, в рамках роботи КЄСП висунуто пропозицію для великих європейських наукових центрів, яка полягає в тому, щоб при проведенні навчальної та наукової роботи приділяти більше уваги не національним правовим системам, а саме дослідженням порівняльного характеру. Це пов'язане, з одного боку, з потребою в таких дослідженнях належного рівня, і по-друге, в нестачі фахівців-компаративістів, робота яких має ключове значення при створенні єдиного європейського сімейного права.

Таку пропозицію доцільно сприйняти й українським науковим центром, оскільки досліджень у сфері порівняльного права у вітчизняній правовій науці вкрай небагато, а між тим, проведення таких досліджень є цілком конкретними кроками у напрямку приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів та пошуку адекватних шляхів співпраці як з ЄС, так і з окремими європейськими країнами.

Виходячи з усього наведеного можна зробити висновок, що гармонізація та уніфікація норм сімейного права в Європі має за мету створити єдину систему європейського сімейного права у межах ЄС, і Україна має максимально відстежувати зазначені тенденції і реагувати на них на національному рівні.

Література:

1. Загальна декларація прав людини // Організація Об'єднаних Націй. 1948. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок // Організація Об'єднаних Націй. 1979. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_207.
3. Unger R. *TheCriticalLegalStudiesMovement* / RobertoUnger. Cambridge, MA : HarvardUniversityPress, 1986. 340 p.
4. *FamiliesandtheEuropeanUnionLaw, PoliticsandPluralism* / Ed. byClareMcGlynn. – CambridgeUniversityPress, 2006. 230 p.
5. L'Heureux-DubeClaire. What a Difference a DecadeMakes: TheCanadianConstitutionandtheFamilySince / ClaireL'Heureux-Dube. Queen'sLawJournal. 2001. № 27. P. 361-371.

Расулов А.Д.

Студент 4 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВА НА ЖИТТЯ ЯК ОСОБИСТОГО НЕМАЙНОВОГО ПРАВА

Надзвичайно актуальним стає питання особистих немайнових прав фізичної особи на тлі соціальних трансформацій, що відбуваються сьогодні в Україні.

Норма статті 27 Конституції України проголошує право кожної людини на життя на законодавчому рівні. Зміст передбаченого права людини на життя розширений та конкретизований у ст.281 ЦК Кодексу України. Однак норми цієї статті не містять визначення права людини на життя, залишають суперечливими ряд можливостей свого носія і не вирішують питання меж права людини на життя.

Незважаючи на велику кількість наукових праць на цю тему, і до сьогодні існує ряд теоретичних і практичних питань, пов'язаних з розуміння поняття, правової природи та змісту прав на життя фізичних осіб.

Аналізуючи цю проблему, можна визначити та проаналізувати фундаментальні теоретичні аспекти особистих немайнових прав фізичних осіб у цивільному праві, а саме право на життя особи.

Суспільні відносини, що виникають у процесі законодавчого закріплення і захисту особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування, а саме право людини на життя.

Так, у Загальній декларації прав людини право на життя отримало закріплення суб'єктивного права: «Кожна людина має право на життя...». Таким чином, чітко закріпивши право на життя у Загальній декларації прав і свобод людини, це дало поштовх до її включення в Конституцію України, а згодом і в Цивільний кодекс України[1].

Відповідно до ч. 1 ст. 281 ЦК України кожна фізична особа має невід'ємне право на життя. Слід зазначити, що законодавець не визначає ні особистого немайнового блага «життя», ні самого «права на життя». Проте, аналізуючи чинне законодавство, можна

зробити висновок, що під поняттям «право на життя» слід розуміти таке особисте немайнове право, яке поєднує два основних аспекти: право на власне життя і право дарувати життя іншим[2].

Зміст права на життя істотно залежить від того, хто визнається його суб'єктом. Враховуючи досягнення світової та української науки, суб'єкти права на життя розглядаються з двох позицій: 1) з точки зору початку і кінця життя; 2) з точки зору «людиноутворюючих» критеріїв: зовнішній вигляд та свідомості людини.

Українське законодавство визнає за кожною дитиною право на життя з моменту визначення її живонародженою за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я. Законодавство визнає кінцем життя людини її біологічну смерть – це смерть мозку людини, тобто безповоротна втрата всіх його функцій.

Однак у ст. 25 ЦК України зазначено, що у випадках, встановлених законом, захищаються інтереси зачатої, але ненародженої дитини. Слід зазначити, що це положення поширюється і на спадкові відносини. Однак, зі змісту цієї статті не випливає, що право на життя виникає у фізичної особи з моменту зачаття. Про це свідчить і ст. 1222 ЦК України, згідно з якою спадкоємцями за заповітом та за законом можуть бути фізичні особи, які є живі на момент відкриття спадщини, а також особи, зачаті при житті спадкодавця та народжені живими після відкриття спадщини. Тобто саме з моменту народження фізична особа може реалізувати весь спектр прав, пов'язаних з прийняттям спадщини. Тому законодавчим моментом виникнення права на життя вважається саме момент народження дитини[2].

Право на життя включає чотири елементи: право – використання, право – поведінку, право – вимогу і право - претензію. Право на життя може бути описане як закріплене нормами права можливість вимагати від інших суб'єктів не порушувати це право та звертатися у разі порушення його за захистом до органів державної влади і судових органів.

Отже, життя є особистим немайновим благом фізичної особи (людини).

Особа наділена цим добром і є його носієм завдяки еволюційному природному процесу, продуктом якого є все людство. Ставлячи питання, чим є таке право на життя з точки зору юридичного поняття, зазначимо, що це категорія, яка регулює відносини щодо такого блага фізичної особи як благо життя. Це благо носить нематеріальний характер і є об'єктом регулювання численних галузей права.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

Дмитрик Д.І.

Студентка 4 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ДОГОВІР СТРАХУВАННЯ ЯК ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА УГОДА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Договір страхування є цивільно-правовою угодою між страхувальником і страховиком, що регулює їхні взаємні обов'язки відповідно до умов визначеного виду страхування.

Договір страхування - це письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі

страхування страхувальником, на користь якої укладено договір страхування (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору.

Страховики, які здійснюють страхування життя, зобов'язані вести персоніфікований (індивідуальний) облік договорів страхування життя в порядку та на умовах, визначених Уповноваженим органом.

Страховики, які здійснюють страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, зобов'язані вести персоніфікований (індивідуальний) облік договорів страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою в порядку та на умовах, визначених Уповноваженим органом спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну аграрну політику.

Договори страхування укладаються відповідно до правил страхування.

Договір страхування повинен містити:

- назву документа;
- назву та адресу страховика;
- прізвище, ім'я, по батькові або назву страхувальника та застрахованої особи, їх адреси та дати народження;
- прізвище, ім'я, по батькові, дату народження або назву вигодо набувача та його адресу;
- зазначення предмета договору страхування;
- розмір страхової суми за договором страхування іншим, ніж договір страхування життя;
- розмір страхової суми та (або) розміри страхових виплат за договором страхування життя;
- перелік страхових випадків;
- розміри страхових внесків (платежів, премій) і строки їх сплати;
- страховий тариф (страховий тариф не визначається для страхових випадків, для яких не встановлюється страхова сума);
- строк дії договору;
- порядок зміни і припинення дії договору;
- умови здійснення страхової виплати;

-причини відмови у страховій виплаті;

-права та обов'язки сторін і відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору;

-інші умови за згодою сторін;

-підписи сторін.

Уповноважений орган має право встановлювати додаткові вимоги до договорів страхування життя та договорів страхування майна фізичних осіб. умовами договору страхування є предмет договору страхування, страховий випадок, розмір грошової суми, в межах якої страховик зобов'язаний провести виплату у разі настання страхового випадку (страхова сума), розмір страхового платежу і строки його сплати, строк договору та інші умови, визначені актами цивільного законодавства.

Страховиком є юридична особа, яка спеціально створена для здійснення страхової діяльності та одержала у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. Вимоги, яким повинні відповідати страховики, порядок ліцензування їх діяльності та здійснення державного нагляду за страховою діяльністю встановлюються законом.

Страхувальником може бути фізична або юридична особа.

Договір страхування є нікчемним або визнається недійсним у випадках, встановлених статтею 998 ЦК України.

Договір страхування також визнається судом недійсним, якщо:

-його укладено після настання страхового випадку;

-об'єктом договору страхування є майно, яке підлягає конфіскації.

Наслідки недійсності договору страхування визначаються відповідно до положень про недійсність правочинів, встановлених цим Кодексом.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Харитонов Є.О., Саніахметова Н.О. Цивільне право України: підручник, К.: Істина, 2003, 776 с.
3. Заїка Ю.В. Українське цивільне право: навчальний посібник. Центр навчальної літератури, 2014. 358 с.

Корягіна Д. О.

Студентка 4 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н. М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Функціонування економічного механізму будь-якого суспільства, в якому продукти виробництва виступають товаром, а взаємний обмін ними здійснюється за законом вартості, потребує використання відповідних правових форм організації обігу товарів, переходу їх від виробників до споживачів. Однією з правових конструкцій такого обміну є договір купівлі- продажу, який існує у всіх правових системах.

Договір купівлі-продажу – основний вид цивільно-правових зобов'язань, що виникають у товарно-грошовому обороті. Весь шлях, який проходить товар від виробника до споживача, здійснюється на основі цивільно-правових договорів. Ці договори укладаються: між виробниками в різних галузях виробництва, між виробниками та торгуючими організаціями, між особами, які здійснюють оптову та роздрібну торгівлю, між продавцями, які здійснюють роздрібну торгівлю і споживачами т. д. Важливо відзначити, що саме договір купівлі-продажу є основним засобом організації та оформлення цих відносин. Договір купівлі-продажу належить до цивільних договорів про передачу речей у власність, оскільки метою є перенесення на покупця права власності на річ.

За договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає чи зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму.

Предметом договору купівлі-продажу можуть бути майнові права, право вимоги або товар, який є у продавця на момент укладення договору або буде створений (придбаний, набутий) продавцем у майбутньому.

В залежності від об'єкту договору купівлі-продажу, він може бути укладений у різній формі: усній, простій письмовій, письмовій з нотаріальним посвідченням або державною реєстрацією. Варто пам'ятати, що договір купівлі-продажу земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню.

Цивільний кодекс України передбачає такі види договору купівлі-продажу:

- роздрібна купівля-продаж;
- поставка;
- контракція сільськогосподарської продукції;
- постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу;
- міна (бартер).

Зміст договору становлять права та обов'язки сторін. При цьому відповідному обов'язку продавця кореспондує відповідне право покупця і навпаки. Основним обов'язком продавця є обов'язок передати товар (з його приналежностями та документами) покупцеві:

1) у встановленій договором кількості; у разі невиконання — покупець має право вимагати передання кількості товару, якої не вистачає, або відмовитися від переданого товару та його оплати, а якщо його оплачено, — вимагати повернення сплаченої за нього грошової суми;

2) у погодженому асортименті; якщо асортимент не відповідає умовам договору купівлі-продажу, то покупець має право відмовитися від його прийняття та оплати, а якщо його вже оплачено, — вимагати повернення сплаченої за нього грошової суми;

3) у відповідній комплектності та в комплекті товару, якщо це передбачено договором;

4) встановленої якості товару; у разі істотного порушення вимог щодо якості товару покупець має право: а) відмовитися від договору й вимагати повернення сплаченої за товар грошової суми; б) вимагати заміни товару;

5) вільним від прав третіх осіб; якщо продавець не попередив про права третіх осіб на річ, то покупець має право вимагати: а) зниження ціни; б) розірвання договору купівлі-продажу, але за умови, що продавець не доведе, що покупець знав або повинен був знати про права третіх осіб на товар (ст. 659 ЦК);

б) в тарі та (або) в упаковці, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання; у разі передачі товару без тари та (або) упаковки чи в неналежній тарі та (або) упаковці покупець має право вимагати: а) передання товару у належних тарі та (або) упаковці; б) заміни неналежних тари та (або) упаковки.

Обов'язок продавця щодо передачі товару покупцеві вважається виконаним у момент:

- вручення товару покупцеві, якщо договором встановлено обов'язок продавця доставити товар;
- надання товару в розпорядження покупця, якщо товар має бути передано покупцеві за місцезнаходженням товару.

Обов'язки покупця: 1) прийняти товар; якщо покупець без достатніх підстав зволікає з прийняттям товару або відмовився його прийняти, то продавець має право: а) вимагати від нього прийняти та оплатити товар; б) відмовитися від договору; 2) сплатити за нього певну грошову суму; якщо покупець не оплатив товар, то продавець має право вимагати оплати товару та сплати процентів за користування чужими грошовими коштами.

Права продавця:

- 1) на отримання оплати за товар;
- 2) на отримання попередньої оплати товару;
- 3) на відмову від договору та повернення проданого товару, якщо покупець прострочив платіж.

Права покупця:

- 1) на отримання у власність товару;
- 2) на перевірку додержання продавцем умов договору купівлі-продажу;
- 3) на належну якість товару.

Договір купівлі – продажу має дуже важливе значення. Кожна зі сторін договору купівлі-продажу повинна належним чином виконувати всі обумовлені в ньому або передбачені законом обов'язки. У разі порушення їх продавець або покупець несуть майнову відповідальність чи інші правові наслідки. При укладанні договору купівлі – продажу необхідно вміти юридично грамотно його складати, передбачивши при цьому всі аспекти. Практика показує, що грамотне формулювання договірних умов є одним із надійних засобів уникнути різних непорозумінь у подальшому. Інтереси покупця та

продавця не завжди співпадають і тому в разі неналежного виконання обов'язків одна із сторін несе збитки, що найчастіше веде до судових тяжб.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: Шевченко Я.М. - К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. - Ч.2. -896 с.
3. Цивільне право України: Є.О. Харитонов, Н.О. Саніахметова. – К.: Істина, 2013. 448 с.

Рибченко Ю.В.

Студентка 4 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ПОНЯТТЯ ТА УМОВИ ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Зміни, які відбуваються в Україні, а саме соціального, економічного та політичного характеру, зумовлюють істотне піднесення значення цивільно- правового договору як одного із найефективніших правових засобів опосередкування майнових відносин.

Договір дарування набув значного поширення у побутових відносинах. Відповідно до цього договори дарування укладаються як щодо незначних за вартістю

предметів, так і щодо таких об'єктів цивільних прав, як земельні ділянки, житлові приміщення, автомобілі та інші.

Згідно зі ст. 717 ЦК України договором дарування є домовленість, за якою одна сторона, тобто дарувальник, передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні, тобто обдаровуваному, безоплатно майно (дарунок) у власність.

Стороною договору дарування може бути будь-який суб'єкт цивільного права. Фізичні особи – дарувальники повинні мати відповідний обсяг дієздатності. На відносини дарування поширюються загальні правила щодо обсягу дієздатності фізичних осіб в цивільних відносинах. Обдаровуваним може бути будь-яка фізична особа незалежно від обсягу дієздатності. Юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа. Таким чином, юридична особа може бути стороною договору дарування, якщо це не суперечить установчим документам такої юридичної особи.

Договір дарування може бути укладений в усній, простій письмовій та письмовій нотаріальній формах (ст. 719 ЦК України).

Договір укладається усно, якщо його предметом виступають предмети особистого користування або побутового призначення.

У простій письмовій формі укладаються договори дарування: 1) майнового права; 2) з обов'язком передати дарунок у майбутньому. У випадку недотримання письмової форми такі договори вважаються недійсними.

У письмовій формі укладається також договір дарування рухомих речей, що мають особливу цінність. При цьому така річ може бути передана і за усним договором. Це можливо за умови, що судом не встановлено, що обдаровуваний заволодів дарунком незаконно. Тобто питання про недійсність договору може вирішуватися тільки в судовому порядку у випадку виникнення спору (ч. 4 ст. 719 ЦК України). Водночас ні в ЦК, ні в іншому нормативному акті не роз'яснюється, які речі мають особливу цінність і що є критерієм їх визначення. На практиці до таких речей відносять антикварні речі, твори мистецтва, культурні цінності і т. д.

У письмовій нотаріальній формі укладаються договори дарування: 1) нерухомості; 2) валютних цінностей на суму, що перевищує 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Договір дарування належить до безоплатних правочинів, за умовами якого обдарований не має будь-якого зобов'язання перед дарувальником матеріального характеру.

Договір дарування вважається укладеним з моменту передачі майна (реальний договір), окрім випадків, коли дарувальник зобов'язується передати обдаровуваному майно у майбутньому (консенсуальний договір). Момент набуття права власності за договором визначається статтею 334 ЦК України, залежно від предмету договору. Тобто право власності на майно за договором, який підлягає нотаріальному посвідченню, виникає у набувача з моменту такого посвідчення або з моменту набрання законної сили рішенням суду про визнання договору дійсним та не посвідченого нотаріально.

Щодо предмету договору дарування, то це може бути будь-яке майно (як індивідуально визначені речі, так і речі, визначені родовими ознаками), не вилучене з товарообороту і яке може бути у власності особи, якій воно дарується.

Дарунком можуть бути рухомі речі, в тому числі гроші та цінні папери, а також нерухомі речі, а також майнові права, якими уже володіє дарувальник, а також ті, які можуть виникнути у нього у зв'язку із здійсненням права інтелектуальної власності, та інші права.

Ознаки, які дозволяють розглядати та виділяти договір дарування як самостійний вид договору: по-перше, договір дарування має безоплатний характер, що є його характерною особливістю. Безоплатним є договір, за яким кредитор не отримує від боржника майнового чи немайнового зустрічного задоволення свого інтересу. По-друге, за рахунок майна дарувальника є збільшення майна обдаровуваного. По-третє, ознакою договору дарування є згода обдаровуваного на одержання дарунку. В реальних договорах дарування укладення договору і передача (прийняття) речі збігаються. Тому прийняття дарунка свідчить, що договір укладений і право власності перейшло від дарувальника до обдаровуваного. Прийняття дарунка є правом, а не обов'язком обдаровуваного. Отже, він може заявити відмову від його прийняття. Відмова повинна мати місце лише в момент передачі речі. У разі прийняття дарунка і подальшої відмови від нього йдеться про розірвання договору дарування, а отже річ повертається дарувальнику або право власності обдаровуваного припиняється в інший спосіб.

Залежно від юридичного значення, слід розрізняти істотні, звичайні та випадкові умови договору дарування.

Істотними вважаються умови, які необхідні і достатні для укладення договору. Це впливає зі статті 638 Цивільного кодексу України, згідно з якою договір вважається укладеним тільки тоді, коли між сторонами в потрібній для відповідних випадків формі досягнуто згоди зі всіх істотних його умов. Це означає, що за відсутності хоча б однієї з таких умов договір не може вважатися укладеним. Водночас, якщо досягнуто згоди щодо істотних умов, то договір набирає чинності, навіть якщо не містить якихось інших умов. Саме тому такі умови ще називають необхідними. Наприклад, істотними умовами договору дарування є предмет договору.

Звичайними називають ті умови, які передбачені нормативними актами. На відміну від істотних, вони не потребують узгодження сторонами, оскільки автоматично набирають чинності з моменту укладення договору. Тому відсутність у змісті договору звичайних умов не впливає на його дійсність.

Випадковими умовами договору прийнято вважати такі умови, які погоджені сторонами на відступ від положень диспозитивних норм або з метою розв'язання питань, що взагалі не врегульовані законодавством. Вони, як правило, не передбачаються даним видом договору і встановлюються тільки за погодженням сторін. Якщо випадкові умови за погодженням сторін знаходять місце в договорі, вони набувають ознак істотних умов. На перший погляд відмінності між істотними і випадковими умовами стосовно того чи іншого конкретного договору відсутні, оскільки кожна з них підлягає безумовному виконанню. Але їх відмінність одразу проявляється як тільки виникає спір з приводу факту укладення договору. За відсутності умов, які об'єктивно відносяться до істотних умов договору, немає і самого договору. Але якщо одна із сторін заперечує факт укладання договору, посилаючись на відсутність в ньому умови, яку вона за погодженням намагалася включити в договір, то, оскільки така умова за своєю природою є випадковою, договір може бути визнаний як такий, що не уклався, лише при доведеності факту погодження сторонами такої умови.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435- IV
2. Харитонов Є.О., Саніахметова Н.О. Цивільне право України: підручник. К.:

Істина, 2003. 776 с.

3. Дзери О.В., Кузнецової Н.С. Цивільне право України: підручник: у 2 книгах. К.: Юрінком Інтер, 2004. 703с

4. Бірюкова І.А., Заїки Ю.О. Цивільне право України: навчальний посібник. К.: Істина, 2004. 224 с.

РОЗДІЛ III. ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Миронюк О.С.

Студент 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Цивільне процесуальне право займає самостійне місце в українській правовій системі і водночас має певні відносини з іншими галузями права. Будучи процесуальною галуззю, цивільне процесуальне право виступає по відношенню до матеріального права як форма судового захисту порушених, невизнаних, оспорюваних матеріальних (цивільних, сімейних, трудових, житлових та інших) прав, свобод та інтересів фізичної особи, прав та інтересів юридичної особи, інтересів держави. Саме

така мета передбачена в статті 1 Цивільного процесуального кодексу України. Це визначає зміст норм, які входять до цивільного процесуального права, природу його інститутів, характер, зміст і суб'єктний склад правовідносин які виникають у цивільному судочинстві при здійсненні правосуддя у цивільних справах. Тому, для характеристики цивільного процесуального права, а саме його сутності, єдності його норм та інститутів, потрібно поряд з такими категоріями як предмет і метод правового регулювання, використовувати категорію "функції цивільного процесуального права".

Важливість категорії «функція цивільного процесуального права» полягає в її науковому та практичному значенні, а саме: 1) дає можливість визначити роль цивільного процесуального права; 2) визначити напрямки правового регулювання поведінки суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, які виникають між судом та іншими учасниками з приводу здійснення правосуддя у цивільних справах.

Отже, дана категорія має дворівневий зміст, оскільки у першому випадку характеризує цивільне процесуальне право як сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини між судом та іншими учасниками процесу при здійсненні правосуддя в цивільних справах, а в іншому випадку, функції характеризують цивільне судочинство як урегульовану цивільним процесуальним правом систему цивільних процесуальних правовідносин, які виникають між судом та іншими суб'єктами, при розгляді і вирішенні цивільних справ, перегляду судових рішень, перегляду рішень третейських судів, при вирішенні окремих питань у виконавчому провадженні.

Термін «функція права» використовується для опису соціального призначення права в суспільстві та напряму впливу права на суспільні відносини. Тому теоретики права звертають увагу на характеристику поняття «функція права» через «правовий вплив» та «правове регулювання». «Правовий вплив» характеризує функцію права з точки зору впливу форми та засобів права на суспільні відносини. «Правове регулювання» - здійснюване за допомогою сукупності правових засобів (норм права, правових відносин, правових приписів тощо) урегульованість суспільних відносин. Наведені категорії визначають соціальний феномен права, у тому числі і цивільного процесуального, його нормативно-ціннісний зміст.

Більшість авторів виділяють регулятивну і охоронну функції права, а деякі додають і виховну. Ці функції притаманні цивільному процесуальному праву, але з деякими особливостями. Регулятивна функція цивільного процесуального права полягає

у впливі норм цивільного процесуального права на цивільні процесуальні правовідносини шляхом їх нормативного закріплення, а також вплив на цивільні процесуальні відносини шляхом оформлення їх руху (динаміки).

Дана функція в цивільному процесі проявляється у визначенні процесуально-правового становища суб'єктів цивільних процесуальних відносин, їх процесуальних прав та обов'язків, їх процесуальної правоздатності та дієздатності, порядку руху процесу по стадіям тощо. Охоронна функція в цивільному процесуальному праві проявляється у забезпеченні доступності правосуддя у цивільних справах з метою захисту прав та Інтересів особи (фізичної, юридичної), інтересів держави. В цивільному процесуальному праві ця функція проявляється повно. Тому в літературі іноді цю функцію називають захисною, відновлюючою. Охоронна функція призвана захищати як матеріальні правовідносини, так і цивільні процесуальні правовідносини. Гарантією захисту останніх від порушень є можливість для суду застосувати заходи процесуального примусу, притягнути до юридичної відповідальності учасників процесу, а для осіб, які беруть участь у справі оскаржити судові акти (рішення, ухвали) до вищестоящего суду в порядку апеляції, касації, перегляду судових рішень Верховним Судом України, провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами, оскаржити рішення третейського суду, а також захистити свої права та інтереси в процесі виконання судових рішень. Дана функція визначає спосіб впливу на поведінку учасників цивільних процесуальних правовідносин, забезпечує захист прав та інтересів таких учасників, виконує превентивну роль. Останній напрямок визначає також виховний характер норм цивільного процесуального права, який проявляється у попередженні порушення норм матеріального і процесуального права та усуненні негативних наслідків правопорушення. Найбільший прояв цього досягається коли суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин виконали вимоги норм права. Тому виділяти виховну функцію цивільного процесуального права немає потреби, оскільки вона проявляється у регулятивній та охоронній функціях. Наведені функції цивільного процесуального права в межах самої галузі можуть мати особливості в інститутах цивільного процесуального права. Це залежить від мети і завдань інституту, характеру і змісту цивільних процесуальних правовідносин, їх суб'єктного складу, функцій учасників процесу. Також у літературі з цивільного процесуального права виділяється ідеологічна функція, функція соціального контролю.

Отже, функція цивільного процесуального права - це передбачені у нормах цивільного процесуального права форми і засоби впливу на поведінку суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин з метою її врегулювання відповідно до мети і завдань цивільного судочинства. Реалізація функцій здійснюється через метод правового регулювання цивільних процесуальних правовідносин.

У теорії цивільного процесуального права виділяються також функції "контролю", або "самоконтролю". В основу виділення цієї функції покладено право суду усунути помилки у своїй процесуальній діяльності (виправлення описок та арифметичних помилок у судовому рішенні, ухвалення додаткового рішення, роз'яснення рішення, скасування або зміна рішення у вищестоящих судових інстанціях тощо). Функція "самоконтролю" розглядається як самостійний вид нагляду за здійсненням правосуддя поряд з "контролем" з боку апеляційної і касаційної інстанцій. Виділена функція суду є факультативною, а не основною, оскільки суд не завжди допускає помилки у своїй діяльності. Елементи контролю також притаманні, окрім суду, всім іншим учасникам процесу. Окрім суду, процесуальні функції властиві особам, які беруть участь у справі та іншим особам. Їх функції також залежать від мети їх участі в процесі, характеру та змісту заінтересованості у справі. Саме функції визначають напрямки поведінки учасників процесу, яка зумовлюється кінцевою метою. Тому можна говорити про функції конкретного суб'єкта цивільних процесуальних відносин. Їх функції визначають процесуальне становище учасника процесу, їх обсяг процесуальних прав та обов'язків, спрямовують поведінку в цивільному процесі у конкретній цивільній справі.

Тому цивільний процесуальний кодекс, закріплюючи завдання і мету цивільного судочинства, адресує їх не лише суду, а й іншим учасникам процесу. У даному випадку досягається загальна мета, яка виступає критерієм ефективності правосуддя в цивільних справах. Функції учасників процесу не повинні суперечити функціям цивільного процесуального права і функціям цивільного судочинства. Досягти цього можна тоді, коли особи, які беруть участь у справі, інші учасники цивільного процесу свою суб'єктивну заінтересованість будуть підпорядковувати тим завданням, які закріплені у нормах цивільного процесуального законодавства. Тому, процесуальні права та обов'язки учасників процесу, їх процесуальні дії, які спрямовуються на виконання процесуальних функцій повинні орієнтуватися на досягнення не лише своєї мети, а й

загальної мети цивільного судочинства. Конкретний учасник процесу повинен вчиняти процесуальні дії, які не повинні суперечити його процесуальним правам та обов'язкам, переслідувати мету, яка не суперечить закону.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами від 1 січня 2020 року).
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 (зі змінами від 17 березня 2022 року).
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 8 вересня 2005 року (зі змінами від 1 січня 2022 року).
4. Цивільний процес України: Підручник; (за загальною ред. д. ю.н., доцента М. М. Ясинка). – К.: Алерта, 2014. – 744 с.

Гайдай А.О.

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ЗМАГАЛЬНІСТЬ СТОРІН ЯК ОСНОВНИЙ ПРИНЦИП ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Витоки принципу змагальності містяться в протилежності матеріально-правових інтересів сторін у цивільному процесі. Якщо принцип диспозитивності визначає можливості сторін та інших учасників справи щодо розпорядження об'єктом спору та рухом процесу, то принцип змагальності визначає їхні можливості й обов'язки щодо доказування основних заявлених вимог, відстоювання своєї правової позиції.

Змагальність інколи розуміють лише як форму процесу. Але змагальність має не лише формальну, а й змістовну сторони. Формальна сторона принципу передбачає таку процедуру, в якій справа буде розглядатися шляхом змагання, спору сторін, дослідження доказів, поданих сторонами та іншими особами. Змістовна сторона цього принципу полягає в праві й обов'язку учасників процесу визначити коло фактів, на які вони можуть покликатися як на підставу своїх вимог і заперечень, довести обставини, якими вони обґрунтовують або заперечують позов.

Принцип змагальності є таким поняттям, відповідно до якого особи, які беруть участь у справі, повідомляють про необхідні для справи юридичні факти, надають докази, підтримують свої вимоги і заперечення.

Європейський суд з прав людини в Регламенті Суду опосередковано говорить про свій судовий процес як про процес, побудований на принципах змагальності. Це впливає з того, що суть принципу змагальності сторін у судовому процесі у своєму звичному розумінні полягає в тому, що правовий спір ведуть між собою дві сторони – позивач і відповідач у цивільних правовідносинах. За результатами такого спору суд у відповідних судових актах має зробити офіційні висновки про те, що стверджуване стороною на підтримання своєї позиції є більш імовірним, аніж заперечення цього.

мовірним, аніж заперечення цього. Змагальністю визначається весь процес відбору, подання, витребування, залучення тощо фактичного матеріалу, необхідного для вирішення судом справи. Встановлюються форми, методи і способи дослідження цього матеріалу, процесуальна діяльність суб'єктів доказування, її послідовність і правові наслідки. Утвердження своїх міркувань і оспорювання доказів, міркувань та заперечень другої сторони визначають зовнішню форму цивільного процесу, надаючи йому змагального вигляду – боротьби, змагання сторін перед судом.

Отже, змагальність характеризується широкою можливістю сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, визначати і використовувати в доказовій діяльності передбачені ЦПК необхідні процесуальні засоби, фактичні дані й докази, що їх підтверджують.

Принцип змагальності відображає один з об'єктивних законів природи, суспільства і свідомості – закон єдності і боротьби протилежностей. Це той самий випадок, коли в спорі зароджується істина. Змагальність покладає тягар доказування на сторони і знімає, за загальним правилом, обов'язок зі збирання доказів.

У цивільному судочинстві змагальність виявляється в такому:

- дії суду залежать від вимог позивача та заперечень відповідача;
- суд вирішує справу в межах заявлених вимог та на підставі наданих йому доказів;
- учасники судового процесу мають активне становище щодо інших учасників процесу та суду;
- сторони самостійно визначають, які саме докази подавати до суду, а які притримати;
- учасники судового процесу можуть брати участь у суді особисто або через представників;
- кожна особа зобов'язана доказати факти, на які вона покликається; – у разі невиконання процесуальних обов'язків або нездійснення процесуальних прав для особи настають небажані для неї правові наслідки. Змагальністю визначається весь процес відбору доказового матеріалу, необхідного для вирішення справи, встановлюються форми і способи дослідження цього матеріалу. У результаті аналізу норм ЦПК України можна сказати, що змагальність виявляється в таких аспектах:

- рівність прав учасників справи;
- кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, що зазначається в ч. 3 ст. 12 ЦПК України. Для реалізації цього обов'язку сторони наділені відповідними процесуальними правами, що визначені у ст. 43 ЦПК України.

Суд не може втручатися в матеріальні та процесуальні права сторін, збирати докази за своєю ініціативою, може витребувати докази лише за ініціативою сторінням нею процесуальних дій. Крім всіх стадій цивільного процесу, принцип змагальності «діє» також в усіх видах проваджень цивільного судочинства, в окремому й наказному, де іншою порівняно з позовним є роль суду, тобто суд є активним.

Цивільне судочинство як певним чином організована сукупність цивільних процесуальних правовідносин має будуватися на засадах змагальності, оскільки остання є невід'ємною властивістю правосуддя.

Умовою реалізації зазначеного принципу є процесуальна рівноправність сторін, оскільки змагатися у відстоюванні своїх суб'єктивних прав та охоронюваних законом

інтересів сторони можуть лише в однакових правових умовах, з використанням рівних процесуальних засобів.

Література:

1. Цивільне процесуальне право: навч. посібник / С. В. Сенник, Р. Я. Лемик. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. 2010.
2. Навроцька Ю. В., Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б. Цивільне процесуальне право України: навч. посібник (у схемах і таблицях) / за заг. ред. Ю. В. Навроцької. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ.
3. Цивільний процесуальний кодекс України із змінами та допов. станом на 01 жовтня 2020 року.
4. Гуменюк М. Реалізація принципу змагальності сторін в цивільному судочинстві. Національний університет «Острозька академія»: науковий блог URL: <https://naub.oa.edu.ua/2013/realizatsiyapryntsypu-zmahalnosti-storin-v-tsyvilnomusudochynstvi/#respond>.
5. Кройтор В. А. Сучасні аспекти розвитку принципу змагальності в цивільному процесі. Науковий вісник Ужгородського університету. 2008.
6. Васильєв С. В. Цивільний процес України: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2013.

Задорожний І.В.

Студент 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ТРЕТІ ОСОБИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Треті особи - це суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які вступають у розпочату провадженням справу для захисту особистих суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів.

В залежності від прояву матеріально-правової заінтересованості треті особи бувають двох видів:

1. треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору (відповідно до ст. 52 Цивільно процесуального кодексу України (далі - ЦПК України));

2. треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору (відповідно до ст. 53 ЦПК України).

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, можуть вступити у справу до закінчення підготовчого провадження або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, подавши позов до однієї або декількох сторін.

Участь третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, характеризується такими ознаками:

1. вступають у процес, що розпочався;
2. вступають у процес до закінчення судового розгляду;
3. є суб'єктами спірних матеріальних правовідносин;
4. вступають у процес добровільно та з власної ініціативи;
5. втручаються у спір між сторонами, що вже виник;
6. їх інтереси суперечать, як правило, інтересам обох сторін;
7. заявляють самостійні вимоги на предмет спору (можуть претендувати на весь предмет чи на його частину);

8. відстоюють у процесі свої інтереси, а відтак, їхня юридична заінтересованість носить особистий характер. Матеріально-правовий інтерес полягає в тому, що рішення, яке буде винесено судом по конкретній справі, може порушити права та інтереси третьої особи. Процесуально-правовий інтерес третьої особи полягає в недопущенні ухвалення судом не вигідного для себе рішення;

9. вступають у справу, пред'явивши позов до однієї або до обох сторін.

Про прийняття позовної заяви та вступ третьої особи у справу суд постановляє ухвалу.

Після вступу у справу третьої особи, яка заявила самостійні вимоги щодо предмета спору, справа за клопотанням учасника справи розглядається спочатку.

Проте певна різниця в правах є. На відміну від позивача, третя особа, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору, не може обирати відповідачів (лише серед сторін),

не може обирати підсудність (позов завжди подається до суду, який розглядає справу), залучити додаткових відповідачів, клопотати про заміну неналежного відповідача, якщо ним є позивач по первісному позову. Неоднозначним є визнання за третіми особами права на укладення мирової угоди, оскільки це право сторони реалізують спільно.

До третьої особи із самостійними вимогами не може бути пред'явлено зустрічний позов.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, можуть вступити у справу на стороні позивача або відповідача до закінчення підготовчого провадження у справі або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, у разі коли рішення у справі може вплинути на їхні права або обов'язки щодо однієї зі сторін. Їх може бути залучено до участі у справі також за заявою учасників справи."

Національне агентство з питань запобігання корупції може бути залучено як третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача у справах щодо застосування керівником або роботодавцем чи створення ним загрози застосування негативних заходів впливу до позивача (звільнення, примушування до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, скорочення заробітної плати тощо) у зв'язку з повідомленням ним або членом його сім'ї про порушення вимог Закону України "Про запобігання корупції" іншою особою.

Якщо суд при вирішенні питання про відкриття провадження у справі або при підготовці справи до розгляду встановить, що рішення суду може вплинути на права та обов'язки осіб, що не є стороною у справі, суд залучає таких осіб до участі у справі як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору.

У заявах про залучення третіх осіб і в заявах третіх осіб про вступ у справу на стороні позивача або відповідача зазначається, на яких підставах третіх осіб належить залучити до участі у справі.

Про залучення третіх осіб до участі у справі суд постановляє ухвалу, в якій зазначає, на які права чи обов'язки такої особи та яким чином може вплинути рішення суду у справі.

Вступ у справу третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, не тягне за собою розгляду справи спочатку.

Треті особи мають право на:

- ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень;
- подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам;
- подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб;
- ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти;
- оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках;
- користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами.

Треті особи зобов'язані:

- виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу;
- сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи;
- з'являтися в судові засідання за викликом суду, якщо їх явка визнана судом обов'язковою;
- подавати усі наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази;
- надавати суду повні і достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи в судовому засіданні;
- виконувати процесуальні дії у встановлені законом або судом строки;
- виконувати інші процесуальні обов'язки, визначені законом або судом.

Позовна заява третьої особи із самостійними вимогами оплачується до Закону України «Про судовий збір». За подання зустрічних позовних заяв, а також заяв про

вступ у справу третіх осіб із самостійними позовними вимогами судовий збір справляється на загальних підставах.

Пред'явлення позову третіми особами можливе в суді першої інстанції до постановлення судового рішення. Ухвала суду про відмову та допуск третьої особи у справу не може бути оскаржена поданням апеляційної скарги, оскільки такі дії суду не перешкоджають дальшому рухові справи. Але особи, які мають право на апеляційне оскарження рішення суду, можуть у апеляційній скарзі викласти свої міркування також з приводу законності ухвали суду з цього приводу.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.01.2004 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Закон України "Про судовий збір" від 08.07.2011 № 3674-VI

Ніпарко А.В.

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ПРОБЛЕМА ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У Цивільному процесуальному кодексі України закріплено, що є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. У належному та правильному вирішенні господарського спору провідне місце посідає дослідження доказів, що містять інформацію щодо обставин даного спору. Модернізація цивільного процесуального законодавства є важливим процесом в Україні, що відбувається на рівні

світових глобалізаційних процесів у сфері права. Було внесено певні зміни до процесуальних кодексів України, що було закріплено на законодавчому рівні. Серед основних змін в інституті доказування варто виокремити розширення переліку засобів доказування за рахунок виокремлення електронних доказів, розширення повноважень суду у сфері доказування, що охоплює можливість за власною ініціативою збирати докази у випадках, які передбачені законодавством. Серед змін ще варто виокремити закріплення поряд із належністю та допустимістю таких вимог до доказів, як достовірність і достатність, застосування заходів процесуального примусу у випадках зловживання процесуальними правами і невиконання обов'язків щодо доказів тощо. Ці та інші нововведення у сфері доказування передусім спрямовані на підвищення ефективності цивільного судочинства. Поряд із цим, окремі новели потребують більш детального аналізу та висвітлення, адже можуть викликати складнощі у процесі правозастосування.

Відповідно до ЦПК доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. [1]

Кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених ЦПК України.

Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи. Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору. Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних. [2]

Поняття «електронні докази» з'явилося ще в 70-х роках ХХ ст. з появою так званих машинних документів. У світовій практиці існує термін *data message*, що в Типовому законі про електронну торгівлю [3], рекомендованого Генеральною Асамблеєю ООН, визначається як інформація, що підготовлена, відправлена, отримана або збережена за допомогою електронних, оптичних або аналогічних засобів, включаючи електронний обмін даними, електронну пошту, телеграф або факс. Доказування є різновидом судового пізнання, яке поєднує розумову і практичну

(процесуальну) діяльність його суб'єктів і спрямоване на досягнення відповідності висновків суду фактичним обставинам справи в їх юридичному значенні, що здійснюється за допомогою доказів у визначеній законом процесуальній формі. Якщо говорити про міжнародний досвід, то в Німеччині сила електронних доказів підкріплюється електронним цифровим підписом. У Франції ж електронні документи мають таку ж саму юридичну силу, як і паперові, вони підписуються й не потребують зв'язку з конкретним технологічним засобом. Електронні документи визнавалися доказами і в багатьох рішеннях Європейського суду з прав людини, зокрема у справах «P. and S. v. Poland» (від 30.10.2012)[4], «Eon v. France» (від 14.03.2013)[5]

Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Цей Закон передбачив внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та, що не менш важливо, передбачив викладення в новій редакції Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України. З прийняттям названого Закону до процесуальних кодексів, в тому числі до ЦПК України, «були поміщені» норми, котрі містять єдині уніфіковані положення щодо доказів у цивільному, господарському та адміністративному процесах, а також запроваджено новий вид доказу – електронний доказ. Слід акцентувати увагу на тому, що законодавче закріплення інституту електронних доказів саме в цивільному процесі було об'єктивною необхідністю, оскільки нині право використання електронних доказів можна охарактеризувати як один із ключових, основоположних інструментів для реалізації права на захист учасників кожної справи. Але в умовах стрімких законодавчих змін та неможливості, на жаль, судової практики одразу до них пристосуватися більшість проблемних та дискусійних аспектів, пов'язаних із процесуальним порядком збирання, подання, оцінювання, використання електронних доказів, особливо допустимості, доказової сили електронних засобів доказування, потребує ґрунтовного наукового дослідження та виваженої законодавчої регламентації. Незважаючи на означені позитивні законодавчі зрушення, у юристів-практиків з'явилось чимало питань щодо можливості та допустимості використання як доказів інформації з вебсайтів (сторінок) у мережі Інтернет або такої, що міститься на електронних носіях.

Якщо звернути увагу на теоретичні та практичні проблеми використання електронних засобів доказування, то варто зазначити, що сьогодні використання електронних засобів доказування ще не отримало своєї досконалої законодавчої регламентації. Чинне цивільно-процесуальне законодавство не містить єдиного уніфікованого визначення поняття «засоби доказування», а тільки, на жаль, містить їх вичерпний перелік, що не підміняє собою відсутність визначення, офіційного тлумачення зазначеного поняття. Беззаперечно, нині електронні пристрої можемо віднести до таких носіїв інформації, які невпинно та інтенсивно розвиваються. У зв'язку із зазначеним, потрібно акцентувати увагу на тому, що законодавчі положення, які спрямовані на регламентацію якоїсь окремої конкретної технології, дуже швидко «ризикують» опинитися під загрозою. На жаль, останні тенденції підвищують ці ризики, адже законодавець не встигає за розвитком електронних технологій, що надалі створює прогалини, колізії у правовому регулюванні збирання, подання, оцінювання електронних доказів, що має своїм наслідком визнання останніх недопустимими і перешкоджає прийняттю справедливого, об'єктивного, обґрунтованого рішення у справі.

Наступною проблемою, яка пов'язана з використанням електронних доказів, є те, що достатньою складною є процедура надання доказів в електронній формі для ознайомлення особам, котрі беруть участь у справі. У зв'язку з наведеним потрібно передбачити у цивільному процесуальному законодавстві норми, котрі б детально та вичерпно регламентували процедуру розкриття доказів в електронній формі. Окрім того, вважаємо за доцільне звернути увагу на те, що просте роздрукування електронного документа не може вважатися електронним доказом, а є тільки копією останнього, котра не містить більшості реквізитів електронного документа, а щодо нетекстової інформації роздрукування взагалі є неможливим, тому для надання доказів для ознайомлення іншим особам необхідна окрема процедура. Фактичні дані щодо обставин справи часто існують в електронній та паперовій формах, і та ж сама або схожа інформація може існувати в обох формах. Зображення, наприклад, можуть існувати у вигляді друкованої копії або в електронній формі. У зв'язку з розмаїттям електронних форм існування інформації вбачається необхідним впровадження обов'язку для сторони, яка надає інформацію в такій формі, перетворити її на розумно доступну для використання. Також наприклад, неможливим є посвідчення відео- або звукозаписів як різновидів

електронних доказів, що зумовлено тим, що останні об'єктивно не можуть бути виражені в паперовому вигляді, а посвідчити їх електронним цифровим підписом неможливо.

Таким чином, на підставі вищевикладеного доходимо висновку про те, що законодавче закріплення права сторін цивільного процесу використовувати електронні засоби доказування є правильним кроком законодавця, який відповідає сучасним тенденціям. Проте, враховуючи відсутність усталеної практики щодо оцінювання електронних доказів стосовно їх допустимості, судді досі обережно ставляться до їх використання у доказовій діяльності, тому для сучасної науки цивільного процесу актуальним залишається питання визначення особливостей процедури подання, дослідження та оцінювання електронних засобів доказування. Окрім того, законодавець має забезпечити визначення певних правил (засад) для їх використання в процедурі доказування в цивільному процесі. Водночас виникає потреба належного тлумачення наявних матеріальних і процесуальних норм та дослідження практики їх застосування з урахуванням особливостей електронних засобів доказування в цивільному процесі. Докази, маючи певні властивості, повинні бути точними та чіткими, так як неправильні докази тягнуть за собою неправильне рішення. Результати досліджень можуть знайти свою реалізацію в подальшому розвитку чинного законодавства України, а також у практиці вирішення спорів судами України.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України (Цивільний процесуальний кодек... | від 18.03.2004 № 1618-IV (rada.gov.ua))
2. Конституція України,(Конституція України | від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (rada.gov.ua))
3. ст.2 Типового закону про електронну торгівлю від 1997 року https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_321#Text
4. Рішення Європейського суду з прав людини, European Court of Human Rights P and S v. Poland | CRIN
5. Рішення Європейського суду з прав людини, Satirical insult of head of state should not be a criminal offence, rules Strasbourg - UK Human Rights Blog

Куберка А.О.

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

СУТНІСТЬ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ТА ЙОГО ЗАВДАННЯ

Цивільне судочинство - це форма реалізації судової влади, форма здійснення правосуддя в цивільних (в широкому розумінні) справах. Для цивільного судочинства, окрім процесуальної форми його існування та регулювання, важливою ознакою є його зміст, який складається з системи цивільних процесуальних правовідносин, суб'єкти яких (суд та учасники процесу) наділяються взаємними процесуальними правами та обов'язками. Кожен з учасників процесу переслідує власну мету, відповідно до якої спрямовує свою поведінку в цивільному судочинстві, і вона повинна узгоджуватися з метою і завданнями цивільного судочинства. Відповідно до ст. 1 ЦПК завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення справи судом (ст. 1 ЦПК) для досягнення мети цивільного судочинства. Одним із елементів завдань є справедливість розгляду і вирішення справи. Дана категорія у попередніх ЦПК України (1924, 1929, 1963 рр.) у якості завдань не передбачалася, а тому є новою для теорії та судової практики. Пов'язано це з тим, що "справедливість", як вимога до судового процесу, судового рішення, діяльності суду, присутня в багатьох міжнародних актах, які стосуються цивільного судочинства. Україна ратифікувавши Загальну декларацію прав людини (1948 р.), Конвенцію про захист прав людини і основних свобод (1950 р.), тим самим визнала передбачені в цих актах важливі основи правосуддя, як право на дотримання всіх вимог справедливості (ст. 10 Загальної декларації) та право на справедливий судовий розгляд (ст. 6 Конвенції). Засади справедливості обумовлені моральними

якостями судді, його безсторонністю як суб'єкта права, діючого на основі незалежності. Отже, справедливість, як вимога стосується процесуальної діяльності суду щодо розгляду і вирішення цивільної справи. Справедливість слугує важливим орієнтиром в цивільному судочинстві, який спрямовує діяльність суду, учасників процесу для досягнення правових цінностей, які повинен захищати суд. У цьому проявляється загальносоціальне значення справедливості, яке втілюється в цивільному судочинстві. Отже, зміст справедливості полягає: 1) характеризує цивільне процесуальне законодавство з точки зору його гуманності, моральності, соціальної цінності в суспільстві; 2) є критерієм оцінювання ефективності правосуддя в цивільних справах в основу якої покладено завершальний етап розгляду і вирішення цивільної справи - це ухвалення законного та обґрунтованого судового рішення, його практичне виконання. Вирішуючи справу, суддя, який діє від імені суду, повинен враховувати особливості кожної цивільної справи, а саме можливість застосовувати справедливість через моральні принципи при ухваленні рішення (наприклад: у справах про визначення місця проживання дитини (дітей); у справах про позбавлення батьківських прав; у справах про поділ майна, яке є спільною сумісною власністю подружжя; у справах пов'язаних із аліментними зобов'язаннями тощо). У даному випадку суд застосовуючи закон, використовує свій юридичний та життєвий досвід сформований під впливом соціально - економічних та юридичних проблем; 3) це основа всього цивільного процесуального законодавства, цивільного судочинства. Справедливість пронизує зміст кожної норми ЦПК, які у тому чи іншому ступені характеризують справедливість відправлення правосуддя в цивільних справах. Це проявляється у принципах цивільного судочинства, змісті процесуальних процедур, у процесуальних правах та обов'язках суду, учасників процесу тощо. Отже справедливість знаходить свої форми вираження і застосування через норми цивільного процесуального законодавства; 4) справедливість виконує важливу регулятивну функцію, яка спрямовує поведінку (процесуальну діяльність) суду, учасників процесу у відповідності до норм ЦПК, щоб при цьому вони добросовісно здійснювали свої процесуальні права та обов'язки, тобто за їх процесуальним призначенням. Важлива роль у забезпеченні даного положення повинна відводитись суду, як гаранту забезпечення справедливості в процесі.

Цивільне судочинство захищає права та інтереси не лише позивача, але й відповідача, наприклад, у разі постановлення рішення про відмову у позові, а також

третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору. Об'єктом судового захисту є права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, інтереси держави. Для розкриття цих категорій необхідно звернути увагу на Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 ЦПК України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 1 грудня 2004 року N 18-рп/2004 (Справа N 1-10/2004)).

Отже, цивільне судочинство – це врегульований нормами цивільного процесуального права порядок розгляду і вирішення цивільних справ, завданнями якого є своєчасний та справедливий розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держав.

Література:

1. Цивільно процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492) зі змінами від 16 листопада 2021 року.
2. Присяжнюк М. «Поняття цивільного судочинства і його завдання» (2016).
3. Vasiliev Sergiy. «Функціональність цивільного судочинства» Проблеми законності 132 (2016): 56-64.
4. Фазикош Г.В. «Судове рішення в цивільному судочинстві» автореферат дис.... канд. юрид. наук 12 (2008).
5. Ткачук О. С. «Функції судової влади та сфера цивільного судочинства» Часопис цивільного і кримінального судочинства 3 (2016): 77-96.

Кьося К.А.

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ПРИ ОСКАРЖЕННІ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕЛЕКТРОННИХ ТОРГІВ З РЕАЛІЗАЦІЇ АРЕШТОВАНОГО МАЙНА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Реалізація арештованого майна в рамках виконавчого провадження специфічний вид правовідносин, спрямований на виконання судового рішення та задоволення майнових вимог позивача (стягувача). Враховуючи примусовий характер такої реалізації, арештоване майно вважається *toxic assets*, тобто активом з високим ступенем юридичної ризиковості, яка полягає в суттєвій ймовірності оскарження результатів таких торгів з боку боржника та інших осіб.

Так, більша частина таких оскаржень це часто маніпуляція з боку боржника, але відповідно до вимог Закону України «Про виконавче провадження» та Закону України «Про іпотеку» боржники володіють конкретним переліком прав, які можуть порушуватись як виконавцем в рамках виконавчого провадження, так і Організатором торгів. Ці порушення потенційно можуть впливати на кінцеву ціну реалізації майна боржника, а тому, в результаті їх наявності, необхідність оскарження результатів таких прилюдних торгів може бути реалістичною та необхідною процедурою. Окремим випадком є випадок оскарження результатів торгів учасником публічних торгів, який або не отримав майно, на яке розраховував при перемозі в аукціоні, або не зміг перемогти через допущені порушення при їх проведенні.

Згідно до вимог статті 61 Закону України «Про виконавче провадження» арештоване майно реалізується шляхом проведення електронних торгів та за фіксованою ціною, відповідно до вимог ст. 41 Закону України «Про іпотеку» реалізація предмета іпотеки здійснюється шляхом проведення публічних торгів, в тому числі у формі електронних торгів, у межах процедури виконавчого провадження. Порядок проведення електронних торгів з реалізації арештованого майна затверджений Наказом Міністерства юстиції України 2831/5 від 29.09.2016 року передбачає проведення і торгів за фіксованою ціною в форматі електронного аукціону, таким чином всі торги з реалізації арештованого майна і зокрема реалізації предмета іпотеки проводяться в форматі електронних торгів, що робить специфічною процедуру доказування при оскарженні результатів прилюдних торгів з реалізації арештованого майна.

Під час процедури оскарження результатів прилюдних торгів з реалізації арештованого майна першочерговою є необхідність фіксації результатів таких торгів. Відповідно до вимог пункту 1 розділу VIII Порядку проведення електронних торгів з реалізації арештованого майна, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України 2831/5 від 29.09.2016 року, після того як електронні торги завершено, в системі

реалізації арештованого майна шляхом відображення на веб-сайті зазначається інформація про завершення електронних торгів та не пізніше ніж на наступний день система електронних торгів арештованим майном в автоматичному режимі створює та розміщує протокол електронних торгів по відповідному лоту.

Даний протокол є важливим для визначення результатів прилюдних торгів та містить перелік інформації необхідної скаржнику при підготовці позовної заяви, зокрема персональні дані переможця, його контактні дані та місцезнаходження. В системі реалізації арештованого майна такий протокол міститься без зазначення місця проживання переможця та його контактних, що є недостатнім для позивача, тому витребуванню у Організатора прилюдних торгів підлягає персоніфікований протокол з повним переліком необхідних даних затверджений підписом посадової особи Організатора. Окремо слід зазначити, що персональна інформація про переможця публічних торгів, якщо це фізична особа, захищається вимогами Закону України «Про захист персональної інформації», тому витребування персоніфікованого протоколу в рамках адвокатського запиту не є ефективним, раціонально буде використовувати механізм витребування доказів в рамках статті 84 Цивільного процесуального кодексу України.

Часто необхідним при оскарженні результатів прилюдних торгів з реалізації арештованого майна є встановлення факту правомірності допуску чи недопуску учасника торгів до проведення аукціону. Відповідно до вимог п. 2 розділу IV Порядку проведення електронних торгів з реалізації арештованого майна, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України 2831/5 від 29.09.2016 року, для участі в електронних торгах (торгах за фіксованою ціною) учасник проходить процедуру реєстрації на Веб-сайті, подає заявку на участь в електронних торгах за кожним лотом окремо, сплачує гарантійний внесок на рахунок Організатора та виконує інші вимоги, визначені цим Порядком.

Гарантійний внесок вважається сплаченим з моменту зарахування його на рахунок Організатора. Таким чином, враховуючи автоматичну реєстрацію учасників в системі електронних торгів, єдиним спірним критерієм допуску чи недопуску учасників до проведення аукціону є сплата гарантійного внеску в терміни передбачені Порядком та Законом України «Про іпотеку», у випадку реалізації на прилюдних торгах предмета іпотеки. Факт повноти та своєчасності сплати гарантійного внеску встановлюється

шляхом витребування у Організатора відповідного платіжного доручення, в якому зазначається сума гарантійного внеску, дата та час його зарахування на банківський рахунок Організатора.

При оскарженні результатів прилюдних торгів Переможцем торгів важливим є визначення правильності та достовірності зазначення інформації в оголошенні про проведення торгів та її відповідності матеріалам виконавчого провадження. Відповідно до вимог п. 2 розділу 2 Порядку проведення електронних торгів з реалізації арештованого майна, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України 2831/5 від 29.09.2016 року, Організатором публікується оголошення про проведення торгів відповідно до заявки відділу державної виконавчої служби або приватного виконавця. Заявка містить визначений перелік інформації про актив, що реалізується, зокрема його вид, технічний стан, якісні та кількісні характеристики, місцезнаходження, інформація про відповідального зберігача активу в виконавчому провадженні, тощо. Інформація в заявці підтверджується доданими документами виконавчого провадження. Заявка та додані документи виконавчого провадження існують в електронному вигляді та зберігаються Організатором без обмеження часу, тому можуть бути витребувані сторонами судового спору за необхідності відповідно до процедур передбачених законодавством.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» / Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6634>
2. Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 року № 1404-VIII [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» / Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#n545>
3. Закон України «Про іпотеку» від 05.06.2003 року № 898-IV [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» / Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15/card2#Card>
4. Наказ Міністерства юстиції України Про затвердження порядку реалізації арештованого майна від 29.09.2016 року № 2831/5 [Електронний ресурс] // База даних

Остюченко В.С.

Студент 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ІНСТИТУЦІЯ ТА СИСТЕМА ДОКАЗІВ В УКРАЇНІ

В процесі розгляду справи у суді, важливою складовою, що визначає яка зі сторін виграє, це як система доказів, так і процедура. Важливим в даній ситуації буде розуміння системи доказів в Українській правовій системі, та її особливості в призмі цивільного процесуального права, та судової практики Українських судів.

Судове доказування охоплює процесуальну діяльність всіх суб'єктів процесу, незважаючи на те, що їх функції у доказуванні різні. Крім того, правильна оцінка фактів і рішення у справі є результатом процесуальної діяльності не тільки суду, але й інших осіб, які беруть участь у справі. Інший підхід веде до недооцінювання ролі осіб, які беруть участь у справі, у процесі формування у суддів правильних висновків про правову кваліфікацію фактів і про сутність справи. Встановлення дійсних фактичних обставин справи - це обов'язок суду, виконанню якого сприяє активна діяльність всіх інших суб'єктів доказування. Отже, судове доказування є різновидом пізнання, що включає діяльність суду, осіб, які беруть участь у справі, їх представників.

Якщо розкривати поняття судового доказування в цивільному процесі, то воно може характеризуватися такими ознаками:

- 1) докази – це завжди відомості про обставини, які встановлюються одними і тими самими засобами доказування;
- 2) підхід до достовірності та достатності доказів також має подібність, що сягає корінням у гносеологічні процеси;
- 3) засоби доказування однакові для будь-якого процесу дослідження доказів в сфері правозастосування;

4) порядок дослідження доказів має загальні риси, що зумовлено правовими та психологічними ознаками.

А вже судове доказування розглядається як процес, що складається з таких п'яти стадій: 1. Твердження про факти. 2. Зазначення доказів. 3. Подання доказів. 4. Сприяння суду у витребуванні та забезпеченні доказів. 5. Дослідження доказів.

Якщо розглядати це зі сторони класифікації видів, то залежно від джерела одержання відомостей про обставини приватноправового спору докази можуть бути особистісними, речовими та змішаними.

Речовими є докази, що пов'язані з об'єктами матеріального світу, речами (письмові та речові докази). Особистісними є докази, які походять від конкретної особи, наприклад, від свідків, сторін, третіх осіб тощо. Змішаними є докази, які поєднують в собі ознаки і різні види доказів. Так, до змішаних доказів можна віднести, наприклад, висновок експерта, повідомлення, надіслане за допомогою засобів стільникового зв'язку, диск із записаним на ньому файлом тощо.

Склад фактів, що обґрунтовують вимоги та заперечення сторін, може містити в собі поряд з фактами, що підлягають доказуванню, також факти, які з тих чи інших підстав доказуванню не підлягають.

Так, згідно зі ст.61 ЦПК не підлягають доказуванню обставини, визнані сторонами; обставини, визнані судом загальновідомими; факти, преюдиціально встановлені рішенням або вироком суду з раніш розглянутої справи.

До першої групи підстав звільнення від доказування відносять обставини, визнані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі (ч.1 ст.61 ЦПК), тобто визнані факти.

Згідно із статтею 85 КПК України визначено, що Належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів.

Доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення.

Виходячи з вищевикладеного, ми можемо чітко окреслити, що сама система доказів є багатогранною, та відповідає за багато чинників в господарському процесі, котрі можуть відігравати велику роль в прийнятті рішення того, чи іншого судді. Докази забезпечують об'єктивний розгляд справи, послуговуючись доказами, суд може винести найбільш вмотивоване та вивірене рішення.

Література:

1. Цивільний процес Навчальний посібник
(https://pidru4niki.com/83054/pravo/tsivilniy_protses)
2. Поняття та мета судового доказування ([http://mego.info /матеріал/поняття-та-мета-судового-доказування](http://mego.info/матеріал/поняття-та-мета-судового-доказування))
3. Цивільний процес України
(https://pidru4niki.com/1510082746363/pravo/sudovi_dokazi_ponyattya_vidi_nalezhnist_dop_ustimist_dokaziv)
4. Предмет доказування. Підстави звільнення від доказування
(<http://mego.info/матеріал/предмет-доказування-підстави-звільнення-від-доказування>)
5. Поняття доказів, належність та допустимість при визнанні відомостей доказами
(https://zib.com.ua/ua/print/45066-ponyattya_dokaziv_nalezhnist_ta_dopustimist_pri_viznanni_vid.html)

Непомяца В. В.

Студентка 3 го курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ЕКСПЕРТИЗА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Інститут судової практики – це здебільш такий інститут експертизи в цивільному судочинстві, який засвідчує, що наукова дискусія здебільшого зумовлена

суперечливістю законодавчої регламентації до поняття «експерт», використання висновків експертів, сприйняття їх судом під час оцінки доказів.

ЦПК України, Закон України «Про судову експертизу», Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджені наказом Міністерства юстиції України.

Взагалі Цивільний процесуальний кодекс України відносить експерта з питань права до інших учасників судового процесу (ст. 65 ЦПК), тобто осіб, які сприяють здійсненню правосуддя у цивільних справах. Таке сприяння полягає у наданні консультативно-технічної допомоги судді (суддям), що виражається у поданні до судду змісту норм іноземного права з їх офіційним або загальноприйнятним тлумаченням, практикою застосування та доктриною у відповідній іноземній державі, а також рекомендаційного висновку щодо можливості застосування аналогії закону чи аналогії права у певній судовій справі.

Відповідно до (ст.72-6.ЦПК України), Експерт має право:

- 1) ознайомлюватися з матеріалами справи;
- 2) заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом;
- 3) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання;
- 4) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження;
- 5) для цілей проведення експертизи заявляти клопотання про опитування учасників справи та свідків;
- 6) користуватися іншими правами, що надані Законом України Про судову експертизу.

7. Експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду.

8. Призначений судом експерт може відмовитися від надання висновку, якщо надані на його запит матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову повинна бути вмотивованою.

Що стосується експерта з питань права, то він повинен з'явитися до суду, відповідати на поставлені ним судом питання та надавати їм пояснення, також він повинен знати мету свого виклику до суду і в разі не володіння відповідними знаннями відмовитися від участі в тому судовому процесі.

Судовий експерт – це особа, яка володіє спеціальними (професійними) знаннями, необхідними для з'ясування відповідних (конкретних) обставин справи, а також має право на проведення судової експертизи, яка має особливе значення для матеріалів конкретної (визначеної) справи у суді і письмовий висновок (висновок експерта) щодо якої (на стадії розгляду справи) є самостійним (окремим) джерелом доказів поряд (нарівні) з іншими існуючими (наявними) доказами (письмовими, речовими і електронними.).

Незважаючи на те, що законодавець України повинен приділити увагу проблемним аспектам участі судового експерта у цивільному судочинстві з метою їх вирішення (або вдосконалення). Зокрема, це стосується питань, щодо процесуального становища (статусу) судового експерта та його юридичної відповідальності, оскільки точність (правильність, безпомилковість) і глибина (обґрунтованість, об'єктивність) експертних висновків є такою, що в деяких (окремих) випадках, як свідчить практика, висновок експерта (за результатами проведення судової експертизи) може стати основним (базовим) чи не єдиним джерелом-доказу.

Судова експертиза може проводитися лише на підставі ухвалення суду та з метою надання його висновку, з досліджених питань, що є або будуть предметом судового розгляду. Судовий експерт (відповідно до чинного законодавства України) повинен розглядатися в 3-х аспектах (як суб'єкт відповідальності) і може бути притягнутий до юридичної відповідальності, а саме: дисциплінарної відповідальності (як фахівець – 1 аспект), матеріальної відповідальності (як суб'єкт цивільних (господарських) правовідносин – 2 аспект), адміністративної та кримінальної (як суб'єкт процесуальної діяльності – 3 аспект).

Щодо порядку та призначення судової експертизи, то законом чітко визначено, що експертиза може бути призначена лише судом за згодою заяви осіб, які беруть участь у справі, тобто сторін, третіх осіб, а також представниками сторін та третіх осіб. Тобто, щоб у справі була призначена експертиза, необхідно подати в судовому процесі відповідну заяву тобто (клопотання). У такій заяві доцільно викласти

питання, на які потрібна відповідь експерта. Кількість і зміст питань, за якими повина бути проведена експертиза, остаточно визначається лише судом. Як правило, судова експертиза призначається за бажанням осіб, які беруть участь у цій справі. Проте, закон встановлює випадки, коли її призначення є обов'язковим.

Призначення та проведення експертизи в суді: - то у разі заявлення клопотання про призначення експертизи обома сторонами; - у разі заявлення клопотання про її призначення хоча б однією стороною у справах про встановлення; - у разі характеру та ступеню ушкодження здоров'я; психічного стану особи; - у разі віку особи, якщо про це немає відповідних документів і неможливо їх одержати.

В ухвалі має бути зазначено, які питання подані учасниками судового розгляду і з яких мотивів їх відхилено.

Висновок: допомога консультації спеціаліста не змінює висновок експерта, а лише його підтверджує та більш роз'яснює. Щодо висновок експерта у галузі права не може містити оцінки доказів, суджень про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи, також висновок не є доказом, а має лише допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду. Судд посилаючись лише на висновок експерта як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та робить самостійний висновок, щодо відповідних питань, які зазначенні в судовому розгляді тої справи.

Література:

1. Цивільно процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492) зі змінами від 16 листопада 2021 року.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. З подальшими змінами. Голос України. 18 травня 2004 року. № 89.
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (Україна), 08 жовтня 1998, № 53/5.

4. «Науково методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз». Затверджено наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5.

Андрєєва Д.О.

Студентка 3 курсу

Фахового коледжу

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л. В.

ТЕРИТОРІАЛЬНА ПІДСУДНІСТЬ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ

Питання про функціональну (інстанційну) та просторову (територіальну) юрисдикцію суду в науці цивільного процесуального права прийнято іменувати спеціальним терміном - підсудність. Під підсудністю в цілому слід розуміти право конкретної судової установи розглядати визначену за правилами предметної юрисдикції певну сукупність справ за принципами інстанційності й територіальності. На відміну від судової юрисдикції, яка визначає компетенцію різнорідних судів, підсудність визначає компетенцію однорідних судів (судів однієї ланки судової системи).

Нас цікавить вид підсудності, як територіальна (або підсудність у власному розумінні цього слова). Під територіальною підсудністю розуміється властивість певної справи належати до відання одного з однорідних судів в залежності від просторових меж його юрисдикції, або, простіше, - просторова компетенція однорідних судів. В об'єктивному значенні територіальна юрисдикція - це система процесуальних норм, які визначають, який конкретно суд з-поміж однорідних вправі вирішувати дану конкретну справу по суті.

Питання про територіальну підсудність тісно пов'язане з таким конституційним принципом побудови судової системи як територіальність. Зазначений принцип вимагає від держави забезпечити доступність правосуддя з точки зору відносно однакової територіальної наближеності однорідних судів до населення всієї країни. Внаслідок цього держава утворює мережу однакових за своєю предметною юрисдикцією судів, які своїм покриттям рівномірно охоплюють всю її територію. І навпаки, наприклад, норми, які регулюють процесуальну діяльність Конституційного Суду України, не містять

правил підсудності, оскільки цей суд є єдиним судом конституційної юрисдикції (ст. 147 Конституції України). Відповідно до чинного ЦПК України можна виділити наступні види територіальної підсудності: 1) загальна; 2) альтернативна; 3) виключна; 4) за визначенням суду; 5) за зв'язком справ.

Правило загальної територіальної підсудності визначено у ст. 27 ЦПК України, яка має назву "Підсудність справ за місцезнаходженням відповідача". Загальним цей вид підсудності називається тому, що діє як загальне правило на відміну від інших видів підсудності, які застосовуються як спеціальне правило підсудності. Це пояснюється тим, що на відміну від інших норм про підсудність положення ст. 27 ЦПК України не містить вказівок на певну категорію справ, які вирішуються за цим правилом підсудності. Всі ж інші норми містять ознаки справи за предметним або суб'єктивним критерієм, а тому застосовуються лише у випадку співпадіння конкретної справи з цими ознаками.

Правило, відповідно до якого справа за загальним правилом "слідuje" за відповідачем, а не позивачем має свої пояснення. Так, по-перше, відповідачу зручніше захищатися від пред'явлених до нього вимог за своїм місцем проживання. По-друге, саме позивач повинен нести негативні наслідки, як-то сплата судового збору, витрати на переїзд тощо, необґрунтованості або недоведеності свого позову. Нарешті, по-третє, це певною мірою утримує позивачів від пред'явлення завідомо необґрунтованих позовів з метою спричинення незручностей для відповідачів або втягнення їх у зайві витрати.

Альтернативна підсудність передбачена у ст. 28 ЦПК України, яка має назву "Підсудність справ за вибором позивача". Альтернативною цей вид підсудності називається тому, що передбачає для позивача за його вибором альтернативне загальному правилу місце пред'явлення позову. Таким альтернативним місцем пред'явлення позову може бути: а) одне місце - наприклад, зареєстроване місце проживання чи перебування позивача (чч. 1,2,4, 6, 7, 8, 12,13 ст. 28 ЦПК України) б) два - наприклад, зареєстроване місце проживання чи перебування позивача і місце завдання шкоди (чч. 3, 10, 11 ст. 28 ЦПК України) в) три - наприклад, зареєстроване місце проживання чи перебування позивача, місце заподіяння шкоди і місце виконання договору (чч. 5, 9 ст. 28 ЦПК України).

У науці цивільного процесуального права альтернативну підсудність інколи називають пільговою підсудністю, оскільки по більшості справ, передбачених у

відповідній статті, вона встановлюється в інтересах позивача по так званим соціально важливим категоріям справ, у яких інтереси останнього, як правило, зазнають суттєвого порушення. Такими, наприклад, є позови: 1) про стягнення аліментів, 2) про визнання батьківства відповідача, 3) про захист трудових прав 4) про розірвання шлюбу, за умови що на утриманні позивача є неповнолітні діти або він за станом здоров'я чи з інших поважних причин не може виїхати до місця проживання відповідача (ці чотири види позовів можуть пред'являтися, як альтернатива, за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача) 5) про захист прав споживачів (можуть пред'являтися як за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача, так і за місцем заподіяння шкоди чи виконання договору) 6) про відшкодування шкоди. 6.1) завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, чи завданої внаслідок скоєння злочину (можуть також пред'являтися як за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача, так і за місцем завдання шкоди) 6.2) завданої особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду (можуть пред'являтися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача) 6.3) завданої майну фізичних або юридичних осіб (можуть пред'являтися за місцем заподіяння шкоди).

У всіх зазначених випадках альтернатива загальному правилу підсудності для позивача є факультативною, оскільки він може обрати як загальне правило підсудності, так і наявне альтернативне (одне або більше) на власний розсуд.

Виключна підсудність встановлена ст. 30 ЦПК України і означає імперативне правило, відповідно до якого справи, віднесені до цього виду підсудності, можуть розглядатися винятково за вказаним у законі місцем. До цього виду підсудності законом віднесено такі категорії справ: 1) позови, що виникають з приводу нерухомого майна (пред'являються за місцезнаходженням майна або основної його частини); 2) про зняття арешту з майна (пред'являються за місцезнаходженням цього майна або основної його частини); 3) позови кредиторів спадкодавця, що подаються до прийняття спадщини спадкоємцями (пред'являються за місцезнаходженням спадкового майна або основної його частини); 4) позови до перевізників, що виникають з договорів перевезення вантажів, пасажирів, багажу, пошти (пред'являються за місцезнаходженням перевізника). Встановлення правил виключної підсудності по зазначеним категоріям

справ пояснюється переважно концентрацією основного доказового матеріалу за місцем знаходження відповідного майна, а, отже, і необхідністю його огляду судом, експертом, спеціалістом, потребою витребування правостановлюючих документів, які, як правило, знаходяться за місцезнаходженням цього майна, тощо.

До підсудності за визначенням суду, відносяться правила, зазначені у ст. 26 і ст. 29 ЦПК України. Так, відповідно до ч. 1 ст. 29 ЦПК України підсудність цивільних справ, у яких однією із сторін є суд або суддя цього суду, визначається ухвалою судді суду вищої інстанції без виклику сторін. Це правило підсудності спрацьовує за наявності у сукупності двох умов. Перше, однією із сторін у справі (позивачем або відповідачем) має бути суд або суддя, тобто особа, яка призначена на цю посаду у встановленому законом порядку. При чому, слід мати на увазі, що предметом такого позову не може бути оскарження процесуальних дій судді (суду), пов'язаних із розглядом іншої справи, оскільки ні нормами ЦПК України, ані іншими законами України розгляд судом таких позовних вимог взагалі не передбачено. Друге, спеціальний суб'єктний склад (суд або суддя) повинні збігтися із судом, до якого потрапила чи повинна потрапити справа, на що вказує словосполучення "цього суду".

Підсудність за зв'язком справ визначається ст. 28 ЦПК України, яка має назву "Підсудність кількох вимог, пов'язаних між собою". Цей вид підсудності не є повністю самостійним, адже він не стільки містить правила підсудності, скільки уточнює загальні правила підсудності, визначаючи місце розгляду одного позову в залежності від місця розгляду іншого (основного), пов'язаного з ним. Тому правила підсудності, визначені ст. 28 ЦПК України, можна назвати субсидіарними.

Підсудність кількох вимог, пов'язаних між собою визначає суд, який розглядатиме спір, виходячи із первісного спору, що є предметом судового розгляду. Приміром, позови до кількох відповідачів, які проживають або перебувають в різних місцях, пред'являються за місцем проживання або місцезнаходженням одного з відповідачів за вибором позивача. Зустрічний позов незалежно від його підсудності пред'являється до суду за місцем розгляду первісного позову (ч. 15 ст. 28 ЦПК України).

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.01.2004 1618-IV
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. URL: https://pidru4niki.com/1791040757945/pravo/tsivilniy_protses_ukrayini.html

Усенко С.В.

Студентка 3 курсу

Фахового коледжу

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ПОМІЧНИК СУДДІ ТА СЕКРЕТАР СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ: ЇХНІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ.

Серед суб'єктів цивільно-процесуальних правідносин виділяють також окрему групу інші учасники судового процесу. Особи, які не беруть участі у справі, характеризуються відсутністю в справі юридичної заінтересованості, але обійтися без їх участі в цивільному процесі неможливо. Вони сприяють особам, які беруть участь у справі, в доказовій діяльності, судові – у встановленні фактичних обставин по справі.

Учасниками судового процесу, крім учасників справи та їхніх представників, є помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст. (Ст.65 ЦПК України)[1]. Метою участі названих осіб у цивільному судочинстві є сприяння правильному та своєчасному розгляду і вирішенню цивільних справ. Від осіб, які беруть участь у справі, інші учасники цивільного процесу відрізняються тим, що вони не мають (і не можуть мати) юридичної зацікавленості в результатах розгляду справи.

Кожен суддя має помічника (помічників), статус та умови діяльності якого (яких) визначаються Законом України «Про судоустрій і статус суддів» і Положенням про помічника судді, затвердженим Радою суддів України, згідно зі Ст. 92 Закону України «Про державну службу», помічник судді належить до патронатної служби. Помічником судді може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту й вільно володіє державною мовою. Судді самостійно здійснюють добір помічників. Помічник судді призначається та звільняється з посади керівником апарату відповідного суду за поданням судді.

Помічник судді виконує великий обсяг роботи, пов'язаної з організацією здійснення цивільного судочинства. Він сприяє якнайкращому здійсненню цивільного судочинства через виконання покладених на нього посадовою інструкцією обов'язків. Основні завдання та обов'язки помічника судді передбачені у ч.2 ст. 66 ЦПК України. Помічник судді:

1) бере участь в оформленні судових справ, за дорученням судді готує проекти запитів, листів, інших матеріалів, пов'язаних із розглядом конкретної справи, виконавчих документів;

2) здійснює оформлення копій судових рішень для направлення сторонам у справі та іншим учасникам справи відповідно до вимог процесуального законодавства, контролює своєчасність надсилання копій судових рішень;

3) виконує інші доручення судді, що стосуються організації розгляду судових справ. Помічник судді за дорученням судді (головуючого у судовій колегії) може за відсутності секретаря судового засідання здійснювати його повноваження. Під час здійснення таких повноважень помічнику судді може бути заявлено відвід з підстав, передбачених ЦПК, для відводу секретаря судового засідання [1].

Помічник судді має право:

- користуватись правами і свободами, які гарантуються громадянам України Конституцією і законами України;

- отримувати від працівників апарату суду, до якого він прикріплений, документи та інформацію, необхідні для виконання своїх обов'язків,

- користуватися інформаційними базами даних, телекомунікаційними мережами відповідного суду в установленому порядку;

- вносити пропозиції судді щодо організації своєї роботи та інші права, які передбачені ст.19 Положення про помічника судді [2].

Секретар судового засідання є обов'язковим учасником цивільного процесу. Він здійснює свої повноваження протягом усього часу провадження у цивільній справі. Основні завдання та обов'язки секретаря судового засідання зазначені в ч.1 ст.67 ЦПК України. Секретар судового засідання:

1) здійснює судові виклики і повідомлення;

2) перевіряє, хто з учасників судового процесу з'явився в судове засідання, хто з учасників судового процесу бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, і доповідає про це головному;

3) забезпечує контроль за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами і проведенням судового засідання в режимі відеоконференції;

4) забезпечує ведення протоколу судового засідання;

5) забезпечує оформлення матеріалів справи;

6) виконує інші доручення головному, що стосуються розгляду справи.

Секретар судового засідання може уточнювати суть процесуальної дії з метою її правильного відображення в протоколі судового засідання. Секретар судового засідання виконує обов'язки судового розпорядника у випадку його відсутності[1].

Оскільки секретар судового засідання є обов'язковим учасником цивільного процесу, що виконує важливі організаційно-технічні функції, сучасні дослідники наполягають на можливості його відводу або самовідводу [3].

Секретар судового засідання має право:

-користуватися правами і свободами, передбаченими Конституцією України та іншими актами законодавства;

- на соціально-правовий захист відповідно до свого статусу;

-уточнювати суть процесуальної дії з метою її правильного відображення в журналі судового засідання (протоколі судового засідання);

-уносити пропозиції щодо вдосконалення роботи із забезпечення діяльності секретарів судового засідання та роботи суду;

-отримувати від працівників апарату суду необхідну інформацію для виконання своїх завдань та обов'язків;

-брати участь у нарадах та зборах трудового колективу суду.

Інші учасники судового процесу- це особи, які надають суду та учасникам справи, організаційну, інформаційну та інші допомогу, чим сприяють належному судовому розгляду та вирішенню справи. Ці суб'єкти цивільно процесуальних правовідносин наділені певними правами та обов'язками. Помічник судді та секретар судового засідання особи, здійснюють організаційно-технічне забезпечення цивільного процесу.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року у новій чинній редакції від 04.11.2018 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Про затвердження Положення про помічника судді від 18.05.2018 №21 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr021414-18#Text>
3. Цивільний процес (загальна частина) : навч. посібник. – 2-е вид., доп. і перероб. / кол. авт. ; кер. авт. кол. к.ю.н., доц. А.В. Коваленко. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. – 192 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/511/1/Цив%20процес.pdf>
4. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник (для підготовки до іспитів і тестування)/ за ред.. Н.Ю. Голубевої. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. – 436 с.

Аргірова М.О.

Студентка 3 курсу

Фахового коледжу

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л. В.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Питання медіації в цивільному праві та процесі України стало досить актуальним. Це є новим поняттям для національного законодавства. Кожна особа має право на захист своїх порушених прав. Відповідно до ст. 55 Конституції України, права і свободи людини і громадянина захищаються судом [1]. Згідно ст. 16 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу [2].

На думку науковців «медіація» (від лат.«mediatio») – переговорний процес, що здійснюється за допомогою незалежного нейтрального кваліфікованого посередника – медіатора, який допомагає сторонам спору проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони змогли самостійно обрати той спосіб вирішення суперечки, що відповідатиме інтересам обох сторін [3, с. 182].

Цивільно-правові відносини в силу своєї диспозитивності, наявності низки прогалин та питань, що потребують вирішення є найбільш сприятливими для

застосування медіації. Група експертів, які здійснили ґрунтовний аналіз проєкту Закону України «Про медіацію» № 3504 [4] надали низку рекомендацій, щодо необхідності: наявності інструментів стимулювання сторін до врегулювання спору мирним шляхом за допомогою медіації; проінформованості сторін цивільного процесу про можливість врегулювання спору шляхом медіації на будь-якій стадії судового розгляду, у тому числі на стадії виконання; передбачення в Цивільному процесуальному кодексі України такої підстави для зупинення провадження у справі, як спільна заява сторін про надання їм часу для примирення; передбачення можливості залишення позову без розгляду за заявою позивача на будь-якій стадії судового провадження, а не лише до початку розгляду справи по суті; визначення окремих категорій спорів цивільного судочинства, за якими медіація є пріоритетним способом вирішення спорів та визначення рекомендованих для обов'язкової інформаційної сесії з медіації; моніторингу таких категорій спорів як сімейні, земельні, спадкові, трудові та споживчі спори, спори з питань інтелектуальної власності для аналізу ефективності застосування медіації [5, с. 17–18].

Передумовами активного розвитку такого альтернативного способу вирішення спору, як медіація є, насамперед прагнення України займати гідне місце у світовому співтоваристві, у якому система АВС вже давно посідає належне місце у системі захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів. З іншого – кризові явища, істотні недоліки державної судової системи, зокрема, перевантаженість судів, тривалість розгляду справ, високий рівень корупції.

Запровадження в Україні системи альтернативного вирішення цивільно-правових спорів, яку широко застосовують у розвинених країнах світу, може стати новим дієвим інструментом як для подолання кризових явищ у сфері захисту цивільних прав та інтересів, так і для практичної реалізації сучасних правових тенденцій, спрямованих на підвищення ефективності механізму захисту прав.

Сьогодні примирні процедури набули поширення в багатьох країнах Європи, Азії, Північної та Південної Америки. Наприклад, у США вся система права спрямована на те, щоб більшість суперечок вирішувалися добровільно до суду. Судовий розгляд може бути навіть перервано для звернення сторін до послуг медіатора. Без медіаторів у сфері економіки, політики, бізнесу в цій країні не проходить жоден серйозний переговорний процес.

Однією з безперечних переваг медіації слід вважати добровільність. Сторони беруть участь у медіації добровільно – під час прийняття рішення про медіацію, в процесі її проведення, досягнення домовленостей і виконання рішень. Самовизначення – фундаментальний принцип медіації. Він вимагає аби процес медіації спирався на здатність сторін досягти добровільного, взаємоприйняттого рішення. За наявності добровільності відпадає необхідність залучення виконавчої служби до виконання досягнутих домовленостей. Рішення, яке сторони прийняли самостійно і вважають справедливим для себе, як правило, виконуються самостійно і в добровільному порядку.

Виграшне рішення для обох сторін – відіграє не останню роль у встановленні цілей такого альтернативного вирішення спорів. У процесі медіації не існує переможця та переможеного. Мета медіації – знайти рішення, яке задовольняє обидві сторони. Тільки в цьому разі медіація вважатиметься успішною. При цьому фокус зосереджено на інтересах сторін, а не на правових позиціях та договірних правах. У випадку медіації конфлікуючі сторони самі знаходять рішення.

Завдання медіації полягає у налагодженні діалогу, сприянні ефективній комунікації сторін, створенні умов для їхньої співпраці з метою пошуку взаємовигідного рішення. Крім того, на відміну від судового розгляду, медіація покликана не просто забезпечити вирішення спору, але й примирити сторони, усунути причини їхнього конфлікту. Таким чином, зменшується ризик виникнення спорів у майбутньому, а сторони мають можливість і надалі продовжувати співпрацю [6, с. 137]. Основною метою медіації є вирішення спору та укладення угоди між сторонами таким чином, щоб максимально врахувати інтереси кожної зі сторін.

Я вважаю, що медіація в довгостроковій перспективі формує нову культуру нації. Особа, яка має досвід медіації має змогу опиратися на цей досвід мирного вирішення конфлікту й імплементувати набуті знання в інші сфери свого життя, наприклад, у відносини з членами сім'ї. Діти, які бачать як дорослі вирішують конфлікти, навчаються вирішувати їх та будувати діалог по-іншому. Вони звикають з самого дитинства прислухатися до думки іншої людини та поважати таку думку.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 року у редакції від 21.02.2019 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року у новій чинній редакції від 04.11.2018 року URL: <http://zan.da.gov.ua/laws/show/1618-15>
3. Бондаренко-Зелінська Н.Л. Впровадження медіації у судовий процес як складова наближення законодавства України до Європейський стандартів. Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 10. – С. 181-185.– URL: http://www.univer.km.ua/statti/2.bondarenko-zelinska_n.l._vprovadzhennya_mediatsii_u_sudovyyu_protseses....pdf
4. Про медіацію : Проект Закону України від 19 травня 2020 р. № 3504. База даних «Законодавство України». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877 (дата звернення: 11.07.2021).
5. Гар-Аналіз впровадження інституту медіації в Україні / Берт Маан та ін. 2020. 71 с. URL:<https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5f5/f7d/2a9/5f5f7d2a9b5cb356474501.pdf> (дата звернення: 11.07.2021).
6. Поліщук М.Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2014. – Вип. 65. – С. 134-139. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2014_65_22

Атанасій О. Л.

Студентка 3 курсу

Фахового коледжу

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ІНСТИТУТ СПІВУЧАСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Одним з цивільно-процесуальних інститутів, за допомогою яких забезпечується захист інтересів групи осіб, є інститут процесуальної співучасті.

Позов може бути пред'явлений спільно декількома позивачами або до декількох відповідачів. Кожний із позивачів або відповідачів щодо другої сторони діє в цивільному процесі самостійно (ч.І ст.50 ЦПК) [1]. Процесуальна співучасть — участь в

одній справі декількох позивачів або декількох відповідачів, інтереси і вимоги яких не виключають один одного. Участь у справі кількох позивачів і (або) відповідачів (процесуальна співучасть) допускається, якщо:

1) предметом спору є спільні права чи обов'язки кількох позивачів або відповідачів;

2) права та обов'язки кількох позивачів чи відповідачів виникли з однієї підстави (сумісне спричинення шкоди);

3) предметом спору є однорідні права і обов'язки (право спільної власності). Також можна зазначити, що вимоги однорідні, хоча і не тотожні за підставами і предметом (наприклад, позови про виплату заробітної плати до одного працедавця).

Співучасть як самостійний процесуальний інститут характеризується наступними ознаками:

1) співучасники є передбаченими суб'єктами тих спірних

матеріальних правовідносин, які входять у предмет судового розгляду;

2) співучасники – особи, які беруть участь в одному і тому ж судочинстві;

3) право вимоги або обов'язок одного з учасників не виключає права вимоги або обов'язку інших співучасників.

Мета процесуальної співучасті – економія часу і зусиль суду, а також всіх осіб, які беруть участь у справі, здійснення в цивільному судочинстві завдання захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, інтересів держави. Цей інститут направлений на правильний і своєчасний розгляд справи, встановлення прав і обов'язків сторін; покликаний і здатний за дотримання певних умов на прискорення і спрощення вирішення справи по суті, а також виключення випадків винесення суперечливих рішень за подібними позовами [2, с. 14]. Керуючись саме цими міркуваннями, Велика Палата Верховного Суду (далі – ВП ВС) навіть прийшла до висновку, що позовні вимоги до кількох відповідачів, серед яких є хоча б одна фізична особа, мають розглядатися в одному провадженні, якщо такі вимоги однорідні, нерозривно пов'язані між собою та від вирішення однієї з них залежить вирішення інших вимог (постанова ВП ВС від 25 квітня 2018 ру у справі № 1522/18417/12-ц [3]).

При співучасті декілька процесів зливаються в один, внаслідок чого, по-перше, скорочуються (мінімізуються) судові витрати; по-друге, скорочується число судових засідань і, отже, явок учасників процесу до суду; по-третє, економиться час суду на

перевірку і оцінку доказового матеріалу, які проводяться тільки один раз; по-четверте, виключається прийняття суперечливих рішень з одних і тих же питань. Таким чином, інститут процесуальної співучасті – один із проявів принципів процесуальної економії, законності і обґрунтованості.

Види цивільної процесуальної співучасті:

По-перше, залежно від того, на чийй стороні виступає співучасник, цивільна процесуальна співучасть поділяється на:

1) активну (на стороні позивача декілька співучасників). Наприклад, у разі пред'явлення позовів про відновлення на роботі декількома працівниками, звільненими на одній і тій же підставі, проти одного і того ж працедавця;

2) пасивну (на стороні відповідача декілька співучасників). Наприклад, у разі пред'явлення позову одним із співвласників про виділ своєї частки в загальному майні. Як співвідповідачі в цій справі виступають співвласники;

3) змішану (і на стороні позивача, і на стороні відповідача декілька осіб). Наприклад, пред'явлення позову про звільнення від арешту (виключення з опису) загального майна. Співпозивачами в такій справі виступають співвласники арештованого майна, а співвідповідачами — боржник, по боргах якого описано майно, і стягувач, тобто особа, на користь якої описано майно.

По-друге, залежно від обов'язковості залучення осіб цивільна процесуальна співучасть може бути необхідною (обов'язковою) і факультативною (необов'язковою) [4, с. 109].

Разом з тим, інститут процесуальної співучасті з точки зору захисту інтересів великої групи осіб при масових порушеннях їх прав є не настільки ефективним як може здаватися на перший погляд. По-перше, даний інститут пов'язаний з обмеженими по чисельності групами, кожен із членів якої має бути ідентифікований. Цивільно-процесуальне законодавство України не говорить прямо про кількісні обмеження співпозивачів, але навряд чи можна вважати, що обов'язкова співучасть зумовить концентрацію великої групи на стороні позивача, а при факультативній співучасті суддя може не об'єднати вимоги в одне провадження, а при надходженні позовних заяв одночасно – роз'єднати, якщо побачить, що це ускладнить розгляд справи. Цьому також сприятиме той факт, що при факультативній співучасті у співпозивачів можуть бути не тільки колективні, але й індивідуальні вимоги до відповідача (питання відшкодування

моральної шкоди, які носять дійсно індивідуальний характер і не можуть вирішуватися на колегіальних засадах). По-друге, самостійність кожного члена групи, обов'язкова особиста участь під час розгляду справи і непов'язаність їх спільною думкою у питаннях захисту своїх інтересів може затягнути провадження у справі. Правда, цей недолік можна усунути, якщо один зі співпозивачів буде виступати судовим представником всієї групи, і при однотипності їх думки стосовно тактики ведення справи (розмір позовних вимог до уваги може і не братися). Саме вказані недоліки і не дали можливість з використанням інституту процесуальної співучасті проводити ефективний судовий захист інтересів багаточислених груп під час масових порушень їх прав у сер. 90-х рр. (банкрутство фінансових компаній, трудові спори про виплату зарплати тощо). Подібні правопорушення трапляються і понині (порушення норм екологічного законодавства, прав споживачів тощо), де більш кращою формою захисту інтересів багаточисленої групи в такому разі виступає інститут групового позову [5].

Отже, застосування процесуальної співучасті відповідає інтересам учасників справи і суду, сприяє досягненню процесуальної економії та запобігає винесенню протилежних рішень за аналогічними позовами; інститут процесуальної співучасті як один із різновидів захисту інтересів групи осіб має суттєві переваги поряд з індивідуальним порядком розгляду позовів: більш оперативно вирішується питання про судовий захист індивідуальних інтересів в рамках групи; відбувається концентрація доказового матеріалу, поданого членами такої групи, що сприяє винесенню обґрунтованого судового рішення; не допускаються протиріччя з багатьох спірних питань; усувається завантаженість роботи суду однотипними справами; збільшується превентивна роль правосуддя; але цей інститут не є досконалим.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.01.2004 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Филиппов С.А. Теоретические и практические аспекты гражданского процессуального соучастия: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.15. Саратов, 2011. 20 с.

3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 25 квітня 2018 р. у справі № 1522/18417/12-ц. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/c005594?an=5> (дата звернення: 14.11.2021)
4. Фархтдинов Я.Ф., Добровольский А.А., Иванова С.А. Основные проблемы исковой формы защиты права. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1979. 159 с.
5. Феннич В.П. Система цивільно-процесуальних інститутів захисту прав та інтересів групи осіб. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 7. Ужгород: Поліграфцентр “ЛІРА”, 2007. С.157-162.

Вознюк О. В.

Студентка 3 курсу

Фахового коледжу

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

УЧАСТЬ ПРОКУРОРА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Завданням прокурора при здійсненні представництва інтересів громадян у цивільному процесі є захист прав і законних інтересів громадян і держави, а також сприяння у виконанні вимог закону про всебічний, повний і об’єктивний розгляд справ та ухвалення судових рішень, що ґрунтуються на законі, керуючись при цьому принципами законності, незалежності суддів, рівності фізичних осіб перед законом і судом. Представництво прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні прокурорами від імені держави процесуальних та інших правових дій, спрямованих на захист у суді інтересів громадянина або держави у випадках, передбачених законом.

Процесуальний характер заінтересованості прокурора містить елементи публічності. Його участь в процесі в інтересах держави дає підстави стверджувати, що здійснюється представництво суспільних інтересів, а не лише інтересів персоніфікованих суб’єктів.

Законодавством визначені форми представництва прокурором інтересів держави і громадянина в суді. Згідно зі ст. 36-1 Законом України «Про прокуратуру» такими формами представництва є:

- звернення до суду з позовами або заявами про захист прав і свобод іншої особи, невизначеного кола осіб, прав юридичних осіб, коли порушуються інтереси держави, або про визнання незаконними правових актів, дій чи рішень органів і посадових осіб;
- участь у розгляді судами справ;
- внесення апеляційної, касаційної скарги на судові рішення або заяви про їх перегляд за нововиявленими обставинами, заяви про перегляд Верховним Судом судового рішення.

Щодо підстав участі прокурора у цивільному процесі, то вони набули певних змін з прийняттям нового Закону України «Про прокуратуру». Так, відповідно до ч. 2 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», прокурор здійснює представництво в суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) у випадках, якщо така особа не спроможна самотійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист.

Відповідно до частини першої статті 61 Цивільно процесуального кодексу України, судді, прокурори, слідчі, працівники підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, не можуть бути представниками в суді, крім випадків, коли вони діють від імені відповідного органу, що є стороною або третьою особою в справі, чи як законні представники.

У разі відкриття провадження за позовною заявою особи, яка згідно із законом має право звертатися до суду в інтересах інших осіб (крім прокурора), особа, в чіх інтересах подано позов, набуває статусу позивача.

У разі відкриття провадження за позовною заявою, яку прокурор подав в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача. У разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду прокурор зазначає про це в позовній заяві і в такому разі він набуває статусу позивача.

Аналіз судової практики свідчить, що прокурор звертається з позовною заявою, якщо:

- заінтересована особа не може захистити свої права або для неї це укрій складно;

– невжиття заінтересованою особою заходів для захисту свого права перешкоджає захисту інтересів інших громадян, державних чи суспільних інтересів (наприклад, регресні позови в інтересах підприємства);

– позов має сприятливу перспективу

Якщо особа, яка має цивільну процесуальну дієздатність і в інтересах якої подано заяву, не підтримує заявлених вимог, суд залишає таку заяву без розгляду.

Однак, якщо від поданої заяви в інтересах інших осіб відмовився прокурор або він скористався правом зміни предмета чи підстави вимоги, особи, на захист прав і інтересів яких подана заява, вправі вимагати від суду розгляду справи та вирішення первісної вимоги.

Прокурор потрібний у цивільному процесі для забезпечення прав та свобод громадян та держави. Він завжди стає певним наглядачем за правильністю введення процесу, за дотриманням прав громадян. Але варто пам'ятати, що відповідальність прокурора за порушення процесуальних норм у цивільному процесі збільшилася.

Література:

1. Цивільно процесуальний кодекс України від 05.08.2021 № 1618-IV Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492
2. Лемик Р. Форми участі прокурора в цивільних процесуальних відносинах. Науковий часопис Національної академії прокуратури України 3'2014 URL: [<http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/3-2015/lemik.pdf>] (дата звернення 05.11.2021)
3. Островська Л.А. Участь прокурора у цивільному процесі України URL: [http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/105/Act%20probl%20tsiv%20prava%20i%20proc_16_12_11.pdf?sequence=3&isAllowed=y] (дата звернення 05.11.2021)
4. Закону України «Про прокуратуру» від 11.07.2021 №1697-VII Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2-3, ст.12
5. Волкова Н.В. Щодо участі прокурора у цивільному процесі (окремі аспекти) Правова держава 21'2016
URL: [<https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/339377.pdf>] (дата звернення 05.11.2021)

б. Гнатів О., Троян В. Прокурор у цивільному процесі. Цивільне право і цивільний процес. Сімейне право. Трудове право. Міжнародне приватне право. Господарське право. Господарсько-процесуальне право.

URL: [<http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1002/pdf>] (дата звернення 05.11.2021)

Кара А.В.

Студентка 3 курсу

Фахового коледжу

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ПОНЯТТЯ ТА СУТЬ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Основним видом провадження, яке притаманне з давніх часів цивільному процесу є позовне провадження.

Позовне провадження – це вид провадження у цивільному процесі, у якому розглядається спір, який виникає з цивільних, земельних, сімейних, трудових, житлових відносин. Наявність спору визначає характерну рису цього провадження – участь у ньому двох сторін – позивача та відповідача.[3]

Найголовнішим у цивільному судочинстві видом провадження, крім наказного та окремого, є позовне провадження, оскільки цивільні справи переважно розглядаються саме у позовному провадженні.

Позовне судочинство найбільше пов'язане з поняттям позову, відповідно до якого здійснюється захист порушеного або оскарженого права. В цьому випадку можна навести такий приклад: особа, яка вважає себе власником порушеного або оскарженого права, звертаючись до суду, шукає у суді захисту порушеного права і просить суд розглянути спір, що виник із порушником права в передбаченому законом процесуальному порядку, то звернення даної особи до суду одержало назву позову, а провадження за цим зверненням — позовного провадження.[4] Позов – це вимога заінтересованої особи, що ґрунтується на спірних матеріальних правовідносин, про захист свого або чужого права, законного інтересу, що підлягає розгляду та вирішенню у встановленому законом порядку. [2]

Предметом позову виступає позов, який складає матеріально-правову вимогу позивача до відповідача. При розгляді справи позивач наділений правом змінити позов (ст. 49 ЦПК України), тобто, звернувшись до суду з однією вимогою, у процесі розгляду справи замінити її іншою.[1]

Проте предмет зміни позову важливий лише протягом розгляду справи по суті. У протилежному випадку позивач має право пред'явити самостійний позов за загальними правилами.

Підстава позову – це частина позову, згідно якого, позивач обґрунтовує свої вимоги і докази, що стверджують позов. Ця підстава поділяється на активну і пасивну підстави. Активну підставу позову складають певні обов'язки, які покладені на відповідача, а на позивача спірне право, що відповідно йому належить. До цього складу входять факти, які обґрунтовують належність доказів по справі, що позивач і відповідач є суб'єктами прав та обов'язків спірних правовідносин.

Пасивну підставу позову складають факти, з яких вбачається, що відповідач вчинив дії, спрямовані на заперечення права позивача або утвердження за собою права, яке йому не належить. Ці факти обґрунтовують необхідність подання позову та захисту прав чи інтересів позивача.[3]

Зміст позову — це частина позову, яка відображає звернену до суду вимогу про здійснення певних дій, пов'язаних із застосуванням конкретних способів захисту порушеного, оспорюваного чи невизнаного права. Зміст позову визначається позивачем виходячи зі способу судового захисту, передбаченого законом. Позивач може просити суд визнати за ним певне право, зобов'язати відповідача зробити певні дії, підтвердити або спростувати існування певних правовідносин.[6]

Основним документом, який є важливим у позовному провадженні є позовна заява. У позовній заяві позивач викладає свої вимоги щодо предмета спору та їх обґрунтування.

Позовна заява подається до суду в письмовій формі і підписується позивачем або його представником, або іншою особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи.

Позовна заява повинна містити:

- 1) найменування суду першої інстанції, до якого подається заява;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові - для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України), а також реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта для фізичних осіб - громадян України (якщо такі відомості позивачу відомі), відомі номери засобів зв'язку, офіційної електронної адреси та адреси електронної пошти;

3) зазначення ціни позову, якщо позов підлягає грошовій оцінці; обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспорується;

4) зміст позовних вимог: спосіб (способи) захисту прав або інтересів, передбачений законом чи договором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити у рішенні; якщо позов подано до кількох відповідачів - зміст позовних вимог щодо кожного з них;

5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини;

6) відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору, якщо такі проводилися, в тому числі, якщо законом визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору;

7) відомості про вжиття заходів забезпечення доказів або позову до подання позовної заяви, якщо такі здійснювалися;

8) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви; зазначення доказів, які не можуть бути подані разом із позовною заявою (за наявності); зазначення щодо наявності у позивача або іншої особи оригіналів письмових або електронних доказів, копії яких додано до заяви;

9) попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які позивач поніс і які очікує понести у зв'язку із розглядом справи;

10) підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього ж відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав. [5]

За своєю суттю подання позову є публічно правовим явищем, яке

встановлює певні правила для реалізації права на захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів осіб. [6]

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.01.2004 1618-IV
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково – практичний коментар / С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В.У., Бірюков та ін.; За заг. ред. С. С. Бичкової. – К.: Атіка, 2008 р
3. Цивільний процес України: підручник / кол. авторів; за ред. Ц58 В. О. Кучера. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 768 с.
4. Цивільний процес: навч. посібник / А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, О.І. Угриновська та ін.; за ред. Ю.В. Білоусова. К.: Прецедент, 2005. 293 с.
5. Комаров В.В., В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. - Х.,2011. - 1352 с.. 2011
6. https://pidru4niki.com/1768120958009/pravo/protseualniy_poryadok_predyavlennya_pozovu_vidkrittya_provadzhennya_spravi

Кузнецова А.А.

Студентка 3 курсу

Фахового коледжу

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

МИРОВА УГОДА ТА МОЖЛИВІСТЬ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Мирова угода – розпорядницька дія сторін щодо взаємного врегулювання матеріально-правового спору, який виник на взаємоприйнятних умовах, і припинення відкритої судом справи.

Мирова угода у цивільному процесі – подана сторонами і підтверджена судом заява, згідно з якою позивач і відповідач шляхом взаємних поступок один до одного ліквідують спір, що виник між ними.

Мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок і може стосуватися лише прав і обов'язків сторін і предмета позову (ч. 1 ст. 207 ЦПК України). Здійснення права на укладення мирової угоди є ефективним способом врегулювання спору та ліквідації правового конфлікту між сторонами матеріального правовідношення.

Мирова угода відрізняється і від відмови від позову, і від його визнання, тому що є взаємним договором. Вона може ґрунтуватися на взаємних процесуальних поступках, але може бути і одnobічною поступкою.

Також можливо виділити такі вимоги до мирової угоди:

1. повинна бути спрямована на закінчення судової справи;
2. будучи за змістом цивільно-правим договором, мирова угода повинна відповідати всім вимогам, які зазвичай пред'являються до правочинів;
3. зрозумілість змісту мирової угоди, повна визначеність і безумовність установлених угодою прав і обов'язків сторін;
4. оформляється ухвалою суду про закриття провадження у справі.

Мирова угода може бути укладена тільки учасниками спірних матеріальних правовідносин – сторонами і третіми особами, але не прокурором, не органом державного управління, не громадською організацією або громадянином, що пред'явили позов на захист інтересів інших осіб. Не належить таке право і третім особам, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору.

До постанови судового рішення у зв'язку з укладенням сторонами мирової угоди суд роз'яснює сторонам наслідки такого рішення, перевіряє, чи не обмежений представник сторони, що висловив намір зробити ці дії, у повноваженнях на їх здійснення.

Інститут мирової угоди достатньо широко використовується в судовій практиці багатьох іноземних держав з метою мирного врегулювання конфліктної ситуації. У літературі видокремлюються наступні зарубіжні моделі процедур, спрямованих на примирення сторін спірних правовідносин:

1. Мирова угода як альтернатива судовому рішення, – використання позасудових засобів укладання мирової угоди із причин складності, тривалості і дорожнечі судочинства у таких державах, як США, Англія та інші.

2. Використання мирової угоди в якості досудового варіанта вирішення конфлікту. Зазначена модель передбачає право сторін до розгляду спору в суді самостійно мирно вирішити справу, не використовуючи судові процедури (Франція, Іспанія, Нідерланди тощо).

3. Укладання мирової угоди належить до обов'язків суду. З метою примирення сторін у судах створюються спеціальні структури; при укладанні мирової угоди оформлюється протокол, який має силу судового рішення.

В Україні використовується третій варіант примирення сторін. Цивільний процесуальний кодекс України передбачає право сторін на будь-якій стадії цивільного процесу укласти мирову угоду. Метою мирової угоди є врегулювання спору на основі взаємних поступок сторін, а її зміст може стосуватися лише прав та обов'язків сторін та предмету позову; у зв'язку з укладанням мирової угоди до ухвалення судового рішення суд повинен роз'яснити сторонам наслідки такого рішення, а також перевірити, чи не обмежений представник сторони, який висловив намір вчинити такі дії, у відповідних повноваженнях; якщо сторони укладають мирову угоду, суд постановляє ухвалу про закриття провадження у справі; за клопотання сторін суд може постановити ухвалу про визнання мирової угоди, однак, якщо умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права, свободи чи інтереси інших осіб, суд відмовляє у визнанні мирової угоди і продовжує судовий розгляд; крім того, суд також не визнає мирової угоди, якщо дії законного представника, який представляє одну із сторін, суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Суд не має визнавати мирову угоду, не з'ясувавши фактичних обставин справи. Тобто, з'ясування судом фактичних обставин справи має бути обов'язковою умовою визнання мирової угоди судом. Суд не визнає мирову угоду у справі, в якій одну зі сторін представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє. Суд повинен виявляти ініціативу у примиренні сторін. Можливість вирішення спору мировою угодою повинна з'ясуватися суддею в процесі провадження у справі до судового розгляду, на початку розгляду справи по суті.

Мирова угода може змінювати правовідносини між особами, які її уклали. Правовідносини можуть змінюватися у двох напрямках – за їх змістом і за суб'єктами. Однак судовою мировою угодою не може бути змінений суб'єктний склад правовідносин, адже це суперечить суті такої мирової угоди.

Підводячи підсумки вищевикладеного, доцільно відзначити наступні умови укладання мирової угоди та визнання її судом у цивільному судочинстві:

1) Суб'єктами укладання мирової угоди мають бути тільки сторони (або їхні представники).

2) Сторони можуть укласти мирову угоду на будь-якій стадії цивільного процесу.

3) Мирова угода може стосуватися лише прав та обов'язків сторін та предмету позову.

4) Представник сторони, який висловлює намір укласти мирову угоду, повинен мати відповідні повноваження, а суд зобов'язаний перевірити, чи не обмежений представник у повноваженнях на такі дії.

5) Дії законного представника не мають суперечити інтересам сторони, яку він представляє.

6) Умови мирової угоди повинні відповідати закону та не можуть порушувати права, свободи чи інтереси інших осіб.

7) Якщо сторони укладають мирову угоду, вони мають повідомити про це суд, зробивши спільну заяву.

8) До ухвалення судового рішення у зв'язку з укладанням сторонами мирової угоди суд повинен роз'яснити сторонам наслідки такого рішення.

9) Якщо сторони мають намір визнати мирову угоду, вони звертаються до суду з відповідним клопотанням.

10) При вирішенні питання про визнання мирової угоди суд повинен з'ясувати фактичні обставини справи.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України: кодекс від 01.09.2005, редакція від 05.08.2021 [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

2. Ахмач Г. М. Умови Миркової угоди та практика їх застосування [Електронний ресурс] / Ганна Михайлівна Ахмач // Національний університет "Юридична академія України ім. Я. Мудрого" (м.Харків). – 2013. – Режим доступу до ресурсу: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11830/1/Ahmach_121-125.pdf.
3. Губенко Н.М. Про судову практику вирішення спорів, пов'язаних з укладанням миркової угоди / Н.М. Губенко, Я.С. Суткович // Вісник господарського судочинства. – 2012. – № 1. – С.71-74.
4. Русінова А. В. Мирова угода в цивільному процесі: вітчизняний та міжнародний досвід [Електронний ресурс] / Анна Володимирівна Русінова // ДВНЗ «Національний Гірничий Університету». – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/147786/52-54.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
5. Цивільний процес України: підручник / кол. авторів; за ред. Ц58 В. О. Кучера. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 768 с.

Куркудим В.С.

Студентка 4 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ПІДСУДНІСТЬ ЯК САМОСТІЙНИЙ ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Кожний з юрисдикційних органів вирішує лише ті цивільні справи, які віднесені законом до їх компетенції. Це стосується і судів, які, приймаючи до розгляду справу, повинні встановити, чи може вона розглядатися загальними судами. Стаття 55 Конституції України встановлює пріоритет судового захисту права: кожній людині гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Цивільна судова юрисдикція – це нормативно визначена компетенція суду щодо розгляду справ про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових

відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства.

Зауважимо, що у чинному Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК України), на відміну від ЦПК УРСР 1963 р., глава 3 якого мала назву «Підвідомчість цивільних справ судам», законодавець не вживає термін «підвідомчість». Питання підвідомчості справ у порядку цивільного судочинства регулює глава 2 «Цивільна юрисдикція» розділу 1 ЦПК України.

Зміну назви цього інституту зумовило положення ст. 124 Конституції України: «Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі».

Щодо норми Конституції України про поширення юрисдикції судів на усі правовідносини в державі свою думку висловив Верховний Суд. У правових позиціях Верховного Суду щодо застосування загальних положень цивільного процесуального законодавства, зазначив, що положення Конституції про поширення юрисдикції судів на усі правовідносини у державі:

– по-перше, не звільняє заінтересованих осіб від обов’язку звертатися за вирішенням відповідних питань до компетентного органу (наприклад, із заявою про надання земельної ділянки для фермерського господарства – до відповідної ради, про відновлення прав реабілітованих жертв політичних репресій – до комісій з питань установлення прав реабілітованих тощо);

– не знімає обмеження щодо кола осіб, які можуть звертатися до суду за захистом прав та інтересів інших осіб (зокрема право звернутися із заявою про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним належить лише особам, зазначеним у ст. 237 ЦПК України).

Цивільне процесуальне законодавство не встановлює повний перелік справ, розгляд яких становить цивільну юрисдикцію суду. Однак законодавець інколи визначає невичерпні переліки таких справ. Це пояснюється тим, що перелічити в одній або декількох статтях ЦПК України всі підвідомчі суду справи неможливо через їх кількісну й якісну розмаїтість. Відповідно до ч. 1 ст. 19 ЦПК України суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи щодо:

– захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин;

– інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства.

Тобто, у ЦПК України встановлена універсальна цивільна юрисдикція, тому, щоб з'ясувати, чи розглядається справа у порядку цивільного судочинства, необхідно проаналізувати, чи підвідомча справа іншим судам.

На практиці доволі часто трапляються випадки, коли позивач звертається до суду, який не має повноважень розглядати відповідну цивільну справу. Порушення правил підсудності призводить до того, що особа (наприклад, відповідач) позбавляється можливості розгляду її справи саме в уповноваженому суді як «суді, встановленому Законом», що є порушенням ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Підсудність як правове явище має не лише статичний аспект, а й динамічний, що розкривається при реалізації права на судовий захист в сфері цивільної юрисдикції.

Дотримання правил підсудності вказує не на наявність у особи права на судовий захист, а на реалізацію права на судовий захист. Право на судовий захист в рамках цивільного судочинства пов'язують із правом на позов або правом на подання іншої вимоги (звернення) до суду. Так, відповідно до ч. 1 ст. 4 ЦПК України кожна особа має право в порядку, встановленому законодавством, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. За ч. 1 ст. 184 ЦПК України позов пред'являється шляхом подання позовної заяви до суду. Право на позов має два значення: матеріально-правовий та процесуальний. Право на позов в матеріально-правовому значенні - це вимога позивача до відповідача. Право ж на позов в процесуальному значенні - це вимога відповідача до суду. Як тільки особа захоче реалізувати право на позов у процесуальному значенні, їй необхідно буде дотриматися ряду умов реалізації права на пред'явлення позову, однією із яких виступає підсудність справи суду. Це породжує висновок про те, що підсудність є умовою реалізації права на звернення до суду. Дотримання правил підсудності, так само як і інших умов реалізації права на пред'явлення позову (наявність дієздатності в особи, що звертається із позовом до суду, наявність належно оформлених повноважень у представника, якщо він звертається до суду, написання позовної заяви відповідно до вимог, що до неї ставить законодавство тощо), вказує на виконання позивачем (заявником) встановленої законом процедури звернення до суду.

Суд перевіряє підсудність цивільної справи без проведення судового засідання. Це в усіх справах здійснює одноособово суддя, якому в порядку автоматизованого розподілу було направлено на розгляд позовну заяву чи інший процесуальний документ (ч. 3 ст. 14 ЦПК України). Визначаючи підсудність справи певному суду, суддя повинен враховувати всі винятки із загального правила родової чи територіальної підсудності, щоб переконатися, що справа не підпадає під жоден з таких винятків. В разі непідсудності цивільної справи суду, можуть наступити такі процесуальні наслідки: цивільна справа передається до суду, якому вона підсудна; скасування рішення суду в цивільній справі; продовження розгляду цивільної справи. До редакції ЦПК України від 03 жовтня 2017 року існував ще один процесуальний наслідок у разі непідсудності справи суду: повернення позовної заяви (заяви) особі, яка її подала.

Серед найбільш істотних процесуальних наслідків порушення правил підсудності є скасування рішення суду в цивільній справі, адже при цьому нівелюється вся діяльність суду першої інстанції в цивільній справі. Такий наслідок затягує розгляд цивільної справи. Взагалі в доктрині цивільного процесу з приводу цього процесуального наслідку порушення правил підсудності триває дискусія, в якій представлені три точки зору. Так, одна група процесуалістів переконані в тому, що порушення правил підсудності за будьяких умов повинно тягнути скасування судового рішення. Воно має виступати безумовною підставою для цього [8]. При цьому деякі науковці, які поділяють цю точку зору, переконані, що подібний наслідок слід застосовувати тільки в тому випадку, якщо судові рішення не набрали законної сили [9]. Друга група вважає, що судові рішення, винесені з порушенням правил підсудності, слід безумовно скасовувати, якщо були порушені правила родової підсудності та виключної територіальної підсудності. У всіх інших випадках судові рішення треба скасувати, якщо порушення правил підсудності призвело до неправильного вирішення справи [10]. Третя група доводить, що порушення правил підсудності може бути підставою для скасування судових рішень тільки в тому разі, якщо це призвело до неправильного вирішення цивільної справи [11].

Чинний ЦПК України серед повноважень апеляційної інстанції називає скасування судового рішення та направлення справи на розгляд іншому суду за встановленою законом підсудністю, окрім одного випадку: апелянт без поважних причин в суді першої інстанції не заявляв про непідсудність справи суду (ст. 378).

Аналогічне правило закріплене в ЦПК України для суду касаційної інстанції (п. 6 ч. 1 ст. 411), де порушення правил підсудності названо серед обов'язкових підстав скасування судового рішення, незалежно від того як була вирішена справа. Цікаво те, що для касаційної інстанції передбачено як порушення правил територіальної юрисдикції (підсудності), так і порушення правил інстанційної юрисдикції як підстави скасування судового рішення, в той час як для апеляційної інстанції законодавець не передбачив таку підставу, як порушення інстанційної юрисдикції. Її варто було б передбачити, якщо апеляційний перегляд здійснює той апеляційний суд, який не виступає судом першої інстанції для цивільних справ, виписаних в ст. 23 ЦПК України. А якщо це виступає апеляційний суд, що мав би розглядати таку цивільну справу як суд першої інстанції, але її розглянув місцевий суд, то такому апеляційному суду варто надати можливість скасовувати рішення місцевого суду та приймати нове рішення по суті вимог.

Але, якщо загалом оцінювати подібні новели ЦПК України, які дають можливість скасовувати судові рішення у зв'язку з порушенням правил підсудності, то вони повертають цивільний процес в ті часи, коли судові рішення можна було скасувати виключно за формальними причинами, що тільки затягувало вирішення справи. Це ускладнить доступ до цивільного правосуддя, а не полегшить.

Інститут підвідомчості в найзагальнішому плані визначає можливість громадян та юридичних осіб звертатися для захисту своїх прав в той чи інший орган юрисдикційної системи держави. Теоретичний і законодавчий рівень опрацювання даного інституту забезпечує ефективне функціонування цієї системи, а значить, і належну і своєчасну захист прав організацій і громадян.

При вивченні підвідомчості найбільш актуальною проблемою є питання щодо тлумачення норми, яка формулює правило підвідомчості для судів загальної юрисдикції в контексті до ст. 124 Конституції України. Як свідчить судова практика, суди обмежувально тлумачать загальні правила підвідомчості, що призводить до незаконних відмов у цивільних справах. При визначенні підвідомчості конкретних справ слід виходити з характеру судової юрисдикції та підвідомчості правових спорів судів загальної юрисдикції, яка носить переважний характер. Підвідомчість є одним з центральних інститутів процесуального права, який динамічно розвивається після прийняття Конституції України. У юридичній літературі немає загальновизнаної дефініції поняття підвідомчості. Деякі науковці трактують це поняття як коло цивільних

справ, які підлягають розгляду і вирішенню в суді, інші - що це властивості справ, на підставі яких справа підлягає розгляду у відповідному органі.

Перший виняток стосується дискусії про підвідомчість суду цивільної юрисдикції правовідносин, коли відсутній спір про право. Чинне законодавство по-різному визначає таку підвідомчість. Наприклад, згідно зі ст. 106 Сімейного Кодексу України шлюб розривається державним органом реєстрації актів цивільного стану за заявою подружжя, яке не має дітей. Проте якщо у подружжя є діти, то заява про розірвання шлюбу подається разом із письмовим договором про утримання дітей і відповідно до ст. 106 Сімейного кодексу України вона розглядається лише судом. Фактично, в обох випадках відсутній спір про право, але підвідомчість цих справ суду зумовлена охороною інтересів дитини. Частина 3 ст. 294 ЦПК України передбачає, що заява подружжя, яке має дітей, розглядається в окремому провадженні. Але заява про розірвання шлюбу, коли відсутня згода між подружжям, розглядається у позовному провадженні, для якого характерний спір про право. Водночас, чи не суперечитиме положенням Конституції України про універсальну юрисдикцію судів відмова у відкритті провадження у справі з підстави п. 1 ч. 1 ст. 186 ЦПК України: «Заява не підлягає розгляду в судах у порядку цивільного судочинства»?

З міркувань Верховного Суду випливає, що такі справи не підвідомчі судам і у відкритті провадження потрібно відмовляти, оскільки відсутній спір про право, а перелік справ окремого провадження є виключним. Проте таке твердження і відповідне застосування процесуальних норм не узгоджується з Конституцією України, адже правило поширення юрисдикції судів на усі правовідносини не означає поширення її лише на спори, оскільки вони становлять лише одну категорію правовідносин.

Поняття «підвідомчість» у літературі розуміється не лише як розмежування компетенції судів та інших органів державної влади, але й як розмежування компетенції всередині судової системи між різними судами (цивільними, господарськими тощо), як розмежування компетенції всередині окремої гілки судової влади, як розмежування різних категорій справ за порядком їх розгляду. Останні два визначення стосуються підсудності та розмежування проваджень, у яких розглядаються справи. Вони визначаються позивачем, проте неправильне їх визначення не має наслідком відмови у відкритті провадження чи закриття провадження, що припиняє рух справи і унеможливорює повторне звернення. Тому розглядати підвідомчість справ суду

цивільної юрисдикції слід як розмежування компетенції щодо розгляду справ між судами України - Конституційним Судом України, судами цивільної юрисдикції, господарськими, адміністративними судами і т.д.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР2>. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.01.2004 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
4. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х;
6. Коссак С. М. Підвідомчість суду трудових спорів. Львів, «Світ» 1998 - с. 24;
7. Цивільний процес України. / Под ред. Ю. С. Червонного. - К.: Істина, 2006. - 400 с.;
8. Жилін Г.А. Правосуддя у цивільних справах. Актуальні питання. Монографія. – М.: Пропект, 2010. - с. 452-457;
9. Грось Л.А. Про значення правильного визначення підсудності цивільної справи / / Арбітражний та цивільний процес. 2010. N 3. С. 5 - 8.;
10. Осокіна Г.Л. Цивільний процес. Загальна частина/ - 2-е видання: Норма, 2008.- 752 с.;
11. Єлісеєв Н.Г. Підсудність справ пов'язаних з нерухомістю // Об'єкти цивільного обороту: сб. статей / отв. ред. М.А. Рожкова. – М.: Статут, 2007. – с. 481-530.

Магнер В.В

Студент 4 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Право на судовий захист є одним із найважливіших серед необмеженої кількості суб'єктивних прав, що належать кожній особі, і відповідно, зміст такого права – це низка окремих процесуальних форм, у межах яких здійснюється охорона. Основною процесуальною формою судового розгляду є позовне провадження, характерне не лише для цивільних, а й для господарських, адміністративних і навіть кримінальних проваджень. Сьогодні ми маємо можливість поспостерігати за тим, як вносяться зміни до системи правосуддя, які спрямовані на відновлення довіри до судової влади, впровадження використання інформаційних технологій у судовій системі та на визначення європейських інтеграційних прагнень України. Отже, нові редакції процесуальних кодексів містять багато цікавих новинок та впровадження нових інституційних змін які не є зовсім новими процесуальними інститутами, часто це вдосконалені проекти, які діяли раніше.

Суть провадження завжди полягає у спорі між сторонами у цивільному, господарському чи адміністративному праві. Дослідники різних галузей процесуального права визнають, що кожен вид позовного провадження, незалежно від виду процесуального права, характеризується, з одного боку, наявністю сторін з протилежними інтересами, а з іншого боку, наявністю суперечливого предмету, що має місце у процесуальній формі судових процесів.

Позовне провадження є основним видом цивільного судочинства, оскільки більшість справ, щодо яких встановлено правила, розглядаються в порядку цього провадження. Такі вчені, як В.І. Тертишніков, В.В. Баранкова, спираючись на аналіз природи позовного провадження, вони називають його універсальним. Вони аргументують свою думку тим, що процесуальні правила розгляду справ про позовні провадження поширюються не тільки на справи цього виду проваджень, а й на справи, що розглядаються у провадженні, що впливає із публічних правовідносин. Тому, як

зазначають ці вчені, вивчення позовного провадження дозволяє одночасно отримувати інформацію та розуміти основні правила розгляду практично всіх справ, підпорядкованих судам загальної юрисдикції [3, с. 105].

Щоб виділити позовне провадження, перш за все, слід звернути увагу на матеріально-правову природу справ, яка зумовила особливості процесуального порядку та розгляду їх вирішення, суб'єктного складу, особливості процесуального способу здійснення судової діяльності та реалізації судових рішень.

Відповідно до ч. 2 ст. 19 ЦПК України цивільне судочинство здійснюється у порядку: наказного, позовного (загального або спрощеного) та окремого провадження. Тобто спрощене провадження останнім часом стало окремим видом судового провадження. Однак, у ч. 1 ст. 279 ЦПК України йдеться, що розгляд справ у порядку спрощеного позовного провадження здійснюється судом у порядку загального позовного провадження, з особливостями, що вказані у главі X розділу III ЦПК України. Це означає, що спрощене провадження впливає із загального позовного провадження. Таким чином, спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, випадків незначної складності та інших справ, для яких пріоритетом є швидке вирішення справи.

Загальні позовні провадження призначені для розгляду справ, які через складність чи інші обставини, недоцільно розглядати у спрощеному провадженні. Отже, мета спрощеного позовного провадження – швидко вирішити справу. Отже, відповідно до ст. 275 ЦПК, суд розглядає справи у порядку спрощеного позовного провадження протягом розумного строку, але не більше ніж за шістьдесят днів з дня відкриття провадження у справі [2].

Із внесенням змін до Цивільного процесуального кодексу України, які набрали чинності 15 листопада 2017 року, запровадилися нові інститути та поняття цивільного процесуального права. Нова форма судового процесу – спрощене провадження, містить у собі поняття малозначних справ, малозначних спорів, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення [4]. До моменту внесення змін у процесуальне законодавство, найчастіше, до процедури спрощених проваджень відносили наказне провадження, інколи – заочний розгляд справи, що, як вважають ряд науковців, є неправильним.

Доцільність таких змін, на думку експертів, пояснюється тим, що «цивільний процес має бути гнучким, тобто передбачати найбільш оптимальні шляхи досягнення завдань цивільного судочинства, зокрема шляхом встановлення спеціальних (спрощених) процедур для розгляду та вирішення певних категорій цивільних справ, щодо яких застосування загального позовного провадження є недоцільним» [5].

Важливо зазначити, що, відповідно до п. 7 ч. 3 ст. 376 ЦПК України (апеляційний перегляд), якщо суд розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу, що підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження, то це вважається порушенням норм процесуального права і є обов'язковою підставою для скасування судового рішення суду першої інстанції та ухвалення нового рішення. Якщо суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково, то відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 411 ЦПК України, це є підставою для обов'язкового скасування рішення і направлення справи на новий розгляд [1].

Малозначні справи та ті, що впливають із трудових відносин, розглядаються в порядку спрощеного провадження імперативно. Інші справи, які можуть бути кваліфіковані судом як малозначні, розглядаються у порядку спрощеного позову лише на вимогу позивача. Клопотання позивача про розгляд справи у порядку спрощеного позовного провадження подається у письмовій формі одночасно з поданням позовної заяви або може міститися в ній [2].

Якщо відповідач протягом строку, встановленого судом, подає заяву із запереченнями щодо розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження, суд, залежно від обґрунтованості заперечень відповідача, видає ухвалу про: 1) залишення заяви відповідача без задоволення; 2) розгляд справи за правилами загального позовного провадження та заміну засідання для розгляду справи по суті підготовчим засіданням. Якщо відповідач не подасть у встановлений судом строк такі заперечення, він має право ініціювати перехід розгляду справи за правилами загального позовного провадження лише у випадку, якщо доведе, що пропустив строк із поважних причин.

Якщо суд вирішив розглядати справу у порядку спрощеного позовного провадження, але пізніше прийняв постанову про розгляд справи за правилами загального позовного провадження, розгляд справи починається зі стадії відкриття

провадження по справі. У цьому випадку повернення до розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження не допускається.

Важливо, що якщо зустрічний позов подається при розгляді справи в рамках спрощеного провадження то, суд відповідно до ст. 193 ЦПК України, виносить ухвалу про перехід розгляду справи за правилами загального позовного провадження.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що в рамках прийнятої новизни для ясності та спрощення судового процесу необхідно розробити чіткі, прозорі, зрозумілі критерії для віднесення тієї чи іншої категорії справ до малозначних, а також, відповідно, розглядати ці справи в порядку спрощеного позовного провадження. Це важливо, оскільки практичне застосування трьох повністю оновлених процесуальних кодексів уже розпочалося, включаючи Цивільний процесуальний кодекс України. Тому суперечки щодо доцільності впровадження певних нововведень у вітчизняні процесуальні кодекси поступаються аналізованій ефективності процесів їх впровадження.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.01.2004 1618-IV
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Курило М. Позовне провадження як універсальна форма судових процесів у різних галузях процесуального права / М. Курило. – 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzizvru_2013_3_14.pdf
3. Тертышников В.И. Гражданский процесс: курс лекций / В.И. Тертышников – Х.: Консум, 2011. – 240 с.
4. Халімончук М.М. Спрощене позовне провадження як новела цивільного процесу / М.М. Халімончук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spilnota.net.ua/ru/article/id-2302/>.
5. Короед С.О. Спрощене позовне провадження – новела цивільного судочинства України за проектом нової редакції ЦАК: оцінка ефективності процесуальних підстав застосування / С.О. Короед // Україна на шляху до Європи: реформа цивільного

процесуального законодавства. Зб. Наук. Праць. Матеріали Міжнар. Наук.-практ. Конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.) / за заг. Ред. І.О. Ізарової, Р.Ю. ХаникПосполітак. – Київ: ВД Дакор, 2017. – С. 126.

Рибченко Ю.В.

Студентка 4 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ОСКАРЖЕННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ В ЦИВІЛЬНІЙ СПРАВІ В СУДІ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

Після розгляду справи судом апеляційної інстанції не виключається те, що апеляційний суд замість того, щоб виправити помилки суду першої інстанції, може навпаки їх ускладнювати, внаслідок чого допускається набрання чинності незаконного судового рішення.

Касаційне провадження є додатковою гарантією ухвалення законних судових рішень. Можливість касаційного оскарження та перевірки судових рішень і ухвал сприяє формуванню переконаності у фізичних осіб, юридичних осіб, службових і посадових осіб в тому, що їх права, свободи та інтереси, публічні інтереси будуть належно захищені судом, і кожне незаконне рішення буде скасовано.

Касаційне провадження – це діяльність суду касаційної інстанції щодо перевірки законності рішень та ухвал суду першої та апеляційної інстанції, що набрали законної сили. Судом касаційної інстанції є Верховний Суд.

Значення касаційного провадження у тому, що воно забезпечує законність рішень і ухвал суду першої й апеляційної інстанції, захист прав, свобод і охоронюваних законом інтересів осіб, які беруть участь у справі та держави, захист публічних інтересів, а також забезпечує однакове застосування закону судами України.

Об'єктом касаційного оскарження є:

1) рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи та постанови суду апеляційної інстанції;

2) ухвали суду першої інстанції, вказані у пунктах 3, 6, 7, 15, 16, 22, 23, 27, 28, 30, 32 частини першої статті 353 ЦПК України, після їх перегляду в апеляційному порядку;

3) ухвали суду апеляційної інстанції про відмову у відкритті або закритті апеляційного провадження, про повернення апеляційної скарги, про зупинення провадження, щодо забезпечення позову, заміни заходу забезпечення позову, щодо зустрічного забезпечення, про відмову ухвалити додаткове рішення, про роз'яснення рішення чи відмову у роз'ясненні рішення, про внесення або відмову у внесенні виправлень у рішення, про повернення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, про відмову у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами, про відмову в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, про заміну сторони у справі, про накладення штрафу в порядку процесуального примусу, окремі ухвали.

Право на касаційне оскарження – це надана особі можливість звернутися до суду касаційної інстанції з касаційною скаргою на рішення (ухвалу) суду першої або апеляційної інстанції, які набрали законної сили.

Правом на касаційне оскарження рішень (ухвал) суду першої або апеляційної інстанції, які набрали законної сили, наділені: 1) сторони; 2) інші особи, які беруть участь у справі (треті особи, представники сторін та третіх осіб); 3) особи, які не брали участь у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки. У разі оскарження судового рішення кількома особами у встановленому ЦПК України порядку суд касаційної інстанції відкриває касаційне провадження у справі за всіма скаргами, якщо вони відповідають вимогам ЦПК України, та розглядає їх в одному касаційному провадженні.

Також особи, які подають касаційну скаргу мають право доповнювати її впродовж строку касаційного оскарження, відмовитися від скарги повністю або частково до завершення касаційного провадження, відкликати скаргу до початку розгляду справи в суді касаційної інстанції, а у такому разі суддя, який готував справу до розгляду, постановляє ухвалу про повернення скарги.

Касаційна скарга подається у письмовій формі. Відповідно до частини другої ст. 392 ЦПК України у касаційній скарзі повинно бути зазначено: найменування суду, до

якого подається скарга; ім'я (найменування) особи, яка подає скаргу, її місце проживання або місцезнаходження; ім'я (найменування) осіб, які беруть участь у справі, їх місце проживання або місцезнаходження; рішення (ухвала), що оскаржується; в чому полягає неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права; клопотання особи, яка подає скаргу; перелік письмових матеріалів, що додаються до скарги. Касаційна скарга підписується особою, яка подає скаргу, або її представником. До касаційної скарги, поданої представником, повинна бути додана довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника.

До касаційної скарги додаються копії скарги та доданих до неї матеріалів відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі, а також копії оскаржуваних рішень (ухвал) судів першої та апеляційної інстанцій. До скарги також додається документ, що підтверджує сплату суми судового збору.

Згідно із частиною першою статті 393 ЦПК України касаційна скарга реєструється у день її надходження до суду касаційної інстанції та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу.

Касаційна скарга на судові рішення подається протягом тридцяти днів з дня його проголошення.

Якщо в судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частину судового рішення, або у разі розгляду справи (вирішення питання) без повідомлення учасників справи, зазначений строк обчислюється з дня складення повного судового рішення.

У разі пропущення зазначеного строку з причин, визнаних поважними, суддя касаційної інстанції за заявою особи, яка подала скаргу, може поновити цей строк. У такому разі особа, яка має право на касаційне оскарження, звертається до суду з клопотанням про поновлення строку на касаційне оскарження, у якому слід зазначити причини пропущення строку на касаційне оскарження та докази, що підтверджують наявність поважних причин його пропущення. Таке клопотання подається разом із касаційною скаргою.

Після того як належно оформлена касаційна скарга надійшла до суду, колегія суддів у складі трьох суддів вирішує питання про відкриття касаційного провадження, про що постановляє відповідну ухвалу.

А також суд може відмовити у відкритті касаційного провадження у випадках, якщо справа не підлягає касаційному розгляду у порядку цивільного судочинства, або ж справа не переглядалася в апеляційному порядку, а також за наявності ухвали про закриття касаційного провадження у зв'язку з відмовою особи від касаційної скарги на рішення чи ухвалу, а також у разі, якщо касаційна скарга необґрунтована та викладені в ній доводи не зумовлюють необхідність перевірки матеріалів справи.

Про відмову у відкритті касаційного провадження суд також постановляє ухвалу, а копію такої ухвали разом з доданими до скарги матеріалами направляє особі, яка подавала касаційну скаргу, відповідно копія касаційної скарги залишається в суді касаційної інстанції.

У суді касаційної інстанції скарга розглядається за правилами розгляду справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи. У разі необхідності учасники справи можуть бути викликані для надання пояснень у справі.

Розгляд справи в суді касаційної інстанції починається з відкриття першого судового засідання або через п'ятнадцять днів з дня відкриття касаційного провадження, якщо справа розглядається без повідомлення учасників справи.

Головуючий відкриває судові засідання і оголошує, яка справа, за чією скаргою та на рішення, ухвалу якого суду розглядається.

Суддя-доповідач доповідає в необхідному обсязі зміст оскаржуваного рішення суду та доводи касаційної скарги.

Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, дають свої пояснення. Першою дає пояснення сторона, яка подала касаційну скаргу. Якщо рішення оскаржили обидві сторони, першим дає пояснення позивач. Суд може обмежити тривалість пояснень, установивши для всіх осіб, які беруть участь у справі, рівний проміжок часу, про що оголошується на початку судового засідання. У своїх поясненнях сторони та інші особи, які беруть участь у справі, можуть наводити тільки ті доводи, які стосуються підстав касаційного розгляду справи.

Після того як суд вислухавши пояснення учасників справи, виходить до нарадчої кімнати.

Про прийняте рішення (ухвалу) суд касаційної інстанції у судовому засіданні оголошує особам, які беруть участь у справі.

Рішення та ухвала суду касаційної інстанції набувають законну силу з моменту їх проголошення. З цього ж моменту скасовані рішення та ухвали суду першої або апеляційної інстанції втрачають законну силу.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.01.2004 1618-IV
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Кучер В.О. Цивільний процес України: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 768с.
3. Васильєв С. В. Цивільний процес. Підручник. К.: Алерта, 2019. 506 с.
4. Ізарова І. О., Ханик-Посполітак Р. Ю. Цивільний процес України : навч. посіб. для студ. юрид. спец. закладів вищої освіти. Київ : ВД «Дакор», 2019. 274 с.

Расулов А.Д.

Студент 4 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В

ЗАОЧНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В Україні інститут заочного провадження з'явився з прийняттям діючого Цивільного процесуального кодексу України (далі - ЦПК України) 2004 р. Інститут заочного перегляду не є новинкою ЦПК України, його було відновлено у зв'язку зі зміною за змістом цивільних процесуальних правовідносин [1, с. 164]. Сьогодні він широко використовується в цивільному процесі. Заочне провадження в значній мірі є здобутком для судів першої інстанції. Метою заочного провадження є підвищення ефективності цивільного судочинства та дотримання сторонами процесуальних зобов'язань, запобігання зарахування розгляду цивільної справи. Фактично цей інститут є додатковою процесуальною гарантією дотримання прав та законних інтересів позивача у разі наміру відповідача відкласти розгляд цивільної справи шляхом ігнорування присутності на судових засіданнях. Слід зазначити, що впровадження

інституту заочного розгляду у цивільному процесуальному законодавстві України не позбавлене недоліків, що іноді призводить до істотного порушення прав та законних інтересів однієї чи обох сторін. Ця тема є актуальною, оскільки практика перегляду та виконання заочних рішень свідчить про наявність системних проблем, тому це питання вартує більш детального вивчення.

Загальні положення заочного провадження, передбачені ст. 280-289 ЦПК України [2]. Відповідно до ст. 280 ЦПК України, відповідач не з'явився у судові засідання який був, належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання від якого надійшла заява про розгляд справи за його відсутності, або якщо причини його неявки визнаються неповажними, суд може винести заочне рішення на підставі доказів у справі, якщо позивач не заперечує проти такого вирішення справи. Так, відповідно до ч. 1 ст. 280 ЦПК України, суд може винести заочне рішення на підставі доказів у справі за умови, що одночасно існують такі умови: 1) відповідач належним чином був повідомлений про час та місце судового засідання; 2) відповідач не з'явився на засідання без поважних причин або без пояснення причин; 3) відповідач не подав відзив; 4) позивач не заперечує проти такого вирішення справи. Отже, законодавство передбачає набір з чотирьох умов, які дозволяють суду виносити заочне рішення. Проблема в тому, що закон не регулює повноваження суду у справах про незгоду позивача із заочним розглядом.

Аналіз Цивільного процесуального кодексу України дозволяє зробити висновок про наявність системних проблем у впровадженні інституту заочного розгляду справи у цивільному процесі. Зокрема, серед основних можна виділити наступне: нерідкі випадки прийняття заочного рішення у випадках, коли відповідач не був належним чином повідомлений про судові засідання, що призводить до істотного порушення інтересів відповідача; відсутність єдиної практики набрання чинності заочним рішенням через прогалини у Цивільному процесуальному кодексі України; порушення інтересів позивача, оскільки не визначена, процедура як повинен діяти суд, якщо копія заочного рішення не може бути вручена відповідачу з тих чи інших причин; визнання заочного рішення таким, що набрало законної сили через десять днів з дня його оголошення, та оскарження його до примусового виконання; наявність порочної практики призупинення стягнення за виконавчим документом, що по суті є заходом забезпечення позову, аналогічним закону, згідно з яким загальні правила ЦПК застосовуються до

заяви про перегляд заочного рішення; відсутність законодавчо визначених підстав для визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню [3, с. 173].

Істотною відмінністю заочного рішення від звичайного є можливість спрощеної процедури його перегляду самим судом, який прийняв таке рішення на вимогу відповідача. Отже, відповідно до ст. 284 ЦПК України, заочне рішення може бути переглянуто судом, який ухвалив рішення, на письмову вимогу відповідача. Однак ця стаття не вказує, що має зробити суд, якщо такий строк з якоїсь причини був пропущений. Тому вважаємо за доцільне закріпити положення, яке дозволило б відновити такий строк, якщо причини пропуску цього строку будуть визначені судом поважними.

Розглядаючи справу в порядку заочного провадження, суд вивчає докази, представлені сторонами, бере до уваги їх аргументи, міркування та клопотання та виносить заочне рішення. Однак відсутність відповідача у судовому засіданні та неможливість заслухати його пояснення зовсім не означає, що вимоги позивача будуть задоволені в повному обсязі, оскільки суд розглядає справу на підставі доказів у справі та у разі недоведення позову він повинен відмовити у задоволенні позову або задовольнити його лише частково, а саме в тій частині яка, доведен позивачем.

Впровадження заочного розгляду справ, безумовно, є ще однією гарантією розширення основ диспозитивності у цивільному процесі (зокрема, розсуду сторін), з іншого боку, спрямоване на запобігання можливості зловживання процесуальними правами та встановлення відповідальності за ці зловживання. Однак, незважаючи на це, є певні недоліки та неточності, які потребують їх вирішення та вдосконалення. Тому для цього слід підготувати та подати цілий комплекс прозорих науково підготовлених та науково обґрунтованих пропозицій для покращення процедури заочного розгляду справ.

Літератури:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492. Редакція від 05.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
2. Устінова-Бойченко Г. М. Процесуальні наслідки прийняття позивачем рішення про заочний розгляд справи. Європейські перспективи. 2012. № 2 (1). С. 163–166.

3. Трипольська М. І. Проблемні питання реформування ради безпеки ООН. Держава та регіони. Серія «Право». 2014. № 4. С. 172–174.

Григорян К.К.

Студент 4 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

РОЗМЕЖУВАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЕКСПЕРТА ТА СПЕЦІАЛІСТА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В наш час розвитку науки, техніки та нових технологій, вирішення великої кількості цивільних справ потребує застосування спеціальних знань, котрі мають важливу роль в успішному розгляді та вирішенні і, цим сприяють ухваленню законних та обґрунтованих судових рішень.

Актуальність теми цього дослідження полягає у практичній необхідності розмежування висновку експерта та висновку спеціаліста, визначення їх правового статусу та значення для суду. Відсутність чітко визначеного процесуального статусу суб'єктів, що надають вищезазначені висновки, у судовій практиці відбуваються значні труднощі в процесі розгляду справи по суті. Це призводить до затягування процесу, збільшення судових витрат, результатів вирішення справи по суті.

Проблеми правового статусу, значення висновків експерта та спеціаліста, що є предметом даної статті, досліджувалися такими вченими: О.Т. Боннер, С.С. Бичкова, Д.Г. Глушкова, Г.А. Жилін, Н.О. Кіреєва, Т.В. Сахнова, В.І. Тертишніков, М.Й. Штефан, М.С. Шакарян.

Таким чином, у цивільному процесі є можливість використовувати в процесі розгляду справи висновки, що надаються уповноваженими суб'єктами. До даних

висновків ЦПК України відносить висновок експерта, письмове роз'яснення (висновок) спеціаліста. Але залишаються необґрунтованими питання щодо співвідношення цих висновків.

Слово «експерт» походить від латинського «*expertus*» – (досвідчений, обізнаний).

Відповідно до ст. 72 Цивільного процесуального кодексу України експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи.

Експерт має право:

- 1) ознайомлюватися з матеріалами справи;
- 2) заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом;
- 3) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання;
- 4) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження;
- 5) для цілей проведення експертизи заявляти клопотання про опитування учасників справи та свідків;
- 6) користуватися іншими правами, що надані Законом України «Про судову експертизу».

Зокрема, на думку Харитонова Є.О. експерт – це особа, яка має необхідні знання, якій в порядку, встановленому ЦПК України, доручається дати висновок з питань, котрі виникають під час розгляду справи та відносяться до спеціальних знань цієї особи, шляхом дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що мають інформацію про обставини у справі.

Також, згідно ст. 74 ЦПК України спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо).

Спеціаліст має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями та навичками, звертати

увагу суду на характерні обставини чи особливості доказів, а також право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Виходячи з вище викладеного, якщо судовий експерт – це особа, котра має необхідні знання у формі вищої освіти та має право на проведення конкретної судової експертизи, висновок якої є самостійним джерелом доказів, то спеціаліст – це особа, яка за допомогою своїх знань та вмінь допомагає суду стосовно проведення дій на виявлення, вилучення і закріплення доказів. Результатами експертного дослідження обов'язково є експертний висновок, котрий має силу доказу, нарівні з усіма доказами. А дії спеціаліста ніде не закріплюються в письмовому вигляді, чи він просто може скласти довідку або пояснення. Але такі документи, зовсім не мають доказової сили.

Законодавством зовсім не визначаються вимоги до спеціаліста обов'язково мати вищу освіту, проходити відповідну підготовку та атестацію на право брати участь у проведенні конкретних дій, тоді як для експерта в законі України «Про судову експертизу» чітко визначено вимоги:

- наявність відповідної вищої освіти з освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче спеціаліста;

- проходження відповідної підготовки та отримання кваліфікації судового експерта з певної спеціальності;

- внесення особи до Державного реєстру атестованих судових експертів.

Отже, є спільні риси між участю експерта та спеціаліста (в обох випадках застосовуються спеціальні знання), але є й відмінності:

- експерт – це особа, яка має спеціальні знання в галузі науки, техніки, мистецтва, пройшла відповідну підготовку і отримала кваліфікацію експерта з певних видів експертиз;

- експертом у цивільному процесі може бути особа, яка відповідає вимогам, відповідно до закону України «Про судову експертизу», та внесена до Державного реєстру атестованих судових експертів. Тоді коли для того, щоб бути спеціалістом у цивільному процесі, достатньо буде володіти спеціальними знаннями та навичками застосування технічних засобів;

- експерт повинен зробити повне дослідження і надати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на задані конкретні питання, а спеціаліст повинен відповідати на задані судом питання, давати усні консультації та письмові роз'яснення,

звертати увагу суду на характер ні обставини чи особливості доказів, надавати технічну допомогу, у разі потреби;

–діяльність експерта дає змогу отримати нову інформацію про фактичні обставини справи, а спеціаліста – на надання консультативно-довідкової та технічної допомоги при встановленні обставин справи;

–експерт та спеціаліст також по різному застосовують спеціальні знання. Експерт здійснює спеціальне дослідження, а спеціаліст експертного дослідження не проводить, він, як правило, бере участь у здійсненні судом процесуальної дії;

–спеціаліст може не залучатися до справи, якщо один із суддів володіє спеціальними знаннями (наприклад, для кваліфікованого проведення огляду доказів), тоді як експертиза проводиться виключно екпертом.

Отже, дивлячись на вищезазначене, дані висновки експерта та спеціаліста мають велике значення для ухвалення судом законного, обґрунтованого та справедливого рішення. Але треба зазначити, що наразі до засобів доказування законодавство відносить тільки висновок експерта. Не дивлячись на те, що висновок спеціаліста не є засобом доказування, суд може використовувати відомості, які надає спеціаліст у своєму висновку, в процесі ухвалення судового рішення, та покласти даний висновок в основу мотивувальної частини судового рішення.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42, ст. 263.
2. Про судову експертизу : закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 6-7.
3. Харитонов Є.О. Цивільний процес України : [навч. посібник]/ Є.О. Харитонов, – К, : Істина, 2012. – 472 с.
4. Глушкова Д. Г. Співвідношення понять «спеціаліст» та «судовий експерт» за новим процесуальним законодавством України / Д.Г. Глушкова // Вісник НУВС. – 2005. – №30. – с. 103-111.

Тріфонов В. Д.

Студент 4 курсу

РОЗГЛЯД І ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ПРО ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

Крайнім заходом впливу на батьків, що не виконують свої обов'язки відносно власних дітей, є позбавлення батьківських прав, який реалізується за правилами цивільного судочинства. Не дивлячись на позитивні зрушення, що відбулися у сфері правового регулювання прав дитини та забезпечення їх судового захисту, у тому числі й шляхом позбавлення батьківських прав, дотепер державою не створено належного ефективного механізму захисту у повній мірі.

Слід відмітити, що останнім часом збільшується кількість дітей, позбавлених батьківського піклування, в результаті простежується і тенденція до збільшення кількості цивільних справ про позбавлення батьківських прав. Однак, не зважаючи на те, що кількість справ про позбавлення батьківських прав перевищує в десятки, а іноді в сотні разів розглянуті справи інших категорій, також спрямовані на захист прав дітей, правозастосовна практика щодо розгляду і вирішення зазначеної категорії справ є суперечливою та неоднозначною.

Правильне застосування законодавства, що регулює порядок розгляду справ про позбавлення батьківських прав, покликане з одного боку запобігти багатьом негативним явищам, а з другого – бути гарантією захисту прав та законних інтересів дітей, попередження дитячої бездоглядності, правопорушень неповнолітніх тощо. А тому, існує необхідність у дослідженні процесуального порядку розгляду справ про позбавлення батьківських прав.

Щоб забезпечити кваліфікований розгляд справ про позбавлення батьківських прав і суворе дотримання при цьому законності, чинним Сімейним кодексом України (далі – СК України) передбачено необхідність письмового висновку органів опіки та піклування, а також особисту участь у судовому засіданні представника цього органу. Найбільш ефективним вважається участь органу опіки та піклування за місцем розгляду спору в суді, оскільки він найтісніше пов'язаний із судом, що розглядає справу по суті [1; 2].

Процесуальний порядок розгляду справ про позбавлення батьківських прав здійснюється за загальними правилами цивільного судочинства відповідно до положень Глави 6 Розділу III Цивільно-процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), з урахуванням особливостей, обумовлених правовою природою зазначеної категорії справ. Судовий розгляд поділяють на відповідні частини, кожна з яких характеризується характерними лише для неї завданнями та змістом.

Під час підготовчої частини судового розгляду перевіряється наявність умов, необхідних для розгляду і вирішення зазначеної категорії справ. Перелік процесуальних дій, які в сукупності складають підготовчу частину, та процесуальний порядок їх здійснення регламентований ст. ст. 217-226 ЦПК України [3, с. 25].

Справи про позбавлення батьківських прав, відповідно до ч. 1 ст. 34 ЦПК України, розглядаються одноособово суддею, який є головуючим і діє від імені суду. Чинне процесуальне законодавство не містить будь-яких спеціальних приписів щодо обов'язкової особистої участі відповідача в розгляді справ про позбавлення батьківських прав.

Важливість для належного встановлення обставин справи про позбавлення батьківських прав присутності обох сторін для дачі пояснень, зазначає, що в разі неявки відповідача, повідомленого належним чином про час і місце судового розгляду, якщо буде встановлено, що така неявка викликана байдужістю відповідача до дитини, суд повинен вирішити справу на підставі наявних у ній даних чи доказів та винести рішення [4, с. 136].

Традиційно в науці цивільного процесуального права центральною частиною судового розгляду справ, у тому числі й справ про позбавлення батьківських прав, визнається розгляд справи по суті. Ця частина судового засідання, безсумнівно, є основною, оскільки саме тут за участі всіх суб'єктів процесу в умовах змагальності й рівноправності сторін досліджуються і аналізуються фактичні обставини справи [5, с. 251].

При встановленні порядку дослідження доказів у справах про позбавлення батьківських прав суд повинен виходити з предмета доказування – фактів, які обґрунтовують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для вирішення справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення.

Відповідно, предметом доказування у справах про позбавлення батьківських прав є факти, що служать підставою для такого позбавлення відповідно до ч. 1 ст. 164 СК України. Для встановлення в судовому засіданні у справах про позбавлення батьківських прав зазначених фактів повинні досліджуватися показання свідків, письмові та речові докази, висновки експертів тощо.

В більшості випадків при розгляді справ про позбавлення батьківських прав обставини справи суд встановлює лише на підставі висновку органу опіки та піклування. Незважаючи на те істотне значення, яке має висновок органу опіки та піклування для вирішення питання про позбавлення матері, батька дитини батьківських прав, все ж таки дослідження обставин справи не повинно обмежуватися лише ним, а мають бути враховані й інші докази. Крім того, відповідно до ч. 6 ст. 19 СК України, суд може не погодитися з висновком органу опіки та піклування, якщо він є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини.

Після з'ясування всіх обставин справи та перевірки їх доказами суд, відповідно до ст. 241 ЦПК України, постановляє ухвалу про закінчення з'ясування обставин справи та перевірки їх доказами і переходить до судових дебатів. За змістом виступи в дебатах відрізняються від пояснень осіб, які беруть участь у справі, що надаються на початку розгляду, тим, що на цій стадії аналізуються вже перевірені докази. Тут не просто формулюються вимоги, а вони обґрунтовуються як з фактичної, так і з правової точки зору.

Судовий розгляд справ про позбавлення батьківських прав, за загальним правилом, закінчується саме ухваленням рішення, що не виключає можливості, за наявності визначених для того цивільним процесуальним законодавством підстав, закінчення розгляду справи у формі закриття провадження у справі та залишення заяви без розгляду. За наявності підстав, визначених ч. 1 ст. 257 ЦПК України, суд своєю ухвалою закриває провадження у справі.

Застосування названої статті за результатами розгляду справ про позбавлення батьківських прав має відбуватися з певними застереженнями, оскільки в названій категорії справ не є доцільним укладення мирової угоди, не є можливим розгляд досліджуваної категорії справи третейськими судами і справа підлягає розгляду виключно в порядку цивільного судочинства [6, с. 133].

Заключною частиною стадії розгляду справи є ухвалення та оголошення законного та обґрунтованого рішення.

Отже, процесуальний порядок розгляду справ про позбавлення батьківських прав здійснюється за загальними правилами цивільного судочинства відповідно до положень Глави 6 Розділу III ЦПК України, з урахуванням особливостей, обумовлених правовою природою зазначеної категорії справ.

Судовий розгляд справ про позбавлення батьківських прав складається з таких частин:

- 1) підготовчої частини;
- 2) розгляду справи по суті;
- 3) судових дебатів;
- 4) ухвалення і оголошення судового рішення.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо визнати обов'язковою явку відповідача у справах про позбавлення батьківських прав, коли є достатні дані щодо його зареєстрованого місця проживання (перебування), місцезнаходження чи місця роботи. У кожному разі такої неявки суду доцільно вирішувати питання про відкладення розгляду справи відповідно до ст. 223 ЦПК України, з подальшим вжиттям заходів процесуального примусу, зокрема приводу.

У зв'язку з необхідністю обов'язкової участі органу опіки та піклування при розгляді справ про позбавлення батьківських прав у разі їх неявки в судове засідання вважаємо доцільним вирішення судом питання щодо відкладення розгляду справи відповідно до ст. 240 ЦПК України.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон від 05 серпня 2021 року № 1618-IV // (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст. 492).
2. Сімейний кодекс України: Закон від 01 січня 2021 року № 2947-III. // (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст. 135). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Шерстнева Н. Б. Спори про дітей і захист їх інтересів. Рад. юстиція. 1982. № 8. 25-27 с.

4. Тріпунський Г. Я. за ред. С. В. Ківалова. Процесуальні особливості розгляду справ про позбавлення батьківських прав. Актуальні проблеми політики: зб. наук. Одеса: Фенікс, 2007. Вип. 32. 133-138 с.
5. Васильєв С. В. Цивільний процес України: навч. посіб. Харків: ТОВ «Одіссей», 2008. 480 с.
6. Олійник А. С. Узагальнення практики розгляду судами цивільних справ про усиновлення дітей, позбавлення батьківських прав, встановлення опіки та піклування над дітьми. Судова апеляція. 2009. № 2 (15). 122-144 с.

Дмитрик Д.І.

Студентка 4 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

СУДОВІ ДОРУЧЕННЯ

При розгляді справи в суді однієї держави може виникнути необхідність виконання окремих процесуальних дій на території іншої держави. Оскільки юрисдикція суду обмежена територією своєї країни, виконання окремих процесуальних дій можливе лише за допомогою процедури - судових доручень.

Згідно з ст. 500 Цивільного процесуального кодексу України, суди України виконують доручення іноземних судів про надання правової допомоги щодо вручення викликів до суду чи інших документів, допиту сторін чи свідків, проведення експертизи чи огляду на місці, вчинення інших процесуальних дій, переданих їм у порядку, встановленому міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Суд України може звернутися з таким судовим дорученням до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави, якщо в процесі розгляду

справи виникне необхідність у врученні документів, отриманні доказів або проведенні окремих процесуальних дій за кордоном.

Доручення складається судом України, який розглядає цивільну справу, адресується компетентному суду запитованої держави і має містити інформацію та документи, передбачені міжнародним договором України.

У разі коли міжнародним договором України не передбачено інше, у дорученні мають бути зазначені:

- 1) назва суду, що розглядає справу;
- 2) найменування міжнародного договору України, на підставі якого запитується надання правової допомоги;
- 3) найменування і номер цивільної справи, у якій запитується правова допомога;
- 4) наявні дані про фізичну особу: прізвище, ім'я, по батькові, дата і місце народження, місце проживання, громадянство, місце роботи чи професія або наявні дані про юридичну особу: найменування, місцезнаходження, ідентифікаційний код Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України, банківські реквізити;
- 5) зміст доручення, чіткий перелік процесуальних дій, які належить учинити, а також інші відомості, необхідні для його виконання;
- 6) процесуальне становище особи, щодо якої необхідно вчинити процесуальні дії;
- 7) якщо запитується вручення документів, - найменування документів, які підлягають врученню.

Судове доручення про надання правової допомоги оформлюється українською мовою і додається засвідчений переклад офіційною мовою відповідної держави. У певних випадках документи, що підлягають врученню, можуть бути складені або перекладені на ту мову, яку розуміє особа, якій необхідно вручити документи. Це окремо визначається судом України у судовому дорученні.

Судове доручення та документи, що до нього додаються, засвідчуються підписом судді, який складає доручення, та скріплюються гербовою печаткою. Доручення суду України надсилається іноземному суду у порядку, встановленому ЦПК або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а якщо міжнародний договір не укладено, - Міністерству юстиції України, яке

надсилає доручення Міністерству закордонних справ України для передачі дипломатичними каналами.

За загальним правилом, виконання судового доручення здійснюється відповідно до процесуального законодавства України, але на прохання іноземного суду процесуальні дії можуть вчинятися із застосуванням права іншої держави, якщо таке застосування не суперечить законам України.

Судове доручення не приймається до виконання судами України у разі якщо:

- 1) його виконання може призвести до порушення суверенітету України або створити загрозу її національній безпеці;
- 2) його виконання не належить до юрисдикції цього суду;
- 3) воно суперечить законам або міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Васильєв С.В. Цивільний процес. Підручник, К.: Алерта, 2019. 506 с.
3. Чорнооченко О.В. Цивільний процес. Підручник, Київ: Центр навчальної літератури, 2014. 416 с.
4. Ясинок М.М. Цивільне процесуальне право України. Підручник, К.: Алерта, 2021. 330 с.

Корягіна Д. О.

Студентка 4 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Одним із найважливіших елементів сучасної правової держави є інститут судового контролю за виконанням судових рішень, яким забезпечується режим законності у сфері організації та функціонування виконавчих органів державної влади, посадових осіб, державних службовців. Яскравим прикладом при дослідженні даного питання є здійснення судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному процесі.

Судовий контроль - специфічний вид контролю у сфері державного управління. Особливість цього контролю полягає в тому, що він здійснюється не систематично, не повсякденно, як, наприклад, контроль із боку спеціалізованих контролюючих органів або прокурорський нагляд за законністю в державному управлінні, а одноразово при розгляді справ (адміністративних, цивільних, кримінальних). Судовий контроль за виконанням судових рішень здійснюється за допомогою розгляду та вирішення справ за скаргами на рішення, дії чи бездіяльність органів та посадових осіб державної виконавчої служби.

Згідно зі ст. 447 ЦПК України сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду зі скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією чи бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до Цивільного процесуального кодексу, порушено їх права чи свободи.

Скарга на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби подається до місцевого загального суду як суду першої інстанції.

Відповідно до ст. 14 Закону "Про виконавче провадження" учасниками виконавчого провадження є державний виконавець, сторони, представники сторін, прокурор, експерти, спеціалісти, перекладачі, суб'єкти оціночної діяльності, суб'єкти господарювання.

Предмет оскарження визначають процесуальні рішення, дія або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судового рішення, яким порушено їх права чи свободи.

Суд під час розгляду скарги має перевірити, чи дотримано державним виконавцем вимог чинного законодавства, чи вчинено їх відповідно до ухваленого судового рішення, чи є такі дії своєчасними та доцільними, чи вичерпано всіх

передбачених законом можливостей задля забезпечення належного виконання такого рішення, чи досягнуто мети, задля якої таке судове рішення ухвалене, чи дотримано правил щодо черговості задоволення вимог стягувачів тощо.

Скарга розглядається у десятиденний строк у судовому засіданні за участю стягувача, боржника і державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця, рішення, дія чи бездіяльність яких оскаржуються.

Неявка стягувача, боржника, державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця, які належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду скарги, не перешкоджають її розгляду.

Якщо суд встановить, що особа, рішення, дія чи бездіяльність якої оскаржуються, звільнена з посади (не здійснює відповідну діяльність), він залучає до участі в справі посадову особу, до компетенції якої належить вирішення питання про усунення порушення права чи свободи заявника.

За результатами розгляду скарги суд постановляє ухвалу.

У разі встановлення обґрунтованості скарги суд визнає оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність неправомірними і зобов'язує державного виконавця або іншу посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця усунути порушення (поновити порушене право заявника).

Якщо оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність були прийняті або вчинені відповідно до закону, в межах повноважень державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця і право заявника не було порушено, суд постановляє ухвалу про відмову в задоволенні скарги.

Виконання ухвали суду є кінцевим етапом судового контролю. У разі встановлення обґрунтованості скарги суд визнає оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність неправомірними і зобов'язує державного виконавця або іншу посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця усунути порушення (поновити порушене право заявника).

Якщо оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність були прийняті або вчинені відповідно до закону, в межах повноважень державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця і право заявника не було порушено, суд постановляє ухвалу про відмову в задоволенні скарги.

Судові витрати, пов'язані з розглядом скарги, покладаються судом на заявника, якщо було постановлено рішення про відмову в задоволенні його скарги, або на орган державної виконавчої служби чи приватного виконавця, якщо було постановлено ухвалу про задоволення скарги заявника.

Про виконання ухвали, постановленої за результатами розгляду скарги, відповідний орган державної виконавчої служби, приватний виконавець повідомляють суд і заявника не пізніше ніж у десятиденний строк із дня її одержання.

Таким чином, вищевикладене дає підстави дійти до висновку, що судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільних справах – це форма реалізації судової влади, система передбачених процесуальним законом засобів, спрямованих на недопущення незаконного обмеження прав і охоронюваних законом інтересів особи у процесі примусового виконання судових актів у цивільних справах, а також відновлення особи в цих правах, і полягає у здійсненні перевірок діяльності органів примусового виконання та їх посадових осіб, а також застосування до них заходів впливу, у разі виявлення ними порушень прав чи свобод особи.

Наразі достатньо складно вважати інститут судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному процесі дійсно дієвим та ефективним. Очевидно, що він потребує подальшого вдосконалення.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016.
3. Цивільний процес України: Васильєв С. В. - К.: Алерта, 2019. 506 с.
4. Цивільне процесуальне право України: Штефан М. Й. – К. : Вид. Дім "Ін Юре", 2005. – 624 с.

Янц В. П.

Студент 4 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ЗАКОННИЙ ПРЕДСТАВНИК У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Інститут процесуального представництва як одна з передбачених законом форм надання правової допомоги набуває дедалі вагомішого значення у забезпеченні вільного доступу до правосуддя та його ефективності, дотриманні принципів змагальності та рівноправності осіб у цивільному судочинстві.

Законне представництво ґрунтується на нормах закону, що визначають правовий механізм участі представників у цивільному судочинстві, встановлюючи при цьому відповідне коло осіб, які можуть брати участь у розгляді справи через законних представників, та осіб, на яких покладається виконання представницьких функцій.

Питання належного представництва в цивільній справі потребують перегляду не лише за процесуальними особливостями цього інституту, а й за тими матеріально-правовими аспектами, що зумовлюються матеріальними основами представництва.

Конституцією України особі гарантується право на захист в суді, при цьому юрисдикція суду поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Одночасно, ст. 58-59 Цивільного процесуального кодексу України громадянам надане право вести свої справи в суді особисто або через своїх представників. Справи ж юридичних осіб у суді мають вести їх органи, що діють в межах повноважень, наданих їм законом, статутом чи положенням. Але на цьому всі аспекти представництва для юридичних осіб не вичерпуються, оскільки повноважні представники юридичних осіб можуть передоручити ведення справи в суді іншим представникам. [1].

Цивільне процесуальне представництво - це такі юридичні відносини, за якими одна особа - представник виконує на підставі повноваження, наданого йому законом, статутом, положенням або договором, процесуальні дії в цивільному судочинстві на захист прав і охоронюваних законом інтересів іншої особи, державних і громадських інтересів.

Цивільний процесуальний представник - це особа, яка здійснює процесуальні дії від імені та в інтересах довірителя.

Згідно з чинним законодавством України представник віднесений до осіб, які є учасниками у справі, і, відповідно, наділений юридичною підготовкою. Він є самостійною процесуальною особою, хоча і представляє інтереси сторін та третіх осіб.

Зрозуміло, не всі громадяни мають достатню юридичну підготовку та володіють достатніми знаннями у галузі права для того, щоб кваліфіковано вести свої справи в судах та інших органах. Саме для цього й існує інститут представництва.

Відповідно до цивільного договору, у випадках коли громадяни, що беруть участь у цивільних правовідносинах, не мають можливості діяти самостійно або ці дії бажано було б довірити іншим особам, які мають кращі можливості. [2, с.56-78].

З юридичної точки зору договір доручення можна вважати договором про представництво, оскільки повірений зобов'язаний діяти від імені довірителя. В цьому сенсі можна виділити окремі відносини, які впливають із договору, що притаманні як цивільному представництву, так і цивільному процесуальному (судовому) представництву. Наприклад, норма про сумлінне виконання представником своїх обов'язків.

Разом із тим і процесуальному представнику можуть надаватися довірителем деякі повноваження на вчинення процесуальних дій щодо розпорядження об'єктом матеріального спору. Так, процесуальний представник може користуватися правом на одержання присудженого майна або грошей за наявності у нього повноважень, які чітко вказані в його довіреності згідно Цивільного процесуального кодексу України. [5].

Правове ж становище процесуального представника також визначене статтями 1, 6 Закону України "Про адвокатуру". Мета процесуального представника допомогти особі, яку представляють у здійсненні її процесуальних прав, попередити їх порушення у цивільному процесі, домогтися для неї найбільш сприятливого рішення і надати суду допомогу у здійсненні правосуддя у цивільних справах.

Засоби досягнення цієї мети також різні. Процесуальний представник для досягнення своєї мети може користуватися лише засобами, вказаними у законі (наприклад позов, зустрічний позов, заперечення, клопотання та ін.).

В цивільному ж праві ці засоби визначає особа, яку представляють, або, за розсудом представника, у певних випадках і він сам.

Доречно також звернути увагу на те, що підготовка документації, вся технічна робота забирають у юриста певну кількість зусиль та часу, що відволікає його від основної діяльності - роботи над законодавством, яке, до речі, в Україні дуже швидко змінюється.

Останнім часом непоодинокі випадки участі у справі двох, трьох і більше представників. Процесуальне представництво в судах у більшості випадків здійснюється саме адвокатами.

Відповідно до ст. 1 Закону "Про адвокатуру" адвокатура є добровільним громадським об'єднанням, покликаним сприяти захисту прав, свобод та представляти законні інтереси громадян і юридичних осіб, надавати їм юридичну допомогу.

Головним завданням адвокатури є служіння інтересам всього суспільства, боротьба в судах та інших органах за вірне розуміння та застосування права. Разом з тим, у сучасних умовах, коли адвокатура втратила державну підтримку, адвокат вимушений вибирати між служінням державним інтересам та приватним інтересом свого клієнта.

В цьому контексті слід відмітити демократичність законодавства України, яке має мінімум обмежень у виборі громадянами свого представника. [4, с.27].

Говорячи про види цивільного процесуального представництва, варто зупинитися на класифікації за підставами залежно від юридичної значущості волевиявлення особи, яку представляють. Для виникнення цивільно-процесуального представництва слід розрізняти: а) представництво добровільне; б) представництво обов'язкове.

Добровільне представництво може бути, по-перше, договірним і, по-друге, представництвом, що ґрунтується на членстві в громадських організаціях, яке ще має назву "суспільне представництво". Договірне представництво підставою свого виникнення має або цивільний договір доручення, або трудовий договір, з яких випливають повноваження представника з ведення справи в суді. Договірними представниками в суді є адвокати, юрисконсульти та інші працівники підприємств, організацій та установ - у справах цих юридичних осіб; особи, допущені судом до представництва у справі.

Серед договірних представників найбільш розповсюджена участь адвокатів, юрисконсультів, співробітників юридичних фірм. Як вже зазначалося, будь-яка особа, крім тих, кому це прямо заборонено законом, має право прийняти доручення від сторони або третьої особи, а суд будь-якої інстанції зобов'язаний допустити її до участі у справі після перевірки повноважень.

Законне (необхідне, обов'язкове) процесуальне представництво виникає на підставі закону, адміністративного чи судового акта за наявності таких юридичних фактів, як спорідненість, усиновлення, встановлення опіки чи піклування тощо.

Законними представниками у справі є батьки, усиновителі, опікуни та піклувальники. Функції законних представників недієздатних осіб, які знаходяться на піклуванні в державних чи громадських закладах, покладені на адміністрацію цих закладів. Законним представником у суді в цьому випадку є або керівник відповідного закладу, або призначений ним працівник.

Законні представники мають право доручати ведення справи в суді іншому представнику, якого вони обирають для кращого захисту прав та інтересів своїх підопічних осіб. [3, с.115].

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що діяльність представників в цивільному процесі має велике значення. Хоча об'єктивно провести межу, за якою можна сказати "представник виграв справу", або - "він діяв несумлінно і програв справу", дуже важко. Тому складно навести цивільну справу, в якій лише завдяки діяльності представника відбулося захищення права громадянина або юридичної особи, і цим наголосити на ролі представника. Це положення можна підкреслити й тим аспектом, що безпосередній захист прав суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин здійснює суд, а представник лише представляє їхні інтереси. Але слід зазначити, що без досвідчених та грамотних представників у сучасному змагальному цивільному процесі, для участі в якому необхідно володіти глибокими правовими знаннями, юридично не підготовлений громадянин має мало шансів виграти справу і повною мірою відстояти свої права.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV
2. Тертишніков В.І. Цивільний процес: Курс лекцій. Харків, 2001. ст. 73.
3. Цивільний процес: Учеб. Вид. Третє перераб. і доп. / Под ред. В.А.Мусіна, Н.А.Чечіной, Д.М.Чечота.т2001. ст. 96.
4. Штефан М.Й. Сучасні системи адвокатури. 1993. ст. 124-127.
5. https://minjust.gov.ua/m/str_1037

РОЗДІЛ IV. ТРУДОВЕ ПРАВО

Кудрявцев Є.В.

Студент 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ СТРАЙКІВ

Колективний трудовий спір може бути припинений на будь-якій стадії, якщо сторони досягли згоди щодо предмета спору. Однак якщо в результаті примирних

процедур не вдалося вирішити спір або ж роботодавець не виконує угоди про його вирішення чи ухиляється від примирних процедур, працівники або профспілка мають право продовжити вирішення колективного трудового спору шляхом організації і проведення страйку.

Тобто страйк — це фактично остання ланка в процесі вирішення колективних трудових спорів (конфліктів).

За чиним законодавством страйком називається тимчасове колективне добровільне неприпинення роботи працівниками підприємства чи структурного підрозділу з метою вирішення колективного трудового спору.

Відповідно до ст.17 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» страйк - це тимчасове колективне добровільне припинення роботи працівниками (невихід на роботу, невиконання своїх трудових обов'язків) підприємства, установи, організації (структурного підрозділу) з метою вирішення колективного трудового спору (конфлікту).

Право на страйк — це конституційне право працюючих громадян, для захисту своїх економічних і соціальних інтересів, закріплене у ст. 44 Конституції України. Тим самим конституційне право на страйк може бути обмежене у тих випадках, коли це необхідно з метою захисту основ конституційного ладу, здоров'я, прав і законних інтересів громадян та з інших підстав, передбачених законами України.

В ст. 6 Європейської соціальної хартії визнано право працівників і роботодавців на колективні дії у випадках конфліктів інтересів, включаючи право на страйк, з урахуванням зобов'язань, які можуть впливати з раніше укладених < колективних договорів.

Відповідно ст. 8 «Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права» держава зобов'язується забезпечити право на страйки при умові його здійснення відповідно до закону.

В ст. 2^і Кодексу законів про працю України забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема участі у страйку.

Положення про порядок проведення страйку як крайнього засобу вирішення колективного трудового спору (конфлікту) та примирних процедур під час страйку визначає правові і організаційні засади проведення страйку як крайнього засобу вирішення колективного трудового спору (конфлікту) та примирних процедур під час

страйку, шляхи і форми сприяння Національною службою посередництва і примирення вирішенню колективних трудових спорів (конфліктів) під час страйків.

Страйк є крайнім засобом вирішення колективного трудового спору, коли всі інші можливості вичерпано, і пов'язаний із серйозними наслідками як для роботодавця, так і для працівників. Тому Закон встановлює спеціальну процедуру проведення страйку — певну послідовність дій, терміни і правила проведення. Недотримання цієї процедури тягне за собою визнання страйку незаконним

Рішення про участь у страйку приймає кожен працівник добровільно. За примушення до участі або неучасті у страйку винні особи несуть відповідальність у передбаченому законодавством порядку.

Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» не тільки закріплює право на страйк, але і встановлює гарантії його реалізації.

Передусім, участь працівників у страйку не вважається порушенням трудової дисципліни.

До таких працівників не можна застосовувати заходів дисциплінарної відповідальності.

Стягнення можуть застосовуватись лише до працівників, які брали участь у страйку, щоб у визнаний не законним.

Протягом усього проведення страйку працівники перебувають у трудових відносинах з роботодавцем, тому за ними зберігається місце роботи чи посада. Інші трудові права працівників у зв'язку з їх участю у страйку також не припиняються і не обмежуються.

Умова про обов'язкове попередження роботодавця про страйк є однією з важливих складових порядку оголошення страйку. Недотримання такої вимоги може призвести до визнання страйку незаконним. Орган, який очолює страйк, повідомляє про його початок також Національну службу посередництва і примирення.

У період страйку сторонні зобов'язані продовжити пошук шляхів для вирішення колективного трудового спору, використовуючи для цього всі наявні можливості, в тому числі продовжувати колективні переговори.

Забороняється проведення страйку працівниками органів прокуратури, суду, Збройних Сил України, органів державної влади, безпеки та правопорядку (крім

технічного та обслуговуючого персоналу).

Право на страйк може бути обмежено згідно із Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану», а також у випадку оголошення воєнного стану.

У разі оголошення надзвичайного стану проведення страйків забороняється на весь термін дії. Надзвичайний стан може бути оголошений на термін до 30 днів, а в окремих місцевостях — до 60 днів. Президент може його продовжити ще на 30 днів.

Особи, винні у порушенні законодавства про колективні трудові спори, несуть дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. -4 1996. - № 30
2. ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА ХАРТІЯ(переглянута)Страсбург, 3.05.1996р.
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права Прийнято 16.12.1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН Док. ООН A/RES/2200 A (XXI)
4. Кодекс законів про працю від 10.12.1971 р. № 322-VIII
5. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03.03.1998 р. № 137/98-ВР
6. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III
7. Положення про порядок проведення страйку як крайнього засобу вирішення колективного трудового спору (конфлікту) та примирних процедур під час страйку, затверджене наказом Національної служби посередництва і примирення від 18.11.2008 р. № 131

Кузнецова В.С.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ПРАЦЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

Громадяни з інвалідністю є серед усіх верств населення будь-якого суспільства.

Це люди з такими вадами здоров'я, як ураження опорно- рухового апарату та центральної і периферичної нервової системи; психічними захворюваннями та розумовою відсталістю; ураженнями органів слуху та зору; ураженнями внутрішніх органів; онкологічними захворюваннями. Кількість осіб з особливими потребами постійно зростає, хоча причини і наслідки інвалідності можуть бути різними: зумовленими як неоднаковими соціально- економічними обставинами, так і різним ступенем забезпечення державами добробуту своїх громадян. Для України проблема соціального захисту інвалідів є особливо значущою у зв'язку зі стійкою тенденцією до зростання частки інвалідів у загальній структурі населення.

Збільшення кількості людей з інвалідністю зумовлене суперечливим соціально- економічним розвитком українського суспільства, який знизив рівень життя більшості людей, незадовільним станом системи охорони здоров'я, недостатньою безпекою та охороною праці, низьким рівнем екологічної культури, наявністю різноманітних катаклізмів - природних, екологічних, воєнних, зокрема наслідки Другої світової війни, війн в Афганістані та на інших територіях, Чорнобильської катастрофи.

Рівень державного соціального захисту осіб з обмеженими можливостями є відображенням рівня розвитку суспільства в цілому. Обов'язком держави і суспільства є забезпечення належного соціального захисту і підтримки, соціальної інтеграції, створення рівних можливостей для самореалізації, повноцінного життя, здобуття освіти і працевлаштування, долучення інвалідів до духовного, культурного, спортивного життя.

Людина, яка потребує допомоги та підтримки від держави не лише в грошовому еквіваленті, а й особливого планування житла, облаштування під'їздів, 4 громадського транспорту, забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення, сприяння у здобутті освіти, професійних знань, працевлаштування, медичних і культурних послуг.

Широкий спектр проблем людей з інвалідністю в Україні свідчить про необхідність посиленої і комплексної уваги з боку держави й суспільства. Сучасне життя формує відповідні вимоги до соціального захисту цієї категорії населення; Практика показує, що значна частина положень соціально-економічної політики щодо інвалідів застаріла і не відповідає потребам сьогодення, а також не узгоджується із загально- визнаними високогуманними міжнародними нормами і стандартами. Правове поле хоча

й містить багато позитивних кроків на шляху вирішення численних проблем інвалідів, але є переважно декларативним, не забезпеченим матеріальними ресурсами та механізмами управлінського впровадження. Отже, існуюча система соціального захисту інвалідів потребує суттєвих змін і доповнень, модернізації.

На мій погляд, сучасна система соціального захисту інвалідів охоплює не лише державну соціальну допомогу та пенсійне забезпечення, систему пільг і компенсацій та соціально-побутове обслуговування, але й включає охорону здоров'я, освіти та зайнятість осіб з інвалідністю, а також соціальну і професійну реабілітацію та соціальну інтеграцію в суспільство. Тобто соціальний захист осіб з інвалідністю включає не лише матеріальні питання, а й весь спектр проблем і потреб людського життя. Таким чином, політика соціального захисту інвалідів має включати нові концептуальні підходи, що охоплюють соціально-економічні, політико-правові, організаційно-управлінські, науково-методологічні, морально-етичні та інформаційні аспекти.

Головним суб'єктом соціального захисту інвалідів залишається держава. Діяльність держави полягає в розробці заходів, створенні відповідних інститутів, застосуванні механізмів, призначених забезпечувати життєві та соціальні потреби інвалідів, реалізовувати громадянські права та свободи, створювати рівні можливості для їх інтеграції в суспільство, сприятливі умови для забезпечення соціальної, медичної, трудової реабілітації інвалідів.

Органи державної влади та місцевого самоврядування зобов'язані створювати нормативно-правову базу відповідно до міжнародного законодавства, а також відповідні інституції, сприяти розвитку громадських організацій у цій сфері, забезпечити у належному обсязі матеріально-фінансову складову соціального захисту осіб з інвалідністю, розширювати та вдосконалювати перелік соціальних послуг, активно сприяти професійній реабілітації осіб. [1]

Широкий спектр проблем людей з інвалідністю в Україні свідчить про необхідність посиленої і комплексної уваги з боку держави й суспільства. Сучасне життя формує відповідні вимоги до соціального захисту цієї категорії населення. Практика показує, що значна частина положень соціально-економічної політики щодо інвалідів застаріла і не відповідає потребам сьогодення, а також не узгоджується із загально-визнаними високогуманними міжнародними нормами і стандартами [2].

Згідно зі статтею 12 Закону України «Про охорону праці» підприємства, які

використовують працю інвалідів, зобов'язані створювати для них умови праці з урахуванням рекомендацій медико-соціальної експертної комісії та індивідуальних програм реабілітації, вживати додаткових заходів безпеки праці, які відповідають специфічним особливостям цієї категорії працівників.

Згідно з частиною п'ятою статті 6 Закону України «Про охорону праці» працівника, який за станом здоров'я відповідно до медичного висновку потребує надання легшої роботи, роботодавець повинен перевести за згодою працівника на таку роботу на термін, зазначений у медичному висновку, і у разі потреби встановити скорочений робочий день та організувати проведення навчання працівника з набуття іншої професії відповідно до законодавства. [3]

У випадках, передбачених законодавством, роботодавець зобов'язаний організувати навчання, перекваліфікацію і працевлаштування інвалідів відповідно до медичних рекомендацій, встановити на їх прохання неповний робочий день або неповний робочий тиждень та створити пільгові умови праці (стаття 172 Кодексу законів про працю України).

Відповідно до зазначеного у разі застосування праці інвалідів роботодавець зобов'язаний враховувати рекомендації МСЕК, оскільки невиконання цих рекомендацій може призвести до погіршення стану здоров'я працівника-інваліда, за що він нестиме відповідальність.

Якщо у рекомендаціях МСЕК зазначено, що працівник-інвалід може працювати за своєю посадою на умовах "скороченого робочого дня", роботодавець на прохання інваліда зобов'язаний встановити йому неповний робочий час відповідно до ст. 172 КЗпП. Для цього працівник-інвалід подає заяву про встановлення неповного робочого часу, а роботодавець видає відповідний наказ. У разі незгоди інваліда на переведення його на неповний робочий день роботодавець не має права в односторонньому порядку встановити йому неповний робочий день.

Неповний робочий час може встановлюватися шляхом зменшення тривалості щоденної роботи, кількості днів роботи протягом тижня чи одночасно шляхом зменшення і кількості годин роботи упродовж дня, і кількості робочих днів впродовж тижня. Роботодавець зобов'язаний на прохання працівника, що має право на неповний робочий час, встановити робочий час тієї тривалості, про яку просить працівник. [4]

Як відомо, значна частина інвалідів погано матеріально забезпечена. Невеликі

розміри соціальної допомоги від держави та особливі потреби таких людей не дозволяють підтримувати суспільно прийнятний рівень життя. Для сімей інвалідів, які тривалий час живуть у бідності, характерні нездорове харчування, недоступність сучасної медичної допомоги, психологічні стреси, ранні смерті, вимушена відмова від народження дітей, неможливість дати їм нормальну освіту, відсутність можливості для нормального відпочинку тощо.

Постійна позитивна динаміка зростання пенсійних і соціальних виплат інвалідам є недостатньою для їх соціального захисту, адже особи з обмеженими можливостями продовжують залишатися найменш забезпеченими категоріями населення в Україні. Такий стан свідчить про необхідність не тільки підвищення соціальних виплат інвалідам, але й про зміну технології їх розрахунку та надання.

На мій погляд, особливо важливими є заходи щодо можливості отримання освіти для осіб з вадами здоров'я. Освіта є одним з найефективніших шляхів виходу людини з особливими потребами зі стану ізолюваності від суспільства, і саме новітні освітні програми, в тому числі навчання дистанційно, мають стати об'єктом комплексного державно-управлінського впливу.

Забезпечення освітою дітей-інвалідів перебуває на досить низькому рівні, існуючі навчальні заклади не дають можливості реалізувати себе та мають безліч недоліків. Треба облаштувати заклади освіти відповідно до міжнародних стандартів, тобто зробити вільний від бар'єрів вхід до приміщення, облаштувати санвузли, забезпечити доступ на верхні поверхи школи, доступ до громадського транспорту.

Окремо слід спинитися на проблемі працевлаштування інвалідів. Практика показує, що залучення громадян з інвалідністю до сфери праці важливе як для них самих, так і для держави, оскільки підвищується життєвий рівень інвалідів, збільшується їх платоспроможність, а також можливість самореалізації. Політика держави полягає в максимальній активізації потенційних сил осіб з обмеженими можливостями у контексті професійної, трудової реабілітації та працевлаштування.

Людина з інвалідністю об'єктивно має додаткові потреби, проблема створення відповідних умов для забезпечення її трудової діяльності та професійного навчання також набуває відповідного специфічного змісту і певних особливостей. Порядок створення, вимоги щодо таких робочих місць та фактичного працевлаштування на них інвалідів визначено відповідною постановою Кабінету Міністрів України. [5]

Отже, аналіз актуальних проблем соціального захисту інвалідів в Україні засвідчує, що на нинішньому етапі недостатньо здійснено заходів щодо забезпечення повноцінного життя людей з обмеженими можливостями та фізичними вадами, не проведена модернізація існуючої системи соціального захисту інвалідів.

Література:

1. Кодекс Законів про працю України від 10.12.71 №322-VIII ВВР, 1971
2. Богданов С. Соціальний захист інвалідів. Український та польський досвід / С. Богданов, наук. ред. О. М. Палій. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2002. - 93 с.
3. Врегулювання проблемних питань працевлаштування та захисту прав інвалідів у сфері праці: практ. посіб. / уклад. О. В. Бабак, І. В. Гладка, Н. М. Малиновська, В. Й. Скаковська ; за заг. ред. В. М. Дьяченка, М. Л. Авраменка. - К. : "Ун-т Україна", Всеукр. центр професійної реабілітації інвалідів, 2007. - 156 с.
4. Закон України «Про охорону праці»⁵
5. Про становище інвалідів в Україні. Національна доповідь / Мінпраці України, Держ. установа "Наук.-дослід. ін-т соц.-труд. відносин". - К., 2008. - 200 с.

Будім Ю.В.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ПОНЯТТЯ, ФОРМИ ТА ВИДИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

Заробітна плата, скорочено зарплата (також заробітна платня, зарплатня) – винагорода, обчислена, зазвичай, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ними роботу. Розмір зарплати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей особи, результатів праці та господарської діяльності підприємства.

З точки зору ринкової економіки, заробітна плата – ціна на працю на ринку праці, результат добровільної домовленості між власником здібностей до праці (продавцем праці, представником домогосподарства) та фірмою (покупцем праці).

Заробітна плата входить в структуру ВВП при обчисленні його за доходами (дохід домогосподарств з ринку праці), при обчисленні ВВП за витратами (заробітна плата держслужбовців у складі державних витрат), має високу питому вагу в структурі доходів населення, є складовою частиною витрат підприємства на оплату праці .

Фонд оплати праці складається з таких нарахувань:

- Основна заробітна плата – це винагорода за виконану роботу відповідно до прийнятих норм праці. Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників і посадових окладів для службовців.

- Додаткова заробітна плата – це винагорода за роботу понад встановлені норми, за трудові успіхи, винахідливість і за особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантійні і компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій.

- Інші заохочувальні та компенсаційні виплати - виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, компенсаційні та інші грошові та матеріальні виплати, непередбачені актами чинного законодавства або які здійснюються понад встановлені вказаними актами норми.

На підприємствах використовують дві форми оплати праці:

- 1) погодинну – оплата праці, яка залежить від кількості відпрацьованих годин і тарифної ставки (окладу) за одну годину;

- 2) відрядну – оплата праці, яка залежить від кількості виготовленої продукції чи виконаних робіт.

Як відрядна, так і погодинна форми оплати праці мають декілька різновидів, які називають системами оплати праці.

Система оплати праці – це сукупність правил, які визначають співвідношення між мірою праці й мірою винагороди працівників.

Використовують такі системи оплати праці:

Проста погодинна – розмір заробітної плати залежить від кількості відпрацьованого часу і кваліфікації працівника.

Погодинно-преміальна – крім оплати за тарифом, передбачається виплата премії за досягнення високих кількісних і якісних показників. Застосовується з метою підвищення матеріальної зацікавленості працівників у результатах їхньої праці

Пряма відрядна – це система, при застосуванні якої заробіток нараховується тільки за виконану роботу (виготовлену продукцію).

Відрядно-преміальна – це система, при якій крім заробітку за відрядними розцінками передбачено премії за перевиконання кількісних і якісних показників.

Відрядно-прогресивна – при цій системі, робота виконана в межах встановлених норм, оплачується за звичайними відрядними розцінками, а частина роботи, виконана понад норм, - за прогресивно-зростаючими розцінками і в залежності від проценту виконання норм.

Акордна – при цій системі, норма і розцінка для виконавця або групи виконавців встановлюється не за кожною окремою операцією, а на весь комплекс робіт.

Відрядна бригадна – це оплата, яку визначають шляхом множення розцінки за одиницю роботи на фактично виконаний обсяг робіт бригадою.

Робітники, фахівці і службовці підприємств, установ і організацій будь-якої форми власності мають право працювати за сумісництвом, тобто виконувати, крім своєї основної, іншу роботу на умовах трудового договору. За сумісництвом працівники можуть працювати на тому ж або іншому підприємстві у вільний від основної роботи час. Для роботи за сумісництвом згоди адміністрації за місцем основної роботи не потрібно.

Обмеження на сумісництво поширюються на осіб, які не досягають 18 років, та вагітних жінок. Законодавчими актами заборонено працювати за сумісництвом керівникам державних підприємств, їхнім заступникам, керівникам структурних підрозділів та їхнім заступникам (за винятком наукової, викладацької, медичної і творчої діяльності).

Тривалість роботи за сумісництвом не може перевищувати чотирьох годин вдень і повного робочого дня у вихідний день. Загальна тривалість роботи за сумісництвом протягом місяця не повинна перевищувати половини місячної норма робочого часу.

Оплата праці сумісників провадиться за фактично виконану роботу.

Трудові книжки ведуться за місцем основної роботи. Записи відомостей щодо роботи за сумісництвом проводяться за бажанням працівника власником чи уповноваженим ним органом.

Література

1. Закон України «Про колективні договори і угоди» від 1 липня 1993 р.,
2. Божко В. М. Засади правового регулювання оплати праці: теоретичний аспект. — Полтава: ПолтНТУ, 2011. — 402 с.
3. Заробітна плата // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 2 : Д — Й. — 744 с. — ISBN 966-7492-00-8.
4. Оплата праці // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. — Т. 4 : Н — П. — 720 с. — ISBN 966-7492-04-4.

Дем'янова Н.А.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ РОБІТНИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА ЙОГО ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ

У своїй історії людство пройшло довготривалий шлях, доки соціальні функції держави набули масштабного характеру і стали домінуючими. Перші ознаки того, що характерно для сучасних соціальних держав, спостерігаються наприкінці ХІХ ст. Бурхливий розвиток капіталістичних відносин, укрупнення ринків, створення масштабних для того часу фінансових інститутів призвели до різкої соціальної і майнової диференціації суспільства, загострення соціальної напруженості і невдоволення серед робітників. Держави були вимушені долучитися до підтримки мало захищених верств населення, інвалідів та людей, що втратили працездатність з віком. У результаті цього в багатьох країнах Європи починають поступово формуватися ознаки соціальної держави, а економічна доцільність поступово розглядається крізь призму соціальної доцільності і соціальних цінностей. У діяльності держав починає виокремлюватися новий напрямок, що одержав назву соціальної політики[7]. Подальший розвиток системи соціального страхування в Україні відбувався в складі СРСР. Після проголошення політики «воєнного комунізму» соціальне страхування було замінено соціальним забезпеченням відповідно до Положення про соціальне забезпечення трудящих (затверджене РНК 31 жовтня 1918 р.). Надання соціальних виплат за рахунок страхових внесків було замінено на пряме фінансування з коштів бюджету держави.

У 1956 р. Було ухвалено Закон СРСР «Про державні пенсії», яким передбачено єдину систему пенсійного забезпечення робітників і службовців. Знаковою рисою цього закону було чітке відокремлення систем пенсійного забезпечення від соціального страхування. Так, система соціального страхування фінансувалася з фонду, що формувався за рахунок обов'язкових страхових внесків підприємств, установ та організацій (хоча сам фонд був частиною держбюджету).

З ухваленням у 1964 р. Закону СРСР «Про пенсії і допомогу членам колгоспів» була вирішена проблема соціального забезпечення в старості колгоспників. Пенсійний вік для колгоспників спочатку встановили вищим, ніж для інших громадян, – 65 років для чоловіків і 60 років для жінок. У 1968 р. Колгоспники отримали право на пенсію з такого ж віку, як робітники та службовці, тобто для них пенсійний вік був

зменшений на п'ять років. Виникнення державного соціального страхування стало результатом розвитку промисловості та широкого застосування на промислових підприємствах найманої праці. Формування капіталістичного способу виробництва спонукало розвиток державної системи захисту найманих працівників від ризику втрати заробітку через нещасні випадки на виробництві. Крім того, через важкі умови праці й побуту більшість найманих працівників, які доживали до 65 років, фактично ставали непрацездатними і потребували допомоги [6, с. 25]. Першими виплатами за державним соціальним страхуванням стали допомоги у зв'язку з трудовим каліцтвом та захворюванням. А учасниками таких кас могли бути тільки ті, хто мав змогу робити відповідні внески, тобто працюючі особи, а від так вони і члени їх сімей отримували право на допомогу.

Соціальне страхування – наріжний камінь системи соціального захисту, його базовий інститут. Виплати по соціальному страхуванню, як правило, становлять найбільш участку коштів соціального забезпечення. Основна мета соціального страхування – забезпечити достатній рівень компенсації доходу трудящих у разі втрати працездатності або роботи шляхом реабілітаційних заходів. Через систему соціального страхування здійснюються такі виплати: у зв'язку із загальним захворюванням; трудовим каліцтвом і професійним захворюванням; по вагітності й пологах; по догляду за хворою дитиною; пенсії; допомоги на поховання; компенсація вартості путівок на лікування й відпочинок та ін.[2] Соціальне страхування виходить за межі системи соціального забезпечення – воно розв'язує також завдання, пов'язані зі збереженням і відновленням здоров'я, профілактикою професійної захворюваності та виробничого травматизму, запобіганням безробіттю.

Отже, соціальне страхування виконує як відновлювально- компенсаційну, так і охоронно попереджувальну функцію. Людство завжди прагнуло уникнути негараздів. Немаючи змоги запобігти їх виникненню, люди намагались обмежити згубний вплив небажаних подій. Вважається, що первинні форми страхування виниклище в давнину. Зокрема, у Вавилонії передбачалося укладення угоди між учасниками торгового каравану про спільну відповідальність за збитки, яких зазнавав будь-хто з його членів через розбійний напад, пограбування. Специфічна форма страхування існувала в Україні між чумаками. Зміст її полягав у тому, щоб спільно відшкодувати збитки потерпілому в дорозі. Створенню сучасних систем соціального захисту передували

об'єднання трудящих на засадах взаємодопомоги. Профспілки організовували фонди допомоги безробітним, каси взаємодопомоги, медичні каси. У такий спосіб здійснювався захист безробітних, хворих, людей похилого віку, удів і сиріт. Слід розрізняти два види взаємодопомоги: без попереднього накопичення коштів і з попереднім їх накопиченням. Другий вид має більше спільного із сучасним страхуванням.

Відмінність колективної взаємодопомоги відстрахування полягає в тому, що в системі колективної взаємодопомоги відсутні попередні розрахунки, наприклад скільки коштів буде потрібно для подання допомоги тим, хто з якихось причин втратив заробіток. Іншими словами, у системі взаємодопомоги не вимірюється ризик настання тієї чи іншої події. Водночас поняття ризику є основоположним у страхуванні. Це – об'єкт страхування, який означає очікувану небезпеку. Ризик (тобто небезпека) має подвійну характеристику: ймовірність настання і розмір завданої шкоди. Що менша ймовірність ризику, то легше й дешевше організувати страхування. Обидві характеристики визначають емпірично на основі статистичного закону великих чисел. Щоб отримати вірогідний результат, потрібно здійснити певну кількість спостережень. Що більша їх кількість, то більшою мірою випадковість настання події наближається до вірогідного результату. Зміст ризику і його ймовірність визначають зміст і межі страхового захисту, покриття (або попередження) можливої шкоди[1]. Якщо буде відомо в середньому обсяг завданої шкоди, а також з якою ймовірністю завдається шкода серед застрахованих в одиницю часу, легко визначити сукупний обсяг завданої шкоди в цій сукупності; поділивши сукупний обсяг на кількість застрахованих протицього виду ризику, отримаємо необхідний внесок (страховий тариф). За рахунок коштів страхування можуть здійснюватися профілактичні заходи, спрямовані на зменшення небезпеки, зниження ймовірності настання страхової події, тобто на захист застрахованого від матеріальних втрат.

Економічна категорія страхування – це система економічних відносин, що містить сукупність форм і методів формування цільових фондів грошових коштів та їх використання на покриття шкоди, завданої за різних несприятливих обставин, а також на подання допомоги громадянам у разі настання певних подій в їхньому житті. У цих економічних відносинах суб'єктами є принаймні дві сторони: страховики - юридичні особи, які надають страхові послуги (збирають страхові внески і здійснюють страхові

виплати), і страхувальники - юридичні й фізичні особи, які укладають договори страхування із страховиками, сплачують страхові внески й мають право отримати компенсацію (відшкодування) у разі настання страхового випадку. Соціальне страхування на відміну від звичайного нерозривно пов'язане з трудовою діяльністю людини як члена суспільства і базується на понятті соціального ризику. Отже, соціальне страхування пов'язане лише із соціальними ризиками. Соціальним ризиком прийнято вважати ризик втрати заробітку в разі відсутності попиту на працю або в разі втрати здатності до праці. Таким чином, через систему соціального страхування суспільство захищає трудящих та їхні сім'ї від можливого зубожіння через неможливість отримання заробітку. Поява соціального страхування нерозривно пов'язана з утворенням робітничого класу — класу найманих працівників, єдиним джерелом доходу яких є заробітна плата. Причинами втрати цього джерела доходу для працівника та його сім'ї може стати безробіття або непрацездатність через хворобу, нещасний випадок, каліцтво, старість або навіть смерть годувальника. Перелічені події є випадками (видами) соціального ризику. Ці види ризику масові, загальні та мають соціальний характер, оскільки визначаються переважно соціальними умовами й меншою мірою залежать від людини[3].

Соціальне страхування – це система правових, економічних і організаційних заходів, покликаних компенсувати окремі види соціальних ризиків. В соціальному страхуванні ризики здебільшого компенсуються не повною мірою. Взагалі це проблема соціального забезпечення. Адже завдання соціального забезпечення - не лише матеріально підтримати людину, а й захистити її добробут. Якщо повністю компенсувати збитки від усіх соціальних ризиків, то це може знищити стимули до праці взагалі. Зазвичай компенсація втраченого заробітку для різних видів соціальних ризиків становить від 50 до 70%.

Література:

1. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України : навч. посіб. / М. Д. Бойко. – [Вид. 4-те, допов. та переробл.] – К. : Атіка, 2006. – 400 с.
2. Вегера С. Європейські соціальні стратегії і Україна // Україна: аспекти праці. 2001. №6.
2. Величко О. Д. Соціальний захист населення у системі бюджетного забезпечення // Україна: аспекти праці. 1999. № 6.

3. Вінер М., Нечай А., Яценко В. Як зробити дійову систему недержавного пенсійного забезпечення в Україні // Україна: аспекти праці. 2000. № 2.
4. Жаліла Я.А. Від соціального забезпечення до соціальної політики: 36. наук. ст. / 2001.
5. Толуб'як В.С. Соціальне страхування : підручн. /ТНЕУ, 2016

Дзюба Ж.Ю.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

УКРАЇНСЬКА ПРАВОВА ПЕНСІЙНА СИСТЕМА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТАНОВЛЕННЯ

Пенсія – періодичні виплати, що проводяться за рахунок коштів соціального страхування з метою матеріального забезпечення робітника, службовця чи його сім'ї у зв'язку з завершенням повного великого циклу його трудової діяльності або у зв'язку з остаточним чи тривалим вибуттям його з числа повноцінних працівників [6].

Найважливішою організаційною формою системи соціального захисту населення є державне пенсійне страхування. Для цієї системи характерні:

- "страховий" метод утворення коштів – нарахування на всіх суб'єктів підприємницької діяльності та громадян, які працюють на умовах трудового договору або контракту, страхових внесків і внесення їх до Пенсійного фонду;

- визначений контингент забезпечуваних працівників, деяких інших громадян і членів їхніх сімей; специфічні види матеріального забезпечення (пенсії, допомоги, компенсації та інші соціальні послуги);

- керування державними органами.

В Україні створено єдину систему пенсійного забезпечення. Вона виявляється насамперед у тому, що виплата пенсій практично всім категоріям пенсіонерів здійснюється за рахунок коштів Пенсійного фонду України і, частково, дотацій з Державного бюджету, які виділяються на пенсійне забезпечення. Єдина система передбачає централізоване правове регулювання, що гарантує повсюдне на всій

території країни рівні умови та норми, однакові можливості здійснення громадянами України одного з найважливіших соціальних прав [5].

Пенсії бувають трудові і соціальні. До трудових пенсій належать пенсії за віком, з інвалідності, у разі втрати годувальника та за вислугу років.

Пенсією за віком прийнято називати таку пенсію, яка встановлюється з досягненням певного віку та одночасною наявністю необхідного стажу роботи.

Вік, який дає право на пенсію за віком зазвичай зветься пенсійним. Термін "пенсійний вік" у законодавстві не вживається. Натомість у кожному випадку називається вік, із досягненням якого призначається пенсія за віком. Введення цього терміну охоплює декілька віків. Пенсійний вік, як і тривалість стажу, встановлюється законом.

В Україні історично склалась однорівнева схема пенсійного забезпечення на засадах солідарності поколінь, яка певним чином узгоджувалася з командно-адміністративною системою. За ринкових умов вона не забезпечує громадянам адекватного заміщення пенсією заробітку, втраченого ними у зв'язку із старістю, та запобігання бідності серед людей похилого віку. Внаслідок цього діючою пенсійною системою незадоволені як платники пенсійних внесків, так і переважна більшість пенсіонерів. Зволікання з усуненням зазначених суперечностей може призвести до гострої і затяжної соціальної напруженості.

Основні проблеми діючої системи пенсійного забезпечення в контексті ринкової трансформації економіки мають соціальний та економічний характер.

Діюча солідарна система пенсійного забезпечення є соціально несправедливою – у першу чергу і найбільшою мірою стосовно найбільш вразливих верств населення.

Діюча солідарна система пенсійного забезпечення є економічно необґрунтованою і фінансово неспроможною.

Надмірно високі ставки пенсійних внесків спричиняють додаткове навантаження на економіку. Роботодавці змушені сплачувати до пенсійної системи третину фонду заробітної плати, що підвищує собівартість продукції і знижує її конкурентоспроможність, стримує зростання заробітної плати, не сприяє залученню інвестицій, легалізації тіньового сектору економіки та доходів населення.

Надмірне пенсійно-страхове навантаження на економіку звужує платіжну базу і джерела пенсійних надходжень.

Метою реформування пенсійної системи є забезпечення належного рівня життя людей похилого віку на засадах соціальної справедливості, гармонізації відносин між поколіннями та сприяння економічному зростанню.

Пенсійна реформа має здійснюватися на системних засадах, перевірених досвідом інших країн та адаптованих до українських умов, а саме:

- соціальної справедливості, прийнятності, розуміння та підтримки реформи широкими верствами населення;
- свободи вибору, підвищення зацікавленості і відповідальності громадян за свій добробут у старості;
- економічної обґрунтованості та фінансової спроможності і стійкості пенсійної системи;
- сприяння зростанню національних заощаджень та економічному розвитку країни;
- захищеності від політичних ризиків [7].

Пенсійні системи удосконалюються практично в усьому світі, і в першу чергу в країнах з високорозвиненими суспільними відносинами. Це зумовлено тенденціями старіння населення. Тому, крім підвищення пенсійного віку, запроваджуються інші, побудовані на принципово нових засадах, системи пенсійного забезпечення, які розосереджують ризики і послаблюють їхній вплив.

Для України найбільш прийнятною є багаторівнева пенсійна система. З урахуванням цього пенсійну реформу слід проводити за трьома напрямками: реформування солідарної системи, створення обов'язкової накопичувальної системи і розвиток добровільної накопичувальної системи [4].

Солідарна система має запобігати бідності серед осіб похилого віку через перерозподіл частини коштів Пенсійного фонду в інтересах громадян, які одержували низькі доходи.

Основною метою запровадження накопичувальної пенсійної системи є підвищення розміру пенсій за рахунок доходу, отриманого від інвестування частини пенсійних внесків громадян. При цьому пенсійні кошти мають накопичуватись як шляхом обов'язкового пенсійного страхування, так і створенням додаткових (добровільних) пенсійних заощаджень.

На початкових етапах реформи пенсійне забезпечення осіб, які не братимуть участі в обов'язковій накопичувальній системі, здійснюватиметься за рахунок коштів солідарної системи.

Потреба у додаткових коштах для виконання подвійних зобов'язань буде максимальною на перших порах реформування пенсійної системи і надалі поступово зменшуватиметься за рахунок скорочення чисельності осіб, які отримують пенсію виключно з солідарної системи.

За прогнозами, у 2002 – 2006 роках в Україні складеться найбільш сприятлива демографічна ситуація для запровадження обов'язкової накопичувальної системи з найменшими фінансовими витратами. Нею треба оптимально скористатися, оскільки після зазначеного періоду утримання однорівневої солідарної системи і запровадження накопичувальної буде обходитися значно дорожче.

Важливою і необхідною умовою запровадження багаторівневої системи є перехід на паритетну систему сплати пенсійних внесків – порівну роботодавцями та найманими працівниками.

Література:

1. Конституція України – Закон України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. — №30. – С. 141.
2. Про пенсійне забезпечення – Закон України від 5 листопада 1991 р. // ВВР. – 1992. – №3. – С. 10 (зі змінами).
3. Про внесення змін у Закон України "Про пенсійне забезпечення" – постанова Верховної Ради України від 4 червня 1997 р. // Урядовий кур'єр. – 1997. – 1997. – 25 жовтня.
4. Сирота І. М. Право пенсійного забезпечення в Україні: Курс лекцій. – К., 1998.
5. Сивак С. Організаційно правові основи недержавного пенсійного забезпечення // Право України. – 1999. – №1. – С. 119-121.
6. Сташків Б. Пенсія як об'єкт правовідносин в соціальному забезпеченні // Право України. – 1998. – №11. – С. 89-93.
7. Сивак С. Конституційні гарантії права на пенсійне забезпечення і пенсійна реформа // Право України. – 1997. – №12. – С. 70-74.

Кияну Р.В.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ ПРАЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Держава намагається не допускати застосування праці неповнолітніх на важких роботах і роботах з шкідливими і небезпечними умовами праці. Це чітко визначено у статті 190 Кодексу законів про працю. Крім цього, у КЗпП зазначено, що забороняється залучати осіб молодше 18 років до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми [2].

Список робіт з важкими і небезпечними умовами праці, де заборонено працю неповнолітніх затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 31. 03. 1994 р. № 46. У цьому наказі встановлено, що:

Застосування праці неповнолітніх у виробництвах, професіях і на роботах з важкими і шкідливими умовами праці забороняється на всіх підприємствах, установах і організаціях незалежно від форм власності і видів їх діяльності;

Прийом на навчання за професіями, вказаними у Переліку, допускається за умови досягнення особами 18-річного віку на момент закінчення навчання;

При проходженні виробничої практики, особи які не досягли 18-річного віку і навчаються у професійно-навчальних закладах можуть знаходитися у виробництвах, професіях і на роботах, включених до Переліку, не більш як 4 години за умов суворого дотримання діючих санітарних норм і правил, а також правил і норм по охороні праці [8].

До основних видів робіт, де заборонено працю неповнолітніх належать: гірничі роботи, будівництво метрополітенів, тунелів і підземних споруд спеціального призначення; геологорозвідувальні та топографо-геодезичні роботи; металургійні виробництва; виробництво і передача електроенергії та теплоенергії; добування і переробка торфу; буріння свердловин, видобування та переробка нафти і газу; хімічні та нафтохімічні виробництва; мікробіологічні виробництва; ливарне виробництво; суднобудування; електротехнічна промисловість; промисловість

промислових матеріалів; виробництво керамічних, фарфорових, фаянсових та скляних виробів; деревообробні виробництва; текстильна, легка та харчова промисловість; виробництво художніх та ювелірних виробів; заклади охорони здоров'я; виробництво навчально-наочного приладдя. На деяких роботах та виробництвах дозволяється залучати до праці осіб, які досягли 17 років, а саме: гірничі роботи та будівництво підземних споруд спеціального призначення; геологорозвідувальні роботи; хімічна та легка промисловість; будівельні роботи; річковий флот. Такі винятки дозволяються за умов механізації трудових процесів; з дозволу керівника підприємства чи організації за погодженням з технічним інспектором праці профспілки та санітарною інспекцією, які обслуговують це підприємство чи організацію.

Список робіт де зазначено підймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені норми для неповнолітніх затверджено Міністерством охорони здоров'я України від 22. 03. 1996 № 59. Цей наказ встановлює

- Граничні норми діють на всій території України і поширюються на всі підприємства, установи, організації, учбові заклади, а також на юридичних та фізичних осіб, які використовують працю підлітків від 14 до 18 років;
- Підлітків забороняється призначати на роботи, які пов'язані виключно з підйманням, утриманням або переміщення важких речей;
- До роботи, що потребує підймання та переміщення важких речей, допускаються підлітки, які не мають медичних протипоказань, що засвідчено відповідним лікарським свідоцтвом;
- Роботодавець повинен забезпечити обов'язкове проходження працюючими у нього підлітками попереднього та наступних періодичних медичних оглядів; Робота підлітків з вантажами не повинна становити більше 1/3 робочого часу;
- Вага окремого вантажу та сумарна вага вантажу, який повинні підіймати та переміщувати підлітки, не повинна перевищувати граничних норм у зазначеному Наказі[7] .

При короткочасній роботі (1-2 підняття та переміщення вантажу) встановлюються наступні норми: для юнаків 14 років – 5; 15 років – 12; 16 років – 14; 17 років – 16; для дівчат: 14 років – 2,5; 15 років – 6; 16 років – 7; 17 років – 8. При тривалій роботі (більше ніж 2 підняття та переміщення протягом 1 години робочого часу): для юнаків 15 років – 8,4; 16 років – 11,2; 17 років – 12,6; для дівчат 15 років – 4,2; 16 років –

5,6; 17 років – 6,3. Як бачимо, при тривалій роботі праця юнаків та дівчат 14 років не використовується. Варто зазначити, що у вагу вантажу включається вага тари та упаковки, а календарний вік визначається як число повних років, що відраховуються від дати народження.

Існують, також, граничні норми сумарної ваги вантажу для підлітків у розрахунку на 1 годину робочого часу (сумарна вага вантажу дорівнює добутку ваги вантажу на кількість його підйомів чи переміщень): з рівня робочої поверхні, тобто робочого стола, верстата тощо для юнаків 14 років - 10; 15р. – 48; 16 р. – 160; 17 р. – 272; для дівчат 14 років – 5; 15 р. – 12; 16 р. – 40; 17 р. – 72. З рівня підлоги: для юнаків 14 років – 7; 15 р. – 24; 16 р. – 80; 17 р. – 130; для дівчат 14 років – 3,5; 15 р. – 6; 16 р. – 20; 17 р. – 32. При цьому висота підймання не повинна перевищувати 1 м., а відстань переміщення вантажу вручну не повинна перевищувати 5 м.

Крім вищезазначених наказів, в Україні діє наказ «Про навчання неповнолітніх професіям, пов'язаних з важкими роботами і роботами з шкідливими або небезпечними умовами праці» (№130 від 30.12.94.) виданий державним комітетом України по нагляду за охороною праці. Він визначає:

- Дане Положення розроблене відповідно до законів України «Про освіту» (1060-12), «Про охорону праці» (2694-12) та постанови Кабінету Міністрів України від 27 січня 1993 року N 64 (64-93-п) «Про заходи щодо виконання Закону України «Про охорону праці» і передбачає порядок навчання неповнолітніх професіям, що пов'язані з важкими роботами і роботами з шкідливими або небезпечними умовами праці;

- Дія Положення поширюється на всі навчально-виховні заклади, що акредитовані для проведення навчання неповнолітніх професіям, пов'язаним з важкими роботами і роботами з шкідливими або небезпечними умовами праці, та органи управління, яким ці навчально-виховні заклади підпорядковані, незалежно від форм власності;

- Керівник навчально-виховного закладу організовує роботу з охорони праці, несе персональну відповідальність за створення безпечних і нешкідливих умов праці та навчання неповнолітніх згідно з діючими нормативними актами про охорону праці, додержання їх прав, передбачених чинним законодавством;

- Організаційно-методичне керівництво діяльністю навчально-виховних закладів щодо навчання з питань охорони праці здійснюють Міністерство освіти

України та місцеві органи управління освітою в залежності від підпорядкування навчально-виховних закладів.

Усі особи молодше вісімнадцяти років приймаються на роботу лише після попереднього медичного огляду і в подальшому, до досягнення ними двадцяти одного року, щороку підлягають обов'язковому медичному оглядові. Власник або уповноважений ним орган зобов'язаний за свої кошти організувати проведення попереднього (при прийнятті на роботу неповнолітніх) та щорічного обов'язкового медичного огляду до досягнення ними 21 року. Таке правило встановлене як у КЗПП, так і в Положенні про медичний огляд працівників певних категорій затверджене Наказом МОЗ України від 31. 03. 1994 р. № 45.[4]

Держава також покладає певні обов'язки з охорони праці неповнолітніх на власників підприємств. Зокрема, з метою забезпечення сприятливих для здоров'я умов праці, високого рівня працездатності, профілактики травматизму і професійних захворювань, отруєнь та відвернення іншої можливої шкоди для здоров'я на підприємствах, в установах і організаціях різних форм власності повинні встановлюватися єдині санітарно-гігієнічні вимоги до організації виробничих процесів, пов'язаних з діяльністю людей, а також до якості машин, обладнання, будівель та інших об'єктів, які можуть мати шкідливий вплив на здоров'я. Всі державні стандарти, технічні умови і промислові зразки обов'язково погоджуються з органами охорони здоров'я в порядку, встановленому законодавством. Власники і керівники підприємств, установ та організацій зобов'язані забезпечити в їх діяльності виконання правил техніки безпеки, виробничої санітарії та інших вимог щодо охорони здоров'я, передбачених законодавством. Власник зобов'язаний створити в кожному структурному підрозділі й на робочому місці умови праці відповідно до вимог нормативних актів, а також забезпечити дотримання прав працівників, гарантованих чинним законодавством.

Охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності [6]. Держава повинна не тільки забезпечити для неповнолітніх безпечні умови праці, а й розробити механізм, який в повному обсязі надавав би можливість таким особам використовувати свої права та гарантії. На жаль, на даний час ми стаємо свідками того, що хоча в Україні і проголошено, визнання права на безпечні та

нешкідливі умови праці одним із конституційних прав людини і громадянина, але в реальному житті вони не реалізуються. Більшість неповнолітніх влаштовуючись на роботу не знають про те, що вони користуються спеціальним комплексом прав, і деякі роботодавці цим користуються. Тому, мені здається, одним із чинників реалізації норм охорони праці є інформування осіб, що не досягли повноліття про їх права, гарантії, умови праці через засоби масової інформації. Виходячи з того, що молодь – це майбутнє держави, життєво важлива складова успішного економічного розвитку суспільства в майбутньому, охорона праці неповнолітніх потребує значної уваги з боку влади. Саме тому, я вважаю, ця тема була і буде актуальною.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-ВР>
2. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р.
3. Охорона праці в Україні. Нормативні документи. – К.: КНТ, 2004. – 440 с.
4. Трудове право України: Навчальний посібник / За ред. П. Д. Пилипенка. – К.: Істина, 2005. – 208 с.
5. Граничні норми підймання і переміщення важких речей неповнолітніми: Затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 22 березня 1996 р. № 59.
6. Трудове право України: Навчальний посібник. Курс лекцій К.: “Олан”, 2002. – 335 с.

Кірой А.А.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

СТРАХОВІ ДОПОМОГИ ФОНДУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ З ТИМЧАСОВОЇ ВИПЛАТИ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності передбачає матеріальне забезпечення громадян у зв'язку з втратою заробітної плати (доходу) внаслідок тимчасової втрати працездатності

(включаючи догляд за хворою дитиною, дитиною-інвалідом, хворим членом сім'ї), вагітності та пологів, часткову компенсацію витрат, пов'язаних із смертю застрахованої особи або членів її сім'ї за рахунок бюджету Фонду соціального страхування України, що формується шляхом сплати страхових внесків роботодавцем, громадянами, а також за рахунок інших джерел, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09.1999 № 1105 (далі – Закон № 1105).

Право на матеріальне забезпечення за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності мають застраховані особи – громадяни України, іноземці, особи без громадянства та члени їх сімей, які проживають в Україні, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Це право виникає з настанням страхового випадку в період роботи (включаючи час випробування та день звільнення), зайняття підприємницькою та іншою діяльністю, якщо інше не передбачено законом. За загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності надаються такі види матеріального забезпечення.

Допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною). Надається застрахованій особі у формі матеріального забезпечення, яке повністю або частково компенсує втрату заробітної плати (доходу), у разі настання в неї одного з таких страхових випадків:

- тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві;
- необхідності догляду за хворою дитиною (докладніше у роз'ясненні);
- необхідності догляду за хворим членом сім'ї;
- догляду за дитиною віком до трьох років або дитиною-інвалідом віком до 18 років у разі хвороби матері або іншої особи, яка доглядає за цією дитиною;
- карантину, накладеного органами санітарно-епідеміологічної служби;
- тимчасового переведення застрахованої особи відповідно до медичного висновку на легшу, нижчеоплачувану роботу;
- протезування з поміщенням у стаціонар протезно-ортопедичного підприємства;
- перебування на лікуванні в реабілітаційному відділенні санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм.

Допомога по вагітності та пологах надається застрахованій особі у розмірі 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) і не залежить від страхового стажу.

Підставою для призначення допомоги по тимчасовій непрацездатності, по вагітності та пологах є виданий у встановленому порядку листок непрацездатності (видається на підставі Інструкції про порядок видачі документів, що засвідчують тимчасову непрацездатність громадян, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України від 13.11.2001 № 455), а в разі роботи за сумісництвом – копія листка непрацездатності, засвідчена підписом керівника і печаткою за основним місцем роботи [3].

Для призначення допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) застраховані особи, зазначені в пункті п'ятому частини першої статті 24 Закону № 1105, додають копії відповідних посвідчень або інші документи, які підтверджують право на пільгу. Процедура отримання матеріального забезпечення застрахованою особою можна поділити на декілька етапів:

Отриманий листок непрацездатності в закладі охорони здоров'я працівник передає до уповноваженої особи на підприємстві – кадровика, табельника або бухгалтера, для заповнення зворотної сторони листка непрацездатності (визначення страхового стажу застрахованої особи та кількості днів, за які буде надаватися матеріальне забезпечення).

Передача листка непрацездатності на розгляд до Комісії (уповноваженого) із соціального страхування підприємства, установи, організації (приймається рішення щодо надання матеріального забезпечення).

Розрахунок бухгалтерією страхувальника суми матеріального забезпечення та оформлення заяви-розрахунку для отримання фінансування від робочого органу Фонду. Подача страхувальником заяви-розрахунку до робочого органу Фонду за місцем обліку в органі Фонду та подальше фінансування такої заяви шляхом перерахування робочим органом Фонду заявлених коштів на спеціальний рахунок страхувальника (Порядок фінансування страхувальників для надання матеріального забезпечення застрахованим особам у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та окремих виплат потерпілим на виробництві за рахунок коштів Фонду соціального страхування України затверджено постановою правління Фонду від 19.07.2018 № 12).

Виплата страхувальником матеріального забезпечення застрахованим особам у найближчий після дня призначення допомоги строк, установлений для виплати заробітної плати. Чинна система соціального страхування України має низку значних недоліків. До функцій страховика, органічно притаманних системі, додаються інші, надлишкові функції. Донині такі функції, з одного боку, обважнюють функціонування системи, роблять її занадто громіздкою, а з іншого – створюють підґрунтя для нецільового використання коштів та різного роду зловживань. Проте головною вадою є збереження не страхових принципів в тому числі існування виплат нестрахового характеру. Одним з принципів загальнообов'язкового страхування є цільове використання коштів. Отже, головною статтею видатків Фондів повинні бути страхові виплати, які апріорі є адресними, тобто на користь конкретної застрахованої особи, для якої страховий ризик матеріалізувався в страховий випадок. Згідно Закону України «Основи законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» нагляд за діяльністю цільових фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснює Наглядова рада [2].

Отже працівники мають право на отримання інформації щодо їх витрачання. Обсяги такої інформації повинні бути більшими, ніж консолідований звіт у розрізі доходів та видатків. Перелік такої інформації підлягає додатковому визначенню. Виходячи з сучасних реалій, публікація будь-якої інформації в офіційних друкованих виданнях Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України (згідно вимог профільних законів) не може задовольнити потреби громадськості в інформації щодо діяльності Фондів. Ситуацію докорінним чином може виправити лише публікація на офіційних веб-сторінках Фондів.

Література:

- 1 Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Модернізація системи соціального страхування в Україні. Аналіт. доп. / О.П. Коваль. – К.: НІСД, 2014. – 38 с.
3. Соціальне страхування : підруч. / за ред. О. П. Кириленко та В. С. Толуб'яка. – Тернопіль : Екон. думка ТНЕУ, 2016. – 516 с. ISBN 978-966-654-435-6
4. Социальное страхование: Учебн. / Под ред. д.э.н., проф. Н. А. Кричевского. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2007. – 316с.

Навроцька М.В.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

КОНТРАКТ – ОСОБЛИВИЙ ВИД ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Трудовий договір як відповідна позиція взаємовідносин працівника з підприємством щодо виконання певної діяльності є визначальною категорією для трудового договору. Як родове поняття трудовий договір відповідно до чинного законодавства класифікується за окремими ознаками: залежно від специфіки змісту, форми договору, строку дії, порядку укладення.

Окремим видом трудового договору є контракт. Під контрактом сучасна теорія права розуміє угоду, що викликає виникнення, зміну або припинення правових відносин. Частина 3 ст. 21 КЗпП визначає контракт як особливу форму трудового договору [2].

Письмова форма не є «особливою формою» договору. Це окремий вид трудового договору, що укладається на певний строк для виконання роботи, яка носить, як правило, постійний або в будь-якому випадку тривалий характер. Тому не можна вважати контрактом такі договори про працю, які спрямовані не для вирішення окремих поточних питань, що виникають у ході реалізації трудових завдань.

Перевага контракту перед звичайним трудовим договором проявляється у тому, що контракт дозволяє максимально індивідуалізувати кожну конкретну угоду про працю, наповнити її специфічним змістом. Тому контракт повинен бути дійовим засобом поліпшення у договірному порядку правового статусу працівника порівняно із законодавством і колективним договором. Фактично ж він досить часто укладається з протилежною метою, як черговий спосіб порушення трудових прав і свобод людини, обмеження прав працівника в часі[4].

Зміст трудового контракту складають права й обов'язки, що виникли в сторін у результаті договору і які достатні для функціонування трудового правовідносини. Сторони трудового контракту попередньо обговорюють його умови. Одні умови встановлюються угодою сторін, інші утримуються в законі й у силу висновку контракту стають його умовами.

У теорії трудового права розрізняють два види умов трудового договору (у тому числі й контракту як його особливої форми) у залежності від порядку їхнього встановлення. Необхідні умови - це такі, при відсутності яких контракт не може вважатися укладеним і не може реально виникнути трудове правовідношення. До них відносяться умови:

- про місце роботи (підприємство, установа, організація або їхні визначені підрозділи);

- про трудову функцію (коло обов'язків, що доручаються працівникові для виконання; посада, спеціальність, кваліфікація, професія);

- про термін роботи. У нього входить час, із якого працівник почне виконання трудових обов'язків, і термін дії контракту. Підписання сторонами контракту є правовою підставою для видання наказу (розпорядження) про прийом (найманні) його на роботу з дати, встановленої у контракті за згодою сторін. Термін роботи залежить від досягнутої сторонами домовленості.

Контракт може передбачати додаткові пільги, гарантії й компенсації, не передбачені чинним законодавством, за рахунок коштів роботодавця, наприклад, виплату додаткової винагороди, надання матеріальної допомоги до щорічної відпустки і т.п., а також додаткові підстави його розірвання. Основною характерною рисою контракту, що відрізняє його від інших видів трудових договорів, є те, що в контракті, на відміну від останніх, розширене коло умов, установлюваних сторонами самостійно.

Контракт може укладатись на конкретний термін, установлюваний за згодою сторін, або на час виконання визначеної роботи. Після закінчення терміну дії контракту він може бути продовжений, перескладений на новий термін або розірваний. При продовженні дії контракту його умови зберігаються на новий термін, а при переукладанні потрібне узгодження умов контракту [4].

Укладення трудових контрактів має здійснюватися із дотриманням встановленого порядку і форми. Такі норми містяться, крім зазначених постанов, у таких правових

актах: Указі Президента України від 19 червня 1995 р. №459 «Про забезпечення управління майном, що перебуває у загальнодержавній власності»; Типовій формі контракту з працівником, що затверджена наказом Мінпраці України від 15 квітня 1994 р. №23.

Приставаючи до розгляду порядку укладення контракту, необхідно з'ясувати, хто ж є його сторонами. Трудовий контракт, як і трудовий договір – це вольовий двосторонній акт, угода двох суб'єктів, спрямована на встановлення взаємних трудових прав та обов'язків. Згідно із ч. 1 ст. 21 КЗпП трудовий договір укладається між працівником і власником або уповноваженим ним органом чи фізичною особою.

Однією стороною всіх видів трудових договорів незмінно виступає громадянин, який реалізує своє право на працю шляхом укладення договору (ст. 2 КЗпП) і набуває статусу працівника. Останній повинен особисто виконувати взяті на себе трудові обов'язки. Їх не можна здійснювати через представника.

Працівник під час прийому на роботу укладає трудовий контракт з юридичною особою, у разі створення власником підприємства зі статусом юридичної особи, тобто юридична особа (підприємство) виступає як сторона трудового договору (контракту). Підтвердженням тому є п. 1 ст. 15 Закону “Про підприємства”, згідно з яким трудовий колектив становлять всі громадяни, які своєю працею беруть участь в його діяльності на підставі договору (контракту, угоди), а також інших форм, що регулюють трудові відносини працівника з підприємством. Згідно з ч. 2 ст. 2 КЗпП працівники реалізують своє право на працю шляхом укладення трудового договору на підприємстві чи з фізичною особою. Як бачимо, працівник укладає договір (контракт) не з власником майна підприємства, а з підприємством [5].

Відповідно до ст. 24 КЗпП (п. 7 Положення) контракт укладається в письмовій формі і підписується роботодавцем і працівником, якого приймають на роботу. Контракт оформляється у двох примірниках, що мають однакову юридичну силу і зберігаються у кожній із сторін. За згодою працівника копія укладеного з ним контракту може бути передана профспілковому чи іншому органу, вповноваженому працівником представляти його інтереси, для здійснення контролю за дотриманням умов контракту (пункти 7, 8 Положення). Доцільно зазначити в контракті, який конкретно орган здійснюватиме названі функції із захисту інтересів працівника в разі виникнення спору.

Це допоможе не лише працівникові захищати свої права у випадку їх порушення, а й змусить роботодавця уважніше ставитися до виконання умов контракту [4].

Отже, якщо розглядати контракт як виняток із загального правила, то закони, які встановлюють такі винятки, повинні чітко визначати відповідні категорії працівників, щодо яких в обов'язковому порядку здійснюється наймання на роботу за контрактом. Тобто у кожному конкретному випадку той чи інший громадянин, претендуючи на обіймання відповідної посади, має бути готовий до того, що прийом на роботу можливий тільки за контрактом.

Складовою правового механізму усунення економічних, юридичних та організаційних обмежень, що перешкоджають вільному продажу громадянами своєї робочої сили, є контрактна система найму працівників. Нині контрактна форма трудового договору широко застосовується на підприємствах і в організаціях різних форм власності, зокрема, в закладах освіти, науково-дослідних інститутах, засобах масової інформації тощо. Найбільш ефективно вона використовується на спільних підприємствах з участю іноземного капіталу. З метою усунення суперечностей і прогалин у чинному законодавстві Кабінет Міністрів України 19 березня 1994 р. прийняв постанову № 170 “Про впорядкування застосування контрактної форми трудового договору”. Нею затверджене Положення про порядок укладання контрактів при прийнятті (найманні) на роботу працівників (далі – Положення), в якому визначений порядок укладення контрактів при прийнятті на роботу працівників на підприємства, в установи, організації (далі – підприємство) незалежно від форми власності, виду діяльності, а також до громадян. Це Положення не поширюється на керівників підприємств державної форми власності, щодо яких діє постанова Кабінету Міністрів України від 19 березня 1993 р. №203 “Про застосування контрактної форми трудового договору з керівником підприємства, що є у загальнодержавній власності”.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-ВР> .
2. Кодекс законів про працю України з постатейними матеріалами // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. - 1997. - №11-12.
3. Закон України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 р.

4. Барабаш Л. Деякі властивості трудових контрактів // Право України. - 1997. - №8.
5. Баранюк Ю. Особливості змісту трудових контрактів // Право України. - 1998. - №9. - С. 74.
6. Трудове право України: Підручник / За ред. Н.Б. Болотіної, Г.І. Чанишевої. - К.: Т-во «Знання», КОО, 2000.

Носик Ю.П.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

СТОРОНИ ТА ЗМІСТ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Трудовий договір – це двостороння угода. Сторонами трудового договору є працівник і роботодавець – власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа [1].

Стороною трудового договору можуть бути іноземець або особа без громадянства. Стороною трудового договору може бути й релігійна організація.

Умови праці встановлюються за угодою між релігійною організацією та працівником і визначаються трудовим договором, який укладається в письмовій формі. Релігійна організація зобов'язана в установленому порядку зареєструвати трудовий договір. У такому ж порядку реєструються документи, що визначають умови оплати праці священнослужителів, церковнослужителів і осіб, які працюють у релігійній організації на виборних посадах. Громадяни, котрі працюють у релігійній організації за трудовим договором, можуть бути членами профспілки. На громадян, котрі працюють у релігійних організаціях за трудовим договором, поширюється законодавство про працю, як і на працівників державних і громадських підприємств, установ та організацій. На громадян, які працюють на підприємствах, заснованих релігійними організаціями, а також у створених ними добродійних закладах, поширюється законодавство про працю.

Є дві категорії роботодавців – фізичних осіб. Роботодавці, які використовують працю особи для потреб свого особистого господарювання (наприклад, секретар, шофер), а також роботодавці, які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи. На працівників, які уклали трудовий договір з

роботодавцем — фізичною особою, загальні норми трудового законодавства поширюються з урахуванням особливостей, установлених ст. 24-1 КЗпП та іншими нормативно-правовими актами.

Також слід розрізняти зміст трудового договору з усіма його умовами і зміст трудових правовідносин — права й обов'язки їх суб'єктів, визначені трудовим договором і трудовим законодавством. Залежно від порядку встановлення прав та обов'язків є два види умов трудового договору: безпосередні, зміст яких визначається сторонами при укладенні трудового договору; похідні, зміст яких установлений у законах, підзаконних та локальних нормативно-правових актах і які, як правило, не можуть змінюватися угодою сторін. Наприклад, працівники зобов'язані дотримуватися трудової і технологічної дисципліни, вимог нормативних актів про охорону праці, обов'язок роботодавця — своєчасно виплачувати заробітну плату та ін. Ці умови трудового договору обов'язкові для сторін у зв'язку з фактом укладення трудового договору. До обов'язкових умов трудового договору належать:

- умова про прийняття на роботу громадянина та місце роботи (організація, яка розташована на день укладення трудового договору в певній місцевості);

- умова про трудову функцію, яку виконуватиме працівник, де зазначається його посада, професія, спеціальність, кваліфікація;

- умова про час початку роботи (а при укладенні строкового трудового договору і про строк закінчення роботи);

- умова про розмір заробітної плати працівника.

При укладенні трудового договору сторони, крім обов'язкових (основних), можуть визначити додаткові умови трудового договору. Якщо сторони обумовили додаткові умови, то вони теж обов'язкові для сторін трудового договору. Наприклад, сторони можуть обумовити при укладенні трудового договору його строк, випробування, неповний робочий час, сумісництво, а також інші умови трудового договору. Права й обов'язки працівника доповнюються, уточнюються чи конкретизуються стосовно виконуваної ним трудової функції.

Зауважимо, що згідно зі ст. 9 КЗпП умови договорів про працю, які погіршують становище працівників порівняно із чинним законодавством України про працю, є недійсними.

Якщо порушено умову щодо праводієздатності особи, то трудовий договір вважається недійсним. Наприклад, якщо на посаду фармацевта прийняли особу без необхідної освіти, то її мають звільнити з роботи через порушення правил прийняття на роботу. Можна зробити висновок що трудовий договір — це угода сторін, тобто їх взаємне волевиявлення, має на меті встановити між сторонами трудові правовідносини. За трудовим договором до основних обов'язків працівника належить передусім виконання в організації роботи певного роду. Тобто виконання працівником певної трудової функції у загальній колективній праці цієї організації. Трудова функція передбачає роботу за певною професією, спеціальністю, кваліфікацією чи посадою. Тому роботодавець може доручати працівникові, як правило, виконання роботи, визначеної цією угодою. Крім того, працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену угодою, підпорядковуючись внутрішньому трудовому розпорядку. Під внутрішнім трудовим розпорядком розуміють певний режим праці, що забезпечує організовану діяльність працівників, виконання встановленого обсягу праці.

Поняття внутрішнього трудового розпорядку охоплює і виконання в процесі праці розпоряджень роботодавця та інших вимог, які визначають зміст трудової дисципліни. Відносини керівництва й підлеглості встановлюються в процесі праці. Це також характерна ознака внутрішнього трудового розпорядку.

Друга сторона трудового договору — роботодавець — зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату. Крім того, він має забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

Література :

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-ВР> .
2. Кодекс законів про працю України з постатейними матеріалами // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. - 1997. - №11-12.
3. Закон України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 р.
4. Барабаш Л. Деякі властивості трудових контрактів // Право України. - 1997. - №8.
5. Баранюк Ю. Особливості змісту трудових контрактів // Право України. - 1998. - №9. - С. 74.

6. Трудове право України: Підручник / За ред. Н.Б. Болотіної, Г.І. Чанишевої. - К.: Т-во «Знання», КОО, 2000.

Стародубовська С.О.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ЖІНОК В УКРАЇНІ

Умови та безпека праці, їх стан та покращення самостійна і важлива задача соціальної політики будь-якої сучасної промислово розвинутої держави[5].

Відносини з питань праці, в основі яких лежить трудова діяльність особи, характеризуються тим, що несуть в собі певний ризик. Цей ризик зумовлений особливостями (специфічним характером) трудової діяльності особи за трудовим договором. Виконуючи трудову функцію та інші обов'язки за трудовим договором, працівники перебувають під впливом різних чинників, які можуть негативно позначитися на їхньому житті, здоров'ї та працездатності. Тому одним із основних завдань сучасного трудового права і трудового законодавства є забезпечення належної охорони праці працюючих.

Охорона праці - це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності.

Охорона праці є достатньо складним соціально-правовим утворенням, управління яким потребує значних зусиль від держави, соціальних партнерів, сторін трудового

договору. Враховуючи стан розвитку суспільства та держави, охорона праці перебуває у сфері державного управління[3].

До змісту інституту охорони праці входять спеціальні норми, що передбачають додаткові права і гарантії у сфері охорони праці для окремих категорій працівників. Аналізуючи законодавство України можна виділити три такі категорії, а саме: жінки, неповнолітні, особи зі зниженою працездатністю (інваліди).

Правові засади захисту трудових прав жінок, зокрема у сфері охорони праці, визначені як у національних, так і міжнародних правових актах. Європейська соціальна хартія (переглянута), ратифікована із заявами Законом України від 14.09.2006 № 137-V, встановлює, що з метою забезпечення ефективного здійснення права працюючих жінок на охорону материнства сторони зобов'язуються: 1) забезпечити працюючим жінкам відпустку на період до і після пологів загальною тривалістю не менше 14 тижнів або з оплатою такої відпустки, або з виплатою достатньої допомоги по соціальному забезпеченню, або з наданням допомоги за рахунок державних коштів; 2) вважати незаконним, якщо роботодавець надсилає жінці попередження про звільнення з роботи у період від дати повідомлення нею свого роботодавця про вагітність до закінчення її відпустки по вагітності та пологам або якщо він робить попередження про звільнення у такий час, що воно втрачає чинність у цей період; 3) забезпечити матерям, що мають грудних дітей, перерви, тривалість яких достатня для годування дитини; 4) регламентувати залучення до робіт у нічний час вагітних жінок, жінок, які нещодавно народили дитину, і жінок, що годують своїх грудних дітей; 5) заборонити застосування праці вагітних жінок, жінок, які нещодавно народили дитину, і жінок, що годують своїх грудних дітей, на підземних гірничих роботах і всіх інших роботах, які протипоказані жінкам у зв'язку з небезпечними, шкідливими для здоров'я або важкими умовами праці, і вжити відповідних заходів для захисту трудових прав цих жінок.

У розвиток зазначених вище положень у ст. 24 Конституції України закріплено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній

підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці та здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною та моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям. З огляду на вказане, роботодавець зобов'язаний: створювати умови праці, які дозволяють б жінкам і чоловікам здійснювати трудову діяльність на рівній основі; забезпечувати жінкам і чоловікам можливість суміщати трудову діяльність із сімейними обов'язками; здійснювати рівну оплату праці жінок і чоловіків при однаковій кваліфікації та однакових умовах праці; вживати заходів щодо створення безпечних для життя та здоров'я умов праці; вживати заходів щодо унеможливлення випадків сексуальних домагань.

З метою забезпечення створення безпечних для життя та здоров'я жінок умов праці у трудовому законодавстві України встановлена заборона застосування праці жінок на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах, крім деяких підземних робіт (нефізичних робіт або робіт по санітарному та побутовому обслуговуванню). Забороняється також залучення жінок до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми. Вказане положення знайшло належне відображення у ст. 174 КЗпП України, яка визначила роботи, на яких забороняється застосування праці жінок, а також в аналогічній нормі ч. 1 ст. 10 Закону України «Про охорону праці».

Вагітним жінкам відповідно до медичного висновку знижуються норми виробітку, норми обслуговування або вони переводяться на іншу роботу, яка є легшою і виключає вплив несприятливих виробничих факторів, із збереженням середнього заробітку за попередньою роботою.

З моменту встановлення вагітності жінки не повинні залучатися до робіт, що вимагають значного нервово-емоційного напруження, особливо пов'язаних із небезпекою вибуху, аварії тощо, із ризиком для свого життя та життя інших людей. До вирішення питання про надання вагітній жінці відповідно до медичного висновку іншої роботи, яка є легшою і виключає вплив несприятливих виробничих факторів, вона підлягає звільненню від роботи зі збереженням середнього заробітку за всі пропущені внаслідок цього робочі дні за рахунок підприємства, установи, організації.

Жінки, які мають дітей віком до трьох років, у разі неможливості виконання попередньої роботи переводяться на іншу роботу зі збереженням середнього заробітку за попередньою роботою до досягнення дитиною віку трьох років. Якщо заробіток осіб, зазначених вище, на легшій роботі є вищим, ніж той, який вони одержували до переведення, їм виплачується фактичний заробіток[4].

Таким чином, охорона праці жінок являється важливим інститутом трудового права, котрий диференціює цілий комплекс правових норм у регулюванні взаємовідносин працівників – жінок з роботодавцем з додержанням специфіки жіночої праці. Слід зауважити, що охорона праці жінок вимагає у сучасних умовах вдосконалення як нормативного, так і організаційного. Мова йде про доречність прийняття окремого закону щодо охорони праці жінок чи, принаймні, виділення норми щодо такої охорони в окремий розділ. Наявність такого механізму захисту законних прав та інтересів жінок дозволяє у повній мірі реалізувати державні програми у сфері розвитку праці жінок, яка тісно пов'язується з веденням домашнього господарства, вихованням дітей. Рівень захисту жінок у тому чи іншому суспільстві свідчить про зрілість держави, розвиненість її державно-правових інститутів та рівень суспільно-правової свідомості.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-ВР>
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII
3. Охорона праці: Пожарова О.В. навч. - метод. посібник. Одеса. 2021. (Сер. «Навчально-методичні посібники»). 80 с.

Тесля К.О.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ПРОЦЕДУРА УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Здійснення в Україні демократичних, ринкових перетворень з питань праці вимагає переосмислення традиційних підходів до процедури укладення трудового договору як важливої складової реалізації особою права на працю, розвитку ринку праці. Як відомо, право на працю відображає соціально-економічні виміри розвитку суспільства і держави, механізми забезпечення особою своїх потреб та інтересів [1, с. 9–10].

Як показує міжнародний та вітчизняний досвід, стратегія розвитку суспільства і держави в напрямку забезпечення сучасної політики зайнятості, розвитку ринку праці, наявність дієвих механізмів укладення трудового договору є ключовими передумовами забезпечення сталого і стабільного розвитку. Сфера відносин з питань укладення трудового договору залишається чи не найбільш декларативною з позиції правового регулювання. Кодекс законів про працю (далі – КЗпП) регламентує відносини щодо укладення трудового договору (ст. 21–29) [2] переважно декларативно, що не відповідає стану розвитку суспільства і держави.

По-перше, конституційне визнання та закріплення права на працю (ст. 43 Конституції України) [3] не передбачає дієвих механізмів його реалізації та правового забезпечення, ускладнене наявною системою обмежень. Доречно наголосити, що вже саме визначення терміна «трудоий договір» як угоди між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін (ст. 21 КЗпП України), є достатньо громіздким та таким, що не дозволяє розвивати конструктивні механізми реалізації права на працю.

По-друге, норми КЗпП та інших актів трудового законодавства України з питань укладення трудового договору є достатньо нечіткими та фрагментарними.

По-третє, формально-декларативною є система стадій укладення трудового договору, яка ускладнена відсутністю ефективної моделі ринку праці.

По-четверте, неефективною є система гарантій щодо укладення трудового договору. За змістом КЗпП України (ст. 22) забороняється необґрунтована відмова в прийнятті на роботу.

Насамперед, слід констатувати, що трудовий договір являє собою складний механізм поєднання потреб та інтересів працівника і роботодавця з питань праці. Можна погодитися з професором О. І. Процевським, який наголошує, що праця – джерело існування людини [4, с. 52]. Професор В. І. Прокопенко свого часу наголошував, що трудовий договір спрямований на погодження всіх умов трудових відносин [5, с. 219]. Тому за своєю суттю трудовий договір є правочином, за яким його сторони (працівник і роботодавець) фіксують істотні та факультативні умови. Таким чином, процедура укладення трудового договору тісно пов'язана з механізмом узгодження його умов, форми, їх належною фіксацією, а також набранням чинності таким правочином.

Оскільки одним із принципів укладення трудового договору є свобода праці, то кожна зі сторін визначає ті умови, які для неї є найбільш прийнятні. Це повною мірою стосується істотних і факультативних умов трудового договору. Разом з тим гарантії та обмеження лише частково визначені у КЗпП України, а переважно конкретизуються в актах трудового законодавства, підставі колективного договору.

При укладенні трудового договору особа – майбутній працівник має подати необхідні документи [6, с. 173]. За змістом КЗпП України при укладенні трудового договору громадянин зобов'язаний подати паспорт або інший документ, що посвідчує особу, трудову книжку, а у випадках, передбачених законодавством, – також документ про освіту (спеціальність, кваліфікацію), про стан здоров'я та інші документи.

Сторони трудового договору мають погодити істотні умови (умови про трудову функцію, місце роботи, оплату праці, час початку роботи) і факультативні умови (наприклад, умова про строк трудового договору, застосування випробувального терміну, робоче місце тощо). При цьому доречно наголосити, що без погодження істотних умов трудовий договір вважатиметься неукладеним і не може тягти відповідні правові наслідки.

Сторони мають узгодити форму укладення трудового договору. За змістом КЗпП України трудовий договір укладається в усній формі (ст. 24). Характеризуючи укладення трудового договору в усній формі, доречно підкреслити, що процедура оформляється шляхом:

- подачі заяви, інших відповідних документів зі сторони майбутнього працівника;
- видання наказу чи розпорядження роботодавця або уповноваженого ним органу про зарахування працівника на роботу;

- ознайомлення працівника із зазначеним вище наказом чи розпорядженням роботодавця або уповноваженого ним органу про зарахування працівника на роботу;
- повідомлення центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування про прийняття працівника на роботу в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Характеризуючи укладення трудового договору в письмовій формі, слід констатувати, що відповідна процедура передбачає:

- подання заяви та інших відповідних документів зі сторони майбутнього працівника;
- оформлення істотних і факультативних умов в окремий правовий документ (трудоий договір), який підписується сторонами;
- видання наказу чи розпорядження роботодавця або уповноваженого ним органу про зарахування працівника на роботу, який має відповідати змісту письмового трудового договору;
- ознайомлення працівника із зазначеним вище наказом чи розпорядженням роботодавця або уповноваженого ним органу про зарахування працівника на роботу;
- повідомлення центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування про прийняття працівника на роботу в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Національний та міжнародний досвід, основними тенденціями вдосконалення процедури укладення трудового договору є проведення якісної і системної, суспільно схваленої кодифікації трудового законодавства та ухвалення ТК, на підставі якого:

- має бути вироблено дієвий, доступний і прозорий механізм укладення трудового договору за паритетної участі працівника і роботодавця;
- має бути запроваджено письмову форму трудового договору;
- особа – майбутній працівник до моменту підписання трудового договору має бути проінформована про умови праці, пільги, гарантії та обмеження;
- роботодавець має обов'язково видати працівникові примірник трудового договору, примірник наказу про зарахування на роботу, роз'яснити працівникові його права та обов'язки, гарантії, пільги та обмеження.

Після укладення трудового договору перед допуском до роботи, власник або уповноважений ним орган зобов'язаний роз'яснити працівнику його права й обов'язки та проінформувати під розписку про:

- умови праці, наявність на робочому місці, де він буде працювати небезпечних і шкідливих виробничих факторів та можливі наслідки їхнього впливу на здоров'я
- права на пільги і компенсації за роботу в таких умовах відповідно до чинного законодавства і колективного договору;
- ознайомити працівника з правилами внутрішнього трудового розпорядку і колективним договором;
- визначити працівнику робоче місце та забезпечити його необхідними для роботи засобами;
- проінструктувати працівника з техніки безпеки, гігієни праці та протипожежної охорони.

Працівник повинен виконувати доручену йому роботу особисто і не має права передоручати її виконання іншій особі, а власник не має права вимагати від працівника виконання роботи, не обумовленої трудовим договором.

В залежності від терміну, трудовий договір може бути:

- безстроковим, що укладається на невизначений строк;
- на визначений строк, встановлений за погодженням сторін;
- таким, що укладається на час виконання певної роботи.

Строковий трудовий договір укладається у випадках, коли трудові відносини не можуть бути встановлені на невизначений строк з урахуванням характеру наступної роботи, або умов її виконання, або інтересів працівника та в інших випадках, передбачених законодавчими актами.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-ВР>
2. Попов С.В. Правовий механізм реалізації конституційного права на працю в сучасних умовах: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05 / С.В. Попов; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України – К., 2010. – 32 с.

3. Кодекс законів про працю України: від 10 грудня 1971 року №322-VII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. - №50. – Ст.375.
4. Процевський О.І. Методологічні засади трудового права: монографія / О.І. Процевський. – Харків: ХНАДУ, 2014. – 260 с.
5. Прокопенко В. І. Трудове право України: підручник / В. І. Прокопенко – Видання друге, стереотипне. – Харків: Консум, 2000. – 480 с.
6. Іншин М. І. Трудове право України: підручник / М. І. Іншин, В. І. Щербина. – Харків: Диска плюс, 2014. – 500 с.

Вдовиченко В.Д.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Проблема створення нешкідливих та безпечних умов праці існувала в Україні давно, про що свідчить статистика нещасних випадків: ще 15-20 років тому на виробництві загинуло близько 4 тисяч чоловік – у 1,6 разів більше ніж тепер. І а сьогодні у нас ймовірність травматизму та професійних захворювань у 5-8 разів вище, ніж в інших промислово розвинених країнах європейського союзу. За розрахунками Німецької ради підприємців наслідки нещасних випадків коштують у 10 разів дорожче, ніж вартість заходів щодо їх попередження.

В Україні, враховуючи мізерні витрати на заходи з охорони праці, ця різниця ще більша. Фахівці Міжнародної організації праці (МОП) підраховали, що економічні витрати, пов'язані з нещасними випадками, складають 1% світового валового національного продукту. На ці кошти, орієнтовно, можна забезпечити харчування протягом року близько 75 млн. людей. Технічний прогрес постійно, мов тінь, супроводжують техногенні аварії та нещасні випадки. За статистичними даними МОП

кількість нещасних випадків на виробництві у світі неухильно зростає, і становить на теперішній час приблизно 125 млн. Щорічно.

Статистичні дані свідчать, що:

- кожні 3 хвилини внаслідок виробничої травми чи професійного захворювання у світі помирає одна людина;

- в Україні внаслідок травм кожні 5 годин помирає одна людина;

- кожної секунди у світі на виробництві травмується 4 людини;

- в Україні кожні 8 хвилин травмується одна людина;

- кожного місяця у світі на виробництві травмується така кількість людей, яка дорівнює населенню Парижа.

На думку іноземних фахівців, які за програмою МОП проводили дослідження в Україні, велика кількість нещасних випадків зі смертельними наслідками пояснюється п'ятьма основними причинами: незадовільною підготовкою робітників і роботодавців з питань охорони праці; відсутністю належного контролю за станом безпеки на робочих місцях та виконання встановлених норм; недостатнім забезпеченням працюючих засобами індивідуального захисту; повільним впровадженням засобів та приладів колективної безпеки на підприємствах; спрацьованістю (у деяких галузях до 80%) засобів виробництва [1].

В Конституції України (ст. 43) зазначено: “Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Використання примусової праці забороняється. Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється. Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення. Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом” [2].

Також згідно статті 153 КЗпП: на всіх підприємствах, в установах, організаціях створюються безпечні і нешкідливі умови праці. Забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці покладається на власника або уповноважений ним орган. Власник або

уповноважений ним орган повинен впроваджувати сучасні засоби техніки безпеки, які запобігають виробничому травматизмові, і забезпечувати санітарно-гігієнічні умови, що запобігають виникненню професійних захворювань працівників. Власник або уповноважений ним орган не вправі вимагати від працівника виконання роботи, поєднаної з явною небезпекою для життя, а також в умовах, що не відповідають законодавству про охорону праці. [3].

Важливе значення серед факторів, які зумовлюють виробничий травматизм, мають попередні нещасні випадки, психофізіологічний стан потерпілих. При цьому несприятливий психофізіологічний стан може бути пов'язаний як з об'єктивними причинами (погана організація праці), так і суб'єктивними, залежними від особливостей особистого стану потерпілих (необережність, поспіх, втома, роздратування, ризик тощо) [4].

Згідно ст. 26 Закону “Про охорону праці” роботодавець зобов'язаний відшкодувати збитки, завдані порушенням вимог охорони праці іншим юридичним чи фізичним особам. Роботодавець також відшкодує витрати на проведення робіт з рятування потерпілих під час аварії та ліквідації її наслідків, на розслідування і проведення експертизи причин аварії, нещасного випадку або професійного захворювання, на складання санітарно-гігієнічної характеристики умов праці осіб, які проходять обстеження щодо наявності професійного захворювання, а також інші витрати, передбачені законодавством [5].

Згідно ст. 5 ЗУ “Про охорону праці” зазначається, що усі працівники згідно із законом підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності [6].

Займатися профілактикою виробничого травматизму і профзахворювань необхідно щодня. Проте часто роботодавці звертають увагу на умови праці лише після того, як з їхніми працівниками стається біда. Вкрай необхідно, щоб запрацював основний принцип державної політики в галузі охорони праці – пріоритет життя і здоров'я працівників, повної відповідальності роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці, який закладений у ст. 4 Закону України “Про охорону праці” [7].

Для покращення умов та охорони праці в Україні Держгірпромнагляду разом з іншими центральними органами виконавчої влади потрібно:

- вжити заходи з підвищення ефективності наглядової функції, що буде сприяти зменшенню кількості порушень вимог нормативних актів з безпеки та гігієни праці;

- забезпечити подання законопроекту про застосування штрафних санкцій за порушення законодавства про охорону праці, що підвищить відповідальність роботодавців за виконання вимог законодавства про охорону праці;

- збільшити рівень заробітної плати інспекторському складу Держгірпромнагляду, що підвищить їх зацікавленість у досягненні кінцевих результатів – зменшення рівнів травматизму на виробництві, поліпшення умов та безпеки праці;

- розробити програму підготовки державних службовців-інспекторів з питань охорони праці, що поліпшить виконання ними наглядових функцій [8].

Отже, питання охорони праці складне і досить відповідальне. Адже за ним життя і здоров'я людей, які своєю працею створюють для держави та нації матеріальні блага. Як показує світовий досвід, безпека праці є основною гарантією стабільності, якості та ефективності будь-якого виробництва. До того ж відсутність нещасних випадків позначається на професійній активності працюючих, на моральному кліматі в колективі, а отже і на ефективності та продуктивності праці, скорочує витрати на пільги та компенсації за роботу в шкідливих і небезпечних для здоров'я умовах.

Література:

1. Конституція України зі змінами 2021 №254к/96-ВР від 28.06.1996, редакція від 01.01.2020.

2. Зигмунт Л.С. Сучасний стан охорони праці в Україні та за кордоном, - 2020., С. 56.

3. КЗпП із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 8474-10 від 27.02.85; Законами № 3694-12 від 15.12.93, № 5462-VI від 16.10.2012.

4. Виноградов О. В. Охорона праці. Аналіз стану охорони праці в Україні / О. В. Виноградов // Статистика України. - 2011. - №3. - С. 31-35.

Бокша А. В.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

ПРОБЛЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Заробітна плата, як основне джерело задоволення матеріальних і духовних потреб працівників та членів їх сімей, являється важливою економічною та юридичною категорією. Оплата праці як юридична категорія, як важливий елемент трудових правовідносин характеризується наступними ознаками:

- вона виплачується у відповідності з кількістю і якістю вкладеної праці, з врахуванням особистого трудового внеску працівника і кінцевих результатів праці підприємства;
- вона виплачується на підставі централізованих і локальних норма, що встановлені попередньо;
- вона виплачується в грошовій формі;
- вона виплачується в розмірі, що не обмежується максимальним.

Таким чином, оплата праці – це будь-який заробіток, обчислений, як правило, в грошовому виразі, який за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану роботу або надані послуги.

Заробітна плата – надзвичайно важливий соціально-економічний показник, адже вона є основним джерелом доходів домогосподарств і відіграє визначальну роль в забезпеченні економічного зростання та підвищенні добробуту громадян як у розвинутих країнах, так і в країнах, що розвиваються, зокрема і в Україні.

Загальновідомо, що вітчизняний рівень оплати праці орієнтується на мінімальну заробітну плату, а її рівень у порівнянні з розвинутими європейськими країнами вважається одним із найнижчих [5]. Її розмір визначається з урахуванням вартісної величини прожиткового мінімуму з поступовим зближенням рівнів цих показників у міру стабілізації та розвитку економіки країни, рівня середньої заробітної плати по Україні за рік і за місяць.

Реальна заробітна плата є показником реальних доходів населення, оскільки характеризує купівельну спроможність номінальної заробітної плати під впливом змін споживчих цін на товари та послуги, рівня податків й обов'язкових платежів.

Основною об'єктивною причиною несвоєчасної виплати українським громадянам винагороди за працю є економічна криза, що спричинила проблему нереалізованої

продукції і відповідно проблему відсутності коштів для виплати заробітної плати. Руїнування транспортної інфраструктури на Донбасі, наближення вогневих зіткнень до основних виробничих площ спричинило уповільнення виробничих процесів на великих і середніх підприємствах, що також стало вагомою причиною невиконання заробітної плати населенню. Однак, користуючись і без того складним становищем у країні, деякі власники підприємств фактично економлять, не виплачуючи заробітну платню своїм працівникам [6].

Таким чином, як виявило дослідження, сьогодні в Україні існують такі проблеми у сфері оплати праці:

- надто низький рівень номінальної та реальної мінімальних заробітних плат, порівняно із зазначеними показниками розвинутих європейських країн;
- «замороження» мінімальних соціальних стандартів, у тому числі і мінімальної заробітної плати, стримування їх подальшого підвищення, незважаючи на значну інфляцію;
- перевищення темпу зростання споживчих цін, порівняно із темпом зростання номінальної заробітної плати, стримування їх подальшого підвищення, незважаючи на значну інфляцію;
- значна диференціація рівня середньої заробітної плати за видами економічної діяльності та регіонами;
- стрімке падіння середньомісячної заробітної плати в іноземному еквіваленті на тлі масштабної девальвації національної валюти.

Правове регулювання оплати праці здійснюється трьома способами: централізованим (державним), локалізованим та договірним.

Держава здійснює регулювання оплати праці шляхом встановлення мінімальної заробітної плати; норм і гарантій в оплаті праці; міжгалузевих співвідношень в оплаті праці; умов визначення частини прибутку, що спрямовується на оплату праці; умов і розмірів оплати праці в бюджетних організаціях; максимальних розмірів посадових окладів керівників державних підприємств і т.д.

Мінімальна заробітна плата – це встановлений державою розмір заробітної плати, нижче якого не може провадитися оплата за фактично виконану найманим працівником повну місячну норму праці. До мінімальної заробітної плати не включаються доплати, надбавки, заохочувальні та компенсаційні виплати.

Норми оплати праці (за роботу в надурочний час – ст.106 КЗпП; у святкові, неробочі та вихідні дні – ст.107; в нічний час – ст.108; за час простою, який мав місце не з вини працівника – ст.113; при виготовленні продукції, що виявилася браком не з вини працівника – ст.112; неповнолітніх працівників і т.п.) і гарантії для працівників (оплата щорічних відпусток, за час виконання державних обов'язків, для переведених за станом здоров'я на легшу нижче оплачувану роботу, для вагітних жінок і жінок, які мають дітей у віці до 3-х років і т.п.) встановлюються КЗпП та іншими нормативними актами.

Договірне регулювання оплати праці найманих працівників підприємств здійснюється на основі системи тарифних угод, що укладаються на міжгалузевому (генеральна тарифна угода), галузевому (г. т. у.), виробничому (тарифна угода, як складова частина колективного договору) рівнях [4].

Тарифна угода – це договір між представниками сторін переговорів з питань оплати праці та соціальних гарантій.

Норми генеральної тарифної угоди обов'язкові для врахування на подальших рівнях колективних переговорів; норми галузевої, регіональної т.у. – на виробничому рівні, як мінімальні гарантії.

На Україні в даний час використовується тарифна система оплати праці – це сукупність взаємопов'язаних елементів: тарифної сітки, тарифних ставок, схем посадових окладів і тарифно-кваліфікаційних характеристик. Вона використовується для розподілу робіт і працівників залежно від їх, відповідно, складності та кваліфікації за розрядами тарифної сітки і є основою формування та регулювання заробітної плати.

При тарифній системі діють дві форми оплати праці: відрядна і годинна, які включають ряд систем для різних організаційно-технічних умов виробництва.

Оплата праці може визначатися контрактом, тобто угодою сторін трудового договору.

В даний час економічні, правові та організаційні засади оплати праці визначаються Декретом КМУ від 31 грудня 1992 року №23 «Про оплату праці»[2].

Оплата праці складається з основної заробітної плати і додаткової оплати праці.

Основна заробітна плата працівника залежить від результатів його праці й визначається тарифними ставками, відрядними розцінками, посадовими окладами, а також надбавками і доплатами в розмірах, встановлених законодавством. Додаткова оплата праці залежить від результатів господарської діяльності підприємства й

встановлюється у вигляді премій, винагород, інших заохочувальних і компенсаційних виплат, а також надбавок і доплат, які не передбачені законодавством, або понад розміри, встановлені законодавством.

Оплата праці працівників, які виконують роботи (надають послуги), не властиві основній діяльності галузі, провадиться за умовами, визначеними тарифними угодами по тих галузях, до яких ці підрозділи відносяться за характером виробництва.

Форма виплати заробітної плати може бути різною: в грошових знаках, банківськими чеками, частково натурою, крім спиртних напоїв та наркотичних речовин [3].

Заробітна плата грошовими знаками виплачується працівникам регулярно в робочі дні в строки, встановлені УКУД, але не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує 16 днів.

Отже, сьогодні Україна вкотре опинилася на межі економічного виживання. Теперішнє наростання негативних наслідків у економіці, гострі політичні та соціальні реакції суспільства є наслідками системних вад державного управління, державного управління, дисбалансу структури державної влади в Україні та порушення основних конституційних прав і свобод людини, зокрема і у сфері оплати праці. Як виявило дослідження, динаміка основних показників оплати праці не забезпечує надійного підґрунтя для зростання добробуту громадян.

Не менш важливою за умов стихійного зростання цін на споживчі товари і послуги є проблема незмінності рівнів мінімальних соціальних стандартів і стримування їх подальшого підвищення.

Література:

1. Кодекс законів про працю України – 1971 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 8474-10 від 27.02.85; Законами № 3694-12 від 15.12.93, № 5462-VI від 16.10.2012.
2. Думанська В. Оплата праці: українські проблеми на тлі світових тенденцій / В. Думанська // Україна: аспекти праці. – 2015. - №2. – С.35 – 40.
6. Кравчук Л.С., Бесчастна Т.В. Заробітна плата на сучасному ринку праці України / Л. С. Кравчук, Т. В. Бесчастна // Вісник ПТАА: економічні науки – 2011. - №2. – Т.3. – С. 255 - 258.

Швецова Р.М.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ЗДІЙСНЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН У СФЕРІ ЗАСТОСУВАННЯ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Забезпечення трудових прав людини і громадянина є одним із найважливіших напрямів діяльності держави на шляху до реалізації юридичного механізму закріплення соціально-економічних цінностей. Останній є основою формування правової соціальної держави в процесі виконання задекларованих нормами національного та міжнародного права стандартів дотримання прав і свобод людини для забезпечення гідного життя та розвитку особистості. Закріплення в законодавстві України як соціальної держави [1] визначає послідовне та багатоаспектне виконання поставлених завдань щодо дотримання комплексу прав, які характеризують найважливіші аспекти функціонування громадянина в державі. Сучасні особливості розвитку нашої держави в умовах політичної та економічної кризи, урізноманітнення форм власності, процесу впровадження оновлених методів взаємодії між роботодавцем та працівником і нових форм трудової діяльності, вдосконалення ринкових відносин, формування ринку праці в умовах свободи підприємницької діяльності актуалізують перегляд та дослідження комплексу трудових прав у системі основних прав людини і громадянина. Прийняття нового Трудового кодексу України має визначити та закріпити вичерпний перелік трудових прав громадян, однак наразі законодавство у сфері захисту трудових прав є застарілим та потребує своєчасного перегляду з метою усунення недоцільних та неефективних в умовах ринкової економіки норм радянського періоду і приведення нормативно-правової бази у відповідність до сучасних міжнародних стандартів.

Дослідження трудових прав було здійснено багатьма науковцями, серед яких: М. Г. Александров, Н. Б. Болотіна, В. В. Жернаков, М. І. Іншин, І. Я. Кисельов, Л. В. Котова, Є. В. Краснов, Р. З. Лівшиць, М. В. Лушнікова, А. М. Лушніков, К. Ю. Мельник, П. Д. Пилипенко, О. І. Процевський, Г. І. Чанишева, О. М. Ярошенко та ін. Закріплення і реалізація трудових прав як елементу цілісної системи гарантованих державою прав і

свобод людини неможливе без глибокого теоретичного аналізу існуючих положень щодо прав людини і громадянина на працю, розгляду їх сутності та впливу на правове положення суб'єктів трудового права. Правова характеристика трудових прав особи у державній організації суспільства є визначальним фактором, який розвивається відповідно до історичних етапів діяльності правових інститутів та характеризується поступовим виокремленням та розширенням прав і свобод у сфері праці. Шарль Фур'є у своїх працях ще на початку XIX ст. визначав право людини і громадянина на працю як природне та прямо пов'язане із правом на життя. Автор аргументував: «Ми провели сторіччя в смішних суперечках про права людини, не попіклувавшись про пізнання найбільш важливого права на працю, без якого інші права нічого не варті... Наші письменники забули дати визначення та визнати вирішальним право на працю, без якого інші – тільки жорстока насмішка» [2, с. 17].

Визначаючи трудові права як первісні та основоположні в діяльності людини, вчений підкреслював найважливіше значення трудових прав як вирішальних для формування системи всіх інших прав у суспільстві. Трудові права виступають основними правами, які впливають на забезпечення інших прав людини на самореалізацію та в широкому розумінні на життя, тому що людина як громадянин певної держави та як суспільна істота забезпечує свою життєдіяльність саме шляхом праці.

У свою чергу, С. А. Іванов та Р. З. Лівшиць відзначали основоположність трудових прав та їх ключове значення для дотримання інших прав людини і громадянина, визначаючи трудові права як природні та фундаментальні. Однак ураховуючи період соціалізму та пануючої ідеології, яка передбачала доктринальне поєднання загального обов'язку працювати і проголошення державою прав, поняття «свобода праці» та «загальність праці» злились, що аргументується тим, що соціалізм, ураховуючи працю як природне невід'ємне право людини, прояв її нормального стану та сутності, зобов'язує кожну людину і громадянина працювати, забезпечуючи загальність праці [3, с. 88]. Таким чином, поняття свободи праці проявлялося через певну можливість вибору людиною сфери діяльності, місця роботи, роду занять. Такі твердження були сформульовані в радянські часи, а в сучасних умовах є такими, що характеризуються певною мірою фіктивністю по відношенню до категорії «трудові

права», оскільки містять у собі утвердження примусу працювати, який частково прийнятний лише для фактичних відносин між роботодавцем і працівником.

Схожу позицію висловлює Н. Б. Болотіна, формулюючи поняття трудових прав на працю як фундаментальних прав людини, які гарантуються та закріплені міжнародними нормативно-правовими актами і визнаються всіма світовими державами. Трудові права відображають необхідність людини створювати та користуватися джерелами матеріального існування для забезпечення власного блага та добробуту своєї родини, сприяють реалізації творчих можливостей та вираженню індивідуальності особою [4, с. 30]. Трудові права є втіленням потреб та інтересів суспільства.

Трудові права є основними, здебільшого активними та індивідуальними правами, оскільки безпосередньо мають значення для життєзабезпечення людини. Визначення трудових прав як активних характеризує їх як такі, що потребують вчинення працівником певних цілеспрямованих дій активного характеру, таких як: власне вибір професії та навчання певним трудовим навичкам, пошук роботи самостійно або шляхом звернення до центру зайнятості, використання на власний розсуд вільного від роботи часу, здійснення права на відпочинок та відновлення працездатності, необхідності звертатися за захистом порушених прав до органів, які мають спеціальні повноваження для розгляду трудових спорів тощо. Індивідуальний характер трудових прав проявляється в тому, що передумовою виникнення відносин у сфері праці є саме взаємодія роботодавця та найманого працівника, який реалізує своє право на працю.

В. В. Єгоров формулює визначення трудових прав людини як категорію, що відображає потребу людини у праці, що існує як у формі ідей, певного роду вимог громадянина до держави та суспільства, які можуть бути як проголошеними, так і законодавчо закріпленими можливостями з приводу задоволення цієї потреби. На його думку, важливість трудових прав та їх специфіка визначається тією роллю, яку відіграє праця у житті людей [5, с. 8]. Трудова діяльність є невід'ємною частиною людського буття та сучасної життєдіяльності.

Таким чином, трудові права в системі основних прав людини і громадянина можна визначити як сукупність природних, невідчужуваних прав людини як члена суспільства, певного суспільного об'єднання, держави з приводу законодавчого закріплення на рівні міжнародних, державних локальних нормативних актів

можливостей використовувати свої природні та набуті знання і навички у сфері трудової діяльності.

Отже, трудові права виражають взаємодію держави і громадян по гарантуванню доцільних, законодавчо закріплених та нормативно визначених правил поведінки в суспільстві, трудовому колективі, між сторонами трудових правовідносин. Сучасні умови ринкової економіки актуалізують посилення державного і локального регулювання ринку найманої праці та контролю за виконанням задекларованих прав у трудовій сфері. Реалізація громадянами України своїх трудових прав у різних формах здійснення трудової діяльності сприятиме утвердженню принципу соціального партнерства і соціального діалогу як системи захисту та взаємодії між працівником і роботодавцем, трудовим колективом, державою.

Література:

1. Конституція України: Конституція Верховної Ради України від 28.06.1996 № 254к/96-вр // Відом. Верхов. Заради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Фур'є Ш. Вибрані твори / Ш. Фур'є. - М.: Наука, 1954. - Т. 3. - 525 с.
3. Іванов С. А. Особистість у радянському трудовому праві / С. А. Іванов, Р. З. Лівшиць. - М., 1982. - 232 с.
4. Болотіна Н. Б. Трудове право України: підручник / Н. Б. Болотіна. - 4-ті вид., Стер. - К.: Вікар, 2006. - 725 с.
5. Єгоров В. В. Право на працю робітників і службовців: теорія та практика / В. В. Єгоров. - М.: Наука, 1986. - 116 с.

Канарьова О.С.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ТРУДОВА ДИСЦИПЛІНА ТА СПОСОБИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Вивчення трудової дисципліни в умовах підприємства є актуальною темою. Адже якщо трудова дисципліна буде відсутня то виробничий процес буде перетворений в хаос.

У літературі поняття дисципліни праці як правової категорії розглядається в чотирьох аспектах: як один з основних принципів трудового права; як елемент трудового правовідношення; як інститут трудового права; як фактична поведінка, тобто рівень дотримання усіма працюючими на виробництві дисципліни праці.[2]

Як принцип трудового права дисципліна праці передбачає:

- 1) обов'язок працівника дотримуватися трудової дисципліни;
- 2) право роботодавця вимагати від працівника виконання обов'язків, установлених чинним законодавством про працю, трудовим договором.

Як елемент трудових правовідносин трудова дисципліна проявляється:

- 1) у встановленні обов'язку працівника згідно з трудовими правовідносинами підпорядковуватися дисципліні праці в організації, правилам внутрішнього трудового розпорядку;
- 2) в індивідуалізації (персоніфікації) трудових обов'язків у зв'язку з укладеним трудовим договором.

Як фактична поведінка працівників — рівень дотримання працівниками організації внутрішнього трудового розпорядку в організації, дисципліни праці.

Як інститут трудового права трудову дисципліну потрібно зрозуміти як сукупність правових норм, котрі регулюють внутрішній трудовий розпорядок, встановлюють трудові обов'язки працівників і власника або уповноваженого ним органу, визначають заходи заохочення за успіхи у праці. Що ж стосується відповідальності за винне невиконання трудових обов'язків, то норми, котрі передбачають дисциплінарну відповідальність працівника, утворюють окремий правовий інститут у трудовому праві. Трудова дисципліна – система правових норм, що регулюють внутрішній трудовий розпорядок, встановлюють трудові обов'язки працівників та роботодавця, визначають заохочення за успіхи в роботі й відповідальність за невиконання цих обов'язків.

Згідно зі ст. 21 КЗпП, працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену угодою, з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядкові. Технологічна дисципліна праці – дотримання у процесі трудової діяльності встановлених законодавством технічних правил.

Виробнича дисципліна – дотримання трудової дисципліни, а також технологічної дисципліни, забезпечення ритмічної роботи організації, порядку на виробництві.

Трудову дисципліну у ракурсі управління персоналом характеризують такі елементи:

- чесна й сумлінна праця;
- своєчасне й точне виконання розпоряджень власника (уповноваженого ним органу);
- підвищення продуктивності праці; поліпшення якості продукції;
- виконання технологічної дисципліни; додержання вимог охорони праці;
- дотримання техніки безпеки та виробничої санітарії;
- збереження та зміцнення власності підприємств, установ, організацій.

Трудова дисципліна забезпечується методами переконання, заохочення, а іноді примусу. Основними є метод переконання, спрямований на виховання відповідних якостей працівників, а також метод заохочення, тобто морального й матеріального стимулювання. Метод переконання, спрямований на виховання відповідних якостей працівників, а також метод заохочення, тобто морального й матеріального стимулювання. Заохочення працівника є визнанням його професіоналізму та вираженням з боку власника поваги. Тому такий метод застосовується в разі досягнення високих трудових показників, поліпшення якості продукції, ефективності праці, творчого підходу до трудової діяльності. Власником (уповноваженим ним органом) спільно з профкомом (органом, уповноваженим на представництво трудового колективу) можуть бути встановлені будь-які види заохочень, перелік яких закріплюється в колективному договорі, Правилах внутрішнього трудового розпорядку (наприклад, додаткова відпустка, першочергове надання квартири, санаторно-курортної путівки тощо). Усі заохочення оголошуються власником у наказі (розпорядженні), доводяться до відома трудового колективу і вносяться до трудової книжки. За особливі досягнення в роботі працівника може бути представлено до заохочення вищестоящим органом.

Інші методи є додатковими, оскільки застосовуються до частини працюючих, що заслуговують на заохочення, або до працюючих, які порушують трудову дисципліну. Перш ніж застосовувати заходи дисциплінарного і громадського впливу, спочатку застосовують метод переконання і виховання.

У виключних випадках для забезпечення трудової дисципліни можуть застосовуватись методи примусу, зокрема заходи дисциплінарного характеру та громадського впливу.

Поєднання переконання і примусу проявляється на всіх стадіях трудового договору, у вирішенні економічних і організаційних питань. В умовах ринкових відносин працівники повинні мати переконання в економічній вигоді і доцільності тих чи інших заходів. Головна мета переконання – добитися сумлінного виконання норм трудового права, добровільно, без примусу, за переконанням їх виконувати. Це досягається за допомогою виховної роботи, попередження правопорушень, нематеріальними та матеріальними заходами заохочення, методом матеріального і морального стимулювання.

Заохочення працівника є визнанням його професіоналізму та вираженням з боку власника поваги. Тому такий метод застосовується в разі досягнення високих трудових показників, поліпшення якості продукції, ефективності праці, творчого підходу до трудової діяльності. Власником (уповноваженим ним органом) спільно з профкомом (органом, уповноваженим на представництво трудового колективу) можуть бути встановлені будь-які види заохочень, перелік яких закріплюється в колективному договорі, Правилах внутрішнього трудового розпорядку (наприклад, додаткова відпустка, першочергове надання квартири, санаторно-курортної путівки тощо). Усі заохочення оголошуються власником у наказі (розпорядженні), доводяться до відома трудового колективу і вносяться до трудової книжки. За особливі досягнення в роботі працівника може бути представлено до заохочення вищестоящим органом. У виключних випадках для забезпечення трудової дисципліни можуть застосовуватись методи примусу, зокрема заходи дисциплінарного характеру та громадського впливу.

Трудова дисципліна в процесі управління персоналом забезпечується:

- створенням необхідних організаційних та економічних умов для нормальної роботи;
- свідомим ставленням працівників до праці;
- методами переконання, виховання у разі порушення трудової дисципліни; - заохоченням за сумлінну працю.

Таким чином, можна зробити висновок, що трудова дисципліна відіграє важливе значення в процесі трудової діяльності працівника, адже коли вона присутня і

реалізується на достатньому рівні то відповідно даний процес є набагато досконалішим та має краще функціонування.[1]

Література:

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 8474-10 від 27.02.85; Законами № 3694-12 від 15.12.93, № 5462-VI від 16.10.2012
2. Пасічник М. Порушення трудової дисципліни / М. Пасічник // Довідник кадровика. – 2007. – № 1 (55). – С. 5–8.
3. Хавронюк М. І. Дисциплінарні правопорушення і дисциплінарна відповідальність : навчальний посібник / М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2003. – 240 с.
4. Шкатула В. И. Настольная книга менеджера по кадрам / В. И. Шкатула. – М., 1998. – 520 с.

Левицька С.О.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ФОРМИ І СИСТЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ

В наш час на підприємствах та в організаціях застосовуються різні форми і системи оплати праці, але найбільше поширення отримали три форми оплати праці: відрядна, погодинна і тарифна. Оплата праці – це одна з найважливіших категорій у системі умов праці.

Важливими складовими організації заробітної плати є її форми і системи, які забезпечують зв'язок між оплатою праці та її результатами (індивідуальними і колективними). Форми і системи оплати праці встановлюються підприємствами та організаціями самостійно у колективному договорі з дотриманням вимог і гарантій, передбачених законодавством, генеральною та галузевими (регіональними) угодами.

Найчастіше застосовують дві основні форми заробітної плати — відрядну й почасову. Кожна з них відповідає певній мірі кількості праці: перша — кількості

виробленої продукції, друга—кількості відпрацьованого часу. В Україні застосовують дві основні форми оплати праці: почасову та відрядну.[3,с.390]

Тобто все залежить від характеру роботи: де, ким та за яких умов вона виконується . Як правило, відрядну форму оплати праці застосовують при простій повторюваній праці, а почасову — при складній інтелектуальній, творчій.

На мій погляд, вдалим є визначення Бурак В. Я., згідно з яким система заробітної плати є способом визначення розміру винагороди за працю залежно від затрат і результатів праці. Але значна група вчених, як економістів, так і юристів, таких як Д. П. Богиня, О. А. Грешнова, Р. І. Кондратьєв, Б. С. Стичинський, І. В. Зуб, В. Г. Ротань, вважають, що терміни "відрядна" та "погодинна" належать не до системи оплати праці, а до її форм. При цьому висловлена думка, що відрядна та погодинна форми заробітної плати мають свої різновиди, які називаються системами оплати праці.

Погодинна оплата праці — це оплата праці за відпрацьований час (тобто кількість праці визначається відпрацьованим часом).

Ця форма має такі системи:

- Проста погодинна - розраховується як добуток годинної тарифної ставки робочого даного розряду на відпрацьований час у даному періоді.
- Погодинно-преміювальна - це така оплата праці, коли робітник одержує не тільки заробіток за кількість відпрацьованого часу, але і визначений відсоток премії до цього заробітку.

Погодинну систему оплати праці найбільш вигідно застосовувати, якщо:

- на підприємстві функціонують потокові і конвеєрні лінії зі строго заданим ритмом;
- функції робітника зводяться до спостереження і контролю за ходом технологічного процесу;
- витрати на визначення планової та облік зробленої кількості продукції відносно великі;
- кількісний результат праці не може бути вимірний і не є визначальним;
- якість праці важливіше його кількості;
- робота є небезпечною;
- робота неоднорідна за своїм характером і нерегулярна по навантаженню;

- на даний момент збільшення випуску продукції (робіт, послуг) на тому або іншому робочому місці є недоцільним для підприємства;

- збільшення випуску продукції може призвести до браку або зниження її якості.

Відрядна оплата праці — за якої розмір заробітку залежить від кількості і якості виконаної роботи згідно з нормами виробітку та відрядними розцінками.

Відрядну систему оплати праці на підприємстві найбільше доцільно застосовувати в наступних випадках:

- є можливість точного обліку обсягів виконуваних робіт;

- є значні замовлення на виготовлювану продукцію, а чисельність робітників обмежена;

- одне зі структурних підрозділів підприємства (цех, ділянка, робоче місце) є "вузьким" місцем, тобто стримує випуск продукції в інших технологічно взаємозалежних підрозділах;

- застосування цієї системи негативно не відобразиться на якості продукції;

- існує гостра необхідність у збільшенні випуску продукції в цілому по підприємству.

Відрядну оплату праці не рекомендується використовувати в тому випадку, якщо:

- погіршується якість продукції;

- порушуються технологічні режими;

- погіршується обслуговування устаткування;

- порушуються вимоги техніки безпеки;

- перевитрачаються сировина і матеріали.

Системи почасової та відрядної форм оплати праці можуть бути індивідуальними або колективними (бригадними) залежно від показників, за якими розраховується заробітна плата. При індивідуальній системі заробіток працівника залежить від результатів його особистої праці, а при колективній — від результатів загальної колективної праці бригади (ланки).

Згідно зі ст. 96 КЗпП основою організації оплати праці в Україні є тарифна система, що включає тарифні сітки, тарифні ставки, схеми посадових окладів і тарифно-кваліфікаційні характеристики.[1]

Карпенко Д.О. називає тарифну систему об'єднувальною, невід'ємною основою обох (погодинної та відрядної) систем оплати праці.

Меншого розповсюдження набула безтарифна система, при якій оплату праці працівника встановлюють залежно від кінцевого результату роботи підприємства. У разі такої системи заробітна плата кожного працівника підприємства є певною часткою у фонді оплати праці всього підприємства або підрозділу.

На практиці окремі елементи безтарифної системи можуть застосовуватися нарівні з тарифною системою оплати праці. Наприклад, можливе застосування такої форми оплати праці, при якій заробітна плата складається з окладу та премії, яку розраховують у відсотках не від окладу, а від виручки підприємства, отриманої в результаті праці працівників.

В статті 24 Закону України "Про оплату праці" закріплено, що: заробітна плата виплачується працівникам регулярно в робочі дні у строки, встановлені колективним договором або нормативним актом роботодавця, погодженим з виборним органом первинної профспілкової організації чи іншим уповноваженим на представництво трудовим колективом органом (а в разі відсутності таких органів - представниками, обраними і уповноваженими трудовим колективом), але не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує шістнадцяти календарних днів, та не пізніше семи днів після закінчення періоду, за який здійснюється виплата.[2]

У разі, коли день виплати заробітної плати збігається з вихідним, святковим або неробочим днем, заробітна плата виплачується напередодні.

Також іноді передбачають застосування технологічних надбавок до норми часу і спрямовані на підвищення інтенсивності праці працівника.[4,с 256]

Надбавки або премії зумовлюють заінтересованість працівників у підвищенні ефективності діяльності підприємств, зміцненні його фінансового стану, оновленні виробництва і реалізується здебільшого через надання працівникам акцій "свого" підприємства.

Під системою оплати праці розуміється спосіб обчислення розмірів винагороди, належної виплати працівникам відповідно до витрат праці, а в ряді випадків і до її результатів.

На підприємстві системи оплати праці встановлюються в колективному договорі. Переведення працівників на іншу систему оплати праці є зміною істотних умов праці й вимагає попередження працівників за 2 місяці.

Практика виробила дві основні системи, які застосовуються як в "чистому" вигляді, так і з різними модифікаціями, — почасову і відрядну системи оплати праці. При почасовій системі розмір заробітної плати визначається залежно від тривалості відпрацьованого часу і кваліфікації працівника. Відрядна система передбачає визначення заробітку залежно від фактичного виробітку продукції належної якості.

Література

1. Кодекс законів про працю зі змінами та доповненнями від 24.12.99р. №1356-XIV
2. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.95 р., №108/95-ВР зі змінами і доповненнями
3. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально- трудові відносини : підручник / О.А. Грішнова. – 5-те вид., оновлене. – Київ, 2011., С 80.
4. Штик, Ю. В. Організація оплати праці на підприємстві в сучасних умовах економічного розвитку України / Ю.В. Штик // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2014/1. – №1., С. 54.

Толмачова К.М.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ОХОРОНА ПРАЦІ ЖІНОК

Конституція України, у ст. 24 проголошує рівність прав і свобод жінок з чоловіками.[1] З метою фактичного забезпечення рівноправності, з урахуванням особливостей жіночого організму, трудовим законодавством передбачено спеціальні правила охорони праці жінок, пільги і додаткові гарантії їх трудових прав.

Охорона праці жінок являється важливим інститутом трудового права, котрий диференціює цілий комплекс правових норм у регулюванні взаємовідносин працівників – жінок з роботодавцем з додержанням специфіки жіночої праці. Оскільки остання часто взаємообумовлюється особливостями становища жінки у сім'ї та суспільстві.

Правове регулювання праці жінок базується на необхідності повноцінного відтворення трудового потенціалу, забезпечення повної продуктивної зайнятості жінок, поліпшення умов праці жінок та захисту їх законних інтересів. [2]

Не випадково охороні праці жінок присвячено значний об'єм правового матеріалу в системі цілісної підгалузі – “Охорона праці”.

Конституція України до числа соціальних прав включає право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, належні безпечні й здорові умови праці. Відповідно до статті 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права кожна людина має право на медичну допомогу та медичний догляд у разі хвороби. Серед основних трудових прав працівників ст. 2 Кодексу законів про працю України вказує на права на здорові та безпечні умови праці. Зазначаючи необхідність створення безпечних і здорових умов праці в процесі трудовою діяльності працівників, ми часто зустрічаємо в науковій та навчальній літературі з трудового права, що там завжди користуються терміном “охорона праці”. [3]

Отже, охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі роботи. [4]

Рівні права і можливості в одержанні освіти, загальної і соціальної підготовки призвели до того, що жіноча праця за своєю кваліфікацією зрівнялася з чоловічою. Але крім роботи на виробництві жінки багато сил і часу приділяють домашньому господарству і вихованню дітей навіть за умови, що це повноцінна сім'я, в якій є чоловік. Тому об'єктивно жінка не може нарівні з чоловіком брати участь у суспільному виробництві.

Громадська думка не схильна вважати, що жінка взагалі не повинна працювати в суспільному виробництві. Навпаки, серед виробничих спеціальностей є багато професій, які традиційно вважаються жіночими. Склались галузі народного господарства, де жінки займають чільні місця. Це торгівля і громадське харчування, охорона здоров'я і соціальний захист населення, народна освіта.

Враховуючи фізіологічні особливості жіночого організму, законодавство про працю передбачає низку обмежень у виконанні певних робіт, а при деяких роботах встановлює жінкам тільки і переваги. Для держави обидві соціальні функції жінки – робота у суспільному виробництві і материнство – є важливими.

При виборі трудової діяльності робота жінки повинна бути достойною, добре оплачуваною, а не будь-якою, що дає роботу та пільговий стаж.

В Конституції України, а саме в ст 24 говориться, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороди до неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановлення пенсійних пільг; створення умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною та моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачувальних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Нормативною базою для охорони праці жінок виступає КЗпП України, який містить правові приписи, що диференційовано регулюють трудові відносини з цього приводу.

Не дозволяється використання праці жінок на підземних роботах і гірничо-добувній промисловості та на будівництві підземних споруд, за винятком жінок, які займають керівні посади і не виконують фізичної роботи; жінок, які зайняті санітарним та побутовим обслуговуванням; жінок, які проходять курс навчання та допущені до стажування у підземних частинах стажування; жінок які повинні спускатися час від часу у підземні частини підприємств для виконання нефізичних робіт. [5]

Кабінет Міністрів України постановою затвердив програму вивільнення жінок із виробництв, пов'язаних з важкою працею та шкідливими умовами, а також обмеження використання їх праці у нічний час.

Залучення жінок до робіт у нічний час не допускається, за винятком тих галузей народного господарства, де це викликається необхідністю і дозволяється як тимчасовий захід.

Охорона праці жінок являється важливим інтегрованим інститутом трудового права, що знайшов своє відображення у трудовому законодавстві. Така увага законодавця щодо охорони праці жінок не є випадковою. Адже праця жінок володіє цілим комплексом специфічних особливостей, які вирізняють її та роблять предметом правового регулювання.

Література

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-ВР>
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 8474-10 від 27.02.85; Законами № 3694-12 від 15.12.93, № 5462-VI від 16.10.2012
3. Закон України “Про охорону праці” від 14 жовтня 1992р.
4. Трудове право України: Навчальний посібник. За ред. П.Д. Пилипенка. К.: Істина. 2007 р. 208 с.
5. Болотіна Н.Б. Чанишева Г.І. Трудове право України. К.: Знання, 2001. 564 с.

Панова К.О.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Протягом багатьох століть, турботу про людей похилого віку брали на себе діти й онуки. Сім'ї тоді були більшими – по 6-7 і навіть більше людей. Звичайно, і тоді людей літнього віку було не просто прогодувати, котрі, до речі кажучи, ні про який відпочинок і мріяти не могли, а сумлінно працювали для родини до останнього.

Однак час йшов, сім'ї почали скорочуватись, люди літнього віку стали жити окремо, а заможність суспільства збільшувалось. Так виникла гуманна ідея – покласти турботу про старших на суспільство, тобто змушуючи всіх працездатних платити потроху, забезпечуючи всім людям літнього віку гідне існування. На підставі чого і була створена Солідарна система загальнообов'язкового пенсійного забезпечення, що і понині діє в Україні.

Хоча статистика свідчить про неефективність нині діючої системи, так як державна пенсія може забезпечити пенсіонеру дохід, що складає лише близько 30% від його перед пенсійного заробітку. Звичайно у людей пенсійного віку не виникає бажання виходити на пенсію (адже у цьому випадку рівень їх життя знизиться у 3 рази) тому вони змушені продовжувати трудову діяльність.[5]

Виникає питання, чому люди сумлінно працювали усе життя, з їх заробітної плати проводились значні відрахування у фонди соціального страхування, а досягнувши пенсійного віку вони змушені жити на мізерну пенсію.

Маємо відповідь, а саме, що в Україні назріла демографічна криза – населення старіє, тобто виникає диспропорція у відношенні молодого до похилого покоління – це і є головною причиною збоїв у роботі солідарної пенсійної системи. Сьогодні за оцінкою експертів в Україні на 1000 працюючих приходить 795 пенсіонерів, а середній розмір пенсії складає 31% від офіційної заробітної плати.[4]

Треба сказати, що демографічна проблема – це проблема, що стоїть не тільки перед Україною, але й перед європейськими країнами, США та Японією.

Але світове співтовариство вирішило проблему пенсійного забезпечення наступним чином: була розроблена і впроваджена Система Недержавного Пенсійного Забезпечення. Ця система передбачає забезпечення людини додатковою недержавною пенсією, шляхом перерахування коштів як за рахунок роботодавця, так і за власні кошти громадянина.

Недержавний пенсійний фонд (НПФ) – юридична особа, що створена у відповідності до Закону і є неприбутковою організацією (непідприємницьким товариством), функціонує і проводить свою діяльність виключно з ціллю накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам фонду у визначеному законодавством порядку.

Іншими словами – абсолютно усе майно недержавного пенсійного фонду, включаючи прибуток, що отримується від розміщення коштів фонду, належить його учасникам, тобто особам, на користь яких проводяться внески до пенсійного фонду. Ні засновники фонду, ні будь-які треті особи не мають прав на майно НПФ.

У такому разі – яким чином функціонує недержавний пенсійний фонд?

Усі операції від імені пенсійного фонду здійснюють компанії-менеджери, з котрими фонд уклав контракти на обслуговування – компанія з управління активами, адміністратор і зберігач активів.

Недержавне пенсійне забезпечення в Україні базується на засадах добровільної участі фізичних осіб і роботодавців у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах і в порядку, передбаченому Законом України “Про недержавне пенсійне забезпечення”.

Загальнообов’язкова державна система пенсійного забезпечення не здатна надати високий рівень пенсії при низьких розмірах обов’язкових пенсійних відрахувань і несприятливих демографічних умовах.[3]

Участь у недержавному пенсійному забезпеченні в Україні дозволяє створити додатковий до обов’язкового державного пенсійного забезпечення джерело пенсійних виплат і забезпечити більш високий рівень життя при досягненні пенсійного віку.[6]

Законодавство про недержавне пенсійне забезпечення складається з закону «Про недержавне пенсійне забезпечення», законодавства про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування, законів України "Про страхування", "Про банки і банківську діяльність", "Про інститути спільного інвестування", "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки", "Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків" та інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до закону «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Пенсійні фонди можуть здійснювати такі види пенсійних виплат: пенсія на визначений строк; одноразова пенсійна виплата.

Підставами для здійснення пенсійних виплат є досягнення учасником фонду пенсійного віку, визначеного у договорі страхування [2, ст. 60] визнання учасника фонду інвалідом; медично підтверджений критичний стан здоров'я (онкозахворювання, інсульт тощо) учасника фонду; виїзд учасника фонду на постійне місце проживання за межі України; смерть учасника фонду.

На сьогодні відомі три схеми недержавного пенсійного страхування, які вже працюють в Україні. Це послуги недержавних пенсійних фондів, пенсійна програма банку «Аркада» і корпоративний пенсійний фонд «Київенерго». Суть їх однакова: кожна людина може забезпечити свою старість, не розраховуючи на державу, а уклавши угоду з недержавним пенсійним фондом.

Згідно з укладеною угодою, вкладник перераховує на свій пенсійний рахунок певну частину заробітної плати, а вийшовши на пенсію, окрім обов'язкової державної, отримує і додаткову допомогу (довічно або певний період, залежно від укладеного договору). У випадку смерті власника сума вкладу переходить у спадок.

Зі свого боку пенсійний фонд розміщує «пенсійні» гроші у прибуткові проекти і, таким чином, дає змогу убезпечити кошти від інфляції та стабільно нараховувати відсотки за вкладами. До речі, пенсійні фонди у світі посідають перші місця у рейтингу привабливості серед інших інвестиційних структур.

Кожна зі згадуваних програм має свої позитиви й негативи.

Пенсійний фонд «Київенерго» є корпоративним. Це означає, що в програмі задіяні кошти саме цього підприємства, тобто прибутки «Київенерго» (статутом компанії визначено, що на пенсійне забезпечення може бути нараховано до 5 % прибутку).

Узяти участь у цій програмі можуть тільки працівники підприємства, до того ж тільки ті, які пропрацювали на ньому не менше п'яти років. Отже, безперечним плюсом програми для споживачів є те, що гроші відраховуються до пенсійного фонду не із зарплати, а з прибутку підприємства. Відтак, нічого не втрачаючи, вони отримують додаткову пенсію.

Недоліком тут є те, що програма «замикається» тільки на «Київенерго». До того ж підприємство саме визначає рівень додаткової пенсії. Підприємству не вдалося остаточно вирішити проблему убезпечення пенсійних коштів від інфляції.

Послуги щодо забезпечення альтернативною пенсією всіх бажаючих надають недержавні пенсійні фонди і пенсійна система банку «Аркада».

Перерахувати кошти на особистий пенсійний рахунок може як підприємство, так і сам громадянин. Схема роботи недержавного пенсійного фонду в загальних рисах така: фонд залучає кошти й інвестує їх, з отримуваних прибутків нараховуються відсотки і виплачуються пенсії. Особливістю вітчизняних пенсійних фондів є те, що через недостатність інвестиційно привабливих підприємств пенсійні гроші доводиться розміщувати в банку. Тобто малі недержавні пенсійні фонди на цьому етапі є посередниками між клієнтом і одним із банків. Недоліком цих фондів є те, що їхню діяльність не оформлено законодавчо.

Єдина пенсійна програма, що в даний момент оформлена законодавчо, — це програма банку «Аркада». Її впровадження регламентовано Законом України «Про проведення експерименту в житловому будівництві на базі холдингової компанії «Київміськбуд».

Переваги очевидні: в Законі визначені досить жорсткі умови для фінансових установ, задіяних у програмі, аби унеможливити чи звести до мінімуму ризик утрати пенсійних заощаджень, їх діяльність повністю контролюється державою. Кошти, які надходять на рахунок, переводяться в «одиницю інвестування» (ОдІн). Індиксація вкладів за допомогою ОдІн захищає їх від інфляції, оскільки курс ОдІн переглядається щотижня і відображає реальну купівельну спроможність національної валюти. Всі гроші вкладників спрямовуються винятково на кредитування будівництва житла, яке споруджується ХК «Київміськбуд», під заставу цього житла.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. / Відомості ВР України. — 1996. — № 30. — С. 141.
2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» № 1058-IV від 9 липня 2003 р. // Голос України. — 2003. — 22 серпня. — № 157 (3157).
3. Закон України від 09.07.2003 №1057-IV Про недержавне пенсійне забезпечення

4. Стешенко В.С. Демографічна криза // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М.
5. Железняк Г. НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007., С. 56.
6. Рєпін К. Ю. Перспективи впровадження в Україні пенсійного страхування як гарантії соціального захисту населення та зростання економіки // Соціальний захист. — 2001. — № 1. — С. 39—40.

Войташенко А.О.

Студент 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК ЗА ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Для того, щоб працівники різних установ, підприємств та організацій мали можливість представляти свої інтереси та захищати свої трудові права, законодавством України передбачено створення професійних спілок.

Конституцією України встановлено, що громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. [1]

Законом України “Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності” визначено, що професійна спілка – це добровільна неприбуткова громадська організація, що об’єднує громадян, пов’язаних спільними інтересами їх професійної (трудової) діяльності (навчання). [2]

Право громадян на участь у профспілках гарантоване Загальною декларацією прав людини (1948 р.), Міжнародними пактами (1966 р.) «Про економічні, соціальні та культурні права» і «Про громадянські та політичні права», Конвенцією МОП № 87 «Про свободу асоціації та захист права на організацію» (1948 р.), Конституцією України та Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності».

Членами профспілок можуть бути особи, які працюють на підприємстві, в установі або організації незалежно від форм власності і видів господарювання, або у фізичної особи, яка використовує найману працю. Особи, які самі себе забезпечують роботою, а також особи, які навчаються у навчальному закладі також мають можливість стати членами профспілки.

Слід відмітити, що відповідно до статті 6 Закону «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» створювати профспілки мають право лише громадяни України, проте іноземні громадяни та особи без громадянства можуть вступати до профспілок, якщо це передбачено їх статутами.

Статутом (положенням) профспілки може бути передбачено членство у профспілці осіб, зайнятих творчою діяльністю, членів фермерських господарств, фізичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності, а також осіб, які навчаються у професійно-технічних або вищих навчальних закладах, осіб, які звільнилися з роботи чи служби у зв'язку з виходом на пенсію або які тимчасово не працюють.

Профспілка здійснює представництво і захист трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки у державних органах та органах місцевого самоврядування. Профспілкові організації представляють інтереси працівників і захищають їх трудові права у відносинах із роботодавцем.

Профспілки мають право брати участь від імені працівників в процесі укладання та контролю за виконанням колективних договорів, генеральної, галузевих, регіональних угод. Змістом таких договорів і угод є умови оплати праці, робочого часу, відпочинку, соціально-економічного забезпечення, умови охорони праці та інші додаткові гарантії і соціально-побутові пільги.[3]

Також, не менш важливо, профспілки мають повне право представляти інтереси працівників в органах, що розглядають індивідуальні трудові спори. Крім перерахованого вище, профспілки та їх об'єднання також мають можливість вступати до міжнародних профспілкових та інших міжнародних організацій, які представляють інтереси представників. А також брати участь в діяльності цих організацій, співпрацювати з профспілками інших країн та здійснювати іншу діяльність, якщо вона не суперечить українському законодавству.

Законодавець закріпив також право профспілок проводити у встановленому порядку збори, мітинги, пікетування, демонстрації для підтримки своїх вимог під час

проведення переговорів щодо розробки, укладення чи зміни колективного договору, угоди. [4]

У разі порушення чи невиконання зобов'язань по колективному договору, угоді профспілки мають право вимагати від власника, або уповноваженого ним органу усунення зазначених порушень, а власник зобов'язаний вжити відповідних заходів для їх усунення.

Водночас законодавство України, як і багатьох держав світу, забороняє політичну діяльність профспілок: вони не можуть ставити перед собою політичні цілі, висувати політичні вимоги, проводити мітинги, демонстрації, збори та інші заходи на підтримку чи проти політичних партій та кандидатів на виборах тощо. Відповідно до ч. 3 ст. 36 Конституції України, політичні мотиви об'єднання громадян у професійні спілки повністю виключаються. [5]

Профспілки наділені правом вимагати від роботодавця розірвати трудовий договір з керівником підприємства, установи, організації, якщо він ухиляється від участі в переговорах щодо укладення або зміни колективного договору, не виконує зобов'язань за колективним договором, допускає інші порушення законодавства про колективні договори.

У сфері додержання законодавства про охорону праці профспілки, зокрема, у разі виявлення загрози життю або здоров'ю працівнику, мають право вимагати від роботодавця негайного припинення робіт на робочих місцях або на підприємстві в цілому на час, необхідний для усунення загрози життю або здоров'ю працівників. Важливим є право профспілок брати участь у розслідуванні причин нещасних випадків і профзахворювань на виробництві та можливості давати свої висновки по ним.

Законодавством встановлений особливий порядок звільнення працівника, який є членом профспілки, за ініціативою власника. Встановлено, що розірвання трудового договору з працівником допускається лише за попередньою згодою виборного органу первинної профспілкової організації, членом якої є працівник.

Крім цього, для членів профспілки позитивним по-перше, є те, що профспілки можуть створювати служби правової допомоги та відповідні інспекції, комісії в яких вони безоплатно та на пільгових умовах можуть отримати відповідну консультацію та юридичну підтримку. По-друге, члени профспілки можуть отримати від профспілки допомогу в проходженні медекспертизи у випадках постійної чи тимчасової втрати

працездатності. По-третє, можливість користуватися майном профспілок, а це можуть бути, зокрема, будинки культури, підліткові клуби, спортивні споруди, санаторії, профілакторії, бази відпочинку. По-четверте, члени профспілки можуть користуватися послугами кредитних організацій, отримувати матеріальну допомогу за рахунок коштів профспілки. [6]

Поряд із цими повноваженнями профспілки наділені й іншими правами у питаннях пенсійного, медичного, соціального та житлового забезпечення, що в сукупності дають неймовірно могутній інструментарій аби на практиці реалізувати положення Конституції України, зокрема, про те, що кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом.

Слід відмітити, що громадяни України можуть вільно обирати профспілку, до якої вони мають бажання вступити. Ніхто не може бути примушений вступати або не вступати до профспілки. Підставою для вступу до такого об'єднання є заява громадянина (працівника). Заява про вступ до профспілки або об'єднання профспілок подається в первинну організацію профспілки.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 29 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 р. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 45, ст.397). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1045-14>
3. Прокопенко В.І. Трудове право України. Харків, 2000. 340 с.
4. Трудове право України: Навчальний посібник. За ред. П.Д. Пилипенка. К.: Істина, 2007. 208 с.
5. Тарасенко Н, Профспілки в Україні як чинник соціально-політичного розвитку: історичний досвід, сучасний стан і перспективи [Електронний ресурс]. URL:http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2444:profspilki-v-suchasnij-ukrajini-2&catid=63&Itemid=393
6. Кодекс законів про працю України {Затверджується Законом № 322-VIII від 10.12.71 ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375}.

Георгієва Л.І.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ РОБОЧОГО ЧАСУ

Робочий час є важливим питанням трудового права. Це питання протягом 20 сторіччя неодноразово переглядалось в різних країнах, і нарешті, зараз вже можна вважати питання про робочий час взагалом вирішеним. Про це свідчать закони та підзаконні акти, що регламентують робочий час та його види, які приймаються у кожній країні окремо, та вони, в першу чергу, не протиречать "Всемирної Конвенції Прав Людини" та основним положенням Міжнародної Організації Праці.

Сучасне трудове право в Україні відповідає усім вимогам до демократичного государства, де перше місце посідає людина її права та свободи.

Робочий час - це встановлений законодавством відрізок календарного часу, протягом якого працівник відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку, графіка роботи та умов трудового договору повинен виконувати свої трудові обов'язки.

Тривалість робочого часу в нашій країні регулюється в централізованому порядку законодавчими актами, колективними договорами та угодами на регіональному рівні та в індивідуальному порядку в рамках конкретного трудового договору. При цьому держава встановлює лише верхню межу тривалості робочого часу, яка не може бути перевищена.

Види робочого часу розрізняються за його тривалістю. Трудове законодавство встановлює такі види робочого часу: 1) нормальної тривалості; 2) неповний робочий час; 3) скорочений робочий час.

Згідно із ст. 45 Конституції України максимальна тривалість робочого часу визначається законом. У статті 50 КЗпП України встановлено, що нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати 40 годин на тиждень як при п'яти, так і при шестиденному робочому тижні.

Чинне законодавство України не забороняє встановлювати для працівників при укладенні колективного договору меншу тривалість робочого часу (ч. 2 ст. 50 КЗпП). Тривалість робочого часу можна зменшити за трудовим договором (ст. 56 КЗпП). Праця у цих випадках оплачується пропорційно відпрацьованому часу, а при відрядній оплаті праці - залежно від виробітку.

Неповний робочий час може бути встановлено угодою роботодавця і працівника на певний строк і без зазначення строку. В обов'язковому порядку на прохання працівника неповний робочий час встановлюється для вагітних жінок, жінок, що мають дітей віком до 14 років, дитину-інваліда, для догляду за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку.

Важливою гарантією трудових прав і певним стимулом є норма ч. 3 ст. 56 КЗпП, відповідно до якої робота на умовах неповного робочого часу не тягне за собою будь-яких обмежень обсягу трудових прав працівників. Особи, які працюють неповний робочий час, користуються тими самими правами, що і працюючі на умовах нормального робочого часу. їм надається відпустка тієї самої тривалості, надаються вихідні і святкові дні, час роботи зараховується у трудовий стаж.

У сучасних умовах, коли погіршилося фінансове становище підприємств, спостерігається спад виробництва, встановлення неповного робочого часу можливе не тільки з ініціативи працівника, а й власника підприємства, установи, організації. Але в такій ситуації перехід на неповний робочий час може здійснюватися роботодавцем при дотриманні правил ст. 32 КЗпП України. Встановлення неповного робочого часу в цьому випадку є для працівників зміною істотних умов праці, оскільки, як правило, знижується розмір оплати праці. Тому про встановлення неповного робочого часу роботодавець має попередити працівників не пізніше ніж за два місяці. Протягом цих двох місяців зберігаються попередні умови праці. Якщо працівник не згоден працювати в режимі неповного робочого часу, трудовий договір з ним припиняється за п. 6 ст. 36 КЗпП України.

Скорочена тривалість робочого часу - це вид робочого часу, який встановлюється законодавством (ст. 51 КЗпП), є обов'язковим для роботодавця і оплачується як робочий час нормальної тривалості.

Скорочений робочий час встановлюється:

1) для працівників віком від 16 до 18 років - 36 годин на тиждень, для осіб віком від 15 до 16 років (учнів віком від 14 до 15 років, які працюють в період канікул) 24 години на тиждень;

2) для працівників, зайнятих на роботах з шкідливими умовами праці, - не більш як 36 годин на тиждень.

Перелік виробництв, цехів, професій і посад з шкідливими умовами праці, робота в яких дає право на скорочену тривалість робочого часу, затверджується в порядку, встановленому законодавством; 1

3) для окремих категорій працівників розумової праці, діяльність яких пов'язана з підвищеним інтелектуальним і нервовим напруженням у випадках, передбачених законодавством.

На практиці виникають ситуації, коли необхідно розмежовувати неповний та скорочений робочий день. Зокрема:

*неповний робочий день встановлюється за згодою сторін, а скорочений - встановлений законодавством тільки для окремих категорій працівників;

*неповний робочий час може встановлюватися будь-якому працівнику, тоді як скорочена тривалість робочого часу встановлюється тільки для неповнолітніх; працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці; вчителів, лікарів та інших категорій;

*при неповному робочому дні праця оплачується пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку, а при скороченому робочому дні - як за повний робочий день.

Ще є нічний робочий час, нічним вважається час з 10-ї години вечора до 6-ї години ранку. Робота у нічний час розглядається у трудовому праві як виняток, вона може негативно вплинути на стан здоров'я. Тому в трудовому законодавстві встановлено обмеження її застосування, а для окремих категорій працівників - повна заборона. Забороняється залучення до роботи у нічний час:

1) вагітних жінок, а також жінок, що мають дітей віком до трьох років (ст. 176 КЗпП);

2) осіб молодше вісімнадцяти років (ст. 192 КЗпП);

3) інших категорій працівників, передбачених законодавством.

Робота жінок у нічний час не допускається, за винятком випадків, передбачених ст. 175 КЗпП України. Обмеження не поширюється на жінок, що працюють на підприємствах, де зайняті лише члени однієї родини.

Згідно зі ст. 108 КЗпП України робота у нічний час оплачується в підвищеному розмірі, встановленому Генеральною, галузевою (регіональною) угодами і колективним договором, і розмір підвищення оплати не може бути нижче 20 % тарифної ставки (окладу) за кожен годину роботи в нічний час.

Таким чином, ми можемо бачити, що регламентація робочого часу визначається з огляду на права людини, стан її здоров'я і фізичні можливості, вік, сімейне положення та інше. Це є значним досягненням України на шляху до становлення цивілізованою сучасною країною.

Література:

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)
2. Кодекс законів про працю України № 322-VIII від 10.12.71 ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375.
3. Генеральна угода про регулювання основних принципів і норм реалізації соціально-економічної політики і трудових відносин в Україні на 2019 - 2021 роки
4. Перунова О.М., Селезень С.В. - Конспект лекцій, Харків, ХНАДУ, 2009, С.78.
5. https://pidru4niki.com/1830050343375/pravo/robochiy_chas.

Борисюк Д.О.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ОХОРОНА ПРАЦІ ІНВАЛІДІВ

Інваліди – одна з особливих категорій працівників, які, крім загальних заходів щодо забезпечення нормальних умов праці, потребують і спеціальних. Щорічно 3 грудня під егідою Організації Об'єднаних Націй відзначається Міжнародний день людей з інвалідністю з метою привернення уваги громадськості до проблем людей з

інвалідністю. Перші кроки Української держави щодо створення правових, економічних та організаційних засад захисту прав інвалідів відбулися 21 березня 1991 року з прийняттям Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні». Цей Закон визначає основи соціального захисту інвалідів в Україні та гарантує їм рівні можливості з усіма іншими громадянами брати участь в економічній, політичній та соціальній сферах життя суспільства, створюючи необхідні умови, які дають можливість інвалідам ефективно реалізовувати права людини і громадянина. свободи. життя відповідно до індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів.

Інвалід – це особа зі стійким розладом організму, яка взаємодіє із зовнішнім середовищем, може призвести до її обмеження життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації її прав з іншими громадянами та підтримки. її соціальний захист (ст. 2 Закону України «Основи соціального захисту інвалідів в Україні») [1].

Треба звернути увагу, що найголовнішим законом на загальносвітовому рівні була і є прийнята 10.12.1948 року Генеральною асамблеєю ООН Загальна декларація прав людини, у якій було сказано: «Усі люди народжуються вільними й рівними у своїй гідності та правах» (ст. 1), «Кожна людина повинна мати всі права і свободи... незалежно від раси, кольору шкіри, статті, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища» (ст. 2). А вже 20.11.1959 року була прийнята Декларація соціального прогресу і розвитку, в якій у статті XI був проголошений принцип захисту прав і забезпечення «добробуту дітей, старих та інвалідів; забезпечення захисту людей, що страждають фізичними й розумовими вадами» [2].

Як вважає Коляденко Н.В., обмежені можливості здоров'я інваліда є причиною особливих потреб щодо умов праці, зокрема, відповідне пристосування робочого місця. Робоче місце інваліда – місце або виробнича ділянка постійного або тимчасового знаходження особи у процесі трудової діяльності на підприємствах, в установах і організаціях; спеціальне робоче місце інваліда – окреме робоче місце або ділянка виробничої площі, яка потребує додаткових заходів з організації праці особи з урахуванням її індивідуальних функціональних можливостей, обумовлених інвалідністю, шляхом пристосування основного і додаткового устаткування, технічного обладнання тощо; індивідуальна програма реабілітації – комплекс оптимальних видів,

форм, обсягів, термінів реабілітаційних заходів з визначенням порядку і місця їх проведення, спрямованих на відновлення та компенсацію порушених або втрачених функцій організму і здібностей конкретної особи до виконання видів діяльності, визначених у рекомендаціях медико-соціальної експертної комісії [3, ст.70].

Останніми роками в Україні спостерігається тенденція до значного збільшення кількості інвалідів. Сьогодні на обліку в органах соціального захисту населення перебуває понад 2,5 мільйона осіб. Водночас слід зазначити, що, за даними Міжнародної організації праці, люди з інвалідністю становлять близько десяти відсотків населення світу. Це дає підстави припустити, що ще кілька мільйонів фактичних інвалідів не можуть знайти юридичного підтвердження в Україні через складність процедури отримання статусу інваліда.

Відповідно до вимог ч. 1 ст. 12 Закону України «Про охорону праці» підприємства, які використовують працю інвалідів, зобов'язані створювати для них умови праці з урахуванням рекомендацій медико-соціальної експертної комісії та індивідуальних програм реабілітації, вживати додаткових заходів безпеки праці, які відповідають специфічним особливостям цієї категорії працівників. За ст. 5 Закону України «Про охорону праці» умови трудового договору не можуть містити положень, що суперечать законам та іншим нормативно-правовим актам з охорони праці [4].

Література:

1. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21.03.1991 № 875-ХІІ
2. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (ІІІ) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року
3. Коляденко Н. В. Теоретико-методичні основи та інструментарій сприяння розвитку трудової активності й конкурентоспроможності інвалідів на ринку праці : монографія. К. : ПК ДСЗУ, 2014. 234 с.
4. Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 № 2694-ХІІ (Редакція станом на 14.08.2021)

Закордонець Д.О.

Студентка 2 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андрієнко В.В.

ФОРМИ І СИСТЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ

Заробітна плата – один з найважливіших засобів підвищення зацікавленості працюючих у результатах своєї праці, її продуктивності. Це один з основних стимулів та мотиваторів праці. Підприємство самостійно, але відповідно до законодавства, установлює штатний розклад, форми і системи оплати праці, преміювання.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про оплату праці» заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконаної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства [1].

По відношенню до оплати праці система включає два напрямки : організацію праці та нарахування заробітної плати. Організація праці пов'язана з обліком відпрацьованого часу, а нарахування заробітної плати - з кількістю виконаної роботи. Тому система оплати праці розподіляється на такі форми: погодинна та відрядна, а вони в свою чергу мають різновидності, тарифна і контрактна.

Першою формою є відрядна оплата праці – розмір заробітної плати залежить від обсягу виконаної роботи та встановленої розцінками за одиницю часу.

Різновидами відрядної форми оплати праці є відрядно-прогресивна, пряма відрядна, відрядно-преміальна, відрядно-проста, непряма відрядна та акордна форми.

При прямій відрядній формі оплати праця працівника винагороджується по відрядних розцінках за одиницю обігу, незалежно від рівня виконаних норм виробки. Заробіток визначається помноженням обсягу якісно виконаних робіт на відрядну розцінку. Непряма відрядна система праці – застосовується для оплати праці допоміжних робітників (підсобників). Заробітна плата підсобників залежить від результатів роботи основних робітників, яких вони обслуговують. Коли оплата праці

робочого набуває відрядно-прогресивної форми, то об'єм робіт, виконаний понад норму, сплачується по збільшених розцінках, коли відрядно-преміальну – виплачуються премії по відрядних розцінках понад заробіток за досягнення високих результатів у роботі. [2, ст.292]

Акордна оплата праці – одна з форм заробітної плати, яка є різновидом відрядної заробітної плати. Акордна заробітна плата нараховується на весь встановлений (узгоджений) обсяг робіт. Існує також акордно-преміальна оплата праці, при якій виплачуються премії за досягнення високих показників в роботі.

Другою формою є погодинна заробітня плата – форма оплати праці, коли обсяг виконаної роботи не піддається обліку та нарахуванню. Погодинна оплата праці передбачає нарахування заробітної плати працівникам виходячи з погодинної тарифної ставки, яка встановлюється за домовленістю сторін або в колективному договорі, і фактичній кількості відпрацьованих ними годин за розрахунковий період. Для визначення рівня оплати робочої сили з'ясовують погодинну ставку заробітної плати, яку називають ціною праці [4, ст.112-113].

Відомі дві форми погодинної оплати праці – проста погодинна та погодинно-преміальна.

При простій погодинній оплаті заробіток визначається виходячи з кількості відпрацьованого часу та кваліфікації працівника.

При погодинно-преміальній оплаті додатково вводиться преміювання за якісне та своєчасне виконання завдань. Обов'язковою умовою преміювання є виконання місячного плану по технологічних етапах та обслуговування робочих місць, а також відсутність браку. Премії таким робочим нараховуються по місячним результатах роботи пропорційно відпрацьованого часу. Їх межовий розмір не повинен перевищувати 70% заробітку по тарифних ставках.

Існує також основна та додаткова заробітні плати.

Основна заробітна плата – це винагорода за виконану роботу відповідно до установлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадові обов'язки). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і підрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців [3,ст.158].

Додаткова заробітна плата — це винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці. Вона включає доплати,

надбавки, гарантійні і компенсаційна виплати, передбачені чинним законодавством, премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій [3, ст.152].

Також існують такі види додаткової заробітної плати: за роботу у понаднормовий час; за сполучання професій; за роботу в нічний час; надбавки та доплати по тарифним ставкам та посадовим окладам кваліфікованим робітникам, зайнятим на особливо відповідній роботі, за висококваліфіковану майстерність, як правило, встановлюються диференційовані надбавки до тарифних робочих ставок.

До інших заохочувальних та компенсаційних виплат належать надбавки і доплати, не передбачені чинним законодавством і понад встановлені розміри; винагороди за підсумками роботи за рік; премії за винахідництво і раціоналізацію; за створення, освоєння і впровадження нової техніки; за своєчасну поставку продукції на експорт; одноразові заохочення окремих працівників за виконання особливо важливих виробничих завдань.

Можна зробити висновок, що в сучасному суспільстві для кожної людини дуже важливе питання про заробітну плату, також це питання дуже важливе і для будь-якого підприємства. Для робітників, заробітня плата служить основним джерелом матеріальних благ. Заробітна плата - це точка перетину інтересів багатьох: підприємства; працівника, податкової, фондів. Організація оплати праці на підприємстві повинна забезпечувати: точний розрахунок заробітної плати кожного робітника відповідно до кількості і якості витраченої праці, що забезпечується формами і системами її оплати, правильний розрахунок утримань із заробітної плати; контроль за дисципліною праці, використанням часу і виконанням норм виробітку робітниками.

Література

1. Закон України «Про оплату праці» №108/95-ВР від 24.03.1995 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>
2. Трудове право України : підручник / К. Ю. Мельник. — Харків : Діса плюс, 2014. — 480 с.
3. Трудове право (в схемах та визначеннях) : навч. посіб. /Коваленко А. В., Юнін О. С., Савельєва М. О. та ін. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2017. – 166 с.
4. Трудове право : навч. посіб. / Н. П. Долгіх, В. П. Марущак. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2011. – 252 с.

РОЗДІЛ V. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

Остюченко В.С.

Студент 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ОСНОВНІ ОЗНАКИ ТА ПОНЯТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ.

За своєю природою право власності на землю є одним із основних майнових прав. Виступаючи в якості об'єкта права власності, земля отримує особливі правові ознаки: вона стає "майном", тобто тим предметом цивільного, а тепер і земельного права, який відрізняють особливі юридичні ознаки. Сучасне суспільно-правове становище в Україні характеризується тим, що земельні проблеми, і особливо проблеми права власності на землю, викликають підвищений інтерес [3].

У суб'єктивному розумінні право власності на землю – певні повноваження (правомочності) суб'єктів по відношенню до землі (земельної ділянки) як об'єкта права.

Ч.1 ст.78 ЗКУ визначає право власності на землю як «право володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками». Наведений підхід відображений і в працях представників доктрини земельного права, одні з яких формулюють свої визначення на основі тріади повноважень, а інші – додають до неї інші правомочності (напр., правомочність «вільно набувати земельну ділянку» та «захищати земельну власність») [1].

Право земельної власності означає панування власника над земельною ділянкою у визначених законодавством межах. Вони визначаються сукупністю наданих йому повноважень, які називаються «правом власності». Право власності на землю юридична категорія - виступає у формі норм права, які закріплюють економічні відносини з володіння, користування і розпорядження землею.

Відносини власності на землю в Україні регулюються Конституцією України, Законом України «Про власність», Земельним кодексом України та іншими законодавчими актами. Закон України «Про власність» визначає право власності як

врегульовані законом суспільні відносини з володіння, користування і розпорядження майном. [2].

З метою захисту права власності на землю чинне законодавство встановлює спеціальний порядок оформлення права власності на землю. Документом, який підтверджує право власника на землю, є Державний акт на право власності землею, форма якого встановлена Постановою Верховної Ради України. Державний акт на право власності землею засвідчує право власності, а також є підставою для здійснення земельно-правових та цивільно-правових угод, а також інших дій щодо розпорядження земельною ділянкою у відповідно до чинного земельного законодавства.

Можливість володіння є правом фактичного панування над певною земельною ділянкою.

Відомо, що не можна використовувати земельну ділянку, не маючи господарського або фактичного панування над нею. Проте, право володіння земельною ділянкою має певну своєрідність. Це викликано невід'ємністю земельної ділянки від навколишнього природного середовища, їх екологічним взаємозв'язком, неможливістю її вилучення та переносу, скажімо в інше місце.

Зазначимо, що право володіння може належати не тільки власнику, але й особі, якій власник передав земельну ділянку на підставі договору (наприклад, оренди). Власник при цьому не втрачає права володіння. Він перестає здійснювати його, але цілком зберігає можливість мати земельну ділянку у своєму господарстві, у складі майна.

Затвердження державної, комунальної і приватної форм власності на землю засвідчило факт про те, що ці форми власності є інститутами не лише земельного, але й цивільного права. І це є закономірним і природним для конструювання права власності взагалі. Наслідком "проникнення" цивільного права в регулювання відносин земельної власності виявляється в тому числі ускладнення ролі державних і комунальних органів в управлінні земельними ресурсами.

Можливість користування є правом власника задовольняти за допомогою землі свої потреби, тобто можливістю її безпосередньої господарської експлуатації шляхом отримання корисних властивостей, в тому числі отримання плодів та інших прибутків. Право користування, як і право володіння, може на підставі договору з власником належати й іншій особі, яка не є власником.

Виходячи з усього вищезгаданого, можна зробити висновок, що відносини щодо ринку землі, а також спадку землі, згідно з правилами описаними в цивільному кодексі, є одними з найпопулярніших галузей на території України. Важливо розуміти і знати обсяг знань щодо земельного питання за наявності земельної ділянки або за бажання її отримати. А згідно з новим законодавством щодо ринку землі, найважливіше розуміти правовий процес даної можливості і так само статус такого володіння, як земельна ділянка та її правове становище.

Література:

1. Земельний кодекс України: веб-сайт. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
2. Поняття права власності на землю та особливості його об'єкту: веб-сайт. URL: <https://www.amm.org.ua/ua/study-book/6-property-right-to-land/40-property-right-to-land-notion-and-object> (дата звернення 23/12/2021).
3. Корнєєв Ю. В. Земельне право : веб-сайт. URL: https://pidru4niki.com/15970122/pravo/pravo_vlasnosti_zemlyu (дата звернення 23/12/2021).
4. Поняття та основні ознаки права власності на землю: веб-сайт. URL: <https://studfile.net/preview/5118336/page/6/> (дата звернення 23/12/2021).
5. Поняття і основні ознаки права власності на землю: веб-сайт. URL: <https://scicenter.online/agrarnoe-pravo-ukrainyi-scicenter/ponyattya-osnovni-oznaki-prava-vlasnosti.html> (дата звернення 23/12/2021).

Горбачова М.В.

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

В основі правового регулювання земельних відносин лежать принципи, які відображають характер і тенденції розвитку всього змісту земельного права.

Принципами права прийнято вважати головні положення та основні ідеї, які характеризуються універсальністю, загальною значимістю, вищою імперативністю та відображають істотні положення права. Принципи земельного права реалізуються шляхом відтворення основних положень у земельному законодавстві, які пронизують його систему та вдосконалюються разом з їх розвитком [7, с. 7].

Згідно статті 5 Земельного кодексу України земельне законодавство базується на таких принципах:

- а) забезпечення раціонального використання та охорони земель;
- б) поєднання особливостей використання землі як територіального базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва;
- в) забезпечення рівності права власності на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави;
- г) невтручання держави в здійснення громадянами, юридичними особами та територіальними громадами своїх прав щодо володіння, користування і розпорядження землею, крім випадків, передбачених законом;
- г) забезпечення гарантій прав на землю;
- д) пріоритету вимог екологічної безпеки [2].

Почнемо з принципу цільового і раціонального використання земель. Він пронизує зміст усіх інститутів земельного права. Цільове призначення земель — це встановлені законодавством порядок, умови та межі експлуатації (використання) земель для конкретних цілей відповідно до категорій земель, які мають особливий правовий режим. Суть раціонального використання земель полягає в забезпеченні водночас ефективного використання земель та їх охорони [3, с. 6].

Відповідно до ст. 19 Земельного кодексу землі України за основним цільовим призначенням поділяються на дев'ять категорій: землі сільськогосподарського призначення; землі житлової та громадської забудови; землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення; землі оздоровчого призначення; землі рекреаційного призначення; землі історико-культурного призначення; землі лісового фонду; землі водного фонду; землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення [4, с. 13].

Також має важливе місце принцип встановлення особливого правового режиму земель. Під правовим режимом земель слід розуміти встановлений правовими нормами

порядок та умови використання земель всіх категорій за цільовим призначенням, забезпечення й охорону прав власників землі та землекористувачів, здійснення державного управління земельним фондом та контролю за використанням землі, додержанням вимог земельного законодавства, ведення земельного кадастру, проведення землеустрою та здійснення земельного моніторингу, внесення плати за землю і застосування заходів заохочення за використання земельних ресурсів та мір юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства [3, с. 8].

Правовий режим землі - це поняття, яке узагальнює правову характеристику землі як об'єкта земельних відносин і містить вказівку на коло найважливіших правових відносин, які складаються з приводу землі. Застосування зазначеного терміна має важливе значення для правильного визначення встановленого порядку використання та охорони земельної ділянки [4, с. 14].

Правовий режим певної категорії земель визначає зміст і обсяг прав стосовно відповідних земель (окремих земельних ділянок). Імперативність даного принципу також поступово слабшає. Він змінюється визначенням правового режиму земель шляхом планування територій [5, с. 15].

Принцип забезпечення захисту прав юридичних осіб та громадян на землю закріплений у багатьох нормах земельного законодавства і передбачає такі спеціальні способи їх захисту: визнання прав; відновлення стану земельної ділянки, який існував до порушення прав, і запобігання вчиненню дій, що порушують права або створюють небезпеку порушення прав; визнання угоди недійсною; визнання недійсними рішень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування; відшкодування заподіяних збитків, а також інші способи, передбачені законом [7, с. 9]. Крім того, земельним законодавством передбачені спеціальні гарантії прав власників у разі викупу земельних ділянок для суспільних потреб або відчуження (вилучення) їх з мотивів суспільної необхідності [4, с. 16].

Можемо зробити висновок, що принципи визначають характер права в цілому або окремих груп правових норм, інститутів галузей права. Аналіз принципів права дає відповідь на запитання: на яких засадах, яким чином здійснюється правове регулювання, які політичні та правові ідеї лежать в його основі. Принципи права проявляються під час визначення структури системи права, механізму правового регулювання, визначають нормотворчу і правозастосовну діяльність, впливають на формування правового

мислення і правову культуру, забезпечують логічність системи права. Принципи права відіграють певну роль при розробленні правових теорій і концепцій, як правової орієнтації суб'єктів права, змісту правових норм чи їхніх груп, забезпечення ефективного правового регулювання суспільних відносин і законності [6, с. 13].

Література

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
3. Конспект лекцій з дисципліни «Земельне Право» Мажевська Л. В., 2016.
4. Лекція Тема № 1 «Предмет, метод, принципи та система земельного права. Джерела земельного права» Будяченко О. М., 2016.
5. Земельне право України: навч. посібн. / А. І. Ріпенко, О. М. Пащенко. — Київ: ВД «Дакор», 2016. — 236 с.
6. Земельне право України: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / А. П. Шеремет – [2-ге вид.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 632 с.
7. Земельне право України: навч. посібник / І. І. Килимник, О. І. Міхно; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – 166 с.

Куберка А.О.

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ

Земельна реформа, започаткована постановою Верховної Ради України від 18 грудня 1990 р. «Про земельну реформу», мала своїм завданням забезпечити перерозподіл земель з одночасною передачею їх у приватну та колективну власність, а також у користування з метою створення умов для рівноправного розвитку різних форм

господарювання на землі, формування багатокладної економіки, раціонального використання й охорони земель.

Реалізація названих завдань мала відповідати чотирьом загальним напрямам: економічному, екологічному, інституційно-функціональному та правотворчому.

Головний економічний напрям земельної реформи включає низку заходів: реформування відносин власності на землю та розвиток ринку землі; грошова оцінка земель та удосконалення порядку справляння плати за землю та ін.

Реформування відносин власності на землю передовсім передбачалося здійснити шляхом проведення інвентаризації земель всіх категорій, реєстрації громадян та юридичних осіб, які мали отримати земельні ділянки з метою господарювання на них, а також перерозподілу земель. На жаль, до цих пір повна інвентаризація земель поки що не проведена. Перерозподіл земель як один із заходів земельної реформи був спрямований передовсім на роздержавлення та приватизацію земель. Відмова від виключної державної власності на землю та законодавче закріплення багатосуб'єктності права власності на землю створило підґрунтя для легалізації поряд із державною колективною та приватною власності на цей об'єкт. При цьому перехід із державної власності, наприклад, до приватної власності на землю відбувався поступово. Достатньо сказати, що в ст. 6 ЗК УРСР (1990 р.) був закріплений такий раніше невідомий вітчизняному законодавству

титул використання землі як довічне успадковане володіння землею громадянами України для ведення селянського (фермерського) господарства, ведення особистого підсобного господарства, будівництва та обслуговування жилого будинку і господарських будівель та ін. Названий титул фактично був речовим правом, яке вже нічого спільного не мало із державною власністю на землю, але ще не визнавалось приватною власністю. Юридична природа довічного успадкованого володіння землею до цих пір законодавцем не визначена, що негативно позначається на судовій практиці.

Запровадження плати за землю Законом України від 3 липня 1992 р. «Про плату за землю» мало на меті забезпечення раціонального використання та охорони земель, підвищення родючості ґрунтів, вирівнювання соціально-економічних умов господарювання на земельних ділянках різної якості, фінансування витрат на ведення державного земельного кадастру, а також розвитку інфраструктури населених пунктів. В подальшому цей закон замінив Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. В

основу розрахунку розміру плати за землю, зокрема земельного податку, була покладена грошова оцінка земель, яка отримала назву нормативної грошової оцінки. Проведення такої оцінки земель стало однією з важливих економічних складових земельної реформи.

Законодавче закріплення трьох рівноправних форм власності на землю (приватна, комунальна і державна) створило умови для обігу земельних ділянок та прав на них, тобто формування і розвитку ринку землі.

З прийняттям у 2001 році ЗК України у його Перехідних положеннях було встановлено заборону на відчуження земель сільськогосподарського призначення. Із змісту п. 15 Розділу X Перехідних положень ЗК України випливало, що тимчасово до 1 січня 2005 р. закон забороняв купівлю-продаж земель для ведення товарного сільськогосподарського виробництва та земельних ділянок і земельних часток (паїв) власників земельних часток (паїв). Цей мораторій з року в рік продовжувався. Серед умов, які мали впливати на його відміну було передбачено прийняття крім Закону України «Про ринок земель» і другого закону «Про Державний земельний кадастр».

Останній був прийнятий в 2011 році.

20.09.2019 р. на офіційному сайті Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України був оприлюднений законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення». Це була чергова спроба зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, який за своїм характером є антиконституційним.

Сьогодні у Верховній Раді України зареєстровано більш 10 проектів законів щодо обігу земель сільськогосподарського призначення.

Чинним ЗК України (п. 15 Перехідних положень) передбачено, що до набрання чинності законом про обіг земель сільськогосподарського призначення, але не раніше 1 січня 2020 року, не допускається купівля-продаж або іншим способом відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення та зміна їхнього цільового призначення. Як бачимо, законопроект не узгоджується із положеннями ЗК України, оскільки він передбачає лише внесення змін до змісту

ст. 130 кодексу. Ці зміни стосуються встановлення в ч. 2 ст. 130 оціночного розміру сукупної площі земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які можуть перебувати у власності громадян або юридичної особи України, з урахуванням

пов'язаних осіб. Такий розмір залежить від загальної площі земель сільськогосподарського призначення певної області (до 15%) і всіх сільськогосподарських земель (до 0,5%). Отже набувачі права власності на землі сільськогосподарського призначення в різних областях опиняться в нерівних

умовах. Видається, що площа земельних ділянок, які можуть перебувати у власності одного громадянина та юридичної особи України повинна встановлюватися не оціночно, а у твердих показниках.

Окрім того, максимальний розмір такої площі не повинен містити загрозу утримання всіх земель сільськогосподарського призначення в руках незначної купки великих власників. Має бути передбачена можливість доступу до цих земель дрібних і середніх господарств – виробників сільськогосподарської продукції.

Слід звернути увагу на те, що ч. 5 ст. 22 ЗК України встановлена заборона на передачу земель сільськогосподарського призначення у власність іноземцям, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам. Водночас ч. 3 ст. 130 проекту містить формулу, яка фактично закріплює можливість придбання земель сільськогосподарського призначення іноземцями, особами без громадянства та іноземними юридичними особами. Зміст цієї формули зводиться до того, що переважне право купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення належить орендарю, який може реалізувати це право сплативши ціну, за якою ділянка продається. Отже доступ до такого права отримують іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи, які згідно з п. «в» ч. 1 ст. 5 Закону України «Про оренду землі» можуть бути орендарями, в тому числі і земель сільськогосподарського призначення.

Взагалі ж законопроект має бути належно опрацьованим та таким, що відповідає інтересам держави, суспільства та громадян України. Він повинен містити необхідні запобіжники проти хаотичного і несправедливого обігу земель сільськогосподарського призначення та бути узгодженим як із змістом самого ЗК України, так із нормами інших галузей вітчизняного законодавства.

В сучасних умовах, коли певна частина мешканців західної України отримує громадянство зарубіжних держав (зберігаючи громадянство України), а указом Президента РФ надана можливість усім жителям Донецької та Луганської областей отримати громадянство РФ по спрощеній схемі, а також готовність України надавати громадянство етнічним українцям без відмови від громадянства іншої держави може

існувати небезпека втрати територіальної цілісності нашої держави. Допускати цього ніяк не можна, бо територіальна цілісність забезпечує незалежність будь-якої держави.

Література

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III
[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text)
3. Електронний ресурс: [https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2019/15.11.19/15_11_2019_\(2\).pdf](https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2019/15.11.19/15_11_2019_(2).pdf)
4. Земельна реформа 2021. «Регулювання купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення».

Ніпарко А.В.

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ЗЕМЛІ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ, ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ, ПРАКТИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Згідно Конституції України наша держава є суверенною й незалежною, демократичною, соціальною та правовою. Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону.[1]

Землі природно-заповідного фонду України становлять окрему категорію земель. Відповідно до Земельного кодексу України вони визначаються як ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким

відповідно до закону надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
[2]

Актуальність даної теми полягає в тому, що питання охорони земель природо-заповідного фонду України як частина особливо цінних земель потребує більш детального розроблення в юридичній науці. Нині у науковій літературі констатується, що розвиток природно-заповідного законодавства України після набуття незалежності свідчить про те, що метою заповідання перестає бути лише збереження унікальних та типових природних комплексів та об'єктів, збереженню та охороні підлягає також біорізноманіття; території та об'єкти природно-заповідного фонду розглядаються як складова світової системи особливо охоронюваних природних об'єктів, як основні природні елементи екологічної мережі. Державній охороні і регулюванню використання на території України підлягають: навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і невикористовувані в економіці в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси.

Особливій державній охороні підлягають території та об'єкти природно-заповідного фонду України й інші території та об'єкти, визначені відповідно до законодавства України.

Також зазначається, що особливій охороні підлягають природні території та об'єкти, що мають велику екологічну цінність як унікальні та типові природні комплекси, для збереження сприятливої екологічної обстановки, попередження та стабілізації негативних природних процесів і явищ. Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні, утворюють єдину територіальну систему і включають території та об'єкти природно-заповідного фонду, курортні та лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні та інші типи територій та об'єктів, що визначаються законодавством України.

У Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» міститься також важливе положення щодо охорони навколишнього природного середовища від шкідливого впливу техногенних факторів. Зокрема, у заповідних зонах місцеві Ради, підприємства, установи, організації та громадяни при здійсненні своєї діяльності зобов'язані вживати необхідних заходів щодо запобігання та недопущення

перевищення встановлених рівнів акустичного, електромагнітного, іонізуючого та іншого шкідливого фізичного впливу.[3]

Збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду забезпечується шляхом: встановлення заповідного режиму; організації систематичних спостережень за станом заповідних природних комплексів та об'єктів; проведення комплексних досліджень з метою розробки наукових основ їх збереження та ефективного використання; додержання вимог щодо охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду під час здійснення господарської, управлінської та іншої діяльності, розробки проектної і проектно-планувальної документації, землевпорядкування, лісовпорядкування, здійснення оцінки впливу на довкілля; запровадження економічних важелів стимулювання їх охорони; здійснення державного та громадського контролю за додержанням режиму їх охорони та використання; встановлення підвищеної відповідальності за порушення режиму їх охорони та використання, а також за знищення та пошкодження заповідних природних комплексів та об'єктів; проведення широкого міжнародного співробітництва у цій сфері; проведення інших заходів з метою збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду.[4]

До складу природно-заповідного фонду України входять понад 7 тисяч територій і об'єктів загальною площею близько 2,8 млн га, що становить 4,6% від території України.

Охорона земель оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення здійснюється шляхом включення цих земель до складу екологічної мережі, обмеження їх вилучення (викупу) для інших потреб та обмеження антропогенного впливу на такі землі. Порядок використання земель оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення і створення екологічної мережі встановлюється законом.[5]

Можна стверджувати, правова охорона земель природно-заповідного фонду реалізується нині у кількох основних напрямках. Найважливішим з них є встановлення заповідного режиму, який передбачає заборону на землях даної категорії будь-якої діяльності, яка може зашкодити природним ресурсам, а також повне або часткове вилучення цих земель з господарського використання. Доступ громадян на землі природно-заповідного фонду, у тому числі рекреаційною та оздоровчою метою,

обмежується. Законодавство передбачає певну градацію земель природно-заповідного фонду. Найбільш суворій охороні підлягають землі природних заповідників, водночас для більшості інших видів земель природно-заповідного фонду встановлюється диференційований режим. Правова охорона земель природно-заповідного фонду здійснюється також у напрямку обмеження права власності громадян на дану категорію земель.

Існуючі об'єкти природно-заповідного фонду знаходяться під постійною загрозою захоплення або знищення природних ресурсів, які вони зберігають. Виходячи з вищесказаного, можна зробити деякі висновки і пропозиції. Правовий захист земель природно-заповідного фонду України потребують вдосконалення. Необхідність підвищити ефективність правового захисту шляхом вдосконалення системи управління у сфері організації, захисту та використання цього фонду.

Створити та впровадити систему оцінки ефективності управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду.

Реформувати діяльність служби державної охорони природно-заповідного фонду України за європейським зразком, зокрема щодо попередження правопорушень.

Законодавчо врегулювати питання передачі під охорону територій та об'єктів природно-заповідного фонду, що розташовані на землях запасу.

Внести зміни до законодавства України щодо спрощення порядку відведення земельних ділянок для природних та біосферних заповідників, національних природних парків, інших територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Створити систему моніторингу статусу збереження видів дикої флори і фауни та природних оселищ.

Посилити систему державного управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду України на базі міністерства чи шляхом створення спеціального органу державного управління (Державне агентство збереження природної спадщини).

Забезпечити залучення альтернативних, у тому числі міжнародних, джерел фінансування для збереження та сталого використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, розвитку державно-приватного партнерства.

Оптимізувати оподаткування земельних ділянок природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення.

Забезпечити активну та ефективну участь установ природно-заповідного фонду у соціальних мережах. Забезпечити функціонування єдиного веб-сайту для розповсюдження інформації та обміну досвідом щодо розвитку заповідної справи в Україні та за її межами.

На мою думку, законодавство України містить достатньо інструментів правової охорони земель природно-заповідного фонду. Численні факти самозахоплення ділянок даної категорії земель та їх нецільового використання пов'язані з неналежним контролем за виконанням вимог закону, недостатньою роботою відповідних державних органів з визначення в натурі меж земель тих чи інших об'єктів природно-заповідного фонду. Природа не тільки потрібна людині для виживання. Вона також є засобом натхнення і джерелом умиротворення. Багато великих людей – письменники, поети, музиканти, створювали шедеври під враженням від будь-якої погоди, пори року або просто бачачи в своїй свідомості буйство фарб і живе пишність. Відповідно, зберегти рідний край необхідно не тільки для того, щоб людині було де жити, що їсти, що пити і чим дихати. Але ще й для того, щоб було з чого порадіти і чим захоплюватися. Потрібно берегти природу. Піклуватися про атмосферу, тварин і рослини. Не залишатися осторонь від екологічних проблем. Адже ми – діти Землі, і все в наших руках!

Література:

1. Конституція України, ст.14; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Земельний кодекс України, ст.43; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», ст.5;54;60; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
4. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» ст.8; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
5. Закон України «Про охорону земель» ст. 50; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>

Кертичак Є.М.

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

ПОНЯТТЯ І СКЛАД ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

У структурі земельного фонду України особливе місце посідають землі сільськогосподарського призначення, які тісно пов'язані зі сферою сільськогосподарського виробництва і на сьогоднішній день є основною категорією земель, що забезпечує проведення у нашій державі земельної реформи.

До цих земель належать усі землі, основним цільовим призначенням яких є їх використання в сільському господарстві. Згідно з ч. 1 ст. 22 ЗК землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей. Виходячи з цього поняття, можна визначити дві основні правові ознаки зазначених земель — їх надання для потреб сільського господарства і призначення для використання у сфері сільськогосподарського виробництва.

Землям сільськогосподарського призначення не випадково відводиться перше місце серед закріплених у законодавстві дев'яти категорій земельного фонду нашої країни. На відміну від інших категорій земель, які використовуються головним чином як просторово-операційний базис, ці землі є основним засобом виробництва продуктів харчування, кормів для тварин і сировини для різних галузей промисловості. Це є головною особливістю зазначеної категорії земель, для якої встановлено особливий правовий режим, що характеризується таким їх використанням, за якого забезпечується підвищення родючості ґрунтів, охорона цих земель, недопущення їх вилучення із сільськогосподарського обігу.

Однією з основних характеристик земель сільськогосподарського призначення є їх ґрунтова характеристика. Земля, як поверхневий шар, функціонує за законами природного розвитку. Вона взаємодіє з іншими природними ресурсами. Значну частину земної поверхні займають ґрунти. Ґрунт — це природне утворення, що складається з генетично пов'язаних горизонтів, які формуються внаслідок перетворення поверхневих шарів і атмосфери під впливом води, повітря і живих організмів; має родючість. У цьому значенні земля і ґрунт — поняття майже ідентичні. Різниця між ними полягає в

тому, що земля є більш загальним поняттям, а ґрунт пов'язаний з конкретним уявленням про якість землі та можливість її використання в сільському господарстві. Головне, щоб при одержанні максимальної кількості сільськогосподарської продукції використання землі як унікального природного об'єкта було раціональним. Однак не всі автори згодні з такою позицією. Деякі з них вважають, що між термінами "земля" і "ґрунт" існують істотні відмінності.

Правове поняття земель сільськогосподарського призначення включає характеристику їх юридичної структури (складу). Традиційно прийнято вважати, що у сільському господарстві земля функціонує у двох якостях: як територіальна умова і як основний засіб виробництва. Тому землі сільськогосподарського призначення за юридичне закріпленими способами їх використання поділяють на два основні види:

1) сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги), які відповідно до природних властивостей, розташування і господарських потреб використовують ся для посівів сільськогосподарських культур і служать засобом виробництва в рослинництві;

2) несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи і прогони, полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження, крім віднесених до земель лісового фонду, землі під господарськими будівлями і дворами, землі тимчасової консервації тощо), які є лише територіальним базисом і необхідні для організації сільськогосподарського виробництва та пов'язаних з ним видів діяльності. У даному разі йдеться про земельні площі нерослинницького призначення. Отже, вони є землями несільськогосподарського використання.

Земля є не результатом людської праці, а продуктом самої природи. Безпосереднім об'єктом правового регулювання використання земель сільськогосподарського призначення виступає певна територія, що є просторовою сферою діяльності суб'єкта, на якій він може займатися виробництвом сільськогосподарської продукції та зведенням будинків, будівель, споруд й інших виробничих об'єктів, необхідних для обслуговування його основної діяльності.

Земельні ділянки, права на них, а також тісно пов'язані з цими ділянками об'єкти (ґрунт, замкнуті водойми, ліс, багаторічні плодові насадження, будинки, будівлі, споруди тощо), переміщення яких без заподіяння надмірної шкоди їх призначенню неможливе, знаходяться в обігу неподільно, якщо інше не передбачене законом. Землі

сільськогосподарського призначення регулюються земельним законодавством як єдиний об'єкт. Це означає, що не будь-які землі підлягають сільськогосподарському використанню, а лише придатні для цього; а також те, що не будь-які придатні для сільськогосподарських потреб землі можуть використовуватися як землі сільськогосподарського призначення. Так, у заповідних зонах не може здійснюватися товарна сільськогосподарська діяльність.

Мета використання земельних ділянок визначається органами виконавчої влади або місцевого самоврядування. Про це вказується у документах, які засвідчують права на землю, а також у документах державного земельного кадастру і державної реєстрації. При цьому самовільна зміна дозволеного використання ділянки не допускається.

Важливою характеристикою земельної ділянки як об'єкта правового регулювання є її площа. При встановленні розмірів ділянок, що надаються у власність або в користування, відповідні органи враховують природно-економічні, екологічні та соціальні умови, які визначаються на основі рекомендацій науково-дослідних установ про природно-сільськогосподарське районування та нормування земель.

У ЗК зроблено спробу обмеження площі земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які знаходяться у власності громадян, граничними розмірами. Так, згідно зі ст. 121 земельного закону громадяни України мають право на безоплатну передачу їм земельних ділянок із земель державної або комунальної власності у таких розмірах: для ведення особистого селянського господарства, не більше двох гектарів; для ведення садівництва, не більше 0,12 гектара; для ведення фермерського господарства, у розмірі земельної частки (паю), визначеної для членів сільськогосподарських підприємств, розташованих на території сільської, селищної, міської ради, де знаходиться фермерське господарство.

Якщо на території сільської, селищної, міської ради розташовано декілька сільськогосподарських підприємств, розмір земельної частки (паю) визначається як середній по цих підприємствах. У разі відсутності сільськогосподарських підприємств на території відповідної ради розмір земельної частки (паю) визначається як середній по району. Відповідно ж до ст. 31 ЗК землі фермерського господарства можуть складатися із: земельної ділянки, що належить на праві власності фермерському господарству як юридичній особі; земельних ділянок, що належать громадянам — членам фермерського господарства на праві приватної власності; а також земельної ділянки, що

використовується фермерським господарством на умовах оренди. Громадяни — члени фермерського господарства мають право на одержання безоплатно у власність із земель державної та комунальної власності земельних ділянок у розмірі земельної частки (паю). А згідно зі ст. 32 ЗК громадянам України — членам фермерських господарств передаються безоплатно у приватну власність надані їм у користування земельні ділянки в розмірі земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, розташованого на території відповідної ради. Це право не поширюється на громадян, які раніше набули права на земельну частку (пай).

Розміри земельних ділянок, які передаються безоплатно громадянам для ведення особистого селянського господарства, може бути збільшено у разі отримання в натурі (на місцевості) земельної частки (паю) (ч. 2 ст. 121 ЗК). Відповідно до п. 13 Перехідних положень ЗК громадяни та юридичні особи можуть набувати право власності на землі сільськогосподарського призначення загальною площею до 100 гектарів (до 1 січня 2010 р.). Причому ця площа може бути збільшена у разі спадкування земельних ділянок за законом.

Література:

1. Земельно-правовий процес : підруч. для вузів / Р. П. Возняк, М. Г. Ступень, Г. Д. Гуцуляк. Л. : Новий Світ-2000, 2011. 327 с.
2. Земельний кодекс // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002, С.27.
3. Горбулін В.П., Греков Л.Д., Юрченко А.Д. Земельні відносини, земельні ресурси і продовольча безпека: аналітичні матеріали. К.: Інститут проблем національної безпеки при РНБОУ, 2005. С.4.
4. Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України. Науково-навчальний посібник // За ред. докт. юрид. наук, проф. Н.І. Титової. Львів: ПАІС, 2005. С.11.
5. Інформація до парламентських слухань 13.09.2005 року «Сучасний стан та перспективи розвитку земельних відносин в Україні». К.: Кабінет Міністрів України, 2005. С.1.

Миронюк О.С.

Студент 3 курсу

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ

Власність – це економічна категорія, яка виявляється у відносинах між людьми з приводу матеріальних благ. Іншими словами – це належність у певному суспільстві матеріальних благ (цінностей) певній фізичній чи юридичній особі або ж державі чи територіальній громаді. При цьому для однієї особи належні їй матеріальні блага будуть «своїми», а для іншої – «чужими». Власність задовольняє потреби людей в матеріальних благах (засобах для існування – в житлі, одязі, їжі, транспортних засобах, зброї, знаряддях праці тощо). Відносини власності – це переважно майнові відносини, які складаються між людьми у певному суспільстві щодо конкретних видів майна, предметів, речей, землі і земельних ділянок, а також результатів інтелектуальної власності. Структура власності розкривається через такі економічні елементи, як володіння, користування і розпорядження. Володіння – суспільно-економічне ставлення певної особи до наявного у неї майна, панування над ним, коли у стосунках з іншими людьми ця особа ставиться до певного майна, як до «свого».

Користування означає виробниче чи особисте споживання засобів і продуктів виробництва, землі, інших об'єктів природи, використання рухомого чи нерухомого майна для задоволення своїх життєвих потреб. При цьому використання нерухомого майна завжди пов'язане з використанням землі, на якій розташована нерухомість. Для розпорядження характерним буде визначення, вирішення долі майна, землі, інших матеріальних об'єктів, наявність управлінських і розпорядчих аспектів майнових і земельних відносин. Власник вирішує, як вчинити з належними йому майном чи земельною ділянкою, як їх набути чи позбутися, яким чином і з якою метою їх використати. За його бажання здійснюється переведення майна, земельної ділянки з одного економічного стану в інший, з однієї категорії в іншу. При цьому власник розпоряджається своїм майном, земельною ділянкою самостійно, незалежно від волі інших осіб.

Особливістю громадянського суспільства є те, що економічні та інші суспільні відносини між людьми опосередковуються, регулюються правом. Регулюючи відносини

власності, право тим самим юридично закріплює можливість і порядок ставлення окремої особи (фізичної чи юридичної) до конкретного майна, конкретних речей, конкретних матеріальних благ, конкретної земельної ділянки. За допомогою правових норм встановлюється зміст правовідносин власності, визначаються права та обов'язки суб'єктів права щодо певних конкретно виражених предметів матеріального світу, конкретної земельної ділянки. За допомогою цивільно-правових норм встановлюється право власності певної особи, її право володіти, користуватися і розпоряджатися певними, конкретно визначеними об'єктами власності. Цивільно-правові норми одночасно встановлюють обов'язок усіх інших осіб не перешкоджати власникові вчиняти правомочності власника щодо майна, яке йому належить на законних підставах, утримуватися від посягання на будь-яке майно, яке їм не належить.

Отже, право власності пов'язане з правом на майно певної фізичної чи юридичної особи, держави та територіальної громади як суб'єктів права. Виходячи з цих позицій, цивілісти в об'єктивному значенні визначають право власності як сукупність правових норм, які встановлюють і охороняють належність матеріальних благ конкретним суб'єктам, зокрема визначають підстави та умови виникнення і припинення у них такого права щодо цих благ. У сучасних умовах право власності опосередковується не лише нормами цивільного права, хоч для регулювання відносин власності вони є визначальними. Відносини власності більшою чи меншою мірою регулюються нормами різних галузей права.

На думку Б. В. Єрофєєва, норми права, якими регулюються відносини власності, можна поділити на три групи. До першої групи норм він відносить конституційні правила, земельно-правові, цивільно- та адміністративно-правові норми про підстави виникнення і припинення прав на майно і землю. До другої – земельно-правові і цивільно-правові норми, якими визначаються правомочності власників. Третя група правил охоплює норми земельного, цивільного, адміністративного і кримінального права щодо захисту відносин власності.

Погоджуючись із такою класифікацією норм, що стосуються права власності на земельну ділянку як специфічний об'єкт права власності, треба виділити спеціальну групу правил, що належать до земельного, а в окремих випадках – ще й до екологічного права, якими визначаються порядок та умови використання власниками земельних ділянок і землі, розподілу земель на різні категорії і встановлення для них спеціального

земельно-правового режиму, дотримання екологічних правил. Остання група норм є визначальною для віднесення права власності на землю до інституту українського земельного права.

Наведене свідчить, що сукупність норм, якими регулюються відносини власності, зокрема власності на землю, має комплексний характер. З цих позицій право власності на землю охоплюється нормами більш загального інституту речового права. Проте в земельному, як і в цивільному, праві відносини власності на землю регулюються не лише за допомогою норм інституту права власності, а й за допомогою норм таких інститутів, як право володіння, право земельного сервітуту тощо. Право власності на землю, як і будь-яке інше право, може розглядатися в об'єктивному і суб'єктивному розумінні. Право власності на землю в об'єктивному розумінні розглядається як комплексний правовий інститут, нормами якого регулюється статика земельних правових відносин, як стан належності земельних ділянок певній особі. Комплексний характер цього інституту полягає в тому, що відносини земельної власності регулюються нормами як земельного, так і нормами інших галузей права. Право власності на землю в суб'єктивному розумінні розглядається як сукупність правомочностей (прав та обов'язків) суб'єктів цього права щодо володіння, користування і розпорядження належними їм земельними ділянками. Це основний зміст права власності.

Отже, право власності на землю – це врегульовані нормами земельного та інших галузей права суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження земельними ділянками, суб'єктами яких є громадяни та юридичні особи України й іноземних держав і особи без громадянства, територіальні громади і держава.

З позицій теорії земельного права можна зробити висновок, що:

1) право власності на земельну ділянку означає сукупність усіх трьох правомочностей: володіння, користування і розпорядження земельною ділянкою;

2) право власності на землю може розглядатися як комплексний інститут земельного та інших галузей права; як правовідношення; як правомочність власника і як юридичний факт, що має правоутворююче, правозмінююче і правоприпиняюче значення;

3) на обсяг правомочностей власника впливають особливості земельних ділянок, які перебувають у власності, а також особливості правового статусу земельних власників та інші обставини.

Зміст права власності визначений у ст. 319 ЦК України, відповідно до якої власник на свій розсуд володіє, користується і розпоряджається належним йому майном. Він має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, що не суперечать закону. Усім власникам забезпечуються рівні правові умови здійснення своїх прав. У статті 78 ЗК України зазначено, що право власності на землю – це право володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками. Перелічені правомочності виникають у власника одночасно з набуттям права власності. Правомочності власника щодо майна однаково стосуються і права власності на землю. Конкретні правомочності суб'єктів права власності на землю визначаються ЗК України залежно від форм власності на землю, яка є об'єктом права власності, порядку та умов набуття і припинення права власності, використання земельних ділянок і захисту права власності. Встановлені законодавством про власність і про землю правомочності власника щодо володіння, користування і розпорядження земельною ділянкою розкривають зміст права власності. Правомочності власника щодо належної йому земельної ділянки здійснюються ним особисто, незалежно від волі та бажання всіх інших осіб і обмежуються лише законом. Так, відповідно до ст. 4 ЗК України основним завданням земельного законодавства є створення умов для раціонального використання й охорони земель, рівноправного розвитку всіх форм власності на землю і господарювання, збереження та відтворення родючості ґрунтів, поліпшення природного середовища, охорони прав громадян, підприємств, установ і організацій на землю. ЗК України встановлені такі права власників земельних ділянок: самостійно господарювати на землі; продавати або іншим чином відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину; право власності на посіви і насадження сільськогосподарських та інших культур, на вироблену продукцію; використовувати у встановленому порядку для власних потреб наявні на земельній ділянці загальнопоширені корисні копалини, торф, лісові насадження, водні об'єкти, а також інші корисні властивості землі; право на відшкодування збитків, передбачених законом; споруджувати жилі будинки, виробничі та інші споруди. При цьому порушені права власників земельних ділянок підлягають відновленню в порядку, встановленому законом. Згідно зі ст. 91 ЗК України власник зобов'язаний

використовувати земельну ділянку відповідно до цільового призначення та умов її надання, дотримуватися правил добросусідства і сервітуту: дозволяти власникам і користувачам земельних ділянок прохід до доріг загального користування, а також для спорудження або ремонту межових знаків та споруд, вживати заходів до недопущення можливостей стоку дощових і стічних вод, проникнення отрутохімікатів та мінеральних добрив на суміжну земельну ділянку. Він повинен: не порушувати права власників інших земельних ділянок і землекористувачів, зокрема орендарів; не чинити перешкод у проведенні до суміжної земельної ділянки необхідних комунікацій; не допускати погіршення екологічної обстановки на території в результаті своєї господарської діяльності тощо. Зміст права власності на землю розкривається через зміст його структурних елементів: права володіння, користування і розпорядження. На початку цього підрозділу подано економічну характеристику цих елементів. Юридична категорія кожного з них визначається встановленням правовими нормами права реалізації, здійснення всіх елементів власності. Вони розглядаються як право володіння, право користування і право розпорядження земельною ділянкою. Право здійснення кожного з цих окремо взятих елементів може належати також іншим особам – орендарям, наймачам, користувачам та іншим, але за згодою власника – на підставі договору оренди земельної ділянки, договору найму нерухомого майна, договору постійного чи тимчасового користування земельною ділянкою. Перелічені й інші особи можуть володіти чи користуватися земельною ділянкою, але вони не мають права розпоряджатися нею в частині відчуження, зміни цільового призначення, використання всупереч умовам укладеної угоди.

Отже, аналіз публікацій юридичного напрямку як підґрунтя для облікового забезпечення операцій з земельними ресурсами довів важливість та необхідність продовження досліджень в даній сфері, адже для майбутніх змін необхідно мати представлення про особливості прав власності на землі різного призначення: сільськогосподарського, під забудову, лісові ділянки, про процес документального оформлення та реєстрації прав власності на земельні ділянки, права тимчасового користування так як оренда та сервітут. Таким чином ці напрями є перспективними для майбутніх досліджень не тільки для юридичного характеру, а й для досліджень з бухгалтерського обліку, в якому право власності на певне майно, в тому числі на земельну ділянку, має свої особливості та проблемні моменти.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III
[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text)
3. Каракаш І.І. Земельне право України • Підручник / За ред Погрібного О О, 3-51 — К Істина,2003 - 448 с. - 2003 год;
4. Мірошніченко А. М., Марусенко Р. І.. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України. - К., 2009. - 496 с. - 2009 год;

Славова К. В.

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

СПАДКУВАННЯ ЯК ПІДСТАВА ВИНИКНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ

Право спадкування тісно пов'язане з правом власності, оскільки спадкування є одним із найпоширеніших засобів набуття права власності і служить охороні цього права. Спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини.

До складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. До спадкоємців житлового будинку, інших будівель та споруд переходить право власності або право

користування земельною ділянкою, на якій вони розміщені. Цивільним кодексом України встановлено коло осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині (ст. 1241).

Після смерті громадянина його майнові права та обов'язки переходять до інших осіб. Такий перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) називається спадкуванням..

Порядок оформлення спадкових прав на майно спадкодавця регламентується положенням Цивільного кодексу України .Крім цього, право власності на земельну ділянку у порядку спадкування переходить до спадкоємців на загальних підставах, із збереженням її цільового призначення.

Спадкування прав на земельні ділянки є однією з підстав виникнення права власності на землю. Якщо предметом спадкування є, наприклад, право власності на житловий будинок, одночасно означає успадкування права власності і на земельну ділянку, яка є під ним .

Заповіт підписується особисто заповідачем та посвідчується нотаріусом або іншою уповноваженою на це посадовою особою, які мають на це право відповідно до закону, у тому числі і посадовою особою місцевої ради .Заповідач на власний розсуд може призначити своїми спадкоємцями одну або кілька фізичних осіб, незалежно від наявності у нього з цими особами сімейних, родинних відносин, а також юридичну особу, територіальну громаду, державу Україну та інших осіб публічного права .Однак, заповідач не може позбавити права на спадкування осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині, навіть, якщо у заповіті вони не будуть зазначені. При цьому, коло осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині, встановлюється не на час складання заповіту, а на час відкриття спадщини, тобто на день смерті заповідача.Також, якщо у заповіті визначено для спадкоємців лише права, то до цих спадкоємців переходить та частина обов'язків спадкодавця, що є пропорційною до одержаних ними прав. Однак, скасування заповіту, внесення до нього змін провадяться у порядку, встановленому Цивільним кодексом України для посвідчення заповіту і підлягають державній реєстрації у Спадковому реєстрі. Чинність заповіту щодо складу спадщини встановлюється на момент відкриття спадщини .

При спадкуванні за законом майно переходить до спадкоємців згідно зі встановленою законом черговістю. Кожна наступна черга спадкоємців набуває право на

спадщину за відсутності спадкоємців попередньої черги, усунення їх від права на спадкування, їх відмови від прийняття спадщини .

До першої черги входять діти спадкодавця, його батьки та той з подружжя, який живий на час відкриття спадщини. До другої черги входять рідні брати і сестри спадкодавця, його бабусі і дідусі. До третьої — рідні дядьки і тітки. До четвертої — особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менше п'яти років до часу відкриття спадщини. До п'ятої — інші родичі спадкодавця до шостого ступеня спорідненості, а також утриманців, які не були членами сім'ї спадкодавця.

Якщо майно успадковується за законом двома і більше спадкоємцями, їх частки у спадщині є рівними. При цьому, якщо успадковується нерухоме майно, за письмовою угодою між спадкоємцями, посвідченою нотаріусом, розмір частки у спадщині може бути змінено. У випадку спадкування земельної ділянки, якій не присвоєно кадастрового номера (рожеві державні акти на право приватної власності на землю зразка 1993 року), нотаріус видає свідоцтво про право на спадщину без витягу з державного реєстру земельних ділянок та без кадастрового номера, оскільки на етапі видачі зазначеного свідоцтва ще не набувається право власності на землю спадкоємцем.

Якщо право власності на земельну ділянку посвідчується відповідною цивільно-правовою угодою чи свідоцтвом про право на спадщину, такі документи не є самостійними право встановлювальними документами, бо на них як додаток має бути долучений ще свідоцтво про право власності на нерухоме майно, державний акт про право власності на земельну ділянку, що була відлучена чи успадкована .

Окрім того, важливо знати, що нотаріус в обов'язковому порядку робить на державному акті відмітку про перехід права власності лише за наявності витягу з Державного реєстру земель .

Отже, якщо власник земельної ділянки помер, і у визначений законом строк жодна особа не звернулася до нотаріуса за місцем відкриття спадщини щодо успадкування такої земельної ділянки, сільська, селищна, міська рада мають звернутися із заявою до місцевого суду про визнання спадщини відумерлою. Спадщина, визнана судом відумерлою, переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини. У випадку, коли майно, в тому числі й земельна ділянка, на яке претендує спадкоємець, що пропустив строк для прийняття спадщини, перейшло як відумерле до територіальної громади і збереглося, спадкоємець має право вимагати його передання в

натурі. У разі його продажу спадкоємець має право на грошову компенсацію. При передачі земельної ділянки, визнаної відумерлою, у власність іншій особі відповідно до статей 118 та 121 Земельного кодексу України, спадкоємець, який пропустив строк прийняття спадщини з поважних причин, має право на отримання іншої земельної ділянки за його згодою або ж грошової компенсації.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
4. Земельне право України : навч. посібн. / А. І. Ріпенко, О. М. Пащенко. — Київ : ВД «Дакор», 2016. — 236 с.
5. Спадкове право: навч. Посібник . Нестерцова-Собакарь О.В. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ. 2017. – 164 с.

Гайдай А.О.

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

У ст. 14 Конституції України, а також ст. 1 Земельного кодексу України від 25.10.2001 (далі – ЗК України), земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. До земель України належать усі землі в межах її території, у тому числі острови та землі, зайняті водними об'єктами, які за своїм цільовим призначенням поділені на дев'ять різних категорій. Відповідно до ст. 19 ЗК України однією з категорій земель виступають землі сільськогосподарського призначення, основне цільове призначення яких – використання у сільськогосподарському виробництві.

Відповідно до ст. 22 ЗК України землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей.

Придатність земель для використання у сільському господарстві встановлюється на підставі даних державного земельного кадастру (бонітування ґрунтів, облік кількості та якості земель тощо) органами, які погоджують, здійснюють експертизу та затверджують відповідну землепорядну документацію (ст.ст. 118, 123, 186 та інші ЗК України).

На сьогодні немає однозначного законодавчого вирішення питання про категорію та правовий режим сільськогосподарських угідь, що знаходяться у складі інших категорій земель: лісогосподарського призначення, водного фонду, природоохоронного, оздоровчого та рекреаційного призначення (у тому числі тих, що надаються для сільськогосподарських потреб тимчасово).

З огляду на те, що у сільському господарстві земля функціонує у двох якостях – територіального базису та засобу виробництва, до складу земель сільськогосподарського призначення належать як сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги), які відповідно до природних властивостей, розташування та господарських потреб служать основним засобом виробництва в рослинництві, так і несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи і прогони, полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження, землі під господарськими будівлями і спорудами, об'єктами інфраструктури тощо), які використовуються як територіальний базис і необхідні для організації сільськогосподарського виробництва.

Землі сільськогосподарського призначення посідають особливе місце у структурі земельного фонду України, то правовий режим цих земель має низку особливостей. Так, відповідно до ст. 23 та інших положень ЗК землі сільськогосподарського призначення мають пріоритетний режим використання. Це означає, що землі, придатні для потреб сільського господарства, повинні надаватися насамперед для сільськогосподарського використання.

Сільськогосподарські угіддя можуть бути надані й для несільськогосподарських потреб, але лише у разі, коли суспільна вигода від цього перевищуватиме завдану

шкоду, а альтернативний варіант задоволення несільськогосподарських потреб, для яких надається земельна ділянка, відсутній.

Окрім законодавчого закріплення принципу пріоритетності земель сільськогосподарського призначення у ст. 23 ЗК України, його реалізації сприяє й низка інших правових приписів: особливий порядок охорони таких земель (п. б, п. д ст. 164 ЗК України); встановлення ускладненого порядку вилучення особливо цінних сільськогосподарських земель для інших потреб (ст. 150 ЗК України); встановлення обов'язку рекультивації земель (ст. 166 ЗК України); встановлення обов'язку відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва (ст. 156, 157 ЗК України) тощо.

Правовий режим земель сільськогосподарського призначення характеризується особливим суб'єктним складом у відносинах щодо їх використання.

Згідно з чинним законодавством землі сільськогосподарського призначення можуть бути передані у власність та надані у користування: громадянам України, сільськогосподарським підприємствам, сільськогосподарським науково-дослідним установам та навчальним закладам, сільським професійно-технічним училищам та загальноосвітнім школам, несільськогосподарським підприємствам, установам та організаціям, релігійним організаціям і об'єднанням громадян та оптовим ринкам сільськогосподарської продукції.

Особливістю правового режиму сільськогосподарських земель також є істотне звуження земельної правосуб'єктності іноземних суб'єктів. Так, згідно зі ст.ст. 22, 81, 82 та інших положень ЗК України землі сільськогосподарського призначення не можуть передаватись у власність іноземцям, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам. Виняток із цього правила встановлений ст.ст. 81 та 82 ЗК України, згідно з якими іноземні суб'єкти можуть набувати права власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення у разі її спадкування.

Правовий режим земель сільськогосподарського призначення має низку особливостей, які дозволяють стверджувати, що дана категорія земель займає особливе місце у структурі земельного фонду України.

На сьогодні вбачається потреба у якнайшвидшому прийнятті закону про обіг земель сільськогосподарського призначення, який би закріпив правові та організаційні основи у сфері ринку таких земель та врегулював би відносини, що виникають між

органами державної влади та місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами щодо правочинів із сільськогосподарськими земельними ділянками.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III
[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text)
3. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення” від 31.03.2020.
4. Мірошніченко А.М. Науково-практичний коментар до Земельного кодексу України / А.М. Мірошніченко, Р.І. Марусенко, 2009.

Непомяща В. В.

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н. М.

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК СУБ’ЄКТ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Місцеве самоврядування, відображаючи політичні, географічні, соціально-економічні, національно-культурні та інші особливості різних територіальних одиниць, сприяє набуттю ними своєї індивідуальності, посилює почуття належності людини до певної територіальної громади, має стратегічне значення в вирішенні земельних питань.

Проте на сьогодні все ще залишаються невирішеними питання, пов’язані із визначенням територіальної громади як суб’єкта земельних правовідносин.

Дослідження даної проблематики проводились низкою авторів. Зокрема, це: О. Бабич, О. Врублевський, Т. Василевська, В. Яцуба, В. Кравченко, М. Баймуратова, О. Батанова, О. Гарнець, О. Тертишна, О. Бурій, М. Куля, А. Авоян, Ю. Сак, О. Ігнатенко,

Г. Борщ, О. Курт, Ф. Тедік, Т. Журавель та інші. Носієм права на місцеве самоврядування та первинним елементом за ст.1 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" є територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр. Земельне законодавство розглядає землі комунальної власності передусім як землю територіальних громад (ст. 83 ЗК України). Зі змісту ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» випливає, що територіальною громадою є жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл.

Із цього визначення І.І. Каракаш робить висновок, що територіальна громада – це не адміністративно-територіальна одиниця і не створені нею органи місцевого самоврядування, а об'єднання жителів у межах адміністративно-територіальної одиниці. При цьому територіальні громади виступають первинними носіями прав місцевого самоврядування і суб'єктами повноважень щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами, розміщеними на їхній території [2, с. 223].

Зі сказаного випливають дві кваліфікаційні ознаки територіальної громади, з яких одна легальна (це об'єднання жителів у межах адміністративно-територіальної одиниці), а інша доктринальна (це первісний носій прав на землі комунальної власності). Продовжуючи логічний ланцюжок, цілком слушно припустити, що похідними (вторинними) суб'єктами виступатимуть створені територіальними громадами органи місцевого самоврядування, наділені делегованими повноваженнями.

Дещо інше визначення містить термінологічний словник Концепції адміністративної реформи в Україні (розд. VII), у якому під територіальною громадою розуміється спільнота мешканців, жителів населених пунктів (сіл, селищ, міст), об'єднана загальними інтересами власного життєзабезпечення, самостійного, в межах законів, вирішення питань місцевого значення як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування.

З наведеного визначення випливає ще одна важлива легальна об'єднувальна ознака територіальної громади – загальні інтереси її членів. Натомість специфічними правовими ознаками саме комунальної власності на землю, які належать до її суб'єкта,

визнаються такі: 1) територіальна громада як суб'єкт права комунальної власності на землю, здійснює це право як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування; 2) в особі територіальної громади «збігається» суб'єкт права комунальної власності на землю і суб'єкт управління цими землями; 3) наявність специфічної підстави формування об'єкта права комунальної власності на землю, такої як розмежування земель державної та комунальної власності, що має одноразовий характер [4, с. 8–9]. Отже, безпосереднім власником земель комунальної власності і законодавство, і земельно-правова доктрина визнають територіальну громаду.

До повноваження сільських, селищних, міських рад у галузі земельних відносин на території сіл, селищ, міст відповідно до ст.12 ЗК України, належать: розпорядження землями територіальних громад; передача земельних ділянок комунальної власності у власність громадян та юридичних осіб; надання земельних ділянок у користування із земель комунальної власності; вилучення земельних ділянок із земель комунальної власності; викуп земельних ділянок для суспільних потреб відповідних територіальних громад сіл, селищ, міст; організація землеустрою; координація діяльності місцевих органів земельних ресурсів; здійснення контролю за використанням та охороною земель комунальної власності, додержанням земельного та екологічного законодавства; обмеження, тимчасова заборона (зупинення) використання земель громадянами і юридичними особами у разі порушення ними вимог земельного законодавства; підготовка висновків щодо вилучення (викупу) та надання земельних ділянок; встановлення та зміна меж районів у містах з районним поділом; інформування населення щодо вилучення (викупу), надання земельних ділянок; внесення пропозицій до районної ради щодо встановлення і зміни меж сіл, селищ, міст; вирішення земельних спорів; вирішення інших питань у галузі земельних відносин відповідно до закону.

Також, питання компетенції органів місцевого самоврядування у сфері земельних відносин врегульовані статтями 26, 33 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», де передбачені власні (самоврядні) повноваження (які належать до компетенції органів місцевого самоврядування) та делеговані повноваження (які належать до компетенції органів виконавчої влади, проте держава їх частину надала виконавчим органам рад).

Згідно Земельного кодексу України органи місцевого самоврядування мають право безоплатно передавати у власність або надавати в оренду землю житлово-

будівельним та гаражно-будівельним кооперативам, безоплатно або за плату передавати у власність земельні ділянки лісового фонду площею до 5 га у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств, передавати безоплатно у власність земельні природні водойми загальною площею до 3 га, передавати державним водогосподарським організаціям в постійне користування землю водного фонду, надавати їх в оренду громадянам та юридичним особам .

Виходячи зі ст.12 ЗК України виконавчим органам місцевого самоврядування надано повноваження щодо надання відомостей з Державного земельного кадастру та вирішення інших питань у сфері земельних відносин [5].

Таким чином, первісним суб'єктом земельних правовідносин є територіальна громада, наділена за законом повноваженнями здійснювати власницькі правомочності щодо земель комунальної власності.

Література:

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768–III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3. Ст. 27.
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 20. Ст. 190.
3. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22.07.1998 № 810. Офіційний вісник України. 1999. № 21. Ст. 943.
4. Воскобійник М.В. Правове забезпечення формування комунальної власності на землю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2007. 20 с.
5. Каракаш І.І. Коментар до ст. 83 «Право власності територіальних громад». Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / кол. авт.: Л.О. Бондар, А.П. Гетьман, В.Г. Гончаренко та ін.; за заг. ред. В.В. Медведчука. Київ: Юрінком Інтер, 2004. С. 222–225.

Толмачевська А.О.

Студентка 3 курсу

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Кримінально-правова відповідальність за порушення земельного законодавства виявляється в кримінальному переслідуванні злочинних порушень земельного законодавства. Основним критерієм, що відрізняє кримінальне від інших правопорушень, є неоднаковий характер їх суспільної небезпеки. Кримінальне правопорушення особливо небезпечне для суспільства, а тому потрібні спеціальні державні примусові заходи. Кримінальна відповідальність реалізується в суворо встановлених процесуальних формах, спрямованих на швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних і забезпечення правил застосування закону з тим, щоб кожен, хто вчинив злочин, отримав справедливе покарання, а невинний не був би притягнутий до кримінальної відповідальності.

Охороні земель присвячена ст. 239 Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за забруднення або псування земель. Забруднення або псування земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля, — караються штрафом до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. До кримінально-правових норм, що стосуються охорони земель, треба віднести також ст. 310 Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за посів або вирощування снотворного маку чи конопель. Посадові особи, винні в злочинному порушенні земельного законодавства, несуть відповідальність за статтями Кримінального кодексу України про посадові злочини, зокрема за ст. 364 — зловживання владою або службовим становищем; ст. 365 — перевищення влади або службових повноважень; ст. 367 — службова недбалість.

Посадова особа може нести кримінальну відповідальність за зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 Кримінального кодексу) за таких обставин:

а) при навмисному використанні свого службового становища всупереч інтересам служби;

б) якщо це діяння вчинене з корисливих мотивів чи інших особистих інтересів;

в) якщо було заподіяно істотну шкоду.

Отже, ст. 364 Кримінального кодексу України застосовується при заподіянні істотної шкоди і наявності корисливих або інших особистих інтересів. За відсутності хоча б однієї з цих двох ознак зловживання владою або службовим становищем визнається не злочином, а дисциплінарним посадовим проступком. Це свідчить про те, що відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, як засіб забезпечення додержання земельного законодавства, може бути застосовано в обмежених випадках. Згідно зі ст. 365 КК України (перевищення влади або службових повноважень) порушення земельного законодавства може бути кваліфіковано в разі умисного вчинення посадовою особою дій, які явно виходять за межі наданих їй прав чи повноважень, якщо вони заподіяли істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Цей склад злочину не передбачає такої ознаки, як користь або інша особиста зацікавленість. Мотиви, якими керувалась посадова особа, допускаючи перевищення влади або службових повноважень, не впливають на кваліфікацію діяння. Однак їх слід ураховувати при визначенні винній особі міри покарання.

За ст. 367 Кримінального кодексу України злочинне порушення земельного законодавства може кваліфікуватись за наявності таких умов:

а) у разі невиконання або неналежного виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них;

б) при заподіянні істотної шкоди.

Відповідальність за недбалість настає у разі, якщо істотна шкода була об'єктивно зумовлена бездіяльністю посадової особи або неналежним виконанням нею своїх службових обов'язків. Через відсутність вказаного причинного зв'язку не буде і складу вказаного злочину. Особливо великої шкоди справі зміцнення законності в земельних відносинах завдає недооцінка суспільної небезпеки посадових злочинів, які викликають безгосподарність у використуванні земель, псуванні цінних земельних угідь, внаслідок чого складається загрозливе становище щодо збереження і раціонального використання земельного фонду — головного нашого національного багатства.

Для посилення охорони земель необхідно підвищити відповідальність конкретних керівників за безгосподарське ставлення до землі. Адже сьогодні всі розуміють, що багато цінних земель пустують навколо тваринницьких ферм, тракторно-польових станів, уздовж внутрішньогосподарських доріг, полезахисних смуг, на ділянках кинутих силосних траншей, під старими непродуктивними садами, скиртами соломи, вигонами, загиблими лісосмугами. Безгосподарське використання угідь через безгосподарне виконання своїх посадових обов'язків керівників господарств призводить до ерозії ґрунтів, заболочення, заростання земель чагарником, лісом, через що знижується родючість полів і частина земель вибуває із сільськогосподарського обороту, колективні сільськогосподарські підприємства, радгоспи зазнають великих збитків, але, як правило, за це ніхто не несе відповідальності.

За останні роки загострилась проблема підтоплення земель через підняття рівня ґрунтових вод внаслідок грубих порушень у проектуванні та будівництві, а також в експлуатації гідротехнічних і меліоративних систем. У результаті того, що в багатьох господарствах земля використовується нераціонально, ми поступаємося розвинутим державам у врожайності полів, продуктивності праці та тваринництва, різноманітності та якості продуктів харчування.

Усуненню недоліків у використанні земель сприятиме притягнення до відповідальності, в тому числі кримінальної, винних посадових осіб, а це, у свою чергу, підвищить вимогливість з їхнього боку і вміле користування наданими їм правами. Земля залишається незамінним засобом у сільськогосподарському виробництві, тому необхідно всебічно її охороняти і не допускати хижацького використання, особливо коли мова йде про сільськогосподарські угіддя.

Державний примус до виконання вимог законодавства нерозривно пов'язаний з юридичною відповідальністю порушників та застосуванням до них юридичних санкцій. Заборона злочинів законом за допомогою кримінальних санкцій — це юридичне вираження їх небезпеки для суспільства. Життя вимагає введення таких складів злочинів і відповідних санкцій за них, які б дійсно посилили охорону земель і прав землевласників та землекористувачів, забезпечили бездоганне виконання ними земельного законодавства.

Широкий розвиток демократії, прав і свобод громадян ніякою мірою не повинен послабляти громадський порядок і законність. Курс, узятий на звуження сфери

державного примусу, у першу, чергу додержання норм права завдяки заходам виховання, громадського впливу, ще не доводить, що держава відмовляється від забезпечення законності за допомогою державного примусу, який застосовується до порушників законів.

Література:

1. Земельний кодекс України : був прийнятий 25 жовтня 2001 р./ /набув чинності 1 січня 2002.// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
2. Кримінальний кодекс України : був прийнятий 5 квітня 2001 р./ набув чинності 1 вересня 2001.// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Жушман В.П. Аграрне право та законодавство України: навчально-практичний посібник. – Х.: ТОВ „Одісей”, 2013- 669ст. // https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5950/1/NMP_0015.pdf
4. Аграрне право України: Підручник / За ред. В. З. Янчука. – К.: Юрінком Інтер, 2007- 448 ст. // https://shron1.chtyvo.org.ua/Pohribnyi_OO/Ahrarne_pravo_Ukrainy.pdf?PHPSESSID=8fc91vnct4cdnksgbq0bh8d7g5
5. Земельне право України: Підручник / За ред. А. П. Шеремета ТОВ «Видавництво Наші книги»,2009.- 632 с.

РОЗДІЛ VI. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

Остюченко В.С.

Студент 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

КРЕДИТНІ ДОГОВОРИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРАВІ

Для того, щоб вести господарчу діяльність, потрібний якийсь капітал. Але не у всіх випадках той капітал повинен знаходитись у людини в готівковому або безготівковому рахунку. Можливістю підняття та розвитку своєї ідеї, а також створення нової юридичної особи або фізичної особи підприємця які виробляють, продають та

обмінюють, може виступити кредитування зі сторони держави, фінансової системи, банкінгу та в деяких випадках фізичних осіб.

По-перше, потрібно зрозуміти дефініцію кредиту, – то кошти або матеріальні цінності що надаються зі сторони кредитором, позичальнику під певний відсоток і строк.

По-друге, кредитний договір (договір про фінансово кредитні послуги), – то договір котрий передається клієнтові банку після того як він оформлює кредит, той договір, завіряє права і обов'язки обох сторін.

Відносини, що виникають із договорів про надання фінансово-кредитних послуг для задоволення власних побутових потреб громадян регулюються Законом України «Про захист прав споживачів» (Постановою Пленуму Верховного Суду України від 12 квітня 1996 року № 5 «Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів»).

Згідно ж, зі статтею 11 вказаного вище Закону перед укладенням договору про надання споживчого кредиту кредитор зобов'язаний повідомити споживача у письмовій формі про:

- 1) особу та місцезнаходження кредитора;
- 2) кредитні умови, зокрема:
 - а) мету, для якої споживчий кредит може бути витрачений;
 - б) форми його забезпечення;
 - в) наявні форми кредитування з коротким описом відмінностей між ними, в тому числі між зобов'язаннями споживача;
 - г) тип відсоткової ставки;
 - г) суму, на яку кредит може бути виданий;
 - д) орієнтовну сукупну вартість кредиту та вартість послуги з оформлення договору про надання кредиту (перелік усіх витрат, пов'язаних з одержанням кредиту, його обслуговуванням та поверненням, зокрема таких, як адміністративні витрати, витрати на страхування, юридичне оформлення тощо);
 - е) строк, на який кредит може бути одержаний;
 - є) варіанти повернення кредиту, включаючи кількість платежів, їх частоту та обсяги;
 - ж) можливість дострокового повернення кредиту та його умови;

з) необхідність здійснення оцінки майна та, якщо така оцінка є необхідною, ким вона здійснюється;

и) податковий режим сплати відсотків та про державні субсидії, на які споживач має право, або відомості про те, від кого споживач може одержати докладнішу інформацію;

і) переваги та недоліки пропонувананих схем кредитування.

У разі ненадання зазначеної інформації суб'єкт господарювання, який повинен її надати, несе відповідальність, встановлену статтями 15 і 23 цього Закону [1].

Договір про надання споживчого кредиту укладається у письмовій формі, один з оригіналів якого передається споживачеві. Обов'язок доведення того, що один з оригіналів договору був переданий споживачеві, покладається на кредитора.

Банки не можуть видавати кредити кожному громадянину, резиденту іншої держави, резиденту Європейського Союзу, за тої причини, що банку потрібно мати доводи, що дана людина зможе повернути дану суму грошей в даний період часу, або якщо посилатись на ст. 346 п. 2 ГКУ, - «Для зниження ступеня ризику банк надає кредит позичальникові за наявності гарантії платоспроможного суб'єкта господарювання чи поручительства іншого банку, під заставу належного позичальникові майна, під інші гарантії, прийняті у банківській практиці. З цією метою банк має право попередньо вивчити стан господарської діяльності позичальника, його платоспроможність та спрогнозувати ризик непогашення кредиту».

Згідно з Цивільним Кодексом України, ст. 1054, передбачено, що за кредитним договором, банк, або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти.

Предметом цього договору є грошові кошти в національній або іноземній валюті. Враховуючи це, законодавець у частині 1 статті 5 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» зазначив коло осіб, які можуть надавати даний вид послуг, а саме: фінансові послуги надаються фінансовими установами, а також, якщо це прямо передбачено законом, фізичними особами – підприємцями [3].

Виходячи з Постанови Пленуму Вищого Господарського Суду України 24.11.2014 № 1 Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з кредитних

договорів, можна окреслити багато питань що виникають при виконанні даної процедури. А саме: помилки зі сторони банку, несплата грошей за кредит, шахрайство та шахрайська діяльність що спричинила несанкціонований клієнтом банку кредитний договір і подальше виведення грошей. Також великий пласт відповідальності за невиконання чи неналежне виконання кредитних договорів.

Також, згідно з вищевказаною постановою, можна окреслити варіанти при яких кредит може бути виданий банком клієнту:

- 1) Ст. 4.1 – Порука;
- 2) Ст. 4.2 – Гарантія;
- 3) Ст. 4.3 – Застава (Іпотека).

Треба також зазначити, що договір на отримання кредиту, являється надалі договором в сенсі цивільного права, тому, фактично, укладення кредитного договору, регулюється ЦКУ згідно відповідних положень стратегій описуючих права та обов'язки сторін підчас укладання угоди.

Опираючись на вищевикладене треба зауважити, що відповідно до положень статей 626, 638, 640 Цивільного кодексу України (далі – Кодекс) договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору, шляхом пропозиції однієї сторони укласти договір (оферти) і прийняття пропозиції (акцепту) другою стороною.

Договір є обов'язковим для виконання обома сторонами (стаття 629 Кодексу) [1].

Підбиваючи підсумки, можна зазначити, що кредитний договір укладається між двома і більше сторонами, за наявності ретельних підстав та інтересу укладання договору між обома сторонами такої умови (неможливо видати кредит без авторизації або волі отримувача та неможливо видати кредит тій особі що не викликає довіри у банку, тобто маються сумніви в платоспроможності особи). Згідно з законодавством чітко окреслено, хто і в яких випадках може взяти кредит, тобто чітка процедура та вимоги від кредитора, від отримувача та забезпечення страхування отримувача дуже поширеним на території Європейської Економічної Зони та Великобританії чесною банківською практикою (“Good Banking Practice”). Діяльність банків у сфері кредитування суворо регулюється регулятором даної галузі права і фінансів, а саме

НБУ, що являється центральним банком. Разом з вище окресленими нормами права споживачів та їх охорони, господарського, фінансового, банкового, та цивільного права, окреслюють всі необхідні та обов'язкові підстави для охорони прав як кредитора так і споживача фінансових послуг. Тим самим, система кредитування завдяки чіткій регуляції не має права підіймати ставки коли то буде вигідно для банківської структури, і не нав'язувати споживачу нечесної умови при якій він буде зобов'язаний до тяжких наслідків несплати, або прихованих пунктів умови, що можуть бути згубними для певної особи (майна або зобов'язань). Тому регулювання банківської справи правом для забезпечення населення кредитами, я вважаю найбільш доцільним і правильним, але необхідні нові зміни та реформи в справі забезпечення безпеки проти шахрайства та крипто валютне регулювання.

Література:

1. Кравченко Л.М. Державний захист прав громадян як споживачів фінансових послуг: веб-сайт. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_35029 (дата звернення 23/12/2021).
2. Верховна рада України. Господарський кодекс України від 06.10.2021 № 436-IV: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Байбак О.І. Правова характеристика кредитного договору: веб-сайт. URL: <https://lg.arbitr.gov.ua/sud5014/4673456/204747> (дата звернення 23/12/2021).
4. Верховна Рада України. Пленум Вищого Господарського Суду України, Постанова з дня 24.11.2014 № 1, Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з кредитних договорів: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va001600-14#Text> (дата звернення 23/12/2021).

Горбачова М.В.

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ГОСПОДАРСЬКІ ПРАВОВІДНОСИНИ

У процесі здійснення господарської діяльності юридичні та фізичні особи як суб'єкти господарювання вступають у найрізноманітніші правовідносини: договірні зобов'язання з приводу поставки продукції, перевезення вантажів, будівельних та інших робіт; зобов'язання з виконання поставок продукції для державних потреб тощо. Цим самим встановлюється юридичний зв'язок між суб'єктами господарювання – вони в цих зобов'язаннях наділяються правами та обов'язками [4, с. 47].

Отже, господарські правовідносини – суспільні відносини, врегульовані нормами господарського права, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання [5, с. 9].

Вони характеризуються такими елементами:

- суб'єкти, серед яких один носій правоспроможний, інший правозобов'язаний;
- суб'єктивні права й обов'язки, які становлять зміст право відносин;
- об'єкти права, з якими пов'язане виникнення, зміни та припинення правовідносин;
- вони формуються в сфері економіки різного рівня (державного, регіонального, локального);
- їх змістом є безпосереднє здійснення господарської діяльності (виготовлення продукції, виконання робіт, надання послуг) та/або організація, керівництво такою діяльністю; – обов'язковим учасником цих відносин є суб'єкт господарювання – споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які є засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності;
- поєднання в них майнових та організаційних елементів. Так, створення господарської організації вимагає: сукупності організаційних дій засновників у формі укладення засновницького договору (якщо засновників двоє і більше), скликання та проведення установчих зборів (у передбачених законом випадках), здійснення державної реєстрації новостворюваної організації, отримання необхідних ліцензій та інших дозволів; наділення новостворюваної організації необхідною для започаткування та здійснення відповідної (окресленої установчими документами з урахуванням вимог закону) господарської діяльності майновою базою з визначенням правового титулу

майна (право власності, право господарського відання чи право оперативного управління, а щодо відокремлених підрозділів – право господарського використання із зазначенням конкретних майнових повноважень суб'єкта цього права);

– значний ступінь правового регулювання на рівні актів законодавства в поєднанні з локальним регулюванням, що зумовлено суспільним значенням сфери господарювання, складністю господарських та пов'язаних із ними зв'язків [5, с. 30].

Відповідно до статті 3 Господарського кодексу України сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини.

Господарсько-виробничими є майнові та інші відносини, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності [2]. Вони виникають для створення певних благ на основі господарського інтересу й опосередковуються господарськими зобов'язаннями та договорами. Господарсько-виробничі відносини формуються під час здійснення господарської діяльності. [5, с. 31].

Під організаційно-господарськими відносинами розуміються відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю [2]. Вони ґрунтуються на актах державних органів, власників майна, зокрема щодо державної реєстрації суб'єктів господарювання, утворення або припинення, ліцензування, контролю за дотриманням суб'єктами господарювання правил у сфері господарсько-виробничих відносин тощо. Організаційно-господарські у сфері державного регулювання господарської діяльності регулюються цивільним законодавством з урахуванням господарського. [5, с. 31].

Внутрішньогосподарськими є відносини, що складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання, та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами [2].

Господарські правовідносини поділяють на види за різними критеріями.

За галузями економіки і сферами управління, в яких вони виникають, виділяють господарські відносини в промисловості, в агропромисловому комплексі, у сфері економічної конкуренції та антимонопольного регулювання, в галузі транспорту, в капітальному будівництві, у сфері приватизації державного та комунального майна тощо.

За характером правовідносин розрізняють: відносини з безпосереднього здійснення господарської діяльності; відносини з організації господарської діяльності.

За взаємним становищем сторін розрізняють: горизонтальні (учасники правовідносин рівноправні); вертикальні (одним із учасників правовідносин є орган господарського керівництва, в тому числі власник майна іншого учасника) [6, с. 13].

До відносин у сфері господарювання також належать відносини, що складаються під час матеріального забезпечення діяльності суб'єктів – юридичних осіб, які в силу діяльності не можуть отримати статус суб'єкта господарської діяльності. Йдеться, зокрема, про установи (органи влади, органи місцевого самоврядування тощо) та інших юридичних осіб, які ГК України спеціально визначені як «негосподарюючі». Згідно з ч. 3 ст. 3 ГК України діяльність негосподарюючих суб'єктів, спрямована на створення і підтримку необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування, що здійснюється за участі або без участі суб'єктів господарювання, є не господарською діяльністю, а господарським забезпеченням діяльності цих суб'єктів [6, с. 15].

Можемо зробити висновок, що господарські правовідносини займають важливе місце в усіх відносинах в державі, вони характеризуються великим спектром своєї дії, та різноманітністю суб'єктів, відіграють важливу роль в становленні економіки країни та являють собою спосіб здійснення управління. Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючі господарську компетенцію, мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV
3. Г. В. Смолин, О. А. Туркот, Л. В. Хомко Господарське право України. Загальна частина: підручник / за заг. ред. Г. В. Смолина. – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – 484 с.
4. Господарське право України: підручник у 2 ч. / [Андрєєва О. Б., Жорнокуй Ю. М., Гетманець О. П. та ін.]. – Х.: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014.
5. Курс лекцій з навчальної дисципліни «Господарське право» / Т. С. Кобзар, М. О. Савельєва. – Дніпро: Видавець Біла К. О., 2017. – 290 с.

б. Господарське право України. Навч. посіб. / за заг. ред. С. В. Несиної. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 564 с.

Ніпарко А.В.

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

НЕДОБРОСОВІСНА КОНКУРЕНЦІЯ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРАВІ

На сучасному етапі економічної та правової реформ одним із найголовніших чинників ринкових перетворень є розвиток конкурентного середовища, захист якого гарантований Конституцією України та забезпечений значним масивом господарсько-правових нормативних актів. Підтримка та захист конкурентного середовища є важливою складовою економічної функції держави, зацікавленої в гармонійному розвитку ринкових відносин, забезпеченні їхньої сталої динаміки задля балансування публічних та приватних інтересів учасників ринку, в тому числі громадян держави. Нечесна та недобросовісна конкурентна боротьба за отримання контролю над новими ринками збуту, одержання домінуючого становища в певній галузі господарювання, нанесення шкоди суб'єктам такого протистояння, а також порушення інших торговельних традицій, є недобросовісною конкуренцією.

Недобросовісною конкуренцією визнаються будь-які дії у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності. Недобросовісною конкуренцією є неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання, створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції, неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці, а також інші дії, що кваліфікуються відповідно до частини першої цієї статті. Недобросовісна конкуренція тягне за собою юридичну відповідальність осіб, якщо їх дії мають негативний вплив на конкуренцію на території України, незалежно від того, де вчинено такі дії. [1]

Питання захисту конкуренції є досить актуальним на сучасному етапі розвитку економіки України. Це пояснюється тим, що, з одного боку, в Україні швидкими

темпами розвиваються різноманітні форми підприємництва, які призводить до загострення конкурентних відносин, що самі по собі навряд чи можуть розвиватись в цивілізованому руслі, а з іншого боку, в Україні майже повністю відсутня культура підприємництва, наявна в інших країнах. Крім того, питання боротьби з недобросовісною конкуренцією набуває нового, більш широкого змісту в контексті глобалізації та інтеграції України в європейську економіку. Це підтверджується тим, що підприємницька діяльність здійснюється з метою одержання прибутку, і це обґрунтовує прагнення підприємця до пошуку оптимальних економічних рішень для того, щоб вироблені ним товари і послуги користувалися попитом у споживачів. Недобросовісна конкуренція — явище небажане для української держави в період побудови ринкових відносин, що відповідають світовим стандартам.

Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом. Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів. [2]

Актом недобросовісної конкуренції вважається будь-який акт конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах.

Зокрема підлягають забороні: 1. всі дії, здатні яким би то не було способом викликати шкоду відносно підприємства, продуктів чи промислової або торговельної діяльності конкурента; 2. неправильні ствердження при існуванні комерційної діяльності, що здатні дискредитувати підприємство, продукти чи промислову або торговельну діяльність конкурента; 3. вказівки чи ствердження, використання яких при здійсненні комерційної діяльності може ввести громадськість в оману щодо характеру, способу виготовлення, властивостей, придатності до застосування чи кількості товарів.[3]

Відносини, пов'язані з захистом від недобросовісної конкуренції, регулюються Законом Про захист від недобросовісної конкуренції, Законом України "Про захист

економічної конкуренції", Законом України "Про Антимонопольний комітет України", "Паризькою конвенцією про охорону промислової власності", міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, іншими актами законодавства, виданими на підставі законів чи постанов Верховної Ради України.[4]

Антимонопольний комітет України є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель. З метою однакового застосування норм законодавства про захист економічної конкуренції, в тому числі законодавства про захист від недобросовісної конкуренції, Антимонопольний комітет України дає рекомендаційні роз'яснення з питань застосування цього законодавства. [5]

На відміну від добросовісних конкурентів, які на основі раціонального, розумно обгрунтованого господарювання намагаються затратити на одиницю продукції менше ресурсів і створювати товари за більш низькою індивідуальною ціною, у підсумку одержуючи додатковий прибуток, недобросовісні конкуренти прагнуть досягти тієї ж мети через нечесні правила «гри» на ринку.

Недобросовісних конкурентів також відрізняє від добросовісних суб'єктів господарювання і те, що вони, як правило, не винаходять і не впроваджують новинки техніки і технології, не знаходять більш ефективні форми організації праці і виробництва, способи ощадливого використання ресурсів, а намагаються протиставити зазначеним досягненням конкурентів порушення законодавства і чесних звичаїв. На відміну від добросовісної конкуренції, недобросовісна конкуренція не може грати позитивну роль, вона перешкоджає затвердженню суспільно нормальних умов виробництва й обігу, усьому новому і провідному. При цьому перемагають не ті, хто спирається на технічні, організаційні й економічні досягнення, а ті, що використовують нечесні правила «гри» у конкуренції. Таким чином, такі суб'єкти підприємництва не усуваються з ринку, а затверджуються на ньому в результаті порушення правил конкуренції.

Недобросовісна конкуренція виявляє не ініціативних підприємців, що виявляють сміливе новаторство, прокладають шлях до економічного прогресу і зростання доходів, а тих, що порушують законодавство і звичаї ділового обігу в сфері господарювання. На відміну від добросовісної конкуренції, що працює на користь споживачів, допомагаючи

підтримувати низькі ціни, високу якість продукції і пропозиції споживачам більшої свободи вибору, недобросовісна конкуренція заподіює шкоду споживачам, вводить їх в оману.

Конкретний перелік дій, які можуть характеризуватися, як недобросовісна конкуренція, в законодавстві України невичерпний. Вітчизняні нормативні акти містять також їх уточнюючу кваліфікацію, що є вимогою практики. Серед дій, пов'язаних із дискредитацією конкурента та досягненням в результаті цього неправомірних переваг у конкуренції, названо наступні: дискредитація конкурента; купівля-продаж товарів; виконання робіт; надання послуг із примусовим асортиментом, порівняльна реклама; схилення до бойкоту господарюючого суб'єкта (підприємця); схилення господарюючого суб'єкта (підприємця) до розірвання договору з конкурентом; схилення постачальника до дискримінації покупця (замовника); підкуп працівника постачальника;— досягнення неправомірних переваг у конкуренції, що означає різноманітні форми нечесної конкурентної боротьби.

Для вдосконалення системи захисту інтересів компаній від недобросовісної конкуренції в Україні необхідно: 1. Удосконалити роботу системи органів захисту інтересів суб'єктів господарювання, а саме: вдосконалити матеріально-технічне забезпечення та персонал, викоринити корупційні прояви, поліпшити координацію між органами у боротьбі з недобросовісною конкуренцією. 2. Систематизувати правові норми шляхом створення єдиного законодавства в сфері регулювання конкуренції. 3. Зміна норм національного законодавства в напрямку його наближення до норм Європейського Співтовариства та ратифікації міжнародних угод, які ще не ратифіковані. 4. Проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи. Загалом для ефективного захисту інтересів суб'єкта необхідно не тільки боротися з недобросовісною конкуренцією, використовуючи нормативні та адміністративні методи, а й створювати такі умови, за яких було б не вигідно порушувати правила добросовісної конкуренції.

Як показує досвід застосування чинного законодавства України про конкуренцію, відсоток абсолютно недобросовісних дій, безпосередньо визначених законом, поступово зменшується і замінюється складними недобросовісними діями, які іноді неможливо чітко кваліфікувати. Таким чином, у процесі господарської діяльності всі суб'єкти господарювання повинні утримуватися від дій, які заборонені, і дотримуватися правил, які встановлені законом.

Отже, на мою думку, Україна повинна направляти всі свої сили для боротьби з недобросовісною конкуренцією для того, щоб бути інвестиційно-привабливою та мати змогу надавати рівні можливості для всіх підприємств розвивати свою діяльність. На цьому етапі Україна потребує вдосконалення свого законодавства, зокрема, стосовно недобросовісної конкуренції, адже правила й принципи нині повинні чітко закріпитися у нормативній базі, а сформулювати їх можна лише через аналіз положень, що стосуються порушень у цій сфері.

Література:

1. Господарський кодекс України, ст.32; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Конституція України, ст.42; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Паризька конвенція про охорону промислової власності, ст.10; https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text
4. Законом України, Про захист від недобросовісної конкуренції, ст.3; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Законом України Про захист економічної конкуренції, ст 4; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>

Куберка А.О.

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Юридична відповідальність, а саме господарсько-правова, нині істотно зростає у зв'язку з підвищенням ролі правового засобу вирішення завдань регламентації господарського обігу. Відповідальність, хоча і передбачається у господарському праві, але як всяка юридична відповідальність має імперативний характер і настає лише в разі правопорушення. Відповідальність має розглядатися в якості одного з діючих важелів механізму господарювання, що здійснює вплив на прискорення економічного розвитку

нашого суспільства. У цьому виявляється актуальність дослідження господарсько-правової відповідальності.

В юридичній літературі сформувався багато різноманітних понять, якими позначається господарсько-правова відповідальність.

Господарсько-правова відповідальність є комплексним правовим інститутом господарського права, предметом регулювання якого є господарські правопорушення.

Господарсько-правова відповідальність може бути визначена як правовідносина, які виникають внаслідок вчинення господарського правопорушення між суб'єктами господарювання або між суб'єктом господарювання та органом державної влади чи органом місцевого самоврядування, в результаті чого суб'єкт господарювання, винний у вчиненні правопорушення зазнає несприятливих наслідків майнового або організаційного характеру, які передбачені господарсько-правовими санкціями.[1,с.144-148]

Застосування господарських санкцій повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій та держави, в тому числі відшкодування збитків учасникам господарських відносин, завданих внаслідок правопорушення, та забезпечувати правопорядок у сфері господарювання (ч. 2 ст. 216 ГК) Реалізації цієї мети покликані сприяти принципи, на яких базується господарсько-правова відповідальність, закріплені в ч. 3 ст. 216 ГК:

- потерпіла сторона має право на відшкодування збитків незалежно від того, чи є застереження про це в договорі;

- передбачена законом відповідальність виробника (продавця) за недоброякісність продукції застосовується також незалежно від того, чи є застереження про це в договорі;

- сплата штрафних санкцій за порушення зобов'язання і також відшкодування збитків не звільняють правопорушника і без згоди другої сторони від виконання прийнятих зобов'язань у натурі;

- у господарському договорі неприпустимі застереження щодо виключення або обмеження відповідальності виробника (продавця) продукції.

Функції господарської відповідальності:

- компенсаційна функція (відновлення порушеного майнового стану потерпілого шляхом застосування на його користь компенсаційних, майнових санкцій, які

стягуються з правопорушника й усунення наслідків неправомірної поведінки суб'єкта господарювання);

- превентивна (попереджувальна) функція (завдяки застосуванню відповідальності, не тільки усувається факт правопорушення, але й застосовується правові заходи, спрямовані на усунення його причин та умов);

- охоронна функція (полягає в охороні законних прав та інтересів учасників господарського обігу та споживачів);

- стимулююча функція (можливість чи загроза застосування до правопорушника економічних (майнових) санкцій у разі вчинення ним правопорушення спонукає особу до припинення правопорушення і реального виконання зобов'язання);

- інформаційна функція (для учасників господарського обігу інформація про застосування до суб'єкта господарювання - правопорушника заходів відповідальності є питанням доцільності продовження чи існування господарських відносин з таким суб'єктом).

В юридичній літературі найбільш розповсюдженою є думка, відповідно до якої господарсько-правова відповідальність існує у формі додаткового обов'язку, що покладається на зобов'язаного суб'єкта після порушення ним зобов'язання і полягає у сплаті неустойки, відшкодування збитків, завданих управленому суб'єкту. [2,с.171-177]

Господарсько-правовій відповідальності властиві особливі ознаки, а саме: юридичність, матеріальність, протиправність, стимулювання. Щодо такої ознаки, як стимулювання то у функціональному відношенні господарсько-правова відповідальність покликана стимулювати належне виконання господарських та інших зобов'язань. Отже, її головною метою є забезпечення правопорядку в сфері економіки (в господарських відносинах).

Також треба зазначити господарсько-правову відповідальність можна визначити як застосування господарських санкцій, що здійснюється за допомогою державного примусу і виражається в суспільному осуді винного правопорушника і покладенні для нього додаткових обтяжень майнового характеру або позбавленні його суб'єктного права.

Для інституту господарського права важливим є удосконалення господарських санкцій, які хоча і забезпечують окремі сфери господарювання, але потребують розвитку. Це стосується, зокрема, деяких адміністративно-правових санкцій, що

передбаченні у Господарському кодексі України, але не знайшли закріплення в інших законах.

Зокрема, не закріплені адміністративно-правові санкції як зупинення дії ліцензії на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності, скасування державної реєстрації суб'єкта господарювання.[3, с.180-185]

Таким чином, господарсько-правова відповідальність покликана стимулювати належне виконання вказаних зобов'язань, гарантувати законні права та інтереси контрагентів, споживачів та самої держави, в тому числі і відшкодування збитків учасників товарообігу самої держави. Господарсько-правова відповідальність є одним із важелів механізму господарювання, і в цьому визначається його особливість.

Література:

1. Бабак О. Основні види відповідальності суб'єктів господарювання у зовнішньоекономічній діяльності // Підприємництво, господарство, право. – 2011. - №10. – С.144-148.
2. Заярний О.А. Деякі особливості господарсько-правової відповідальності за порушення організаційно-господарських зобов'язань, що виникають з договорів // Вісник господарського судочинства. – 2009. - №7. – С.171-177.
3. Щербина В.С. Адміністративно-господарські санкції в системі заходів господарсько-правової відповідальності. // Вісник господарського судочинства. – 2012 . – № 2. – С. 180-185.

Миронюк О.С.

Студент 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н. М.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ. ВИДИ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ

Господарський договір, як нормативно-правова категорія, охоплює регулювання господарських зв'язків, які складаються між суб'єктами господарювання, або між суб'єктами господарювання та іншими учасниками відносин у сфері господарювання,

впродовж здійснення ними своїх господарських повноважень. Господарські правовідносини, що виникають між суб'єктами господарювання, або між суб'єктами господарювання та іншими учасниками господарських правовідносин у процесі організації та здійснення господарської діяльності регулюються шляхом укладання господарських договорів, зміст та умови яких визначають самі суб'єкти господарювання. Господарський договір регулює правовідносини, які складаються у різних за змістом і характером сферах господарської діяльності, тому зміст, порядок укладання та розірвання господарського договору залежить від змісту та характеру господарської діяльності. Господарський договір є підставою виникнення господарсько-договірних зобов'язань, які складаються з майново-господарських зобов'язань між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і негосподарюючими суб'єктами - юридичними особами. Господарський договір - це правовстановлюючий документ, в якому зафіксована майнова угода між двома або більше суб'єктами господарських правовідносин, змістом якого є господарсько-договірні зобов'язання спрямовані на забезпечення їх господарської діяльності, який встановлює, змінює, призупиняє відносини сторін у цій діяльності.

Ознаки господарського договору: особливий суб'єктний склад (обов'язково одна із сторін є суб'єктом господарських правовідносин); має певну економічну та правову мету; спрямованість на забезпечення господарської діяльності учасників договірних відносин; зв'язок з плановим процесом; поєднання у договорі майнових та організаційних елементів; регулює правовідносини у різних сферах господарської діяльності, при виробництві і реалізації товарів, виконанні робіт, наданні послуг.

Види господарських договорів. Форми права власності на засоби виробництва та різноманітність організаційно-правових форм господарювання обумовлюють розмежування господарських договорів за певними критеріями. У відповідності до певних критеріїв розрізняють наступні види господарських договорів: За предметною ознакою та видом господарської діяльності: договори на передачу майна у власність (повне господарське відання, оперативне управління); договори які укладаються при виробництві та реалізації товарів; договори на виконання робіт, надання послуг. За суб'єктним складом: двосторонні договори (договір купівлі-продажу, де сторонами є продавець і покупець); багатосторонні договори (договір перевезення - перевізник, вантажовідправник, вантажоодержувач, страхувальник). За критерієм обов'язковості:

планові: договори які укладаються за державним замовленням між визначеними законом суб'єктами господарювання (державні контракти). ГК України визначає особливості укладання господарських договорів за державним замовленням; регульовані: договори які укладаються на основі вільного волевиявлення сторін (ст. 184 ГК України містить особливості укладання господарських договорів на основі вільного волевиявлення сторін, примірних і типових договорів). За взаємним розташуванням сторін: вертикальні (державні контракти); горизонтальні (договори на підставі вільного волевиявлення сторін). За способом виникнення: формальні (договори, які мають визначену законом певну форму). реальні (договори, за якими відбувається передача речі, яка є об'єктом договору); консенсуальні (договори, які укладаються на підставі господарських намірів сторін). За способом оферти: договори на підставі вільного волевиявлення сторін (сторони мають право погоджувати на свій розсуд будь-які умови договору, що не суперечать законодавству); примірні договори (рекомендовані органом управління, суб'єктам господарювання для використання при укладенні ними договорів, коли сторони мають право за взаємною згодою змінювати окремі умови, передбачені примірним договором, або доповнювати його зміст); типові договори (затверджені Кабінетом Міністрів України, чи у випадках, передбачених законом, іншим органом державної влади, коли сторони не можуть відступати від змісту типового договору, але мають право конкретизувати його умови); договори приєднання (запропоновані однією стороною для інших можливих суб'єктів, коли ці суб'єкти у разі вступу в договір не мають права наполягати на зміні його змісту); державні контракти (зміст договору, що укладається на підставі державного замовлення, повинен відповідати цьому замовленню). За економічним змістом та юридичними ознаками: прості (договори, які мають майнові елементи одного виду договору); складні (договори, які поєднують елементи двох і більше договорів, наприклад, договір підряду на капітальне будівництво); зовнішні (договори суб'єкта господарювання з контрагентами); внутрішні (договори, які укладаються між суб'єктом господарювання та його структурними підрозділами); попередні (за попереднім договором суб'єкт господарювання зобов'язується у певний строк, але не пізніше одного року з моменту укладення попереднього договору, укласти основний господарський договір на умовах, передбачених попереднім договором. Попередній договір повинен містити умови, що дозволяють визначити предмет, а також інші істотні умови основного договору. До

укладення попередніх договорів не застосовується загальний порядок укладення господарських договорів. У разі якщо сторона, яка уклала попередній договір, одержавши проект договору від іншої сторони, ухиляється від укладення основного договору, друга сторона має право вимагати укладення такого договору в судовому порядку. Зобов'язання укласти основний договір, передбачене попереднім договором, припиняється, якщо до закінчення строку, в який сторони мають укласти основний договір, одна із сторін не надішле проект такого договору другій стороні; генеральні (договори, які визначають умови діяльності сторін та регулюють їх відносини протягом усього періоду здійснення відповідної господарської діяльності); зовнішньоекономічні договори; засновницькі договори. За галузевими ознаками та сферами виробництва: договори, які укладаються між суб'єктами однієї галузі господарської діяльності; договори, які укладаються у сфері матеріального виробництва; договори, які укладаються у невиробничій сфері. За терміном дії: довгострокові (більше 5 років); середньострокові (від 1 до 5 років); короткострокові (до 1 року); разові (на одну господарську операцію).

Отже, господарський договір - це регулятор конкретних (одиночних) господарських відносин (зв'язків) між суб'єктами господарської діяльності, умови дії якого визначають самі суб'єкти. Теорія зобов'язального права класифікує господарські договори за кількома критеріями. Господарський договір, як і будь-який інший, виконує в економіці ряд функцій: ініціативна; програмно-координаційна; інформаційна; гарантійна; правозахисна. Зміст господарського договору становлять умови договору, визначені угодою його сторін, спрямованою на встановлення, зміну або припинення господарських зобов'язань. При укладенні господарського договору сторони зобов'язані у будь-якому разі погодити предмет, ціну та строк дії договору. Господарські договори мають укладатися в письмовій формі. Порядок (процедура) укладання господарського договору поділяється на ряд стадій, на кожній з яких відповідна сторона має вчинити певні дії, встановлені законом зміна та розірвання господарських договорів в односторонньому порядку не допускаються, якщо інше не передбачено законом або договором.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Господарський кодекс України від 06.10.2021 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. "Предпринимательское (хозяйственное) право", що був виданий у Москві у 2001 р. за ред. О.М. Олейник: Т. 1, С. 413-414)

Кертичак Є.М.

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ВИНИКНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Виникнення у особи права власності можливе у разі наявності певного юридичного факту, який відповідно слугує юридичною підставою визнання такої особи власником. Як зазначено у ст. 328 ЦК України, право власності набувається за підставами, не забороненими законом, і вважається набутим правомірно, якщо інше прямо не впливає із закону або незаконність набуття права власності не встановлена судом. Іншими словами, у наведеній статті закріплюється презумпція правомірності набуття права власності.

У гл. 24 ЦК "Набуття права власності" не міститься вичерпного переліку конкретних підстав набуття (виникнення) права власності. Натомість у статтях цієї глави підставою набуття права власності безпосередньо передбачені правочини та інші окремі підстави набуття права власності на: новостворене майно перероблену річ; загальнодоступні дари природи ; безхазяйну річ; рухому річ, від якої власник відмовився; знахідку; бездоглядну домашню тварину; на скарб; майно за набувальною давністю; державне та комунальне майно в порядку приватизації. У вищезгаданих статтях містяться також положення про умови та порядок переходу до особи майна у її власність.

Заради справедливості необхідно визнати, що обидва підходи не є ідеальними при визначенні первісних та похідних підстав виникнення права власності. Але так чи інакше більшість авторів схильні вважати похідними ті підстави, які залежать від волі попереднього власника, з чим можна погодитися з певними застереженнями. Наприклад, у разі відмови від прийняття спадщини спадкоємцями за заповітом, успадковувати майно будуть спадкоємці за законом, можливо, фактично всупереч волі спадкодавця.

Не можна обійти увагою певну логічну закономірність, яка полягає у тому, що набуття особою права власності на річ, у якої вже є власник, означає, що попередній власник втрачає право власності на цю річ за власною волею або поза своєю волею в порядку конфіскації, реквізиції тощо. Можливі й особливі випадки припинення у власника права власності без переходу його до іншого власника, наприклад у разі знищення речі, її споживання.

Цивільне законодавство передбачає правила про визначення моменту виникнення права власності щодо випадків переходу майна від однієї особи до іншої за договорами. Так, відповідно до ст. 128 ЦК УРСР право власності у набувача майна за договором виникало з моменту передачі речі, якщо інше не передбачено законом або договором. Наведеною нормою встановлено загальне правило про виникнення у набувача права власності на майно з моменту передачі речі. Передачею визнавалося вручення речей набувачеві, а також здача транспортній організації для відправлення набувачеві та здача на пошту для пересилання набувачеві речей, відчужених без зобов'язання доставки. До передачі прирівнювалася передача коносаменту або іншого розпорядчого документа на речі (ч. 2 ст. 128 ЦК УРСР). Водночас сторони на свій розсуд мали право визначати угодою будь-який інший момент, який не збігатиметься з моментом передачі речі.

У ЦК УРСР не містилося спеціального застереження щодо моменту виникнення права власності за договорами відчуження жилих будинків, які підлягали нотаріальному посвідченню та державній реєстрації. В ст. 227 ЦК УРСР лише передбачалося, що договір купівлі-продажу жилого будинку має бути нотаріально посвідчений, якщо хоч би однією з сторін є громадянин, та зареєстрований у виконавчому комітеті місцевої ради народних депутатів. Недодержання вимоги про нотаріальне посвідчення договору за цією статтею спричиняло його недійсність, і взагалі не визначалися правові наслідки недодержання вимоги про реєстрацію (безпосередньо таку реєстрацію вчиняли бюро

технічної інвентаризації). За таких обставин, як правило, вважалося, що право власності на такий об'єкт виникає в момент нотаріального посвідчення договору.

У новому ЦК України у вирішенні цього питання збереглися деякі попередні підходи та відбулося чимало істотних новел.

По-перше, в ст. 331 ЦК визначено порядок, а також певною мірою момент набуття права власності на новостворене майно та об'єкти незавершеного будівництва. За загальним правилом ч. 1 ст. 331 ЦК, право власності на нову річ, яка виготовлена (створена) особою, набувається нею, якщо інше не встановлено договором або законом. Звідси можна зробити логічний висновок, що у таких випадках моментом виникнення у особи права власності має вважатися момент виготовлення (створення) такого майна, якщо інше не буде обумовлено договором або законом.

По-друге, ст. 334 ЦК визначаються положення щодо моменту набуття права власності на майно за договором. Так, згідно з частинами 1, 2 ст. 334 ЦК право власності у набувача майна за договором виникає з моменту передання майна, якщо інше не встановлено договором бо законом. При цьому переданням майна вважається вручення його набувачеві або перевізникові, організації зв'язку тощо для відправлення, пересилання набувачеві майна, відчуженого без зобов'язання доставки. Відповідно до передання майна прирівнюється вручення коносаменту або іншого товаророзпорядчого документа на майно. Таким чином, зміст наведених положень відтворює з певними редакційними особливостями зміст відповідних положень ст. 128 ЦК УРСР.

Натомість істотними новелами відзначається зміст частин 3, 4 ст. 334 ЦК, відповідно до яких, по-перше, право власності на майно за договором, який підлягає нотаріальному посвідченню, виникає у набувача з моменту такого посвідчення або з моменту набрання законної сили рішенням суду про визнання договору не посвідченого нотаріально, дійсним; по-друге, якщо ж договір про відчуження майна підлягає державній реєстрації, право власності у набувача виникає з моменту такої реєстрації.

Державну реєстрацію відповідних правочинів (договорів), здійснювану відповідно до ст. 210 ЦК, не можна змішувати з державною реєстрацією речових прав на нерухоме майно, здійснювану відповідно до Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень".

Так, постановою Кабінету Міністрів України від 26 травня 2004 р. № 671 було створено Державний реєстр правочинів, держателем якого визначено Міністерство

юстиції України, а адміністратором - ДП "Інформаційний центр" Мін'юсту України, а також затверджено Тимчасовий порядок державної реєстрації правочинів. Згідно з цим Тимчасовим порядком конкретно реєстрація правочинів проводиться шляхом внесення нотаріусом запису до Реєстру одночасно з його нотаріальним посвідченням, а ті нотаріуси, які не мають доступу до єдиної комп'ютерної бази даних Реєстру, в день посвідчення правочину надсилають один його примірник реєстратору, який в день отримання примірника вносить відповідний запис до Реєстру. Отже, саме з внесенням посвідченого правочину (договору) до зазначеного Реєстру має вирішуватися питання про момент виникнення права власності, а не з реєстрацією речових прав, у тому числі права власності, яка вчиняється за іншою процедурою та іншими органами. Зокрема, на підставі окремих нормативно-правових актів Міністерство юстиції України встановило, що: а) реєстрація земельних ділянок та прав на них здійснюється у складі державного реєстру земель, а функції адміністратора Державного реєстру земель має виконувати Центр державного земельного кадастру при Державному комітеті України по земельних ресурсах; б) реєстрація об'єктів нерухомого майна та прав на них здійснюється у Реєстрі прав власності на нерухоме майно згідно з Тимчасовим положенням про порядок реєстрації прав власності на нерухоме майно, функції адміністратора Реєстру прав власності на нерухоме майно здійснюються державним підприємством "Інформаційний центр" Мін'юсту України, а функції реєстратора - органами БТІ.

Законом України від 11 лютого 2010 р. до вищезгаданого Закону були внесені істотні зміни. Він одержав також назву ЗУ "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень". Цим Законом були внесені зміни до ЦК та інших законів України. Зокрема скасовано державну реєстрацію правочинів щодо нерухомого майна, органами державної реєстрації визнано Мін'юст України та його територіальні органи. Однак повною мірою ЗУ "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень" набере чинності з 1 січня 2012 р.

У законодавстві можуть визначатися певні особливості встановлення моменту виникнення права власності щодо окремих видів майна. Так, досить складними є відносини переходу права власності на акції та інші цінні папери.

Тут можливі різні варіанти встановлення моменту виникнення права власності залежно від виду цінних паперів (іменні чи на пред'явника, документарні чи бездокументарні тощо), від підстави чи способу придбання їх набувачем. При цьому

слід враховувати правила спеціальних законодавчих актів, зокрема законів України "Про цінні папери та фондовий ринок" та "Про національну депозитарну систему і особливості електронного обігу цінних паперів".

Література:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003р. // Відомості Верховної Ради України, - 2003. -№ 18, № 19-20, № 21-22. - ст. 144.
2. Актуальні проблеми господарського права: навч. посіб. / за ред. В. С. Щербини. К.: Юрінком Інтер. 2012. 528 с.
3. Господарське право: підручник / Д. В. Задихайло, В. М. Пашков, Р. П. Бойчук та ін.; за заг. ред. Д. В. Задихайла, В. М. Пашкова. Х.: Право, 2012. 696 с.

Славова К.В.

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ДОГОВОРІВ

Відповідно до ст. 1 Закону «Про ЗЕД», зовнішньоекономічний договір (контракт) - це матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності.

Ознаками такого договору, що дозволяють виділити його в окрему групи господарських договорів, є:

1. особливий суб'єктний склад: сторонами в договорі є вітчизняний суб'єкт ЗЕД та іноземний контрагент;

2. особливості змісту договору: права та обов'язки його сторін щодо здійснюваної ними ЗЕД (зовнішньоекономічних операцій); обов'язковість урахування типових платіжних умов і типових захисних застережень і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають

розрахунки в іноземній валюті»); при укладенні договорів на реалізацію товарів (купівлі-продажу, поставки) враховувати ст. 265 ГК;

3. обов'язковість державної реєстрації визначених законом видів зовнішньоекономічних договорів/контрактів, що здійснюється відповідно до встановленого порядку (ст. 383 ГК України);

4. особливості порядку розгляду договірних спорів: визначення за згодою сторін з відповідною фіксацією у договорі юрисдикційного органу (державні суди України чи конкретний міжнародний третейський суд/арбітраж, створений на території України чи іншої країни);

5. спеціальні вимоги щодо права, яке застосовується:

при визначенні змісту договору (права та обов'язки сторін договору визначаються правом країни, обраної сторонами при його укладенні або в результаті подальшого погодження; якщо сторони не погодили це питання, то їх права та обов'язки визначаються правом місця укладання договору, яке визначається законами України (зокрема ст. 6 Закону «Про ЗЕД»);

при прийманні виконання (застосовується право країни, обраної сторонами; якщо такого погодження не було, береться до уваги право місця проведення такого приймання)

Враховуючи положення ст. 4 Закону «Про ЗЕД», зовнішньоекономічні договори можна поділити на кілька видів залежно від предмета договору:

- на експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили;
- щодо надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності, в тому числі: виробничих, транспортно-експедиційних, страхових, консультаційних, маркетингових, експортних, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, управлінських, облікових, аудиторських, юридичних, туристських та інших, що прямо і виключно не заборонені законами України; надання вищезазначених послуг іноземними суб'єктами господарської діяльності суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності України;
- кооперації (наукової, науково-технічної, науково-виробничої, виробничої, навчальної тощо) з іноземними суб'єктами господарської діяльності; навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі;

- здійснення міжнародних фінансових операцій та операцій з цінними паперами у випадках, передбачених законами України;

- щодо кредитних і розрахункових операцій між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України; створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України у випадках, передбачених законами України;

- про спільну підприємницьку діяльність між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності, що включає створення спільних підприємств різних видів і форм, проведення спільних господарських операцій та спільне володіння майном як на території України, так і за її межами;

- про підприємницьку діяльність на території України, пов'язану з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності з боку іноземних суб'єктів господарської діяльності; аналогічна діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами України;

- про організацію та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі, за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; організація та здійснення оптової, консигнаційної та роздрібною торгівлі на території України за іноземну валюту у передбачених законами України випадках;

- про товарообмінні (бартерні) операції та іншу діяльність, побудовану на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; про орендні, в тому числі лізингові, операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; щодо здійснення операцій з придбання, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах і на міжбанківському валютному ринку;

- щодо здійснення посередницьких операцій, при здійсненні яких право власності на товар не переходить до посередника (на підставі комісійних, агентських договорів, договорів доручення та ін.);

- інші види зовнішньоекономічної діяльності, не заборонені прямо й у виключній формі законами України

Регулювання окремих видів зовнішньоекономічних договорів здійснюється в спеціальному порядку. Це стосується таких договорів:

- про здійснення товарообмінних (бартерних) операцій;
- комісії та консигнації.

До зовнішньоекономічних договорів (контрактів)

-про виробниче співробітництво, спеціалізацію і кооперування, виконання будівельно-монтажних робіт застосовується право країни, де створюються передбачені договором (контрактом) результати, якщо сторони не погодили інше.

-про створення спільного підприємства застосовується право країни, на території якої спільне підприємство створюється і офіційно реєструється.

Що до зовнішньоекономічного договору (контракту), укладеного на аукціоні, у результаті конкурсу, на біржі, застосовується право країни, на території якої проводиться аукціон, конкурс або знаходиться біржа.

До прав і зобов'язань за зовнішньоекономічним договором (контрактом), не вказаним у цій статті, застосовується право країни, де заснована або має місце проживання, або основне місце діяльності Сторона, яка здійснює виконання такого договору (контракту), що має вирішальне значення для його змісту.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»
3. Господарський кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
4. Щербина В.С. Господарське право: підручник В.С. Щербина. – К.: Юрінком Інтер, 2013.
5. Гетьманець О.П. Господарське право України : підручнику 2 ч // О.П. Гетьманець. - Х.: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. - 368 с.

Непомяща В. В.

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

З початку становлення ринкових відносин в Україні на межі банкрутства знаходиться велика кількість підприємств, які були неспроможні своєчасно виконувати свої зовнішні та внутрішні зобов'язання перед кредиторами. У зв'язку з прийняттям закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001 – 2004 років» процес банкрутств зачепив і аграрний сектор, що сприяло повні низки невирішених питань у території і практиці організаційно-економічного механізму банкрутства підприємств .

Сьогодні очевидний інтерес до цієї проблеми з боку вчених, які починають фундаментально та епізодично досліджувати її. Слід зазначити праці таких вітчизняних правознавців, як В.К. Мамутова, Б.М. Полякова, А.Г. Бобкової, П. Баранцевої, В.С. Щербіни, М.І. Тітова, О.В. Віник та інших.

Метою дослідження є аналіз процедури банкрутства сільськогосподарських підприємств, як окремої категорії підприємств-боржників.

З правової точки зору ліквідація недержавного сільськогосподарського підприємства полягає у припиненні такого підприємства без створення на його основі юридичної особи – правонаступника. Процедура банкрутства крім, зазначених вище законів, також регулюється Законом України «Про колективне сільськогосподарське підприємство». Земельним кодексом України та локальними нормативно-правовими актами суб'єктів аграрного підприємства.

Банкрутство окремих сільськогосподарських організацій має відмінні риси, обумовленні особливим характером їх діяльності, яка пов'язана з використанням земельних ділянок відповідного виробничого призначення, а також сезонним характером роботи на них.

До таких особливостей можна віднести:

1. У зв'язку з особливостями сільськогосподарського виробництва санкція підприємства може відбуватися в термін до 15 місяців, а за несприятливих умов – може бути продовжена на рік.

2. Переважне право викупу належної сільському господарству нерухомості іншими сільськогосподарськими підприємствами та фермерськими господарствами, що розташовані в тій же місцевості.

Безпосередньо під час застосування адресного продажу виникають деякі не врегульовані законом процедурні питання. Наприклад, подання декількох заяв на придбання тої самої одиниці майна сільськогосподарського підприємства різними суб'єктами.

3. При ліквідації сільськогосподарських підприємств, установ та організацій переважне право на отримання земельної ділянки поруч з населеними пунктами мають власники земельних часток (паїв), які проживають у цих населених пунктах.

4. Облік в процесі аналізу фінансового становища сезонності виробництва і природно-кліматичних умов.

5. Можливість погашення заборгованості перед кредиторами за рахунок доходів від реалізації сільськогосподарської продукції, отримання після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт.

6. Неможливість погашення заборгованості на рахунок земель, які були придбані сільськогосподарськими підприємствами у колективну власність з наступними їх паюванням.

Звернення стягнення на земельну ділянку на вимогу кредитора розглядається в Земельному кодексі України, як одна з підстав припинення права власності на земельну ділянку (ст.140). Разом з тим, в ньому нічого не говориться про можливість задоволення вимог кредиторів за рахунок земель, які були передані у власність недержавними сільськогосподарським підприємствам.

Указом Президента України «Про невідкладені заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки у ст.1 п. а передбачено, що право громадян на отримання земельної частки (паю) в натурі зі складу земель колективної власності не може бути обмежене рішенням суду про задоволення вимог кредиторів за рахунок земель сільськогосподарського підприємства. Подібна норма закріплена в п. 16 Перехідних положень Земельного Кодексу. При цьому будь-яких підстав відмови у

реалізації права на земельну частку (пай) суб'єктам такого права законодавством не передбачено.

В іншому процедура неспроможності (банкрутства) сільськогосподарської організації повинна здійснюватися за загальним правилом. Так, строк ліквідаційної процедури триває 12 місяців, а окремих випадках – 18 місяців. Під час ліквідаційної процедури арбітражний керуючий (ліквідатор) бере на себе функції керівника підприємства-банкрута та здійснює заходи щодо виконання вимог, вказаних судом, на користь кредиторів шляхом реалізації майна боржника. На погляд С.Н. Жукова, було би доцільним застосувати аналогію відносно строків розгляду заяви кредитора про порушення справи про банкрутство за відсутності боржника (ст.3-1 Закону). Закон термінів не наводить, тому можна передбачити можливість розгляду заяв у терміни 30 днів, як це встановлено для загальної процедури банкрутства.

Підводячи підсумки, можна зазначити, що положення процедури визначення неспроможності сільськогосподарського підприємства значно поліпшилися з внесенням змін до закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Також слід зазначити, що кредитори та арбітражний керуючий наділені правом бути ініціатором визнання недійсними правочинів боржника у порядку ст. 42 Кодексу України з процедур банкрутства. Арбітражний керуючий, який виконує повноваження ліквідатора, може бути ініціатором для притягнення директора або інших осіб до субсидіарної відповідальності у зв'язку з доведенням боржника до банкрутства. Поєднання судового нагляду за реалізацією процедур у справі про банкрутство й активної участі кредиторів та арбітражного керуючого має забезпечувати ефективне використання інструментів, передбачених Кодексом України з процедур банкрутства, які спрямовані на відновлення його платоспроможності, є головною особливістю і складністю процедур у справах про банкрутство.

Література:

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III
[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text)
2. Закон України від 14 травня 1992 р. "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" (у редакції Закону України від 22.12.2011 № 4212-VI)

3. Закон України від 18 січня 2001 р. «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001 – 2004 років». // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 11. – Ст. 52.
4. Закон України від 14 лютого 1992 р. «Про колективне сільськогосподарське підприємство» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 20. Ст. 272.
5. Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 03 грудня 1999 р. № 1529/99
6. Т. Коваленко. Правові аспекти ліквідації недержавних сільськогосподарських підприємств у процесі їх реструктуризації // Право України. – 2003. № 6. – Ст. 33-37.
7. С.В . Жуков. Особистості банкрутства окремих категорій підприємств-боржників // Інститут економіко-правових досліджень Національної академії наук України. – 2009 р. – № 2.

Толмачевська А.О.

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

СУБ'ЄКТИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА УМОВИ ЇХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Управління і підприємство (організація, фірма, установа чи заклад), менеджмент і організація – ці два терміни нероздільні, взаємозв'язані, не можуть існувати окремо один від одного, оскільки управління покликане організувати та контролювати діяльність підприємства. Отже, перш ніж визначити суть управління, слід з'ясувати, що ж таке, власне, підприємство.

Класифікація фірм за різноманітними принципами, які покладені в її основу, дає можливість отримати в результаті вивчення конкретної фірми повну уяву про її організаційно-правовий стан, характер і масштаби її діяльності, ринкові позиції фірми, внутріфірмові відносини тощо. В Україні процес формування структури національної економіки зазнає кардинальних, часом болючих та не виправданих, однак об'єктивно необхідних змін. Від колишнього СРСР ми успадкували недосконалу структуру народного господарства країни (зокрема відсутні деякі галузі промисловості, а решта

мали недосконалий або гіпертрофований розвиток, існувала монополія державної власності тощо).

Економічна криза, що виникла внаслідок різкого зламу системи господарювання, окрім безлічі негативних явищ (розвал господарської інфраструктури, інфляція, зубожіння населення, падіння обсягів виробництва, якісного та технологічного рівня, неконкурентоспроможність національної продукції на світовому рівні, недосконала правова база бізнесу, криза неплатежів та ін.), призвела також до появи альтернативних форм господарювання (спочатку кооперативний рух, оренда з правом викупу, формування інституту приватної власності, а згодом поява безлічі нових форм організації бізнесу, видів підприємств тощо). На сучасному етапі відбувається формування різних форм підприємств, що властиво ринковій економіці.

Загалом фірми класифікуються за такими ознаками:

- вид і характер діяльності;
- правове становище (юридичний статус):
- форма організації;
- характер власності;
- належність капіталу та контролю;
- сфера діяльності;
- ступінь охоплення ринку;
- інші ознаки (ринки, виробництво, технологія, типи організації тощо).

Вид і характер господарської діяльності .Залежно від цього критерію розрізняють такі види фірм: промислові, торгові, страхові, фінансові, транспортні, транспортно-експедиторські, інжинірингові, туристські, аудиторські, консалтингові, орендні та інші.

Промислові (виробничі) фірми в основі своєї діяльності мають виробництво товарів (як правило, понад 50% обороту припадає на виробництво промислової продукції).

Торгові (комерційні) фірми займаються здійсненням операцій з купівлі-продажу товарів. Вони можуть існувати незалежно юридичне та у господарському відношенні від інших фірм і самостійно займатися торгово-посередницькими операціями, або ж входити до складу системи збуту великих промислових підприємств. Торгові фірми бувають вузькоспеціалізованими та універсальними.

Страхові фірми здійснюють страхування вантажів, угод, ризиків, життя, від нещасних випадків, від певних ситуацій тощо.

Транспортні фірми здійснюють перевезення вантажів і пасажирів. Залежно від спеціалізації на окремих видах перевезень, вони поділяються на автомобільні, залізничні, авіаційні та судоплавні.

Транспортно-експедиційні спеціалізуються на здійсненні операцій у доставці товарів покупцю, виконуючи доручення промислових, торгових та інших фірм.

Фінансові виступають як інвестори, утримувачі та розпорядники нагромадженого капіталу або тимчасово вільних коштів.

Інжинірингові фірми займаються розробкою і впровадженням новітніх технічних вдосконалень, технологічних нововведень тощо.

Туристські належать до індустрії розваг і відпочинку. Аудиторські фірми здійснюють незалежні перевірки фінансово-господарської діяльності, оцінку вартості майна, постановку та ведення бухгалтерського обліку, податкове консультування.

Консалтингові фірми - це установи чи організації, що займаються консультуванням з юридичних, фінансових, економічних питань, в тому числі у різних галузях господарського права, митного законодавства та ін.; з дослідження та прогнозування ринку, експортно-імпортних операцій, розробки техніко-економічних обґрунтувань тощо.

Існує ще одна загальновизнана класифікація. Її автор Кларк - розподілив національне виробництво на три сектори:

- 1) виробництво, пов'язане з сільським господарством і охоплює рибальство та розробку природних багатств;
- 2) промисловість загалом, починаючи від перероблення сировини і до стадії випуску готової продукції;
- 3) усі інші види діяльності, в основному сфера послуг.

Виробнича та збутова діяльність може вестися як на обмеженій територіально-географічній площі (регіон, область, країна), так і в глобальних масштабах. Різновиди міжнародного бізнесу: експорт, продаж ліцензій, спільні підприємства, прямі капіталовкладення, інвестування, транснаціональні корпорації.

Діючим господарським законодавством критерієм щодо визначення підприємства як малого передбачені лише обсяги його господарського обороту і максимальні розміри

чисельності працівників за укрупненими групами галузей. Зокрема, до малих належать створені і діючі підприємства:

- у промисловості та будівництві до 200 осіб;
- в інших галузях виробничої сфери - до 50 осіб;
- у галузі науки - до 100 осіб;
- у галузях невиробничої сфери - до 25 осіб;
- у роздрібній торгівлі - до 15 осіб.

Мінімальних меж кількості працівників для малих підприємств законодавство не передбачає. Також не існує чіткої законодавчої межі для визначення середніх і крупних підприємств України.

Література:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р.// набрав чинності 1 січня 2004р.// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Бандурка С.С. Поняття промислового підприємства /С.С.Бандурка// Європ ейські перспективи. - 2014. – 112 ст.// http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2014_1_20
3. Блащук Т. Особливості правового статусу юридичної особи з одним учасником // Підприємництво, господарство і право. – 2005-10 ст.// https://eprints.oa.edu.ua/903/1/osoblyvosti_pravovogo.pdf
4. Віник О.М. Господарське право: курс лекцій. – К., 2005. -290 ст.// https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/747/1/%D0%9A%D1%83%D1%80%D1%81_%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9_%D0%93%D0%9F%20%28%D1%82%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84.%29.pdf
5. Віник О.М. Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності // Вісник Вищого арбітражного суду України. – 1998.-9 ст.// https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/02_2008/08gmprsp.pdf
6. Квасніцька О.О. Інститут державної реєстрації суб'єктів підприємництва // Університетські наукові записки. – 2005-150 ст.// http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2005_1-2_24

Яковенко О.О

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ПОНЯТТЯ ТА ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКО - ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Господарсько-правова відповідальність - це майново-організаційні за змістом і юридичні за формою заходи впливу на економічні інтереси учасників господарських правовідносин у разі вчинення ними господарського правопорушення

Господарсько-правова відповідальність є інструментом примусу до виконання правових приписів (положень нормативно-правових та інших правових актів, умов господарських договорів та інших правил поведінки), проте, на відміну від радянського періоду, коли багатьма вченими державний примус розглядався як властивість заходів юридичної відповідальності, сьогодні, беззаперечно, так стверджувати не можна. Наприклад, заходи господарсько-правової відповідальності, що застосовуються стороною господарського договору у вигляді оперативного господарських санкцій, або добровільна сплата штрафних санкцій чи добровільне відшкодування збитків в одних випадках прямо, в інших – опосередковано не пов'язані з державним примусом.

За чинним законодавством господарсько-правова відповідальність визначається як перетерплювання учасниками господарських відносин несприятливих економічних та/або правових наслідків в результаті застосування до них господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених чинним законодавством та господарським договором.

Підставою господарсько-правової відповідальності учасника господарських відносин є вчинене ним правопорушення у сфері господарювання. Учасник господарських відносин відповідає за невиконання або неналежне виконання господарського зобов'язання чи порушення правил здійснення господарської

діяльності, якщо не доведе, що ним вжито усіх залежних від нього заходів для недопущення господарського правопорушення.

Господарсько-правова відповідальність має дві форми реалізації

Добровільну та примусову, яку досить часто ототожнюють з реалізацією відповідальності у судовому порядку (утім примусова форма реалізації може здійснюватись і в позасудовому порядку).

Господарські санкції у вигляді відшкодування збитків та штрафних санкцій можуть застосовуватися як у добровільному, так і в примусовому порядку; господарсько-оперативні санкції – у примусовому позасудовому порядку; адміністративно-господарські – у примусовому позасудовому порядку (у випадках, встановлених законом, до суб'єкта господарювання може бути застосовано адміністративно-господарську санкцію у вигляді його ліквідації за рішенням суду).

Учасники господарських відносин, які порушили майнові права або законні інтереси інших суб'єктів, зобов'язані поновити їх, не чекаючи пред'явлення їм претензії чи звернення до суду. Добровільне поновлення порушником майнових прав та законних інтересів постраждалої сторони є добровільною (позасудовою) формою реалізації господарсько-правової відповідальності. Реалізація господарсько-правової відповідальності шляхом добровільного відшкодування збитків та сплати штрафних санкцій відбувається за відсутності господарського спору між сторонами.

Реалізації господарсько-правової відповідальності у судовому порядку може передувати досудовий порядок врегулювання господарського спору. Сторони застосовують заходи досудового врегулювання господарського спору за домовленістю між собою. Досудовий порядок врегулювання господарського спору визначений ст. 222 ГК України (він є аналогічним порядку досудового врегулювання спорів, передбаченому Господарським процесуальним кодексом України).

Так, у разі необхідності відшкодування збитків або застосування інших санкцій суб'єкт господарювання чи інша юридична особа – учасник господарських відносин, чий права або законні інтереси порушено, з метою безпосереднього врегулювання спору з порушником цих прав або інтересів має право звернутися до нього з письмовою претензією, якщо інше не встановлено законом.

Відповідно до ч. 3 ст. 222 ГК України у претензії мають зазначатися: повне найменування і поштові реквізити заявника претензії та особи (осіб), якій претензія

пред'являється; дата пред'явлення і номер претензії; обставини, на підставі яких пред'явлено претензію; докази, що підтверджують ці обставини; вимоги заявника з посиланням на нормативні акти; сума претензії та її розрахунок, якщо претензія підлягає грошовій оцінці; платіжні реквізити заявника претензії; перелік документів, що додаються до претензії.

Документи, що підтверджують вимоги заявника, додаються в оригіналах чи належним чином засвідчених копіях. Документи, які є у другої сторони, можуть не додаватися до претензії. Претензія підписується повноважною особою заявника претензії або його представником та надсилається адресатові рекомендованим або цінним листом або вручається адресатові під розписку. Претензія розглядається в місячний строк з дня її одержання, якщо інший строк не встановлено ГК України або іншими законодавчими актами. Обґрунтовані вимоги заявника одержувач претензії зобов'язаний задовольнити. При розгляді претензії сторони у разі необхідності повинні звірити розрахунки, провести експертизу або вчинити інші дії для забезпечення досудового врегулювання спору. Про результати розгляду претензії заявник має бути повідомлений письмово. Відповідь на претензію підписується повноважною особою або представником одержувача претензії та надсилається заявникові рекомендованим або цінним листом або вручається йому під розписку.

Звільнення від господарсько-правової відповідальності можливе, якщо учасник відносин у сфері господарювання доведе, що належне виконання зобов'язання виявилось неможливим внаслідок дії непереборної сили (тобто надзвичайних і невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності).

Сторони договору можуть передбачити певні обставини, які через свій надзвичайний характер будуть розглядатися як підстава для звільнення їх від господарської відповідальності у випадку порушення договірною зобов'язання через дані обставини, а також порядок засвідчення факту виникнення таких обставин (мова йде про форс-мажорне застереження). У будь-якому разі не вважаються такими обставинами порушення зобов'язань контрагентами боржника, відсутність на ринку потрібних для виконання зобов'язання товарів, відсутність у боржника необхідних коштів.

Література:

1. Господарського кодексу України ст.222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 12.10.2021)
2. Валентин Щербин «Право України» Розділ 1 . «ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ДОКТРИНІ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА УКРАЇНИ ТА ЇЇ ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ» ,2009р.83с. URL: <https://rd.ua/storage/lessons/661.pdf> (дата звернення 12.10.2021)
3. Мілаш В.С. «Господарське право» Розділ 8 , 8.1. «Господарсько-правова відповідальність: загальна характеристика.» ,2008р.376-377с. URL: <https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/7/milash.pdf> (дата звернення 12.10.2021)

РОЗДІЛ. VII. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Остюченко В.С.

Студент 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ПРЕДСТАВНИЦТВО В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Юридичні особи та фізичні особи - підприємці, фізичні особи, які не є підприємцями, державні органи місцевого самоврядування мають право на звернення до господарського суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів у справах, віднесених законом до юрисдикції господарського суду, а також для вжиття передбачених законом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням.

Згідно ст. 56 ГПК України сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь в судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника. Особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій справі представника. Юридична особа бере участь у справі через свого керівника або члена виконавчого органу, уповноваженого діяти від її імені відповідно до закону, статуту, положення (самопредставництво юридичної особи), або через представника. Держава, територіальна громада бере участь у справі через відповідний орган державної влади, орган місцевого самоврядування відповідно до його компетенції, від імені якого діє його керівник або представник.

Представником у суді може бути адвокат або законний представник. При розгляді справ у малозначних спорах (малозначні справи) представником може бути особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність, за винятком осіб, визначених статтею 59 ГПК України [2].

Малозначними справами є справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Повноваження представників сторін та інших учасників справи мають бути підтверджені, зокрема, довіреністю фізичної або юридичної особи.

Довіреність від імені юридичної особи видається за підписом (електронним цифровим підписом) посадової особи, уповноваженої на це законом, установчими документами.

Повноваження адвоката як представника підтверджуються довіреністю або ордером, виданим відповідно до Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність".

Згідно зі статтею 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Згідно з абз. 1 п.11 ч.16-1 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України, представництво відповідно до пункту 3 частини першої статті 131-1 та статті 131-2 цієї Конституції виключно прокурорами або адвокатами у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюється з 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції - з 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції - з 1 січня 2019 року [1].

Представництво у господарському процесі можливе у будь-якій справі, що розглядається господарським судом у порядку господарського судочинства, на всіх стадіях його розвитку. У зв'язку з цим представництво у господарському процесі - це процесуальна діяльність особи (представника), спрямована на захист суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів іншої особи, яка бере участь у справі, а також сприяння суду у всебічному, повному і об'єктивному з'ясуванні обставин справи, у постановленні законного і обґрунтованого рішення. Представник у господарському судочинстві покликаний виконувати дві основні функції: 1) захищати права та інтереси

осіб, які беруть участь у справі (здійснювати правонаступництво); 2) представляти таких осіб, бути їх повіреними (здійснювати процесуальне представництво) [4].

Представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно прокурорами або адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 року.

Представництво в суді у провадженнях, розпочатих до набрання чинності Закону України "Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)", здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, - до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню.

Література:

1. Конституція України від 01.01.2020. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]// Верховна рада України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Господарський кодекс України від 06.10.2021 № 436-IV [Електронний ресурс]// Верховна рада України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
3. <https://vl.arbitr.gov.ua/sud5004/pres-centr/publications/650014>.
4. <https://legalexpert.in.ua/komkodeks/hpk/95-hpk/5808-28.html>

Куберка А. О.

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л. В.

СУД ЯК ОБОВ'ЯЗКОВИЙ УЧАСНИК ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Склад суду являє собою єдине, цілісне утворення, що і виступає суб'єктом господарських процесуальних право- відносин. Про цілісність складу суду, на наш погляд, свідчить низка наступних положень: по-перше, саме суд у цілому, а не окремі його члени, є суб'єктом пізнання фактичних даних. Хоча сприйняття фактичного матеріалу здійснюється кожною особою окремо, а кожен член складу суду – суддя – це особа з певними емоційно-психологічними особливостями, звичками, життєвим

досвідом, рішення колегіального суду виносяться на основі і за результатами узгодження індивідуальних роздумів, особистої розумової активності кожного члена складу суду, переосмислення ним особисто усіх обставин справи, а втім все одно склад суду є одним цілим, і рішення суду фіксує думку складу суду в цілому. Незважаючи на те, що саме від судді залежить додержання основних засад судочинства, зокрема забезпечення законності при здійсненні правосуддя, рівності учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін і надання ними своїх доказів та доведення їх переконливості перед судом, а головне – прийняття законного, об'єктивного рішення, суб'єктом господарських процесуальних правовідносин залишається суд. По-друге, саме склад суду є суб'єктом ініціативи (активності) та повноважень. По-третє, склад суду є і суб'єктом ухвалення рішення, яке є результатом спільної діяльності всіх членів суду. Для індивідуалізації позиції будь-якого члена складу суду в господарському процесуальному праві існує інститут “окремої думки”, який дозволяє особі, яка не згодна з позицією інших членів складу суду, висловити власне бачення вирішення проблеми. І, по-четверте, склад суду є суб'єктом відповідальності за ухвалення незаконного та необґрунтованого рішення, зокрема в разі перевірки його рішення чи ухвали вищестоящими інстанціями. Господарський суд здійснює судочинство на таких засадах як законність, рівність всіх учасників судового процесу перед законом і судом, забезпечення доведеності вини, змагальність сторін та свобода у наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, надання права на захист, гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами, забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом, обов'язковість рішень суду. Крім того в господарському процесі реалізуються такі принципи судочинства як принцип рівності організацій і громадян перед законом і господарським судом, державної мови судочинства, оперативності та ін. Суд є головним учасником господарського процесу, а відтак й головним суб'єктом господарських процесуальних правовідносин. Суд здійснює правосуддя у господарських справах, керує судовим процесом, допомагає іншим учасникам процесу у здійсненні їх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків. Судом приймається фінальний акт судового процесу – рішення або постанова у господарській справі, ним же вирішуються питання про рух справи та інші процесуальні питання за допомогою прийняття ухвал. В умовах

перебудови судової системи слід констатувати, що необхідне переосмислення ролі суду в господарському процесі, і незважаючи на всю важливість і специфіку господарських, а відтак й господарських процесуальних правовідносин, визначати суд як суб'єкт на який покладено здійснення правосуддя і який в зв'язку з цим позбавлений «ініціативності» в ході судового процесу, і виконує лише функції сприяння та допомоги учасникам процесу в доказовій діяльності. Звертаючись до суду за захистом своїх порушених прав, сторони сподіваються на оперативне та якісне вирішення господарського спору. Саме оперативність та якість є критеріями ефективності діяльності суду. Реформування процесуальних кодексів в Україні було зумовлено, серед іншого, не виправданими формальними та неформальними обмеженнями у використанні деяких засобів доказування, нерозвиненістю інструментів підтримки системи альтернативних способів вирішення спорів, надмірними витратами організаційних, людських та фінансових ресурсів для розгляду судом справ незначної складності й таких, спір у яких фактично відсутній тощо. Суд відкриває судові засідання, надає учасникам справи можливість надати пояснення по суті справи, забезпечує безперервний розгляд справи, за необхідності розглядає клопотання учасників справи, які подаються поза межами судового засідання (заява про вжиття заходів до забезпечення позову). У процесі розгляду справи суд з'ясовує фактичні обставини справи, а також може задавати питання учасникам справи. Згадане вище повноваження передбачає, що виключно суд визначає порядок розгляду справи, починаючи від визначення виду провадження і закінчуючи визначенням дати складання повного тексту судового рішення. Однак керівну роль суду не слід визначати як безмежне право суду одноособово вирішувати всі питання процесуального характеру, оскільки суд повинен враховувати принцип диспозитивності, за яким суд розглядає справи не інакше, як за зверненням особи, поданим відповідно до вимог ГПК, у межах заявлених нею вимог і на підставі доказів, наданих учасниками справи або витребуваних судом, а збирання доказів у господарських справах не є обов'язком суду. Також суд слідкує за дотриманням порядку в судовому засіданні, що також є проявом керівництва судовим процесом.

Отже, роль суду у господарському судочинстві проявляється через його повноваження, до яких слід віднести: керування ходом судового процесу; сприяння врегулюванню спору шляхом досягнення угоди між сторонами; роз'яснення у разі необхідності учасникам судового процесу їхніх процесуальних прав та обов'язків,

наслідків вчинення або невчинення процесуальних дій; сприяння учасникам судового процесу в реалізації ними прав, передбачених ГПК України; запобігання зловживанню учасниками судового процесу їхніми правами та вжиття заходів для виконання ними їхніх обов'язків.

Література:

1. Притика Д.М. Організаційно-правові засади становлення і діяльності господарських судів України. – Дисс. д.ю.н. 12.00.10. – Харків, 2003. – С.70.
2. Гусаров К. В. Проблеми цивільної процесуальної правосуб'єктності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 “Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / К. В. Гусаров. – Х., 2000. – С. 9–10.
3. Гусаров К.В. Гражданская процессуальная правосубъектность суда апелляционной инстанции и его предметные полномочия / К.В. Гусаров // Право і безпека. – 2004. – No 1. – С. 80–83.

Назаренко І.І.

Студент 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ПОРЯДОК ТА ОСОБЛИВОСТІ ФІКСУВАННЯ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

В сучасних реаліях важливим питанням для розвитку судочинства є впровадження технологій, що мінімізують або взагалі виключають можливість будь-якої упередженості з боку суду. Особливо актуальним це питання стало у зв'язку з активним технічним розвитком у світі, це відобразилось і в способах та засобах фіксування судового процесу. Гласність та відкритість судового засідання представляє собою додаткову гарантію неупередженого розгляду справи та є однією з основних засад судочинства. Фіксування всього судового засідання є обов'язковим, це закріплено в

нормах викладених законодавцем у статті 129 Конституції України та статтях 8 і 222 Господарського процесуального кодексу України. [1], [2]

Для фіксування судового засідання суд користується технічними засобами, основним з яких є звукозаписувальна техніка, але за заявою будь-кого з учасників справи або за ініціативою суду, таке фіксування може здійснюватись також за допомогою відеозаписувального технічного засобу, якщо оснащення суду це дозволяє та немає заперечень щодо цього у будь-кого з учасників судового процесу. Порядок фіксування судового засідання передбачається Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, Інструкцією про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання) та іншими положеннями, що визначають порядок функціонування цих підсистем (модулів). [3] Фіксування судового засідання технічними засобами здійснює саме секретар судового засідання у чіткій послідовності. [2] Перед початком роботи, секретар суду зобов'язаний виконати ряд дій:

- 1) включити комплекс звукозапису, зареєструватись у системі;
- 2) перевірити годинник та календар комплексу звукозапису на предмет відповідності поточним даті та часу;
- 3) перевірити наявність вільного місця на внутрішньому носії комплексу звукозапису;
- 4) перевірити працездатність пристроїв, провести тестування для перевірки того, що складові комплексу звукозапису (мікрофони, мікшер тощо) працюють нормально та запис іде правильно.

Загалом, в більшості випадків на даному етапі всі дії виконуються, але останній пункт іноді ігнорується, через що запис судового засідання може бути зафіксовано неякісно. Фіксування судового процесу у господарських судах здійснюється за допомогою систем звукозапису «Акорд», «Оберіг», «Камертон» на спеціальні накопичувачі інформації.

Технічний запис судового засідання є додатком до протоколу судового засідання і після закінчення судового засідання приєднується до матеріалів справи. Також гарантується право учасника справи отримати копію технічного запису судового процесу. Під час судового засідання секретар забезпечує ведення протоколу судового засідання, в якому, в обов'язковому порядку зазначаються такі відомості

- 1) рік, місяць, число і місце судового засідання;
- 2) найменування суду, який розглядає справу, прізвище та ініціали судді, секретаря судового засідання;
- 3) справа, що розглядається, імена (найменування) сторін та інших учасників справи;
- 4) порядковий номер вчинення процесуальної дії;
- 5) назва процесуальної дії;
- 6) час вчинення процесуальної дії;
- 7) ухвали суду, постановлені в судовому засіданні, не виходячи до нарадчої кімнати;

8) інші відомості, визначені Господарським процесуальним кодексом України. У фіксуванні судового процесу під час вчинення окремою процесуальною дією є особливості, якщо це відбувається поза судового засідання, то складається протокол, який має бути оформлений не пізніше наступного дня після вчинення таких дій. Цей протокол підписується головуєчим та секретарем судового засідання, приєднується до справи і зберігається в установленому порядку разом з її матеріалами. Письмові зауваження з приводу неповноти або неправильності протоколу вчинення окремих процесуальних дій подаються до суду протягом п'яти днів з дня його підписання та розглядаються судом в порядку, встановленому статтею 224 Господарського процесуального кодексу. [3]

Актуальність питання фіксування судового процесу набуває особливого значення в реаліях сьогодення, коли у зв'язку з пандемією коронавірусу та значних обмежень щодо участі у справах зацікавлених осіб фізично. Держава, починаючи з 2019 року обрала курс на цифровізацію, було створено профільне Міністерство цифрової трансформації, Україна стала першою країною в світі, де електронний паспорт у смартфоні є повністю функціонуючим документом. Сама реформа, звичайно, не оминає стороною й судову гілку влади, адже держава має забезпечувати вільний доступ до суду всім зацікавленим особам, які мають право на участь у судовому процесі. [5],[6]

Завдяки впровадженню електронного суду, значно скорочується комунікація учасників судового процесу з самим судом, що позитивно впливає й на антикорупційну політику, внесення змін до законодавчих актів щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи у 2021 році забезпечило зобов'язання усіх судів приймати процесуальні документи від громадян,

державних органів та бізнесу онлайн, через підсистему електронного суду. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система дозволить здійснювати дистанційну комунікацію між судом і учасниками судового процесу шляхом обміну процесуальними документами у електронній формі та надасть можливість громадянам звертатись до суду та брати участь у судових справах онлайн. Загалом, система матиме чотири підсистеми – «Електронний суд», «Електронний кабінет», «Відеоконференцзв'язок», «Єдиний контакт центр». Наступні підсистеми ЄСІТС будуть вводиться поетапно, по мірі їх розробки, і жодних перешкод від судів щодо прийняття від громадян у онлайн форматі документів до суду не повинно бути. Це дозволить зробити систему судочинства сучасною та більш ефективною. [4]

Звичайно, завдяки таким фундаментальним змінам, поняття фіксування судового засідання набуває ще більшої актуальності. Не можна не зазначити, що система електронного судочинства має на меті й зменшення економічного навантаження, що також дасть змогу більш розширити та розбудувати судову систему в Україні у майбутньому. Але окрім позитивних якостей цього питання, завжди залишається й питання негативного характеру, в основі це, звичайно, питання технічного оснащення, адже для ефективного функціонування судів у "новому форматі", необхідне як якісне обладнання, так і фахівці, які зможуть налагодити користування цією системою. [7]

У підсумку можна сказати, що фіксування судового засідання є дуже важливим, адже це надає додаткові гарантії чіткого виконання процесуального законодавства судом та учасниками. Завдяки сучасним технологіям та впровадженню електронного суду в Україні, значних реформ судової системи, з кожним роком фіксування судового засідання стає все ефективнішим та якіснішим.

У майбутньому, звичайно, умови комунікації із судом та учасниками дозволять взагалі, не виходячи з дому або офісу приймати участь у судовому процесі, що значно розширить доступ кожної людини до суду, все це матиме позитивне відображення у суспільстві.

Література:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Господарський процесуальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України 15 травня 2003 р. (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
3. Інструкція про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання): // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0108750-12#n16>
4. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>
5. Фонова О.С. Спрощене електронне провадження — інноваційний розвиток господарського процесу. 25 років господарській юрисдикції в Україні: досвід та перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 трав. 2016 р.) / редкол.: В. Я. Тацій, П. В. Тихий, О. В. Бринцев та ін. – Х. : Право, 2016. – 204 с. С 178-183.
6. Стефанів Т.В. Інноваційні підходи в господарському судочинстві: переваги, проблеми та шляхи їх вирішення. 25 років господарській юрисдикції в Україні: досвід та перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 трав. 2016 р.) / редкол.: В. Я. Тацій, П. В. Тихий, О. В. Бринцев та ін. – Х. : Право, 2016. – 204 с. С 150-154.
7. Джепа Ю.А. Електронні технології як засіб підвищення ефективності господарської юрисдикції. 25 років господарській юрисдикції в Україні: досвід та перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 трав. 2016 р.) / редкол.: В. Я. Тацій, П. В. Тихий, О. В. Бринцев та ін. – Х. : Право, 2016. – 204 с. С 40-42.

Ніпарко А.В.

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ПРОБЛЕМА ДОКАЗУВАННЯ У ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ

У Господарському процесуальному кодексі України закріплено, що завданням господарського судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів, пов'язаних зі здійсненням господарської діяльності, та розгляд інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави. У належному та правильному вирішенні господарського спору провідне місце посідає дослідження доказів, що містять інформацію щодо обставин даного спору. ГПК України нещодавно зазнав істотних змін. Не в останню чергу ці зміни стосуються інституту доказування та доказів у господарському процесі. Зміни до господарського процесуального законодавства, що були здійснені в останні роки стали визначними подіями в правовій історії України. На шляху до створення нових механізмів справедливого розгляду та вирішення господарських спорів було запроваджено систему процесуальних гарантій дотримання прав учасників процесу, принципів здійснення господарського судочинства та інше. Одним із найважливіших блоків процесуального законодавства, що забезпечує рівні можливості учасників судового процесу є система доказів і доказування, яка також зазнала певних змін. Так, у чинній редакції ГПК України з'явилися нові засоби доказування, такі як електронні докази та показання свідків, чітко регламентовано порядок та часові межі подачі доказів, визначено процедуру витребування доказів, встановлено дещо змінені правила звільнення від доказування, закріплено можливість проведення судової експертизи на замовлення учасника справи тощо.

Відповідно до ГПК України, доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи.

Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи. Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору. Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних.[1]

Кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень. У разі посилення учасника справи на невчинення іншим учасником справи певних дій або відсутність певної події, суд може зобов'язати такого іншого учасника справи надати відповідні докази вчинення цих дій або наявності певної події. У разі ненадання таких доказів суд може визнати обставину невчинення відповідних дій або відсутності події встановленою. Докази подаються сторонами та іншими учасниками справи. Суд не може збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи, крім витребування доказів судом у випадку, коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів.[2]

Актуальність дослідження в сучасний період обумовлена рядом причин. По-перше, докази завжди були й залишаються центральним правовим інститутом господарського процесу, тому в період реформування останнього зростає потреба вивчення доказів і доказування з метою вдосконалення їх правового регулювання. По-друге, переорієнтація українського господарського процесу на активність сторін на всіх стадіях господарського процесу, розвиток його змагальних начал вимагають переосмислення багатьох аспектів доказування.

Поняття «електронні докази» з'явилося ще в 70-х роках ХХ ст. з появою так званих машинних документів. У світовій практиці існує термін *data message*, що в Типовому законі про електронну торгівлю [3], рекомендованого Генеральною Асамблеєю ООН, визначається як інформація, що підготовлена, відправлена, отримана або збережена за допомогою електронних, оптичних або аналогічних засобів, включаючи електронний обмін даними, електронну пошту, телеграф або факс. Якщо говорити про міжнародний досвід, то в Німеччині сила електронних доказів підкріплюється електронним цифровим підписом. У Франції ж електронні документи мають таку ж саму юридичну силу, як і паперові, вони підписуються й не потребують зв'язку з конкретним технологічним засобом. Електронні документи визнавалися доказами і в багатьох рішеннях Європейського суду з прав людини, зокрема у справах «P. and S. v. Poland» (від 30.10.2012)[4], «Eon v. France» (від 14.03.2013)[5] У вітчизняному праві юридичну значущість електронного документа закріпили при прийнятті у законах «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 №851-IV [6]. Отже, для електронних доказів можна виділити такі

ознаки: існування в нематеріальному вигляді; необхідність використання певних технічних засобів для відтворення; можливість перенесення чи копіювання на різні пристрої без втрати характеристик; оригінал електронного доказу може існувати в багатьох місцях одночасно.

Електронні докази стали цікавою та одночасно складною для використання новелою ГПК України. Як надійно та правильно зберегти й надати суду електронний доказ? Адже його можна легко знищити. Із сучасним рівнем розвитку інформаційних технологій нескладно «створити» потрібний доказ за допомогою спеціальних програм. Проте варто зауважити, що значення оригіналу електронного доказу полягає безпосередньо в тому, що він повинен бути першоджерелом, тому на ньому повинні бути зафіксовані дата і час його створення. Також існує проблема невизначеності процедури засвідчення та посвідчення копій електронних доказів, зважаючи на специфіку окремих електронних доказів (зокрема інформації з мережі Інтернет). Складність полягає в тому, що до моменту розгляду справи судом така інформація вже може бути видалена, що значно знижує шанси довести факт її наявності. Відповідно до чинного законодавства України нотаріуси не мають повноважень щодо засвідчення електронних копій та посвідчення паперових копій електронних доказів. За клопотанням особи, яка надала суду оригінал електронного доказу на матеріальному носії, суд повертає такий матеріальний носій після дослідження вказаного електронного доказу, якщо це можливо без шкоди для розгляду справи, або після набрання чинності судовим рішенням, а в матеріалах справи залишається засвідчена суддею копія електронного доказу або витяг з нього. Копії електронних доказів може засвідчувати безпосередньо суддя, але після дослідження оригіналу електронного доказу. Враховуючи зазначене, якщо електронна копія електронного доказу не засвідчена електронним цифровим підписом або паперова копія не посвідчена, доцільно подавати до суду оригінал електронного доказу, а після його дослідження подавати відповідне клопотання про повернення матеріального носія, на якому він міститься, після чого суддя/секретар зробить з нього копію та її засвідчить.

Процесуальне законодавство України дійсно стає більш наближеним до правових стандартів Європи, адже більшість держав використовують показання свідків як засіб доказування у господарському процесі. Аби усунути недоліки процесуального законодавства, варто звернути увагу на інститут свідків у господарському процесі

зарубіжних країн. Наприклад, Цивільний процесуальний кодекс Австрії та Кодекс цивільного судочинства Польщі регулюють процедуру розгляду спорів як між фізичними, так і юридичними особами та також містять інститут свідків. У Німеччині суд зобов'язаний сприяти сторонам у забезпеченні надання всіх доказів для підтвердження матеріально-правових і процесуальних фактів, які стосуються справи, особливо шляхом вимоги, щоб незадовільні пояснення або показання свідків було доповнено або виправлено, суд має право за своєю ініціативою вимагати від сторони надання додаткових доказів. Введення інституту показань свідків в господарському процесі України є дієвим засобом доказування, який сприяє прийняттю об'єктивного і справедливого рішення у справі. Проте, не варто виключати можливість зловживання учасниками процесу шляхом залучення ними свідків, які зможуть ввести суд в оману або відмовляються від давання показань, що ймовірно призведе до затягування судового процесу.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, варто зауважити, що інститут доказування є важливим та необхідним елементом справедливого, неупередженого та своєчасного вирішення судом спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності. Докази, маючи певні властивості, повинні бути точними та чіткими, так як неправильні докази тягнуть за собою неправильне рішення. Слід також зауважити, що правильне розуміння поняття про предмет доказування має важливе практичне значення, оскільки робить його осмисленим. Значимість цих досліджень полягає в тому, що теоретичні положення, сформульовані на підставі дослідження, та практичні рекомендації можуть сприяти вдосконаленню українського законодавства у сфері доказування. Результати досліджень можуть знайти свою реалізацію в подальшому розвитку чинного господарського процесуального законодавства України, а також у практиці вирішення спорів господарськими судами України.

Література :

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Господарський процесуальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України 15 травня 2003 р. (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>

3. ст.2 Типового закону про електронну торгівлю від 1997 року
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_321#Text

4. Рішення Європейського суду з прав людини, European Court of Human Rights P and S v. Poland | CRIN

5. Рішення Європейського суду з прав людини, Satirical insult of head of state should not be a criminal offence, rules Strasbourg - UK Human Rights Blog

6. «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 (№851-IV Про електронні документи та е... | від 22.05.2003 № 851-IV (rada.gov.ua))

Яковенко О.О

Студентка 3 курсу

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ

Позовна заява – це надзвичайно важливий спосіб захисту та реалізації права на нього, з яким людина може звернутися до суду. Вона дає громадянину, особі без громадянства, іноземцю, тобто будь-кому із суспільства захистити свої права та інтереси в суді. Даний правовий документ – це одна із основних законних форм захисту своїх прав. Суттєвою ознакою правильно оформленої позовної заяви залишається сам зміст даного документа, адже, враховуючи зазначене в ній, суддя на свій розсуд приймає рішення про відкриття з приводу скарги та встановлення права через відповідний орган.

Відповідно до «Господарського процесуального кодексу України», ст.162 «Позовна заява»

1. У позовній заяві позивач викладає свої вимоги щодо предмета спору та їх обґрунтування.

2. Позовна заява подається до суду в письмовій формі і підписується позивачем або його представником або іншою особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи.

3. Позовна заява повинна містити:

- 1) найменування суду першої інстанції, до якого подається заява;
- 2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові - для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб); поштовий індекс; ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України), а також реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта для фізичних осіб - громадян України (якщо такі відомості відомі позивачу), вказівку на статус фізичної особи - підприємця (для фізичних осіб - підприємців); відомі номери засобів зв'язку, офіційної електронної адреси та адреси електронної пошти;
- 3) зазначення ціни позову, якщо позов підлягає грошовій оцінці; обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспоруються;
- 4) зміст позовних вимог: спосіб (способи) захисту прав або інтересів, передбачений законом чи договором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити у рішенні; якщо позов подано до кількох відповідачів - зміст позовних вимог щодо кожного з них;
- 5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини; правові підстави позову;
- 6) відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору - у випадку, якщо законом встановлений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору;
- 7) відомості про вжиття заходів забезпечення доказів або позову до подання позовної заяви, якщо такі здійснювалися;
- 8) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви; зазначення доказів, які не можуть бути подані разом із позовною заявою (за наявності); зазначення щодо наявності у позивача або іншої особи оригіналів письмових або електронних доказів, копії яких додано до заяви;
- 9) попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які позивач поніс і які очікує понести в зв'язку із розглядом справи;
- 10) підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав.

4. Якщо позовна заява подається особою, звільненою від сплати судового збору відповідно до закону, у ній зазначаються підстави звільнення позивача від сплати судового збору.

5. У разі пред'явлення позову особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, в заяві повинні бути зазначені підстави такого звернення.

6. У позовній заяві можуть бути вказані й інші відомості, необхідні для правильного вирішення спору.

Позовна заява підписується позивачем або його представником із зазначенням дати її подання . Ця деталь є важливою ,адже підпис дає змогу довести ,що саме дана особа має відношення до певного документа . Від дати подання та її реєстрації починається розгляд питання , саме від цього моменту починається строк , який встановлений законодавством для розгляду поставленої проблеми. Позовна заява повинна відповідати іншим вимогам , встановленим законом. До позовної заяви додається документ ,що підтверджує сплату судового збору .Ще одним ,не менш важливим елементом ,залишилася плата за судовий збір – внесення коштів за виконання судом певних своїх функцій . Не всі можуть сплатити його ,проте законодавець передбачив подібну ситуацію ,тож у такому разі особа має подати до суду відповідну заяву із зазначенням поважних причин для несплати .У разі пред'явлення позову особами , які діють на захист прав , свобод та інтересів іншої особи , в заяві повинні бути зазначені підстави такого звернення. Якщо позовна заява подається представником позивача , до позовної заяви додається довіреність чи інший документ ,що підтверджує його повноваження.

Також, варто звернутися до «Кодексу адміністративного судочинства України», а саме :

Ч.1ст152. Зміст і форма заяви про забезпечення позову

1. Заява про забезпечення позову подається в письмовій формі і повинна містити:

1) найменування суду;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові - для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб); поштовий індекс; ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України; реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності; або номер і серію паспорта для

фізичних осіб - громадян України, номери засобів зв'язку, офіційну електронну адресу або адресу електронної пошти;

3) предмет позову та обґрунтування необхідності забезпечення позову;

4) захід забезпечення позову, який належить застосувати, з обґрунтуванням його необхідності;

5) інші відомості, потрібні для забезпечення позову.

Насамперед, у «Цивільному процесуальному кодексі України» зазначено :

ч.1 ст 152 « Порядок подання заяви про забезпечення позову»

1. Заява про забезпечення позову подається:

1) до подання позовної заяви - за правилами підсудності, встановленими цим Кодексом для відповідного позову, або до суду за місцезнаходженням предмета спору - якщо суд, до підсудності якого відноситься справа, визначити неможливо;

2) одночасно з пред'явленням позову - до суду, до якого подається позовна заява, за правилами підсудності, встановленими цим Кодексом;

3) після відкриття провадження у справі - до суду, у провадженні якого перебуває справа.

Конституція України чітко затверджує ,що головною цінністю є людина ,її життя і здоров'я ,честь і гідність ,недоторканність і безпека. Відповідно до ст.55 Конституції України ,кожен громадянин має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати в судовому порядку свої права і свободи від порушень та протиправних посягань. Звернення до суду по захист певного порушеного чи оспорюваного права повинно бути відображено у формі та змісті заяв або скарги і подано до суду у письмовій формі. Звернення до суду з усною позовною вимогою законом не передбачено.

Література:

1.«Конституція України» , ст.55.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
(дата звернення 12.11.2021)

2.«Господарський процесуальний кодекс України», ст.162.
[Uhttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-)

12?find=1&text=%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%BE%D0%B2#TextRL: (дата звернення 12.11.2021)

3.«Кодекс адміністративного судочинства України» , ч.1ст.152. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/conv#n10634> (дата звернення 12.11.2021)

4.«Цивільний процесуальний кодекс України» , ч.1ст.152. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/conv#n7112> (дата звернення 12.11.2021)

5. Очеретян К.О . Наукова стаття на тему «Форма та зміст позивної заяви»,ст.1-5.URL: <file:///C:/Users/User/Desktop/1%8F%D0%BD.pdf> (дата звернення 12.11.2021)

РОЗДІЛ VIII. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Войтовик Е. Р.

Студентка 1 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О. С.

ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Інтернет - всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно пов'язана глобальним адресним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами. Ця мережа дозволяє завантажувати, зберігати, поширювати різні види інформації, в тому числі об'єкти, які охороняються авторським правом. Що глибше проникають комп'ютерні технології до повсякденного життя людини, то більші загрози вони несуть правам інтелектуальної власності на об'єкти, розміщені в мережі Інтернет. Проблема захисту авторських прав на контент, розміщений в мережі, набуває все більшої актуальності і в світі, і в Україні.

Відповідно до статті 433 ЦК України, об'єктами авторського права є: 1) літературні та художні твори; 2) комп'ютерні програми; 3) компіляції даних (бази даних), якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності; 4) інші твори [1].

Стаття 8 ЗУ «Про авторське право й суміжні права» містить набагато більш широкий перелік об'єктів, які охороняються авторським правом і можуть бути незаконно поширені за допомогою мережі. 1) літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо); 2) виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори; 3) комп'ютерні програми; 4) бази даних; 5) музичні твори з текстом і без тексту; 6) драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки; 7) аудіовізуальні твори; 8) фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії; 9) ілюстрації, карти, плани, креслення ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності; 10) похідні твори; 11) збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини; 12) тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів [2]. Як зазначають О.О. Одінцева та Г.М. Черняк, об'єкти авторського права розміщуються в мережі у вигляді майже всіх творів, перелічених у цій статті, фактично кожний твір, який може бути оцифрований, потенційно буде розміщений в Інтернеті [3].

Вітчизняне законодавство у сфері захисту авторських прав переважно складається з положень Цивільного кодексу України та Закону «Про авторське право й суміжні права», які до останнього часу мало відповідали викликам, які постали перед охороною авторських прав у цифрову епоху. Статті 161-192 Угоди про асоціацію України з ЄС безпосередньо присвячені захисту авторських прав, що вказує на важливість цієї сфери для ЄС та на необхідність привести вітчизняне законодавство у відповідність до законодавства ЄС.

Одним з наймасовіших порушень авторського права є протиправне розміщення письмового твору автора в мережі Інтернет. Якщо на певному сайті розміщена недостовірна, сфальсифікована інформація або така, що порушує авторське право, потерпіла особа може звернутися з вимогою про видалення такої інформації.

При порушенні будь-якою особою авторського права і (або) суміжних прав, вчиненому з використанням мережі Інтернет, особа, права якої порушено має право звернутися до власника веб-сайту та (або) веб-сторінки, на якому (якій) розміщена або в інший спосіб використана відповідна електронна (цифрова) інформація, із заявою про припинення порушення. Заява про припинення порушення подається в порядку, передбаченому статтею 52-1 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» [2].

Тим не менш, механізм захисту авторських прав, порушених в мережі інтернет, запропонований українським законодавцем, не вирішує всіх проблем, які постають перед особою, права якої порушені.

Позивачі доволі часто стикаються з проблемою визначення належного відповідача у справі. Так, наприклад, відповідно до Постанови пленуму Верховного суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав», належним відповідачем у справі про захист авторського права і (або) суміжних прав є особа, яка своїми діями порушила особисті немайнові чи майнові права суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав. За прикладом, наведеним у самій Постанові, порушником права виступає не типографія, яка надрукувала певний літературний твір, а особа, яка без належних на те прав надала видавництву оригінал-макет [4].

Власник веб-сайту, веб-сторінки не несе відповідальності за порушення авторського права і (або) суміжних прав, вчинені з використанням мережі Інтернет, якщо він вчасно (тобто не пізніше 48 годин з моменту отримання заяви про припинення

порушення) унеможливив доступ до електронної (цифрової) інформації, щодо якої подано заяву, та надав заявнику і постачальнику послуг хостингу інформацію про вжиті заходи. У такому випадку, належним відповідачем у справах про незаконне розміщення об'єктів авторських прав у мережі інтернет виступає не провайдер, на платформі якого розміщено відповідну інформацію, а особа, яка таку інформацію розмістила.

Відповідно до норм вітчизняного законодавства, особа, яка зазнала шкоди у зв'язку з порушенням авторських прав, має право вимагати відшкодування завданої шкоди. Українські суди виходять з того, що майнова відповідальність за порушення авторського права настає за наявності певних, установлених законом, умов: 1) факту протиправної поведінки особи; 2) шкоди, завданої суб'єкту авторського права і (або) суміжних прав; 3) причинно-наслідкового зв'язку між завданою шкодою та протиправною поведінкою особи; вини особи, яка завдала шкоди [4].

Отже, у наш час «свобода висловлювання» в мережі Інтернет може завдавати шкоди авторським правам людини, що є неприпустимим. Саме тому важливо знати правила, які охороняють твори та їх авторів від протиправних посягань з боку інших осіб. Чим більше кейсів щодо захисту авторського права буде з'являтися в інформаційному просторі, тим серйознішим буде до них ставлення.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 18.12.2016 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page> Закон України «Про авторське право й суміжні права» від 23.12.1993 № 3792-ХІІ
2. Черняк Г. М. Об'єкти авторського права в сфері функціонування мережі інтернет / Г. М. Черняк, О. О. Одінцова // Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право. - 2013. - № 2. - С. 91-95.
3. Постанова Пленуму Верховного суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 04.06.2010 № 5

Полиха Ю.О.

Студентка 1 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С.

ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ, ЇЇ ЗМІСТ І ВИДИ.

ЕМАНСИПАЦІЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Одним із найважливіших учасників цивільних правовідносин є фізична особа.

Як учасник цивільних правовідносин, фізична особа повинна бути наділена низкою ознак, які її індивідуалізують, відокремлюють та персоніфікують як учасника цих правовідносин. Для того, щоб виступити суб'єктом цивільних правовідносин, фізична особа повинна володіти цивільною правосуб'єктністю, яка включає в себе правоздатність та дієздатність.

Цивільною правоздатністю називається здатність фізичної особи мати цивільні права і нести цивільні обов'язки. Як правило, цивільна дієздатність виникає з моменту народження фізичної особи та припиняється в момент її смерті. Вона закріплюється в цивільному законодавстві як рівна для всіх і для кожного незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної незалежності, статі, освіти, мови, релігійних поглядів, роду й характеру занять, місця проживання тощо. Кожен громадянин упродовж свого життя не може бути позбавлений цивільної правоздатності.

Що ж стосується цивільної дієздатності, то саме вона є другою складовою правосуб'єктності особи, яка тісно пов'язана з категорією правоздатності. За допомогою дієздатності абстрактна можливість мати права та обов'язки, передбачена у правоздатності, перетворюється у наявні, конкурентні суб'єктивні права та обов'язки, носієм яких виступає певна особа. Тож цивільну дієздатність можна визначити як реалізовану через юридичні факти правоздатність.

У ЦК України дієздатність фізичної особи визначається як її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання (ст. 30).

На відміну від правоздатності, дієздатність, як динамічна складова правосуб'єктності, пов'язана зі здійсненням особою вольових дій, вимагає досягнення особою певного рівня психічної зрілості, здатності бажати настання певних наслідків, віддавати собі повний звіт у своїх діях і керувати ними. Існування такої здатності вже не має абстрактного характеру, як у правоздатності, воно «прив'язане» до можливості діяти.

У повному обсязі цивільна дієздатність виникає у двох випадках:

1) у разі набуття повної цивільної дієздатності (при досягненні 18- річного віку або вступу у шлюб до повноліття);

2) у разі надання повної цивільної дієздатності (емансипації неповнолітньої особи).

За загальним правилом повна дієздатність фізичної особи виникає з досягненням повноліття, тобто з 18 років. Саме з цим віком пов'язується настання всіх показників зрілості, до яких належить: а) зрілість фізична, що визначається фізичним станом; б) психічна, що свідчить про вміння розумно керувати своїми діями та вчинками; і, нарешті, що не менш важливо, в) так звана «соціальна зрілість», яка дозволяє брати самостійну участь у житті суспільства. Причому для повної дієздатності бажана наявність усіх трьох параметрів зрілості, хоча не виключається різного роду відхилення й щодо цього. Оскільки людина усвідомлює свої вчинки поступово, повна дієздатність настає не відразу, а поступово. Їй передуює так зване «накопичення дієздатності». Перш ніж констатувати у особи дієздатність у повному обсязі, законодавець спочатку надає дитині певну частку дієздатності, підрозділяючи за цим критерієм усіх неповнолітніх на дві категорії: малолітніх – осіб, які не досягли 14-річного віку, та неповнолітніх осіб віком від 14 до 18 років. До повноліття дієздатність цих осіб є обмеженою і компенсується діями батьків, опікунів, піклувальників, які або вчиняють правочини замість малолітніх дітей, або надають згоду на укладення угод неповнолітніми.

Крім цього, дієздатність повнолітніх осіб може бути обмежена або взагалі скасована (шляхом визнання особи недієздатною). Відповідно до ст. 36 ЦК України підставами для обмеження цивільної дієздатності фізичної особи є психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, та зловживати спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними

речовинами, азартними іграми тощо і тим ставити себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище. У юридичній літературі висловлювалися думки щодо розширення переліку підстав для обмеження дієздатності фізичної особи. Адже поставити у скрутне матеріальне становище свою сім'ю можна також іншими діями, наприклад, зловживанням парі, нерозумним колекціонуванням тощо.

У разі, якщо психічний стан особи, яка була обмежена у дієздатності внаслідок психічного розладу, що істотно впливав на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, значно погіршився, і психічний розлад набув стійкого, хронічного характеру, така особа може бути визнана судом недієздатною.

Загальна формула недієздатності містить два критерії: медичний – «хронічний, стійкий психічний розлад» та психологічний – «усвідомлення значення своїх дій та (або) керування ними». Необхідно зазначити, що медичний критерій недієздатності у ЦК України визначений узагальненим поняттям «хронічний, стійкий психічний розлад», що включає в себе різні за походженням та патогенетичними механізмами психічні розлади, основною ознакою яких є довготривалість та виразність, яка виключає здатність особи усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Застосування терміна «хронічний, стійкий психічний розлад» є більш прогресивним, аніж «душевна хвороба або недоумство», але й він є неточним і розпливчатим, оскільки поняття «хронічний» та «стійкий» – синонімічні і відображають подовженість, динаміку психічного розладу, але не відображають його тяжкість (глибину та виразність). Крім цього, законодавець між умовно-інтелектуальним (здатність усвідомлювати значення своїх дій) та вольовим (здатність керувати своїми діями) компонентами психологічного критерію залишив сполучники «та (або)», розриваючи таким чином інтелектуальну та вольову діяльність.

Питання виникають і при порівнянні порядку поновлення цивільної дієздатності, яка була обмежена та поновлення цивільної дієздатності особи, яка була визнана недієздатною. Так, у ч. 1 ст. 38 ЦК України сказано, що «у разі видужання фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена, або такого поліпшення її психічного стану, який відновив у повному обсязі її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, суд поновлює її цивільну дієздатність». У свою чергу, ч. 1 ст. 42 ЦК України закріплює, що «за заявою опікуна або органу опіки та піклування суд поновлює цивільну дієздатність фізичної особи, яка була визнана недієздатною, і

припиняє опіку, якщо буде встановлено, що внаслідок видужання або значного поліпшення її психічного стану у неї поновилася здатність усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними».

З наведеного видно, що для поновлення дієздатності у недієздатної особи потрібно її «видужання або значне поліпшення психічного стану». Для поновлення ж обмеженої цивільної дієздатності необхідне «видужання особи або таке поліпшення її психічного стану, який відновив би у повному обсязі її здатність...». Таке формулювання щодо поновлення дієздатності фізичної особи, яка була обмежена, суперечить як науковим уявленням щодо впливу наявних психічних розладів на здатність особи усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, так і особливостям контингенту осіб з психічними розладами, щодо яких, ймовірно, буде використане це поняття. Психічний стан таких осіб практично не може досягти такого поліпшення, щоб «у повному обсязі» відновилася здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Для цього фізична особа має стати цілком, абсолютно, у повному обсязі психічно здоровою, що є практично неможливим.

Новелою ЦК України є й те, що позбавити дієздатності можна як малолітню, так і неповнолітню особу, якщо внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу вона не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

Однією з новел цивільного законодавства України є інститут надання повної цивільної дієздатності неповнолітнім особам (емансипації), передбачений у ст. 35 ЦК України. Сутність емансипації полягає у тому, що фізичній особі, яка досягла 16-ти років і працює за трудовим договором або бажає займатися підприємницькою діяльністю, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини, може бути надана повна цивільна дієздатність.

Однак, на відміну від самої дієздатності (як здатності особи своїми діями набувати для себе цивільних прав та обов'язків), емансипація не є здатністю або властивістю, що притаманна самій особі, а є процесом набуття особою цих якостей. Унаслідок емансипації істотно змінюється правовий статус неповнолітньої особи. Вона отримує можливість самостійно вчиняти будь-які правочини, і згода її батьків (усиновлювачів, піклувальників тощо) на це не має правового значення. У разі емансипації неповнолітня особа переходить до категорії повністю дієздатних суб'єктів і тому у цивільно-правових відносинах вона прирівнюється до повнолітніх осіб,

зберігаючи при цьому свій фактичний соціальний статус. При цьому емансипована особа не може набувати лише тих суб'єктивних прав та обов'язків, для набуття яких законом встановлений віковий ценз, наприклад, здатність бути набувачем за договором довічного утримання (ч. 2 ст. 746 ЦК України) тощо. Тобто емансипованій особі може бути надано більший обсяг прав порівняно з тим, що володіють неповнолітні, але менший порівняно з обсягом дієздатності повнолітньої особи.

При введенні емансипації в українське законодавство, як і при появі більшості правових новел, виникла низка суперечностей у законодавстві. Зокрема, проголошення неповнолітнього повністю дієздатним викликає низку матеріально-правових та процесуальних питань.

Як зазначалося, процедура емансипації, результатом якої стають такі істотні зміни статусу підлітка, ініціюється лише за його прямим волевиявленням, яке фіксується в письмовій заяві неповнолітнього до компетентних органів. Якщо особа працює за трудовим договором або записана матір'ю чи батьком дитини, рішення про її емансипацію (за наявності письмової згоди батьків (усиновлювача або піклувальника) приймається органом опіки та піклування, а у разі відсутності такої згоди – судом. Емансипація неповнолітніх, які бажають займатися підприємницькою діяльністю, відбувається при реєстрації їх як суб'єктів підприємницької діяльності. При цьому однією з основних умов є згода батьків (усиновлювачів) або піклувальників неповнолітнього. Незважаючи на чітку вказівку щодо письмового оформлення такої згоди, невизначеними залишаються питання щодо змісту та порядку її надання. Та й взагалі законодавчо не визначено, які документи неповнолітній має подати разом із заявою про емансипацію. На практиці органи опіки та піклування вимагають, щоб неповнолітній, який бажає стати повністю дієздатним, подавав до органу за місцем проживання разом із заявою копію свідоцтва про народження, копію трудового договору (контракту) з неповнолітнім або інше документальне підтвердження його трудової діяльності), а згоду законних представників оформлював окремим документом, який навіть вимагають нотаріально посвідчити. Проте вказівка у законі про письмову форму згоди батьків на емансипацію не означає, що така згода має бути оформлена окремим документом, а тим більше нотаріально посвідчуватися (особливо враховуючи, що фінансові можливості неповнолітніх не такі значні). Допустимим видається простий підпис батьків у заяві неповнолітнього.

При прийнятті рішення про емансипацію уповноважений орган має керуватися багатьма чинниками. Перший з них – психосоціальний критерій, який дозволяє з'ясувати, чи дозволяє психічний розвиток дитини, рівень її життєвого досвіду брати участь у цивільному обороті без допомоги батьків; виявити мотиви подання такої заяви; встановити, чи є волевиявлення підлітка вільним та усвідомленим. Другим чинником, який слід враховувати при прийнятті рішення про емансипацію неповнолітніх, є матеріальний (майновий) критерій. Приймаючи рішення про емансипацію неповнолітніх (особливо тих, що бажають займатися підприємницькою діяльністю), слід з'ясовувати і їх матеріальне становище, для того, щоб гарантувати інтереси майбутніх кредиторів емансипованого.

Відсутність згоди батьків на емансипацію не є перешкодою для надання неповнолітньому повної цивільної дієздатності. У разі відсутності згоди хоча б одного з батьків на емансипацію їхньої неповнолітньої дитини надання повної цивільної дієздатності відбувається у судовому порядку. Наявність згоди батьків на емансипацію є безумовною підставою надання повної дієздатності лише тим особам, які досягли 16-річного віку і бажають займатися підприємницькою діяльністю. Процедура емансипації таких осіб не передбачає можливості звернення до суду із відповідною заявою у разі відсутності згоди батьків заявника (ч. 3 ст. 35 ЦК України). Запобігаючи зловживанню батьками своїми батьківськими правами, коли вони, наприклад, без поважних причин заперечуватимуть проти емансипації майбутнього підприємця, закон встановлює можливість у такому разі неповнолітньому звернутися за згодою на емансипацію до органу опіки та піклування. На підставі такої згоди особа може бути зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності та, відповідно, набути повної цивільної дієздатності.

Незважаючи на таку, на перший погляд, нескладну процедуру, виникає низка питань. Чи може звернутися у разі відмови органу опіки та піклування до суду не лише сам неповнолітній, а його батьки, чи навіть сам орган опіки та піклування, якщо один із батьків не згодний із емансипацією? Подібні пропозиції висловлювалися в юридичній літературі. Так, С. Д. Могілевський, ґрунтуючись, очевидно, на тому, що захист прав та законних інтересів дитини здійснюється її батьками (особами, що їх замінюють), органом опіки та піклування тощо, вважає, що в разі відсутності згоди одного з батьків на емансипацію дитини, звернутися до суду може не лише сам неповнолітній, а й другий із його батьків або орган опіки та піклування. Така позиція викликає сумніви. Своєю

заявою про емансипацію підліток, по суті, просить компетентний орган спростувати законодавчу презумпцію, за якою діти стають здатними до самостійного життя з повноліття. Згідно з ч. 2 ст. 47 ЦПК України неповнолітні особи віком від 14 до 18 років можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки у суді у справах, що виникають із відносин, в яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. Якщо неповнолітня особа претендує на емансипацію, вона, безумовно, має довести свою «дорослість» шляхом здатності до самостійного захисту своїх прав, у т. ч. й шляхом звернення до суду.

Проблема процедури емансипації посилюється й тим, що, виходячи зі ст. 124 Конституції України, в якій закріплено принцип, що поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі, та згідно з п. 8 Постанови Пленуму ВС України від 1 листопада 1996 р. «Про застосування Конституції при здійсненні правосуддя» нині не є обов'язком для особи дотримання попереднього вирішення справ у позасудовому порядку. Тобто неповнолітня особа може одразу звертатися до суду для вирішення питання про надання їй повної цивільної дієздатності, не звертаючись попередньо до органу опіки та піклування. Також необхідно звернути увагу на певну неузгодженість норм цивільного та цивільно-процесуального законодавства. Так, згідно з ЦПК України заява про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності може бути подана лише у випадках, передбачених ЦК України, особою, яка досягла 16 років. Водночас, виходячи зі змісту ст. 35 ЦК України, повна цивільна дієздатність може бути надана і неповнолітній особі, тобто особі, яка досягла 14-річного віку, якщо вона записана матір'ю чи батьком дитини. Таким чином, правове становище неповнолітніх віком від 14 до 16 років залишається не визначеним.

Для вирішення подібного питання, очевидно, слід керуватися ЦПК України, за якою неповнолітні особи віком від 14 до 18 років можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають із відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. Тому положення ст. 242 ЦПК України щодо мінімального 16-річного віку заявника слід застосовувати лише щодо неповнолітніх, які працюють за трудовим договором, а стосовно осіб, записаних матір'ю чи батьком дитини, слід керуватися загальною нормою ст. 29 ЦПК України.

Певні проблеми виникають і при з'ясуванні впливу емансипації на сімейно-правовий статус неповнолітньої особи. Так, емансипація неповнолітньої дитини може призвести до погіршення інтересів її непрацездатних батьків, оскільки згідно із СК України піклуватися та підтримувати нужденних непрацездатних батьків зобов'язані лише повнолітні діти (ст. 202 СК України). Тобто неповнолітні емансиповані діти, які, наприклад, працюють за трудовим договором і отримують певні прибутки, на законних підставах можуть відмовитися від утримання своїх непрацездатних батьків. Для усунення подібних питань доцільним видається внесення змін у сімейне законодавство і зобов'язування утримувати непрацездатних батьків, які потребують матеріальної допомоги, не лише повнолітніми, а й повністю дієздатними дітьми.

Водночас виникає й інше питання: а чи мають батьки утримувати своїх емансипованих дітей? Вочевидь, за аналогією з дітьми, які набувають дієздатності при укладенні шлюбу до повноліття, батьки зобов'язані утримувати своїх емансипованих дітей, навіть якщо вони мають достатній дохід. Але, виявляючи бажання достроково отримати повну дієздатність, неповнолітня особа демонструє свою самостійність та незалежність, насамперед, матеріальну. І тому логічним було б припустити, що при емансипації неповнолітні повинні втрачати право на одержання утримання від батьків, але зобов'язані вносити певну частину свого прибутку до сімейного бюджету у разі спільного проживання з батьками. Такі ситуації в американському праві називаються фактичною емансипацією. Сімейне законодавство України прямо не зобов'язує емансипованих осіб, які проживають разом з батьками, брати на себе частину витрат по утриманню майна, що спільно використовується. І у цьому питанні сімейне законодавство, вочевидь, також потребує удосконалення.

Ще одне питання, яке може виникнути, це проблеми з можливим шлюбом емансипованих осіб – чи надає емансипація право укладати шлюб таким особам нарівні з особами, які досягли шлюбного віку? Оскільки реєстрація шлюбу не є підставою для емансипації, то відповідно причини, через які особі було надано повну дієздатність, не мають визнаватися поважними ані для «автоматичної» можливості неповнолітнього укласти шлюб, ані для суду, який прийматиме рішення для надання емансипованому права на шлюб. Винятком з цього може бути лише емансипація неповнолітніх, які записані матір'ю або батьком дитини, хоча й у цьому випадку надання права на шлюб має відбуватися не автоматично, а за рішенням суду.

Література:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ВР іїУкраїни. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> ;
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 18.12.2016 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>;
3. Цивільний Процесуальний Кодекс України, (Відомості Верховної Ради України(ВВР),2004, № 40-41, 42, ст.492);
4. Сімейний Кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст.135);
5. Постанова Пленуму ВС України від 1 листопада 1996 р. «Про застосування Конституції при здійсненні правосуддя »;
6. Сучасні проблеми цивільного права та процесу: навчальний посібник – Ю.М.Жорнокуя, Л.В.Красницька,С.Д.Могилевський.2017.-ст.ст.114-123.

Коростій М.В.

Студентка 1 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С.

ПРАВО ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ОХОРОНА ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Право промислової власності - це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, що складаються у процесі створення, оформлення та використання результатів науково-технічної творчості

Відповідно до чинного законодавства України основними об'єктами права промислової власності у сфері космічної діяльності можуть бути: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, топографії інтегральних мікросхем.

Законодавство України про охорону прав промислової власності суб'єктів космічної діяльності складається із законів України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" від 15 грудня 1993р. (в редакції Закону від 01.06.2000р.), "Про охорону прав на промислові зразки" від 15 грудня 1993р., "Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем" від 5 листопада 1997 року, "Про державну таємницю" від 21 січня 1994 року (в редакції Закону від 21.09.1999р.) та інших нормативно-правових актів.

Органом, що здійснює організаційне забезпечення охорони прав на об'єкти промислової власності є Державний департамент інтелектуальної власності (далі - Держдепартамент), який є урядовим органом державного управління, що діє у складі Міністерства освіти і науки України відповідно до Положення про Державний департамент інтелектуальної власності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000 р. N 997.

У сфері космічної діяльності функцію правового захисту об'єктів інтелектуальної власності, а також захисту державних інтересів у вирішенні питань використання об'єктів, створених у космічній галузі за рахунок бюджетних коштів здійснює Національне космічне агентство України.

Поняття "суб'єкти права на винахід, корисну модель чи промисловий зразок" стосується як автора результату, так і його правонаступників - фізичних і юридичних осіб, яким автор передав своє суб'єктивне майнове право на результати творчої праці. Підприємства, установи та організації, які здійснюють космічну діяльність (суб'єкти космічної діяльності), працівниками яких створено винахід, корисну модель, промисловий зразок чи топографію інтегральної мікросхеми у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи доручення роботодавця мають право на одержання охоронного документа.

Українські заявники можуть, а іноземні обов'язково діють через представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), правовий статус яких визначено у Положенні про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1994 р. N 545.

Чинне законодавство встановило вимоги, яким мають відповідати винахід, корисна модель, промисловий зразок і топографія інтегральної мікросхеми.

Винахід - це технічне рішення в будь-якій галузі суспільно корисної діяльності, яке відповідає умовам патентоспроможності, тобто є новим, має винахідницький рівень і придатне для використання. Об'єктом винаходу може бути: продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослин і тварин), спосіб (включаючи біотехнологічні способи).

Винахід є новим, якщо його сутність не відома з рівня техніки. При цьому патентне право закріплює абсолютну (світову) новизну. Не визнається винаходом пропозиція, на яку уже подано заявку або видано авторське свідоцтво чи патент. Причому не має значення, де видано авторське свідоцтво чи патент - в Україні чи за кордоном. Новизна пропозиції втрачається й тоді, коли відомості про її сутність розголошені іншим шляхом до її заявки і роблять можливим її використання третіми особами.

Винахід має винахідницький рівень, якщо для фахівця його сутність не впливає з рівня техніки.

Корисна модель - це конструктивне виконання пристрою, яке відповідає умовам патентоспроможності, тобто є новим і промислово придатним. До пристроїв як об'єктів винаходів чи корисних моделей належать машини, механізми, прилади тощо.

Промисловий зразок - це нове конструктивне вирішення виробу, що визначає його зовнішній вигляд і придатне для відтворення промисловим способом. Об'єктом промислового зразка може бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, що визначають зовнішній вигляд промислового виробу. Промисловий зразок відповідає умовам патентоспроможності, якщо він є новий і промислово придатний.

Інтегральна мікросхема (ІМС) - мікроелектронний виріб кінцевої або проміжної форми, призначений для виконання функцій електронної схеми, елементи і з'єднання якого неподільно сформовані в об'ємі і (або) на поверхні матеріалу, що становить основу такого виробу, незалежно від способу його виготовлення.

Топографія ІМС - зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними. Топографія ІМС відповідає умовам охороноздатності, якщо вона є оригінальною.

Право на винахід, корисну модель і промисловий зразок охороняється державою і засвідчується патентом. Патент - це техніко-юридичний документ, який засвідчує визнання заявленої пропозиції винаходом, корисною моделлю чи промисловим зразком,

авторство на них, пріоритет і право власності на зазначені об'єкти. Виключне право на використання топографії ІМС засвідчується свідоцтвом, яке підтверджує реєстрацію топографії ІМС. Свідоцтво діє десять років від дати подання заявки або від дати першого використання топографії ІМС за умови, що від цієї дати до дати подачі заявки пройшло не більше ніж два роки.

Для початку подається заявка на видачу патенту, промислового зразку або реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми.

Наступним етапом є проведення експертиз поданої заявки в тих випадках, коли вони передбачені. Останній етап - занесення до спеціального Державного реєстру об'єктів, які відповідають умовам патентоспроможності. Після державної реєстрації видається правоохоронний документ - патент (щодо топографії ІМС - свідоцтво).

У разі прохання видати патент на винахід, слід зазначити, який саме патент бажає одержати заявник - патент із строком дії 20 років, що видається після проведення експертизи по суті, чи патент із строком дії 5 років (деклараційний патент), що видається під відповідальність заявника без проведення експертизи по суті.

По завершенні експертизи заявки по суті Держдепартамент має прийняти рішення про видачу охоронного документа (патента або свідоцтва). У протилежному разі заявнику надсилається рішення про відхилення заявки. Це рішення може бути оскаржене заявником в Апеляційній палаті, колегіальному органі Держдепартаменту для розгляду заперечень проти рішень Держдепартаменту щодо набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності.

На підставі свого рішення про видачу патенту на винахід, корисну модель чи промисловий зразок Держпатент України публікує у своєму офіційному бюлетені визначені ним відомості про видачу патенту. Одночасно з публікацією відомостей про видачу патенту Держдепартамент публікує опис до патенту на винахід, корисну модель, що містить формулу, та опис винаходу і корисної моделі, а також креслення, на яке є посилання в описі винаходу чи корисної моделі.

Одночасно з публікацією відомостей про видачу охоронного документа Держдепартамент здійснює державну реєстрацію.

Література:

1. Закон України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" від 15 грудня 1993р. – в редакції від 01.06.2000р.
2. Закон України "Про охорону прав на промислові зразки" від 15 грудня 1993р.
3. Закон України "Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем" від 5 листопада 1997 року
4. Положення про Державний департамент інтелектуальної власності, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000 р. N 997.
5. Положення про представників у справах інтелектуальної власності, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1994 р. N 545.

Цибулько А.Р.

Студентка 1 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ У НАУЦІ ТА ОСВІТІ

Проблеми застосування права інтелектуальної власності на сьогодні винятково актуальні у всьому світі. Система захисту інтелектуальної власності створюється з метою захисту інтересів державної промисловості, іноземних та вітчизняних правовласників. Система захисту інтелектуальної власності відкриє підприємцям широкий доступ на іноземні ринки та збільшить таким чином масштаби надання послуг у сфері освіти, торгівлі, туризму та ін.

Сьогодні саме знання та високі технології визначають ефективність економіки, дозволяють кардинально підвищити якість життя людей, модернізувати інфраструктуру та державне управління, забезпечити правопорядок та безпеку людей. Тому впорядковане законодавство щодо інтелектуальної власності має вагоме значення. А її зв'язок з освітою та наукою допоможе знайти шляхи покращення захисту інтелектуальної власності.

Визначення права інтелектуальної власності наведено у статті 418 Цивільного кодексу України, відповідно до якої право інтелектуальної власності - це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної

власності, визначений Цивільним кодексом України та іншими законами. Поняття права інтелектуальної власності об'єднує наступні дві групи прав. (2)

Базові принципи теорії інтелектуальної власності були закладені у працях французьких філософів епохи просвітництва М. Вольтера, К. Гельвеція, П. Гольбаха, Д. Дідро, Ж. Руссо, котрі розробляли «теорію природного права». Інтелектуальна власність, її сутність, структура та форми досліджено дуже слабо у вітчизняній та закордонній літературі.(5 ст. 19)

Зв'язок науки та освіти з інтелектуальною власністю проявляється у науково-технологічному прориві. Він є однією з ключових національних цілей та пріоритетів, завдяки якому є впровадження наукових розробок, перспективних технологій у реальний сектор економіки. Серед інших актуальних питань є – вдосконалення механізмів практичного впровадження наукових розробок. Потрібно щоб перспективні наукові ідеї швидко, у максимально короткі терміни отримували прикладне застосування, перетворювалися на успішні комерційні продукти. Щоб витрачені інтелектуальні ресурси приносили реальну віддачу, служили на користь економіці та промисловості, підвищували якість життя громадян. Для цього і потрібно врегулювати законодавство, що відповідає за інтелектуальну власність.

Заступник директора Державного підприємства «Український інститут промислової власності», лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки Мосов С. П. висловлює свою думку так:

«Саме університети, за світовим досвідом, будучи на передових позиціях у питаннях освітньої діяльності та науки, призначені для розвитку в студентів творчого мислення й формування в них здатності до інтелектуальної діяльності! Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 схвалена Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (далі – Стратегія). Як добре всім відомо, ключовим завданням освіти у ХХІ ст. визначено розвиток мислення, орієнтованого на майбутнє!

В умовах наявних труднощів і ризиків метою Стратегії вважається підвищення доступності якісної, конкурентоспроможної освіти відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства та економіки. При цьому звертається увага на те, що Стратегія повинна формуватися адекватно вимогам переходу до постіндустріальної цивілізації, що забезпечить стійкий рух і розвиток України в першій чверті ХХІ ст.

Виходячи з положень Стратегії, слід наголосити, що перехід до постіндустріальної цивілізації пов'язаний, насамперед, з оригінальним використанням знань та інших ресурсів. А для цього потрібне не абияке, а саме авторське, особисте креативне мислення! У постіндустріальному суспільстві традиційний процес праці має замінюватися творчістю. Здатність до творчості властива, як показує досвід, не всім працівникам, навіть за наявності в них достатнього рівня інтелекту. Крім особистої обдарованості, творчій людині слід мати ще декілька обов'язкових якостей.

По-перше, здатність до творчої діяльності підкріплюється в сучасних умовах досить високим рівнем освіти. По-друге, у творчої людини має бути сформована культура творчого мислення. По-третє, творча людина повинна мати відповідний багаж міжпрофесійних знань, умінь і навиків, які прямо не належать до її професійних обов'язків, тобто духовний, культурний та інтелектуальний потенціал. Саме такий запас знань і навиків, моральних і психологічних якостей, на думку провідних фахівців світу, дає можливість працівнику творити вільно в повному сенсі цього слова.

Завдяки схваленню Стратегії та прийняттю Закону України «Про вищу освіту» вдосконалено парадигму вищої освіти в Україні, зроблений якісно новий крок у справі модернізації національної освіти. Це має позитивно вплинути на створення умов для формування нової генерації винахідників і творців, а також конкурентоздатних на світовому рівні інноваційних рішень, і буде сприяти подальшому розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні.» (4)

На мою думку, інтелектуальну власність потрібно розглядати з погляду права та економіки, тобто завдання полягає не лише в отриманні об'єкта та закріпленні права на нього, а й у тому, щоб розпоряджатися ним, надалі отримуючи прибуток.

Захист авторських прав набуває дедалі більшого значення для підвищення ефективності економіки у міру того, як інтелектуальна власність стає важливою частиною глобальної економіки та інструментом розвитку держави, і в даному випадку університети відіграють у цьому процесі велику роль, та важливим є підготовка наукових кадрів та формування середовища споживання інновацій.

Першим кроком у напрямі формування правоохоронного механізму у даній галузі стало прийняття Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» у 1993 р. та Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» у 1999 р., які заклали фундамент розвитку національного законодавства про

торговельні марки та географічні зазначення. Інтереси розвитку підприємництва сприяли тому, що інститути про комерційне (фірмове) найменування, торговельну марку і географічне зазначення були детально врегульовані також у Цивільному кодексі України.(3)

До правових засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту товарів і послуг за законодавством України належать такі об'єкти права інтелектуальної власності: комерційне (фірмове) найменування; торговельна марка (знак для товарів і послуг); географічне зазначення. Спільною рисою, що поєднує вказані об'єкти і водночас відрізняє їх від інших об'єктів права інтелектуальної власності, є їхнє призначення. Вони індивідуалізують учасників цивільного обороту, товарів і послуг. Комерційне (фірмове) найменування індивідуалізує самого суб'єкта, а торговельні марки та географічні зазначення є засобами індивідуалізації товарів, послуг (3).

Правильне використання інтелектуальної власності надасть можливість досягти позитивних результатів у різних галузях і стимулювати творчу активність, інновацію й економічне зростання в державі.

Література:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96>

2. Право інтелектуальної власності

https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE_%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96

3. Аксютіна А.В., Нестерцова-Собакарь О.В., Тропін В.В. та ін. А 41 Інтелектуальна власність: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / За заг ред канд. юрид. наук, доц. НестерцовоїСобакарь О.В. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 140 с.

<https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/1424/1/%D0%98%D0%BD%D1>

4. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ У СИСТЕМІ ОСВІТИ І НАУКИ (на прикладі Черкаського державного технологічного університету)

https://ukrpatent.org/i_upload/file/16122014-mosov.pdf

Гришок Ю.В.

Студентка 1 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С.

ОСОБЛИВОСТІ ОBOB'ЯЗКОВОЇ ЧАСТКИ ТА ПІДСТАВИ ЗМЕНШЕННЯ РОЗМІРУ ОBOB'ЯЗКОВОЇ ЧАСТКИ У СПАДЩИНІ

Закон закріплює два види спадкування, по-перше це право фізичної особи призначити спадкоємців шляхом складання заповіту і розподілити спадкове майно, майнові права та обов'язки на свій розсуд, а по-друге законодавець передбачає право фізичної особи вступити у спадкування після смерті спадкодавця за законом.

Відповідно до ст. 1218 Цивільного кодексу України (надалі- ЦК України) до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини та не припинилися внаслідок його смерті.

Разом з тим, у статті 1241 ЦК України визначено право певних осіб на отримання частки спадкового майна, незалежно від змісту заповіту закон гарантує визначену частку спадщини, яка називається обов'язковою часткою.

Зокрема право на обов'язкову частку в спадщині мають право: малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка).

Право на обов'язкову частку - це суб'єктивне майнове право окремих спадкоємців першої черги (стаття 1261 ЦК України) отримати певну частку у спадщині, незалежно від змісту заповіту. Хоча норми про право на обов'язкову частку розміщені у главі, присвяченій спадкуванню за заповітом, за своєю сутністю право на обов'язкову частку належить до спадкування за законом. Тобто право на обов'язкову частку існує лише за наявності заповіту. Коло осіб, які мають право на обов'язкову частку у

спадщині, визначене статтею 1241 ЦК України, є вичерпним і розширювальному тлумаченню не підлягає.

Таким чином, свобода спадкового розпорядження обмежується правом осіб, які закликаються до спадкування незалежно від волі спадкодавця в силу прямої вказівки закону.

Обов'язкова частка визначається шляхом визнання права за спадкоємцем на ідеальну частку спадщини чи виділенням йому при розділі визначених речей зі спадкової маси. Якщо заповідається не все майно, обов'язкова частка виділяється, в першу чергу, за рахунок не заповіданої частини, а при її недостатності - за рахунок заповіданої.

Однак, у встановлених законом випадках суд, з урахуванням відносин між спадкоємцями, що мають право на обов'язкову частку (а також за інших обставин, що мають істотне значення), може зменшити її розмір. Це може бути, наприклад, коли здійснення права на обов'язкову частку у спадщині перешкоджає можливості передати спадкоємцеві за заповітом майно, яким спадкоємець, що має право на обов'язкову частку, за життя спадкодавця не користувався, а спадкоємець за заповітом використовував його для проживання (будинок чи інше житлове приміщення). Можуть бути враховані відносини між спадкоємцями і спадкодавцем, які існували за життя останнього, а також інші обставини, які мають істотне значення (наприклад, майновий стан спадкоємця, який має право на обов'язкову частку у спадщині). Зазначене закріплено абз. 2 ч. 1 ст. 1241 ЦК України.

Як роз'яснив Пленум Верховного суду України у п. 19 постанови № 7 від 30.05.2008 року «Про судову практику у справах про спадкування» суд може зменшити розмір обов'язкової частки у спадщині з урахуванням відносин між спадкоємцем та спадкодавцем, а також інших обставин, які мають істотне значення, зокрема майнового стану спадкоємця.

Аналогічна правова позиція викладена в п. 7 листа Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ № 24-753/0/4-13 від 16.05.2013 року «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування» про те, що при вирішенні спорів про зменшення розміру обов'язкової частки у спадщині (абз. 2 ч. 1 ст. 1241 ЦК України) встановленню та оцінюванню судом підлягає характер відносин між спадкодавцем та спадкоємцем, інші обставини, що мають істотне значення. Зокрема,

ними може вважатись тривала відсутність спілкування між спадкодавцем і спадкоємцем, неприязні стосунки, зумовлені аморальною поведінкою спадкоємця тощо.

Слід також додати, що відповідно до Постанови Пленуму ВСУ "Про судову практику у справах про спадкування" від 30.05.2008 № 7 встановлено виключні підстави для зменшення обов'язкової частки у спадщині, до яких зокрема належать:

- 1) непідтримання спадкоємцем зв'язків зі спадкодавцем, незважаючи на потребу останнього в цьому;
- 2) погане поводження із ним;
- 3) нездійснення належного догляду;
- 4) надання заздальгідь неправдивих свідчень у суді проти спадкодавця;
- 5) звинувачення спадкодавця у вчиненні тяжкого злочину; 6) неповідомлення про те, що готується замах на життя спадкодавця;
- 7) не надання спадкодавцеві допомоги, коли той перебував у небезпеці;
- 8) аморальна поведінка обов'язкового спадкоємця не лише щодо спадкодавця, а й щодо інших спадкоємців, зокрема й тих, хто має право на обов'язкову частку;
- 9) відокремлення спадкоємцю певної частки майна ще за життя спадкодавця.

Таким чином, якщо подібні факти будуть встановлені судом, розмір успадкованого майна може бути зменшений. При цьому закон передбачає, що зменшення розміру обов'язкової частки в спадщині полягає у пропорційному зменшенні частки такого спадкоємця.

Але важливо розуміти одну особливість у таких випадках. Книга шоста Цивільного кодексу України не містить норм, відповідно до яких можливе застосування такого захисту цивільних прав та інтересів, як позбавлення, скасування обов'язкової частки в спадщині, оскільки таким є спосіб захисту прав інших спадкоємців. Поряд з цим, відповідно до норм ст. 1224 ЦК України особа, в тому числі спадкоємець, який має право на обов'язкову частку в спадщині, може бути усунена від права на спадкування.

Окремо варто згадати виконавця заповіту, якщо такий передбачений. Відповідно до статті 1286 ЦК України, заповідач уповноважений доручити юридичній особі або повнолітній дієздатній особі (так званому виконавцю заповіту) виконання заповіту. При цьому, згідно зі статтею 1290 ЦК України, Виконавець заповіту зобов'язаний забезпечити отримання обов'язкової частки в спадщині особами, які мають право на неї.

Отже, з наведеного вбачається, що встановлений у національному законодавстві механізм визначення обов'язкової частки має посиленій правовий захист та відповідає інтересам суб'єктів відповідних правовідносин. Таким чином законодавець забезпечує оптимальний баланс інтересів власника майна та окремих категорій осіб, які потребують додаткового захисту в силу їхнього віку або стану здоров'я.

Література:

1. Цивільний кодекс України прийнятий Верховною Радою України від 16.01.2003 року № 435-IV (зі змінами);
2. Постанова Пленуму Верховного суду України у «Про судову практику у справах про спадкування» № 7 від 30.05.2008 року;
3. Лист Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ № 24-753/0/4-13 від 16.05.2013 року «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування»
4. Спадкове право в Україні: навч. посібник / За заг. ред. проф. Шишки Р. Б. — К.: Видавництво Ліра-К, 2016. — 216 с.
5. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. розробників Проекту ЦКУ. – К.: Істина, 2014.

Нероденко Ю.О.

Студент 1 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С.

ВИНИКНЕННЯ ТА НАБУТТЯ ПРАВА НА ВИКОРИСТАННЯ БРЕНДУ

Розвиток української економіки свідчить про суперечливі процеси соціально-культурного характеру, які впливають на створення нових моделей поведінки споживачів на вітчизняному та зарубіжному ринках, про посилення конкуренції й збільшення недобросовісних виробників популярних товарів на ринку, про управління ефективними методами просування товарів, що визначає рівень конкурентоспроможності виробників тощо. Основним об'єктом таких глобальних

ринків є унікальний засіб індивідуалізації товарів та послуг, один з важливих об'єктів права інтелектуальної власності, один з інструментів господарської діяльності – бренд, торгівельна марка.

На сьогоднішній день, у світі зареєстровано близько 40 мільйонів торговельних марок, а щорічно їх кількість збільшується. Саме вона є засобом індивідуалізації різноманітних товарів та послуг. Успішність торговельної марки приносить не лише прибуток, але й викликає певні негативні наслідки подвійного характеру: з економічної точки зору, вона є причиною недобросовісної конкуренції, а з юридичної – веде до збільшення правопорушень в сфері прав інтелектуальної власності. Термін «торговельна марка» - запозичено з англійської мови (англ. терміна «trademark»), тобто знак для товарів і послуг, у такому разі торговельна марка і торговельний знак можуть вживатися як синоніми. На законодавчому рівні знак для товарів і послуг є засобом індивідуалізації товарів та учасників господарювання, і є об'єктом права інтелектуальної власності.

Поняття торговельної марки визначено в ст. 492 Цивільного кодексу України, тобто це може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів. Відповідно до Цивільного кодексу України суб'єктами права інтелектуальної власності є фізичні та юридичні особи. Встановлено, що право на торговельну марку може належати одночасно кільком фізичним та/або юридичним особам. Набуття права власності на торговельну марку засвідчується свідоцтвом.

Національний орган інтелектуальної власності (далі - НОІВ) - державна організація, що входить до державної системи правової охорони інтелектуальної власності, визначена на національному рівні Кабінетом Міністрів України як така, що здійснює повноваження у сфері інтелектуальної власності, визначені цим Законом, іншими законами у сфері інтелектуальної власності, актами центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, та статутом, і має право представляти Україну в міжнародних та регіональних організаціях:

- 1) особа - фізична або юридична особа;

2) торговельна марка - позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб;

3) свідоцтво - свідоцтво України на торговельну марку;

4) зареєстрована торговельна марка - торговельна марка, на яку видано свідоцтво або яка має міжнародну реєстрацію, що діє на території України;

5) заявка - сукупність документів, необхідних для видачі свідоцтва;

6) заявник - особа, яка подала заявку чи набула прав заявника в іншому встановленому законом порядку;

7) пріоритет заявки (пріоритет) - першість у поданні заявки;

Дата пріоритету - дата подання попередньої заявки до НОІВ або відповідного органу держави - учасниці Паризької конвенції про охорону промислової власності або Угоди про заснування Світової організації торгівлі, за якою заявлено пріоритет.

Реєстр - Державний реєстр свідоцтв України на торговельні марки, ведення якого здійснюється в електронній формі

Апеляційна палата - колегіальний орган НОІВ для розгляду заперечень проти рішень НОІВ щодо набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності, заяв про визнання прав на об'єкти інтелектуальної власності недійсними повністю або частково, заяв про визнання торговельної марки добре відомою в Україні та розгляду інших питань, що належать до його компетенції відповідно до цього Закону, інших законів та нормативно-правових актів України.

Державна система правової охорони інтелектуальної власності - центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, НОІВ і сукупність наукових, освітніх, інформаційних та інших відповідної спеціалізації державних підприємств, установ, організацій, що належать до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності.

Доменне ім'я - ім'я, що використовується для адресації комп'ютерів і ресурсів в Інтернеті.

МКТП - Міжнародна класифікація товарів і послуг для реєстрації знаків.

Атестаційна комісія - колегіальний орган НОІВ, основною метою діяльності якого є проведення атестації осіб, які висловили намір набути право на зайняття діяльністю представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного).

Апеляційна комісія - колегіальний орган НОІВ, основною метою діяльності якого є розгляд скарг кандидатів у представники у справах інтелектуальної власності (патентні повірені) на рішення атестаційної комісії та розгляд скарг на дії представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених).

База даних заявок - база даних, ведення якої здійснюється в електронній формі, яка містить визначені центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, відомості про заявку та поточне діловодство за нею, є відкритою і доступною для перегляду будь-якою особою на офіційному веб-сайті НОІВ;

Бюлетень - офіційний електронний бюлетень НОІВ;

ВОІВ - Всесвітня організація інтелектуальної власності.

Колективна торговельна марка - позначення, за яким товари і послуги учасників об'єднання осіб, під яким розуміють будь-яку сукупність осіб незалежно від її організаційно-правової форми та складу та існування якого не суперечить законодавству держави, в якій воно створено, відрізняються від товарів і послуг інших осіб.

Міжнародна реєстрація - міжнародна реєстрація торговельної марки, здійснена відповідно до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків та Протоколу до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків;

Паризька конвенція - Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року.

Повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності

До повноважень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, належить:

1) забезпечення нормативно-правового регулювання у сфері охорони прав на знаки для товарів і послуг;

2) визначення пріоритетних напрямів розвитку сфери охорони прав на знаки для товарів і послуг;

3) взаємодія та координація із центральними органами виконавчої влади, іншими органами державної влади у процесі формування та реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності, а також з метою посилення захисту прав інтелектуальної власності;

4) розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері правової охорони інтелектуальної власності;

5) здійснення міжнародного співробітництва у сфері правової охорони інтелектуальної власності і представлення інтересів України з питань охорони прав на знаки для товарів і послуг в міжнародних організаціях;

6) укладення відповідно до законодавства міжнародних договорів про співробітництво у сфері правової охорони інтелектуальної власності;

7) забезпечення виконання міжнародних програм та реалізації проєктів у сфері правової охорони інтелектуальної власності відповідно до міжнародних договорів;

8) забезпечення виконання зобов'язань, що випливають із членства України в міжнародних організаціях у сфері правової охорони інтелектуальної власності;

9) взаємодія в установленому порядку з відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій;

10) затвердження положень про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), про Атестаційну комісію НОІВ та порядок атестації представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), про Апеляційну комісію, про Державний реєстр представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених);

11) здійснення координації діяльності НОІВ у сфері інтелектуальної власності;

12) здійснення контролю за дотриманням НОІВ законодавства у сфері інтелектуальної власності, використанням надходжень від справляння зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, виконує інші повноваження згідно із законом.

Література:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ВР України;
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 18.12.2016 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>;
3. ЗАКОН УКРАЇНИ Про охорону прав на знаки для товарів і послуг (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 36).

Черкес А.С.

Студентка 1 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С.

РЕСТИТУЦІЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

До наслідків нікчемності правочинів та наслідків визнання правочинів недійсними ЦК України відносить реституцію. Стаття 216 ЦК України передбачає, що у разі недійсності правочину кожна зі сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, – відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування. Отже, загальним наслідком недійсності правочину є двостороння реституція.

Реституція як спосіб захисту цивільного права застосовується лише в разі наявності між сторонами укладеного договору, який є нікчемним чи який визнано недійсним. У зв'язку з цим вимога про повернення майна, переданого на виконання недійсного правочину, за правилами реституції може бути пред'явлена тільки стороні недійсного правочину.

Реституцію розглядають в юридичній літературі й як спосіб захисту права власності. Виходячи зі змісту реституції в зобов'язально-правових відносинах захисту права власності, її метою є поновлення того майнового становища сторін, яке існувало

до вчинення недійсного правочину. Ставлячи за мету поновлення майнового становища сторін, реституція покликана виконувати насамперед правовідновлювальну функцію.

Проте в науці цивільного права зазначену функцію у захисті права власності виконує не лише реституція, але й цивільно-правова відповідальність. Вона як один із засобів захисту права власності настає за порушення права власності іншої особи, що спричиняє негативні наслідки майнового характеру, аналогічно наслідкам недійсного правочину. Відновлювальний характер порушеного становища обох явищ обумовлює необхідність визначити, чи належить реституція до мір цивільно-правової відповідальності, а якщо ні – визначити її місце в системі правоохоронних відносин власності.

Незважаючи на однакову мету, яку покликані виконувати реституція та цивільно-правова відповідальність, вони є зовсім різними юридичними явищами. Тому, на думку, О. Б. Гупаловської, не можна погодитися з пропозиціями про те, що для реституції створюється якийсь особливий, виключний режим, не властивий для приватноправових способів захисту. Реституція є найбільш прийнятним засобом захисту права власності за недійсним правочином, який відповідає і приватноправовим засадам, і справедливості.

Виділяють такі види реституції: повна (двостороння) і одностороння.

До загальних правил майнових наслідків недійсності правочинів належить двостороння реституція – у разі недійсності правочину кожна зі сторін зобов'язана повернути іншій стороні у натурі все, що вона отримала від виконання цього правочину. У разі неможливості повернути все отримане в натурі внаслідок вживання, використання майна, виконання роботи або з інших причин має відшкодуватися його вартість у грошових коштах за цінами, які існують на момент відшкодування, якщо інші особливі умови або особливі правові наслідки окремих видів недійсних правочинів не встановлені законом. Тобто при двосторонній реституції сторонами повертається все виконане ними відповідно до правочину.

Двостороння реституція застосовується, зокрема, коли:

1) правочин визнаний недійсним внаслідок недодержання письмової форми правочину у випадках, встановлених законом;

2) правочин не відповідає вимогам закону про нотаріальне посвідчення одностороннього правочину;

3) правочин не відповідає вимогам закону про нотаріальне посвідчення договору;

4) правочин вчинений недієздатною особою або ж особою з обмеженою дієздатністю за межами її цивільної дієздатності, а також, якщо особа не могла в момент його вчинення усвідомлювати значення своїх дій та/або керувати ними;

5) правочин вчинений малолітньою особою, яка не досягла 14 років, та неповнолітньою особою віком від 14 до 18 років, за межами їхньої цивільної дієздатності;

6) правочин вчинений юридичною особою, яка не мала права його вчиняти;

7) правочин визнаний недійсним внаслідок помилки, обману, насильства та тяжкої обставини;

8) правочин вчинений з порушенням публічного порядку та без дозволу органу опіки та піклування;

9) правочин визнаний недійсним, як такий, що вчинений у результаті зловмисної домовленості однієї сторони з іншою;

10) правочин визнаний судом фіктивним.

До наслідків недійсності правочину щодо повернення виконаного за ним (при застосуванні двосторонньої реституції) в повному обсязі застосовується правило про відшкодування набувачем потерпілому неодержаних доходів. У випадку двосторонньої реституції щодо відшкодування неодержаних доходів кожна сторона недійсного правочину буде одночасно і набувачем, і потерпілим.

Загальна норма ч. 1 ст. 216 ЦК України не може застосовуватись як підстава позову про повернення майна, переданого на виконання недійсного правочину, яке було відчужене третій особі. Не підлягають задоволенню позови власників майна про визнання недійсними наступних правочинів щодо відчуження цього майна, які були вчинені після недійсного правочину. У цьому разі майно може бути витребувано від особи, яка не є стороною недійсного правочину, шляхом подання віндикаційного позову, зокрема від добросовісного набувача, – з підстав, передбачених ч. 1 ст. 388 ЦК України (п. 10 Постанови Пленуму ВС України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними»).

Іншим видом реституції є одностороння реституція. Частина 3 ст. 228 ЦК України передбачає, що у разі недодержання вимоги щодо відповідності правочину

інтересам держави і суспільства, його моральним засадам такий правочин може бути визнаний недійсним. Якщо визнаний судом недійсний правочин було вчинено з метою, що завідомо суперечить інтересам держави і суспільства, то при наявності умислу у обох сторін – в разі виконання правочину обома сторонами – в дохід держави за рішенням суду стягується все одержане ними за угодою, а в разі виконання правочину однією стороною з іншої сторони за рішенням суду стягується в дохід держави все одержане нею і все належне – з неї першій стороні на відшкодування одержаного. При наявності умислу лише у однієї із сторін все одержане нею за правочином повинно бути повернуто іншій стороні, а одержане останньою або належне їй на відшкодування виконаного за рішенням суду стягується в дохід держави.

Зазначена вище норма визначає наслідки вчинення правочинів, що порушують публічний порядок (так звані «антисоціальні правочини»), котрі являють собою серйозні порушення законодавства, мають антисоціальний характер і посягають на істотні громадські та державні інтереси. У ч. 1 ст. 228 ЦК України надане визначення такого правочину шляхом перерахування переліку об'єктів (цивільних прав), які можуть бути порушені його вчиненням. До них, зокрема, належать: конституційні права і свободи людини і громадянина; майно фізичної або юридичної особи, держави, територіальної громади. При цьому, коли щодо конституційних прав і свобод людини і громадянина йдеться про порушення взагалі, то стосовно майна фізичної або юридичної особи, держави, територіальної громади характер правочину конкретизовано: тут йдеться про антисоціальність знищення, пошкодження майна або незаконне заволодіння ним.

Література:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 18.12.2016 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>
3. Цивільне право України. Загальна частина: Загальні положення. Особисті немайнові права фізичної особи. Речове право. Спадкове право. Загальні положення про

зобов'язання і договори: підручник. 2-ге вид., змін. та доп. / за ред. І. А. Бірюкова, Ю. О. Заїки. Київ: КНТ. 2008, С. 201

4. Гупаловська О. Б. Реституція як наслідок недійсних правочинів у зобов'язальноправових засобах захисту права власності. URL: <http://library.tneu.edu.ua/index.php/uk/home/45-resursy-biblioteku/pratsi-vykladachiv-tneu/h/3293-hnativ-oksana-bohdanivna>.

Мкртумян Е.О.

Студентка 1 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С.

ІНСТИТУТ САМОЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Після розпаду Радянського Союзу в Україні розпочалися процеси децентралізації економічної системи, на ринку з'явилися нові суб'єкти цивільного обороту. В цих умовах досить гостро постала проблема захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів.

Основні права людини і громадянина визначені в розділі другому Конституції України. В умовах сучасного політико-правового розвитку держави особливо актуальним в теоретичному і практичному аспектах є передбачене ст. 55 Конституції право на захист, адже нормальний цивільний оборот передбачає не тільки визнання належності суб'єктам правових відносин певних цивільних прав, а й забезпечення функціонування ефективного механізму захисту цих прав. Безумовно, підвищення ролі судів є основним, але далеко не єдиним чинником на шляху до вирішення цієї проблеми. Сучасні правові тенденції пов'язують дієвість механізму захисту, перш за все, з його мобільністю.

Саме тому особливо актуальним є дослідження питання самозахисту цивільних прав як неюрисдикційної форми захисту, яка полягає в діях громадян і організацій, що

здійснюються ними самостійно, без звернення до державних та інших компетентних органів [1].

Теоретичне і практичне значення роботи, полягає в тому, що сформульовані в ній висновки стосуються найпоширеніших з усіх різновидів цивільних правовідносин – зобов'язальних, а також дають можливість розширити теоретичні уявлення про самозахист як інститут цивільного права.

Оскільки самозахистом є застосування протидії до порушника, то виникає питання якою повинна бути така протидія. Засобом протидії не може бути таке діяння, що має ознаки злочину або адміністративного правопорушення. Не може бути самозахистом дія, яка суперечить моральним засадам суспільства: втручання в особисте життя порушника права, наприклад.

У частині 2 ст. 19 ЦК визначені критерії, за якими певна дія, яка не суперечить закону або моральним засадам суспільства, може вважатися способом самозахисту, а саме:

- 1) відповідність до змісту порушеного права;
- 2) відповідність до характеру дії, якою порушене право;
- 3) відповідність наслідкам, спричиненим порушенням права [2].

Законними представниками малолітніх та неповнолітніх осіб є батьки (усиновлювачі) [2]. В ч. 1 ст. 154 Сімейного кодексу України визначається, що батьки мають право на самозахист своєї дитини, неповнолітніх дочки та сина [3]. Стаття 258 СК наділяє також правом на самозахист бабу й діда щодо своїх внуків. За ст. 262 СК сестра, брат, мачуха, вітчим та інші члени сім'ї мають право на самозахист своїх малолітніх, неповнолітніх, повнолітніх непрацевдатних брата, сестри, пасинка, падчерки [3]. Представницькі відносини щодо самозахисту також можуть виникати з договору. За договором доручення одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок іншої сторони (довірителя) певні юридичні дії [2].

Для того, щоб побачити реальну допустиму межу реалізації права на самозахист, необхідно розмежувати поняття самозахисту, самоуправства і самосуду.

Самосуд полягає у протиправному застосуванні до особи, яка вчинила правопорушення, засобів фізичного (тілесного) покарання, самочинної розправи. Особа, яка вчинила самосуд над порушником своїх прав чи прав членів своєї сім'ї, сама є правопорушником і суб'єктом відповідальності. Метою самосуду є покарання

правопорушника, а не відновлення порушеного права, тому самосуд не є способом самозахисту.

На відміну від самоуправства та самосуду, дії визначені статтею 19 ЦК є правомірними.

Отже, засоби самозахисту слід застосовувати таким чином, щоб вони не порушували права та законні інтереси інших осіб.

У чинному ЦК відсутня самостійна стаття, яка б визначала поняття необхідної оборони в цивільному праві. Поняття та ознаки необхідної оборони розкриваються у ст. 36 Кримінального кодексу України. Відповідно до нього, необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, а також суспільних інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом завдання тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої у даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення її меж [4].

У новому ЦК норма про крайню необхідність знайшла своє відображення у ст. 1171. Поняття крайньої необхідності розкривається як правомірні дії, спрямовані на усунення небезпеки, що загрожувала цивільним правам та інтересам іншої фізичної або юридичної особи, якщо цю небезпеку за даних умов не можна було усунути іншими засобами [2].

У Кримінальному кодексі України передбачена умова, яка відсутня в ЦК - розмір завданої шкоди не повинен перевищувати розміру відверненої шкоди [4]. Проте ця обставина не має значення для застосування норми, встановленої статтею 1171 ЦК, адже шкода, завдана у стані крайньої необхідності, відшкодовується особою, яка її заподіяла [2]. У подальшому особі, яка відшкодувала шкоду, надається право звернутися з регресною (зворотньою) вимогою до особи, в інтересах якої вона діяла. Це пов'язано із тим, що потерпілим у даних відносинах стає особа, яка не вчиняла ніяких протиправних діянь та стала жертвою обставин, що носять випадковий характер.

Способи самозахисту можуть бути обрані самою особою, а також можуть бути визначені в договорі, законі або в інших нормативно-правових актах [2].

В залежності від часу застосування їх класифікують на превентивні та оперативні [5].

Превентивний самозахист (з англ. to prevent - запобігати, попереджати) - це сукупність прийомів протидії за допомогою яких, особа, право якої може бути порушене в майбутньому, має можливість попередити таке порушення. Особливістю зазначеної групи способів самозахисту є те, що вони повинні визначатися в договорі (крім законодавчого закріплення). До превентивних слід віднести способи забезпечення виконання зобов'язань за винятком при тримання і відмови замовника від договору підряду в тому випадку, коли підрядник виконує роботу настільки повільно, що закінчення її в строк стає явно неможливим [2].

Оперативний самозахист - це сукупність засобів протидії за допомогою яких, особа, право якої порушене, може швидко усунути неправомірне посягання та відновити порушене право.

Особливим способом самозахисту є притримання майна, що використовується в зобов'язальних правовідносинах і являє собою одну, з передбачених цивільним законодавством, можливостей застосування спеціальних заходів майнового характеру, які спонукатимуть боржника до належного виконання його зобов'язання [6].

Притримання слід розглядати як спосіб самозахисту, що не може бути віднесений ані до превентивних, ані до оперативних [6]. Оскільки кредитор має право притримати майно боржника, лише якщо зобов'язання не виконується, то таке невиконання слід розглядати вже як порушення права кредитора. Тобто притримання не може попередити неправомірні дії чи бездіяльність боржника і виконувати, таким чином, превентивну функцію. Разом з тим, оскільки термін притримання неможливо передбачити тому, що боржник може виконати зобов'язання як через 1 день, так і через місяць, то логічно що такий спосіб самозахисту не буде оперативним.

Специфіка притримання полягає в тому, що воно є єдиним способом забезпечення виконання зобов'язань, яке виникає безпосередньо із закону і не потребує передбачення можливості притримання в договорі [7].

Предметом притримання відповідно до ст. 594 ЦК є річ. Неоднозначним є питання щодо того, чи можуть бути гроші предметом притримання. Також колізійним є притримання нерухомих речей. Це пов'язано з тим, що правочини з землею та іншим нерухомим майном підлягають обов'язковій державній реєстрації, а українське законодавство не передбачає процедури реєстрації права притримання на нерухоме майно.

Щодо підстав припинення права притримання, то їх існує декілька: перш за все, це належне виконання боржником основного зобов'язання, по-друге – задоволення вимоги кредитора за рахунок речі, яку він притримує, або ж набуття кредитором права власності на цю річ і, по-третє – припинення основного зобов'язання внаслідок інших (окрім виконання) загальних підстав припинення зобов'язання, що містяться у главі 50 ЦК (наприклад, домовленість сторін, зарахування зустрічних однорідних вимог, прощення боргу тощо) [6, 7].

Право на самозахист можна визначити як можливість, у разі порушення свого цивільного права або інтересу, цивільного права чи інтересу іншої особи, виникнення реальної загрози такого порушення, застосувати доцільну та адекватну протидію, яка не заборонена законом і не суперечить моральним засадам суспільства та спрямована на попередження або припинення цього порушення чи ліквідацію його наслідків. Підводячи підсумок можна зробити наступні висновки:

1. Право на самозахист має конституційне підґрунтя і є самостійним правом особи, а не прив'язане до іншого права.

2. Об'єктами самозахисту є не лише цивільні права, а й цивільні інтереси. Самозахист може здійснюватися як по відношенню до власних цивільних прав та інтересів, так і по відношенню до прав та інтересів інших осіб.

3. Право на самозахист реалізується лише за наявності певної сукупності умов, зокрема: порушення права або ймовірність (небезпека) його порушення; необхідність припинення порушення. Можливість реалізації конкретного способу самозахисту має бути передбачена в договорі чи акті цивільного законодавства.

4. Заходи самозахисту повинні відповідати характеру, змісту та наслідкам порушення прав та інтересів. Способи самозахисту не повинні бути забороненими законом і суперечити моральним засадам суспільства.

5. Способи самозахисту в залежності від часу їх здійснення можна класифікувати на превентивні та оперативні. Притримання, як спосіб самозахисту не може бути віднесений ні до превентивних, ні до оперативних способів самозахисту.

Право на самозахист є новелою цивільного законодавства України. Аналіз наукових праць із зазначеної проблематики свідчить про те, що багато питань, зокрема, щодо підстав та конкретних способів реалізації зазначеного права залишаються нерозкритими і вимагають підвищеної уваги як науковців, так і юристів-практиків.

Література:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
4. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001.
5. Шевченко Я.М. Цивільне право України: Академічний курс: Підруч.: У 2 т. Загальна частина. – К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – С. 520
6. Домбругова А. Притримання як спосіб забезпечення виконання зобов'язання // Юридичний Вісник України. – 2005.
7. Рогач О. Притримання як спосіб забезпечення виконання зобов'язання: Порівняння інституту притримання в українському, російському, білоруському законодавстві // Підприємництво, господарство і право. – 2003.

Новожилова З.В.

Студентка 1 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С.

ВИКОРИСТАННЯ ФОНОГРАМИ ТА ВІДЕОГРАМИ

Фонограма – це звукозапис на відповідному носії (магнітній стрічці чи магнітному диску, грамофонній платівці, диску для лазерних систем зчитування тощо) виконання або будь-яких звуків, крім звуків у формі запису, що є складовою частиною аудіовізуального твору. Відеограма — це відеозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці, магнітному диску, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких рухомих зображень (із звуковим супроводом чи без нього), крім зображень у вигляді запису, що входить до аудіовізуального твору. Фонограма та відеограма є вихідним матеріалом для виготовлення її копій.

В частині 1 статті 454 Цивільного кодексу України закріплені положення щодо використання фонограми, відеограми. А саме, використанням фонограми та відеограми є:

1) пряме або опосередковане відтворення будь-яким способом та в будь-якій формі відеограми, фонограми;

2) продаж та інше відчуження оригіналу чи примірника фонограми, відеограми;

3) оренда оригіналу чи примірника фонограми, відеограми;

4) забезпечення засобами зв'язку можливості доступу будь-якої особи до фонограми, відеограми з місця та в час, обрані нею. До майнових прав виробників фонограм і виробників відеограм належить їх виключне право на використання своїх фонограм, відеограм і виключне право дозволяти чи забороняти іншим особам відтворення (пряме) і (або) опосередковане своїх програм, відеограм в будь-якій формі і будь-яким способом. Право на фонограму чи відеограму породжує сам факт їх створення — запису за допомогою технічних засобів звуку чи зображень (із звуковим супроводом чи без нього) в такій матеріальній формі, що дозволяє здійснити їх неодноразове сприйняття, відтворення і сповіщення незалежно від виконання виробником будь-яких формальностей. Ці ж правила поширюються і на виробників відеограм.

Виробнику фонограми і виробнику відеограми належить виключне право розповсюдження серед публіки фонограм, відеограм та їх примірників шляхом першого продажу або іншої передачі права власності.

Виробник фонограми і виробник відеограми мають право контролювати виготовлення (тиражування) примірників фонограми чи відеограми. В фонограмі можуть бути записані не тільки виконання виконавцем, а це можуть бути й інші природні звуки (спів птахів, розмови папуг тощо).

Право здавати оригінал чи примірники фонограми чи відеограми в оренду (комерційний прокат, майновий найм) виробнику фонограми і виробнику відеограми належить навіть після їх розповсюдження, здійсненого самим виробником фонограми чи виробником відеограми, або за їх дозволом.

Виробнику фонограми і виробнику відеограми належить також виключне право на будь-яку видозміну своїх фонограм, відеограм. Зазначені видозміни можуть здійснюватися будь-яким способом. Інші особи вносити до фонограм, відеограм будь-

які зміни чи переробки можуть тільки з дозволу виробника фонограми чи відеограми. При внесенні до монограми, відеограми будь-яких змін чи переробок слід враховувати недоторканність прав автора і виконавця. Зазначені видозміни можуть мати місце лише зі згоди автора, твор якого використано в фонограмі, відеограмі, та виконавця. Простий технічний перевід запису з одного матеріального носія на інший не визнається переробкою фонограми, відеограми.

Ввезення на митну територію України фонограми, відеограми та їх примірників з метою їх поширення серед публіки визнається порушенням прав їх виробників на використання. Виробник фонограми, відеограми має право забороняти будь-яке їх розповсюдження на території, на якій діє право виробника. Він може вживати будь-яких заходів до недопущення імпорту зазначених фонограм, відеограм.

Майнові права виробників фонограми і виробників відеограми можуть передаватися (відчужуватися) іншим особам на підставі договору, в якому визначаються спосіб використання фонограми (відеограми), розмір і порядок виплати винагороди, строк дії договору, строк використання фонограми (відеограми), територія, на яку розповсюджуються передані права. Визначені договором ставки винагороди не можуть бути нижчими від мінімальних ставок, визначених Постановою Кабінету Міністрів України (Закон України «Про авторське право і суміжні права»).

Майнові права виробника фонограми чи відеограми, який є юридичною особою, можуть бути також передані (відчужені) іншій особі у встановленому порядку внаслідок ліквідації юридичної особи — суб'єкта суміжних прав.

Якщо фонограми, відеограми чи їх примірники введені виробником фонограми (відеограми) чи за його дозволом у цивільний обіг шляхом їх першого продажу в Україні, то допускається їх наступне розповсюдження шляхом продажу, дарування без згоди виробника фонограми (відеограми) чи його правонаступника і без виплати йому винагороди. Проте й у цьому випадку право здавання таких примірників фонограм (відеограм) у майновий найм чи комерційний прокат залишається виключно правом виробника фонограми (відеограми).

Публічне сповіщення фонограми чи відеограми та їх примірників можуть здійснювати лише виробники фонограми чи відеограми за умови, що є забезпечення засобами зв'язку таким чином, що будь-яка особа може отримати до них доступ з будь-якого місця і в будь-який час за їх власним вибором.

Використання фонограм і відеограм, опублікованих з комерційною метою допускається без згоди виробника фонограми (відеограми), фонограми (відеограми) яких опубліковані для використання з комерційною метою, і виконавців, виконання яких зафіксовані у цих фонограмах (відеограмах), але з виплатою винагороди, таке пряме чи опосередковане комерційне використання фонограм і відеограм та їх примірників:

а) публічне виконання фонограми або її примірників чи публічну демонстрацію відеограми або її примірників;

б) публічне сповіщення виконання, зафіксованого в фонограмі чи відеограмі та їх примірників, в ефір;

в) публічне сповіщення виконання, зафіксованого в фонограмі чи відеограмі та їх примірників, по проводах (через кабель). Збирання винагороди за використання фонограм (відеограм) в такому разі і контроль за їх правомірним використанням здійснюються визначеними установою, уповноваженими організаціями колективного управління. Зібрані кошти розподіляються між організаціями колективного управління, які є на обліку в Установі, на основі договорів, які уповноважені організації укладають з усіма організаціями колективного управління. Одержана від уповноваженої організації винагорода розподіляється відповідною організацією колективного управління у таких пропорціях: виконавцям — 50 відсотків, виробникам фонограм (відеограм) — 50 відсотків.

Розмір винагороди за використання фонограм (відеограм), зазначений вище, та порядок її виплати визначається Кабінетом Міністрів України. Особи, які використовують фонограми, відеограми чи їх примірники, повинні надавати організаціям колективного управління точні відомості щодо їх використання, необхідні для збирання і розподілу винагороди.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993

3. Цивільний кодекс України : наук. – практ. коментар / Р.О. Стефанчук, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова, Ю.Л. Бошицький та ін.: [за заг. ред. Р.О. Стефанчука]. - К.: Атіка, 2010.

РОЗДІЛ ІХ. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Полиха Ю.О.

Студентка 1 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

УХВАЛИ СУДУ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

Ухвали суду першої інстанції в Україні – це акти застосування норм процесуального права. Порядок їх застосування, а також правові наслідки цього регламентуються нормами цивільного процесуального права .

У процесуальній літературі поширені різні думки з приводу поняття та суті ухвал суду першої інстанції . Підсумовуючи їх, можна зробити висновок ,що ухвалами суду першої інстанції є :

1.Акти правосуддя ;

2.Процесуальні акти ;

3.Акти,що створюють ,змінюють і припиняють правовідносини ,а також ,що ухвалами називаються оперативно-розпорядчі процесуальні акти,що виносяться судом першої інстанції з питань відкриття ,розвитку і припинення провадження у цивільній справі ,а також у зв'язку з виявленням істотних недоліків у роботі організацій або порушенням законів окремими посадовцями та громадянами .

Проаналізувавши погляди вчених стосовно визначення поняття судових ухвал, можна зробити висновок , що всі точки зору не є повними та вичерпними . В більшості випадків поняття судової ухвали формулюється на підставі однієї ознаки, яка відрізняє судову ухвалу від рішення суду тим, що ухвалою справа не вирішується по суті.

Тому , виявивши і проаналізувавши характерні ознаки ухвал суду можна запропонувати наступне формулювання: ухвала суду першої інстанції - це рішення суду, яке вирішує окремі питання процесуального характеру , поставлені перед судом в заявах і клопотаннях особами , які беруть участь в справі , і які виникають у процесі здійснення судочинства по справі, а також у зв'язку з виявленням істотних недоліків в роботі державних і інших органів або порушенням законів окремими особами .

Суть судової ухвали полягає в тому , що ухвали суду це оперативно-розпорядчі процесуальні акти, якими оформляються і закріплюються дії суду в процесі судового розгляду цивільної справи: це акти правосуддя ,якими окремі процесуальні питання справи вирішуються по суті; а також це акти , які створюють , змінюють та припиняють процесуальні правовідносини .

Ухвали , які виносяться судом першої інстанції , по-різному класифікуються в літературі , що є однією із спірних проблем процесуального права .

Класифікація ухвал залежить від того критерію, предмету, об'єкту, які беруться за її основу.

Вивчивши ряд класифікацій, запропонованих у сучасній процесуальній літературі, можна зробити висновок, що найдетальніше і вичерпно вона запропонована доцентом Піскарьовим І.К. Критерієм для класифікації ухвал суду першої інстанції він

обрав їх відношення до головного питання в справі, до вирішення цивільної справи по суті.

За цим критерієм можна розрізнити шість видів судових ухвал :

1-ухвали, що закінчують процес врегулюванням спору (дані ухвали називають завершальними. Рішення відрізняється від завершальних ухвал тим, що спір між сторонами по суті вирішується судом);

2- ухвали, що перешкоджають виникненню процесу або закінчують його без вирішення або врегулювання спору (припиняючі ухвали);

3-ухвали, що забезпечують нормальний хід процесу(підготовчі ухвали), які не зачіпають суті спору, а торкаються лише окремих питань , що виникають в ході процесу;

4- ухвали з приводу винесеного рішення і його виконання, які роз'яснюють значення винесеного рішення, уточнюють його зміст і порядок його виконання, стосовно обставин, що відбулися до і після винесення рішення, забезпечують швидке і реальне виконання рішення;

5- особливе положення займають ухвали суду, що постановляються за заявами про перегляд рішень і ухвал у зв'язку з нововиявленими обставинами, оскільки з ними пов'язана можливість суду, що виніс вказані судові рішення самому, без втручання вищестоящих судових інстанцій, змінити своє рішення;

6-окремі ухвали, що є ефективним способом профілактики при порушенні законності.

За формою, ухвали суду першої інстанції класифікують на протокольні і у вигляді окремого процесуального документа ; за порядком постановлення - або в залі судового засідання, або в нарадчій кімнаті , де виносяться мотивовані ухвали . По суб'єкту ,ухвали класифікуються на одноосібні і колегіальні. Законодавець виділяє в ухвалі суду кожну з частин : вступну, описову, мотивувальну і резолютивну.

Ухвали суду, постановлені окремим процесуальним документом, підписуються суддею (суддями) і приєднуються до справи .

Винесення окремих ухвал - одна з форм виховної дії суду в боротьбі за зміцнення законності і попередження правопорушень .

Винесення окремих ухвал припускає аналіз судом не тільки спірних правовідносин, але і причин, що зумовили порушення закону. Вони можуть мати

суб'єктом своєї дії або громадян , або посадових і службових осіб, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадські організації, об'єднання громадян.

Поняття і зміст законної сили ухвал суду першої інстанції не регулюється процесуальним законодавством. Ухвали суду, що вступили в законну силу, отримують властивість обов'язковості для всіх органів, підприємств, установ, організацій, посадовців і громадян .

Питання про законну силу ухвал, зважаючи на їх різноманітність, вирішується обов'язково залежно від їх видів , а не узагальнено .

Ухвали володіють властивістю неспростовності. Суд, що постановив ухвалу, не може змінити або відмінити її . Апеляційний суд не може переглянути і скасувати ухвалу, якщо вона вступила в законну силу.

Ухвали мають також винятковість . Якщо мирова угода затверджена судом, то повторно між тими ж сторонами, про той же предмет, за тих самих підстав спір не може бути розглянутий судом повторно .

Преюдиційність судовим ухвалам, як правило, не властива. Проте, резолютивна частина ухвал, якими закінчується провадження у справі внаслідок досягнення мирової угоди, відмови позивача від позову, володіє преюдиційністю.

І, нарешті, ухвали суду володіють властивістю здійсненності , яка властива всім підготовчим ухвалам , якщо не передбачений строк виконання , ці ухвали підлягають виконанню негайно. Ухвали про досягнення мирової угоди підлягають примусовому виконанню, якщо вони не виконуються добровільно.

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що маючи властивість законної сили , ухвали при цьому не втрачають своєї основної якості : вони вирішують окремі питання, пов'язані з розглядом справи, а не спору по суті.

Література:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ВР іїУкраїни. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> ;
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 18.12.2016 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>;

3. Цивільне право України : Навчальний посібник - Дзера О.В., Боброва Д.В., Довгет А.С., Піскарьов І.К. та ін. Центр навчальної літератури, 2006. - 307с.

Коростій М.В.

Студентка 1 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ОБ'ЄДНАННЯ І РОЗ'ЄДНАННЯ ПОЗОВІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Об'єднання позовів — це процесуальна дія, яка спрямована на об'єднання в одному провадженні декількох позовних вимог.

В цьому випадку позивачем та відповідачем є одні й ті самі особи. Позовні вимоги, що об'єднуються в одному провадженні, мають бути однорідними. Однорідність вимог вбачається із особливостей тих спірних матеріально-правових відносин, які породжують позов, зокрема тих, які нерозривно пов'язані між собою або від вирішення однієї з яких залежить вирішення інших. Це означає, що позови, які об'єднуються, випливають із одного і того ж правовідношення або з різних правовідносин, пов'язаних між собою. Наприклад, можуть бути об'єднані позовні вимоги про: 1) поновлення на роботі і оплату середнього заробітку за вимушений прогул; 2) припинення шлюбу внаслідок його розірвання за рішенням суду та стягнення аліментів на утримання дитини; 3) позбавлення батьківських прав та одночасне стягнення аліментів на дитину.

У деяких випадках необхідність пред'явлення однорідних вимог за встановленими нормами матеріального права є обов'язковою..

На доцільність об'єднання в одній позовній заяві кількох позовних вимог неодноразово зверталася увага Верховним Судом України:

— в одному провадженні можуть розглядатися вимоги про визнання права власності на майно і виключення його з опису (п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 серпня 1976 р. № 6 "Про судову практику в справах про виключення майна з опису");

— у тих випадках, коли батьком дитини записано конкретну особу, вимоги про визнання батьківства мають розглядатись одночасно з вимогами про виключення

відомостей про цю особу як батька з актового запису про народження дитини (абз. 2 п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 3 "Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів");

— у разі одночасного подання до суду заяви про усиновлення та заяви про поновлення батьківських прав необхідно об'єднати ці заяви і розглянути в одному провадженні (абз. 6 п. 7 постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 березня 2007 р. № 3 "Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав").

Недотримання правил про об'єднання однорідних позовів та їх розгляд в одному провадженні можуть бути підставою для скасування судових рішень в апеляційному порядку, оскільки це призводить до неповного з'ясування судом обставин, що мають значення для справи, а такий недолік не може бути усунений ухваленням додаткового рішення судом першої інстанції.

Між тим, об'єднання кількох позовних вимог в одне провадження недоцільне в тих випадках, коли позовні вимоги виникають з різних правовідносин, врегульованих різними галузями права, і спрямовуються на досягнення різної мети, та коли розгляд позовних вимог пов'язаний з різними методами дослідження, незважаючи на те, що між сторонами виникли правовідносини, які регулюються однією й тією самою галуззю права.

Не допускається також об'єднання в одне провадження вимог, які підлягають розгляду за правилами різних видів судочинства, якщо інше не встановлено законом. В такому випадку суд об'єднує в одне провадження лише такі вимоги, які належать до цивільної юрисдикції, і відмовляє у відкритті провадження у справі щодо тих вимог, розгляд яких проводиться за правилами іншого судочинства.

Об'єднання позовів може бути здійснене як позивачем, так і судом. Найчастіше пов'язані між собою вимоги об'єднує позивач (позивачі), викладаючи їх в одній позовній заяві. В судовому порядку однорідні позовні вимоги можуть об'єднуватися за клопотанням сторін або з ініціативи суду.

Про об'єднання позовів або про відмову в клопотанні щодо об'єднання позовів суд (суддя) постановляє ухвалу, яка складається як окремий процесуальний документ у

нарадчій кімнаті. Зазначена ухвала не може бути оскаржена в апеляційному порядку окремо від рішення.

Важливо наголосити, що при об'єднанні позовів кожна з вимог зберігає самостійне значення, і всі вони підлягають вирішенню судом спільно в одному судовому процесі. На кожному з них він повинен дати відповідь в своєму рішенні про задоволення позову або про відмову в позові повністю або частково.

Щодо роз'єднання позовів, то воно полягає у виділенні судом в самостійні провадження раніше об'єднаних в одному провадженні позовних вимог.

Роз'єднати кілька поєднаних в одному провадженні позовних вимог може лише суд (суддя), а не позивач, та лише за умови, що їх спільний розгляд ускладнює вирішення справи (наприклад, у зв'язку з необхідністю призначення складної експертизи за окремими вимогами, у разі тривалого відрадженого або тяжкого захворювання одного чи декількох з позивачів або відповідачів).

Часто роз'єднання позовів здійснюється у тому випадку, коли суд одночасно не може ухвалити рішення в спорі за кількома вимогами. Більше того, якщо одна із таких вимог стосується інтересів третіх осіб, це також є підставою для роз'єднання позовів.

Таким чином, роз'єднання в самостійне провадження раніше об'єднаних кількох позовних вимог є правом, а не обов'язком суду, тобто виконання таких дій повністю залежить від розсуду суду. Однак зазначений розсуд не повинен порушувати права учасників процесу, зокрема щодо дотримання розумних строків розгляду цивільних справ.

Про роз'єднання позовів або про відмову в клопотанні щодо роз'єднання позовів суд постановляє ухвалу, яка складається як окремий процесуальний документ. Зазначена ухвала не може бути оскаржена в апеляційному порядку окремо від рішення суду.

Ухвала суду про роз'єднання кількох позовів разом із копією пред'явленої позовної заяви є підставою для заведення самостійної цивільної справи.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України – Відомості Верховної Ради України від 18.03.2004 року № 1618 IV – в редакції станом на 05.08.2021 р.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 серпня 1976 р. № 6 "Про судову практику в справах про виключення майна з опису"

3. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 3 "Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів"

4. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 березня 2007 р. № 3 "Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав"

Гришок Ю. В

Студентка 1 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ВИКЛЮЧНОЇ ПІДСУДНОСТІ У СПРАВАХ, ЩО ВИНИКАЮТЬ З ПРИВОДУ НЕРУХОМОГО МАЙНА

Дуже часто, при поданні позову, виникають питання щодо визначення підсудності, яка хоч і передбачена нормами Цивільного процесуального кодексу України (надалі – ЦПК України), проте не є однозначною та потребує додаткових роз'яснень.

Питання з приводу визначення підсудності у спорах, що виникають з приводу нерухомого майна, постало у зв'язку з наявністю неоднакової практики вирішення подібних спорів касаційними судами цивільної та господарської юрисдикцій, незважаючи на однакове процесуальне регулювання таких правовідносин.

За приписами ст. 30 ЦПК України, прямо передбачено, що позови, які виникають із приводу нерухомого майна, пред'являються за місцезнаходженням майна або основної його частини. Якщо пов'язані між собою позовні вимоги пред'явлені одночасно щодо декількох об'єктів нерухомого майна, спір розглядається за місцезнаходженням об'єкта, вартість якого є найвищою.

Під місцем знаходження нерухомого майна розуміється його адреса, зазначена у правовстановлюючих документах або інших документах, на підставі якого це майно виникло. Якщо право власності на це майно зареєстроване, то місцем знаходження є адреса, зазначена у витягу про реєстрацію прав власності на нерухоме майно.

У випадку, коли нерухоме майно розташоване на території декількох адміністративно-територіальних одиниць, то підсудність визначається місцезнаходженням його основної частини. Зазначена норма стосується єдиного об'єкта нерухомості. Основною частиною, є найбільша за площею частина нерухомого майна, оскільки лише ця ознака має об'єктивне значення. Однак на думку професора Фурси С. Я., основна частина нерухомого майна визначається за грошовою оцінкою та господарським призначенням.

Отже, стаття 30 ЦПК України визначає, так звану, виключну територіальну підсудність, яка встановлюється у випадках, передбачених законом, і означає, що заява може бути подана тільки до певного суду. В цьому випадку застосування інших видів підсудності не допускається.

Колегія суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у постанові Верховного Суду від 10 квітня 2019 року у справі № 638/1988/17 дійшла висновку, що правила виключної підсудності застосовуються до позовів з приводу нерухомого майна, стосуються позовів з приводу будь-яких вимог, пов'язаних з правом особи на нерухоме майно: земельні ділянки, будинки, квартири тощо, зокрема щодо права власності на нерухоме майно, а також щодо речових прав на нерухоме майно, дійсності (недійсності) договорів щодо такого майна або спорів з приводу невиконання стороною договору, об'єктом якого є нерухоме майно.

Однак, у пункті 42 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01 березня 2013 року № 3 «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ», зазначено, що перелік позовів, для яких визначено виключну підсудність є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає.

Згідно з положеннями статті 181 ЦК України до нерухомого майна належать: земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на них, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. Наприклад, це позови про право власності на таке майно; про право володіння і користування ним (стаття 358 ЦК України); про поділ нерухомого майна, що є у спільній частковій власності та виділ частки із цього майна (статті 364, 367 ЦК України); про поділ нерухомого майна, що є у спільній сумісній власності та виділ частки із цього майна (статті 370, 372 ЦК України); про право користування нерухомим майном (визначення порядку користування ним); про право,

яке виникло із договору найму жилого приміщення, оренди тощо; про визнання правочину з нерухомістю недійсним; про звернення стягнення на нерухоме майно - предмет іпотеки чи застави; розірвання договору оренди землі; стягнення орендної плати, якщо спір виник з приводу нерухомого майна; про усунення від права на спадкування та визначення додаткового строку для прийняття спадщини.

Необхідно також відмітити, що поняття «позови, що виникають з приводу нерухомого майна» (ч. 1 ст. 30 ЦПК України) є ширшим, ніж поняття «позови, де предметом спору є нерухоме майно», а тому правило даної норми розповсюджується на позови щодо будь-яких вимог, пов'язаних з правом особи на нерухоме майно та речових (немайнових) прав на власне чи чуже нерухоме майно.

Зокрема суди, при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин, враховують висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду.

Висновки Верховного суду з приводу застосування виключної підсудності часто є підґрунтям для застосування судом тієї чи іншої норми права до спірних правовідносин. Так суди нижчих інстанцій у своїх рішеннях неодноразово посилались на висновки викладені у наступних постановках.

Зокрема Верховний Суд у постанові від 04.12.2019 року по справі № 489/2055/19 зазначив, що в справах про усунення від права на спадкування застосовуються правила загальної підсудності лише у разі подання позову про усунення від спадкування, якщо до складу спадщини не входить нерухоме майно, в інших випадках застосовується виключна підсудність за місцезнаходженням майна або основної його частини..

У постановках Верховного суду від 25 лютого 2018 року у справі № 201/12876/17, від 11 липня 2019 року у справі № 462/7217/18, предмет спору яких стосувався, зокрема, договору про відступлення права вимоги за іпотечним договором, Касаційний цивільний суд Верховного суду дійшов висновків про розгляд відповідних справ за правилами виключної підсудності судом за місцезнаходженням майна.

В іншій постанові від 27 березня 2019 року у справі № 646/8916/17, де існував спір про визнання недійсним договору дарування квартири), суд зазначив про те, що позови, які виникають з приводу нерухомого майна, – це позови, пов'язані з нерухомим майном, нерухомістю, нерухомою річчю, а тому всі позови у спорах, які є наслідком

правовідносин, пов'язаних з обігом нерухомого майна, повинні бути пред'явлені до суду за місцем знаходження цього майна.

Таким чином, зазначене необхідно розуміти таким чином, що правила виключної підсудності поширюються на будь-які спори, які можуть стосуватися як правового режиму нерухомого майна, так і інших прав та обов'язків, що пов'язані із нерухомим майном. Тобто у таких спорах нерухоме майно не обов'язково виступає як безпосередній об'єкт спірних правовідносин, і тому враховуючи аналіз змін у законодавчому регулюванні та лексичне тлумачення поняття «з приводу нерухомого майна», виключна підсудність справ застосовується до відповідних правовідносин загалом, а не щодо їх окремих складових.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України прийнятий Верховної Ради України від 18.03.2004 року № 1618-IV (із змінами)
2. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / Я. П. Зейкан, 2011
3. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01 березня 2013 року № 3 «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ»
4. Постанова Верховного Суду від 10 квітня 2019 року у справі № 638/1988/17, від 04.12.2019 року по справі № 489/2055/19, від 25 лютого 2018 року у справі № 201/12876/17, від 11 липня 2019 року у справі № 462/7217/18, від 27 березня 2019 року у справі № 646/8916/17
5. Цивільний процес України: підручник / кол. авторів; за ред. Ц58 В. О. Кучера. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – с.768

Новожилова З.В.

Студентка 1 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ВИМОГИ ЗА ЯКИМИ МОЖЕ БУТИ ВИДАНО СУДОВИЙ НАКАЗ

Судовий наказ є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених статтею 161 ЦПК України. Судовий наказ може бути видано у разі якщо:

1) заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати та середнього заробітку за час затримки розрахунку. Якщо заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати судовий наказ може бути видано не лише на суму заборгованості із заробітної плати, а й на суму компенсації за порушення строків її виплати, оскільки вона входить до структури заробітної плати. Відповідно до положень пункту 2 частини першої статті 430 ЦПК України судовий наказ про виплату заробітної плати, але не більше ніж за один місяць, підлягає негайному виконанню, а згідно з частиною другою цієї статті суд має право допустити негайне виконання судового наказу в разі стягнення всієї суми заборгованості із заробітної плати;

2) заявлено вимогу про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника;

Якщо місце перебування відповідача в справах за позовами про стягнення аліментів або про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, невідоме, суд ухвалою оголошує його розшук. Розшук проводиться органами внутрішніх справ, а витрати на його проведення стягуються з відповідача в дохід держави за рішенням суду (ст.132 ЦПК України). За своєю природою ця вимога є цивільно-правовою, а отже, на неї поширюється загальна позовна давність у 3 роки (стаття 257 Цивільного кодексу України). Звернутися до суду з заявою можуть органи внутрішніх справ та інші особи, у яких виникло право вимоги. Заявником може бути заявлено вимогу про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника;

3) заявлено вимогу про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та 3 відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості. Якщо заявлено вимогу про стягнення заборгованості за надані житлово-комунальні, телекомунікаційні послуги, послуги телебачення та радіомовлення, судовий наказ може бути видано за наявності відповідних договорів про надання таких послуг, інших письмових доказів, що підтверджують фактичне надання та отримання таких

послуг. Крім того, заявник має обґрунтувати свої вимоги та додати документи, що вказують на правильність і безспірність розрахунків, а також застосування тарифів на відповідні послуги. У цьому випадку може бути видано судовий наказ про стягнення не лише суми заборгованості, але й про стягнення індексу інфляції та 3 відсотків річних, нарахованих на суму заборгованості. Для їх стягнення суду має бути додано документи, що чітко підтверджують їх розрахунок (у тому числі й розрахунок щомісячних нарахувань), при цьому визначений розмір не потребує додаткової оцінки та дослідження у сукупності з іншими доказами;

4) заявлено вимогу про стягнення аліментів у розмірі на одну дитину - однієї чверті, на двох дітей - однієї третини, на трьох і більше дітей - половини заробітку (доходу) платника аліментів, але не більше десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку на кожну дитину, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших заінтересованих осіб. Відповідно до вимог пункту 1 частини першої статті 430 ЦПК України судовий наказ про стягнення аліментів у межах суми платежу за один місяць підлягає негайному виконанню, а згідно з частиною другою цієї статті суд має право допустити негайне виконання судового наказу в разі стягнення всієї суми заборгованості із заробітної плати;

5) заявлено вимогу про стягнення аліментів на дитину у твердій грошовій сумі в розмірі 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших заінтересованих осіб;

б) заявлено вимогу про повернення вартості товару неналежної якості, якщо є рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів;

Видача судового наказу за заявленою вимогою про повернення вартості товару неналежної якості можлива лише за заздальгідь прийнятого рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола осіб. Судовий наказ не може бути виданий за заявою, в якій зазначено вимогу про стягнення збитків або відшкодування моральної шкоди, завданих неналежною якістю товару, оскільки вони є предметом розгляду в порядку позовного

провадження (пункт 15 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 14).

7) заявлено вимогу до юридичної особи або фізичної особи - підприємця про стягнення заборгованості за договором (іншим, ніж про надання житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення), укладеним у письмовій (в тому числі електронній) формі, якщо сума вимоги не перевищує 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1588-ІХ [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 30.06.2021 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-ІV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 18.12.2016 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>
3. Постанова «Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження №14 від 23.12.2011
4. Цивільний процесуальний кодекс України : наук. – практ. коментар / С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. У. Бірюков та ін.: [за заг. ред. С. С. Бичкової]. – К.: Атіка, 2008.

РОЗДІЛ X. ТЕЗИ ДО МАГІСТЕРСЬКИХ РОБІТ

Захарова Т.Ю.

Студентка 2 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ УХВАЛ СУДУ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Ухвали суду першої інстанції в Україні - акти застосування норм процесуального права. Порядок їх застосування, а також правові наслідки цього регламентуються нормами цивільного процесуального права.

У процесуальній літературі поширені різні думки з приводу поняття і суті ухвал суду першої інстанції. Підсумовуючи їх можна зробити висновок, що ухвалами суду першої інстанції є:

- 1) акти правосуддя;
- 2) процесуальні акти;

3) акти, що створюють, змінюють і припиняють правовідносини, а також, що ухвалами називаються оперативно-розпорядчі процесуальні акти, що виносяться судом першої інстанції з питань відкриття, розвитку і припинення провадження у цивільній справі, а також у зв'язку з виявленням істотних недоліків в роботі організацій або порушенням законів окремими посадовцями або громадянами.

Проаналізувавши погляди вчених стосовно визначення поняття судових ухвал, можна зробити висновок, що всі точки зору не є повними та вичерпними. В більшості випадків поняття судової ухвали формулюється на підставі однієї ознаки, яка відрізняє судову ухвалу від рішення суду тим, що ухвалою справа не вирішується по суті.

Тому, виявивши і проаналізувавши характерні ознаки ухвал суду можна запропонувати наступне формулювання: ухвала суду першої інстанції - це рішення суду, яке вирішує окремі питання процесуального характеру, поставлені перед судом в заявах і клопотаннях особами, які беруть участь в справі, і які виникають в процесі здійснення судочинства по справі, а також у зв'язку з виявленням істотних недоліків в роботі державних і інших органів або порушенням законів окремими особами.

Суть судової ухвали полягає у тому, що ухвали суду це оперативно-розпорядчі процесуальні акти, якими оформляються і закріплюються дії суду в процесі судового розгляду цивільної справи; це акти правосуддя, якими окремі процесуальні питання справи вирішуються по суті; а також це акти, які створюють, змінюють і припиняють процесуальні правовідносини.

Ухвали, які виносяться судом першої інстанції, по-різному класифікуються в процесуальній літературі, що є однією із спірних проблем процесуального права.

Класифікація ухвал залежить від того критерію, предмету, об'єкту, які беруться за її основу.

Вивчивши ряд класифікацій, запропонованих в сучасній процесуальній літературі, можна зробити висновок, що найдетальніше і вичерпно вона запропонована доцентом Піскарьовим І.К. у підручнику за редакцією Треушнікова М.К. Критерієм для класифікації ухвал суду першої інстанції він обрав їх відношення до головного питання в справі, до вирішення цивільної справи по суті.

За цим критерієм можна розрізнити шість видів судових ухвал:

1) ухвали, що закінчують процес врегулюванням спору (дані ухвали прийнято називати завершальними. Рішення відрізняється від завершальних ухвал тим, що спір між сторонами по суті вирішується судом);

2) ухвали, що перешкоджають виникненню процесу або закінчують без вирішення або врегулювання спору (так звані припиняючі ухвали). Припиняючі ухвали не зачіпають суті спору, їх зміст стосується лише неможливості за різних підстав розгляду і вирішення спорів в даному суді або судових органах взагалі;

3) ухвали, що забезпечують нормальний хід процесу (підготовчі ухвали), які також не зачіпають суті спору, торкаються лише окремих питань, що виникають в ході процесу. Розпорядження суду, що даються у формі вказаних ухвал, забезпечують нормальний законний хід процесу у цивільній справі, сприяють винесенню законного і обґрунтованого рішення;

4) ухвали з приводу винесеного рішення і його виконання, які роз'яснюють значення винесеного рішення, уточнюють зміст і порядок його виконання, стосовно обставин, що відбулися до і після винесення рішення, забезпечують швидке і реальне виконання рішення;

5) особливе положення займають ухвали суду, що постановляються за заявами про перегляд рішень і ухвал у зв'язку з нововиявленими обставинами, оскільки з ними пов'язана можливість суду, що виніс вказані судові рішення самому, без втручання вищестоящих судових інстанцій, змінити своє рішення;

6) окремі ухвали, що є ефективним способом профілактики при порушенні законності.

Так само можлива класифікація ухвал суду першої інстанції за формою і порядком постановлення. За формою вони діляться на протокольні і у вигляді окремого процесуального документа; за порядком постановлення — або в залі судового засідання,

або в нарадчій кімнаті, де виносяться мотивовані ухвали. Законодавець виділяє в ухвалі суду кожен з частин: вступну, описову, мотивувальну і резолютивну.

По суб'єкту, ухвали класифікуються на одноосібні і колегіальні.

Ухвали суду, постановлені окремим процесуальним документом, підписуються суддею (суддями) і приєднуються до справи.

Винесення окремих ухвал - одна з форм виховної дії суду в боротьбі за зміцнення законності і попередження правопорушень.

Винесення окремих ухвал припускає аналіз судом не тільки спірних правовідносин, але і причин, що зумовили порушення закону. Вони можуть мати суб'єктом своєї дії або громадян, або посадових і службових осіб, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадські організації, об'єднання громадян.

Доцільно було б в ЦПК України передбачити, які винні в неприйнятті заходів, призначених судом, посадовці навіть при застосуванні інших санкцій, не звільняються від обов'язку вжити заходи за окремою ухвалою.

Поняття і зміст законної сили ухвал суду першої інстанції не регулюються процесуальним законодавством. Ухвали суду, що вступили в законну силу, отримують властивість обов'язковості для всіх органів, підприємств, установ, організацій, посадовців і громадян.

Питання про законну силу ухвал, зважаючи на їх різноманітність, розв'язується обов'язково залежно від їх видів, а не узагальнено.

Ухвали володіють властивістю неспростовності. Суд, що постановив ухвалу, не може змінити або відмінити її. Апеляційний суд не може переглянути і скасувати ухвалу, якщо вона вступила в законну силу.

Вони володіють винятковістю. Якщо мирова угода затверджена судом, то повторно між тими ж сторонами, про той же предмет, за тих самих підстав спір не може бути розглянутий судом.

Преюдиціальність судовим ухвалам, як правило, не властива. Проте резолютивна частина ухвал, якими закінчується провадження у справі внаслідок досягнення мирової угоди, відмови позивача від позову, володіє преюдиціальністю.

І, нарешті, ухвали суду володіють властивістю здійсненності, яка властива всім підготовчим ухвалам, якщо не передбачений строк виконання, ці ухвали підлягають

виконанню негайно. Ухвали про досягнення мирової угоди підлягають примусовому виконанню, якщо вони не виконуються добровільно.

Маючи властивість законної сили, ухвали при цьому не втрачають своєї основної якості: вони вирішують окремі питання, пов'язані з розглядом справи, а не спору по суті.

Література:

1. Конституція України: Прийнята на 5 сесії Верховної Ради України 28.06.1996р.//Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст.ст. 55, 124;
2. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-42. С.492;
3. Трешніков М.К. Цивільний процес: теорія та практика/ Треушніков. М.К. 2008.

Касумов Е.А.

Студент 2 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

На сьогоднішній день не досягнуто єдності думки з такого питання як визначення поняття принципу цивільного процесу. Різноманітність поглядів на поняття і сутність принципів в теорії цивільного процесу пояснюється тим, що в чинному Цивільному процесуальному кодексі України не дано поняття принципу правосуддя і кожен процесуаліст намагається дати власне поняття принципу, охарактеризувати його сутність, визначити особливості. Для принципів цивільного процесу притаманні певні риси, до яких, на нашу думку відносяться: принципи є історичною категорією; в своїй сукупності складають систему; характеризуються нормативністю; мають практичне значення і дають можливість визначити особливості цивільного процесу.

Виходячи з наведених ознак, принципами цивільного процесуального права є основні ідеї, уявлення про суд і правосуддя, які закріплюються в нормах цивільного

процесуального права і внаслідок цього стають його основними положеннями, якісними особливостями, що визначають характер процесуального права, порядок його здійснення і перспективи подальшого розвитку.

Кількісний склад системи принципів цивільного процесуального права в нормативному порядку не передбачений і в науці цивільного процесу визначається по-різному. Для такого визначення вченими процесуалістами використовується класифікація або систематизація принципів. Класифікація принципів цивільного процесуального права може бути проведена по різним ознакам (критеріям) і в певній мірі має суб'єктивний характер. Також, на нашу думку, будь-яка класифікація принципів цивільного процесуального права умовна, так як вони взаємопов'язані і взаємообумовлені. В той же час класифікація принципів дає можливість визначити роль, місце і значення кожного з них.

Домінуючими і найбільш поширеними є два підходи до класифікації принципів цивільного процесу - це класифікація принципів за джерелами їх нормативного закріплення та в залежності від того, на яку сферу правових відносин вони поширюються. На нашу думку, останній вказаний підхід до класифікації принципів цивільного процесу є найбільш доцільним і змістовним, адже форма вираження будь-якого процесуального принципу, галузевого, міжгалузевого чи іншого не змінює його суті і сфери поширення. Згідно цієї класифікації всі принципи цивільного процесу діляться на загально-правові, міжгалузеві, галузеві та принципи окремих правових інститутів.

Серед загально-правових принципів, крім демократизму, гуманізму і законності, які традиційно виділяються в літературі, потрібно розглядати й такі принципи, як принципи свободи, справедливості і рівності. Адже всі загально-правові принципи в сукупності і становлять ту своєрідну систему координат, в рамках якої розвивається національна правова система а також одночасно і вектор, який визначає напрямок розвитку цієї правової системи.

Принцип рівності, який багатьма вченими процесуалістами відноситься до міжгалузевих або галузевих принципів цивільного процесу, на нашу думку, все ж таки є загально-правовим. Так як і інші галузі права також оперують принципом рівності, і це є цілком природним, адже сутність права як соціального феномена полягає у зрівнюванні фактично нерівних суб'єктів. Таке зрівнювання досягається за рахунок того, що суттєвою

для права виступає лише одна чи кілька ознак суб'єктів, а решта правового значення не мають. А тому, принцип рівності є "найбільш правовим" принципом з усіх інших, які слугують лише його реальному здійсненню та наповненню, а заперечення принципу рівності є запереченням самої сутності права.

В багатьох підручниках з цивільного процесу не достатньо повно розкривається група міжгалузевих принципів цивільного процесу.

Щодо практичної реалізації окремих міжгалузевих принципів, то потрібно вказати на наявні випадки порушення принципу незалежності суддів, що звичайно негативно впливає на якість і ефективність правосуддя в нашій державі і поглиблює недовіру народу до судової системи. Аналіз функціонування принципу здійснення правосуддя суддею одноособово і колегією суддів на практиці свідчить, що колегіальний розгляд справ створює кращі умови для повного, всебічного і об'єктивного з'ясування всіх матеріалів справи і ухвалення законного рішення. Одноособовий розгляд судом цивільних справ має бути винятком і застосовуватися для незначних і нескладних справ. Деякими вченими процесуалістами відзначаються окремі суперечності і недоліки в нормативному регулюванні механізму апеляційного і касаційного оскарження судових рішень.

Але є і позитивні аспекти. Так певні кроки зроблені в напрямі розширення публічності і відкритості діяльності судів загальної юрисдикції з прийняттям Закону України «Про доступ до судових рішень», що у свою чергу сприяє однаковому застосуванню законодавства. Реалізацією принципу оперативності є закріплення в чинному ЦПК України положення про те, що суд розглядає справи протягом розумного строку.

Галузеві принципи, на нашу думку, складають своєрідну систему в рамках якої розвивається цивільний процес і яка одночасно виражає його суть та напрямок подальшого розвитку. Групу галузевих принципів цивільного процесу складають принципи диспозитивності, змагальності та процесуальної рівноправності сторін. Дані принципи досить детально висвітлені в літературі.

На думку окремих вчених, принцип змагальності є міжгалузевим принципом, тобто принципом, характерним для всієї системи судочинства України, а не галузевим (специфічним) принципом цивільного процесу. Ми вважаємо, що специфіка та відмінність дії цього принципу в різних судочинствах потребує детального аналізу саме на галузевому, а не на міжгалузевому рівні. Відносно

принципу диспозитивності Шишкіним В. висунута думка про розширення значення цього принципу та визнання його конституційним принципом, притаманним не тільки цивільному, а й іншим процесам.

Принципи інституту судового розгляду визначають формування та дослідження процесуального матеріалу, формування внутрішнього переконання суддів. Цю групу складають принципи усності та безпосередності. Усність розгляду цивільних справ не виключає, а навпаки оптимально поєднується з письмовою формою здійснення багатьох процесуальних дій. Безпосередня форма виконання процесуальних дій також не завжди доцільна і виправдана, тому цивільний процесуальний закон допускає виключення з принципу безпосередності.

Підводячи остаточні підсумки, можна сказати, що з розвитком суспільства принципи цивільного процесуального права розвиваються і удосконалюються з урахуванням потреб політичних і соціально-економічних перетворень, подальшого забезпечення гарантій захисту суб'єктивних прав громадян, їх об'єднань і державних інтересів, а також підвищення ефективності судової діяльності в забезпеченні законності і справедливості.

На сучасному етапі розвитку України, на жаль, існують певні вади і суперечності як в нормативному закріпленні, так і в практичній реалізації окремих принципів. Тому так важливе неухильне дотримання і законодавче удосконалення повноти закріплення і дії демократичних принципів цивільного процесуального права, що є важливою гарантією посилення законності, як невід'ємної частини функціонування правової держави і демократичного правопорядку.

Таким чином, значення принципів цивільного процесуального права полягає в тому, що в них відображені найбільш характерні демократичні риси, загальна спрямованість права і його найважливіших інститутів, у зв'язку з чим вони надають можливість зрозуміти суть цієї галузі права, її суспільний характер в цілому та окремих інститутів.

Література:

1. Конституція України. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. №30. Ст.141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України 2004 року. // Офіційний вісник України. 2004. №16. Ст. 1088.
3. Шишкін В. Диспозитивність - принцип судочинства // Право України. 1999.

Рибак А.С.

Студент 2 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

РОЗГЛЯД СПРАВ ПРО РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ТА РОЗПОДІЛ СПІЛЬНОГО МАЙНА ПОДРУЖЖЯ У СУДАХ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

Тема розірвання шлюбу є досить актуальним питанням не тільки для громадян, але й для законодавця. Дане питання привернуло до себе увагу з погляду законодавця саме тим, що розірвання шлюбу, як правило, спричиняло достатню кількість несприятливих наслідків не тільки для подружжя, але і для держави в цілому. Це питання виховання дітей, власності, відносини з іншими особами тощо.

У ході вивчення основних моментів правового регулювання розірвання шлюбу, слід зазначити, що законодавець далеко просунувся вперед, розробивши діючий Сімейний кодекс України з урахуванням тих соціальних і суспільних аспектів життя людини, що впливають на дану сферу відносин, і відповідають сучасним вимогам життя. У Сімейному кодексі України зустрічаються вже більш демократичні принципи й свобода волевиявлення людини, у праві самостійно формувати своє особисте життя лише в деяких випадках з огляду на ситуацію, що склалася.

Розірвання шлюбу відбувається за заявою подружжя (одного з них або їх обох). Опікун має право пред'явити позов про розірвання шлюбу, якщо цього потребують інтереси того з подружжя, якого визнано недієздатним (ст. 110 СК України). В залежності від обставин, шлюб може бути розірвано або в суді, або в органах РАЦСу.

Судова процедура розлучення підпорядковується вимогам цивільного процесуального законодавства, яке досить докладно регламентує права та обов'язки обох сторін – учасників судового процесу. Саме по собі підпорядкування шлюбозлучної процедури певним правилам вже є державно-правовим регулюванням відносин, пов'язаних з припиненням шлюбного союзу.

Після розірвання шлюбу подружні права та обов'язки припиняють своє існування, проте деякі сімейні відносини продовжують існувати (наприклад, батьківські, аліментні тощо). Поширеність сімейних відносин, ускладнених іноземним елементом, викликає необхідність правового вирішення протиріч між сімейним законодавством України та законодавством інших держав. Із прийняттям в Україні діючого СК ці проблеми в основному вирішені, крім того, усунуто прогалини, які мали місце в чинному раніше сімейному законодавстві.

Правові наслідки припинення шлюбу полягають у припиненні на майбутній час особистих і майнових правовідносин, що існували між подружжям під час шлюбу. При цьому одні правовідносини припиняються відразу після припинення шлюбу, інші можуть бути збережені або за бажанням подружжя (наприклад, збереження шлюбного прізвища — ст. 113 СК України; виплата компенсації особі за розірвання шлюбу з ініціативи іншої особи відповідно до шлюбного договору — ст. 99 СК України) або в силу прямого встановлення закону.

З розірванням шлюбу подружжя втрачає й інші права, передбачені іншими галузями права: право на одержання спадщини за законом після смерті колишнього з подружжя; право на пенсійне забезпечення в зв'язку з втратою одного з подружжя на встановлених законом підставах.

Конституція України 1996 року, Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України містять у собі цілий перелік норм, спрямованих на захист прав і свобод осіб, які перебувають у шлюбі, а також на регулювання взаємовідносин подружжя на принципах взаємоповаги особистих немайнових і майнових прав, що виникають після реєстрації шлюбу.

Розірвання шлюбу впливає не тільки на особисті, а й на майнові відносини колишнього подружжя, а також інших осіб. Суд може визначити розмір аліментів на утримання дитини, а також в передбачених законом випадках – зобов'язати одне з подружжя сплачувати утримання іншому.

До регулювання майнових і немайнових відносин подружжя можуть застосовуватися норми Цивільного процесуального кодексу України, за умови, якщо ці відносини не врегульовані сімейним законодавством. Враховуючи, що сімейні правовідносини (в тому числі, майнові правовідносини подружжя) також підпадають під сферу регулювання ЦПК України, можна говорити про існування певних груп

майнових правовідносин, які регулюють окремі питання майнових прав та обов'язків подружжя.

У зв'язку з цим в юридичній літературі традиційно виділяють чотири види майнових відносин подружжя: відносини подружжя з приводу належного їм майна. Як правило, зазначені правовідносини виражаються у праві власності кожного з подружжя або їх обох на якусь річ. В зв'язку з чим вони більш детально розглянуті у відповідному розділі магістерської роботи; аліментні правовідносини подружжя; житлові правовідносини подружжя; спадкові правовідносини подружжя.

Проте зазначена класифікація має як певні позитивні, так і негативні моменти. Оскільки майнові правовідносини подружжя є дуже різноманітними, тому вони можуть бути класифіковані за різними підставами. У зв'язку з цим найбільш вдалою є класифікація, яка сьогодні набуває теоретичного і практичного значення, щодо традиційного поділу правовідносин в залежності від способу забезпечення інтересів уповноваженої особи. Відповідно до цього майнові правовідносини подружжя можна звести до двох основних видів: речові правовідносини (відносини подружжя щодо права власності на майно та права на користування речами, які належать кожному з них); зобов'язальні правовідносини (відносини подружжя щодо взаємного утримання (аліментування) та договірні відносини подружжя).

Сімейне законодавство, перш за все, регулює відносини, які складаються між подружжям стосовно майна, яке належить їм на праві спільної сумісної власності, визначаючи порядок володіння, користування та розпорядження таким майном (ст. ст. 60-62 СК України). Разом з тим, воно чітко закріплює, яке майно належить кожному з подружжя на праві приватної власності і не входить до спільного подружнього майна (роздільне майно подружжя) (ст.ст. 57-59 СК України).

Правовий режим майна може бути характеризований як порядок регулювання майнових відносин подружжя, який виникає в наслідок дії комплексу правових спорів та визначає, об'єм і зміст їх майнових прав та обов'язків.

З припиненням шлюбу перестає діяти законний режим майна подружжя, тобто режим їхньої загальної спільної власності, але за умови, що подружжя розділили спільно нажите в шлюбі майно. Якщо подружжя не розділили спільного майна, то й після розлучення воно продовжує залишатися спільним з відповідним правовим режимом,

тому що було придбане під час шлюбу. Саме по собі розлучення без розподілу майна не може перетворити спільну власність подружжя на часткову або на роздільну власність.

Таким чином, розірвання шлюбу є важливим процесом у житті багатьох людей, тому правильне вирішення виникаючих проблем та питань щодо проведення його впливатиме на колишнє подружжя, їхніх неповнолітніх дітей, інших осіб, на майнові та немайнові відносини незалежно від того, яким чином відбулося розірвання шлюбу.

Література:

1. Конституція України // ВВРУ. 1996. №30. Ст. 141.
2. Конвенція про право, що застосовується до режимів власності подружжя (Гаага, 14.10.1978 р.).
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. 2003. №40-44. Ст. 356.
4. Сімейний Кодекс України // ВВРУ. 2002. № 21-22. Ст. 135

Семеновський О.А.

Студент 2 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Діденко Л.В.

ПОЗИВАЧ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В основі цивільного процесуального статусу відповідача лежить одна з найважливіших юридичних категорій – «правовий статус». Як слушно зазначає С. С. Бичкова, встановлюючи юридичну природу правового статусу, слід виходити з його структури як внутрішньоузгодженої системи взаємопов'язаних, взаємозалежних елементів, що становлять його зміст. Тому для визначення поняття правового статусу за основу доцільно взяти структурний критерій, тобто здійснити його поділ на обов'язкові елементи. Найбільш поширений підхід, який лежить в основі більшості доктринальних визначень правового статусу, тлумачить його як узгоджену сукупність закріплених у законодавстві прав і обов'язків суб'єкта (чимало науковців виділяють також такий обов'язковий елемент правового статусу як законний інтерес).

Особами, які беруть участь у справах позовного провадження, є наділені самостійною юридичною заінтересованістю, спрямованою на розв'язання матеріально-правового спору між сторонами, суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які, реалізуючи принцип змагальності цивільного судочинства, вчиняють у суді певні процесуальні дії, захищаючи в порядку позовного провадження належні їм права, свободи та інтереси або у випадках, встановлених законом, права, свободи та інтереси інших осіб.

Будучи законодавчо віднесеними до складу осіб, які беруть участь у справах, особи, які беруть участь у справах позовного провадження, з урахуванням специфіки зазначеного виду цивільного судочинства, характеризуються: 1) наявністю самостійної юридичної заінтересованості у результатах розгляду та вирішення цивільної справи, спрямованої на розв'язання матеріально-правового спору між сторонами; 2) здійсненням дій, спрямованих на виникнення, розвиток і припинення цивільного судочинства (процесуальних дій).

Склад осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, формують: 1) сторони (позивач і відповідач); 2) треті особи (які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору і які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору); 3) органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб; 4) представники сторін, третіх осіб, а також органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Необхідно зазначити, що процесуальний представник належить до складу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження. Це доводиться тим, що представник має можливість самостійно здійснювати своє волевиявлення у межах, визначених законом або особою, інтереси якої він представляє, впливаючи, таким чином, на хід цивільного судочинства, а також має юридичну заінтересованість у результатах вирішення справи.

Склад осіб, які беруть участь у конкретній цивільній справі, залежить від її категорії і матеріально-правових особливостей. Тому в одній справі позовного провадження не обов'язково братимуть участь усі перелічені особи.

Можна зазначити натупу класифікацію осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: 1) за характером їх юридичної заінтересованості у результатах розгляду і вирішення цивільної справи на: а) осіб, які мають як матеріально-правову, так

і процесуальну заінтересованість у результатах розгляду і вирішення цивільної справи (сторони, треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору); б) осіб, які мають тільки процесуальну заінтересованість у результатах розгляду і вирішення цивільної справи (треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору; органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб; представники сторін, третіх осіб, а також органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб); 2) за цивільним процесуальним правовим статусом на: а) сторін; б) третіх осіб; в) органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб; г) представників сторін, третіх осіб, а також органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Встановлено, що правовий статус є сукупністю закріплених у законодавстві прав, обов'язків та інтересів суб'єкта.

При цьому окремі правові категорії, котрі деякими науковцями розглядаються як елементи правового статусу, кваліфікуються як такі, що мають іншу юридичну природу. Так, правосуб'єктність – це загальна передумова набуття правового статусу. Громадянство є підставою виникнення у фізичної особи певного виду правового статусу – статусу громадянина, іноземця, особи без громадянства. Принципи права є орієнтиром при формуванні правового статусу, юридичні гарантії – засобом реалізації правового статусу, а відповідальність – формою державного впливу на порушення засад правового статусу. Свободи, у свою чергу, хоча і входять до структури правового статусу, але не є самостійним його елементом, оскільки становлять зміст прав і повністю поглинаються ними.

Правові статуси класифікуються за видами. Одним із галузевих правових статусів є цивільний процесуальний правовий статус, яким наділені суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, і, у тому числі, особи, які беруть участь у справах позовного провадження.

Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, – це сукупність закріплених у цивільному процесуальному законодавстві суб'єктивних цивільних процесуальних прав, юридичних цивільних процесуальних обов'язків і законних цивільних процесуальних інтересів зазначених суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин.

Елементами цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, є: 1) суб'єктивні цивільні процесуальні права; 2) юридичні цивільні процесуальні обов'язки; 3) законні цивільні процесуальні інтереси, – а передумовою його набуття – цивільна процесуальна правосуб'єктність.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. Редакція від 13.08.2020, підстава - 768-IX
2. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : монографія. Київ : Атіка, 2011. 420 с
3. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / за заг. ред. Короєда С. О. Київ.: Видавничий дім «Професіонал», 2018. 496 с.

Терьохіна Є.С.

Студентка 2 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Качурінер В.Л.

КОНЦЕПЦІЇ ПОНЯТТЯ ПІРАТСТВА

Поняття сутності категорії «піратство» доцільно почати з формування уявлень про те, що ж воно собою являє. Діяльність, відповідну поняттю піратства, не завжди визначали цим терміном. Хоча історія поняття й налічує майже дві з половиною тисячі років, воно все ж лише змінило існуюче раніше поняття «лэйстэс», що визначало негативне ставлення до давніх проявів розбою на морі [1, с. 183-184].

Термін «піратство» походить від грецького «πειρατής» – нападати, однокорінного зі словом «πειράω» – спроба, досвід, або «той, хто прагне успіху». Він почав використовуватися десь з IV-III ст. до н.е. Іншу інтерпретацію давали цьому терміну в Стародавньому Римі. Наприклад, Марк Тулій Цицерон (106-43 pp. до н.е.) писав: «Pirata communis hostis omnium» («Пірат – ворог всього людства»). До цього вживалося поняття «лейстес», відоме ще Гомеру і пов'язане з грабежем, вбивством і здобиччю, і тільки римляни провели чітку межу у цьому: їхнє слово «pirata» запозичене з грецької як

синонім саме морського грабіжника. Розбійників же і грабіжників вони називали «latruncidus». Незважаючи на протиріччя, що здається, є між цими визначеннями, одне не виключає іншого, оскільки в ті часи називали «лицарями успіху» і розбійників. Тобто це протиправні насильницькі дії, вчинені у відкритому морі і в іншому місці поза юрисдикцією якої-небудь держави [2]. Протиправність піратства полягає в тому, що воно є небезпечним посяганням на один з найважливіших принципів міжнародного морського права – свободу відкритого моря та його складову частину – свободу судноплавства.

Споконвіку про піратів прийнято говорити, як про *hostis humani generis* – ворогів роду людського, подібне формулювання правового статусу пірата містилося в нормах римського права. А в 1668 році англійський купець і дипломат А. Дженкінсон заявив, що «всі морські пірати і розбійники перебувають поза законом усіх народів, тобто не підлягають захисту правителів і законів. Кожен повинен бути уповноважений для боротьби з ними як з змовниками і зрадниками». На підтвердження цієї думки Д. Коломбос, відомий англійський спеціаліст у сфері міжнародного права, приводить відоме рішення судді Вищого суду адміралтейства, лорда Стоуелла по справі «Le Louis», в якому стверджується неможливість світу з професійними піратами, оскільки вони є ворогами кожної держави і тому по відношенню до них повинні завжди діяти надзвичайні права війни [3, с. 65].

Таким чином, існування різних за своїми сутнісними характеристиками форм морського розбою призвело до формування великого і різноманітного понятійного апарату.

Зокрема, військово-морський словник визначає, що пірати (від грецького *peirates* – грабіжник, розбійник) – це морські розбійники, що діяли на швидкохідних озброєних судах і грабували торгівельні судна, а іноді й приморські населені пункти. Відповідно, дії піратів називають піратством.

А словник міжнародного морського права робить акцент на такій ознаці піратства, як його екстериторіальність: «піратство – протиправні насильницькі дії, вчинені піратським судном у відкритому морі або будь-якому іншому місці, яке знаходиться поза юрисдикцією будь-якої з держав» [4, с. 447].

Класичне визначення піратства було сформульовано англійським вченим Л. Опенгеймом, який під піратством розумів, що це будь-яка насильницька дія, яка скоєна

у відкритому морі, без належного дозволу приватним судном щодо іншого судна з метою грабежу (*animo furandi*)» [5, с. 302]. У цьому доктринальне визначення з'являється значний додатковий ознака складу злочину піратства, а саме його мета – грабіж, тобто відкрите розкрадання чужого майна.

Враховуючі існуючі концепції поняття «піратство», Конвенція ООН 1982 р. встановила, що до дій, що входять до складу піратства відноситься: будь-який неправомірний акт насильства, затримання або будь-який грабіж, здійснюваний з особистими цілями екіпажем або пасажирями будь-якого приватного судна або літального апарату, будь-який акт добровільної участі у подібних діях, а також будь-яке діяння, що є підбурюванням або свідомим сприянням вчиненню дій, що носять піратський характер.

Література:

1. Харитонов Е., Харитонов Е. Морские разбойники : нелинейная логика истории. *Черноморские румбы: международный морской альманах*. 2009. Вып. 8. С. 183-194.
2. Пиджаков А.Ю. Пиратство и морской терроризм : проблемы взаимосвязи. URL: <http://gisap.eu/ru/node/1128> (дата звернення: 30.04.22).
3. Анцелевич Г.А. Проблемы международно-правовой охраны человеческой жизни на море в условиях активизации таких форм насилия как пиратство и морской терроризм. *Український часопис міжнародного права*. 2005. № 2. С. 64-70.
4. Додонов В.Н. Большой юридический словарь. М. : 2001. 790 с.
5. Оппенгейм Л. Международное право. М. : Иностр. лит., 1948. Т. 1. 407 с.

Мерет Е.П.

Студентка 2 курсу магістратури
Факультету права та економіки

ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦІВ ЗА ЧАСІВ ЛІГИ НАЦІЙ

Втілити в життя перші зусилля з міжнародно-правового врегулювання статусу біженців була покликана Ліга Націй.

Офіційно міжнародні зусилля з надання допомоги біженцям були вперше розпочаті в 1921 р., коли Міжнародний комітет Червоного Хреста звернувся до Ліги Націй із закликом допомогти понад одному мільйону російських біженців, які змушені були покинути батьківщину під час громадянської війни [1, с. 90]. Ліга Націй відгукнулася на цей заклик: і в червні 1921 року один з основних органів Ліги Націй – Рада ухвалила рішення про скликання конференції з питань про вимушену міграцію. Така конференція була проведена у Женеві в серпні 1921 року. Її підсумком стало обрання Верховного комісара Ліги Націй з проблем російських біженців у Європі. Ним став відомий норвезький полярний дослідник, учений і державний діяч Фрітьйоф Хансен. Він був керівником розробок і реалізації системи заходів, спрямованих на створення низки угод щодо визначення статусу біженців з Європи та Малої Азії.

У цілому перед Керівництвом Верховного комісаріату у справах біженців Лігою Націй були поставлені такі завдання: визначити статус цих осіб, організувати їх репатріацію чи розселення в країнах, що могли б їх прийняти й здійснювати опіку над ними за допомогою благодійних організацій.

Ф. Хансеном був створений апарат, на базі якого виникла структура УВКБ ООН – Бюро Верховного комісара в Женеві з представництвами на місцях в інших країнах. З питань працевлаштування біженців Ф. Хансен працював із Міжнародною організацією праці, у результаті чого майже 60 тис. біженців отримали роботу [2, с. 1].

Особливу увагу Ф. Хансен приділяв правовому захисту біженців. На Женевській конференції 5 липня 1922 року, яку скликав Верховний комісар, було прийнято документ про видачу посвідчення біженця. Текст цього документа відбив наміри держав надати дійову допомогу особам, які змушені були стати біженцями, без завдання шкоди їх власним інтересам [3, с. 8-9]. Таким чином, низка вимог та застережень, які висували держави, що мали видавати посвідчення, значно ускладнювала біженцям процедуру видачі і продовження документа, хоча й не зменшила важливість цього нововведення.

Вказаний документ був одночасно посвідченням особи та її проїзним документом, чинним протягом одного року і відомий як Нансенський паспорт. Позитивним моментом було закріплення права особи, що одержала цей паспорт, звертатися до судових установ за місцем проживання. Посвідчення були першим актом у тривалій низці міжнародно-правових документів, призначених для захисту біженців.

Вагомим внеском у систему міжнародно-правових заходів, започаткованих Лігою Націй на користь біженців, стали три акти, прийняті 30 червня 1928 року на конференції з проблем біженців у Женеві: про правовий статус вірменських біженців; про поширення на інші категорії біженців певних заходів, прийнятих на користь вірменських і інших біженців; і про функції представників Верховного комісара Ліги Націй у справах біженців. Таким чином, Ліга Націй розширила сферу впливу мандату Верховного комісара, зокрема на інші групи біженців: у 1924 році – на вірменів, у 1928 році – на турків, курдів, асимільованих сирійців і ассиро-халдейських біженців, а пізніше, згідно з угодою від 30 липня 1935 року, – на саарських біженців [4, с. 32-36]. Так поступово створювалася правова база міжнародного захисту біженців. Надалі Ліга Націй засновувала на договірній основі багато організацій, головним завданням яких було вирішення проблем біженців.

Таким чином, у період з 1920 до 1935 р. у Європі розгорнулася значна робота зі створення міжнародно-правового механізму захисту біженців. Уперше у світовій практиці були створені міжнародні організації та укладені міжурядові угоди, що стосувалися важливих аспектів проблеми захисту біженців.

Література:

1. Піскун О. Основи міграційного права. Навчальний. посібник. Київ : МП Леся, 1998. 359 с.
2. Верховный комиссар ООН по делам беженцев. Информационный документ. Женева, 1994. 16 с.
3. Соглашение о выдаче удостоверений русским беженцам от 5 июля 1922 г. : *Сборник международно-правовых документов и национальных законодательных актов по вопросам беженцев*. Минск: Тесей, 2000. 464 с.
4. Франко Леонард. Международная защита беженцев. Материалы семинара «Миграция и миграционная политика». М.: AVERS, 1993. 41 с.

Михайлова В.В.

Студентка 2 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник, співавтор: д.ю.н., професор Іванський А.Й.

ЗЕМЕЛЬНІ ОРЕНДНІ ВІДНОСИНИ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Нині державне регулювання потребує нових підходів та шляхів прийняття рішень у сфері земельних відносин, раціонального використання земельних ресурсів України, охорони земель, а також створення безпомилкових умов для покращення потенціалу землі у всіх сферах її використання. Тому в сучасних умовах проблема удосконалення регулювання земельно-орендних відносин дуже актуальна. Державна політика в галузі використання та охорони земельних ресурсів повинна приділяти більше уваги вищезазначеному питанню та вжити заходів задля його вирішення.

Термін «регулювання» (від лат. *regulo* – впорядковую) тлумачиться як упорядкування, внесення порядку, системи у якусь діяльність, управління чимось, підкоряючи його відповідним правилом, певній системі [1].

Тому, враховуючи вищезазначене поняття, «державне регулювання земельних відносин» можна тлумачити, як вплив держави (її органів влади) на суспільні відносини стосовно користування, володіння та розпорядження землею відповідно до законодавства з метою забезпечення упорядкування таких відносин.

Важливо також визначитися зі змістом поняття земельних відносин. Як зазначає М. Федоров, земельні відносини — це суспільні відносини щодо володіння, користування, розпорядження і управління землею на державному, господарському та внутрішньогосподарському рівнях як об'єктом господарювання та засобом виробництва у сільському господарстві [2].

За думкою Швайки Л.А. державне регулювання земельних відносин полягає у створенні законодавчої бази з захисту прав землевласників і землекористувачів, у виборі ефективних пропорцій між прямим і непрямим управлінням земельними ресурсами. Косович Б.І. вважає, що державне регулювання земельних відносин – це правова,

економічна, управлінська, організаційна діяльність органів держави та спеціально уповноважених суб'єктів, спрямована на визначення, зміну, припинення, врегулювання прав та обов'язків учасників земельних відносин, на контроль та вплив за їхньою діяльністю щодо володіння, користування та розпоряджання землею [3].

Щодо статті 1 Закону України «Про оренду землі» визначається, що оренда землі – це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідне орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності [4].

Державне регулювання земельними відносинами відбувається завдяки використанню спеціальних методів та механізмів, за допомогою яких реалізується вся система управління використання земель. До методів державного регулювання земельно-орендними відносинами сільськогосподарських земель можна віднести:

1. отримання дозволу на укладання договору оренди, а також його затвердження надалі;
2. незалежно від волі сторін, внесення в договір законодавчо встановлених норм щодо використання землі;
3. визначення мінімального та максимального розмірів орендної плати за землю;

Одним з основних завдань державного управління земельно-орендними відносинами є не лише формування системи земельних відносин між власниками земельних ділянок та орендарями, але й забезпечення суспільства та країни продуктами з можливістю виходу на міжнародний ринок.

Важливою ремаркою земельних правовідносин, в тому числі земельно-орендних відносин, є договір оренди. Договір оренди землі сільськогосподарського призначення – це важлива та основна частина земельних відносин, що впливає на розвиток країни.

Ознаками, що визначають земельно-орендні відносини щодо земель сільськогосподарського призначення є:

1. сезонний характер виробництва та отримання урожаю із земель сільськогосподарського призначення;
2. різноманітність робіт на земельних ділянках сільськогосподарського призначення або ж інших земель (землі промисловості, оборони, транспорту та інше);
3. ризик виробництва;
4. залежність результату від кліматичних умов;

Розвитком орендних відносин у сфері використання земель стало прийняття Закону України «Про оренду землі» у 1998 році, який регулює всі моменти реалізації прав на оренду землю. Даний закон визначив багато аспектів: основні моменти та умови оренди земельних ділянок; умови суборенди землі, форми орендної плати за землю, обмеження та повноваження органів державної влади або органів місцевого самоврядування;

Більш детально поняття, пов'язані з правовідносинами у сфері оренди земель державної або комунальної власності, розпорядником яких є держава або органи місцевого самоврядування, викладені у Законі України «Про оренду державного та комунального майна».

Визначення поняття «оренда землі» тлумачиться у статті 1 Закону України «Про оренду землі» як засноване на договорі строкове платне володіння та користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності. Наявне визначення тлумачить про те, що це виключно договірна форма використання землі. Про об'єкт оренди вищевказаний закон говорить, що об'єкт оренди це земля, що перебуває у власності фізичних та юридичних осіб, комунальної або державної власності [5].

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що зміст земельно-орендних відносин не дуже відрізняється від норм цивільного законодавства щодо оренди, але має свої особливості через правовий режим земельних ресурсів на території України. Держава намагається вдосконалити систему управління такими відносинами та координує усіх уповноважених на це суб'єктів сприяти їх ефективному розвитку. З метою забезпечення якісного державного регулювання земельними правовідносинами, а саме використання земель сільськогосподарського призначення завжди мало дуже актуальне значення – одним з основних та сильних поштовхів до розвитку оренди землі сільськогосподарського призначення в Україні стало прийняття та видання ряду законодавчих, підзаконних нормативно-правових актів, указів Президента України тощо.

Література:

1. Новий словник іншомовних слів / за ред. О.С.Мельничука. – К.: Аконт, 2007. – [848 с.];

2. Федоров М.М. Об'єктивна необхідність і основні методичні принципи удосконалення методики економічної оцінки земель / М.М. Федоров // Економіка АПК. — 2004. — № 5. — С. 3—11.;

3. Косович Б.І. Державне регулювання земельних відносин [Текст]: Дис... канд. екон. наук: 08.02.03 / Косович Богданна Іванівна; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. - Л., 2004. - 236 арк.;

4. Про оренду землі: Закон України від 06 жовт. 1998 р. № 161-XIV // Відом. Верховної Ради України. – 1998. – № 46-47. – Ст. 280.;

5. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 р. за № 161-XIV. Офіційний вісник України. 1998. № 42 (05.11.98). Ст. 1538. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 р. за № 161-XIV. Офіційний вісник України. 1998. № 42 [05.11.98];

Комар А. О.

Студентка 2 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ

Фундаментальним і першочерговим правом людини є право на життя, від якого походять всі інші немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи. Право на життя закріплено у ст. 27 Конституції України: «Кожна людина має невід'ємне право на життя». Також ст. 3 Конституції України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю [1]. Право на життя гарантується і Цивільним кодексом України ст. 281: «Фізична особа має невід'ємне право на життя» [2]. Водночас, у науці існують різні точки зору стосовно змісту, обсягу, правової природи та правового врегулювання права на життя. На сьогоднішній день відкритим залишається також питання щодо права на розпорядження власним життям, складовою якого є право на смерть.

У багатьох державах світу евтаназія наразі широко застосовується та чітко врегульована на законодавчому рівні, проте в Україні таке явище досі є кримінально-караним діянням. Не зважаючи на те, що Кримінальний Кодекс України не передбачає

такий склад злочину, на практиці застосування евтаназії в Україні кваліфікується за ст. 115 КК України як умисне вбивство [3].

Для найбільш повного розкриття питання доцільності легалізації евтаназії в Україні необхідно першочергово звернутися до дефініції цього поняття.

Термін «евтаназія» має грецьке походження (гр. - «euthanasia», «eu» - добре, «thanasia» - смерть), що в перекладі означає «легку, гарну, щасливу, безболісну смерть».

Винахідником терміну «евтаназія» є англійський філософ Френсіс Бекон, який ще у сімнадцятому столітті у власній праці «Про гідність та примноження наук» констатував, що «обов'язок лікаря полягає не тільки у відновленні здоров'я пацієнта, але й у полегшенні страждань і мук, заподіюваних хворобою, коли немає вже ніяких надій на порятунок і вже сама евтаназія є щастям» [4, С. 41].

У сучасній науковій літературі запропоновано багато різноманітних визначень поняття «евтаназія». Британська енциклопедія тлумачить евтаназію як «милосердне вбивство» (у перекладі з англ. «mercy killing»), - це дія або практика, що спрямована на отримання безболісної смерті осіб, які страждають від болю під час невиліковних хвороб чи фізичних розладів [5]. На думку Г. Анікіної, під евтаназією слід розуміти свідому діяльність лікаря, що здійснюється у формі дії або бездіяльності та спрямована на припинення життя безнадійно хворої особи, має на меті припинення її нестерпних страждань, що викликані невиліковною хворобою, у разі наполегливого та неодноразового прохання хворого або його близьких родичів, які повністю, об'єктивно та своєчасно отримали інформацію про наслідки таких дій [6, С. 27]. Вдало підкреслила Ю. Павлова, що юрист, визначаючи поняття евтаназії, не може обмежуватися лише ознакою «легкої, безболісної смерті», обов'язково треба звернути увагу на такий важливий елемент, як волевиявлення пацієнта або його близьких родичів та факт того, що безпосередня реалізація евтаназії відбувається за допомогою лікаря [7, С. 57].

З наведених вище пропозицій щодо визначення евтаназії можна виокремити наступні основні ознаки, які кваліфікують дане поняття: наявність у пацієнта невиліковної хвороби, яка викликає нестерпні страждання; процедура здійснюється виключно лікарем; метою є припинення страждань хворої особи; наслідком виступає швидка, безболісна смерть; форма здійснення – дія або бездіяльність; застосовується за умови неодноразових та наполегливих прохань безпосередньо хворого чи його

найближчих родичів, які повністю, об'єктивно та своєчасно отримали інформацію про наслідки таких дій.

За загальним правилом евтаназію класифікують у залежності від способу її здійснення на активну та пасивну. Активна евтаназія полягає у здійсненні дій, наслідком яких є прискорення смерті хворої людини. Пасивна евтаназія, у свою чергу, означає свідоме припинення медиками лікування, яке необхідно для підтримки життєдіяльності пацієнта.

На сьогоднішній день чимало сучасних держав легалізували евтаназію, такі як Швейцарія, Нідерланди, Бельгія, Люксембург, Канада, Португалія, Колумбія. Законодавчо у цих країнах закріплені основні вимоги, дотримання яких надає можливість застосування евтаназії у конкретному випадку. Цікавим фактом є те, що Швейцарія – це єдина країна, яка дозволяє проведення евтаназії іноземцям, саме тому там спостерігається великий попит на дану процедуру. Що стосується Сполучених Штатів Америки, то на федеральному рівні евтаназія там заборонена, проте питання дозволу на її здійснення було винесено на рівні окремих штатів. Таким чином, у п'ятьох штатах евтаназія нині легалізована – Каліфорнія, Орегон, Вашингтон, Вермонт, Монтана. Варто навести також приклад Німеччини, яка мала сумний досвід масової незаконної евтаназії під час Другої світової війни, але у 2015 році узаконила право на смерть, дозволивши застосування виключно пасивної евтаназії.

Першу спробу легалізації добровільної пасивної евтаназії в Україні було здійснено у 2003 році під час підготовки однієї з редакцій проекту Цивільного кодексу України. Проте така пропозиція була відхилена з посиланням на ймовірність допущення лікарської діагностичної помилки під час застосування евтаназії. Натомість актуальна позиція законодавця стосовно легалізації евтаназії в Україні є чітко вираженою у ч. 4 ст. 281 Цивільного кодексу України: «забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя» [2]. Крім того, у ст. 52 Основ законодавства про охорону здоров'я України наголошується, що медичні працівники зобов'язані надавати допомогу в повному обсязі хворому, який знаходиться в критичному для життя стані. П. 2 ст. 52 передбачає заборону пасивної евтаназії, а п.3 ст. 52 забороняє й активну евтаназію [8]. Таке негативне ставлення до евтаназії на державному рівні зумовлено низкою чинників та відповідає загальноєвропейському підходу до захисту прав людини.

З числа громадян та лікарів нашої держави, які виступають за евтаназію, більшість підтримує впровадження саме пасивної форми, аргументуючи це тим, що евтаназія допомагає хворій людині позбутися фізичних та психологічних страждань. Наступним аргументом на підтримку легалізації евтаназії в Україні є факт того, що подібна процедура все одно існує поза правовим полем, а її узаконення дозволить контролювати даний процес. Унеможливлення застосування евтаназії прирівнює право людини на життя до обов'язку жити, потерпаючи від болю та страждань. Також слід звернути увагу на те, що безнадійно хворий пацієнт має змогу проявити ініціативу стосовно донорства органів для тих людей, котрим життєво необхідною є трансплантація.

За впровадження евтаназії в Україні виступають й деякі вітчизняні науковці. Зокрема, О. Довбуш вважає за можливе вже нині законодавчо врегулювати в Україні процес обмеженої евтаназії, яка б не суперечила чинному законодавству, а також не зачіпала професійного гуманізму й етики медичних працівників [9, С. 123]. З цього приводу власну думку висловила також М. Малєїна, зазначивши: «Видається, що в законі повинна бути дозволена й активна, і пасивна евтаназія. Вищою цінністю є реальне благополуччя людини» [10, С. 24].

Проти легалізації евтаназії в Україні основними аргументами наводять наступні. Пацієнт може прийняти рішення про застосування до нього евтаназії поспішно, не усвідомлюючи власні дії та їх наслідки у стані хвороби. Дозвіл застосування евтаназії на законодавчому рівні може сприяти зловживанням з боку медичного персоналу, оскільки у лікарів з'явиться реальна можливість уникнути відповідальності за лікування тяжкохворих осіб. Тим паче, евтаназія суперечить медичній етиці та порушує клятву Гіппократа. Також існує занепокоєння стосовно того, що родичі безнадійно хворої людини можуть бути безпосередньо зацікавлені у швидкому настанні смерті хворого задля збагачення шляхом отримання спадщини.

З огляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що питання щодо доцільності легалізації евтаназії в Україні є неоднозначним. Наразі українське законодавство та суспільство не готові до такого важливого кроку, оскільки існує низка інших гострих проблемних питань у нашій державі. Не менш важливою є суперечливість евтаназії морально-релігійним поглядам українців. Натомість, поки легалізація евтаназії проходить наукові та законодавчі фільтри, доцільним буде

звернути увагу на пошуки її альтернатив, наприклад хоспіси, оскільки право на гідне життя в умовах хвороби є не менш важливим, ніж право на смерть.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР> (дата звернення: 14.04.2022).
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 14.04.2022).
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 14.04.2022).
4. Чхартишвили Г.Ш. Писатель и самоубийство. Москва, 2000. 576 с.
5. Encyclopedia Britannica: CD TM 97. – Chicago: Encyclopedia Britannica, cop. 1997.
6. Анікіна Г. В. Перспективи легалізації евтаназії в Україні. Форум права, 2009. № 3. С. 25–34.
7. Павлова Ю. В. Проблемы эвтаназии в праве. Здравый смысл, 2005. № 3. С. 56-58.
8. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 14.04. 2022).
9. Довбуш О. Право на гідну смерть: історія і сьогодення проблеми. Право України, 2002. № 10. С. 122-125.
10. Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита. М.: МЗ Пресс, 2000. 242 с.

Андрєщева О.П.

Студентка 2 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

З метою задоволення будь-яких власних побутових потреб кожен з нас майже щодня дня вступає у відносини з різного роду підприємствами, установами,

організаціями. Це може стосуватися придбання продуктивних і побутових товарів в магазинах роздрібної торгівлі, послуг побутового обслуговування та задоволення будь-яких інших потреб. При цьому багато хто може пригадати негативні випадки, обумовлені наявністю недоліків у придбаних товарах, неможливістю їх використання протягом гарантійного терміну, незадовільною якістю виконаних робіт тощо. У більшості подібних випадків, зважаючи на обмаль часу або низьку вартість товару чи послуги, а також необізнаність громадян щодо можливих шляхів врегулювання таких питань, вони просто не вживають ніяких заходів для захисту свої прав у відповідній ситуації. Водночас, правова обізнаність при виборі товару (послуги) дозволить уникнути непорозумінь або врегулювати їх в рамках, передбачених чинним законодавством. Основним документом, який регулює відносини між споживачами товарів (робіт, послуг) і виробниками, виконавцями, продавцями в умовах різних форм власності, а також встановлює права споживачів та визначає механізм реалізації державного захисту їх прав є Закон України “Про захист прав споживачів”(далі-Закон). Відповідно до Закону споживачем є громадянин, який придбаває, замовляє або має намір придбати чи замовити товари (роботи, послуги) для власних побутових потреб.

З метою задоволення своїх потреб споживач вступає у відносини з виробником, виконавцем або продавцем. Виробником, виконавцем або продавцем може бути підприємство, установа, організація або громадянин-підприємець, які виробляють товари для реалізації, виконують або надають послуги, реалізують товари за договором купівлі-продажу.

При придбанні товарів чи задоволенні будь-яких побутових потреб кожен з нас, навіть не задумуючись над цим, стає учасником правовідносин, які виникають між споживачем з одного боку та підприємством, установою, організацією або громадянином-підприємцем з іншого.

Для уникнення будь-яких непорозумінь між споживачем та господарюючим суб'єктом, який займається реалізацією товарів або наданням послуг, важливо щоб перед вибором товару (послуги) споживач отримав, по можливості, максимум інформації про цей товар, а при необхідності й безпосередньо про суб'єкта господарювання.

Законом встановлено, що споживач має право на одержання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про товари (роботи, послуги), що

забезпечує можливість їх свідомого і компетентного вибору. Така інформація повинна бути надана споживачеві до придбання ним товару чи замовлення роботи (послуги).

Важливо пам'ятати, що згаданим Законом передбачений конкретний перелік відомостей про товари (роботи, послуги), які повинна містити інформація при їх реалізації, а саме:

- назву товару;
- зазначення нормативних документів, вимогам яких повинні відповідати вітчизняні товари (роботи, послуги);
- дані про основні властивості товарів (робіт, послуг), а щодо продуктів харчування - про склад (включаючи перелік використаної у процесі їх виготовлення сировини, в тому числі харчових добавок), номінальну кількість (масу, об'єм тощо), харчову та енергетичну цінність, умови використання та застереження щодо вживання їх окремими категоріями споживачів, а також іншу інформацію, що поширюється на конкретний продукт;
- відомості про вміст шкідливих для здоров'я речовин порівняно з вимогами нормативно-правових актів та нормативних документів і протипоказання щодо застосування;
- позначку про застосування генної інженерії під час виготовлення товарів;
- дані про ціну (тариф), умови та правила придбання товарів (виконання робіт, надання послуг);
- дату виготовлення;
- відомості про умови зберігання;
- гарантійні зобов'язання виробника (виконавця);
- правила та умови ефективного і безпечного використання товарів (робіт, послуг);
- термін придатності (служби) товарів (робіт, послуг), відомості про необхідні дії споживача після його закінчення, а також про можливі наслідки в разі невиконання цих дій;
- найменування та адресу виробника (виконавця, продавця) і підприємства, яке здійснює його функції щодо прийняття претензій від споживача, а також проводить ремонт і технічне обслуговування.

Крім того, стосовно товарів (робіт, послуг), які підлягають обов'язковій сертифікації, споживачеві повинна надаватись інформація про їх сертифікацію, а стосовно товарів (робіт, послуг), які за певних умов можуть бути небезпечними для життя, здоров'я споживача та його майна, виробник (виконавець, продавець) зобов'язаний довести до відома споживача інформацію про такі товари (роботи, послуги) і можливі наслідки їх впливу.

Важливо звернути увагу також на те, що продукти харчування, упаковані або розфасовані в Україні, повинні забезпечуватись інформацією про місце їх походження.

З огляду на те, що на території України продається велика кількість іноземних товарів (часто не належної якості), споживач повинен також знати й те, що продавець не звільняється від відповідальності у разі неотримання ним від виробника (імпортера) відповідної інформації про товар.

Згадана інформація повинна доводитися до відома споживачів виробником (виконавцем, продавцем) у супровідній документації, що додається до товарів (результатів робіт, послуг), на етикетці, а також маркуванням чи іншим способом (у доступній наочній формі), прийнятим для окремих видів товарів (робіт, послуг) або в окремих сферах обслуговування.

У більшості випадків споживач може ознайомитися з необхідною інформацією безпосередньо на місці реалізації товару або в приміщеннях, де здійснюється приймання та видача замовлень з надання побутових послуг.

Законодавством передбачено також, що збитки, завдані споживачеві товарами (роботами, послугами), придбаними в результаті недобросовісної реклами також підлягають відшкодуванню винною особою у повному обсязі.

Якщо права споживача порушено, а господарюючий суб'єкт відмовляється задовольнити висунуті вимоги, то він може звернутися до спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів та його територіальні органи, які здійснюють державний контроль за дотриманням законодавства України про захист прав споживачів у центральних і місцевих органах виконавчої влади та суб'єктами господарської діяльності, забезпечують державну політику щодо захисту прав споживачів. У м. Києві таким органом є Головне Київське міське управління у справах захисту прав споживачів.

Споживач може звернутися до цих органів із скаргою безпосередньо або направивши її поштою, виклавши суть справи та додавши копії підтверджуючих документів про придбання товару (послуги) або гарантійні зобов'язання суб'єкта господарської діяльності.

Після розгляду скарги споживача органом у сфері захисту прав споживачів проводиться перевірка обставин справи і, у разі їх підтвердження, порушники притягуються до відповідальності.

Крім того, свої права споживачі можуть захистити і в судовому порядку. При задоволенні вимог споживача суд одночасно вирішує питання щодо відшкодування моральної (немайнової) шкоди. У цьому випадку споживачі за своїм вибором подають позови до суду за місцем свого проживання або за місцезнаходження відповідача чи за місцем виконання договору. При розгляді спірних питань у судовому споживачі звільняються від сплати державного мита за позовами, що пов'язані з порушенням їх прав.

На завершення хотілося б ще раз зауважити, що знання споживачами своїх прав при придбанні товарів (послуг) дозволить уникнути непорозумінь з суб'єктами господарювання, не втратити свої кошти, а також зберегти час і нерви.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Резніченко С. В. Щодо посилання захисту прав та законних інтересів споживачів в Україні . Підгрунття формування цивільного законодавства України : матеріали Інтернет-конф. (Одеса, 7 грудня 2012 р.) : цивілістичні читання, присвяч. пам'яті І. В. Шерешевського . 2012. С. 42-44
4. Іваненко Л. М., Язвінська О. М. Захист прав споживачів : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2014. С. 140-141. 496 с.

Бантиш О.Ю.

Студентка 2 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С.

ЗАБУДОВА ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Будівництво об'єктів різного призначення – невід'ємна складова буття сучасної людини. Так галузь будівництва є базовою на макроекономічному рівні, її стан свідчить про розвиток конкретного суспільства. Практично кожна людина за життя стикається з потребою збудування певного архітектурного об'єкта або вдається до придбання об'єкта будівництва.

Коректне та однозначне з'ясування змісту поняття «забудова» важливе для ефективної реалізації нормативних приписів, що регулюють питання реалізації цивільного права на забудову. Отже, в контексті даної роботи необхідно визначитися, який зміст вкладається в поняття «забудова» в науці цивільного права, який підхід використовується до визначення даної категорії в цивільному законодавстві.

Слід зазначити, що в галузевому законодавстві немає єдності категоріального апарату, про що свідчить критична відмінність обсягу поняття «забудова» в галузях публічного і приватного права. Категорія «забудова» окремо або у словосполученнях «житлова та громадська забудова», «право на забудову», «комплексна забудова», «забудова земельної ділянки», «забудова території» вживається у Податковому кодексі України, Законах України «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про основи містобудування», «Про архітектурну діяльність», Державних будівельних нормах, місцевих правилах забудови, затверджених органами місцевого самоврядування, та інших підзаконних актах.

Термін «забудова» широко використовується і в цивільному законодавстві. Ч.1 ст. 375 ЦК України визначає загальні засади здійснення права власника земельної ділянки на забудову, а саме «власник земельної ділянки має право не тільки зводити на ній будівлі та споруди, а й створювати закриті водойми, здійснювати перебудову, а також дозволяти будівництво на своїй ділянці іншим особам». Надалі ст. 395 ЦК

України, врегульовуючи перелік речових прав, називає право користування чужою земельною ділянкою для забудови; у ст. 413 ЦК України визначено підстави виникнення права користування чужою земельною ділянкою для забудови. Одночасно ст. 90 ЗК закріплює право власників земельних ділянок зводити житлові будинки, виробничі та інші будівлі і споруди. Також в ЗК України згадується «житлова та громадська забудова» (ст. 38).

Отже, в цивільному законодавстві закріплено суб'єктивне право забудови земельної ділянки (власної або чужої) з різним переліком об'єктів даного права, однак не визначено обсяг самого поняття забудови. Одночасно в літературі відмічається, що як Цивільний, так і Земельний кодекси, розкриваючи зміст «права на забудову земельної ділянки», не враховують норми містобудівного законодавства, що свідчить про неузгодженість норм профільних законодавчих актів у цій сфері.

Слід зазначити, що профільний Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» серед закріплених у ст.1 термінів не називає і не розкриває значення категорії «збудова». Не містив визначення забудови і попередній Закон «Про планування та забудову територій».

Згідно положень чинного законодавства, збудова включається до обсягу поняття «архітектурна діяльність» поряд із благоустроєм територій, ототожнюється з будівництвом або визнається формою користування правом на землю.

Відповідно до визначень, що надаються в академічних словниках української мови, під збудовою розуміється «спорудження будівель на якій-небудь ділянці». Залежно від функціонального призначення забудови, характеру ділянок, орієнтації, розпланування, віку створення будівель виділяють: житлову і виробничу, малоповерхову, багатоповерхову і змішану, квартальну і вільну, рядкову і периметральну, історичну і традиційну, регулярну і іррегулярну, меридіональну і широтну, суцільну і садибну забудови тощо.

Ст. 23 Закону України «Про планування та забудову територій», що втратив чинність, передбачала, що збудова територій є здійсненням нового будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту, впорядкування об'єктів містобудування, розширення та технічного переоснащення підприємств. Однак, стрімкий технологічний прогрес постійно змінює уявлення людей про сутність поняття «збудова».

Поряд з терміном «забудова» в законодавстві та наукових роботах нерідко зустрічаємо й категорію «будівництво». Будівництво в загальному сенсі – це зведення архітектурного об’єкта, який у разі його відповідності проекту, вимогам будівельних норм, державних стандартів, норм і правил приймається в експлуатацію і підлягає реєстрації.

Отже, в галузях публічного права перш за все йдеться про «забудову» як комплексний вид людської діяльності, що включає в себе планування, побудову та обслуговування об’єктів будівництва на будь-якому рівні (державному, місцевому, індивідуальному), «забудову земельної ділянки» в контексті дозвільно-узгоджувальних процедур, «забудову території» в контексті реалізації функції держави та місцевого самоврядування щодо забезпечення раціонального використання земель, гармонійного розвитку міст, контролю за дотриманням технологічних, екологічних, естетичних та інших норм тощо.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
4. Концепція державної житлової політики. Постанова Верховної Ради України від 30 червня 1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/95-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Корнеєв Ю.В. Особливості права приватної власності на землю. *Публічне урядування*. 2015. № 1. С. 97-106.

Бровченко В.С.

Студент 2 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С.

ПРАВО ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ

За сучасних умов розвитку цивілізації відбувається значне розширення кола об'єктів права власності: поряд з речовими об'єктами з'являється значна кількість неречових (безтілесних) об'єктів, які розуміються як права, що мають вартість та грошову оцінку, але являють собою «ідеальний» майновий об'єкт неречового характеру. До таких об'єктів відносять об'єкти промислової, фінансової і комерційної власності. Серед нових об'єктів права власності в юридичній доктрині виділяються органи і тканини людини, які можуть бути предметом трансплантації. Неречові (безтілесні) об'єкти права власності також підлягають правовому захисту.

В юридичній літературі право власності традиційно розглядається в об'єктивному та суб'єктивному розумінні. Право власності в об'єктивному розумінні - це загальна сукупність правових норм, які імперативно встановлюють належність матеріальних благ власникам, визначають обсяг їх повноважень, підстави й умови припинення права власності, охороняють право власності.

Класична римська юриспруденція розкривала сутність власності через універсальну формулу – *plena in re potestas*, тобто, як повну владу над річчю. Однак такий підхід до розуміння сутності власності не єдиний.

Одне з центральних місць у чинному ЦК України відведено інституту права власності, норми якого зосереджено в Книзі третій «Право власності та інші речові права». Однак, розташовані тут норми не є єдиним джерелом правового регулювання відносин власності, оскільки чимало надзвичайно важливих норм містяться за межами ЦК України. Насамперед необхідно відзначити Конституцію України, в якій у десяти статтях визначені концептуальні засади побудови правового механізму регулювання відносин власності. Важливими для інституту права власності є норми Сімейного кодексу України, Земельного кодексу України, Господарського кодексу України та інших законів України.

Крізь призму прав людини вирішує питання власності й Основний Закон України. Зокрема, ст. 41 Конституції України встановлено: «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності». Таким чином, фактично проголошується право приватної власності, яке належить фізичній особі. Частина третя цієї ж статті

Конституції містить норму, яка надає можливість громадянам для задоволення своїх потреб користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до Закону.

Загалом до інституту права власності відносяться правові норми, які: встановлюють належність матеріальних благ власнику; встановлюють підстави та умови виникнення у суб'єктів права власності; визначають обсяг повноважень власника щодо володіння, користування та розпорядження матеріальними благами; встановлюють підстави та умови припинення права власності на належні суб'єктові матеріальні блага; встановлюють правові засоби захисту (охорони) прав власника.

Разом з тим, відносини власності регламентуються та закріплюються не тільки в джерелах права, але й за допомогою окремих соціальних регуляторів (моральних норм, традицій та інших неписаних правил). Це дозволяє стверджувати, що якщо природа власності й об'єктивна, то відносини власності, особливо у неформованому інституційному середовищі, можуть бути суб'єктивними.

З огляду на предмет та метод цивільного права як галузі приватного права доцільним є виділення окремих видів права власності за суб'єктивним критерієм. Згідно чинного законодавства можна виділити право власності фізичних та юридичних осіб (право приватної власності), право державної власності, право комунальної власності та право власності Українського народу. Особливе значення правового режиму приватної власності та актуальність досліджень його правової природи зумовлюється природною неоднорідністю правовідносин власності для різних суб'єктів. Особливо це стосується засобів та способів захисту суб'єктивного права, адже окремій особі як власнику в здійсненні його суб'єктивного права протистоїть окрім всіх інших осіб ще й держава і територіальна громада (орган місцевого самоврядування), які на відміну від приватної особи (фізичної або юридичної) наділені особливими можливостями впливу на поведінку учасників правовідносин, в тому числі й окремих осіб у відносинах власності. В силу своєї природи держава може застосовувати примус до інших суб'єктів права, тим сам забезпечуючи додатковим рівнем захисту власні суб'єктивні права. В меншій мері, але все ж таки є справедливим дане твердження щодо територіальних громад, правомочності власника від імені яких здійснюють органи місцевого самоврядування.

З урахуванням вищезазначеного необхідно звернути увагу на комплексність правового режиму власності держави та територіальних громад, адже ряд ключових для цих суб'єктів принципів здійснення права власності лежить в сфері регулювання конституційного та адміністративного права, що в свою чергу накладає відбиток і на правовий режим права власності окремих суб'єктів права власності.

Проте, й серед суб'єктів немає юридичної рівності щодо можливості бути власниками тих чи інших об'єктів. Зокрема, не можуть передаватись у власність окремих фізичних та юридичних осіб землі загального користування населених пунктів – комунальна власність (майдани, вулиці, пляжі, парки, сквери, кладовища, місця знешкодження та утилізації виходів тощо); землі під залізницями, автомобільними дорогами, об'єктами повітряного і трубопровідного транспорту; землі під об'єктами природно-заповідного фонду, історико-культурного та оздоровчого призначення, що мають особливу екологічну, оздоровчу, наукову, естетичну та історико-культурну цінність, якщо інше не передбачено законом; землі лісового та водного фонду, крім випадків, визначених ЗК України; земельні ділянки, які використовуються для забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування.

Отже, право власності та інші речові права займають значне місце в цивільно-правовому регулюванні та наукових дослідженнях. Сучасне бачення права власності можна трактувати як концепцію «соціального лібералізму». В Україні однак відмічається наявність пережитків радянської системи відносин власності на соціальному, культурному та юридичному рівнях: догмати радянської ідеології залишили сліди своїх ідей в свідомості громадян, сформувавши певні стереотипи та уявлення.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

3. Дзера О.В. Інститут права власності за новим цивільним законодавством і європейські стандарти з охорони права власності / Дзера О. В. // Університетські наукові записки. 2005. № 1-2. С. 69-75.

4. Вороніна Н.В. Способи набуття та припинення права власності / Н.В. Вороніна // Актуальні проблеми держави і права. 2009. Вип.51. С. 60-65.

Добріян Є.О.

Студентка 2 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С.

СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ

Спадкове право являє собою сукупність правових норм, що встановлюють порядок переходу прав та обов'язків померлої особи (спадкодавця) за правом спадкування до однієї або кількох осіб (спадкоємців). Зі смертю людина перестає існувати фізично, але значна кількість цивільних відносин, у яких вона була носієм прав та обов'язків, переживає її. Вони мовби відкриваються, готові перейти під вольовий диктат іншої особи.

Спадкування – це перехід майнових і окремих особистих немайнових прав та обов'язків спадкодавця до його спадкоємців. Сукупність цих прав та обов'язків і є спадщиною. До складу спадщини не входять деякі особисті немайнові права спадкодавця, зокрема, право на участь у товариствах та право членства в об'єднаннях громадян, якщо інше не встановлено законом або їх установчими документами. Якщо особі було завдано каліцтво або інше ушкодження здоров'я і вона після цього через деякий час померла, право на надання відшкодування шкоди припиняється, оскільки нікому іншому воно належати не може. В той же час, якщо за життя потерпілого шкода, викликана ушкодженням його здоров'я, не була відшкодована, право вимоги виплати невикладених спадкодавцю сум входить до складу спадщини.

Не входить до складу спадщини також право на аліменти, пенсію, допомогу та інші соціальні виплати, а також права та обов'язки спадкодавця як боржника та кредитора, якщо вони нерозривно пов'язані з його особою і відповідно до статті 608 Цивільного кодексу України припиняються у зв'язку з його смертю.

Спадкодавцем може бути лише фізична особа (громадянин України, іноземний громадянин або особа без громадянства). Перехід прав та обов'язків юридичної особи у разі припинення її діяльності регулюється іншими нормами законодавства, які не є нормами спадкового права.

Спадкоємцями можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, а також держава та інші суб'єкти публічного права. У фізичних осіб є перевага перед іншими суб'єктами: вони можуть спадкувати як за законом, так і за заповітом. Юридичні особи, держава, інші суб'єкти публічного права можуть спадкувати тільки за наявності прямої вказівки про це у заповіті.

Можливість бути закликаним до спадкування не залежить від громадянства фізичної особи і від стану її дієздатності: право спадкування мають також особи, визнані судом недієздатними внаслідок душевної хвороби або слабоумства, особи з обмеженою цивільною дієздатністю, а також особи, що перебувають у місцях позбавлення волі. Однак необхідною умовою спадкування для фізичної особи є те, що вона повинна бути живою на момент відкриття спадщини. Закон захищає права дітей, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після його смерті (тобто після відкриття спадщини), включаючи їх до кола спадкоємців.

Не мають права на спадкування особи, які умисно позбавили життя спадкодавця чи будь-кого з можливих спадкоємців або вчинили замах на їхнє життя, особи, які умисно перешкоджали спадкодавцю скласти заповіт, внести до нього зміни або скасувати заповіт і цим сприяли виникненню права на спадкування у них самих чи інших осіб або сприяли збільшенню їхньої частки у спадщині. Не мають права на спадкування за законом батьки після дитини, щодо якої вони були позбавлені батьківства і їхні права не були поновлені на час відкриття спадщини, а також батьки (усиновлювачі) та повнолітні діти (усиновлені), інші особи, які ухилялися від виконання обов'язку щодо утримання спадкодавця, якщо ця обставина встановлена судом.

Чинне цивільне законодавство передбачає, що спадкування здійснюється за заповітом або за законом. Якщо фізична особа склала заповіт, таким чином

розпорядившись своєю власністю на випадок смерті, і не скасувала його, то у разі її смерті спадкування здійснюється за заповітом, який є останньою волею спадкодавця. Спадкування за заповітом поставлене, серед видів спадкування, на перше місце відповідно до домінанти пріоритетності волі особи. Це підтверджується статтею 1223 ЦК України, яка залишає право на спадкування спадкоємцям за законом лише за відсутності заповіту або повного чи часткового визнання заповіту недійсним, неприйняття (відмови) спадщини спадкоємцем за заповітом, усунення від права на спадкування спадкоємця за заповітом, неохоплення заповітом усієї спадщини. Таким чином, спадкування за законом має місце, коли й оскільки воно не змінене заповітом.

Підстава спадкування як за законом, так і за заповітом не може бути предметом угоди. При спадкуванні за законом порядок і умови переходу прав і обов'язків спадкодавця зазначені у Цивільному кодексі України: майно спадкодавця поділяється у рівних частках між особами, перерахованими у законі і закликаними до спадкування, у відповідності із установленою черговістю. У випадках, коли підставою до спадкування є заповіт, призначення спадкоємців, розподіл прав і обов'язків між спадкоємцями, залежать виключно від волі заповідача згідно з діючим в українському спадковому праві принципом свободи заповіту.

Право на спадкування виникає в день відкриття спадщини, тобто в день смерті особи або в день, з якого вона оголошується померлою. Змістом права на спадкування є певні можливості, якими може скористатися особа, у якої виникло це право. Серед них – право прийняти спадщину, відмовитися від неї взагалі чи на користь іншої особи, не проявляти щодо неї жодного інтересу, тобто не вчиняти ніяких юридично значимих дій щодо прийняття чи відмови від спадщини.

Як зазначалося вище, право на спадкування виникає насамперед у спадкоємців за заповітом. В окремих випадках воно може одночасно виникнути й у спадкоємців за законом. Це може мати місце у разі складення заповіту лише щодо частини спадщини або у разі, коли хтось із спадкоємців за заповітом усунений від права на спадкування або відмовився від спадщини чи не прийняв її, якщо йому була визначена заповітом певна частина спадщини. Право на спадкування у спадкоємців за законом може виникнути тільки у разі відсутності цього права у спадкоємців за заповітом.

При спадкуванні за законом майно переходить до зазначених у законі спадкоємців відповідно до встановленої черговості. Підставами закликання до

спадкування за законом можуть бути шлюбні відносини, родинні чи сімейні стосунки, усиновлення, знаходження на утриманні спадкодавця не менше п'яти років до його смерті. Розширення кола осіб, що закликаються до спадкування за законом, неможливе.

Слід зазначити, що цивільне законодавство встановлює п'ять черг спадкоємців за законом. У першу чергу право на спадкування за законом мають діти спадкодавця, у тому числі і народжені після його смерті, батьки померлого, той з подружжя, який його пережив. До другої черги спадкоємців за законом законодавець відносить рідних братів та сестер спадкодавця, його бабу та діда як з боку батька, так і з боку матері. У третю чергу право на спадкування за законом мають рідні дядько та тітка спадкодавця. Особи, які проживали із спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до відкриття спадщини, віднесені до спадкоємців, які мають право на спадкування у четверту чергу. У п'яту чергу право на спадкування за законом одержують утриманці спадкодавця, які не були членами його сім'ї, а також інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно. Онуки (правнуки), прабаба, прадід, племінники спадкодавця не включаються до складу жодної з черг спадкоємців за законом. Але з цього не можна зробити висновок, що вони не закликаються до спадкування ні за яких обставин. Вищезазначені особи є спадкоємцями за законом, якщо на момент відкриття спадщини немає в живих того родича, який був би спадкоємцем. Вони спадкують ту частку, яка б йому належала, якби він був живий. Таке спадкування є спадкуванням по праву представлення.

Кожна наступна черга спадкоємців за законом одержує право на спадкування у випадку відсутності спадкоємців попередньої черги, усунення таких спадкоємців від спадкування, неприйняття усіма спадкоємцями попередньої черги спадщини або відмови від її прийняття шляхом подачі відповідної заяви про відмову нотаріусу за місцем відкриття спадщини.

Однак законодавець надає можливість зміни черговості одержання права на спадкування шляхом укладення та нотаріального посвідчення договору між заінтересованими спадкоємцями. Такий договір має бути укладений після відкриття спадщини і не повинен порушувати прав спадкоємця, який не бере в ньому участі, та спадкоємців, які мають право на обов'язкову частку спадщини. До таких спадкоємців належать: малолітні, неповнолітні або повнолітні непрацездатні діти спадкодавця,

непрацездатні батьки спадкодавця, непрацездатний чоловік (дружина), що пережив померлого.

Реалізація права на спадкування спадкоємцем, закликаним до спадкування, здійснюється шляхом прийняття ним спадщини з подачею до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини заяви про її прийняття в шестимісячний строк, який починається з часу відкриття спадщини. Вчинення таких дій не вимагається, якщо спадкоємець постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини і протягом шестимісячного терміну, встановленого для прийняття спадщини, не заявив про відмову від неї. Малолітня, неповнолітня, недієздатна особа, а також особа, цивільна дієздатність якої обмежена, вважаються такими, що прийняли спадщину, якщо ними не подана заява про відмову від прийняття спадщини, яка до того ж не була відкликана ними протягом строку, встановленого для її прийняття.

Прийняття спадщини повинно бути безумовним і беззастережним. Спадкоємець не може прийняти лише частину спадщини і відмовитись від іншої або висунути інші умови, на яких він приймає спадщину.

Як зазначалось вище, спадкоємець за законом чи за заповітом має право не тільки прийняти спадщину чи не прийняти її, але має також і право на відмову від прийняття спадщини. При цьому така відмова може бути як на користь іншого спадкоємця, так і безадресною. Але в обох випадках відмова від прийняття спадщини має бути безумовною й беззастережною, поданою за місцем відкриття спадщини в строки, встановлені для прийняття спадщини. Протягом цих строків за спадкоємцем, який подав заяву про відмову від спадщини, зберігається право на відкликання такої відмови.

Слід мати на увазі, що відмова спадкоємця за заповітом від прийняття спадщини можлива лише на користь іншого спадкоємця за заповітом. При безадресній відмові такого спадкоємця частка у спадщині, яку він мав право прийняти, переходить до інших спадкоємців за заповітом і розподіляється між ними порівну.

Спадкоємець за законом має право відмовитися від прийняття спадщини на користь одного або кількох спадкоємців за законом незалежно від черги. У разі безадресної відмови від прийняття спадщини одним із спадкоємців за законом із черги, яка закликає до спадкування, частка у спадщині, яку він мав прийняти, переходить до інших спадкоємців тієї ж черги порівну.

Законодавець визначає, що незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцям із часу її відкриття. Юридичним оформленням права на спадщину є видача нотаріусом за місцем відкриття спадщини спадкоємцям, які прийняли спадщину, свідоцтва про права на спадщину.

При видачі такого свідоцтва нотаріус зобов'язаний встановити факт смерті спадкодавця, час і місце відкриття спадщини, наявність підстав для закликання до спадкоємства за заповітом або за законом осіб, які подали заяву про видачу свідоцтва, склад спадкового майна, на яке видається це свідоцтво, та перевірити факт належності такого майна спадкодавцю, наявність претензій кредиторів. На підтвердження цих обставин спадкоємцями повинні бути подані нотаріусу відповідні документи.

Якщо спадщину прийняло кілька спадкоємців, свідоцтво про право на спадщину видається кожному спадкоємцю окремо з визначенням його частки в спадковому майні. Видача свідоцтва про право на спадщину спадкоємцям, як і прийняли спадщину, строком не обмежена. Отримання такого свідоцтва є правом спадкоємця, яке він може реалізувати у будь-який час по закінченні строку, встановленого для прийняття спадщини.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. : Право, 2011. Т. 1. 656 с
4. Фурса С.Я. Фурса Є.І. Спадкове право. Теорія і практика: Навч. Посібник. К.: Юрінком Інтер 2006. 261 с.
5. Шевчук Л.В. Спадкове право: Методичний посібник / Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці: Рута 2006. 147с.

Копійко О.С.

Студентка 2 курсу магістратури

ПРАВО ВЛАСНОСТІ ЗА НАБУВАЛЬНОЮ ДАВНІСТЮ

Питання набуття права власності за набувальною давністю регулюються нормами ст. 344 Цивільного кодексу України. Відповідно до цієї правової норми, особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти нерухомим майном протягом десяти років або рухомим майном — протягом п'яти років, набуває право власності на це майно (набувальна давність), якщо інше не встановлено цим Кодексом.

Набуття права власності на земельну ділянку за набувальною давністю регулюється законом.

Право власності на нерухоме майно, що підлягає державній реєстрації, виникає за набувальною давністю з моменту державної реєстрації.

Особа, яка заявляє про давність володіння, може приєднати до часу свого володіння увесь час, протягом якого цим майном володіла особа, чийм спадкоємцем (правонаступником) вона є.

Якщо особа заволоділа майном на підставі договору з його власником, який після закінчення строку договору не пред'явив вимоги про його повернення, вона набуває право власності за набувальною давністю на нерухоме майно через п'ятнадцять, а на рухоме майно — через п'ять років з часу спливу позовної давності.

Втрата не з своєї волі майна його володільцем не перериває набувальної давності у разі повернення майна протягом одного року або пред'явлення протягом цього строку позову про його витребування.

Право власності за набувальною давністю на нерухоме майно, транспортні засоби, цінні папери набувається за рішенням суду.

Таким чином, особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти рухомим майном — протягом п'яти років, набуває право власності на це майно.

Якщо особа бажає набути право власності за набувальною давністю на нерухоме майно, транспортні засоби та цінні папери, то вона повинна звернутись з

відповідним позовом до суду, оскільки право власності за набувальною давністю на такі об'єкти набувається за рішенням суду.

Право власності на земельну ділянку, яка теж є нерухомим майном, або право користування нею за набувальною давністю в силу приписів ч. 2 ст. 344 Цивільного кодексу України та ст. 119 Земельного кодексу України набувається в іншому порядку. Таке право можуть набути лише громадяни, які добросовісно, відкрито і безперервно користуються земельною ділянкою протягом 15 років, але не мають документів, які б свідчили про наявність у них прав на цю земельну ділянку. Ці громадяни можуть звернутися до органу державної влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування з клопотанням про передачу її у власність або надання у користування. Розмір цієї земельної ділянки встановлюється у межах норм, визначених Земельним кодексом України.

Передача земельної ділянки у власність або у користування громадян на підставі набувальної давності здійснюється в порядку, встановленому Земельним кодексом України.

Проте, на наш погляд, якщо громадянин добросовісно заволодів чужою земельною ділянкою, яка на праві власності належить господарюючому суб'єкту (юридичній особі) чи фізичній особі, на ім'я яких видано Державний акт про право приватної власності на землю, то звернення до органу державної влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування з клопотанням про передачу згаданої ділянки у власність або надання у користування наведеного питання не вирішить.

Зазначені органи державної влади та місцевого самоврядування не є власниками чужої земельної ділянки, яка належить на праві приватної власності іншій особі. Вони, на нашу думку, вправі приймати рішення про надання на праві власності чи надання у користування лише земельних ділянок державної або комунальної власності. Проте ці органи не вправі втручатись у право власності приватних власників, адже це право є непорушним, відповідно до Конституції України.

Тому, вважаємо, коли мова йде про набуття за набувальною давністю права власності на чужу земельну ділянку, яка перебуває у приватній власності, без звернення до суду не обійтись. Надання таких земельних ділянок у власність або у користування за рішеннями органу державної влади, Ради Міністрів Автономної Республіки Крим або

органу місцевого самоврядування порушуватиме права власників цих земельних ділянок, які за таких обставин навіть можуть бути не повідомленими про позбавлення їх права власності. Такі рішення згаданих органів у подальшому легко можуть бути скасованими в судовому порядку за позовними заявами попередніх власників.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
4. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. : Право, 2011. Т. 1. 656 с.

Попушой І.В.

Студентка 2 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кізлова О.С.

ПРАВО ВЛАСНОСТІ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

Основним речовим правом у сфері господарювання є право власності. Правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб (ст. 316 ЦК України). Основу будь-якої власності становлять економічні відносини привласнення створюваних у процесі суспільного виробництва матеріальних благ (природні ресурси, засоби і продукти виробничої діяльності тощо), за допомогою відповідної суспільно-економічної системи, яка виражає ставлення одних осіб до благ як до «своїх», а інших – як до «чужих». Відтак, перші набувають владу «господаря» щодо майна, другі – набувають обов'язку утримуватися від посягань на нього та створення перешкод «господарю» у пануванні над цим майном.

Власність є суспільним відношенням між людьми з приводу майна, поведінка яких носить вольовий характер. Однак функціонування такого відношення, поведінка його учасників вимагає необхідної правової регламентації.

Правове врегулювання економічних відносин власності породжує утворення права власності, за допомогою якого утверджується панування уповноваженої особи, якою є власник, над належними їй речами у вигляді одноосібних повноважень володіння, користування та розпорядження ними. Право власності (на мирне володіння майном) не є абсолютним. За своєю правовою природою право власності потребує регулювання з боку держави, може бути обмежене, а держава вправі вживати певних заходів втручання в право власності, у тому числі й позбавляти осіб власності. При цьому в таких діях держава повинна дотримуватися усталених принципів правомірного втручання, зокрема тих, що напрацьовані Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ), через рішення якого відбувається розуміння змісту норм Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод (далі – Конвенція), Першого протоколу, їх практичне застосування.

Найбільш сприятливою для сучасного застосування практикою ЄСПЛ ст.1 Протоколу №1 Конвенції є концепція власності з точки зору логіки функції визначення власності як панування над річчю, що виправдано стільки, скільки під це поняття підходять всі випадки обмеженого реального панування над реально існуючими речами, а також і тому, що це поняття є результатом індуктивного (в сенсі, який вкладав в це поняття Кассирер) дослідження.

Право власності має фундаментальний характер, захищається згідно з нормами національного законодавства з урахуванням принципів ст. 1 Протоколу №1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Складовою Конвенції є окремі протоколи, які доповнюють та розвивають її положення. Держави – учасниці Конвенції зобов'язані поважати право кожного на мирне володіння своїм майном та гарантувати його захист, передусім, на національному рівні. Зазначене положення в Україні закріплено на конституційному рівні принципом непорушності права власності (ст. 41 Конституції України).

До основних стандартів у сфері правового регулювання відносин власності належить Загальна декларація прав людини (1948 р.) та Європейська конвенція про

захист прав людини та основних свобод (1950р.), учасниками яких є практично всі європейські держави, зокрема й Україна.

Функції забезпечення однакового тлумачення і застосування укладених міжнародних угод, дотримання положень міжнародних угод як з боку держав-учасниць, так і з боку самих органів міжнародних організацій покладено на судові органи, які входять до структури міжнародних організацій, – Європейський суд з прав людини (в рамках Ради Європи) та Суд Європейських Співтовариств (в рамках Європейського Союзу).

Незважаючи на те, що єдиного чіткого доктринального підходу до визначення того, що є власністю, не існує, все – таки є ЄКПЛ, практика Європейського суду з прав людини, існують нормативні документи ЄС, практика Суду Справедливості ЄС, в якій йдеться про широкий перелік економічних питань, що захищаються як положеннями ст. 1 Протоколу №1, так і положеннями ст. 17 Хартії основних прав Європейського Союзу.

Так, стаття 1 Протоколу № 1 Конвенції визначає правові гарантії майнових прав і регулює матеріально-правові відносини права власності. Окрім зазначеної статті, частково майнових прав стосується і ст. 6 Конвенції, яка встановлює гарантії судового захисту, а також ст. 13 Конвенції, яка забезпечує можливість ефективного правового захисту порушених прав.

Аналіз практики рішень Європейського суду з питань захисту права власності дає можливість зробити висновок про те, що однією з проблем є співвідношення національного і загальноєвропейського законодавства про власність при винесенні судових рішень.

Рішення Європейського Суду, зокрема в сфері майнових відносин, служать особливим джерелом права і є керівництвом у повсякденній практиці для законодавчих, судових та інших органів держав – членів Ради Європи, у тому числі і в Україні. Так, згідно зі ст. 17 Закону України № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» практика ЄСПЛ застосовується українськими судами як джерело права. Тому слід ураховувати, що ЄСПЛ, розглядаючи справи за заявами про захист права на мирне володіння майном, напрацював низку загальноновизнаних стандартів захисту цього права, які зводяться до такого загального правила: вирішуючи питання про те, чи відбувається порушення ст. 1 Протоколу №1, треба визначити: чи є в позивача право власності на майно, що охоплюється змістом ст.

1; чи мало місце втручання в мирне володіння майном та яким є характер такого втручання; чи відбулося позбавлення майна. Статтею 1 Протоколу №1 (1952 р.) Конвенції встановлено: «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна, інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права».

Ця стаття містить три окремі норми. Перша норма, яка має загальний характер, проголошує принцип мирного володіння майном; друга норма стосується випадків позбавлення майна і підпорядковує його певним умовам – вона міститься в другому реченні частини першої. Третя норма визнає, що держави мають право, зокрема, контролювати використання майна, відповідно до загальних інтересів, шляхом запровадження законів, які вони вважають необхідними для забезпечення такої мети; ця норма міститься в частині другій.

Основною метою ст. 1 Протоколу №1 до Конвенції є запобігання свавільному захопленню власності, конфіскації, експропріації та іншим порушенням принципу безперешкодного користування своїм майном, до яких часто вдаються або схильні вдаватися на практиці уряди держав. І в цьому випадку діє принцип «непорушності права власності». Принцип «непорушності права власності», як вважає П.Пушкарь, можна вважати основним принципом правового регулювання відносин власності за правом ЄС, в якому особлива увага приділяється законності та пропорційності (співмірності) елементів втручання у право власності як елементів оцінки правомірності втручання у право власності загалом. Щодо цього практика Суду Справедливості ЄС та практика Європейського суду з прав людини (наприклад, справа «Босфорус Хава Йоларі Турізм проти Мінтрансу Ірландії», яка стосувалася права ведення комерційної діяльності авіакомпанії (арешт літака) за наявного ембарго, встановленого ООН щодо ФР Югославії, із посиланням на рішення у справі «Спорронг і Льоннрот проти Швеції») є показовою.

Вимога щодо непорушності права власності передбачає дотримання ключових принципів захисту власності, відображених як в праві ЄС, так і в ЄКПЛ і практиці Європейського суду з прав людини: правомірності та законності втручання у відносини власності, пропорційності такого втручання, перевірки дій чи бездіяльності держави в цілому під час втручання у відносини власності, дотримання принципів «справедливої

збалансованості» втручання, а також наявності і адекватності компенсації, процесуального захисту та належних юридичних гарантій захисту щодо такого втручання (так само як і наявності таких гарантій).

Аналізуючи ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції, не можна не відзначити, що це єдина стаття Конвенції та Протоколів до неї, яка, по-перше, прямо говорить про гарантії прав не тільки фізичних, а й юридичних осіб, і, по-друге, стосується питання майна і власності.

У ст. 1 Протоколу №1 підкреслюється: «мирне володіння» означає, що порушення принципу, встановленого у першому реченні, може мати місце і за відсутності прямого або фізичного втручання у право власності особи. У своєму тлумаченні терміну «мирне володіння» Комісія та Суд часто розрізняють поняття «позбавлення власності» і «контроль за її використанням». Наприклад, порушення може мати форму позбавлення можливості використовувати власність, ненадання відповідних дозволів або інших форм перешкоджання реалізації права власності, що є наслідком застосування законодавства або заходів органів державної влади. Позбавлення володіння – найсерйозніше обмеження права власності. Це є, власне, предметом безпосереднього регулювання другого речення першої частини ст. 1 Протоколу №1, що вимагає, аби таке позбавлення відбувалося в громадських інтересах. Відповідно до стандарту, розробленого в практиці Суду, для встановлення відповідності певного урядового заходу вимогам цього принципу слід дослідити три критерії: чи мало на меті позбавлення власності «громадський інтерес»; чи був захід пропорційним означеним цілям; чи був такий захід правомірним.

Практика Європейського суду виходить із того, що встановлення державою окремих заборон щодо реалізації права власності на майно, а також використання державою заходів забезпечення з метою домогтися сплати податків слід розглядати як факти втручання держави в мирне володіння майном, що визначається як одне з фундаментальних прав людини. Такі факти мають аналізуватися щодо їх обґрунтованого застосування, тобто законності, доцільності та пропорційності. Як свідчить аналіз практики, у цій сфері державні податкові органи України часто-густо припускаються порушень і норм законодавства, і загальних принципів права в цілому.

Третій принцип, встановлений у ст. 1, стосується не позбавлення власності, а суверенних повноважень держави регулювати відносини власності. Попри доволі

стриманий підхід Суду до питання визначення сумісності національних заходів щодо регулювання відносин власності, що був притаманний у перші роки діяльності установ Конвенції, практика Суду в подальшому розробила більш жорсткий стандарт розгляду справ за другою частиною ст. 1. Як і щодо більшості інших положень Конвенції, ст. 1 Протоколу №1 може вимагати від держави вжиття належних позитивних дій для забезпечення дотримання права власності навіть у відносинах між приватними особами тощо.

Обов'язок держави вжити заходів щодо захисту прав, гарантованих Конвенцією (на відміну від обов'язку утримуватися від їх порушення) у практиці ЄСПЛ іменується «позитивним зобов'язанням».

Концепція позитивних обов'язків держави пов'язується зі ст. 1 Конвенції, у якій закріплюються зобов'язання Високих Договірних Сторін поважати права людини: «Обов'язок охороняти право на життя, що міститься в даній нормі (ст. 2), розглядається разом із загальним зобов'язанням держав, згідно зі статтею 1 Конвенції, «забезпечити кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені у розділі I даної Конвенції».

Прямо стаття 1 Протоколу № 1 не накладає на державу зобов'язань захищати право власності громадян проти зазіхань із боку приватних осіб. Цей захист непрямим чином реалізується через гарантії статті 6 (право на справедливий судовий розгляд), які зобов'язують державу дотримуватися процесуальних гарантій сторін і забезпечувати ефективне виконання судових рішень.

Під час встановлення наявності позитивного обов'язку держави щодо конкретного конвенційного права Суд дбає про забезпечення справедливого балансу між загальними інтересами суспільства та інтересами індивіда, пошук такого балансу притаманний усій Конвенції. При цьому він керується єдиними загальними позиціями, вирішуючи конкретні справи: позитивні обов'язки не можуть покладати на державу надто важкий тягар під час їх виконання або дотримання, вони також підлягають вузькому формулюванню настільки, наскільки це можливо, та повинні стосуватися фундаментальних конвенційних цінностей.

Позитивні обов'язки держави полягають у вжитті певних заходів для забезпечення використання індивідами їхніх прав; ці заходи також мають бути спрямовані на те, щоб користування цими правами не заважало іншим приватним

особам (класична теорія Д. Мілля), та навпаки — щоб приватні особи не заважали користуванню цими правами.

Під час визначення позитивних обов'язків держави у процесі застосування певних статей Конвенції їх зміст та обсяг суттєво змінюється самим фактом визнання цих обов'язків. Суд на сьогодні так і не сформулював жодної цілісної теорії позитивних обов'язків, і для аналізу їх змісту треба звертатися до практики застосування окремих статей Конвенції.

Література:

1. Сучасні проблеми приватного та публічного права у питаннях та відповідях: навчальний посібник / За заг. ред. О.С. Кізлової, Л.В. Діденко, Н.М. Денисяк – Одеса : Айс-Принт, 2020
2. Федик С.Є. Теоретико-правові аспекти правозастосовної діяльності Європейського суду з прав людини. Закарпатські правові читання : Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції (11–13 квітня 2019 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет. Ужгород : РІК-У, 2019. С. 199–201.
3. Горобець Н.Г. Захист права власності в практиці Європейського суду з прав людини : автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 20 с.
4. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Офіційний вісник України. 2006. № 32. С. 453. Ст. 2372, код акта 36905/2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535.
5. Мірошниченко О.А. Права власності у розумінні Європейського суду з прав людини (загальна характеристика). Форум права. 2013. № 2. С. 371–375.
6. Шатарська Т. Захист прав власності Європейським судом з прав людини. URL: <http://www.shatarska.in.ua/15-zaxist-pravvlasnosti-yevropejskim-sudom-z-prav-lyudini-privesti-priklad-rishennya-yespl-v-konkretnij-spravi/>

Скляр О.О.

Студентка 2 курсу магістратури

СПАДКУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ЗА ЗАКОНОМ ТА ЗАПОВІТОМ

Спадкоємцем за заповітом є особа, визначена у заповіті. У разі відсутності заповіту, визнання його недійсним, неприйняття спадщини або відмови від її прийняття спадкоємцями за заповітом, а також у разі неохоплення заповітом усієї спадщини, здійснюється спадкування за законом.

Спадкоємці за законом поділяються декілька черг, і кожна з них успадковує майно лише у разі, якщо попередня черга його не успадкувала.

I черга: діти померлого, в тому числі зачаті за життя і народжені після його смерті, той з подружжя, який його пережив, та батьки.

II черга: рідні брати і сестри, бабуся і дідусь.

III черга: рідні дядько та тітка.

IV черга: особи, які проживали з померлим однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини.

V черга: інші родичі до шостого ступеня споріднення включно. При цьому родичі ближчого ступеня споріднення усувають від права спадкування родичів більш далекого ступеня споріднення.

Малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частини, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка). Розмір обов'язкової частки у спадщині може бути зменшений судом з урахуванням відносин між цими спадкоємцями та спадкодавцем, а також інших обставин, які мають істотне значення.

Будь-які обмеження та обтяження, встановлені у заповіті для спадкоємця, який має право на обов'язкову частку у спадщині, дійсні лише щодо тієї частини спадщини, яка перевищує його обов'язкову частку.

Право власності на земельну ділянку у порядку спадкування переходить до спадкоємців на загальних підставах, зі збереженням її цільного призначення.

До спадкоємців житлового будинку, інших будівель та споруд переходить право власності або право користування земельною ділянкою, на якій вони розміщені, та яка необхідна для їх обслуговування, якщо інший її розмір не визначений заповітом

Необхідні документи

Для оформлення права власності на земельну ділянку у порядку спадкування необхідно подати державному або приватному нотаріусу заяву про прийняття спадщини. Така заява подається спадкоємцем особисто.

До заяви необхідно додати такі документи:

- документи, що посвідчують особу спадкоємця (паспорт, ідентифікаційний номер);
- свідоцтво про смерть спадкодавця;
- документи, що підтверджують родинний зв'язок спадкоємця зі спадкодавцем (свідоцтво про народження, свідоцтво про одруження);
- оригінали документів, які підтверджують право власності спадкодавця на земельну ділянку (державний акт на право власності на земельну ділянку):
- довідку про нормативну грошову оцінку земельної ділянки та витяг із Державного земельного кадастру на земельну ділянку, які видаються відділами Держгеокадастру.

Якщо спадкоємець постійно проживав зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, заява не потрібна. Він вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом встановленого строку не заявив про відмову від неї.

Місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця.

Якщо спадкодавець мав декілька місць проживання, місцем відкриття спадщини вважається останнє місце реєстрації спадкодавця.

Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходження основної частини рухомого майна.

В особливих випадках місце відкриття спадщини встановлюється законом

Якщо спадкоємцю потрібно отримати земельну ділянку у спадок, то необхідно протягом 6 місяців із дня відкриття спадщини (тобто, з моменту смерті особи або

оголошення її померлою) звернутися до нотаріуса за місцем відкриття спадщини (яким є останнє місце проживання спадкодавця) особисто із заявою про прийняття спадщини.

Якщо спадкоємці пропускають зазначений шестимісячний строк з поважних причин, слід звернутися до суду із позовною заявою про поновлення зазначеного строку для прийняття спадщини.

Якщо спадкоємцем подано всі необхідні документи, то нотаріус видає свідоцтво про право на спадщину, а також реєструє право власності спадкоємця у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. З цього моменту спадкоємець є повноправним власником успадкованої земельної ділянки.

Земельна ділянка може входити до спадкової маси та успадковуватися лише тоді, коли у її власника (спадкодавця) є правовстановлюючий документ, що посвідчує його право власності на таку земельну ділянку.

Відсутність документів

Якщо в документі на право власності (державному акті) на ім'я померлого кадастровий номер відсутній, то в межах відкритої спадної справи потрібно виготовити відповідну технічну документацію на землю. Після отримання кадастрового номера та отримання витягу із Державного земельного кадастру слід звернутися до нотаріуса для завершення процедури видачі свідоцтва про право на спадщину.

За відсутності правовстановлюючих документів, які підтверджують те, що померла особа була власником земельної ділянки, необхідно звернутись до суду із позовною заявою про визнання права власності в порядку спадкування.

Якщо спадкодавець не набув права власності на земельну ділянку, проте розпочав процедуру її приватизації, у порядку спадкування переходить право вимагати такої приватизації. Необхідно звернутися до нотаріуса, отримати постанову про відмову у вчиненні нотаріальної дії (видачі свідоцтва про право на спадщину на ділянку) та звернутися до суду з позовом про визнання в порядку спадкування права на завершення приватизації та одержання документа, що посвідчує право власності на землю на ім'я спадкоємця.

Якщо житловий будинок, який належав на праві власності померлому громадянину, розташований на неприватизованій земельній ділянці – така ділянка не може бути успадкованою. У такому разі необхідно звернутися відповідно до сільської, селищної, міської ради щодо безоплатної передачі у приватну власність цієї ділянки.

Слід враховувати, що передача земельних ділянок безоплатно у власність громадян у межах норм провадиться один раз по кожному виду використання.

Оподаткування спадку

Якщо земельна ділянка переходить до спадкоємця першого та другого ступеня спорідненості, вона оподатковується за нульовою ставкою податку на доходи фізичних осіб. Успадкування земельної ділянки іншими спадкоємцями оподатковується податком на доходи фізичних осіб за ставкою 5% або 18%.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
4. Юрченко А.Д., Будзілович І.С., *Переходюк М.Г. Історія розвитку права власності на землю в Україні (друга половина XVII – перша половина XIX століття)* // Землевпорядкування. 2001. №2. С.57.
5. Белянська М.В. Спадкування земельних ділянок громадянами України: процедура, особливості, законодавчі проблеми // Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць. 2008. Вип. 35. С. 63-68.

Шевчук І.І.

Студентка 2 курсу магістратури

Факультету права та економіки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Денисяк Н.М.

ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Інформація – категорія перш за все філософська, хоча і використовується в ряді гуманітарних і технічних галузей знань. З латинської мови Informatio – це ознайомлення, роз'яснення, поняття. Щодо поняття благо, то у літературі з

філософії його розглядають і як те, що має для людини позитивне значення, і як засіб задоволення потреб людини. В юриспруденції термін «благо» вживається у останньому значенні, тобто як те, що може задовольняти потреби та інтереси управомоченої особи. При такому підході суб'єктивне право покликано юридично забезпечити користування благами.

Інформація, будучи засобом задоволення інформаційних потреб та інтересів учасників цивільних правовідносин, цілком охоплюється наведеним вище визначенням поняття «благо». Як нематеріальне благо, інформація виступає в цивільному обігу в якості об'єкта правовідносин. Враховуючи зазначене, цілком обґрунтованим та необхідним у сучасних умовах є закріплення інформації саме в якості об'єкта цивільних прав у ст. 177 ЦК України та об'єкта правовідносин у ст. 8 Закону України «Про інформацію».

Необхідно зазначити, що можливість інформації бути об'єктом цивільних правовідносин підтримується не всіма дослідниками. Так, деякі науковці вважають доцільним розглядати в якості об'єкта цивільних правовідносин в інформаційній сфері не інформацію як таку, а інформаційні ресурси чи інформаційні речі, тобто комплексні об'єкти, які складаються з нематеріальної інформації та її матеріального носія. Розробка відповідних теорій здійснюється з метою пристосувати для регулювання інформаційних відносин правові механізми, які були вироблені юридичною наукою для регулювання відносин щодо речей, що, на наш погляд, є безперспективним.

Відповідно до ст. 285 ЦК України, повнолітня фізична особа має право на достовірну і повну інформацію про стан свого здоров'я. Яким чином буде повідомлена ця інформація (усно, письмово, у електронній формі) залежить від обставин та принципового значення для такої особи не має. Надання інформації може відбуватись і без передачі прав на її носій, а у випадку надання інформації в усній формі це взагалі є неможливим. У таких та подібних випадках об'єктом цивільних прав необхідно визнавати інформацію, а не її матеріальні носії. Крім того, необхідно враховувати ту обставину, що з розвитком технологій зв'язок інформації з її носієм зменшується, процес перенесення інформації з одного носія на інший значно полегшується. Також з'являються все нові матеріальні способи

закріплення та передачі інформації, які мають нестійку форму, наприклад, голографічне зображення, світлове зображення тощо.

Якщо ж розглянути відносні інформаційні правовідносини, зокрема договірні зобов'язання з надання інформації, то їх об'єктом дійсно є дії зобов'язаної особи. Така ситуація не є чимось винятковим, притаманним лише договірним інформаційним правовідносинам, оскільки об'єктом будь-якого цивільного зобов'язання є дії боржника. Також необхідно враховувати, що в доктрині цивільного права прийнято, окрім об'єкту зобов'язання виділяти також і його предмет, яким є ті чи інші блага. Інформація як нематеріальне благо є предметом цивільних зобов'язань в інформаційній сфері, зокрема зобов'язань про надання інформації.

Відповідно до ст. 200 ЦК України, інформацією є документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі. Зазначена норма цілком справедливо розміщена у главі 15 ЦК України «Нематеріальні блага», що відображає нематеріальну природу інформації. Враховуючи закріплення у ЦК України інформації в якості об'єкта цивільних прав, можна стверджувати, що на неї поширюється дія Загальної частини ЦК України, зокрема і загальних положень, котрі стосуються об'єктів цивільних правовідносин.

Під інформацією як об'єктом цивільних правовідносин слід розуміти нематеріальні результати інтелектуальної (розумової) діяльності людини, які існують у будь-якій формі, доступній для сприйняття людиною чи технічним пристроєм. Такими результатами інтелектуальної діяльності, зокрема, є всі види відомостей та знань як про події, що мали місце в оточуючому середовищі, так і про обставини, які фактично не відбувалися. Неможливо навести вичерпний перелік відомостей чи знань, тому зазначимо лише, що до них відносяться новини та різні повідомлення як достовірні, так і недостовірні, відомості комерційного характеру, відомості наукового характеру, статистичні відомості, відомості про особу, в тому числі й оціночного характеру, літературні твори тощо.

Також до результатів інтелектуальної діяльності ми відносимо дані, які зафіксовані на тих чи інших технічних пристроях: жорстких дисках комп'ютера, лазерних дисках, дискетах, магнітофонній плівці, кіноплівці тощо. Такі дані

з'являються внаслідок обробки технічним пристроєм результатів інтелектуальної діяльності людини та подальшої їх фіксації на відповідних носіях. Хоча особа може сприймати таку інформацію лише за допомогою технічного пристрою, це не змінює природи цих нематеріальних об'єктів, вони по суті є результатами інтелектуальної діяльності людини. Перевагою запропонованого визначення інформації є те, що воно охоплює широке коло об'єктів та не викликає необхідності додаткового тлумачення термінів, що використовуються у ньому, як-то «відомості», «дані» чи «знання».

Отже, інформація як нематеріальні результати інтелектуальної діяльності людини в цивільних правовідносинах може проявлятися у якості загальнодоступної інформації, інформації з обмеженим доступом, об'єктів права інтелектуальної власності, невідчужуваних особистих немайнових благ.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Про телекомунікації: Закон України від 18.11.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 12. Ст. 155.
4. Гоголь Б. М. Юридичні гарантії здійснення права на інформацію / Б. М. Гоголь // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. 2008. № 3. С. 94–97.
5. Кохановська О. В. Актуальні теоретичні проблеми співвідношення інформаційних прав і прав інтелектуальної власності / О. В. Кохановська // Підприємництво, господарство і право. 2004. № 8. С. 99–104.

Полякова А.О.

Студентка 2 курсу магістратури
Факультету права та економіки

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВИДИ РЕЧОВИХ ПРАВ

Розділення цивільних прав на речові та зобов'язальні досить чітко сформувалися ще за часів класичного римського права.

Давньоримські правознавці розрізняли не речові та зобов'язальні права, а речові та зобов'язальні позови - *actio in rem* (позов до речі) та *actio in personam* (позов до особи). Різницю між цими позовами вони вбачали в тому, що *actio in rem* може бути пред'явлений до будь-якої особи, що незаконно утримує річ позивача або іншим шляхом заважає її використанню власником, в той час як *actio in personam* може бути пред'явлений тільки до певного боржника, що порушує право уповноваженої особи (кредитора). Акцент на розрізненні позовів був пов'язаний з тим, що доктрина римського права базувалась на визнанні пріоритету процесуального права над матеріальним, формуючись не як система матеріально-правових норм, а як система позовів. Лише після кодифікації римського права, період якої почався в III в. н.е., речові та зобов'язальні позови згодом трансформувалися в речові та зобов'язальні права.

В сучасній цивілістиці під речовим правом в суб'єктивному розумінні цього поняття прийнято розуміти юридичну можливість задоволення потреб, інтересів уповноваженої особи шляхом безпосереднього впливу на річ, яка знаходиться в сфері його господарського відання.

Також можна вести мову про речове право в об'єктивному сенсі, розуміючи його як сукупність принципів, норм і правил, що оприділяють основу, об'єм та границі влади суб'єкта цивільного права над певними речами.

Таким чином сутність протиставлення речових та зобов'язальних прав полягає в тому, що в області речових прав вирішальне значення для задоволення інтересів уповноваженого мають його власні дії, в той час як в області зобов'язальних прав задоволення інтересів проходить, перед усім, в результаті зобов'язаної особи.

Оскільки розподілення, перерозподілення, а також захист суб'єктивних цивільних прав стосовно майна являється однією з основних задач приватного (цивільного) права, як галузі права, очевидно, що речові права являються центральним інститутом даної галузі.

Речові права відносяться до числа абсолютних: якщо річ належить даній особі, всі інші особи повинні признавати цю приналежність і не порушувати її.

Протилежністю речовому праву є зобов'язання, які відносяться до прав відносних, оскільки уповноваженій особі захист представляється лише від порушень зі сторони певної особи - боржника.

Класифікація речових прав.

Речові права відрізняються характером, змістом, особливостями правового захисту та інше.

В залежності від значення і характеру виникнення речові права можуть бути поділені на основні і другорядні (похідні).

І. Основні речові права є визначальними в системі відношень щодо речей. Вони визначаються самим характером присвоєння майна і необхідність забезпечення використання цього майна.

До основних речових прав відносять:

право власності;

права на чужі речі.

Найбільш суттєвим, повним і усестороннім речовим правом являється право власності, що дає власнику повну владу над майном і абсолютний захист, можливість пред'явлення позову проти любого порушувача прав власності.

Разом з тим необхідно підкреслити, що «повна влада над майном» не означає без граничність прав власника. В даній ситуації мається на увазі лише та обставина, що власник має в відношення конкретних речей більшу владу, ніж будь-хто інший. При цьому публічні, суспільні інтереси можуть стати причиною обмежень в відношенні повноважень власника. Обмеження права власника можливі також в інтересах інших власників (наприклад, при встановленні сервітутів).

Важливою особливістю права власності є його спроможність до «відновлення». Суть цієї якості полягає в тому, що у випадках припинення обмеження прав власника вони відновлюються в повному обсязі незалежно від того, чи є на цей випадок спеціальне рішення суду чи іншого органу, що здійснює захист цивільних прав, діє принцип самовідновлення права власності.

2. практично такими ж важливими речовими правами є права на чужі речі.

Суть такого права полягає в тому, що право власності належить одній особі, в той час як інша особа (квазі-власник) має на дане майно таке ж речове, безпосереднє право, хоча і в деякій мірі обмежене в ряді випадків по змісту.

Права на чужі речі можна розділити на 2 групи:

2.1. права користування чужими речами. Це сервітути, які можуть бути особистими та майновими, емфітевзис, суперфіцій.

З урахуванням можливості існування якби подвійного права володіння і користування речами в свій час виникла теорія розділеної власності.

2.2. право розпорядження чужими речами. До них відносяться застава, іпотека. Суть цього права в тому, що кредитор у випадку невиконання зобов'язання має право на реалізацію заставленого майна для задоволення своїх інтересів.

2.3. право володіння чужими речами ЦК України також відносить до прав на чужі речі, що в деякій мірі порушуючи традиційну класифікацію.

II. Другорядні речові права мають своїм базисом основні речові права. Вони виникають оскільки існують перші і не можуть існувати без них. До них відносять права повного господарського відання і право оперативного управління.

Особливе місце в системі відношень щодо речей займає фактичне володіння. Відносити його до числа речових прав було б некоректно, оскільки мова йде про фактичне володіння річчю, а не право на річ. В той час як право володіння є елементом права власності і розглядається ЦК України як вид прав на чужі речі. Фактичне володіння на законних підставах означає, що особа не являючись власником володіє річчю з наміром володіння нею для себе, а надалі може придбати право власності на неї у зв'язку з закінченням строку набувальної давності.

Таким чином, фактичне володіння не є речовим правом. Однак воно може бути віднесено до розділу цивільного права.

Література:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Раді України 28 червня 1996р.// Відомості Верховної Ради України, 1996-№30-141с.
2. Про власність: Закон України від 07.02.1991р. №697-ХІІІ/ Відомості Верховної Ради України, 1991.-№54-55с.

3. Калюжний Р. А., Вовк В. М. Римське приватне право : [підруч. для вищ. навч. закл.]. К. : «МП Леся», 2014. 240 с.
4. Левіна Л. Н., Терехова Л. Н. Римське право. Шпаргалка, 2010. 48 с.
5. Підпригора О. А. Римське приватне право : Підручник для студентів юрид. вищих навч. закладів : Вид. 3-є, перероб. та доповн. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 440 с.